

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETAS**

**VISUOMENĖS SAUGUMAS IR
VIEŠOJI TVARKA (8)**

Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (8)

Scientific articles

Kaunas 2012

Redaktorių kolegija:

Prof. hab.dr. Rūta Adamonienė - redaktorių kolegijos pirmininkė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Algirdas Muliarčikas - atsakingas sekretorius (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Petras Ancelis (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Birutė Pranevičienė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Peteris Vucenlzdans (Rezeknės aukštoji švietimo mokykla, Latvija)
Prof. dr. Ligita Šimanskienė (Klaipėdos universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Martina Blaškova (Žilinos universitetas, Slovakija)
Doc. dr. Saulius Greičius (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Laima Ruibytė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Darius Urbonas (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Kęstutis Vitkauskas (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Loreta Bukšnytė (Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Gintaras Žilinskas (Kauno technologijos universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Aurelija Pūraitė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Andrej Sotlar (Mariboro universitetas, Slovėnija)
Dr. Piotr Bogdalski (Ščytno aukštoji policijos mokykla, Lenkija)
Dr. Andrzej Wawrzusiszyn (Sienos apsaugos mokymo centras, Lenkija)
Lekt. Chiok Phaik Fern (Jalan universitetas, Malaizija)
Konze Andre (Policijos akademija, Vokietija)

Redaktorių kolegija patvirtinta Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Tarybos posėdyje 2012-05-25

Mokslinių straipsnių rinkinys leidžiamas Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultete nuo 2008 m. Kiekvieną straipsnį recenzavo 2 atitinkamos srities mokslininkai.

Autorių straipsnių kalba netaisyta.

Mokslo straipsnių rinkinio VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA

Redaktorių kolegijos 2012 m. gruodžio 3 d. posėdžio nutarimu leidinys rekomenduotas spausdinti.

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisomi ar kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.

Žurnalas referuojamas EBSCO tarptautinėje duomenų bazėje

Adresas:
Mykolo Romerio universiteto
Viešojo saugumo fakultetas
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas
El.paštas vsf@mruni.eu

Address:
Mykolas Romeris University
Faculty of Public Security
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas
E-mail vsf@mruni.eu

Public Security and Public Order (8)*Scientific articles***Editorial Board**

Prof. Dr. Rūta Adamonienė - Editor in Chief (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Algirdas Muliarčikas - Executive Secretary (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Petras Ancelis (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Birutė Pranevičienė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Peteris Vucenlzdans (Rezekne Higher Education Institution, Latvia)
Prof. Dr. Ligita Šimanskienė (Klaipėda University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Martina Blaškova (Žilina University, Slovakia)
Assoc. Prof. Dr. Saulius Greičius (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Laima Ruibytė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Darius Urbonas (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Kęstutis Vitkauskas (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Loreta Bukšnytė (Vytautas Magnus University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Gintaras Žilinskas (Kaunas University of Technology, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Aurelija Pūraitė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Andrej Sotlar (University of Maribor, Slovenia)
Dr. Piotr Bogdalski (Police Academy in Szczytno, Poland)
Dr. Andrzej Wawrzusiszyn (Border Guard Training Center, Poland)
Lekt. Chiok Phaik Fern (Jalan University, Malaysia)
Konze Andre (Police Academy of Germany, Germany)

Every article are reviewed of 2 scientist.
Scientific articles have been published since 2008.

The journal is listed in the EBSCO International Database

© Mykolo Romerio universiteto
Viešojo saugumo fakultetas, 2012

TURINYS

	Psl.
Gediminas Aleksonis, Živilė Aleksonytė ..... EUROPOS SĄJUNGOS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMAS VISUOMENĖS SAUGUMO SRITYJE	5
Darius Amilevičius, Vladimiras Andrejevas ..... DAUGIAKULTŪRIŠKUMAS SAUGIOS EUROPOS KONTEKSTE: DABARTIES PROBLEMATIKA, TEORINIAI MODELIAI IR ATEITIES PERPEKTYVOS	20
Vladimiras Andrejevas ..... PIRMO KURSO STUDENTŲ ŽINIŲ APIE KLUBINIUS NARKOTIKUS ĮVERTINIMAS	36
Daiva Bereikienė, Eglė Štareikė ..... PAVOJINGŲ ATLIEKŲ TEISINIO REGULIAVIMO RAIDOS ASPEKTAI	45
Daiva Bereikienė, Žana Vašcova ..... NETINKAMŲ EKSPLOATUOTI TRANSPORTO PRIEMONIŲ TVARKYMO ASPEKTAI SAUGAUS ATLIEKŲ TVARKYMO KONTEKSTE	64
Viačeslav Čigrin ..... DEVIANTINIS ELGESYS KAIP SOCIALINE DEVIACIJA	78
Edita Hajnišová, Slávka Gunárová ..... ANALYSIS OF CASE-LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION IN MATTERS CONCERNING THE DEDUCTION OF VALUED ADDED TAX IN THE EUROPEAN UNION	97
Ramona Jakaitienė ..... FARMACINĖS RŪPYBOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMINEI ASPEKTAI	110
Aušra Janušauskaitė ..... ATSAKOMYBĖS IR PROFESINĖS KOMPETENCIJOS SVARBA TEISININKO VEIKLOJE	119
Saulė Milčiuvienė ..... EUROPOS SĄJUNGOS ENERGETIKOS IR SAUGUMO POLITIKOS SĄSAJOS	130
Aušrinė Pasvenskienė ..... FREEDOM OF RESEARCH AND PUBLIC SECURITY	143
Aušrinė Pasvenskienė, Birutė Pranevičienė ..... ATLIEKŲ PREVENCIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS	156
Timas Petraitis ..... PROBLEMINEI ĮSITRAUKIMO Į KOMPIUTERINIUS ŽAIDIMUS IR ASOCIALAUS ELGESIO SĄVEIKOS KLAUSIMAI ARTIMOJE APLINKOJE	169

Timas Petraitis	181
RIZIKINGAS VAIRAVIMAS IR EMOCIJOS: TEORINĖ APŽVALGA	
Aurelija Pūraitė	192
IMPACT OF ACTIVITY OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS ON ENVIRONMENTAL LAWRENGIMA	
Laura Raguckienė, Aušra Vaisvalavičiūtė	210
VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ MOTYVAVIMO SISTEMOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE, LATVIJOJE IR ESTIJOJE	
Dainius Raižys	227
SKUNDŲ NAGRINĖJIMO ADMINISTRACINIŲ GINČŲ KOMISIJOJE PROCESO TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMOS	
Laima Ruibytė, Rūta Adamonienė	242
INDIVIDUAL AND WORK VALUES OF POLICE OFFICERS: PECULIARITIES AND INTERRELATION	
Danguolė Seniutienė, Reda Čerkauskienė	254
UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES ĮSTATYMO REALIZAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI	
Danguolė Seniutienė, Paulo Fernando Violante De Oliveira	266
CHALLENGES TO REGIONAL SECURITY	
Danguolė Seniutienė, Linas Ubartas	279
ŠENGENO INFORMACINĖ SISTEMA – KOMPONENTAS, UŽTIKRINANTIS VISUOMENĖS SAUGUMĄ	
Aušra Stepanovienė	296
PROBLEM - BASED LEARNING AND COMPETENCY DEVELOPMENT	
Žana Vašcova, Milana Striuogienė	309
KIOTO PROTOKOLAS: BENDRA, BET SKIRTINGA ĮSIPAREIGOJIMŲ NAŠTA	
Kęstutis Vitkauskas	321
LITHUANIA POLICE ACTIVITY IN COMMON JUVENILE DELINQUENCY PREVENTION	
Paweł Wasilewski	333
PERCEPTION OF THE REALITY AND THE SENSE OF THE PERSONAL SECURITY OF THE DISPOSABLE GROUPS OF THE SOCIETY	
Bernard Wiśniewski, Andrzej Wawrzusiszyn	344
STATE SECURITY VERSUS BORDER MANAGEMENT SYSTEM	
Simona Žižienė	357
THE CONCEPT OF TRUST IN THE CONTEXT OF PRINCIPLE OF MUTUAL RECOGNITION IN EUROPEAN UNION CRIMINAL LAW	

EUROPOS SĄJUNGOS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMAS VISUOMENĖS SAUGUMO SRITYJE

Gediminas Aleksonis*

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra

*Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 ~37) 303662
El.paštas: gediminas.aleksonis@gmail.com*

Živilė Aleksonytė**

Kauno miesto apylinkės prokuratūra

*Maironio g. 30, LT-44240 Kaunas
Telefonas (8~ 37) 394447
El.paštas: zivile.aleksonyte@prokuraturos.lt*

Anotacija. Šiuo metu mūsų šalį vargina ekonominis nestabilumas, lydymas įvairaus pobūdžio nusikalstamumo didėjimo. Su šiuo reiškiniu susiduria dauguma Europos Sąjungos šalių, todėl iškilo būtinybė kurti bendras organizacijas, kurių tikslas – vienyti valstybes kovai su nusikalstamumu. Kiekvienoje valstybėje veikia skirtingos teisinės sistemos, skirtingos teisėsaugos institucijos, todėl itin sunku bendradarbiauti be koordinuojančių organizacijų, kurios pašalintų tuos neatitikimus. Tam tikslui įkurta Europos Sąjungos teisėsaugos organizacija – Europolas. Jos tikslas didinti kompetentingų valstybių narių institucijų veiklos efektyvumą ir skatinti jų bendradarbiavimą kovojant su sunkiu tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu ir terorizmu bei jų prevencijos srityje. Lietuvos Respublikai tapus visateise Šengeno erdvės nare, išaugo gyventojų migracinis mobilumas. Tik Europos Sąjungos institucijų dėka buvo teisiškai išspręsta ir šiuo metu pakankamai gerai vykdoma viena pagrindinių šioje srityje programa – Kaliningrado tranzito programa, užtikrinanti supaprastintą asmenų tranzitą iš Rusijos Federacijos teritorijos į Rusijos Federacijos Kaliningrado sritį ir atgal per Lietuvos Respublikos teritoriją. Atliktu tyrimu nustatyta, kad tik vieningas visos Europos Sąjungos Europolo nacionalinių padalinių bendradarbiavimas, gali būti sėkmingas kelias kovoje su sunkiais tarptautinio pobūdžio nusikaltimais, tai pat leidžia teigti, kad Lietuvoje yra pakankamai gerai organizuojama ir vykdoma užsieniečių kontrolė.

Pagrindinės sąvokos: Europolas, Šengeno erdvė, Kaliningrado tranzitas, visuomenės saugumas.

ĮVADAS

Šalies nacionalinis saugumas – tai nepriklausomos valstybės egzistavimo pagrindas, kurį įtakoja įvairūs ekonominiai, politiniai, etniniai, kriminogeniniai ir kitokie faktoriai. Vienas iš tokių faktorių – tai pastaruoju metu didėjantis tarptautinis nusikalstamumas. Tai nėra naujas reiškinys ir, greičiausiai, yra toks pat senas, kaip ir pačios sienos tarp valstybių. Faktinis sienų buvimas pristabdydavo tarptautinio nusikalstamumo gaires, bet, esant Šengeno susitarimui, Europos Sąjungos (toliau – ES) narėms tarptautinio nusikalstamumo problema tik padidėjo. Tarptautinis nusikalstamumas, turėdamas palankias sąlygas augti ir tobulėti, tapo

labai rimta ES problema¹. ES institucijų kova su nusikalstamumu yra labai reikšminga ES politiniam ir ekonominiam gyvenimui². Tai sulaiko nusikalstamumo poveikį visuomenės saugumui ir tai yra demokratijos bei šalies ekonominio augimo garantas. Nusikalstamumas vis labiau peržengia valstybines sienas, o su juo kovojančios institucijos turi prie to prisiderinti, bet kartu ir pralenkti nusikalstamumą, vis labiau einantį į tarptautinę erdvę.

Vienas svarbiausių šiai dienai valstybės tikslų – puoselėti atsivėrusią Šengeno susitarimo erdvę kaip laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. Šioje erdvėje labai svarbu puoselėti ir užtikrinti laisvą asmenų judėjimą, gerbti žmogaus teises ir laisves, tačiau imtis reikiamų priemonių, susijusių su užsieniečių kontrole. Labai svarbu kontroliuoti užsieniečių atvykimą, išvykimą ir buvimą Lietuvos Respublikoje (toliau – LR). Nelegali migracija kelia valstybės saugumui pavojų, taip pat ir atsiranda naujos, lyg šiol nefiksuotos, nusikalstamumo tendencijos, ypač organizuojantys nelegalią migraciją ar prekybą žmonėmis ir pan. Trumpiausias kelias sausuma tarp Kaliningrado srities ir likusios Rusijos dalies eina per Lietuvą – per jos teritoriją pirmyn ir atgal kasdien juda didžiausi Rusijos federacijos (toliau – RF) piliečių tranzito srautai. Natūralu, kad, Lietuvai stojant į ES, iškilo labai rimta problema, kaip suderinti iki tol egzistavusią itin liberalią tranzito tvarką su ES galiojančiomis Šengeno teisyno normomis. Šengeno teisė itin griežta trečiųjų valstybių piliečių tranzitui per Šengeno erdvę ir joje nebuvo numatyta jokių galimybių suteikti lengvatų Kaliningrado tranzitui. ES plėtros kontekste Kaliningrado tranzito problemos sprendimas tapo iššūkiu, kai reikia nestandartinių politinių sprendimų ir naujo mąstymo³.

Tarptautinio nusikalstamumo problematika yra aktuali tiek Lietuvai, tiek kitoms ES valstybėms, tad būtina skatinti bendradarbiavimo kanalus ir principus, kuriant bendradarbiavimo modelius kaip atsvarą vis modernėjančiam tarptautiniam nusikalstamumui. Lietuvai tapus ES nare, mūsų pareigūnams dar stinga įgūdžių kovoti su šiuo reiškiniu.

¹ Bilius, M. Tarptautinis policijos bendradarbiavimas socialinio saugumo kontekste. *Jurisprudencija*, 2005, t. 76 (68), p. 90–101.

Gerspacher, N. International Police Cooperation: The roles of Interpol and Europol. *International Observer*, 2004, No. 32.

² Brady, H. Europol and the European Criminal Intelligence Model). A Non-state Response to Organized Crime. *Oxford Journals Policing*. Volume 2, Issue1, 2000, p. 103–109.

Santiago, M. *Europol and Police Cooperation in Europe*. 2000. Vol. 11, p. 263.

³ Janušauskas, A., Nedzinskas, E. Актуальный пример гармонизации юриспруденции Литовской Республики и Европейского Союза. *Закон и порядок: материалы I Международной научно-практической конференции (31 января 2011 г.): сборник научных трудов*. Центр научной мысли. Москва, 2011.

Liubajevs, R. *Kaliningrado tranzitas Europos Sąjungos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. p. 65.

Apie tarptautines visuomenės saugumą užtikrinančias institucijas, jų veiklos reglamentavimą rašė ir šią problemą nagrinėjo šie autoriai: W.Bruggeman (2000), W. Schomburg (2000), H.Brady (2000), M. Santiago (2000), N. Lavranos (2003), N. Gerspacher (2004) W. Wagner (2004), M. Bilius (2005), M. Deflem (2006), A. Panomariovas (2009). J.Baxendale, S. Dewar, D. Gowan (2000), G. Kretinin (2000), S. B. Foundation (2001), J. Šleivyte (2002), V. Sirutavičius, I. Stanytė-Toločkienė (2002), J. Daniliauskas, I. Stanytė-Toločkienė (2004), Č. Laurinavičius (2004), R. Liubajėvas (2004), A. Hermann (2005), A. Janušauskas, E. Nedzinskas (2011).

Straipsnio tikslas– atlikti Europos Sąjungos institucijų veiklos, užtikrinančios šalies saugumą, analizę.

Tyrimo objektas – Europos Sąjungos institucijos, įtakojančios mūsų šalies saugumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Europolo kovos su tarptautiniu nusikalstamumu teisinį reguliavimą;
2. Išryškinti su Kaliningrado tranzito programa susijusias šalies saugumo problemas.

Tyrimo metodai. Šiame darbe naudoti mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, statistinių duomenų analizės ir lyginamasis metodai. Taip pat naudotasi Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos norminiais aktais, oficialiuoju Europos Sąjungos ir kitais internetiniais tinklapiais.

TARPTAUTIŠKUMO EUROPOS SĄJUNGOJE TEISINIS REGULIAVIMAS

ES galima įvardinti kaip unikalią, kadangi valstybes nares vienija bendrai įsteigtos institucijos, kurioms kiekviena valstybė perduoda dalį savo suvereniteto tam, kad kai kurie konkretūs bendro intereso klausimai būtų demokratiškai sprendžiami Europos lygmeniu. ES priima sprendimus įvairiose srityse, tačiau bene svarbiausia laikytina Bendroji užsienio ir saugumo politika, policijos bei teismų bendradarbiavimas baudžiamosios teisės srityje. Pagrindinis šios politikos tikslas – stiprinti ne tik laisvės, bet ir saugumo bei teisingumo erdvę bendrijoje, kur „ginamos asmenų teisės ir laisvės bei efektyviai kovojama su nusikalstamumu“. 1993 m. lapkričio 1 d. įsigaliojusi ES sutartis numatė, kad priimant sprendimus reikalingas bendras visų ES valstybių sutarimas.

Taigi, ES, siekdama užtikrinti reikiamą teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą tarp valstybių narių, įkūrė Europos policijos biurą (toliau – Europolas). Ši organizacija įkurta 1992 m. vasario 7 d. ir įsikūrusi Olandijos Hagos mieste. Europolo konvencija (toliau – Konvencija) buvo patvirtinta visų šalių narių ir pradėjo galioti 1998 m. spalio 1 d. Šiuo metu

Europolo teisinis egzistavimo pagrindas yra 2009 m. balandžio 6 d. Tarybos sprendimas 2009/371/TVR dėl Europos policijos biuro (Europolo) įsteigimo.

Europolas – tai ES sutartyje numatytas Europos policijos biuras, kurio pagrindinis tikslas yra siekti, jog Europa taptų vieta, kurioje būtų saugu gyventi. ES valstybių narių teisėsaugos institucijos kovoja su tarptautiniu nusikalstamumu bei terorizmu⁴. Europolo tikslas, anot M.Biliaus (2005), keistis kriminaline informacija aukščiausiu tarptautiniu lygiu. Europolo priežiūroje yra moderni informacinė sistema ir įvairių tarptautinių fenomenų analizei reikalinga duomenų bazė. Europolas organizuoja informacijos apie tarptautiniam visuomenės saugumui gresiantį pavojų keitimąsi, be to, analizuoja šią informaciją. Kriminalinės analizės yra viena iš perspektyviausių formų reaguojant į tarptautinį nusikalstamumą, nes šias analizes atlieka analitikai. Tuo tikslu renkama naujausia informacija, ji sisteminama naudojant naujausią techniką, rengiamos strategijos. Europolo kompetencijai priklauso sritys, susijusios su narkotikais, vogtų transporto priemonių paieška, terorizmu – Europolo kompetencija plečiasi į visas sritis, kurioje veikia organizuotas nusikalstamumas. Europolas bendradarbiauja ne tik su 27 ES valstybėmis narėmis, tačiau palaiko tvirtus ryšius su kitomis ES nepriklausančiomis valstybėmis, renka, skleidžia, analizuoja informaciją, derina operacijas, taip padėdami teisėsaugininkams, nes Europolo pareigūnai neturi arešto įgaliojimų.

Teisėsaugininkai gautą informaciją naudoja nusikaltimų išaiškinimui, nusikaltėlių paieškoms ir baudimui bei galimų nusikaltimų padarymo sustabdymui. Sudaromos jungtinės tyrimo grupės, kuriose dalyvauja Europolo ekspertai ir analitikai, padedantys tirti kriminalines bylas ES teritorijoje. Saugumo ir muitinės tarnyba, pasienio policija bei paprastoji policija sudaro Europolo personalą. Suvienyti skirtingų sričių teisėsaugos institucijų darbuotojai nepalieka terpės, kurioje galėtų būti sėkmingai padaromi nusikaltimai taip pat išvengiama informacijos neatitikimų.

Europolas – tai teisėsaugos operacijų rėmimo, informacijos apie nusikaltimus ir teisėsaugos kompetencijos centras, kurio veiklos pagrindas grindžiamas analize. Europole dirba nusikaltimų analitikai, kurie, pasitelkdami naujausias ir moderniausias priemones, remia valstybių narių tyrimus. Turimos moderniausios duomenų bazės ir ryšių kanalai leidžia sparčiai ir svarbiausia, saugiai ieškoti, kaupti ir sujungti informaciją. Telkiant, analizuojant ir

⁴ Deflem, M. Europol and the Policing of International Terrorism: Counter – Terrorism in a Global Perspective. *Justice Quarterly*, 2006. Vol. 23. Nr. 3.

Lavranos, N. Europol and the Fight Against Terrorism. *European Foreign Affairs Review*. 2003, Vol. 8, p. 259–275.

dalinantis šia informacija yra keičiamasi dideliais informacijos kiekiais. Būtent todėl Europolas nustato aukščiausius duomenų saugojimo ir apsaugos standartus bei jų laikosi.

Kiekvienais metais padaromos nusikalstamos ir teroristinės veiklos orientuojasi į skirtingas sritis, todėl Europolas taiko lanksčias priemones kovai su nusikalstamumu. Tačiau yra sričių, kurioms, vis dėl to, yra taikoma pirmenybė ir jos beveik nekinta - dėmesys skiriamas tarptautinėms nusikaltėlių ir teroristų grupuotėms. Per ilgus darbo metus įgyta patirtis leidžia greičiau ir efektyviau išaiškinti nusikaltimus tokiose srityse kaip prekyba narkotikais, žmonėmis, neteisėta automobilių prekyba, pinigų padirbinėjimas ir plovimas. Pabrėžtina, kad Europolas yra pagrindinė institucija, kovojanti su euro valiutos padirbinėjimu. Be išvardintų nusikaltimų, Europolas taip pat kovoja su finansiniais, kibernetiniais nusikaltimais bei nusikaltimais asmeniui. Tiriami nusikaltimai, padaromi gerai organizuotų nusikalstamų grupuočių, kurios darbuojasi keliose valstybėse narėse.

Europole dirba Europolo ryšių palaikymo pareigūnų, atstovaujančių įvairioms teisėsaugos institucijoms. Jie kartu su Europolo pareigūnais, analitikais ir kitais ekspertais teikia efektyvias, skubias ir daugiakalbes paslaugas 24 val. per parą. Jie pagrinde užsiima veikla susijusia su informacinių technologijų palaikymu. Po du duomenų apsaugos specialistus iš kiekvienos valstybės narės sudaro jungtinės priežiūros institucija, kuri yra atsakinga už asmeninių duomenų, laikomų Europole, turinio ir panaudojimo stebėjimą ir priežiūrą.

Pastaruoju metu ES imasi aktyvesnių veiksmų, skatinančių keisti valstybių narių požiūrį į tradicinę žvalgybos institucijų valdomą žvalgybinę informaciją ir jos panaudojimą. Sudėtingi biurokratiniai, teisiniai, nacionaliniai šalių narių aparatai, nežiūrint paskirtų institucijų tarptautiniam bendradarbiavimui tarp šalių narių, vis „pakišdavo koją“, norint dalintis operatyvine informacija dėl tarptautinių nusikaltimų. Vienas rimčiausių pagalbininkų išspręsti šią problemą buvo 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Sąjungos Tarybos palaikymu priimtas pamatinis sprendimas, Nr. 2006/960/TVR „Dėl keitimosi informacija ir žvalgybos informacija tarp Europos Sąjungos valstybių narių teisėsaugos institucijų supaprastinamo“, kurio vienas pamatinių tikslų buvo pagerinti veiksmingą ir operatyvų keitimąsi informacija ir žvalgybos informacija tarp teisėsaugos institucijų, kuriam iki šiol labai dažnai trukdė formalios procedūros, administracinės struktūros ir teisinės kliūtys. Juo buvo palengvinta galimybė greitai ir veiksmingai keisti operatyvine informacija, siekiant nustatyti bei užkardyti nusikalstamas veiklas šalyse narėse.

Galime teigti, kad informacijos suteikimo klausimas, ir sprendimai kokią informaciją teikti kitoms valstybėms paliktas spręsti nacionaliniu lygmeniu. Kitu aspektu 2006/960/TVR pamatiniu sprendimu pripažįstama, kad ES esant laisvam judėjimui per valstybines sienas nusikaltimai seniai peržengė valstybines sienas ir veikia tarptautiniu mastu, o ši problema verčia ieškoti būdų kaip suderinti nacionalines teises su bendru ES interesu ir bendru visų narių interesu, taigi šis pamatinis sprendimas ir suteikia mums galimybę neatsilikti nuo tarptautiniu mastu plintančių nusikaltimų ES.

Pagrindinė informacijos tėkmė prasideda jos rinkimu vietiniu regioniniu lygiu. Kiekviena valstybė narė sukuria Europolo Nacionalinį vieneta, kuris sutiktų su tos šalies nacionaline teise, tai būtų tam tikra ryšių institucija, skirta keistis informacija tarptautiniu mastu. Atsižvelgiant į Konvenciją, valstybės narės yra įpareigos sukurti ir išlaikyti tą Nacionalinį vieneta. Europolo Nacionalinis vienetas turi būti integruotas į teisėsaugos institucijas, veikiančias nacionaliniu lygmeniu. Šis Europolo Nacionalinis vienetas yra kontaktas, per kurį vyksta visos informacijos apsikeitimas tarp ES narės ir Europolo.

Nacionalinis Europolo vienetas turi turėti galimybę prisijungti prie visų šalies duomenų bazių. Ryšys tarp Europolo ir jo narės turi būti palaikomas per Europolo ryšių karininkus. Šiems ryšiams Europole kiekviena valstybė paskiria savo išrinktus pareigūnus. Europolo pareigūno ryšiams institucija yra viena pagrindinių policijos bendradarbiavimo priemonių, kuri užtikrina saugų Europolo informacijos gavimo ir apdorojimo mechanizmą, nusikaltimų tyrimo koordinavimą.

Europolo Nacionaliniai vienetai kiekvienoje ES šalyse yra skirtingi. Tačiau yra pageidaujama, kad Nacionalinis vienetas būtų susietas su Nacionaliniu šalies kriminalinės policijos žvalgybinio/informacijos centru ir su jo turimomis nacionalinėmis duomenų bazėmis. Strateginiai uždaviniai, politika ir užduotys turi būti surašytos taip pat kaip ir procedūros, kurias reikės vykdyti visoms teisėsaugos institucijoms ir su jomis susijusiomis valstybinėmis struktūromis, kuriose būtų parašyta, ko jie gali tikėtis iš Nacionalinio vieneto, užsiimančio tarptautiniu bendravimu, ir kokias paslaugas jie teikia. Turi būti taikomi tam tikri apsaugos standartai, tokie kaip darbuotojų apsauga, fizinė ir elektroninė apsauga, Nacionalinių vienetų apsauga.

Kiekviename nacionaliniame Europolo skyriuje yra įdiegti kompiuteriai su programinėmis įrangomis, kurie apjungia atitinkamus ryšių karininkus Europole. Šitas apjungimas yra vadinamoji „saugi linija“. Šita sistema yra naudojama žvalgybinės informacijos apsikeitimui per saugią liniją. Informacijos apsikeitimas vyksta saugiomis

linijomis tarp šalių narių ir ne ES narių (su kuriomis sudarytos sutartys), bet ir informacine sistema, kur laikomi kriminalinio pobūdžio duomenys: informacija apie įtariamus arba teistus asmenis, nusikaltėlių padarytus nusikaltimus ir duomenis apie kriminalines organizacijas, struktūras bei priklausomybę joms. Informacija įvesta į informacinę sistemą vienos šalies narės yra tiesiogiai prieinama ir gaunama kitos šalies narės ir Europole. Kiekviena pateikiama informacija turi būti pažymima tam tikra žyma, kad kiti naudotojai ir Europolo darbuotojai – ekspertai ir analizuotojai galėtų daryti svarią išvadą dėl šios informacijos turinio ir šaltinio patikimumo. Europole informacija yra išplatinama ir pažymima atsižvelgiant į siuntėjo žymą, jos panaudojimo galimybes bei šaltinio patikimumą.

Lietuvoje kovoje su tarptautiniu nusikalstamumu yra įsteigta Tarptautinių ryšių valdyba, į kurią lygiagrečiai įeina tiek nacionalinis, tiek Europolo Nacionalinis bei Interpolo Nacionalinis skyriai. Nagrinėjant Europolo atvejį Lietuvoje, galime paminėti, kad Lietuva bendradarbiauti su Europolu pradėjo 1996 m., tačiau tik tam tikrose srityse: buvo vykdomos bendros mokymų programos, kriminologiniai tyrimai. Lietuvos pareigūnai, Europolo kvietimu, dalyvavo policijos pajėgų operacijose, kuriose buvo siekiama užkirsti kelią nelegaliai migracijai, prekybai žmonėmis bei automobilių vagystėms. 2004 m. rugsėjo 1 d. Lietuvai tapus pilnateise Europolo nare, Lietuvos policijai kartu su Jungtinės Karalystės Nacionalinės kriminalinės žvalgybos tarnyba įgyvendinus bendrą PHARE projektą „Kovos su organizuotu nusikalstamumu stiprinimas“, buvo įkurtas Europolo nacionalinis padalinys. Lietuva Europole turi tris (2 policijos ir 1 muitinės) pareigūnus ryšiams, kurie, yra atsakingi už Lietuvos ir Europolo ryšių palaikymą. Šie pareigūnai yra oficialūs LR atstovai Europole.

Informacijos rinkimas vyksta regioniniu lygiu tiek policijoje, tiek Valstybės sienos apsaugos tarnyboje bei kitur, informacijos patalpinimas į duomenų nacionalines bazes bei nacionalinio ryšių karininko informacijos šifravimas ir perdavimas atsakingam Europolo pareigūnui vyksta iki tol, kol visa minėta informacija yra įvedama į duomenų bazę.

Taigi žvalgybinės informacijos tėkmė Europole yra gana sudėtingas procesas, reikalaujantis keleto žingsnių, kurie yra būtini, norint apdoroti didelius informacijos į šią instituciją patenkančius srautus, užtikrinant jos saugumą ir patikimumą šifruojant, ir tik po to darant analizes ar naudojant surinktą informaciją kovoje su tarptautiniu nusikalstamumu, užtikrinant visuomenės saugumą.

ES INSTITUCIJŲ PARAMA DERINANT TRANZITO KLAUSIMUS

Antrojo Pasaulinio karo išdavoje susidarė gan paradoksali situacija – dalimi Rusijos Federacijos tapo teritorija, kitų valstybių atskirta nuo pagrindinės valstybės teritorijos. Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvos – Rusijos santykiai pradėjo plėtotis visiškai nauju teisiniu pagrindu. 1991 m. liepos 29 d. Maskvoje buvo pasirašytas susitarimas dėl Rusijos ir Lietuvos bendradarbiavimo Rusijos federacijos Kaliningrado srityje. Šia sutartimi šios dvi kaimyninės šalys pripažino viena kitą ir susitarė kurti bei palaikyti draugiškus tarpvalstybinius santykius ir kaimynystę, bendradarbiauti lygiomis teisėmis ir siekti abipusės naudos, remiantis tarptautinės teisės normomis. Ši politinė sutartis su Rusija buvo didelė Lietuvos užsienio politikos sėkmė, tai buvo kelias į naujo bendradarbiavimo užmezgimą⁵.

Po ilgų derybų RF piliečių vykimo tranzitu per LR tvarka pradėta reglamentuoti tik 1995 m. vasario 24 d. pasirašius LR Vyriausybės ir RF Vyriausybės laikinojo susitarimo dėl abiejų valstybių piliečių kelionės protokolą. Šis dokumentas apsprendė, kad Lietuva netrukdyt RF piliečiams ir kitiems asmenims be vizų vykti per LR teritoriją tranzitu Kenos – Kybartų ir Turmanto – Kybartų kryptimis, vykstantiems tiesioginio susisiektimo traukiniais iš Rusijos Federacijos į Rusijos Federacijos Kaliningrado sritį ir atgal. Susitarime numatyta, kad LR atitinkamų institucijų pareigūnai galės vykdyti Lietuvos teritorijoje sustojusio šio traukinio ir išlipusių RF piliečių muitinės ir pasų kontrolę.

Lietuva prašymą priimti ją į ES pareiškė 1995 metais, ir jau 1999 metais gavo oficialų kvietimą pradėti derybas dėl narystės šioje Sąjungoje. 2003 m. balandžio 16 d. Atėnuose buvo pasirašyta Stojimo į ES sutartis. LR ir ES derybose dėl Lietuvos įstojimo į šią bendriją buvo keliamas aktualus klausimas – RF Kaliningrado srities gyventojų sausumos kelionė per Lietuvos teritoriją į kitas RF sritis. Kaliningrado sritis, Lietuvai įstojus į ES, lieka Europos bendrijos apsuptyje ir nebėra susisiektimo sausumos keliais su kita pagrindine RF dalimi (nekertant ES vienos iš valstybių). Lietuva visada derybose pabrėždavo, kad tai ne vien Lietuvos, bet visos Sąjungos svarbus klausimas, kad Kaliningrado tranzitas neturi sukelti jokių nepalankių padarinių Lietuvai arba trukdyti vėliau prisijungti prie Šengeno erdvės. Nuo 2003 metų vasario 1 d. Lietuva sugriežtino RF piliečių, vykstančių per šalį, tvarką. Tai buvo reglamentuota LR vidaus reikalų ministro ir LR užsienio reikalų ministro 2002 metų gruodžio 20 d. įsakymu Nr. 589/172 dėl Rusijos Federacijos piliečių, vykstančių tranzitiniais traukiniais tranzitu per LR teritoriją, kontrolės įvedimo. Pagal šį įsakymą Lietuvos pareigūnai

---

⁵ Daniliauskas, J., Stanytė-Toločkienė, I. *Derybos dėl Kaliningrado tranzito. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą: Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės sąjungoje*. Vilnius, Eugrimas, 2004, p. 309–349.

pradėjo tikrinti RF piliečių dokumentus ir tų, kurie šalies teritorijoje neišlipa. Tai papiktino ne tik tikrintuosius, bet ir RF politikus.

Po 10-ojo ES ir RF viršūnių susitikimo buvo priimtas Europos Sąjungos ir Rusijos Federacijos 2002 metų lapkričio 11 d. Bendrasis pareiškimas dėl tranzito tarp Kaliningrado srities ir Rusijos Federacijos dalies. Šiame pareiškime šalys pripažino, kad tai yra problema ir ji turi būti sprendžiama, plėtojant strateginę partnerystę tarp ES ir RF. Taip pat buvo pastebėta, kad Kaliningrado srities vystymasis yra labai svarbus viso Baltijos jūros regiono raidai. Buvo nutarta, kad supaprastinto tranzito schema pradės veikti nuo 2003 metų liepos mėn. 1 d. Pagal pasirašytą Europos Sąjungos ir Rusijos Federacijos 2002 m. lapkričio 11 d. pasirašytą Bendrąjį pareiškimą dėl tranzito tarp Kaliningrado regiono ir likusios RF dalies, pagal kurį nuo 2003 metų liepos mėn. 1 d. RF piliečiams kelionei iš RF teritorijos į RF Kaliningrado sritį ir atgal tranzitu per LR teritoriją išduodamas supaprastinto tranzito dokumentas (toliau – STD) arba supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumentas (toliau – STGD).

Atsižvelgdama į politinius prioritetus, susijusius su LR įstojimu į ES, 2004 metais Europos Vadovų Taryba pritarė, kad būtina padėti LR ieškant tranzito sprendimo, siekiant nustatyti supaprastintą vizų režimą tarp pagrindinės Rusijos teritorijos dalies ir Kaliningrado srities. Stojimo į ES sutartimi buvo nustatyta, kad LR gaus finansinę paramą, kuria bus padengtos papildomos sąnaudos STD ir STGD sistemai. Specialiosios tranzito schemas tikslams pasiekti Europos Komisija numatė per 2007 – 2013 m. laikotarpį skirti 108 mln. eurų.

Atsižvelgdama į 2002 m. lapkričio 11 d. ES ir RF bendrojo pareiškimo dėl tranzito tarp Kaliningrado regiono ir likusios Rusijos Federacijos dalies nuostatas ir vadovaudamasi Specialiąja Kaliningrado tranzito 2003 – 2004 metų (iki narystės ES) programa, patvirtinta LR, LR Vyriausybė nutarė įvesti nuo 2003 m. liepos 1 d. RF piliečiams, vykstantiems iš RF teritorijos į RF Kaliningrado sritį ir atgal tranzitu per LR teritoriją, supaprastinto tranzito dokumentą ir supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumentą. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys supaprastinto tranzito dokumentų įvedimą ir išdavimo tvarką yra šie:

1. 2003 m. balandžio 14 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 693/2003, nustatantis specialų supaprastinto tranzito dokumentą (STD), supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumentą (STGD) ir iš dalies pakeičiantis Bendrąją konsulinę instrukciją ir Bendrąją vadovą;

2. 2003 m. balandžio 14 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 694/2003 dėl supaprastinto tranzito dokumentų (STD) ir supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumentų (STGD), numatytų Reglamente (EB) Nr. 694/2003, vienodos formos;

3. 2003 m. birželio 20 d. LR Vyriausybės ir RF Vyriausybės susitarimas „Dėl supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumentų išdavimo tvarkos“;

4. LR Vyriausybės 2003 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 796 „Dėl supaprastinto tranzito dokumento ir supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumento įvedimo ir išdavimo tvarkos patvirtinimo“;

5. LR Užsienio reikalų ministro 2004 m. sausio 26 d. įsakymas Nr. 11 „Dėl Supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumento išdavimo taisyklių patvirtinimo“, įsigaliojęs 2004 m. sausio 30 d.

Supaprastinto tranzito dokumentas – specialusis tranzitą supaprastinantis leidimas, išduodamas vykti tranzitu daug kartų visomis sausumos transporto priemonėmis. Už šio dokumento išdavimą imamas 5 eurų konsulinis mokestis. Supaprastinto tranzito geležinkeliu dokumentas – specialusis tranzitą supaprastinantis leidimas, išduodamas nemokamai vykti geležinkelio transportu du kartus (į priekį ir atgal). STD galiojimo terminas yra ne ilgesnis kaip 3 metai. Tranzitas per LR teritoriją su STD yra daugkartinis, bet kiekvieną kartą neturi viršyti 24 valandų. Kiekvienas STD turėtojas patikrinamas RF ir LR informacinėse sistemose.

Europos komisijos Generalinis teisingumo, laisvės ir saugumo direktoratas pasirašė su LR Dotacijos sutartį kurioje numatyta speciali užduotis Lietuvos policijai Kaliningrado tranzito programoje – užtikrinti efektyvią STD turinčių asmenų tranzito kontrolę ir užtikrinti su tranzitu susijusiais keliais iš ir į Kaliningrado sritį per LR teritoriją vykstančių transporto priemonių kontrolę šalies viduje, sulaikyti šalies viduje STGD taisyklių pažeidėjus. Pagrindinis šios programos tikslas – užtikrinti supaprastintą asmenų tranzitą iš RF teritorijos į RF Kaliningrado sritį ir atgal per LR teritoriją. Ji atitinka 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimo, ES acquis, tinkamos ES išorės sienų kontrolės ir saugumo, bendradarbiavimo tarp teisėsaugos institucijų Kaliningrado tranzito teritorijoje ir elektroninių duomenų apsaugos reikalavimus, taip pat užkerta kelią tranzito taisyklių pažeidimams ir nustato pažeidimus ir reaguoja į juos, sprendžia operatyviai ir efektyviai galimus konfliktus, nustato asmenų, sulaikytų už tranzito tvarkos pažeidimą, tapatybę, tikrina dokumentus, užtikrina apgyvendinimą ir išsiuntimą į RF bei sustiprina policijos veiklą šalia tranzito maršrutų, tiek geležinkelio, tiek automobilių.

Lietuvai tapus ES nare, reikėjo vykdyti Sąjungai duotus įsipareigojimus - užtikrinti Kaliningrado tranzitą. Didelis krūvis šios programos dalies, be Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, atiteko Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – policija). Policija privalo užtikrinti, kad RF piliečiai, vykdami traukiniu ar kita transporto priemone per Lietuvos teritoriją, laikytųsi nustatytos tvarkos, laiku išvyktų iš šalies. Tai didelis papildomas šalies policijai darbas ir naujas iššūkis.

LR Vyriausybė 2005 m. gegužės 30 d. nutarimu Nr. 594 patvirtino Specialiąją Kaliningrado tranzito programą. Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos pavesta kontroliuoti ir koordinuoti teritorinių policijos įstaigų veiklą įgyvendinant tranzitinių traukinių, vykstančių iš RF teritorijos į RF Kaliningrado sritį ir atgal per LR teritoriją, siekiant užkirsti kelią nelegaliam asmenų išsilaipinimui ir prekių išmetimui iš šių traukinių, tinkamą asmenų, vykstančių iš RF teritorijos į RF Kaliningrado sritį ir atgal per LR teritoriją sausumos keliais, kontrolę, policijos pareigūnų veiksmus, per kurių prižiūrimas teritorijas eina pagrindiniai tranzitiniai keliai ir kurie yra prie ES vidinių sienų, veiklą, siekiant užtikrinti užsieniečių ir tranzitinio transporto kontrolę LR teritorijoje.

Lietuvoje siekiant efektyviai vykdyti Kaliningrado tranzito programą kontroliuojami 14 pagrindinių šalies kelių, kuriais važiuoja didžiausi tranzitu vykstančių automobilių srautai.

Siekiant užtikrinti tinkamą tranzitinių traukinių stebėjimą, policija įrengė vaizdo stebėjimo sistemą 16 svarbių taškų, įskaitant tarpines geležinkelio stotis. Vaizdo stebėjimo kameros įrengtos Vilniaus geležinkelio stotyje, kurioje sustoja tranzitiniai traukiniai ir vaizdo kamerų signalai perduodami į Transporto policijos informacijos centrą Vilniuje. Tarpinėse stotyse tranzitinių traukinių sustojimai nėra numatyti, tačiau įvyksta dėl techninių priežasčių. Ypatingas dėmesys skiriamas Kauno geležinkelio stočiai, kurioje iš vienos pusės yra tunelis, o iš kitos – tiltas per upę. Traukiniai per šias atkarpas važiuoja nedideliu greičiu, todėl egzistuoja galimų pažeidimų grėsmė.

Ant tranzitu per Lietuvą važiuojančių traukinių Kenos arba Kybartų pasienio kontrolės punktuose uždedama speciali palydovinė traukinio stebėjimo sistema. Ši sistema padeda kontroliuoti traukinio judėjimą, trumpalaikius sustojimus ir pan. Tai labai palengvina policijos darbą, o įvykus incidentui, operatyviai reaguojama. Tranzitiniai traukiniai gali būti neplanuotai stabdomi dėl įvairių techninių priežasčių, tokių kaip šilumvežio gedimas, geležinkelio remonto darbai, kito traukinio praleidimas, asmenų pašalinimas iš traukinio, padaryti įvairūs nusikaltimai.

Vykdamas kontrolę sausumos keliais nustatytas vienintelis reikalavimas – tranzitas negali tęstis ilgiau nei 24 valandas. Kadangi automobilių srautai yra labai dideli (apie du milijonus automobilių per metus), jokie sisteminiai kelių tranzito tikrinimai neatliekami, nes griežtai kontroliuoti automobilių tranzito neįmanoma, neįvedant ypatingų apribojimų, tokių, kaip, pavyzdžiui, griežtų automobilių transporto maršrutų nustatymas ir pan. Tačiau policijos pareigūnai, siekdami garantuoti tranzito automobiliais pakankamą saugumą, atlieka įvairius bendro pobūdžio stebėjimus bei operatyviai reaguoja į visus pažeidimus, susijusius su tranzitu.

Kasmet policijos pareigūnai vykdo vis daugiau tikslinių priemonių, siekiant nustatyti asmenis, pažeidusius tranzito per LR teritoriją tvarką. Šių priemonių metu, lyginant su kitais metais, nustatytų pažeidimų skaičius ženkliai sumažėjo. Taip pat bendrų su Lenkijos ir Latvijos Respublikomis mokymų metu buvo supažindinti šių šalių pareigūnai su Kaliningrado tranzito reglamentavimu, todėl bendrų patruliavimų metu vykdoma Rusijos Federacijos piliečių, vykstančių tranzitu, kontrolė. Vykdomos tikslinės priemonės ir bendradarbiavimas su kaimyninių šalių bei Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, Kaliningrado tranzito kontrolės srityje duoda teigiamų rezultatų. Tačiau norint užtikrinti nuolatinę efektyvią asmenų, vykstančių iš ir į Kaliningrado sritį per LR teritoriją, kontrolę bei užtikrinti vežėjų bei transporto priemonių tranzitą šalies viduje reikalingas informacinių ir ryšio sistemų tobulinimas, plėtojimas ir naujų technologijų diegimas, stacionarių valstybinių numerių nuskaitymo sistemų diegimas, įdiegtos eismo kontrolės sistemos bei įsigytos specialios įrangos priežiūra, palaikymas bei tobulinimas. Įgyvendinat policijai iškeltus uždavinius, vykdamas Kaliningrado tranzito programą, reikėjo būtinai atnaujinti turimą auto parką bei įsigyti kitą modernias būtinas technines priemones. Didžioji šios technikos įsigyta panaudojant specialias lėšas, skirtas ES pagal tranzito programą. Be ES finansinės paramos policijai būtų labai sunku. Policijos įstaigų pareigūnai šiuo metu yra aprūpinti visureigiais automobiliais, moderniais nešiojamais kompiuteriais, skaitmeninėmis radijo ryšio priemonėmis, papildomos įrangos komplektais automobiliams, naktinio matymo prietaisais bei pripučiamomis valtimis.

Pradedant įgyvendinti Kaliningrado tranzito programą, skubiai reikėjo organizuoti policijos pareigūnų mokymus pagal atskiras programas, kurių metu supažindinami su Šengeno Konvencijos nuostatomis, jų įgyvendinimo reglamentavimu, informacinių sistemų panaudojimo galimybėmis, užsieniečių kelionės dokumentų galimais klastojimo būdais, vizų išdavimo principais bei politinio prieglobsčio suteikimo procedūromis.

Laisvas, nekontroliuojamas asmenų judėjimas po Šengeno valstybes, nelegalios imigracijos iš kaimyninių valstybių didėjimo grėsmė gali sukurti Lietuvos, kaip palankios nelegaliai migracijai, šalies įvaizdį. Reikalinga pastovi suinteresuotų žinybų veiklos analizė, kuri leistų objektyviai vertinti nelegalios migracijos į Lietuvą tendencijas, prognozuoti tolesnę jos raidą, suvokti priežastis bei mažinimo galimybes. Nelegalios migracijos intensyvumas nuolat kinta, tačiau jos srautai neišnyksta, keičiasi tik forma ir būdai. Manytume, kad Vidaus reikalų ministerijos padaliniai privalo būti budrūs ir tinkamai vykdyti valstybės jiems pavestas pareigas.

IŠVADOS

Apibendrinant straipsnyje pateiktus aspektus, galima konstatuoti, kad visuomenės saugumui užtikrinti įkurta tarptautinė kovos su nusikalstamu institucija – Europolas. Jo sukūrimas rodo šalių narių pastangas kontroliuoti tarptautinį nusikalstamumą, užtikrinant visuomenės saugumą. Tarptautinis nusikalstamumas gali būti kontroliuojamas tik plėtojant tarptautinį bendradarbiavimą, tik taip gali būti sustabdyti asmenys, vykdančys nusikalstamas veikas. Nusikalstamumui peržengiant vienos valstybės ribas atsiranda kliūčių veiksmingai kovoti su nusikalstamumu konkrečioje šalyje. Teisėsaugos struktūrų bendradarbiavimas siekiant išspręsti kylančias problemas turi pereiti tam tikrus lygius arba ribas: nuo neoficialaus bendradarbiavimo pereinama prie institucinio, nuo atskirų institucijų prie vienos institucijos bendradarbiavimo.

Siekiant užtikrinti visuomenės saugumą, Europolas yra pagrindinis visos perduodamos informacijos analizės ir realizavimo tarpinis centras, tuo padedantis užkardyti tarptautiniu mastu veikiančias nusikalstamas grupuotes. Esant nacionaliniams šalių narių skirtumams, atkreiptinas dėmesys ir į perduodamos žvalgybinės informacijos teisinį pagrindą bei įvairius ES lygio skatinimus ja dalintis, kovojant su tarptautiniu nusikalstamumu. Europolas įvardintas kaip pagrindinė bendradarbiaujanti ir kovojanti su tarptautiniu nusikalstamumu ES institucija, o suteikiama informacija – pagrindinis įrankis jai tą daryti. Perduodamos informacijos Europole procesas gana ilgas ir sudėtingas, bet jis būtinas, siekiant išanalizuoti didelius teikiamos informacijos srautus ir užtikrinant jos saugumą bei panaudojimą, aiškinantis tarptautinius nusikaltimus ir užtikrinant visuomenės saugumą.

Atlikta tarptautinių teisės aktų suderinamumas bei jos įgyvendinimo mechanizmų, reglamentuojančių Kaliningrado tranzitą analizė parodė, kad Lietuvos Respublikos teisės aktai yra harmonizuoti su Rusijos federacijos teisės aktais ir ES teisyne. Tyrimo metu

nustatyta, kad atitinkamos užsieniečių kontrolės funkcijos priskirtos konkrečiai valstybės kontroliuojančiai institucijai, sprendžiančiai klausimus, susijusius su užsieniečiais, naudojasi priimtais žinybiniais teisės aktais, numatančiais šių aktų įgyvendinimo mechanizmus.

Pažymėta, kad įgyvendinant Kaliningrado tranzito programą yra tinkamai organizuoti policijos pareigūnų mokymai, pagal atskiras programas, kurių metu supažindinami su Šengeno Konvencijos nuostatomis, jų įgyvendinimo reglamentavimu, informacinių sistemų panaudojimo galimybėmis, užsieniečių kelionės dokumentų galimais klastojimo būdais, vizų išdavimo principais bei politinio prieglobsčio suteikimo procedūromis. Kaliningrado tranzito programa apima užsieniečių tranzitines keliones per Lietuvos teritoriją automobiliu ir/ar geležinkeliu. Šios programos įgyvendinimui Europos Sąjunga skiria solidžią finansinę paramą materialinės-techninės bazės, būtinos sėkmingam Kaliningrado tranzitui, atnaujinimui.

LITERATŪRA

1. Bilius, M. Tarptautinis policijos bendradarbiavimas socialinio saugumo kontekste. *Jurisprudencija*, 2005, t. 76 (68), p. 90–101.
2. Gerspacher, N. International Police Cooperation: The roles of Interpol and Europol. *International Observer*, 2004, No. 32.
3. Brady, H. Europol and the European Criminal Intelligence Model). A Non-state Response to Organized Crime. *Oxford Journals Policing*. Volume 2, Issue1, 2000, p. 103–109.
4. Santiago, M. *Europol and Police Cooperation in Europe*. 2000. Vol. 11, p. 263.
5. Janušauskas, A., Nedzinskas, E. Актуальный пример гармонизации юриспруденции Литовской Республики и Европейского Союза. *Закон и порядок: материалы I Международной научно-практической конференции (31 января 2011 г.): сборник научных трудов*. Центр научной мысли. Москва, 2011.
6. Liubajevs, R. *Kaliningrado tranzitas Europos Sąjungos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. p. 65.
7. Deflem, M. Europol and the Policing of International Terrorism: Counter – Terrorism in a Global Perspective. *Justice Quarterly*, 2006. Vol. 23. Nr. 3.
8. Lavranos, N. Europol and the Fight Against Terrorism. *European Foreign Affairs Review*. 2003, Vol. 8, p. 259–275.
9. Daniliauskas, J., Stanytė-Toločkienė, I. *Derybos dėl Kaliningrado tranzito. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą: Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės sąjungoje*. Vilnius, Eugrimas, 2004, p. 309–349.

THE EUROPEAN UNION INSTITUTIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF PUBLIC SAFETY

Gediminas Aleksonis*
Mykolas Romeris University

Živilė Aleksonytė**
Kaunas District Prosecutor's Office

Summary

Increasing number of cross-border crime, there is a need to create a common organization whose goal – to unite the states to fight crime. Each country is different legal systems, different law enforcement agencies, it is extremely difficult to work without coordinating organizations, to remove these inconsistencies. For this purpose established by the European Union law enforcement organization – Europol. Its aim is to increase the competent authorities of Member States' operational effectiveness and promote their cooperation in the fight against serious transnational organized crime and terrorism and its prevention. A study has found that only united the whole of the European Union's Europol National Units, may be more successful in the fight against serious international crime. Lithuania still is an important link connecting the eastern Baltic states in the Middle East to Europe, so it occupies a strategically important place in various countries and political institutions and policy projection. On the 21st of December, 2007 after Lithuania became a member of Schengen area, migration mobility of inhabitants increased. In order to solve relevant problems there was analysed European Union requirements and Lithuanian Republic legal regulations that belong to the sphere when the country is a member of Schengen area. Firstly, there have been analysed the main legal standards and documents that consolidate the activities of institutions in this sphere as well as cooperation possibilities of institutions controlling foreigners. The research project presents valuable cooperation experience of institutions dealing with foreigners' control.

Keywords: Europol, country's public security, the Schengen area, the Kaliningrad transit.

Gediminas Aleksonis*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros lektorius Mokslinių tyrimų kryptis – visuomenės saugumas.

Gediminas Aleksonis*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Criminalistics and Criminal Procedure, lecturer. Research interests – public safety.

Živilė Aleksonytė**, Kauno miesto apylinkės prokuratūros prokuroro padėjėja. Mokslinių interesų kryptis – visuomenės saugumas.

Živilė Aleksonytė**, Assistant of Prosecutor at Kaunas District Prosecutor's Office. Research interests – public safety.

DAUGIAKULTŪRIŠKUMAS SAUGIOS EUROPOS KONTEKSTE: DABARTIES PROBLEMATIKA, TEORINIAI MODELIAI IR ATEITIES PERPEKTYVOS

Darius Amilevičius*, Vladimiras Andrejevas**

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto
Humanitarinių mokslų katedra, Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 30310
El.paštas: d.amilevicius@mruni.eu, vladimiras@mruni.eu*

Anotacija. Daugiakultūriškumas gali būti suprastas ir kaip ideologija bei politika, kurios remiasi liberalia kultūrinės įvairovės koncepcija. Ši koncepcija deklaruoja etninius, rasinius ir subkultūrinius prioritetus ekonominėje, politinėje ir kultūrinėje sociumo plotmėse. Koncepcijos tikslas - nugalėti diskriminaciją ir įtvirtinti tautinių bei kitų mažumų lygybę daugumos atžvilgiu. Daugiakultūriškumas praėjo neilgą, bet sudėtingą vystymosi kelią, bet nuo 2010 metų jis patyrė krizę. Šių dienų kontekste „žlugęs daugiakultūriškumas“ yra gana drąsus ir politiškai nekorektiškas teiginys. Tik kur jis veda? Kas toliau? Logiškai mąstant, jei daugiakultūriškumas diskredituotas, tada turėtų atsirasti alternatyva, galbūt netgi opozicinė buvusiai politikai. Kokia ji? O gal daugiakultūriškumas ne žlugo, o atėjo laikas patirti evoliucinę transformaciją? Straipsnio autoriai siekia rasti ir skaitytojams pateikti atsakymus į šiuos ir panašius klausimus, analizuodami daugiakultūriškumo krizės susidarymo istorines priežastis, dabartinę problematiką, jo teorinius modelius ir pateikia penkis galimos tolesnės daugiakultūriškumo raidos scenarijus.

Pagrindinės sąvokos: daugiakultūriškumas, žmogaus teisės, imigracija, tautinė tapatybė

ĮVADAS

Intensyvi socialinio ir kultūrinio gyvenimo kaita, informacinės visuomenės plėtra bei Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą lemia sparčius pokyčius politikos, švietimo, kultūros, ekonomikos bei kitose visuomenės gyvenimo srityse. Ryškėjant globalizacijos tendencijoms, kitataučių integracija ir tarpkultūrinė sąveika tampa neišvengiamos, kasdien visuomenė turi spręsti kylančias problemas ir ieškoti pozityvių integracijos rezultatų. Vis daugiau žmonių gyvena daugiakultūrinėje skirtingo tikėjimo, tautybės ar rasės aplinkoje.

Bendriausia prasme daugiakultūriškumas apibrėžiamas kaip praktika, kuri akcentuoja lygias visų kultūrinių visuomenės grupių, ypač tradicinių mažumų, teises tenkinti savo poreikius ir gauti pagalbą. Daugiakultūriškumo šalininkai ragina kurti pozityvius ir demokratiškus tarpusavio santykius, stengiamasi pažinti kitataučius, kaupti žinias apie jų kultūrą ir tradicijas. Etninėse grupėse vykstantys socialiniai procesai yra ne tik atskirų individų patirties dalis, bet ir visuomenės raidos rezultatas.

Iki 2010 metų didelė dalis Lietuvos ir užsienio mokslininkų bei politikų laikėsi nuomonės, kad visuomenės daugiakultūriškumas, įvairovė yra vertybės, kurios glaudžiai

siejasi su saugios visuomenės vizija, o šiuolaikinei demokratinei valstybei svarbu palaikyti kultūrinę įvairovę, nes ji propaguoja lygias visų visuomenės narių teises socialinėje srityje. Kiekvienas visuomenės narys turi teisę pasirinkti savitą gyvenimo būdą, turėti savitą kultūrą ir galimybę ją puoselėti.

Tačiau gerokai prieš 2010 metus masinėse informavimo priemonėse ir mokslinėse publikacijose laikas nuo laiko pasigirdavo nuomonės, kad daugiakultūriškumas gali būti siejamas su grėsme tradicinėms tautiškumo formoms, arba netgi pačiam tautiniam tapatumui, nes pasaulyje, ne išimtis ir Lietuva, vis labiau formuojasi sudėtingas daugiarašinis, daugiaetnis ir daugiakultūrinis socialinis kontekstas. Kai vietos gyventojai jaučia grėsmę, jų baimė sukuria palankias sąlygas plisti rasizmui, diskriminacijai, ksenofobijai ir nepakantumui¹.

2010 m. Vokietijos kanclerė Angela Merkel pareiškė, kad daugiakultūriškumo politika nepadedą sėkmingai integruoti imigrantų. Nors Vokietijos kanclerės pareiškimas buvo kuklus ir politiškai korektiškas, bet vis dėlto verčiantis susimąstyti - Vokietijos vadovė garsiai pripažino tai, apie ką daugybė jos tėvynainių jau seniai patyliukais kalbėjo. Tuo pat metu kitas vokiečių politikas Thilo Sarrazinas leido sau pareikšti, kad „Berlyno turkai visiškai neproduktyvūs jokiaje srityje išskyrus prekybą vaisiais ir daržovėmis“, tačiau jie „užkariauja Vokietiją dideliu gimstamumu“. Tai jam kainavo postą Vokietijos centriniame banke, nes europiečiams taip kalbėti negalima. Tai netolerantiška ir nedaugiakultūriška. Nors kanclerės kalba sulaukė griežtos daugiakultūriškumo šalininkų kritikos, 2011 m. vasario pradžioje Miunchene vykusioje tarptautinėje saugumo konferencijoje Didžiosios Britanijos premjeras Devidas Kameronas paskelbė apie britų multikultūralizmo politikos žlugimą. O 2011 m. vasario viduryje Prancūzijos prezidentas Nikolias Sarkozy televizijos interviu pareiškė, kad daugiakultūriškumas žlugo ir Prancūzijoje. Grėsmingą daugiakultūriškumo situaciją signalizuoja ir Katalikų Bažnyčios vadovai. Čekijos katalikų bažnyčios vadovas, Prahos arkivyskupas-metropolitas kardinolas Miloslavas Vlka yra viešai pareiškęs, kad: „Musulmonai užkariauja Europą, nes krikščionys tapo savanaudžiais pagonimis, tinginčiais saugoti savo dvasinį paveldą“.

Šių dienų kontekste „žlugęs daugiakultūriškumas“ yra gana drąsus ir politiškai nekorektiškas teiginys. Tik kur jis veda? Kas toliau? Logiškai mąstant, jei daugiakultūriškumas diskredituotas, tada turėtų atsirasti alternatyva, galbūt netgi opozicinė

¹ Radzevičienė L., Kantauskaitė D., „Visuomenės Požiūris į Kitataučius: Integracijos Problemos ir Galimybės“ *Jaunųjų Mokslininkų Darbai*. 2008. Nr. 2 (18): 180.

buvusiai politikai. Kokia ji? O gal daugiakultūriškumas ne žlugo, o atėjo laikas patirti evoliucinę transformaciją? Jei taip, tai koks jis turi tapti? Politikų praktikų pareiškimai dažnai stokoja giluminės reiškinių ir jo priežasčių analizės, todėl iš mokslinio taško menkaverčiai. Tačiau tokie pareiškimai turi atkreipti mokslo bendruomenės dėmesį, kad vienam ar kitam reiškiniui būtina papildoma analizė ir tolesnės eigos modeliavimas.

Tyrimo tikslas – ištirti krizę išgyvenančią daugiakultūriškumo teoriją ir praktiką bei sumodeliuoti daugiakultūriškumo tolesnės raidos scenarijus.

Uždaviniai:

- ištirti daugiakultūriškumo raidą ir atskleisti dabarties problematiką;
- ištirti daugiakultūriškumo teorinius modelius;
- sumodeliuoti daugiakultūriškumo tolesnės raidos scenarijus.

Tyrimo objektas: daugiakultūriškumas kaip teorija, doktrina ir politika bei jo raidos perspektyvos.

Tyrimo metodai. Siekiant užsibrėžto tikslo, mokslinės literatūros analizės metodas leido atskleisti, įvertinti ir panaudoti tyrime kituose mokslinės literatūros šaltiniuose sukauptas naujausias mokslo žinias ir teoriškai pagrįsti atskirus teiginius. Kontentinės analizės metodas taikytas analizuojant straipsnius elektroninėje žiniasklaidoje. Tyrimuose buvo naudotas antrinės duomenų analizės metodas, kuriuo, atsižvelgiant į kitą turimą informaciją, buvo analizuojami ir vertinami įvairių institucijų surinkti duomenys. Atskiriems klausimams tirti buvo taikyti ir teoriniai tyrimo metodai (analitinis - kritinis, alternatyvų, analogijos, apibendrinimo, dedukcijos, indukcijos, komparatyvistinis, istorinis).

DAUGIAKULTŪRIŠKUMO ISTORINĖ RAIDA DABARTIES PROBLEMATIKA

Daugiakultūriškumas praėjo sudėtingą vystymosi kelią. Prasidėjęs apie 1960 m. metus Kanadoje, jau 1971 m. tapo oficialia sąvoka, kuri apibūdino naują Kanados vyriausybės politikos kryptį. Reikia pastebėti, kad vos atsiradęs daugiakultūriškumas buvo naudojamas įvairiuose kontekstuose, bet visų pirma atliko vien instrumentinę funkciją. Daugiakultūriškumo politikai ir doktrinai buvo išskeltas uždavinys - padaryti valstybę jautresne visiems piliečiams, nepriklausomai nuo jų kultūros, rasės, religijos arba kalbos. Buvo manoma, kad daugiakultūriškumo politika padėjo Kanados vyriausybei sušvelninti įtampas tarp anglofonų ir frankofonų ir tokiu būdu užkirsti kelią (ar bent jau sulėtinti) įsibėgėjančiam Kanados visuomenės skilimo procesui.

Kiek vėliau daugiakultūriškumo politiką perėmė Australija. Jos pagalba šalies vyriausybei pavyko nutraukti anksčiau vykdytą imigrantų asimiliacijos procesą. Nuo to laiko Australijoje visiems piliečiams, nepriklausomai nuo jų odos spalvos ar įsitikinimų, susidarė žymiai geresnės sąlygos koegzistuoti sociume. Kanados ir Australijos daugiakultūriškumas skiriasi tuo, kad Kanadoje buvo siekiama remti ir saugoti etnines kultūras, o Australijoje - akcentuoti individo teisę pačiam pasirinkti kultūrą ir integracijos procesą.

1975 m. daugiakultūriškumo keliu nuėjo ir Švedijos vyriausybė, kuri daugiakultūriškumo politikos skraiste apgaubė vyriausybės laikyseną probleminio imigrantų santykio su tradicinėmis etninėmis mažumomis atžvilgiu. Visais minėtais atvejais daugiakultūriškumas buvo suprantamas plačiaja prasme, t.y. kaip kažkas, kas apjungia kovą su diskriminacija, paramą etninėms mažumoms ir jų globą, tendenciją įvesti mokyklose mokymą imigrantų ir etninių mažumų kalbomis, ir netgi tolerancijos skatinimą.

Jungtinėse Amerikos Valstijose daugiakultūriškumas prasidėjo apie 1960-70 metus. Visų pirma daugiakultūriškumo idėjos persmelkė viešus aktyvistų pasisakymus ir tik vėliau daugiakultūriškumo iniciatyvas perėmė vyriausybė. Kitaip tariant, politiniai ir visuomeniniai aktyvistai etninių kultūrų problematiką perkėlė į socialinės lygybės kontekstą. Pirmieji į kovą su rasine diskriminacija ir vyriausybės palankiu požiūriu juodaodžių bendruomenės atžvilgiu sureagavo imigrantų etninių mažumų aktyvistai. Jie pradėjo skelbti etninių kultūrų atgimimą ir pareikalavo pripažinti daugiakultūrinę visuomenės prigimtį. Rasinės diskriminacijos temos svarstymas kultūrinėmis ir etninėmis kategorijomis tapo priimtinas ir akademeinei bendruomenei. Tokiu būdu susiformavo susikalbėjimo forma, priimtina tiek antirasistinio judėjimo aktyvistams, tiek vyriausybei. Jungtinių Amerikos Valstijų daugiakultūriškumas yra dezinteguotas, skirtingai nuo Kanados daugiakultūriškumo sampratos, nes lygybės problematika buvo atskirta nuo etnokultūrinių klausimų. Apibendrinant JAV daugiakultūriškumo politikos ir doktrinos susiformavimą, galima teigti, kad vyriausybei, akademeinei bendruomenei ir viešosios žiniasklaidos priemonėms socialinės problematikos kultūrizacija, socialinių struktūrinių problemų transformavimas į kultūrinę ir elgsenos problematiką buvo proga ir priedanga išsisukti nuo nepatogių visuomenės klausimų, nes atvirumas imigrantams anksčiau ar vėliau veda prie jų suskirstymo pagal rasę, religinius įsitikinimus, prie etninės orientacijos programų kūrimo ir etninių mažumų palaikymo².

---

² Byron R., „On The Politics Of Multiculturalism“ *Defining Region: Socio-Cultural Anthropology And Interdisciplinary Perspectives*. Part 1. Klaipėda University 2006: 53-54.

Kitose Vakarų valstybėse daugiakultūriškumas vystėsi pagal JAV scenarijų. Skyrėsi tik visuomeninės ir politinės skverbties gylis ir plotis.

Europoje daugiakultūriškumo skvarbai (bent jau formaliai) palankią terpę sudarė negatyvi Vokietijos ir Tarybų Sąjungos patirtis.

Dvylika įtemptų XX amžiaus metų Adolfo Hitlerio vadovaujamas Trečiasis Reichas skleidė kruviną ideologiją, besiremiančią priešišku užsieniečiams. Tai buvo tik pradžia. 1955 metais Vakarų Vokietija, susidūrusi su darbo jėgos trūkumu, pradėjo sudarinėti sandorius su Pietų Europos šalimis – Italija, Ispanija, Graikija, Turkija ir Jugoslavija – dėl pigios darbo jėgos tiekimo. Su atvykėliais buvo sudaromos tik trumpalaikės sutartys, tačiau dauguma imigrantų pasilikdavo. Sutrikdyta Vokietija apsimetė, kad užsieniečių ir nebuvo. Nenoromis Vokietijos politinės klasės 1980 metais pripažino, kad problemų yra³. Grynakraujų vokiečių gimstamumas krito, o musulmonų šeimų skaičius Vokietijoje nuolat augo. Čia pat kaip sprendimas ir buvo pasiūlyta daugiakultūrinė visuomenė: etninės bendruomenės turėtų būti skatinamos sugyventi su vokiečiais. Tačiau tai nereiškia, kad šių bendruomenių atstovams buvo suteikiamos tokios pačios teisės, kaip vokiečiams.

Nors Tarybų Sąjunga su imigrantais problemų neturėjo, bet etninių mažumų atžvilgiu vykdyta politika paliko gilią ir skaudžią žaizdą istorinėje etnokultūros raidoje.

Kaip buvo minėta straipsnio įžangoje, nuo 2010 m. akivaizdžiai pastebima vis gilėjanti daugiakultūriškumo krizė. Be jau cituotų valstybių lyderių pasisakymų, šiuo metu juntama tendencija, kad politinės jėgos, pasisakančios prieš imigrantus, įgyja vis didesnį populiarumą. Tai ženklas, kad visuomenei daugiakultūriškumo idėja atrodo vis mažiau priimtina. Tačiau suderinti du prieštarą dalykus - atvykėlių kultūrinio identiteto išsaugojimą ir darbo rinkos poreikius - buvo ir bus sudėtinga. Ar kviesdama šiuos imigrantus Europa nebekartos senųjų klaidų, dabar keliančių pasipiktinimo audras? Tai priklauso nuo to, kaip Europos Sąjungos narėms pavyks prisitaikyti prie daugiakultūriškumo keliamų iššūkių. Kalbant apie Europos Sąjungos ateitį, dažnai kyla diskusijos, kiek metų dar ji gyvuos. Scenarijai įvairūs, tačiau, jei vieną dieną Europos Sąjunga žlugs, dėl to nemaža dalimi bus kalta būtent nepavykusi imigrantų integracija.

Skyriaus pabaigai reikia pridurti, kad nežiūrint gausių Lietuvos mokslininkų publikacijų daugiakultūriškumo tematika, kuriose daugiakultūriškumas dažniausiai svarstomas kaip pozityvus reiškinys etninių mažumų problematikos sprendimo kontekste, Lietuva iki šiol

³ Taljūnaitė M., „Tautinio tapatumo politika: teorinės paradigmos paieškos ir modeliai“ *Filosofija. Sociologija*. 2009. T. 20. Nr. 4: 297.

mažai susidūrusi su Europą krečiančia realia imigracijos problematika, todėl visuminio daugialutūriškumo modelio tinkamumas lieka daugiau akademinų diskusijų ir praktinės politikos klausimu. Tačiau vertos dėmesio dar 2003 m. ekspertų išsakytos pastabos dėl daugiakultūriškumo dviasia persmelkto Lietuvos Respublikos etninės politikos koncepcijos projekto. Viena iš jų konstatuoja, kad „Koncepcijos projekte numatomos priemonės daugeliu atvejų yra diskriminacinės lietuvių atžvilgiu“⁴.

DAUGIAKULTŪRIŠKUMO TEORIJS MODELIAI

Daugiakultūriškumo sąvoka turi dvi pagrindines prasmes. Visų pirma - tai etnokultūrinės sociumo fragmentacijos fenomenas. Taip suprantamas daugiakultūriškumas yra reiškiny, nukreiptas prieš kultūrą kaip tautiškumo apraišką. Kitaip tariant, kalbame ne apie tam tikros kultūros autonomiją kitos kultūros imtyje, bet būtent apie kultūros fragmentaciją.

Daugiakultūriškumas gali būti suprastas ir kaip ideologija bei politika, kurios remiasi liberalia kultūrinės įvairovės koncepcija. Ši koncepcija deklaruoja etninius, rasinius ir subkultūrinius prioritetus ekonominėje, politinėje ir kultūrinėje sociumo plotmėse. Koncepcijos tikslas - nugalėti diskriminaciją ir įtvirtinti tautinių bei kitų mažumų lygybę daugumos atžvilgiu.

Daugiakultūriškumą kaip valstybinę politiką trumpai būtų galima apibūdinti kaip kompromisinę strategiją, vengiančią kraštutinių: imigrantų diferencijuotos inkorporacijos, gilinančios socialinės atskirties problematiką, ir priverstinės asimiliacijos⁵. Po daugiakultūriškumo šydu slypi visa eilė socialinių situacijų, reprezentacijos strategijų ir valdžios technologijų, kurios tarpusavyje labai skiriasi daugeliu požymių. Pavyzdžiui, valstybės vykdomas etninio elemento apraiškų viešojoje ir privačiojoje erdvėje skatinimas arba blokavimas⁶.

Viena iš pagrindinių daugiakultūriškumo problemų yra jo latentinis esencializmas. Kultūra suprantama kaip stabili nedaloma visuma ir objektyvus tam tikros etninės grupės požymis, t.y. kaip etnokultūra. Etninėms grupėms priskiriamas homogeniškumas ir nesvarstoma takoskyros arba ribų tarp etnokultūrų problematika. Tokiu būdu

⁴ Lietuvos Respublikos etninės politikos koncepcijos projekto ekspertizė (2003) .

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2228&p_d=30270&p_k=1

⁵ Rex J., “The problematic of multinational and multicultural societies” *Ethnic and Racial Studies*. 1997. Vol. 20. No. 3: 469.

⁶ Rex J., “Ethnic Minorities in the Modern Nation State” *Working Papers in the Theory of Multi-Culturalism and Political Integration*. Houndmills, Basingstoke. 1996: .

daugiakultūriškumas dažnai tampa pliuralistinės visuomenės, segmentuotos visuomenės ir kultūrinio pliuralizmo sinonimu. Ir atvirkščiai. Kultūrinis pliuralizmas dažnai traktuojamas kaip daugiakultūriškumo sinonimas normatyvine arba projekcine prasme. Terminas „daugiakultūriškumas“ dažniausiai naudojamas ne situacijos aprašymui, bet siekiant pateikti normatyvinę situacijos įvertinimą arba programinius reikalavimus situacijos sprendimui, žvelgiant iš esencialistinės arba etnocentriškos perspektyvos⁷.

Pagrindinė daugiakultūriškumo tezė - vieningo kultūros standarto egzistavimo neigimas. Kultūra gali būti kelių lygių (nuo individualios iki globalios), o pats terminas „kultūra“ gali būti naudojamas įvairiausiose srityse. Daugiakultūriškumo terminais ir kategorijomis galima svarstyti individo socializaciją, veikiamą įvairialypės kultūrinės terpės, asmens laisvę ir teisę rinktis tapatybę ir gyvenseną, sekuliarizacijos ir „suvakarėjimo“ pasekmes, vartotojiškų rinkų vystymąsi, globalizacijos poveikį ir jos rezultatus ir t.t. Tačiau visus įvairialypius „kultūrinių“ kategorijų panaudojimo atvejus galima apibūdinti kaip mozaikinio daugiakultūriškumo apraiškas. Jo pagrindinis teiginys - vienalypė visuomenė neegzistuoja, galima kalbėti tik apie bendruomenių konglomeratą tam tikro sociumo ribose⁸.

Dominuojantys daugiakultūriškumo diskursai labai panašūs į žymiai anksčiau egzistavusiu nacionalistinius ir etnocentriškus diskursus. Kartais susidaro įspūdis, kad daugiakultūralizmas - tai jau anksčiau egzistavusių praktikų ir problemų išraiška naujomis kalbėsenos kategorijomis (paprasčiausias retorikos pokytis). Pavyzdžiui, politiškai korektiška sąvoka „kultūra“ pakeičia mažiau korektišką sąvoką „etninis“. Tokiu pačiu būdu netolimoje praeityje mažiau korektišką sąvoką „rasė“ pakeitė korektiška sąvoka „etninis“. Toks retorikos pokytis jau 1990 m. pradžioje F.O Radtkei leido teigti, kad daugiakultūriškumas tampa nauja nacionalizmo forma⁹. Daugiakultūriškumas kaip etninio nacionalizmo variantas būdingas ir buvusio socialistinio bloko valstybėms.

Geriausiais naujos terminijos taikymo tradiciniam nacionalizmui pavyzdžiais galima laikyti reakcinį ir konservatyvųjį daugiakultūriškumą. Visuotinai priimta teigti, kad daugiakultūriškumo kilmės šaltinis - liberalizmas, todėl jis gali vystytis tik liberalioje aplinkoje. Būtina pabrėžti ir konstatuoti, kad esencialistinis diskursas sudaro sąlygas daugiakultūriškumo retoriką naudoti ir tiems, kurie išties labai tolimi nuo liberalizmo ir jo

⁷ Byron R., „On The Politics Of Multiculturalism“ *Defining Region: Socio-Cultural Anthropology And Interdisciplinary Perspectives*. Part 1. Klaipėda University. 2006: 55-56.

⁸ Barry B., *Culture and Equality. An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001: 300; Sarat A., Kearns T.R., „Responding to the Demands of Difference: An Introduction“ *Cultural Pluralism, Identity Politics, and the Law*. University of Michigan Press. 1999: 2–3.

⁹ Radtke F.-O., „Multikulturalismus. Ein postmoderner Nachfahre des Nationalismus“ *Vorgänge*. 1992. Bd. 31. No 3: 23–30.

idėjų. Reakcinis daugiakultūriškumas tai strategija, kurios dažniausiai ir visų pirma laikosi etninių mažumų atstovai. Antrieji - kairieji radikalai ir kairieji liberalai. Jų daugiakultūriškumo versija deklaruoja valstybės ir etninės daugumos nesikišimą į etninių mažumų gyvenimą, tuo pačiu metu etninėms mažumoms suteikiant privilegijas ir papildomus išteklius vardan jų tapatybės išsaugojimo, kurie traktuojami - arba bent retoriškai pristatomi - kaip kompensaciją už praeityje mažumų patirtą didesnę arba mažesnę diskriminaciją ar nelygybę. Konservatyvusis daugiakultūriškumas deklaruoja etninių mažumų izoliaciją nuo etninės daugumos, siekiant išsaugoti vienų ir kitų tapatybę. Šioje vietoje būtina paminėti ir kultūrinį fundamentalizmą, kuris esmiškai yra nauja nacionalizmo arba, netgi rasizmo atmaina¹⁰.

Pastebėtina ir tai, kad daugiakultūriškumas ir liberalioje terpėje kuria problemines situacijas. Save laikančių liberalais tarpe pastebima gana aktyvi ir įtakinga revizionistinė srovė, kuri liberalizmą priartina komunitarizmui arba komintarisitinei artimai liberalizmo teorijai. Jos esmė - skatinti persvarstyti individualios laisvės ir autonomijos principus socialinio teisingumo ir grupinės tapatybės išsaugojimo vardan. Šio požiūrio besilaikantys politikos filosofai dėmesį sutelkia į etniškumą ir kultūrinių grupių kolektyvines teises¹¹. Būtent šių politikos filosofų diskurso dėka 1990 metais buvo atgaivintas daugiakultūriškumo diskursas, kuris tuo metu jau buvo pradėjęs blėsti. Svarbų vaidmenį suvaidino garsus Č. Tayloro straipsnis¹², kuris daugiakultūriškumo terminijos arsenalą papildė terminu „pripažinimas“. Toliau trumpai apibendrinsime Č. Tayloro išdėstytą loginę seką. Žmogaus egzistencijai būdingas dialogas ir jis egzistuoja tik santykyje su kitais žmonėmis. Žmogaus orumas nėra vertybė savyje, bet priklauso nuo to, kaip individą pripažįsta kiti individai atskirai ir visuomenė bendrai. Kiekvienas žmogus priklauso kuriai nors kultūrinei grupei, todėl grupinė priklausomybė tampa būtinu asmens tapatybės požymiu. Viešo šių požymių, susijusių su priklausymu grupei, pripažinimo nebuvimas reiškia žmogaus vertės ir orumo sumažėjimą. Liberali valstybė nėra neutrali ideologine ir kultūrine prasme, nes valdžios palaikomi simboliai, normos ir praktikos tampa „savomis“ daugumai. Tai reiškia, kad norėdama pasiekti visuomenės narių visuotinę vertės ir orumo lygiavą, valstybė turi vienodai pripažinti įvairių grupių vertybes ir orumą. Kitaip tariant, valstybė privalo gerbti įvairių grupių vertybes, normas ir praktikas bei panaudoti visas teisėtas priemones, siekiant jas

¹⁰ Stolcke V., „Talking culture: new boundaries, new rhetorics of exclusion in Europe” *Current Anthropology*. Vol. 36. No 1. 1995: 1–24.

¹¹ Van Dyke V., *Human Rights, Ethnicity, and Discrimination*. Westport, Conn.; L.: Greenwood Press, 1985: 45.

¹² Taylor Ch., „The Politics of Recognition” *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition* Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1994: 25–73.

apsaugoti ir išsaugoti. Tačiau tai, savo ruožtu, veda prie liberarizmui nepriimtinos nelygybės įvairių grupių narių atžvilgiu.

Panašiai mano ir A. Jangas. Jis teigia, kad visuomenė yra etinės daugumos ir kultūrinių grupių suminė išraiška, o liberali valstybė kultūros požiūriu negali būti neutrali. Iš to darytina išvada, kad atsiranda atskirų grupių ypatingos „kultūrinės teisės“ išsaugoti savo tapatybę. Kitaip tariant, ypatingos teisės į autonomiją, savimonę ir būtinybę juos traktuoti ypatingu būdu¹³.

Detaliausią teorinį modelį, kuris kartais įvardijamas kaip „daugiakultūriškumas“ arba „daugiakultūrinė pilietybė“, sukūrė W. Kymlicka. Šiame modelyje nėra neapibrėžtų individų, yra tik kultūrinių grupių nariai. W. Kymlickos nuomone kultūra yra normų, vertybių ir elgsenos kompleksas. Kultūra - tam tikros etninės grupės savybė ir vertybė, kurią būtina saugoti ir ginti. Ne visos kultūros yra lygiavertės ir lygios. Kai kurios iš jų atlieka visą aibę funkcijų (komunikacinių, normavimo ir kt.), kurių dėka aptarnauja visą visuomenę, o kai kurios - turi labai ribotą funkcijų arsenalą ir atsiduria užribio zonoje¹⁴. Iš to darytina išvada, kad valstybė, nekreipdama dėmesio į vyriausybės retoriką, nėra neutrali: valstybės puoselėjama ir palaikoma kultūra tampa „sava“, todėl palaikoma vienos visuomenės dalies, bet kitai daliai ji yra „svetima“, todėl atmetina¹⁵. Tokiu atveju liberalaus teisingumo principai reikalauja kompensacijų ir apsaugos priemonių. Grupėms turi būti sudarytos sąlygos išsaugoti jų kultūrą, grupių nariams - galimybė ir teisės apsaugoti ir išsaugoti savo normų, vertybių elgsenos sistemą bei jos laikytis. Iš to kyla grupių autonomijos nuo juos supančios aplinkos poreikis. Kitaip tariant, poreikis sukurti valdžios ir valdymo posistemes grupės viduje ir suteikti privilegijas silpnoms grupėms. Tokioje sistemoje liberalias vertybes įmanoma išsaugoti, tik individams garantuojant teisę laisvai išeiti iš „savo“ grupės.

Tačiau grupes reikia traktuoti ir vertinti skirtingai. W. Kymlicka išskiria kelių kategorijų grupes, kurių atžvilgiu reikia laikytis ypatingos politikos. Pagrindinės yra dvi kategorijos. Pirmą - mažumos, t.y. grupės, kurių įjungimas į valstybę nebuvo jų laisvas apsisprendimas (pvz.: Kanados frankofonai). Jiems turi būti pripažintos visos teisės, įskaitant teisę į valstybingumą, siekiant apsaugoti jų savarankiškumą ir tapatybę. Antra - imigrantai, kurie į kitą valstybę persikelia savanoriškai, todėl negali reikšti pretenzijų į jų kultūros išsaugojimą. Antros grupės atveju valstybė gali parodyti pagarbą jų kultūrai, garantuoti lygias teises ir

¹³ Янг К., „Диалектика культурного плюрализма: концепция и реальность“ *Этничность и власть в полиэтничных государствах*. Наука, 1994: 112.

¹⁴ Kymlicka W., *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1995: 62.

¹⁵ Kuzmickas B., „Daugiakultūriškumas ir kai kurios tapatumo problemos“ *Logos*. Nr. 64, 2010: 48-49.

sudaryti palankias sąlygas jų adaptacijai juos priimančioje visuomenėje, bet ne daugiau. Imigrantams gali būti prilygintos rasinių mažumų grupės, kurios praityje patyrė didesnę ar mažesnę diskriminaciją ir išnaudojimą¹⁶.

Nuostatas, su kuriomis sutiktų net ir kraštutinis nacionalistas, W. Kymlicka vadina liberaliu pliuralizmu. Pavyzdine visuomene, maksimaliai atitinkančia idealios visuomenės standartą, W. Kymlicka laiko Kanados visuomenę ir mano, kad liberalus pliuralizmas, jau puikiai užsirekomendavęs Vakaruose, gali būti išsigelbėjimo ratas buvusioms socialistinio bloko šalims¹⁷.

Filosofai, daugiakultūriškumo problemas svarstantys globaliame kontekste (tokie kaip B. Parexa, A. Jang, Č. Teiloras ir kt.), labai nesunkiai daugiakultūriškumui gali priskirti pačias įvairiausias praktikas. Tarp tų, kurie svarsto konkrečias situacijas arba užsiima praktine politika, egzistuoja neformalus susitarimas: terminas „daugiakultūriškumas“ taikomas tik imigracijos kontekste, bet niekada netaikomas tradicinių etnokultūrų, aborigenų, etnoregionų ir nacionalizmo kontekste. Australijoje ir Kanadoje daugiakultūriškumu dažnai vadina pačią etnokultūrinę politiką. Kai pradama kalbėti apie konkrečius dalykus, pasirodo, kad vienu etninių ar kalbinių kategorijų atžvilgiu laikomasi visai kitų nuostatų, nei kitų atžvilgiu: aborigenų problematika svarstoma kitaip nei imigrantų, Kanados frankofonų problemas traktuojamos visai kitaip nei kitų kalbinių mažumų.

Kitaip tariant, vietoj to, kad kalbėtume apie sudėtingą sistemą, kurioje persipina interesai, procesai ir garantuojamas tęstinumas, kalbame apie kratinį izoliuotų ir monolitinių socialinių vienetų, kurie yra specifinės kultūros nešėjai. Tokiu būdu svarstant problemą, jau nelieka vietos grupių išskyrimui arba socialinių ribų tarp grupių nustatymui, kaip tai yra daugiakalbėse bendruomenėse, kur koegzistuoja regioninės, tautinės ir tarptautinės kalbos (pvz. Malta, Kipras, Airija), bei situacijose, kuriose koegzistuoja įvairios ir tarpusavyje sunkiai suderinamos kultūrinės kategorijos (pvz.: papročiai, religiniai įsitikinimai, etninė tapatybė).

Apibendrinant galima užduoti klausimą: kur veda daugiakultūriškumas - inegracijos ar, priešingai, dezintegracijos (nubrėžiančios vis gilesnę takoskyrą tarp atskirų grupių) link? Iš pirmo žvilgsnio susidaro įspūdis, kad daugiakultūriškumo politikos šalininkai deklaruoja šios

¹⁶ Kymlicka W., *Finding Our Way. Rethinking Ethnocultural Relations in Canada*. Toronto, Oxford, N.Y.: Oxford University Press, 1998: 102.

¹⁷ Kymlicka W., *Multiculturalism and Minority Rights: West and East*. 2002. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012.11.07] http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2002/nr4/Focus4-2002_Kymlicka.pdf. Kymlicka W., *Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford. 2001: 35.

politikos integracinę kryptį: daugiakultūriškumas jiems reiškia šalies gyventojų įvairių kategorijų adaptaciją, palankesnių sąlygų sudarymą mažumoms, t.y. mažumų socialinio mobilumo didinimą ir, tuo pačiu, bendro piliečių lojalumo lygio kėlimą. Kai kurie daugiakultūriškumą laiko „minkštos“ asimiliacijos politika. Tačiau negalima pamiršti, kad dažnai net geriausiems idėjoms, perėjusioms per praktinės politikos prizmę, kyla rimta grėsmė virsti vien tuščia retorika, kurios pagalba šiuo atveju gali būti pridengiama paprasčiausia mažumų socialinė atskirtis nuo daugumos.

DAUGIAKULTŪRIŠKUMO TOLESNĖS RAIDOS SCENARIJAI

Šiame skyriuje, atsakydami į ankstesniuose skyriuose suformuluotus klausimus, sumodeliuosime penkis galimus tolesnės daugiakultūriškumo raidos scenarijus.

Pirmas scenarijus - sugrįžimas prie liberalaus humanistinio fundamentalizmo. Šių laikų visuomenę galima vaizdžiai apibūdinti kaip metagalaktinę, t.y. kiekvienas asmuo gali laisvai judėti socialinėje ir tarpvalstybinėje erdvėje, ir niekas nereikalauja, kad jis save būtinai priskirtų konkrečiai galaktikai. Tai reiškia, kad asmuo negali reikalauti, jog visiems būtų mokamas vienodo dydžio darbo užmokestis arba visos galaktikos būtų vienodai atstovaujamos Seime arba parlamente. Norint įgyvendinti šį modelį, jo principai turi būti taikomi visoms gyventojų grupėms. T.y. visuomenė turi tapti metarasinė, metaetninė, metareliginė, metakultūrinė, o apie žmogų turi būti sprendžiama tik pagal jo asmenines savybes (apie tai svajojo ir M. L. Kingas). Nors šis modelis yra patrauklus, bet vargu ar gali būti įgyvendintas, žvelgiant iš trumpo laikotarpio perspektyvos taško, nes jo įgyvendinimui visų pirma būtina išpildyti visą eilę reikalavimų, kurių svarbiausi du. Pirmas - kartų kaita ir atsakymas demografinės taksonomijos, o tai gali įvykti ne greičiau kaip po 100 metų. Antras - visiškos tolerancijos etniniais ir religiniais klausimais susiformavimas. Visai gali būti, kad savaime susiformuos nauja visuomeninė struktūra ir nauja tarpasmeninių, tarpgrupinių ir tarptautinių santykių sistema, kuri šį procesą paspartins. Vienu iš spartinančių veiksnių gali būti virtualios ir realios erdvių susilieėjimas, aprašomas trečiame scenarijuje.

Antras scenarijus: „sumuštinio“ civilizacijos (*sandwich civilisation*) susiformavimas. Jau kelis dešimtmečius žiniasklaidoje ir mokslinėse publikacijose skelbiama koncepcija, kuri vadinama „sumuštinio civilizacija“ (*sandwich civilisation*). Kiek keistoką koncepcijos pavadinimą kompensuoja ambicinga teorija, kuri siekia tapti „autentišku ir radikaliu daugiakultūriškumu“. Šią koncepciją galima laikyti etnokultūrinės autonomijos teorijos atmaina. Trupai apibendrinant jos turinį, galima teigti, kad tam tikra visuomenė, kurią galima

laikyti postnacionaline valstybe, yra konfederacija visiškai autonominių bendruomenių. Visos kartu paėmus, jos formuoja vieną elementą, bet to elemento viduje nesusilieja tarpusavyje, neįsiskverbia viena į kitą. Tokiu būdu susiformuoja daugiasluoksnis „sumuštinis“, susidedantis vien iš sausų komponentų. Kiekvieno komponento viduje galioja savos taisyklės, vertybės ir normos. Valstybė sprendžia tik bendrus ir techninius klausimus. Reikia pastebėti, kad daugiakultūrinė visuomenė, tam tikra prasme, jau dabar yra *sandwich civilisation* (pakanka panagrinėti valstybių parlamentų sudėtį). Tačiau šios koncepcijos šalininkai kritikuoja daugiakultūriškumą kaip pseudoteoriją, nes kultūriniai savitumai pasireiškia vertybių, normų ir taisyklių sistema, o ne dėl skirtingų rūbų, virtuvės ypatumų ar kitų, vien paviršutiniškų ar antraeilį kultūrinių elementų. *Sandwich civilisation* kol kas egzistuoja vien kaip teorinė konstrukcija, todėl labai sunku spręsti ar įmanoma ją įgyvendinti realiame gyvenime. Šiuolaikinis pasaulis keičiasi labai greitai, todėl ateitis sunkiai prognozuojama¹⁸.

Trečias scenarijus: realios ir virtualios socialinės erdvės susijungimas. Nenukrypstant į virtualios erdvės specifikos analizę, reikia konstatuoti, kad dabartinis pasaulis išties gyvena dviejose plotmėse - virtualioje ir realioje. Jei šis dualizmas mažiau juntamas vyresnio amžiaus kartoje, tai jaunimo tarpe vis stiprėja tendencija vis daugiau laiko praleisti virtualioje erdvėje, kur daugiakultūriškumo, žmogaus teisių, tapatybės klausimai ir problemos sprendžiami visai kitaip, o realioje erdvėje taikyti virtualioje galiojančias taisykles ir normas. Šiuo metu susidariusią situaciją vaizdžiai galima apibūdinti kaip šizofreninį asmenybės susidvejinimą, kai asmuo realioje ir virtualioje erdvėse gyvena du visiškai skirtingus gyvenimus. Sparti technologijų plėtra ir virtualios realybės spartus skverbimasis į visas žmogaus, grupių ir visuomenės veiklos sritis neišvengiamai anksčiau ar vėliau privers pasirinkti, kuri realybė yra tikroji. Galima teigti, kad šis scenarijus yra pirmo scenarijaus tam tikra atmaina (suvienodinti kultūrų skirtumai arba metavisuomenės susikūrimas virtualios realybės dominavimo atveju)¹⁹, bet, skirtingai nuo pirmo scenarijaus, visiškai neaiškus ir sunkiai prognozuojamas ideologinis trečio scenarijaus turinys, nes socialiniai procesai, vykstantys virtualioje erdvėje dar per mažai ištirti ir visiškai nekontroliuojami.

Ketvirtas scenarijus: naujų iššūkių susiformavimas. R. Reiganas sakė, kad JAV ir TSRS gali bendrai veikti tik tokiu atveju, jei žemę pulstų ateiviai iš kosmoso. Tam tikra prasme jis buvo teisus, nes netikėtos, didelės grėsmės akivaizdoje paskubomis gali prasidėti daugiau ar

¹⁸ Miliauskaitė K., „Žmogaus Teisių Dichotomija: Universalija Ar Partikuliarizmas?“ *Jurisprudencija*, T. 54(46), 2004: 88-89.

¹⁹ Dromantienė L., „Lietuvos Kultūrinių Teisinių Ištakų Europos Kultūroje Istorinė Raida“ *Jurisprudencija*, T. 67(59), 2005: 137.

mažiau savaiminis globalios integracijos procesas. Reikia pastebėti, kad ta grėsmė turėtų būtų labai ypatinga, nes iki šiol nei pasaulinio terorizmo grėsmė, nei ekologinės katastrofos grėsmė, nei pasaulinė maisto krizės grėsmė neįtakojo jokių integracijos procesų, o netgi priešingai - paskatino skilimo ir atotrūkio procesus.

Penktas scenarijus: daugiakultūriškumo teorija bus pamiršta, o problemos išsprendžiamos savaime. Jau ne kartą atrodė, kad Vakarų pasaulis tuoj sugrius, o su juo ir visa Vakarų civilizacija. Pakanka prisiminti 1968 metų įvykius Paryžiuje. Tačiau visada kažkokiu būdu atsiradavo problemos sprendimo būdai ir priemonės. Visai tikėtina, kad po kurio laiko žmonija kažkokiu būdu išspręstų daugiakultūriškumo problemas, nors šiai dienai ir atrodo, kad daugiakultūriškumas yra kaip apgaulinga šviesa tunelio gale, kuri išties yra sparčiai artėjančio traukinio žibintas. Daugiakultūriškumas dar pakankamai jaunas reiškinys ir teorija, todėl dar nėra sukurtos visuotinai priimtose jo tyrimų metodologijos, nėra atskleisti istoriškai pagrįsti dėsningumai, kuriais remiantis būtų galima pagrįstai prognozuoti tokią kraupią daugiakultūriškumo baigtį. Be to, jei daugiakultūriškumas būtų atmestas, tada turėtų atsirasti alternatyva, galbūt netgi opozicinė buvusiai politikai, bet iki šiol apie tokią nieko nekalba nei politikai, nei mokslininkai.

IŠVADOS

Daugiakultūriškumas praėjo neilgą, bet sudėtingą vystymosi kelią. Prasidėjęs apie 1960 m. metus Kanadoje, jau 1971 m. tapo oficialia sąvoka, kuri apibūdino naują Kanados vyriausybės politikos kryptį. Daugiakultūriškumo politikai ir doktrinai buvo iškeltas uždavinys - padaryti valstybę jautresne visiems piliečiams, nepriklausomai nuo jų kultūros, rasės, religijos arba kalbos. Gana greitai daugiakultūriškumo politika, praktika ir teorija prigijo Australijoje, Švedijoje ir JAV. JAV taikytas daugiakultūriškumo modelis persidavė kitoms Vakarų valstybėms. Nuo 2010 metų daugiakultūriškumo politika, teorija ir praktika išgyvena krizę. Politikai skelbia daugiakultūriškumo pabaigą, bet akademinė bendruomenė dar susilaiko nuo tokių radikalių išvadų, nes nėra ištirta koku kitu būdu galima efektyviai spręsti imigrantų ir mažumų problematiką dabartiniame pasaulyje.

Daugiakultūriškumas gali būti suprastas ir kaip ideologija bei politika, kurios remiasi liberalia kultūrinės įvairovės koncepcija. Ši koncepcija deklaruoja etninius, rasinius ir subkultūrinius prioritetus ekonominėje, politinėje ir kultūrinėje socio plotmėse. Koncepcijos tikslas - nugalėti diskriminaciją ir įtvirtinti tautinių bei kitų mažumų lygybę daugumos atžvilgiu. Daugiakultūriškumą kaip valstybinę politiką tapusią teoriją trumpai būtų

galima apibūdinti kaip kompromisinę strategiją, vengiančią kraštutinumų: imigrantų diferencijuotos inkorporacijos, gilinančios socialinės atskirties problematiką, ir priverstinės asimiliacijos. Viena iš pagrindinių daugiakultūriškumo problemų yra jo latentinis esencializmas. Be to, iki šiol neatsakyta į klausimą: kur ištis veda daugiakultūriškumas - inegracijos ar, priešingai, dezintegracijos link?

Galimi penki daugiakultūriškumo tolesnės raidos scenarijai: sugrįžimas prie liberalaus humanistinio fundamentalizmo, „sumuštinio“ civilizacijos susiformavimas, realios ir virtualios socialinės erdvės susijungimas, naujų iššūkių susiformavimas, daugiakultūriškumo teorijos žlugimas. Dabartinis daugiakultūriškumo problematikos ištirtumo lygis dar neleidžia tiksliai nustatyti, kuris iš penkių scenarijų yra realiausias, nes daugiakultūriškumo raidos procesą stipriai įtakoja ne vien socialiniai, bet ir ekonominiai veiksniai.

LITERATŪRA

1. Barry B., *Culture and Equality. An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2001.
2. Kuzmickas B., „Daugiakultūriškumas ir kai kurios tapatumo problemos“ *Logos* 2010, Nr. 64: 42-50.
3. Miliauskaitė K., „Žmogaus Teisių Dichotomija: Universalija Ar Partikuliarizmas?“ *Jurisprudencija*, 2004, T. 54(46): 82–93.
4. Kymlicka W., *Finding Our Way. Rethinking Ethnocultural Relations in Canada*. Toronto, Oxford, N.Y.: Oxford University Press, 1998.
5. Kymlicka W., *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
6. Kymlicka W., *Can Liberal Pluralism Be Exported?: Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford. 2001.
7. Kymlicka W., *Multiculturalism and Minority Rights: West and East*. 2002. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012.11.07] http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2002/nr4/Focus4-2002_Kymlicka.pdf
8. Dromantienė L., „Lietuvos Kultūrinių Teisinių Ištakų Europos Kultūroje Istorinė Raida“ *Jurisprudencija*, 2005, T. 67(59): 133–139.
9. Lietuvos Respublikos etninės politikos koncepcijos projekto ekspertizė 2003. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012.11.07] http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2228&p_d=30270&p_k=1
10. Radzevičienė L., Kantauskaitė D., „Visuomenės požiūris į kitataučius: integracijos problemos ir galimybės“ *Jaunųjų Mokslininkų Darbai*. Nr. 2 (18). 2008: 180-184.
11. Taljūnaitė M., „Tautinio tapatumo politika: teorinės paradigmos paieškos ir modeliai“ *Filosofija. Sociologija*. 2009. T. 20. Nr. 4: 292–301.
12. Radtke F.O., „Multikulturalismus. Ein postmoderner Nachfahre des Nationalismus“ *Vorgänge*. 1992. Bd. 31. No 3: 23–30.
13. Byron R., „On The Politics Of Multiculturalism“ *Defining Region: Socio-Cultural Anthropology And Interdisciplinary Perspectives*. Part 1, Klaipėda University, 2006: 49-62.

14. Rex J., *Ethnic Minorities in the Modern Nation State: Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*. Houndmills, Basingstoke. 1996.
15. Rex J., “The problematic of multinational and multicultural societies” *Ethnic and Racial Studies*. 1997. Vol. 20. No. 3: 455-473.
16. Sarat A., Kearns T.R., *Responding to the Demands of Difference: An Introduction. Cultural Pluralism, Identity Politics, and the Law*. Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Press, 1999.
17. Stolcke V., “Talking culture: new boundaries, new rhetorics of exclusion in Europe” *Current Anthropology*. 1995. Vol. 36. No 1: 1–24.
18. Taylor Ch., “The Politics of Recognition” *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. N.J.: Princeton University Press, 1994: 25–73.
19. Van Dyke V., *Human Rights, Ethnicity, and Discrimination*. Westport, Conn.; L.: Greenwood Press, 1985.
20. Янг К., „Диалектика культурного плюрализма: концепция и реальность“ *Этничность и власть в полиэтничных государствах*. Наука, 1994: 112.

MULTICULTURALISM IN THE CONTEXT OF THE SAFE EUROPE: CURENT ISSUES, THEORETICAL MODELS AND FUTURE DEVELOPMENT

Darius Amilevičius*, Vladimiras Andrejevas**
Mykolas Romeris University

Summary

Multiculturalism has passed a difficult way of development. Until 2010, a significant part of Lithuanian and foreign scholars and politicians took the view that the multiculturalism of society, diversity is a value that is closely connected with the vision of a secure society, and it is important to maintain cultural diversity in a modern democratic State, because it promotes equal rights of all members of society.

But well before the year 2010, in mass media and scientific publications from time to time appeared a opinion that multiculturalism may be associated with a threat to traditional forms of national culture, or even to the very identity of a nation. In the world, Lithuania is not an exception, increasingly is growing up the complex of the problems of multicultural, multiracial and multiethnic origin. From 2010, began the crisis of multiculturalism. The leaders of European countries declare "the lost multiculturalism", but it is a pretty bold and politically incorrect statement. Where it leads? What's next? Or maybe the multiculturalism is not lost, but it is the right time to its evolution or transformation? In addition to the declarations of the leaders, there are currently the tendency to promote the political forces, that speak and act against immigrants.

Multiculturalism can be interpreted as the ideology and policy, which is based on the concept of cultural diversity. The scope of this concept is to defeat discrimination and to assure equal rights to ethnic and other minorities with regard to the majority. But until now remains unanswered the question: which is real link of the multiculturalism - integration or, on the contrary, disintegration of the society?

There are five scenarios for the further development of the multiculturalism. In the current state of the research of the issues, affecting the multiculturalism, still does not pinpoint which of the five scenario is most workable, because the process of the development of multiculturalism is strongly influenced by not only social, but also economic factors.

Keywords: multiculturalism, human rights, immigration, national identity.

Darius Amilevičius*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: elektroninės erdvės saugumo ekonomika, kompiuterinė lingvistika, politinė ir juridinė retorika, žmogaus teisės.

Darius Amilevičius*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities, assoc. professor. Research interests: cybersecurity economics, computational linguistic, political and juridical rhetoric, human rights.

Vladimiras Andrejevas** Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: teisė, visuomenės saugumas.

Vladimiras Andrejevas** Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of State Border Guard, lecturer. Research interests: Public Law, Public Security.

PIRMO KURSO STUDENTŲ ŽINIŲ APIE KLUBINIUS NARKOTIKUS ĮVERTINIMAS

Vladimiras Andrejevas*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8-37) 303666
Elektroninis paštas: vladimiras@mruni.eu*

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos – Mykolo Romerio universiteto (toliau universitetas) Viešojo saugumo fakulteto (toliau fakultetas) Teisės ir valstybės sienos apsaugos, Teisės ir policijos veiklos, Policijos veiklos ir Teisės ir ikiteisminio proceso studijų programų (toliau programos) pirmo kurso studentų žinios apie „klubinius“ narkotikus. Tyrimo tikslas - išsiaiškinti, kiek jauni žmonės žino apie „klubinių“ narkotikų perdozavimo požymius, šių narkotikų mirtinas dozes, abstinencijos simptomus, tolimąsias šių narkotikų vartojimo pasekmes. Tyrimas buvo atliekamas 2012 metų kovo ir spalio mėnesį fakultete tarp pasienio, policijos, ikiteisminio tyrimo pareigūnų specialybės pirmo kurso studentų. Tyrime dalyvavo 122 pirmo kurso studentai, 52 vaikinių ir 70 merginų. Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai žino ne visus perdozavimo požymius, kuriuos sukelia amfetaminai, ekstazis, LSD, haliucinogenai: respondentų žinios šiuo klausimu įvertintos nuo 4 iki 5 balų. Blogiausiai respondentai žino LSD ir kitų haliucinogenų perdozavimo požymius, nes iš visų klausimų apie juos tik į 40,1 proc. buvo atsakyta teisingai. Respondentams trūksta žinių, kokie yra amfetaminų, ekstazio, LSD, haliucinogenų abstinencijos požymiai, kuriuos vartotojas jaučia sekančią dieną. Atsakymai į šiuos klausimus įvertinti tik 4,5 balais dešimtbalėje sistemoje. Respondentai nepakankamai gerai žino, kokios yra amfetaminų, ekstazio, LSD, kitų haliucinogenų vartojimo tolimosios pasekmės. Atsakymai į šiuos klausimus įvertinti nuo 4 iki 6 balų. Ypač blogai respondentai žino LSD ir kitų haliucinogenų vartojimo tolimąsias pasekmes, nes iš visų klausimų apie juos tik į 42 proc. buvo atsakyta teisingai (pagal lytį teisingai atsakė 39,5 proc. vaikinių ir 44,8 proc. merginų). Reikšmingų skirtumų tarp vaikinių ir merginų žinių dažniausiai nebuvo ($p > 0,05$).

Pagrindinės sąvokos: „klubiniai“ narkotikai, studentai, žinios, vertinimas.

ĮVADAS

Narkotikų banga tampa šiandien vis labiau populiari paauglių ir jaunuolių tarpe.¹ Narkotikų vartojimas yra vienodai paplitęs tarp paauglių ir tarp jaunuolių. Sveikatos apsaugos ministerijos tyrimo rezultatai rodo, kad bent kartą kokių nors narkotikų yra pamėginę 51,4 proc. klubų lankytojų. Dažniausiai vartojamas narkotikas – „žolė“, kurią rūko net 46,6 proc. klubų lankytojų. Amfetaminą vartoja 18,9 proc., ekstazį – 10,6 proc., kokainą – 8,3 proc. apklaustųjų.²

Tačiau naujausių mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad dauguma vadinamųjų „klubinių“ narkotikų turi ilgalaikį poveikį smegenims, susiformuoja psichinė ir fizinė

¹ Emedicine health. Experts for everyday emergencies. „Club drugs introduction“. 2010. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-06-12]. <http://www.emedicinehealth.com/club_drugs/articleem.htm#Club%20Drugs%20Introduction>

² Narkotikų kontrolės departamentas prie LR Vyriausybės. *Metinis pranešimas* 2008. Vilnius, 2008, p.133.

priklausomybė bei pasireiškia tam tikri psichikos sutrikimai.³ Vartojami kartu su alkoholiu jie yra ypač pavojingi, pasekmės gali būti mirtinos.⁴ Ilgą laikotarpį narkotikus vartojantis asmuo ne tik sau sukelia tiesioginę grėsmę, bet ir aplinkiniams (draugams, šeimos nariams)⁵.

Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės tarp Lietuvos naktinių klubų lankytojų, 2008 m. kovo-gegužės mėnesiais atliko Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio naktinių klubų lankytojų apklausą. Buvo užpildytos 545 anketos. Beveik trečdalis respondentų yra dažni ir pastovūs klubų lankytojai. Anketavimas parodė kad duomenų apie narkotikų ir alkoholio vartojimą kartu nėra daug, šokių muzikos vietose suvartojami alkoholio kiekiai kartu su stimuliuojamaisiais narkotikais yra pavojingi sveikatai ir kelia vis didesnę susirūpinimą. Vartojami kartu su alkoholiu jie yra ypač pavojingi, pasekmės gali būti mirtinos. Beveik pusė respondentų pripažino, kad bent dalis jų pažįstamų ar draugų vartoja narkotikus. 60 procentų respondentų bent kartą yra gavę pasiūlymą išbandyti narkotikų⁶. Naujausių mokslinių tyrimų rezultatai parodo, kad dauguma vadinamųjų „klubinių narkotikų“ turi ilgalaikį poveikį smegenims, susiformuoja psichinė ir fizinė priklausomybė bei pasireiškia tam tikri psichikos sutrikimai.⁷ Jaunimo žinios apie klubinius narkotikus yra nepakankamos.⁸

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti, kiek jauni žmonės žino apie „klubinių“ narkotikų perdozavimo požymius, šių narkotikų mirtinas dozes, abstinencijos simptomus, tolimąsias šių narkotikų vartojimo pasekmes.

Tyrimo uždaviniai – jaunimo žinių apie „klubinių“ narkotikų vartojimo pasekmes įvertinimas.

Tyrimo objektas – jaunimo žinios apie „klubinių“ narkotikų vartojimo pasekmes.

Tyrimo metodas – pirmo kurso studentų momentinis tyrimas.

Tyrimo metodika - tyrimas buvo atliekamas 2012 metų kovo ir spalio mėnesiais. Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultete tarp pasienio, policijos, ikiteisminio

³Oesterheld J., Armstrong C., Cozza K. Ecstasy: pharmacodynamic and pharmacokinetic interactions. *Psychosomatics* 2004. 45, p. 84-87.

Tracks K., Kennedy C. *Club drugs: reasons for and consequences of use. Psychoactive Drugs.* 2004. 36(3), p. 295-302.

Robert S., Gable J. Acute Toxic Effects of Club Drugs. *Journal of Psychoactive Drugs.* 2004. 36 (1), p. 303.

⁴ Reingardienė D., Vilčinskaitė J., Pilvinis V. ir kt. *Apsinuodijimai narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Jų klinika ir gydymas.* Kaunas, 2007. p. 15-22.

Maxwell J. *Party drugs: Properties, prevalence, patterns, and problems.* Substance Use & Misuse 2005. 40, p. 1203-1240.

⁵ Bulotaitė L. *Narkotikai ir narkomanija: iliuzijos ir realybė.* Vilnius, 2004. p. 63-67.

⁶ Narkotikų kontrolės departamentas prie LR Vyriausybės. *Metinis pranešimas* 2008. Vilnius, 2008, p. 147-149.

⁷ Narkotikų kontrolės departamentas prie LR Vyriausybės. *Metinis pranešimas* 2009. Vilnius, 2009, p. 32-66.

⁸ *Metodinės rekomendacijos jaunimo pramogų verslo organizatoriams.* 1 dalis – problemos aktualumas. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 2006, p. 4-12.

tyrimo pareigūnų specialybės pirmo kurso studentų. Apklausos procedūra buvo vykdoma atskirai kiekvienoje grupėje dalyvaujant tyrėjui, Tyrimo dalyviai buvo informuoti apie anketos anonimiškumą ir tyrimo tikslą. Tyrimui buvo naudojama Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto mokslininkų parengta anketa, kurioje teisingus atsakymus reikėjo pabraukti. Anketoje pateiktus klausimus, be demografinių klausimų, galima suskirstyti į šias grupes:

- klausimai apie respondentų žinias apie klubinių narkotikų perdozavimo požymius;
- klausimai apie respondentų žinias apie klubinių narkotikų abstinencijos požymius;
- klausimai apie respondentų žinias apie klubinių narkotikų vartojimo tolimasis pasekmes;

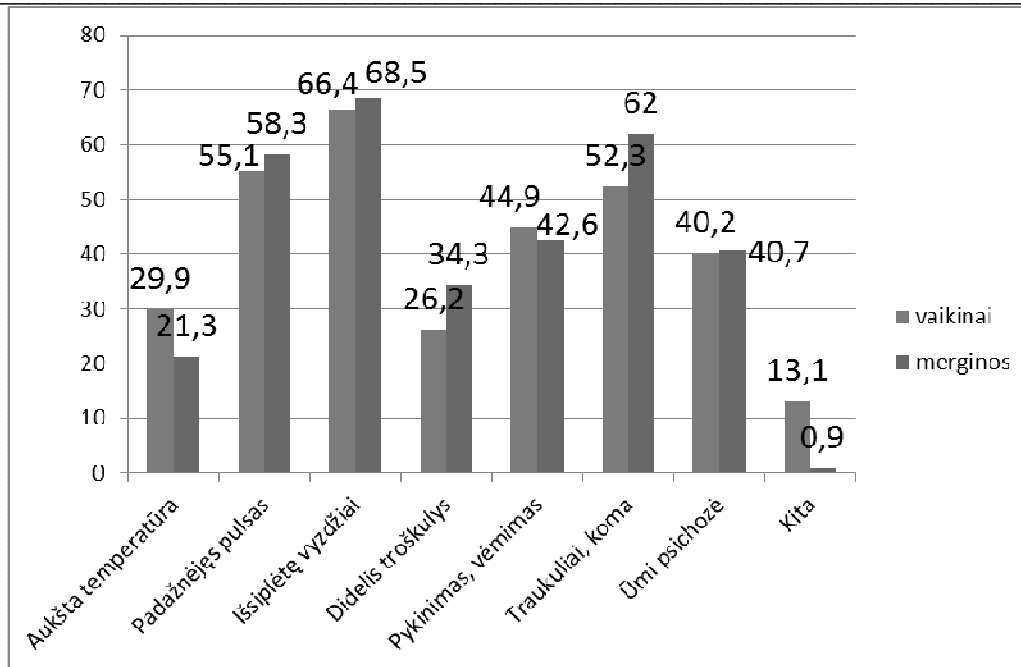
Anketa buvo sudaryta tik iš tų požymių, kurie dažniau ar rečiau, bet tikrai būdingi „klubinių“ narkotikų vartojimui. Todėl respondantai turėjo praktiškai pabraukti visus požymius. Kadangi beveik nei vienas studentas nepabraukė visų požymių, kolektyvines studentų žinias atskirai vaikinų ir atskirai merginų, subjektyviai vertinome balais, taikydami tokį skaičiavimo modelį: jei į klausimą teisingai atsakė nuo 10 iki 20 proc. studentų, kolektyvines studentų žinias vertinome 2 balais, jei nuo 20 iki 30 procentų -3 balais, ir t t, iki 10 balų. Iki tol buvo atlikta kiekybinė gautų duomenų analizė, naudojant SPSS (Statistical Package for Social Science) statistinį paketą, versija 13. Grafiniam duomenų vaizdavimui pasirinkta MS Exel 2003 programa. Iš statistinių rodiklių buvo naudojama aprašomoji statistika, χ^2 kriterijus. Tikrinant tyrimo rezultatus, buvo pasirinktas 0,05 reikšmingumo lygmuo. Ieškota reikšmingų skirtumų tarp vaikinų ir merginų atsakymų.

TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

Tyrime dalyvavo 122 pirmo kurso studentai, 52 vaikinų ir 70 merginų.

Pirmiausia klausėme ar žino, kokie požymiai būdingi amfetamino ar ekstazio perdozavimui (1 pav.).

Kaip matyti respondentų žinios apie požymius, būdingus amfetamino ar ekstazio perdozavimui, gali būti įvertintos tik 4 balais iš dešimties. Geriausia respondantai žinojo, kad amfetamino ar ekstazio perdozavimui būdingi išsiplėtę vyzdžiai, traukuliai ir koma, padažnėjęs pulsas. Labai keista, kad paaugliai nežinojo, kad šiai būsenai būdingas didelis troškulys ir organizmo perkaitimas (aukšta temperatūra).

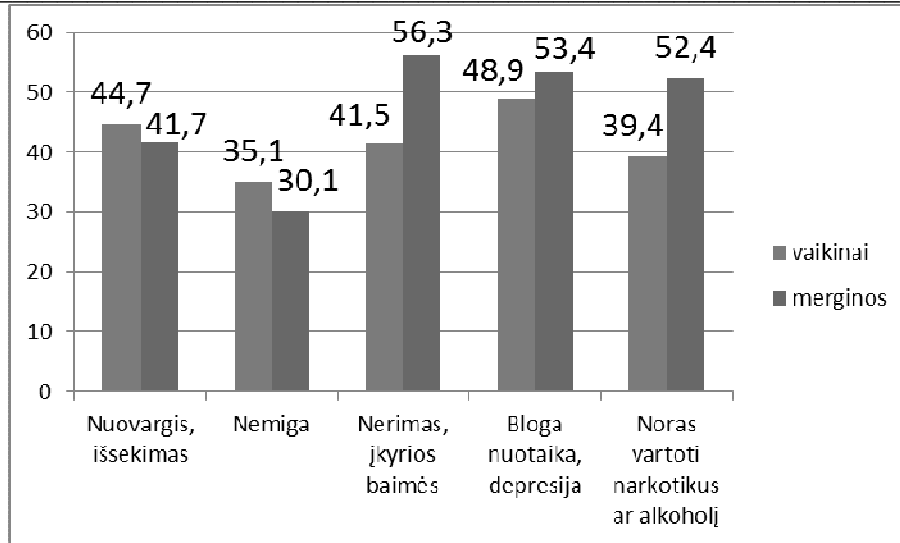
1 pav. Respondentų atsakymai į klausimą “Kokie požymiai būdingi amfetamino ar ekstazio perdozavimui?”

1. $\chi^2 = 2,09$, lls = 1, p = 0,148.
2. $\chi^2 = 0,22$, lls = 1, p = 0,637.
3. $\chi^2 = 1,19$, lls = 2, p = 0,552.
4. $\chi^2 = 2,79$, lls = 2, p = 0,248.
5. $\chi^2 = 0,11$, lls = 1, p = 0,738.
6. $\chi^2 = 2,07$, lls = 1, p = 0,151.
7. $\chi^2 = 0,01$, lls = 1, p = 0,934.
8. $\chi^2 = 13,11$, lls = 2, p = 0,001

Pastaba: Šie statistiniai kriterijai apskaičiuoti lyginant vaikinių ir merginų atsakymus.

Ypač pavojingas organizmo perkaitimas, nes nuo jo gali ištikti mirtis arba įvykti negrįžtami smegenų biocheminiai pakitimai. Neveltui kai kuriose, liberalia politika pasižyminčiose šalyse, naktiniuose klubuose yra numatytos patalpos atsivesinumui, kad išvengtų beprasmiškos jaunų žmonių mirties. Reikšmingų skirtumų tarp vaikinių ir merginų žinių šiuo klausimu nebuvo. ($p > 0,05$)

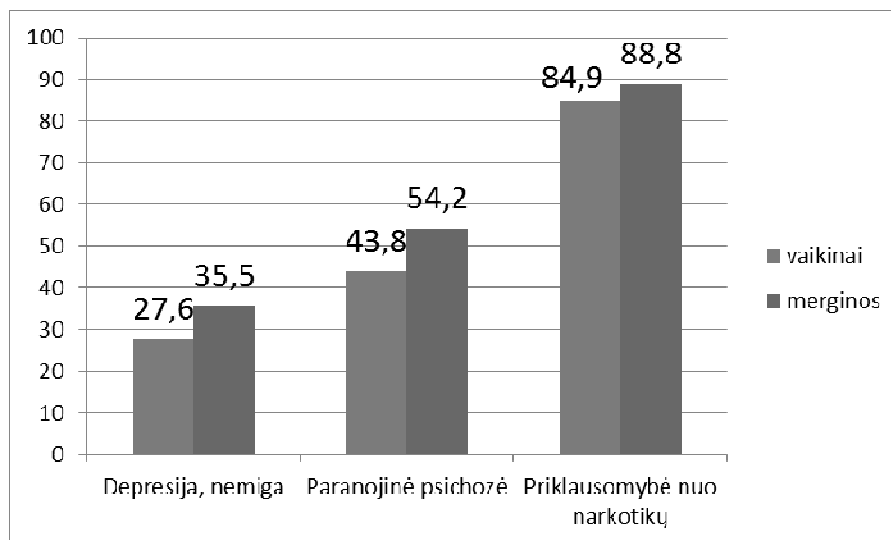
Ir vaikinių ir merginų žinios apie amfetamino ir ekstazi abstinencijos požymius kitą dieną įvertintos penkiems balams. Respondentai žino, kad kitą dieną jausis nuovargis ir išsekimas, nerimas ir įkyrios baimės, bloga nuotaika, net depresija, taip pat noras vartoti narkotikus ar alkoholį, kad numalšinti norą narkotikams. Kad sekančią dieną kankins nemiga - pažymėjo mažiausiai respondentų (2 pav.).

2 pav. Respondentų atsakymai į klausimą “Kokie amfetamino ir ekstazi abstinencijos požymiai?”

1. $\chi^2 = 4,17$, $l/s = 2$, $p = 0,124$.
2. $\chi^2 = 1,63$, $l/s = 2$, $p = 0,443$.
3. $\chi^2 = 1,62$, $l/s = 1$, $p = 0,204$.
4. $\chi^2 = 0,57$, $l/s = 1$, $p = 0,451$.
5. $\chi^2 = 1,22$, $l/s = 1$, $p = 0,270$.

Pastaba: Šie statistiniai kriterijai apskaičiuoti lyginant vaikinų ir merginų atsakymus.

3 pav. Respondentų atsakymai į klausimą “Amfetamino ir ekstazi tolimosios pasekmės”

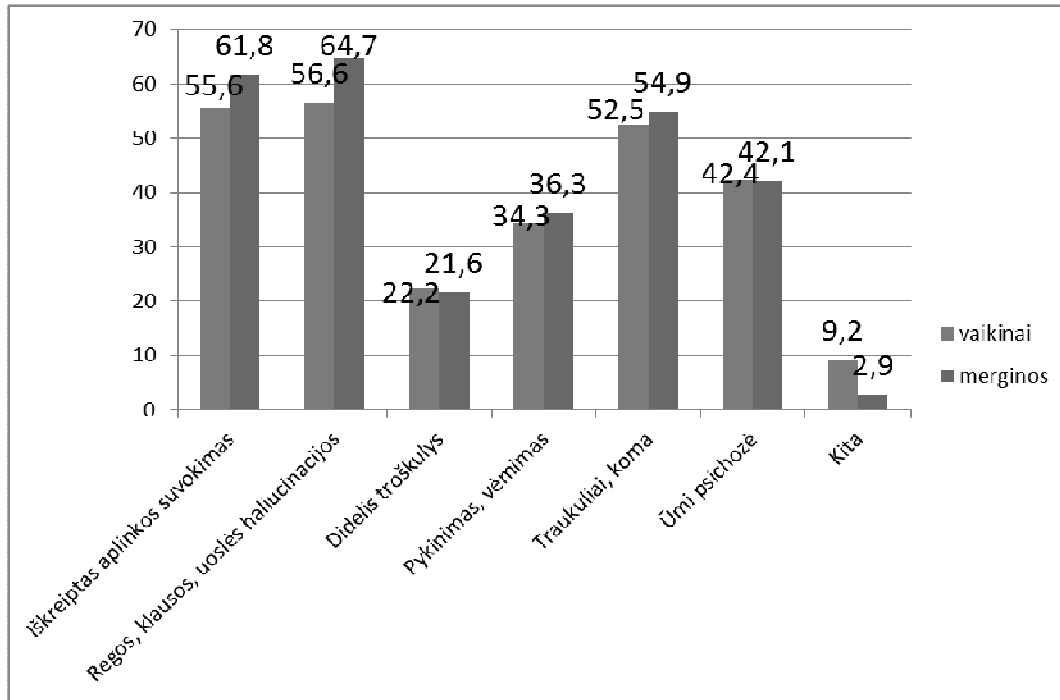
1. $\chi^2 = 1,53$, $l/s = 1$, $p = 0,216$.
2. $\chi^2 = 2,29$, $l/s = 1$, $p = 0,130$.
3. $\chi^2 = 0,70$, $l/s = 1$, $p = 0,402$.

Pastaba: Šie statistiniai kriterijai apskaičiuoti lyginant vaikinų ir merginų atsakymus.

Vaikinų ir merginų žinios apie amfetamino ir ekstazi tolimosios pasekmes yra įvertintos šešiais balais. Beveik visi respondentai žino, kad pavartojus amfetaminą ir ekstazi greitai jiems vystosi priklausomybė. Apie pusę respondentų žino, kad gresia paranojinė psichožė.

Nors apie pusę vaikinių ir merginų žino, kad abstinencijos metu išsivysto depresija, tačiau nežino, kad daug vėliau net pamiršus kad buvo vartota, taip pat gresia depresija ir nemiga. tokie žmonės nemiega mėnesių mėnesiais, todėl dažnai pradeda nesaikingai vartoti alkoholį ir tampa nuo jo priklausomais (3pav.).

4 pav. Respondentų atsakymai į klausimą “LSD ir kiti haliucinogenai perdozavimo požymiai“

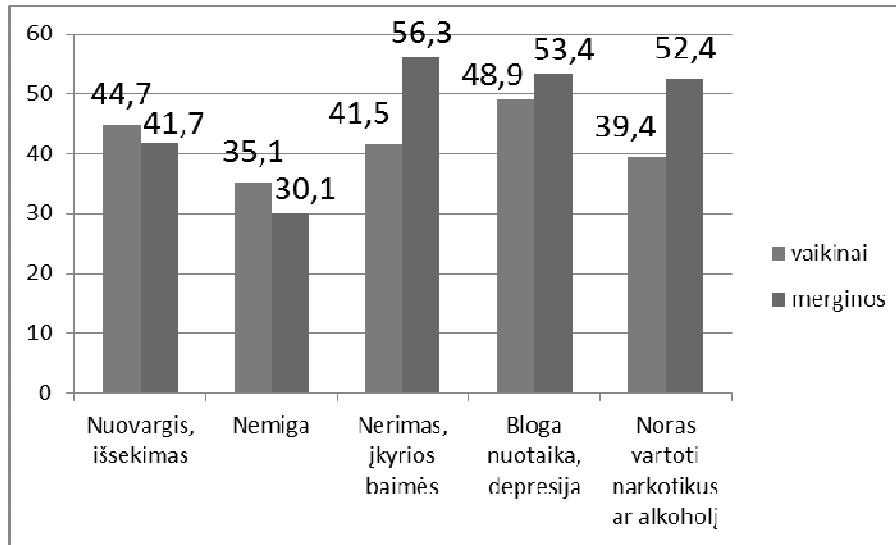
1. $\chi^2 = 0,80$, $lfs = 1$, $p = 0,371$.
2. $\chi^2 = 1,40$, $lfs = 1$, $p = 0,237$.
3. $\chi^2 = 0,01$, $lfs = 1$, $p = 0,911$.
4. $\chi^2 = 0,08$, $lfs = 1$, $p = 0,775$.
5. $\chi^2 = 0,11$, $lfs = 1$, $p = 0,735$.
6. $\chi^2 = 0,44$, $lfs = 1$, $p = 0,509$.
7. $\chi^2 = 3,45$, $lfs = 1$, $p = 0,063$.

Pastaba: Šie statistiniai kriterijai apskaičiuoti lyginant vaikinių ir merginų atsakymus.

Merginų žinios apie LSD ir kitų haliucinogenų perdozavimo požymius įvertintos geriau nei vaikinių, atitinkamai penkiais ir keturiais balais. Geriausiai respondentai žinojo, kad perdozavimui būdingas iškreiptas aplinkos suvokimas, regos, klausos, uoslės haliucinacijos bei traukuliai, koma ir ūmi psichozę. Dėl kurios gali būti hospitalizuojamas į psichiatrijos skyrių. Specifinių perdozavimo požymių tokių kaip: didelis troškulys ir pykinimas, vėmimas, tiek vaikinai, tiek merginos, žino maža dalis (4 pav.).

Merginų žinios apie LSD ir kitų haliucinogenų abstinencijos požymius kitą dieną įvertintos penkiais balais, o vaikinių mažiau – keturiais. Merginų žinios apie LSD ir kitų

haliucinogenų abstinencijos požymius kitą dieną įvertintos penkiais balais, o vaikinių mažiau – keturiais.

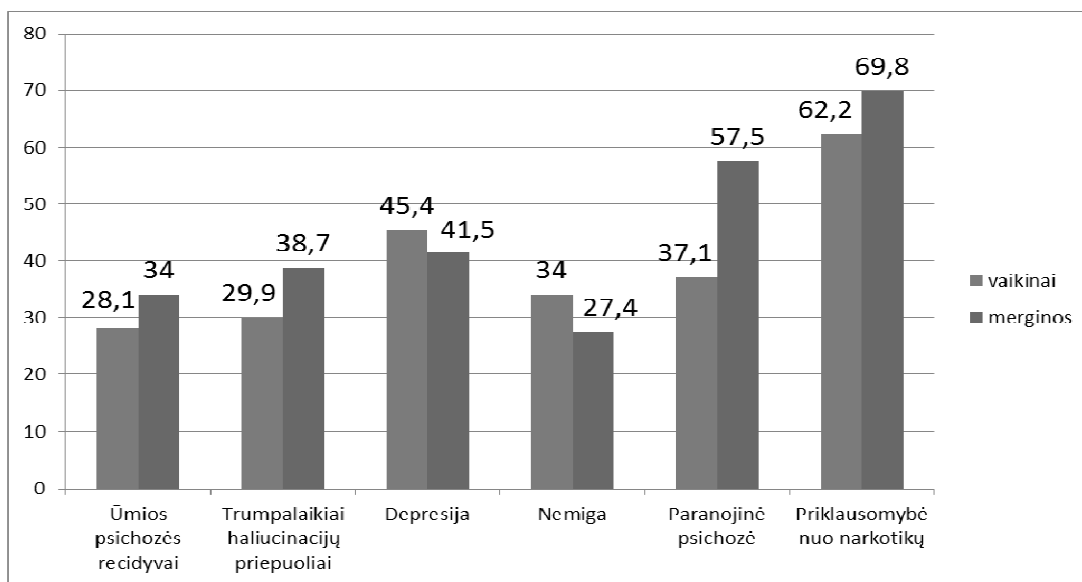

5 pav. Respondentų atsakymai į klausimą “LSD ir kitų haliucinogenų abstinencijos požymiai“

1. $\chi^2 = 0,17$, $lfs = 1$, $p = 0,678$.
2. $\chi^2 = 0,56$, $lfs = 1$, $p = 0,453$.
3. $\chi^2 = 4,319$, $lfs = 1$, $p = 0,038$.
4. $\chi^2 = 0,39$, $lfs = 1$, $p = 0,531$.
5. $\chi^2 = 3,38$, $lfs = 1$, $p = 0,066$.

Pastaba: Šie statistiniai kriterijai apskaičiuoti lyginant vaikinių ir merginų atsakymus.

Abstinencijos požymius: nuovargį, išsekimą, nemigą, nerimą ir įkyrias baimes, blogą nuotaiką ir depresiją, norą vartoti narkotikus ar alkoholį nurodė apie pusę respondentų (5 pav.).

6 pav. Respondentų atsakymai į klausimą “LSD ir kitų haliucinogenų tolimosios pasekmės“

1. $x^2 = 0,80$, $lls = 1$, $p = 0,371$.

2. $x^2 = 1,73$, $lls = 1$, $p = 0,189$.

3. $x^2 = 0,31$, $lls = 1$, $p = 0,580$.

4. $x^2 = 1,06$, $lls = 1$, $p = 0,303$.

5. $x^2 = 8,48$, $lls = 1$, $p = 0,004$.

6. $x^2 = 1,30$, $lls = 1$, $p = 0,254$.

Pastaba: Šie statistiniai kriterijai apskaičiuoti lyginant vaikinų ir merginų atsakymus.

Apie tolimosios pasekmės merginų žinios įvertintos penkiais balais, o vaikinų – keturiais. Geriausiai respondentai žino, kad išsivysto priklausomybė nuo LSD ir kitų haliucinogenų ir paranojinė psichozė. Taip pat depresija. Šiek tiek mažiau respondentų žino, kad būdingi trumpalaikiai haliucinacijų priepuoliai, nemiga ir ūmios psichozės recidyvai (6 pav.).

IŠVADOS

Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai žino ne visus perdozavimo požymius, kuriuos sukelia amfetaminai, ekstazis, LSD, haliucinogenai: respondentų žinios šiuo klausimu įvertintos nuo 4 iki 5 balų. Blogiausiai respondentai žino LSD ir kitų haliucinogenų perdozavimo požymius, nes iš visų klausimų apie juos tik į 40,1 proc. buvo atsakyta teisingai.

Respondentams trūksta žinių, kokie yra amfetaminų, ekstazio, LSD, haliucinogenų abstinencijos požymiai, kuriuos vartotojas jaučia sekančią dieną. Atsakymai į šiuos klausimus įvertinti tik 4,5 balais dešimtbalėje sistemoje. Respondentai nepakankamai gerai žino, kokios yra amfetaminų, ekstazio, LSD, kitų haliucinogenų vartojimo tolimosios pasekmės. Atsakymai į šiuos klausimus įvertinti nuo 4 iki 6 balų. Ypač blogai respondentai žino LSD ir kitų haliucinogenų vartojimo tolimesias pasekmes, nes iš visų klausimų apie juos tik į 42 proc. buvo atsakyta teisingai (pagal lytį teisingai atsakė 39,5 proc. vaikinų ir 44,8 proc. merginų). Reikšmingų skirtumų tarp vaikinų ir merginų žinių dažniausiai nebuvo ($p > 0,05$).

Tinkamos žinios apie „klubinius“ narkotikus - svarbiausia narkotikų vartojimo prevencijos naktiniuose klubuose ir kitose jaunimo pasilinksminimo vietose dalis.

Žinios, laiku suteiktos jaunimui, gali ne vieną jaunuoli sustabdyti nuo pirmojo žingsnio – narkotikų vartojimo.

LITERATŪRA

1. Bulotaitė L. *Narkotikai ir narkomanija: iliuzijos ir realybė*. Vilnius, 2004.
2. Emedicine health. Experts for everyday emergencies. „Club drugs introduction“. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-06-12].
<http://www.emedicinehealth.com/club_drugs/articleem.htm#Club%20Drugs%20Introduction>.
3. Maxwell J. *Party drugs: Properties, prevalence, patterns, and problems*. Substance Use & Misuse 2005.

4. *Metodinės rekomendacijos jaunimo pramogų verslo organizatoriams*. 1 dalis – problemos aktualumas. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 2006.
5. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Metinis pranešimas* 2008. Vilnius, 2008.
6. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Metinis pranešimas* 2009. Vilnius, 2009.
7. Oesterheld J., Armstrong C., Cozza K. Ecstasy: pharmacodynamic and pharmacokinetic interactions. *Psychosomatics* 2004. 45.
8. Reingardienė D., Vilčinskaitė J., Pilvinis V. ir kt. *Apsinuodijimai narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Jų klinika ir gydymas*. Kaunas, 2007.
9. Robert S., Gable J. Acute Toxic Effects of Club Drugs. *Journal of Psychoactive Drugs*. 2004. 36 (1).
10. Tracks K., Kennedy C. *Club drugs: reasons for and consequences of use*. *Psychoactive Drugs*. 2004. 36(3).

ASSESSMENT OF FIRST YEAR STUDENTS' KNOWLEDGE ON CLUB NARCOTICS

Vladimiras Andrejevas*
Mykolas Romeris University

Summary

The purpose of the investigation is to ascertain what young people know about the symptoms of “club” narcotics overdose, lethal dose, abstinence symptoms and further sequences of narcotics usage.

The investigation was carried out in a period of March and April 2012 in the Faculty of Public Security of Mykolas Romeris University among the first year students of state border, police and pretrial investigation officer specialties. 122 first year students – 52 males and 70 females - participated in the investigation.

The results of the investigation have shown that respondents do not know all the features of overdosage that are caused by amphetamine, ecstasy, lysergic acid diethylamide (LSD) and hallucinogenic materials: the knowledge of respondents has been assessed from 4 to 5 points. The worst knowledge has been shown on LSD and other hallucinogenic materials overdosage because only 40.1 % has been answered positively.

There is a lack of respondents' knowledge on the abstinence features of amphetamine, ecstasy, LSD and hallucinogenic materials on the other day of usage. Answers to the above mentioned questions are assessed with 4.5 points in a ten points system.

The respondents do not know about the further sequences of the usage of amphetamine, ecstasy, LSD and hallucinogenic materials. Answers to these questions are assessed from 4 to 6 points. It is especially bad that the respondents know the sequences of LSD and other hallucinogenic materials: 42 % of students have answered well (according to the gender 39.5 % of male students and 44.8 % of female students). There are no significant differences between male and female students ($p > 0,05$).

Keywords: “club” narcotics, students, knowledge, assessment.

Vladimiras Andrejevas* Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: teisė, visuomenės saugumas.

Vladimiras Andrejevas* Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of State Border Guard, lecturer. Research interests: Public Law, Public Security.

PAVOJINGŲ ATLIEKŲ TEISINIO REGULIAVIMO RAIDOS ASPEKTAI

Daiva Bereikienė*

*Mykolas Romeris universitetas Viešojo saugumo fakultetas Teisės katedra
V.Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303 655
El. paštas: bereikiene@gmail.com*

Eglė Štareikė**

*Mykolas Romeris universitetas Viešojo saugumo fakultetas Teisės katedra
V.Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303 655
El. paštas: egle.stareike@gmail.com*

Anotacija. Pasaulio globalizacijos procesai, įvairūs socialiniai, ekonominiai, politiniai bei demografiniai veiksniai, augantys visuomenės poreikiai sąlygoja vis intensyvesnį gamtos išteklių vartojimą ir aplinkos taršą atliekomis. Daugelis aplinkos užteršimo atvejų yra peržengusios valstybės teršėjos teritorijos ribas ir daugiau ar mažiau padarę neigiamą poveikį kitų valstybių aplinkai. Poreikis regioniniu lygmeniu sureguliuoti atliekų tvarkymo prioritetus, valstybėms narėms nustatyti aplinkosauginius standartus, kilo iš siekio tarp valstybių narių išlaikyti aukštą aplinkosaugos lygį, tuo pačiu sudaryti vienodas konkurencines sąlygas. Nors atliekų ir ypač pavojingų atliekų teisinio reguliavimo raidoje kito požiūris į tam tikrus atliekų tvarkymo procesus, tačiau svarbiausi atliekų tvarkymo prioritetai: atliekų prevencija, atliekų perdirbimas ir panaudojimas, saugus atliekų šalinimas sąvartynuose ar kitose pritaikytose vietose bei stebėseną, neprarado savo aktualumo iki šių dienų. Straipsnyje siekiama atskleisti regioninio ir nacionalinio pavojingų atliekų teisinio reguliavimo raidą bei veiksnius, sąlygojusius teisinio reguliavimo pokyčius. Nurodomos pavojingų atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Norvegijoje ir kitose valstybėse ištakos ir svarbiausi pavojingų atliekų tvarkymą nustatantys teisės aktai. Daroma išvada, kad teisinio reguliavimo priemonių, įtvirtinančių pavojingų atliekų tvarkymą, tobulinimas siejamas tiek su ekonomine raida, tiek su siekiu maksimaliai sumažinti neigiamą atliekų susidarymo ir tvarkymo įtaką žmonių sveikatai ir aplinkai.

Pagrindinės sąvokos: atliekų tvarkymas, pavojingos atliekos, darni aplinka, teisinio reguliavimo raida

IVADAS

Lietuvoje, kaip ir kitose ES šalyse, susikaupia dideli kiekiai pavojingų atliekų¹, todėl teisinio reguliavimo priemonės privalo tapti tais instrumentais, kurie sudarytų teisinę prielaidą pavojingas atliekas tvarkyti saugiausiu gamtai ir žmonių sveikatai būdu. Pavojingų atliekų tvarkymo sistema negali optimaliai funkcionuoti, jei tam nesudaromos tinkamos sąlygos, t.y. nėra visuomenės ar asmenų lūkesčius atitinkančio teisinio reguliavimo. Visų

¹ Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis 2005 m. surinkta 95936 tonų pavojingų atliekų, 2008 m. – 113038 t., 2009 m. – 100795 t., 2010 m. – 109653 t., 2011 m. – 137479 t. 2011 m. didžiausią kiekį sudaro cheminės nuosėdos ir likučiai – 46494 t., netinkamos eksploatuoti transporto priemonės – 18118 t., užteršta žemė ir užterštos žemkasių iškasos – 18285 t.; nebenaudojami mechanizmai ir įrenginių sudedamosios dalys – 16948 t. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-07]. <<http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=7ebea041-42a0-4b93-8c12-659ab8d5a3e7>>

atliekų rūšių, tame tarpe ir pavojingų atliekų, tvarkymo politikos krypčių tikslas turėtų būti siekis sumažinti neigiamą atliekų susidarymo ir tvarkymo įtaką žmonių sveikatai ir aplinkai. Atliekų tvarkymo politikos priemonėmis taip pat turėtų būti siekiama sumažinti išteklių naudojimą ir skatinti praktinį atliekų tvarkymo hierarchijos taikymą.

Tarša neapsiriboja vienos valstybės sienomis, ekologinės katastrofos paprastai turi įtakos ne tik teršėjos valstybės aplinkos kokybei², o ir daugeliui kitų valstybių, todėl pavojingų atliekų tvarkymo principai bei standartai turi būti nustatomi centralizuotai. Tai lemia pati reguliavimo dalyko specifika. Siekiant nurodytų tikslų bei įvertinant būtinybę užtikrinti vienodas konkurencines sąlygas valstybėse narėse, atsirado poreikis regioniniu lygmeniu sureguliuoti pavojingų atliekų tvarkymo prioritetus, valstybėms narėms nustatyti aplinkosauginius standartus. Tiek regioniniai, tiek nacionaliniai pavojingų atliekų tvarkymą reguliuojantys teisės aktai per pastarąjį dešimtmetį buvo pildomi, tobulinami bei keičiami, įvertinant pasikeitusią ekonominę, socialinę ar politinę aplinką. Lietuvos teisės mokslininkai nėra išsamiai tyrę pavojingų atliekų teisinio reguliavimo ES ir Lietuvoje raidos aspektų, nors toks tyrimas turėtų praktinės reikšmės tobulinant pavojingų atliekų tvarkymo sistemą, padėtų orientuotis pavojingų atliekų tvarkymą reguliuojančių teisės aktų gausoje. Tam tikros rūšies pavojingų atliekų tvarkymo aspektus yra tyrinėjusi R.Jakaitienė³, žmogaus teisių į sveiką aplinką teisinio užtikrinimo reguliavimo priemonėmis ir kitas aplinkosaugines teises problemas tyrė E. Monkevičius⁴, bendrus ES aplinkos teisės atsiradimo ir raidos aspektus nagrinėjo R.Ragulskytė-Markovienė⁵ ir kt.

Šios aplinkybės nulemia straipsnio aktualumą ir suponuoja būtinybę išsamiai atskleisti pavojingų atliekų teisinio reguliavimo raidos aspektus bei priežastis, lėmusias aktualių teisinių instrumentų pakeitimus.

² Pvz. 2011 m. kovo mėn. įvykus sprogimui Fukušimos-Dajiči atominėje elektrinėje, Japonijoje, padidėjo radioaktyviųjų izotopų pasklidimo aplinkoje, vandens užteršimo pavojingomis medžiagomis rizika.

³ Jakaitienė, R. *Medicininį atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo problemos*. [interaktyvus]. Kaunas: Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2011 <https://aleph.library.lt/F/1DKLNJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-11706?func=service&doc_library=MRU02&doc_number=000010568&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA>.

⁴ Monkevičius, E. *Žmogaus teisių į saugią aplinką užtikrinimas globalizacijos sąlygomis*. [interaktyvus]. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2012. [žiūrėta 2012-11-07]. <https://aleph.library.lt/F/1DKLNJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-17430?func=find-b&request=Monkevi%C4%8Dius&find_cod_e=WRD&adjacent=N&local_base=&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSF&filter_request_5=&x=0&y=0>.

⁵ Ragulskytė Markovienė, R. *Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais*: Monografija.-Vilnius: Egrimas, 2005, p. 363.

Straipsnio tikslas – aptarti pavojingų atliekų teisinio reguliavimo raidą Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikoje bei palyginti su kitų valstybių (JAV, Kanados ir kt.) pavojingų atliekų teisinio reguliavimo ištakomis.

Tikslui pasiekti straipsnyje keliami uždaviniai: aptarti regioninio bei nacionalinio pavojingų atliekų teisinio reguliavimo raidą; atskleisti teisiniais instrumentais įtvirtintus pavojingų atliekų tvarkymo prioritetus bei valstybinio reguliavimo ypatumus ES; pateikti pavojingų atliekų teisinio reguliavimo raidos lyginamąją analizę.

Tyrimo objektas yra pavojingų atliekų teisinis reguliavimas ES ir Lietuvoje. Tyrimo dalykas – ES ir Lietuvos pavojingų atliekų teisinio reguliavimo raidos esminiai aspektai.

Tyrimo metu kompleksiskai taikomi įvairūs **tyrimo metodai**. Dokumentų analizės metodu tiriami bei analizuojami regioniniai ir Lietuvos teisės aktai, reguliavę ar reguliuojantys pavojingų atliekų tvarkymą; istorinės analizės metodo naudojimas įgalins nustatyti pavojingų atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo raidos tendencijas Europoje ir Lietuvoje, taip pat leis nustatyti tam tikras perspektyvines pavojingų atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo vystymosi tendencijas; deskriptyvinio metodo pagalba aprašomi tyrimo metu gauti duomenys; lyginamuoju metodu bus tiriama ES valstybių narių, Lietuvos bei kai kurių užsienio valstybių pavojingų atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo raida, t.y. taikant šį metodą bus realizuojama galimybė palyginti atskirų šalių pavojingų atliekų tvarkymo santykius reguliuojančią teisinę bazę. Aptartų metodų kompleksinis taikymas turės reikšmės nustatytų duomenų interpretavimui, tinkamam tyrimo uždavinių įvykdymui bei gautų išvadų ir apibendrinimų patikimumui bei pagrįstumui.

PAVOJINGŲ ATLIEKŲ TEISINIO REGULIAVIMO IŠTAKOS ES IR LIETUVOJE

Atliekų tvarkymo regioninio teisinio reguliavimo svarba augo kartu su ekonomikos augimu, kuris be teigiamų aspektų, iššaukia akivaizią globalią problemą – atliekų kiekių didėjimą, pavojaus žmogaus sveikatai ir aplinkai kilimą. Atliekų tvarkymo politikos strategija suformuota 1989 m. Bendrijos atliekų tvarkymo strategijoje, Europos Bendrijų veiksmų programoje dėl aplinkos apsaugos⁶. Atliekų tvarkymo ES teisinio reguliavimo pagrindu įprasta laikyti Europos Sąjungos sutartį⁷. Pavojingų atliekų teisinio reguliavimo ES raidos pradžia sietina su 1975 m. birželio 16 d. Tarybos direktyva 75/439/EEB dėl naudotų alyvų šalinimo⁸ (galiojo iki 2010-12-11) bei 1978 m. direktyva 78/319/EEB dėl toksinių ir

⁶ Europos Bendrijų veiksmų programa dėl aplinkos apsaugos. [1973] OL C 112, p. 3.

⁷ Europos Sąjungos sutartis [2010] C 83/15.

⁸ Tarybos 1975 m. birželio 16 d. direktyva 75/439/EEB dėl naudotų alyvų šalinimo. [1975] OL L 194, p. 23–25.

pavojingų atliekų⁹ (pakeitė - Tarybos direktyva 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų¹⁰). Šiose direktyvose akcentuojama, kad valstybių patirtis tvarkant atliekas bei sparčiai vystantis pramonei, o tuo pačiu atsirandant vis daugiau pavojingų atliekų rūšių, parodė, kad pavojingoms atliekoms tvarkyti būtina taikyti griežtesnius reikalavimus nei kitų atliekų tvarkymui.

Taryba 1975 m. birželio 16 d. priėmė direktyvą 75/439/EEB dėl naudotų alyvų šalinimo, kuri [2008 m. lapkričio 19 d.](#) panaikinta [Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas](#)¹¹. Naudotų alyvos atliekų šalinimo direktyva valstybės narės įpareigojamos imtis būtinų priemonių užtikrinti, kad naudotos alyvos būtų surenkamos ir šalinamos saugiai. Akcentuojamas šalinimas perdurbant (regeneruojant ir (arba) deginant, išskyrus sunaikinimą). Direktyvoje nustatyta, kad valstybės narės turi imtis būtinų priemonių užtikrinti, kad viena ar daugiau turinčių leidimą įmonių užsiimtų joms naudotų alyvų turėtojų pristatomų produktų surinkimu ir (arba) šalinimu kompetentingosios institucijos paskirtoje zonoje; numatoma galimybė surinkimo ir (arba) šalinimo įmonėms suteikti kompensacijas už jų teikiamas paslaugas. Komisijos ataskaitoje Tarybai ir Europos Parlamentui dėl bendrijos teisės aktų, susijusių su atliekų tvarkymu: direktyvos 75/442/EEB dėl atliekų, direktyvos 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų, direktyvos 75/439/EEB dėl naudotų alyvų, direktyvos 86/278/EEB dėl nuotekų dumblo, direktyvos 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų ir direktyvos 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų įgyvendinimo 2001-2003 m. laikotarpiu {SEC(2006)972}¹² nurodoma, kad Direktyva dėl naudotų alyvų atliekų šalinimo buvo priimta siekiant nustatyti darnią naudotų alyvų (transporto priemonių ir variklių lubrikacinių alyvų) surinkimo, apdorojimo, laikymo ir šalinimo sistemą ir apsaugoti aplinką nuo neigiamo tokių operacijų poveikio. Direktyvos priėmimą sąlygojo siekis teisinio reguliavimo priemonėmis suvienodinti atskirose valstybėse taikomas nuostatas dėl naudotų alyvų šalinimo, nes derinant įstatymus su Bendrijos tikslais tokių atliekų tvarkymo srityje, naudotų alyvų šalinimo svarbiausiu tikslu visose valstybėse

⁹ Tarybos 1978 m. kovo 20 d. direktyva 78/319/EEB dėl toksinių ir pavojingų medžiagų. [1978] OL L 84, p. 43.

¹⁰ Tarybos Direktyva 1991 m. gruodžio 12 d. 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų. [1991] OL L 377, p. 0020 – 0027.

¹¹ [Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas.](#) [2008] [OL L 312.](#)

¹² Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui dėl bendrijos teisės aktų, susijusių su atliekų tvarkymu: direktyvos 75/442/EEB dėl atliekų, direktyvos 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų, direktyvos 75/439/EEB dėl naudotų alyvų, direktyvos 86/278/EEB dėl nuotekų dumblo, direktyvos 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų ir direktyvos 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų įgyvendinimo 2001-2003 m. laikotarpiu {SEC(2006)972} [2006] KOM/2006/0406.

narėse taptų aplinkos apsauga nuo kenksmingo poveikio, kurį sukelia tokių alyvų išleidimas į aplinką, saugojimas ar valymas, be to prisidėtų prie kuro tiekimo politikos.

1978 m. vasario 20 d. Taryba priėmė direktyvą 78/176/EEB dėl titano dioksido pramonės atliekų¹³. Šios direktyvos priėmimo priežastimis buvo įvardijama tai, jog direktyva 75/442/EEB¹⁴ reguliuoja bendruosius visų atliekų šalinimo principus ir neįvertinama, kad tokios atliekos, kaip titano dioksido pramonės atliekos yra labiau kenksmingos žmonių sveikatai ir aplinkai ir dėl to būtina užkirsti kelią tokiai taršai, ją laipsniškai mažinti ir galiausiai visai panaikinti. Direktyvos preambulėje teigiama, kad 1973 m. Europos Bendrijų aplinkosaugos veiksmų programoje¹⁵ ir 1977 m. Europos Bendrijų aplinkosaugos veiksmų programoje¹⁶ įtvirtinama, jog Bendrija turi imtis veiksmų prieš titano dioksido pramonės atliekas, nes bet kokie įvairiose valstybėse narėse taikomų ar rengiamų nuostatų dėl titano dioksido pramonės atliekų skirtumai gali sudaryti nevienodas konkurencijos sąlygas ir turėti tiesioginės įtakos bendrosios rinkos veikimui; dėl to būtina suderinti šios srities įstatymus. Direktyvoje nurodoma, kad valstybės narės turi užtikrinti, kad atliekos būtų šalinamos nekeliant pavojaus žmonių sveikatai ir nekenkiant aplinkai, bei imtis atitinkamų priemonių atliekų prevencijai, perdirbimui ir apdorojimui, žaliavų gavimui ir kitokiam atliekų pakartotiniam panaudojimui skatinti. Įvardinti šios rūšies atliekų prioritetai koreliuoja su šiuolaikiniu požiūriu į atliekų tvarkymą, nes iš esmės vadovujamasi panašia atliekų tvarkymo hierarchine seka: prevencija, pakartotinis panaudojimas, perdirbimas, saugus šalinimas, stebėseną. Titano dioksido pramonės atliekų tvarkymui buvo skiriama ir daugiau direktyvų: 1982 m. gruodžio 3 d. Tarybos direktyva 82/883/EEB dėl aplinkos, veikiamos titano dioksido pramonės atliekų, priežiūros ir stebėjimo tvarkos¹⁷ (nuostatos galioja iki 2014 m. sausio 6 d.); 1992 m. gruodžio 15 d. Tarybos direktyva 92/112/EEB dėl titano dioksido pramonės atliekų sukeltos taršos mažinimo ir galutinio panaikinimo programų derinimo tvarkos¹⁸ (nuostatos galioja iki 2014 m. sausio 6 d.). Šias ir kitas susijusias direktyvas pakeitė 2010 m. lapkričio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/75/ES dėl pramoninių

¹³ Tarybos direktyva 1978 m. vasario 20 d. 78/176/EEB dėl titano dioksido pramonės atliekų [1978] OL L 054, p. 0019 – 0024.

¹⁴ Tarybos direktyva 1975 m. liepos 15 d. 75/442/EEB dėl atliekų, [1975] OL L 194, p. 39.

¹⁵ 1973 m. Europos Bendrijų aplinkosaugos veiksmų programa. [1973] OL C 112, p. 3.

¹⁶ 1977 m. Europos Bendrijų aplinkosaugos veiksmų programa. [1977] OL C 139, p. 3.

¹⁷ Tarybos direktyva 1982 m. gruodžio 3 d. 82/883/EEB dėl aplinkos, veikiamos titano dioksido pramonės atliekų, priežiūros ir stebėjimo tvarkos [1982] OL L 378, p. 1.

¹⁸ Tarybos Direktyva 1992 m. gruodžio 15 d. 92/112/EEB dėl titano dioksido pramonės atliekų sukeltos taršos mažinimo ir galutinio panaikinimo programų derinimo tvarkos [1992] OL L 409, p. 0011 – 0016;

išmetamų teršalų (taršos integruotos prevencijos ir kontrolės)¹⁹. Apjungiančios direktyvos priėmimą sąlygojo požiūris, kad skirtingai reglamentuojant į orą, vandenį arba dirvožemį išmetamus teršalus gali būti skatinamas taršos perkėlimas iš vienos aplinkos terpės į kitą, o ne gerinama aplinkos apsauga, todėl būtina vadovaujantis integruotu požiūriu. Direktyvoje preambulėje nurodoma, kad toks pramoniniams įrenginiams taikomų aplinkosauginio veiksmingumo reikalavimų suvienodinimas sąlygotų ūkio subjektams Europos Sąjungoje vienodų sąlygų sukūrimą. Be to, tikimasis, kad teisės aktus supaprastinus ir išdėsčius aiškiau sumažėtų nereikalinga administracinė našta.

Pavojingų atliekų direktyva 91/689/EEC tai vienas seniausių Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentavusių atliekų tvarkymo teisinį reguliavimą, kuri buvo pakeista direktyva dėl atliekų 2008/98/EB. Direktyvos dėl atliekų nuostatos yra būtinos, siekiant užtikrinti aukštą aplinkosaugos lygį. Pavojingų atliekų direktyva yra įvedama diferenciacija tarp pavojingų ir nepavojingų atliekų, taip pat reglamentuojama, kad įmonės, kurios šalina, surenka ar veža pavojingas atliekas, nemaišytų skirtingų pavojingų atliekų kategorijų bei nemaišytų pavojingų atliekų su nepavojingomis atliekomis.²⁰ Kartu nustatyta, kad įstaiga ar įmonė, ketinanti atlikti atliekų apdorojimą, turi gauti leidimą iš kompetentingų valdžios institucijų. Kompetentingos valdžios institucijos turi nustatyti valdymo planus, kurie apimtų visą atitinkamos valstybės narės teritoriją. Šie planai turi apimti atliekų rūšis, kiekį ir šaltinius, esamas atliekų surinkimo sistemas. Turi būti parengtos prevencijos programos, siekiant nutraukti poveikio aplinkai ryšį tarp ekonomikos augimo ir atliekų susidarymo.²¹

1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyva 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų²² (galiojusi iki 2010 m. gruodžio 11 d.) galiojimo laikotarpiu iš dalies buvo keista 4 kartus, atsižvelgiant į Komisijos nuomonę, kitus susijusius teisinius instrumentus bei pačią regioninę darnaus vystymosi strategiją. Direktyvoje nustatyti griežtesni pavojingų atliekų tvarkymo ir kontrolės reikalavimai, lyginant su kitomis atliekomis. Joje pirmą kartą įtvirtinamas konkretesnis pavojingų atliekų apibrėžimas. Šiuo teisiniu instrumentu sureguliuoti tokie santykiai: valstybėms narėms nustatyti įpareigojimai imtis būtinų priemonių, kad įmonės, kurios šalina, renka, panaudoja ar gabena pavojingas atliekas, nemaišytų skirtingų šių atliekų kategorijų

¹⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010 m. lapkričio 24 d. 2010/75/ES dėl pramoninių išmetamų teršalų (taršos integruotos prevencijos ir kontrolės) [2010] OL L 334/17.

²⁰ Controlled management of hazardous waste. Environment. European Commission [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-10-25]. <http://ec.europa.eu/environment/waste/hazardous/hazardous_consult.htm>.

²¹ Directive on Waste. Environment. European Commission [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2012-10-25]. <http://europa.eu/legislation_summaries/environment/waste_management/ev0010_en.htm>.

²² Tarybos Direktyva 1991 m. gruodžio 12 d. 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų [1991] OL L 377, p. 0020 – 0027;

arba pavojingų atliekų su nepavojingomis; įtvirtintas specialaus leidimo reikalavimas įmonėms, tvarkančioms pavojingas atliekas; reguliarius patikrinimai ir reikalavimas pavojingų atliekų gamintojams tvarkyti bei saugoti visus dokumentus; tinkama pavojingų atliekų pakuotė ir ženklavimas jas renkant, gabenant bei laikinai saugant; pavojingų atliekų tvarkymo planai. Įtvirtino pareigą pavojingų atliekų išvertimo (išpylimo) vietas registruoti ir identifikuoti; nustatė, kad surenkamos, gabenamos ir laikinai saugomos atliekos būtų tinkamai supakuotos ir paženklintos pagal galiojančius tarptautinius ir Bendrijos standartus. Šios direktyvos priėmimo priežastys atskleistos preambulėje: įvertinant ypatingą pavojingų atliekų pobūdį, tinkamas jų valdymas reikalauja papildomų griežtesnių normų; siekiant pagerinti pavojingų atliekų valdymo veiksmingumą Bendrijoje, būtina taikyti tikslų ir vienodą pavojingų atliekų apibrėžimą, sudarytą remiantis patirtimi; būtina užtikrinti kuo griežtesnę pavojingų atliekų šalinimo ir jų panaudojimo priežiūrą. Direktyvos paskirtis: suderinti valstybių narių teisės normas, kontroliuojančias pavojingų atliekų valdymą. Apibrėžta, kokios atliekos yra laikytinos pavojingomis. Direktyva įpareigojo valstybes nares parengti pavojingų atliekų tvarkymo planus arba įtraukti į bendrus atliekų tvarkymo planus. Pažymėtina, kad pavojingų atliekų direktyva reguliavo tik papildomus reikalavimus, keliamus pavojingų atliekų tvarkymui, nurodant, jog tokių atliekų tvarkymui *iner alia* taikomi bendrieji atliekų tvarkymo principai, įtvirtinti 1975 m. liepos 15 d. Tarybos direktyvoje 75/442/EEB dėl atliekų²³. Tarybos Direktyva 1991 m. gruodžio 12 d. 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų panaikinta 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas²⁴, kuri šiuo metu yra svarbiausias regioninis teisinis instrumentas nustatantis pavojingų atliekų tvarkymo prioritetus, principus ir procedūras.

1999 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų²⁵ reikšminga pavojingų atliekų tvarkymo reguliavimo sistemoje tuo, kad įtvirtino sąvartynų klasifikavimą į klases pagal atliekų rūšis, išskiriant pavojingų atliekų sąvartynus. Šia direktyva valstybės narės įpareigojamos užtikrinti, kad į bendrus sąvartynus nebūtų priimamos tokios pavojingos atliekos, kaip sveikatos priežiūros ar veterinarijos įstaigose susidaranti infekuotų ligoninių ar kitos medicininės atliekos; nesmulkintos padangos, kurių išorinis diametras didesnis nei 1400 mm, išskyrus padangas, naudojamas kaip inžinerinę

²³ Tarybos direktyva 1975 m. liepos 15 d. 75/442/EEB dėl atliekų [1975] OL L 194, p. 39.

²⁴ [Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas.](#) [2008] OL L 312.

²⁵ Tarybos 1999 m. balandžio 26 d. direktyva 1999/31/EB. [1999] OL L 182, p.1.

medžiagą; sąvartyno sąlygomis sprogstamosios, ėsdinančiosios, oksiduojančiosios, degios medžiagos. Valstybės įpareigojamos užtikrinti, kad pavojingų atliekų sąvartynuose būtų šalinamos tik pavojingos atliekos; sąvartynuose būtų šalinamos tik apdorotos atliekos, išskyrus, kai jų apdorojimas pavojingas žmonių sveikatai ir gamtai. Direktyva nustato leidiminę sąvartynų tvarkymo formą. Minėta direktyva iš dalies buvo keičiama 2003 m. rugsėjo 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1882/2003²⁶, 2008 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu Nr. 1137/2008/EB²⁷, Tarybos 2011 m. gruodžio 5 d. direktyva 2011/97/ES²⁸. Nurodyti pakeitimai pavojingų atliekų sąvartynų tvarkymui papildomų esminių reikalavimų nenustatė.

Labai reikšminga pavojingų atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo priemone laikoma 1984 m. direktyva 84/631/EEB dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio vežimo priežiūros ir kontrolės²⁹, kuri be kita ko, ragino valstybes bendradarbiauti pavojingų atliekų tarptautinio pervežimo srityje, įvardijo šio teisinio santykio kontrolės ir priežiūros reikšmę. 1993 m. vasario 1 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo į EB, Bendrijos ir jos viduje priežiūros ir kontrolės³⁰ panaikino 1984 m. direktyvą. Reglamentas paremtas Bazelio konvencijos³¹ esminėmis nuostatomis ir skirtas atliekų vežimo Bendrijos viduje, į ją ir iš jos reglamentavimui. Reglamento priėmimą lėmė tai, kad Bendrijai pasirašius 1989 m. kovo 22 d. Bazelio konvenciją dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio vežimo bei jų šalinimo kontrolės, iškilo būtinybė koreguoti regioninius teisinius instrumentus reguliuojančius šiuos teisinius santykius. Direktyvos pakeitimas Reglamentu taip pat grindžiamas tuo, kad nors atliekų vežimo valstybės narės viduje priežiūra ir kontrolė yra valstybės atsakomybė, tačiau atliekų vežimo valstybės narės viduje nacionalinės priežiūros ir kontrolės sistemos turi atitikti minimalius kriterijus, kad būtų galima užtikrinti aukštą aplinkos ir žmonių sveikatos apsaugos lygį, tokie kriterijai gali būti nustatyti reglamentu. Minėtame teisės akte buvo įtvirtinta nuostata, kad svarbu organizuoti atliekų vežimo priežiūrą ir kontrolę, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo, apsaugojimo bei jos kokybės gerinimo būtinybę; apie atliekų vežimą privaloma iš anksto pranešti kompetentingoms institucijoms, kad jos būtų tinkamai informuotos apie

²⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 29 d. reglamentas Nr. 1882/2003/EB [2003] OL L 284, p.1.

²⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. spalio 22 d. reglamentas Nr. 1137/2008/EB [2008] OL L 311, p.1.

²⁸ Tarybos 2011 m. gruodžio 5 d. direktyva 2011/97/ES [2011] OL L 328, p. 49.

²⁹ Tarybos 1984 m. direktyva 84/631/EEB dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio vežimo priežiūros ir kontrolės [1984] OL L 326, p. 31, su paskutiniais pakeitimais, padarytais Direktyva 91/692/EEB [1991] OL L 377, p. 48.

³⁰ Tarybos 1993 m. vasario 1 d. reglamentas (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo į EB, Bendrijos ir jos viduje priežiūros ir kontrolės, OL L 30, [1993], p. 1.

³¹ 1989 m. kovo 22 d. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio pervežimo bei jų tvarkymo kontrolės, ratifikuota LR 1989 m. kovo 22 d. Bazelio konvencijos dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio pervežimo bei jų tvarkymo kontrolės ratifikavimo įstatymu, Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-307.

atliekų rūši, vežimą, šalinimą ar panaudojimą ir galėtų imtis būtinų priemonių aplinkai ir žmonėms apsaugoti bei turėtų galimybę pareikšti pagrįstus prieštaravimus dėl atliekų vežimo. Reglamento preambulėje teigiama, kad valstybės narės, taikydamos priemones, draudžiančias bendrą, dalinį ar sistemingą atliekų, skirtų šalinti, vežimą, turėtų realiai galėti Bendrijos ir nacionaliniu lygiu įdiegti artimumo, panaudojimo prioriteto ir pasiklivimo savo pačių išgalėmis principus, išskyrus tuos atvejus, kai siunčiančiojoje valstybėje narėje pavojingų atliekų pagaminama tiek mažai, kad statyti naujus specializuotus šalinimo įrenginius toje valstybėje narėje būtų neekonomiška. Reglamento priėmimą sąlygojo ir tai, kad eksportuoti atliekas į trečiąsias šalis šalinimui turi būti draudžiama siekiant apsaugoti aplinką tose šalyse, o remiantis Bazelio konvencija, turi būti taikomos išimtys eksportui į ELPA šalis, kurios taip pat yra Bazelio konvencijos šalys narės. Tik reglamentu suponuojama galimybė sukurti finansinių garantijų ar ekvivalentiško draudimo sistemą šioje srityje.

1994 m. direktyva 94/67/EB dėl pavojingų atliekų deginimo³². Atsižvelgiant į 5-ojoje aplinkosaugos veiksnių programoje "Tvarumo link – Europos bendrijos politikos ir veiksnių aplinkos ir tvarios plėtros srityje programa" keliamus tikslus priimta 2000 m. gruodžio 4 d. Europos Parlamento ir tarybos direktyva 2000/76/EB³³, panaikinanti 1994 m. direktyvą 94/67/EB. Minėtos direktyvos tikslas kiek įmanoma užkirsti kelią arba apriboti neigiamą atliekų deginimo poveikį aplinkai, ypač oro, dirvožemio, paviršinio ir požeminio vandens užteršimą išmetamais teršalais, keliantį pavojų žmonių sveikatai. Šio tikslo siekiama nustatant atliekų deginimo įmonėms ir įmonėms, be kita ko, deginančioms atliekas, griežtas eksploatacijos sąlygas bei techninius reikalavimus, išmetamųjų teršalų ribines vertes.

Regioniniu teisiniu reguliavimu tam tikrų pavojingų atliekų rūšims nustatomi išskirtiniai tvarkymo reikalavimai, kurie pateikti atskiruose teisiniuose instrumentuose. Dalis regioninių teisinių instrumentų, nors ir skirti kitų rūšių atliekų tvarkymo reguliavimui, tačiau gali būti aktualūs ir tvarkant pavojingas atliekas, pvz. Tarybos 1986 m. birželio 12 d. direktyva 86/278/EEB dėl aplinkos, ypač dirvožemio, apsaugos naudojant žemės ūkyje nuotekų dumblą³⁴, kurios tikslas – reguliuoti dumblo naudojimą žemės ūkyje taip, kad nebūtų daroma žala dirvožemiui, augmenijai, gyvūnams ir žmonėms, ir skatinti teisingą nuotekų dumblo naudojimą; Tarybos 1991 m. kovo 18 d. direktyva 91/157/EEB dėl baterijų ir akumuliatorių,

³²Tarybos 1994 m. gruodžio 31 d. direktyva 94/67/EB dėl pavojingų atliekų deginimo [1994], OL L 365, p. 34.

³³ Europos Parlamento ir tarybos 2000 m. gruodžio 4 d. direktyva 2000/76/EB dėl atliekų deginimo, [2000], OL L 332, p. 91; iš dalies keistas Europos Parlamento ir tarybos 2008 m. spalio 22 d. reglamentu Nr. 1137/2008, [2008], OL L 311, p.1.

³⁴ Tarybos 1986 m. birželio 12 d. direktyva 86/278/EEB dėl aplinkos, ypač dirvožemio, apsaugos naudojant žemės ūkyje nuotekų dumblą, [1986], OL L 181, p.6; iš dalies keista Tarybos 1991 m. gruodžio 23 d. direktyva [1991] OL L 377, p.48; Tarybos 2003 m. balandžio 14 d. reglamentu Nr. 807/2003, [2003] OL L 122, p.36.

turinčių tam tikrų pavojingų medžiagų³⁵, kuria siekiama suderinti valstybių narių įstatymus dėl direktyvoje nurodytų išseiktų baterijų ir akumuliatorių, turinčių pavojingų medžiagų, atnaujinimo bei kontroliuojamo šalinimo; Tarybos 1996 m. rugsėjo 16 d. direktyva 96/59/EB dėl polichlorintų bifenių ir polichlorintų terfenių (PCB ir PCT) šalinimo³⁶, kurios vienas iš direktyvoje įvardytų tikslų yra suderinti valstybių narių aktus dėl kontroliuojamo tokių pavojingų medžiagų, kaip polichlorintų bifenių ir polichlorintų terfenių šalinimo, įrangos, užterštos minėtomis pavojingomis medžiagomis, nukenksminimo ir šalinimo ir (arba) panaudotų šių itin pavojingų medžiagų šalinimo. Europos Parlamento ir Tarybos 1994 m. gruodžio 20 d. direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų³⁷, nes šioje direktyvoje ir ją keičiančiose regioniniuose teisiniuose instrumentuose yra nustatomos ir pakuočių atliekų, turinčių pavojingų detalių ar medžiagų tvarkymo režimas. Reikšminga Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. rugsėjo 18 d. direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių³⁸. Netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo problemišumą sudaro aplinkybė, kad tokios atliekos yra įvairialypės, savyje turinčios pavojingų medžiagų, pvz. panaudojos alyvos.

Regioninėmis atliekų tvarkymo strateginėmis nuostatomis, kurios nukreiptos į aukšto aplinkos apsaugos lygio užtikrinimą nepažeidžiant vidaus rinkos veiklos ir skatinant darnų vystymąsi, vadovaujasi ir Lietuva. Jau nuo 1992 m. buvo taikomos tam tikros valstybinio reguliavimo priemonės, kurios daugiau ar mažiau buvo skirtos pavojingų atliekų tvarkymui. 1996 metais patvirtintoje Lietuvos aplinkos apsaugos strategijoje³⁹ buvo įtvirtinta tokia veiksmų programa atliekų tvarkymo srityje: parengti atliekų tvarkymo sistemą, mažinti aplinkos teršimą pramonės ir pavojingomis atliekomis, mažinti teršimą buitinėmis atliekomis, sutvarkyti uždraustus arba netinkamus naudoti pesticidus, sureguliuoti radioaktyviųjų atliekų

³⁵ Tarybos 1991 m. kovo 18 d. direktyva 91/157/EEB dėl baterijų ir akumuliatorių, turinčių tam tikrų pavojingų medžiagų, [1991], OL L 78, p. 38.

³⁶ 1996 m. rugsėjo 16 d. Tarybos direktyva 96/59/EB dėl polichlorintų bifenių ir polichlorintų terfenių (PCB ir PCT) šalinimo, [1996], OL L 243, p. 0031 – 0035; iš dalies keista Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. birželio 18 d. reglamentu Nr. 596/2009, [2009], OL L 188, p. 14.

³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 1994 m. gruodžio 20 d. direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų, [1994], OL L 365, p. 0010-0023; iš dalies keista Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 29 d. Reglamentu Nr. 1882/2003, [2003], OL L 284, p. 1; Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. vasario 11 d. direktyva Nr. 2004/12/EB, [2004], OL L 47, p. 26; Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. kovo 9 d. direktyva Nr. 2005/20/EB, [2005], OL L 70, p. 70; Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. kovo 11 d. reglamentu Nr. 219/2009, [2009], OL L 87, p. 109;

³⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. rugsėjo 18 d. direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių. [2000] OL L 269.

³⁹ Lietuvos aplinkos apsaugos strategija. [interaktyvus] 1996 [žiūrėta 2012-11-08] <[54](https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:YfmplxQypFUJ:www.am.lt/LSP/files/AA-strategija.doc+1992+metais+parengta&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESiNthGMV7i-qJuohSE11x6yQh5TLel1gK0ZvjllpbSp3h6d4mqsmZfw_9vFzbuU9njgLDcRoekZ3c9RlxuHm0FG4XrlxAr4fLDxIHvz9S_VYtEqeefRmV-IOL_MrOZUpVxSICKO&sig=AHIEtbQYV JipmwBtfXwgL8ajJr3ztHVXUQ>></p></div><div data-bbox=)

tvarkymą. Valstybės politika pavojingų atliekų tvarkymo srityje įtvirtinta Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane⁴⁰.

Aktualiausias pavojingų atliekų tvarkymą reguliuojantis nacionalinis teisės aktas - Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Pirmoji šio įstatymo redakcija buvo priimta 1998 m. . Lietuva, siekdama tinkamai vadovautis ES nuostatomis ir principais pavojingų atliekų tvarkymo srityje, bei turėdama pareigą tinkamai įgyvendinti aktualius regioninius teisės aktus, 2002 m. priėmė šiuo metu galiojantį LR atliekų tvarkymo įstatymą. Šis įstatymas nustato tokius atliekų tvarkymo principus bei prioritetus, kurie *inter alia* taikytini ir pavojingų atliekų tvarkymui, tačiau nustato griežtesnius tokių atliekų tvarkymo reikalavimus bei kontrolės mechanizmą. Įstatyme įtvirtintas licencijavimo modelis, taikytinas pavojingų atliekų tvarkymui. ES teisinių instrumentų, reguliuojančių pavojingų atliekų tvarkymą, tinkamą įgyvendinimą Lietuvoje užtikrinama ir poįstatymiais aktais: Atliekų tvarkymo taisyklėmis⁴¹, Pavojingų atliekų tvarkymo taisyklėmis⁴², Išseiktų baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklėmis⁴³, Eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklės⁴⁴, Medicininių ir farmacinių atliekų tvarkymas reglamentuojamas Farmacinių atliekų tvarkymo taisyklėmis ir kt.

Atsižvelgiant į nemažėjantį ekologinių nelaimių skaičių, pavojingos atliekos kelia didelį pavojų aplinkai ir žmonių sveikatai, todėl reikalauja griežtesnės kontrolės režimų. Siekiant užtikrinti visišką ES gyventojų saugumą, bendri aplinkos apsaugos standartai, dėl pavojingų atliekų, turėtų būti įvesti ir jų turėtų būti laikomasi visose ES šalyse. Todėl pagrindinė problema, su kuria susiduriama, yra ne ES teisės aktų trūkumas, bet teisės aktų valstybių narių lygmeniu, įgyvendinimas ir vykdymas, laikantis atskaitomybės ir įsipareigojimų Europos Komisijai.⁴⁵

Pavojingų atliekų teisinis reguliavimas ir realus įgyvendinimas atskirose valstybėse narėse turi tam tikrų probleminių aspektų (perkėlimo į nacionalinę teisinę bazę ir kt.), tačiau

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 40-1499.

⁴¹ [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“](#). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 68-2381.

⁴² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymas Nr. 684 „Dėl pavojingų atliekų tvarkymo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, Nr. 18-552.

⁴³ [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 625 „Dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“](#). *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 86-3439.

⁴⁴ [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 710 „Dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“](#). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1676.

⁴⁵ Klaus, K. Storage and management of hazardous waste. EPP group in the European Parliament [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-10-27]. <http://www.eppgroup.eu/infocus/hazardous_storage_110328_en.asp>.

šios problemos vis dažniau yra moklininkų ir praktikų diskusijų dalyku, o tai lemia nuolatinį pavojingų atliekų tvarkymo politikos ir teisinių instrumentų tobulinimą.

Vokietijos infrastruktūra neabejotinai yra labiausiai išsivysčiusių ES, ji yra rinkos lyderis. Tačiau kartu Vokietija tampa daugiausia pavojingų atliekų pagaminančia valstybe nare, (pagamina daugiau nei 21 toną atliekų per metus). Atsižvelgus į tai, darytina išvada, kad Vokietijai reikia gerinti infrastruktūrą, diegti naujas pavojingų atliekų tvarkymo technologijas, taip pat ir koreguoti teisinį atliekų tvarkymo reguliavimą. Vokietijoje pavojingų atliekų tvarkymas yra reguliuojamas per daug griežtos politikos priemonėmis, o ne ekonominiais instrumentais, kaip pavyzdžiui atliekų laidojimo sąvartyne mokesčių. Vokietijoje pavojingų atliekų tvarkymas vis dar daugiausia apima: pavojingų atliekų laikymą kasyklose ir žemėje, fizinių, cheminių apdorojimą bei deginimą.⁴⁶

Pavojingų atliekų teisinio reguliavimo instrumentų apžvalga parodė, kad pavojingų atliekų regioninio teisinio reguliavimo raida sietina su ekonomikos augimu, visuomenės augančiu supratimu, kad būtina rasti pusiausvyrą tarp ekonomikos augimo bei išteklių naudojimo intensyvumo ir neigiamo poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai. Teisinių instrumentų kaitą sąlygojo ir būtinybė valstybėms bendradarbiauti tvarkant pavojingas atliekas.

PAVOJINGŲ ATLIEKŲ TEISINIO REGULIAVIMO RAIDOS LYGINAMIEJI ASPEKTAI

Europos Sąjungos valstybėms narėms taikomas teisinis reguliavimas pakankamai glaudžiai koreliuoja su tarptautiniais aplinkosauginiais principais. Kryptingas ir tinkamas atliekų tvarkymas tik tuomet gali sąlygoti žmogaus teisės į sveiką aplinką realizavimą, jei panašūs aplinkosauginiai reikalavimai taikomi visose šalyse ar bent labiausiai ekonomiką išsivysčiusiose šalyse, nes neigiamas poveikis gamtai ir žmonėms valstybės sienų nepaiso.

Atskirų šaltinių (teisės aktų, mokslinių publikacijų) analizė rodo, kad pavojingų atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo pradžia glaudžiai siejasi su konkrečios valstybės ekonomine raida, t.y. kuo sparčiau vystėsi pramonė ir gamyba, tuo greičiau valstybės susidūrė su būtinybe teisinėmis priemonėmis sureguliuoti pavojingų atliekų tvarkymą.

Pramonės revoliucija Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau tekste - JAV) sukėlė aplinkosaugos bei gamtinių išteklių degradacijos procesus. Aplinkosaugos blogėjimo lygio aukščiausi rodikliai JAV buvo pasiekti 1960-iais. Dėl didėjančio visuomenės ir aplinkos

⁴⁶ Grainger, V. Comparison of hazardous waste regimes in the UK and other EU Member States. Imperial College London, 2009, P. 48.

apsaugos institucijų susirūpinimo aplinkosauga, 1969 m. buvo priimtas Nacionalinės aplinkos politikos aktas (angl. *National Environmental Policy Act*), kuriuo remiantis 1970 m. įkurta Aplinkos Apsaugos Agentūra (angl. *U.S. Environmental Protection Agency*) (toliau tekste – EPA). Minėtas įstatymas, pirmą kartą nustatė plačias nacionalines gaires, aplinkosaugos klausimais (taip pat apimant ir atliekų tvarkymo klausimus). Nacionalinės aplinkos politikos aktu taip pat buvo įtvirtinta, kad pagrindinis aplinkosaugos politikos tikslas - siekti, kad visos valdžios šakos prieš imantis kokių nors federalinių priemonių, darančių ženklų neigiamą poveikį aplinkai, pirmiausia imtųsi atitinkamų politinių apsvaistymų dėl tokių priemonių panaudojimo.⁴⁷ 1976 m. priimtu Išteklių išsaugojimo ir atkūrimo aktu (angl. *The Resource Conservation and Recovery Act*) (toliau tekste – RCRA) EPA nustatyta sukurti reguliavimo mechanizmus dėl pavojingų atliekų susidarymo, vežimo, apdorojimo, saugojimo ir laidojimo, kartu užtikrinant žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą.⁴⁸

JAV Aplinkos Apsaugos Agentūra pateikia pavojingų atliekų sampratą, pagal kurią pavojingos atliekos – tai atliekos, skysčių, kietųjų kūnų, dujų ar nuosėdų pavidalu, keliančios pavojų arba potencialią grėsmę žmonių sveikatai ar aplinkai. Pavojingos atliekos susidaro gamybos, pramonės procesuose (pvz.: tirpikliai, naudojami plovimui, valymui arba nuriebalinimui), atliekos iš tam tikrų pramonės šakų, tokių kaip naftos rafinavimas, pesticidų, farmacijos produktų gamyba, universalios atliekos (tokios, kaip: baterijos, atliekos, turinčios gyvsidabrio, įvairios lempos), mišrios atliekos (atliekančios nuo branduolinių ginklų gamybos, panaudoto branduolinio kuro perdirbimo).⁴⁹ Reguliavimo prasme, pavojingos atliekos yra tokios, kurios patenka į vieną iš keturių Išteklių išsaugojimo ir atkūrimo akte (RCRA) sąrašo dalių arba joms yra būdinga viena iš keturių savybių: degumas, ėsdinimas, reaktyvumas arba toksiškumas.⁵⁰

Kanadoje siekiant pagerinti atskaitomybę dėl pavojingų atliekų tvarkymo, siekiama glaudesnio bendradarbiavimo tarp provincijų ir miesto valdžios, tiksliai apibrėžti atliekų tvarkymo įkainius. Taip pat vyriausybė, prekių gamintojai ir atliekų tvarkytojai turi plėtoti ir

⁴⁷ Momani, N. M. Improving Jordan's Law towards Sustainable Solid and Hazardous Waste Management: Lessons from USA's Environmental Laws. *American Journal of Environmental Sciences*. 6 (4): 338-343, 2010. P. 340.

⁴⁸ Momani, N. M. Improving Jordan's Law towards Sustainable Solid and Hazardous Waste Management: Lessons from USA's Environmental Laws. *American Journal of Environmental Sciences*. 6 (4): 338-343, 2010. P. 340.

⁴⁹ Wastes – Hazardous Waste. U.S. Environmental Protection Agency [interaktyvus]. USA, 2012 [žiūrėta 2012-10-25]. <<http://www.epa.gov/osw/hazard/index.htm>>.

⁵⁰ Defining Hazardous Waste [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-10-25]. <http://www.dtsc.ca.gov/HazardousWaste/upload/HWMP_DefiningHW11.pdf>.

įgyvendinti pastovų auditą, laikytis ataskaitų teikimo reikalavimų ir nuobaudų skyrimo už įstatymų nesilaikymą bei pažeidimus.⁵¹

Norvegija be pirmaujančios ekonomikos taip pat yra valstybė, kurios sėkmingą kovą su kenksmingų atliekų tvarkymu verta paminėti. Nuo 1995 iki 2010 metų Norvegijoje atliekų kiekis padidėjo 34 %, tačiau remiantis statistika, net 90 % pavojingų atliekų per metus yra surenkama.⁵² Per pastaruosius 10 metų surenkamų pavojingų atliekų kiekis padidėjo nuo 500 000 tonų iki 1 000 000 tonų.

Vienas iš pagrindinių Norvegijos teisės aktų, reglamentuojančių pavojingų atliekų tvarkymą – Teršalų kontrolės įstatymas. Įstatyme numatomi gana griežti teršalų apribojimai pramonei, pavojingų medžiagų kiekio įvairiose produktuose reguliavimas bei pavojingų atliekų gabenimo reikalavimai. Už teršalų kontrolę šalyje atsakinga institucija – Norvegijos Teršalų kontrolės agentūra – siekia dar labiau sugriežtinti produktų, sukuriančių pavojingas atliekas, patekimą į rinką bei gamybą.⁵³ Naujos taisyklės ypač pabrėžia namų ūkių pavojingų atliekų surinkimą bei tinkamą tvarkymą. Pagrindinis dėmesys skiriamas „mažiems elektroniniams prietaisams, namų valymo medžiagoms, turinčioms tetrachloroeteno, gaisro gesinimo putoms, kurių sudėtyje yra perfluoroktano sulfonatai, variu impregnuotai medienai, chromui, arsenui ir izoliacinėms medžiagoms, kuriose yra bromintų antipirenų, kurie dažniausiai naudojami statyboje“⁵⁴. Paminėtina, jog anot Norvegijos Teršalų kontrolės agentūros, šalis nesiekia perkrauti teisės aktų, reguliuojančių pavojingų atliekų tvarkymą, kadangi egzistuojantis Europos Sąjungos pavojingų atliekų reguliavimas yra pakankamas siekiant identifikuoti naujus pavojingų atliekų atsiradimo būdus bei vietas, tokias kaip pastatų šildymo medžiagos, turinčios bromintų liepsnos lėtiklių. Taip pat svarbu ir tai, jog Norvegija įgyvendina ir Europos Sąjungos direktyvos 2002/95/EB nuostatas, remiantis kuriomis draudžiama naudoti pavojingas medžiagas tam tikrose elektroniniuose įrenginiuose.⁵⁵

⁵¹ Webster, G. The Devolution Of Environmental Policies In Western Canada Regarding The Management Of Industrial Hazardous Wastes/Recyclables. Alberta, Canada, 2005. P. 788.

⁵² Waste. State of the Environment Norway [interaktyvus] 2012. [žiūrėta 2012-10-28]
<<http://www.environment.no/Topics/Waste/>>.

⁵³ Hoy, M. Norway Waste Strategy Aims to Reduce Hazardous Material. Improve Treatment. 31:10 International environment reporter 440 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2012-10-27].
<<http://pubs.bna.com/ip/bna/IER.NSF/eh/a0b6k6y4q2>>.

⁵⁴ Hoy, M. Norway Waste Strategy Aims to Reduce Hazardous Material. Improve Treatment. 31:10 International environment reporter 440 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2012-10-27].
<<http://pubs.bna.com/ip/bna/IER.NSF/eh/a0b6k6y4q2>>.

⁵⁵ Zeldin, W. Norway: New Hazardous Waste Strategy. Law Library of Congress. [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2012-10-28]. <http://www.loc.gov/lawweb/servlet/lloc_news?disp3_120540567_text>.

IŠVADOS

Pavojingų atliekų tvarkymo regioninio teisinio reguliavimo raida, prasidėjusi XX a. 8 dešimtmetyje, glaudžiai susijusi su valstybių ekonomikos augimu bei siekiu maksimaliai sumažinti neigiamą atliekų susidarymo ir tvarkymo įtaką žmonių sveikatai ir aplinkai. Su vartojimo poreikių bei pramonės ir gamybos apimčių augimu, regioniniuose teisiniuose instrumentuose griežtėjo pavojingų atliekų tvarkymui keliami reikalavimai. Teisinių instrumentų tobulinimą taip pat sąlygojo būtinybė valstybėms narėms bendradarbiauti tvarkant pavojingas atliekas, nes taršos pavojingomis atliekomis neigiamas poveikis yra globalus ir neapsiriboja teršiančios valstybės sienomis.

Teisės aktų, reguliuojančių pavojingų atliekų tvarkymą, raida skirstytina į keturis etapus. Per pirmąjį raidos etapą buvo patvirtintos bendrosios pagrindinės nuostatos ir buvo įtvirtintas atskirų atliekų tvarkymo aspektų reguliavimas. Antruoju etapu buvo įtvirtinti sąvartynų ir atliekų deginimo krosnių standartai (akcentuojant pavojingų atliekų išskyrimą iš kitų atliekų rūšių). Trečiuoju etapu regioninėmis teisinėmis priemonėmis, ypač akcentuojant atliekų perdirbimą, buvo patvirtintos reikiamos organizacinės priemonės ir finansavimas, kad būtų sudaroma palankesnė teisinė erdvė perdirbti tam tikras atliekas (susidėvėjusios transporto priemonės, elektros ir elektroninės įrangos atliekos). Ketvirtasis etapas (nuo 2008 m.) sietinas su siekiu sumažinti administracinę naštą reguliuojant ir tvarkant atliekas, ypatingo dėmesio skyrimu atliekų gamybos ir tvarkymo poveikiui aplinkai, atsižvelgiant į visą išteklių būvio ciklą; konkrečiau apibrėžtos sąvokos.

Regioniniai teisės aktai paprastai laiku perkeltami į Lietuvos teisės aktus, juose nustatomi analogiški pavojingų atliekų tvarkymo prioritetai: prevencija, antrinis perdirbimas ir panaudojimas, saugus šalinimas, stebėseną. Lietuvos teisės normų, nustatančių pavojingų atliekų tvarkymo standartus, pokyčiai paprastai sąlygojami regioninių teisės aktų pakeitimų ar naujų teisinių dokumentų priėmimo, taip pat atsižvelgiant į geografinę šalies padėtį, socialinę bei ekonominę situaciją Lietuvoje.

Pavojingų atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo pradžia glaudžiai siejasi su konkrečios valstybės ekonomine raida, t.y. kuo sparčiau vystėsi pramonė ir gamyba, tuo greičiau valstybės susidūrė su būtinybe teisinėmis priemonėmis sureguliuoti pavojingų atliekų tvarkymą, pvz. JAV, Kanada, Norvegija.

LITERATŪRA

1. 1973 m. Europos Bendrijų aplinkosaugos veiksnių programa.[1973] OL C 112, p. 3.

2. 1977 m. Europos Bendrijų aplinkosaugos veiksmų programa. [1977] OL C 139, p. 3.
3. 1989 m. kovo 22 d. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio pervežimo bei jų tvarkymo kontrolės, ratifikuota LR 1989 m. kovo 22 d. Bazelio konvencijos dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio pervežimo bei jų tvarkymo kontrolės ratifikavimo įstatymu, Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-307.
4. 1996 m. rugsėjo 16 d. Tarybos direktyva 96/59/EB dėl polichlorintų bifenilų ir polichlorintų terfenilų (PCB ir PCT) šalinimo, [1996], OL L 243, p. 0031 – 0035; iš dalies keista Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. birželio 18 d. reglamentu Nr. 596/2009, [2009], OL L 188, p. 14.
5. 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas, OJ L 312.
6. Controlled management of hazardous waste. Environment. European Commission [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-10-25]. <http://ec.europa.eu/environment/waste/hazardous/hazardous_consult.htm>.
7. Defining Hazardous Waste [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-10-25]. <http://www.dtsc.ca.gov/HazardousWaste/upload/HWMP_DefiningHW11.pdf>.
8. Directive on Waste. Environment. European Commission [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2012-10-25]. <http://europa.eu/legislation_summaries/environment/waste_management/ev0010_en.htm>.
9. Europos Bendrijų veiksmų programa dėl aplinkos apsaugos. [1973] OL C 112, p. 3.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 1994 m. gruodžio 20 d. direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų, [1994], OL L 365, p. 0010-0023; iš dalies keista Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 29 d. Reglamentu Nr. 1882/2003, [2003], OL L 284, p. 1; Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. vasario 11 d. direktyva Nr. 2004/12/EB, [2004], OL L 47, p. 26; Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. kovo 9 d. direktyva Nr. 2005/20/EB, [2005], OL L 70, p. 70; Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. kovo 11 d. reglamentu Nr. 219/2009, [2009], OL L 87, p. 109.
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. gruodžio 4 d. direktyva 2000/76/EB dėl atliekų deginimo. [2000], OL L 332, p. 91; iš dalies keistas Europos Parlamento ir tarybos 2008 m. spalio 22 d. reglamentu Nr. 1137/2008, [2008], OL L 311, p. 1.
12. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. rugsėjo 18 d. direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių. [2000] OL L 269.
13. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 29 d. reglamentas Nr. 1882/2003/EB. [2003] OL L 284, p. 1.
14. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas. [2008] OL L 312.
15. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. spalio 22 d. reglamentas Nr. 1137/2008/EB. [2008] OL L 311, p. 1.
16. Europos Sąjungos sutartis. [2010] C 83/15.
17. Grainger, V. Comparison of hazardous waste regimes in the UK and other EU Member States. Imperial College London, 2009, P. 48.
18. Hoy, M. Norway Waste Strategy Aims to Reduce Hazardous Material. Improve Treatment. 31:10 International environment reporter 440 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://pubs.bna.com/ip/bna/IER.NSF/ch/a0b6k6y4q2>>.
19. Jakaitienė, R. Medicininių atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo problemos. [interaktyvus]. Kaunas: Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2011 <https://aleph.library.lt/F/1DKLNJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-11706?func=service&doc_library=MRU02&doc_number=000010568&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA>.
20. [Klaus, K.](#) Storage and management of hazardous waste. EPP group in the European Parliament [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-10-27]. <http://www.eppgroup.eu/infocus/hazardous_storage_110328_en.asp>.

21. Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui dėl bendrijos teisės aktų, susijusių su atlieku tvarkymu: direktyvos 75/442/EEB dėl atliekų, direktyvos 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų, direktyvos 75/439/EEB dėl naudotų alyvų, direktyvos 86/278/EEB dėl nuotekų dumblo, direktyvos 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų ir direktyvos 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų įgyvendinimo 2001-2003 m. laikotarpiu {SEC(2006)972} [2006] KOM/2006/0406.
22. Lietuvos aplinkos apsaugos strategija. [interaktyvus] 1996 [žiūrėta 2012-11-08] <[Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 625 “Dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:YfmplxQypFUJ:www.am.lt/LSP/files/AA-strategija.doc+1992+metais+parengta&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEsInthGMV7i-qJuohSEl1x6yQh5TLel1gK0ZvjllpbSp3h6d4mqsmZfw_9vFzbcU9njgLDcRoekZ3c9Rl xuHm0FG4XrlxAr4fLDxIHvz9S_VYtEqeefRmV-IOL_MrOZUpVxSICKO&sig= AHIEtbQ YVJipmwBtfXwgL8ajJr3ztH VXUQ>
23. <a href=). Valstybės žinios. 2008, Nr. 86-3439.
24. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 710 “Dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1676.
25. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 “Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2004, Nr. 68-2381.
26. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymas Nr. 684 „Dėl pavojingų atliekų tvarkymo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“, Valstybės žinios, Nr. 18-552.
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1499.
28. LR atliekų tvarkymo įstatymas. 1998 m. birželio 16 d. Nr. VIII-787. Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1726.
29. LR Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo. Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1499.
30. Momani, N. M. Improving Jordan’s Law towards Sustainable Solid and Hazardous Waste Management: Lessons from USA’Environmental Laws. American Journal of Environmental Sciences. 6 (4): 338-343, 2010. P. 340.
31. Monkevičius, E. Žmogaus teisių į saugią aplinką užtikrinimas globalizacijos sąlygomis. [interaktyvus]. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2012. [žiūrėta 2012-11-07]. <[http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=7ebea041-42a0-4b93-8c12-659ab8d5a3e7](https://aleph.library.lt/F/1DKLNJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPIL_SADXCEQ61F6JM QPXTQD-17430?func=find-b&request=Monkevi%C4%8Dius&find_code=WRD&adjacent=N&local_base=&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSF&filter_request_5=&x=0&y=0>
32. Pavojingų atliekų statistika [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-07]. <a href=)
33. Ragulskytė Markovienė, R. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: Monografija.-Vilnius: Egrimas, 2005. -363 p.
34. Tarybos 1975 m. birželio 16 d. direktyva 75/439/EEB dėl naudotų alyvų šalinimo. [1975] OL L 194, p. 23—25.
35. Tarybos 1978 m. kovo 20 d. direktyva 78/319/EEB dėl toksinių ir pavojingų medžiagų. [1978] OL L 84, p. 43.
36. Tarybos 1984 m. direktyva 84/631/EEB dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio vežimo priežiūros ir kontrolės [1984] OL L 326, p. 31, su paskutiniais pakeitimais, padarytais Direktyva 91/692/EEB [1991] OL L 377, p. 48.
37. Tarybos 1986 m. birželio 12 d. direktyva 86/278/EEB dėl aplinkos, ypač dirvožemio, apsaugos naudojant žemės ūkyje nuotekų dumblą, [1986], OL L 181, p.6; iš dalies keista Tarybos 1991 m.

- gruodžio 23 d. direktyva [1991] OL L 377, p.48; Tarybos 2003 m. balandžio 14 d. reglamentu Nr. 807/2003, [2003] OL L 122, p.36.
38. Tarybos 1991 m. kovo 18 d. direktyva 91/157/EEB dėl baterijų ir akumuliatorių, turinčių tam tikrą pavojingų medžiagų, [1991], OL L 78, p. 38.
  39. Tarybos 1993 m. vasario 1 d. reglamentas (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo į EB, Bendrijos ir jos viduje priežiūros ir kontrolės, OL L 30, [1993], p. 1.
  40. Tarybos 1994 m. gruodžio 31 d. direktyva 94/67/EB dėl pavojingų atliekų deginimo [1994], OL L 365, p. 34.
  41. Tarybos 1999 m. balandžio 26 d. direktyva 1999/31/EB. [1999] OL L 182, p.1.
  42. Tarybos 2011 m. gruodžio 5 d. direktyva 2011/97/ES [2011] OL L 328, p. 49.
  43. Tarybos direktyva 1975 m. liepos 15 d. 75/442/EEB dėl atliekų [1975] OL L 194, p. 39.
  44. Tarybos direktyva 1978 m. vasario 20 d. 78/176/EEB dėl titano dioksido pramonės atliekų [1978] OL L 054, p. 0019 – 0024.
  45. Tarybos direktyva 1982 m. gruodžio 3 d. 82/883/EEB dėl aplinkos, veikiamos titano dioksido pramonės atliekų, priežiūros ir stebėjimo tvarkos [1982] OL L 378, p.1.
  46. Tarybos Direktyva 1991 m. gruodžio 12 d. 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų. [1991] OL L 377, p. 0020 – 0027.
  47. Waste. State of the Environment Norway [interaktyvus] 2012. [žiūrėta 2012-10-28] <<http://www.environment.no/Topics/Waste/>>.
  48. Wastes – Hazardous Waste. U.S. Environmental Protection Agency [interaktyvus]. USA, 2012 [žiūrėta 2012-10-25]. <<http://www.epa.gov/osw/hazard/index.htm>>.
  49. Webster, G. The Devolution Of Environmental Policies In Western Canada Regarding The Management Of Industrial Hazardous Wastes/Recyclables. Alberta, Canada, 2005. P. 788.
  50. Zeldin, W. Norway: New Hazardous Waste Strategy. Law Library of Congress. [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2012-10-28].<http://www.loc.gov/lawweb/servlet/lloc_news?disp3_120540567_text>.

HAZARDOUS WASTE LEGAL MANAGEMENT ASPECTS OF DEVELOPMENT

Daiva Bereikienė*

Mykolas Romeris University

Eglė Štareikė**

Mykolas Romeris University

Summary

World globalization process, the various social, economic, political, and demographic factors, the growing needs of society leads to more intensive use of natural resources and environmental pollution waste. Many environmental pollution cases are polluters transcended national borders and more or less had a negative effect on environment of other States. The need to adjust the level of the regional waste management priorities for Member States to set environmental standards that came from the desire of Member States to maintain a high level of environmental protection at the same time create equal competitive conditions. Although waste, in particular dangerous waste regulatory development of other approaches to certain waste treatment processes, but the most important priorities for waste management: waste prevention, recycling and recovery, safe disposal of waste in landfills or other suited locations and monitoring, has not lost its relevance to the present day. This paper aims to reveal the regional and national dangerous waste regulatory developments and the factors that determined the regulatory changes. Specify the dangerous waste regulatory in the United States of America, Canada, Norway and other countries origins and major hazardous waste management legislative acts providing. It concludes that regulatory measures to consolidate the

---

management of hazardous waste, improvement is associated both with economic development and with the aim to minimize the negative effects of the formation and management of waste on human health and the environment.

Keywords: waste management, Hazardous waste, sustainable environment, development of the legal regulation

---

Daiva Bereikienė* Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogaus teisių apsauga, aplinkosaugos teisė.

Daiva Bereikienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, Lecturer. Research interests: human rights protection, environmental law.

Eglė Štareikė** Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: aplinkosaugos teisė.

Eglė Štareikė, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, Lecturer. Research interests: environmental law.

NETINKAMŲ EKSPLOATUOTI TRANSPORTO PRIEMONIŲ TVARKYMO ASPEKTAI SAUGAUS ATLIEKŲ TVARKYMO KONTEKSTE

Daiva Bereikienė*

*Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo fakultetas Teisės katedra
V.Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303 655
El. paštas: bereikiene@gmail.com*

Žana Vaščova**

*Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo fakultetas Teisės katedra
V.Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303 655
El. paštas: zana_vascova@yahoo.com*

Anotacija. Straipsnyje siekiama moksliniu lygmeniu ištirti vienos iš atliekų grupės -netinkamų eksploatuoti transporto priemonių, tvarkymo tam tikrus teisinio reguliavimo aspektus, aptarti aktualiausius regioninius ir nacionalinius teisinio reguliavimo instrumentus, nustatančius netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo sistemą, įvardyti teisinio reguliavimo disfunkcijas. Saugus atliekų tvarkymas Lietuvoje susiduria su iššūkiais, teisinio reguliavimo priemonių, jų sistemos ir apimties problema lieka aktuali ir nuolat reikalauja mokslinės analizės bei vertinimo. Efektyvios atliekų tvarkymo sistemos, kuri sąlygotų saugaus atliekų tvarkymo principo realizavimą, sukūrimas ir tinkamas įgyvendinimas – viena iš prioritetinių aplinkosaugos sričių. Atliekų šalinimas sąvartynuose, nors šiuo metu ir pigiausias atliekų tvarkymo būdas, tačiau nesuderinamas su atliekų tvarkymo prioritetais. Atliekų prevencija, atliekų panaudojimas ir perdirbimas yra aktualiausi ir reikšmingiausi Europos Sąjungos teisės aktuose suformuluoti visų atliekų rūšių tvarkymo principai. Netinkamos eksploatuoti transporto priemonės dėl savo savybių (komplektacijos, gaminant panaudotų medžiagų įvairovės ir kt.) viseto labai skiriasi nuo kitų atliekų rūšių, todėl ir tokių atliekų tvarkymą nustatančios teisės normos pasižymi išskirtinumu. Tiek regioninės, tiek nacionalinės teisės normos iš esmės įtvirtina analogiškus netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo prioritetus, tai yra transporto priemonių atliekų susidarymo prevencija, eksploatuoti netinkamų transporto priemonių bei jų dalių pakartotinis naudojimas, perdirbimas. Straipsnyje daroma išvada, kad netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo reglamentavimo problematiškumą lemia tai, kad tokių transporto priemonių tvarkymą reguliuojančioms teisės normoms būdingas kompleksiskumas, t.y. be bendrųjų atliekų tvarkymą reguliuojančių teisinių imperatyvų, turi būti taikomos pavojingų atliekų tvarkymą, didelių gabaritų tvarkymą apibrėžiančios teisės normos.

Pagrindinės sąvokos: saugus atliekų tvarkymas, netinkamos eksploatuoti transporto priemonės, teisinis reguliavimas

IVADAS

Saugus atliekų tvarkymo modelio sukūrimas valstybinio reguliavimo priemonėmis – svarbus ir sudėtingas uždavinys šiomis globalizacijos sąlygomis. Teisinio reguliavimo instrumentais būtina nustatyti valstybėms ir konkreitiems asmenims pareigą tvarkyti atliekas tokiu būdu, kad maksimaliai būtų išvengta neigiamo poveikio aplinkai, nebūtų pažeista žmogaus teisė į sveiką aplinką. Labai svarbu ir tinkamai įgyvendinti atliekų tvarkymą

reguliuojančius teisinius instrumentus¹. Vartojimo augimas, rinkos plėtros procesai lemia vis didesnę transporto priemonių importą į Lietuvos Respubliką, o tai neišvengiamai sąlygoja netinkamų eksploatuoti transporto priemonių kaupimosi procesą šalyje. Siekiant užtikrinti aplinkos apsaugą bei aplinkos kokybės gerinimą, gamtos išteklių taupymą, būtina teisinio reguliavimo priemonėmis įtvirtinti minimalų poveikį aplinkai sukeliančio netinkamų naudoti transporto priemonių tvarkymo sistemą. Regioninis ir nacionalinis teisinis reguliavimas visų pirma nukreiptas į netinkamų eksploatuoti transporto priemonių (jų dalių) pakartotinį panaudojimą. Įvertinant aplinkybę, kad tokia atlieka, kaip netinkama eksploatuoti transporto priemonė, paprastai susideda iš tinkamų panaudoti sudėtinių dalių (atskiros detalės), netinkamų panaudoti, bet tinkamų perdirbti ir naudoti kaip žaliavą, pavojingų atliekų (alyva) bei kitų atliekų, akivaizdu, kad netinkamų naudoti transporto priemonių tvarkymui reguliuoti skirtų valstybinio reguliavimo priemonių, tame tarpe teisinio reglamentavimo instrumentų parengimas yra pakankamai sudėtingas procesas, reikalaujantis kompleksinio požiūrio į reguliuojamus teisinius visuomeninius santykius. Šiuo metu vis dar nepakankamai dėmesio skiriama visuomenės švietimui ir informavimui apie netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymą. Atliekų tvarkymo procesai turi turėti aiškią ir pagrįstą kontrolės sistemą, tačiau netinkamų eksploatuoti transporto priemonių kontrolės sistemos efektyvumas nėra analizuojamas. Lietuvos teisės mokslininkai, - E. Monkevičius², V. Podgaiskytė³, R. Jakaitienė⁴, A. Bakas⁵, A. Pasvenskienė⁶, - tyrinėja įvairius aplinkos apsaugos probleminius

¹ Komisijos parengtame tyrime įvertinta, kad visapusiškai įgyvendinus ES atliekų tvarkymą reglamentuojančius teisės aktus, būtų galima sutaupyti 72 mlrd. EUR per metus, padidinti ES atliekų tvarkymo ir perdirbimo sektoriaus metinę apyvartą 42 mlrd. EUR ir iki 2020 m. sukurti daugiau kaip 400 000 darbo vietų (Nauja atliekų tvarkymo rezultatų lentelė. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-05]. <<http://www.euractiv.lt/lt/straipsnis/5583/nauja-atlieku-tvarkymo-rezultatu-lentele>>.

² Monkevičius, E. *Žmogaus teisų į saugią aplinką užtikrinimas globalizacijos sąlygomis*. [interaktyvus]. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2012. [žiūrėta 2012-11-07]. <https://aleph.library.lt/F/1DKLJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-17430?func=find-b&request=Monkevi%C4%8Dius&find_code=WRD&adjacent=N&local_base=&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSF&filter_request_5=&x=0&y=0>.

³ Podgaiskytė, V. *Visuomenės požiūrio į atliekų tvarkymą transformacijos*. [interaktyvus]. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2012. [žiūrėta 2012-11-07]. <https://aleph.library.lt/F/1DKLJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-14200?func=service&doc_library=MRU02&doc_number=000011889&line_number=0001&func_code=WEB-FULL&service_type=MEDIA>.

⁴ Jakaitienė, R. *Medicininė atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo problemos*. [interaktyvus]. Kaunas: Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2011 <https://aleph.library.lt/F/1DKLJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-11706?func=service&doc_library=MRU02&doc_number=000010568&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA>.

⁵ Bakas, A. *Komunalinių atliekų tvarkymo valdymas darnaus vystymosi kontekste*. Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai. Vilnius, 2006.

⁶ Pasvenskienė, A. *The waste prevention as the key element in the waste hierarchy*. [interaktyvus]. Kaunas: Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2011 [žiūrėta 2012-11-07]. <<https://aleph.library.lt/F/UE7AS66E7YRPNVBAVLNF45BGBG1GTB5L4L3NHEDBX4YBVDS345->

klausimus, tačiau netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo reguliavimo klausimams nėra skiriama pakankamai dėmesio, visi tyrimai šiuo klausimu yra tik fragmentiški.

Šios aplinkybės nulemia nagrinėjamos temos aktualumą ir suponuoja būtinybę išsamiau išanalizuoti tam tikrus netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo reguliavimo aspektus.

Straipsnio tikslas – aptarti netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymą reguliuojančių teisinių priemonių sistemą, išanalizuoti netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo problematiką Lietuvoje.

Tiksliui pasiekti straipsnyje aptariami regioniniai ir nacionaliniai teisiniai instrumentai, įtvirtinantys netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymą, akcentuojant panaudojimo reguliavimą, įvardijami kai kurie nacionalinio teisinio reguliavimo ypatumai, tiriama, ar netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo modeliui taikomas principas „moka gamintojas“ skatina visuomenę aktyviai dalyvauti netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo procesuose.

Tyrimo objektas yra netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas – netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo teisinio reguliavimo praktinės problemos, netinkamų eksploatuoti transporto priemonių pakartotinio naudojimo teisinės ir praktinės prielaidos.

Tyrimo metu kompleksiskai taikomi įvairūs **tyrimo metodai**. Dokumentų analizės metodu tirti statistiniai duomenys, analizuoti regioniniai ir Lietuvos teisės aktai, valstybės strategija netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo klausimais; deskriptyvinis metodas naudojamas aprašant tyrimo metu gautus duomenis; analitiniu – kritiniu metodu vertinami netinkamų eksploatuoti transporto priemonių taikymą nustatančių ES ir Lietuvos teisinio reguliavimo instrumentų taikymo probleminiai aspektai bei teisinio reguliavimo disfunkcijos; mokslinės literatūros analizės metodas taikomas siekiant išsiaiškinti Lietuvos teisės mokslininkų darbuose tirtų aplinkosauginių problemų pobūdį; lyginamuoju metodu lyginami ES valstybių narių ir Lietuvos netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo statistiniai duomenys.

NETINKAMŲ NAUDOTI AUTOMOBILIŲ TVARKYMO TEISINIS REGULIAVIMAS

Visame pasaulyje egzistuoja gausybė įvairių aplinkosauginių problemų. Sparčiai augant vartojimui ir vystantis pramonei vis reikšmingesne problema tampa atliekų tvarkymas. Didėjant gyventojų skaičiui, didėja jų susidarančių atliekų kiekiai. Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenimis, vien ES kiekvienais metais išmetama apie 3 bilijonus tonų atliekų, kas sudaro apie 6 tonas atliekų kiekvienam gyventojui, o tarp 1990-1995 metų šiukšlių kiekis padidėjo 10 procentų. Tos pačios organizacijos duomenimis, 2020 metais šiukšlių kiekis padidės net 45 procentais, lyginant su 1995 metais⁷.

Lentelė Nr. 1. Netinkamų naudoti automobilių kiekis

Laikas	2006	2007	2008	2009	2010
Valstybė/ Automobilių skaičius					
Belgija	131.043	127.949	141.521	140.993	170.562
Bulgarija	45.127	23.433	38.600	55.330	69.287
Čekija	56.582	72.941	147.259	155.425	145.447
Danija	102.202	99.391	101.042	96.830	100.480
Vokietija	499.756	456.436	417.534	1.778.593	500.193
Estija	11.035	12.664	13.843	7.528	7.268
Airija	-	112.243	127.612	152.455	158.237
Graikija	29.689	47.414	55.201	115.670	95.162
Ispanija	954.715	881.164	748.071	952.367	839.637
Prancūzija	930.000	946.497	1.109.876	1.570.593	1.583.283
Italija	1.379.000	1.692.136	1.203.184	1.610.137	:
Kipras	1.032	2.136	14.273	17.303	13.219
Latvija	6.288	11.882	10.968	10.590	10.640
Lietuva	13.877	15.906	19.534	19.656	23.351
Liuksemburgas	4.864	3.536	2.865	6.908	6.303
Vengrija	20.976	43.433	37.196	26.020	15.907
Nyderlandai	192.224	166.004	152.175	191.980	232.448
Austrija	87.277	62.042	63.975	87.364	82.144
Lenkija	150.987	171.258	189.871	210.218	259.576
Portugalija	25.641	90.509	107.746	107.946	107.419
Rumunija	21.234	36.363	51.577	55.875	190.790
Suomija	14.945	15.792	103.000	96.270	119.000
Švedija	283.450	228.646	150.197	133.589	170.658

⁷ Abel, R.G. *The EU's approach to waste management*. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-11-05]. <<http://www.europeavocat.com/news/the-eus-approach-to-waste-management.html>>.

Viena iš atliekų rūšių – eksploatuoti netinkamos transporto priemonės⁸. Kiekvienais metais jų susidaro dideli kiekiai. Kiekvienais metais ES eksploatuoti netinkamos transporto priemonės sudaro nuo 8 iki 9 milijonų tonų atliekų.⁹ Lentelėje Nr.1 pateikiami pastarųjų metų duomenys, nurodantys susidariusių netinkamų naudoti automobilių kiekį atskirose valstybėse.¹⁰

ES skiria didelį dėmesį netinkamų transporto priemonių tvarkymo reguliavimui. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymą ES yra 2000 m. rugsėjo 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių (toliau - Direktyva)¹¹, kuri nustato valstybėms narėms priemones, paremtas atliekų tvarkymo prioritetais. Nacionaliniai teisės aktai, nustatantys eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymą, paremti regioniniu teisiniu reguliavimu.

ES nuostatos atliekų tvarkymo sektoriuje remiasi dvejomis strategijomis: vengti atliekų, tobulinti gaminio dizainą; skatinti atliekų perdirbimą ir pakartotinį naudojimą¹². Atliekų tvarkymo strategija pagrįsta tokia hierarchija: atliekų prevencija, antrinis perdirbimas ir pakartotinis panaudojimas, saugus galutinis šalinimas ir stebėseną¹³. Atliekų prevencijos tikslo galima siekti taikant mažiau aplinką teršiančias technologijas, ekologinį projektavimą arba ekologiniu požiūriu veiksmingesnius gamybos ir vartojimo modelius. Taikant atliekų prevenciją ir antrinį panaudojimą bei daugiausia dėmesio skiriant medžiagų technologijai taip pat galima sumažinti išteklių poveikį aplinkai, nes būtų išgaunama mažiau žaliavų ir gamybos procesų metu jos būtų mažiau transformuojamos. Kai įmanoma, perdirbti ar panaudoti

⁸ Šiame straipsnyje sąvoka “Netinkama eksploatuoti transporto priemonė“ suprantama kaip bet kokia transporto priemonė, turinti ne mažiau kaip keturis ratus, skirta keleiviams vežti, turinti ne daugiau kaip 8 sėdimas vietas keleiviams ir 1 sėdimą vietą vairuotojui arba ne mažiau kaip keturis ratus turinti transporto priemonė, skirta kroviniams vežti, kurios bendroji masė ne didesnė kaip 3,5 t, arba triratė motorinė transporto priemonė, išskyrus motorines trirates transporto priemones su simetriškai išdėstytais ratais, kurių atliekų turėtojas atsikrato, nori atsikratyti ar privalo atsikratyti ir kurie priklauso atliekų kategorijoms.

⁹ Waste. End of Life Vehicles. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-05]. <http://ec.europa.eu/environment/waste/elv_index.htm>.

¹⁰ Eurostat. *End-of-life vehicles: Reuse, recycling and recovery, Totals*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-07]. <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>>.

¹¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. rugsėjo 18 d. direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių. [2000] OL L 269.

¹² Kostygov, A. *Netinkamų naudoti kelių transporto priemonių utilizavimo galimybės Lietuvoje* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-11-05]. <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:F7C3c7hvl-MJ:leidykla.vgtu.lt/conferences/JMK_TRANSPORTAS_2007/Pagalbiniai/PDF/VGTU-Transportas-374-378.pdf+&hl=en&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShxdaK5mj5XSQoFvq5kIVjgU9p_wM7vNeV2jRyMpWO6La bshznlDaUHFoncyYpizuOQQqUbZ5cmD8TtIPxcCiWN8OhFJl4wRn4qjApqJ77-P1MO2aA0KshrFpZEDHk8TW0uqWmz&sig=AHIEtbSKfB2ghLoo6tKBIrjP8_CMuszGOw>.

¹³ [Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas](#). [2008] OL L 312.

netinkamos atliekos turėtų būti saugiai deginamos, o sąvartynai naudojami tik kraštutiniu atveju.

ES 2000 metais priimta Direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių remiasi aukščiau nurodytomis strategijomis ir principais bei nustato priemones, kurių prioritetiniai tikslai: transporto priemonių atliekų prevencija, netinkamų eksploatuoti transporto priemonių bei jų dalių pakartotinis naudojimas, perdirbimas, siekiant išvengti tokių atliekų šalinimo. Šiame regioniniame teisiniame instrumente didelis dėmesys skiriamas ekonominės veikos vykdytojų, kurie viso transporto priemonės eksploatavimo laiku susiję su ta priemone, aplinkosaugos veiksmingumui reguliuoti, ypač kurie tiesiogiai apdoroja eksploatuoti netinkamas transporto priemones.

ES atliekų tvarkymas remiasi prioritetais, kurių svarbiausias yra atliekų prevencija. Skirtingų rūšių ir kilmės atliekas reguliuojantys teisiniai instrumentai skirtingai apibrėžia prevencijos turinį. Direktyvoje pateikta *prevencijos* apibrėžtis sietina su priemonėmis, kurių tikslas yra sumažinti eksploatuoti netinkamų transporto priemonių ir jų dalių bei medžiagų kiekį ir kenksmingumą aplinkai. Minėta direktyva įpareigoja valstybes narės imtis priemonių skatinti transporto priemonių gamintojus apriboti ir nuolat mažinti pavojingų medžiagų naudojimą transporto priemonėse, siekiant, kad būtų išvengta pavojingų medžiagų išmetimo į aplinką. Kitas svarbus tikslas – reguliavimo priemonėmis sudaryti prielaidas gamintojams užtikrinti transporto priemonių, naudojamos įrangos ar medžiagų perdirbimo galimybes, siekiant minimalizuoti pavojingų atliekų šalinimo perspektyvą, o taip pat skatinti į transporto priemones ar jų įrenginius integruoti perdirbtas medžiagas. Valstybės narės direktyva imperatyviai įpareigojamos užtikrinti, kad šiuo metu teikiamos į rinką transporto priemonių medžiagose ir jų dalyse nebūtų aplinkai kenksmingų medžiagų: švino, gyvsidabrio, kadmio ar šešiavalenčio chromo.

Kita svarbi netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo reguliavimo sritis – nustatyti ekonomiškiausias valstybinio reguliavimo priemones tokių transporto priemonių surinkimui ir išregistravimui iš valstybių registru: valstybės narės privalo užtikrinti, kad gamintojai, tiekėjai, surinkėjai, naudotojai, perdirbėjai ir kiti ekonominės veiklos vykdytojai, numatytų visų eksploatuoti netinkamų priemonių surinkimo sistemas, bei optimalų surinkimo įrenginių skaičių, o valstybės narės turi prisiimti įsipareigojimus imtis būtinų priemonių, kad eksploatuoti netinkama transporto priemonė iš savininko ar valdytojo būtų priimama nemokamai. Šioje priemonėje taikomas principas „gamintojas moka“. Direktyvoje reglamentuojama ir netinkamų transporto priemonių saugojimo ir tvarkymo tvarka - visos

eksploatuoti netinkamos transporto priemonės saugomos ir apdorojamos laikantis Direktyvos 75/442/EEB¹⁴ 4 straipsnyje nustatytų bendrųjų reikalavimų ir būtinausių techninių reikalavimų. Eksploatuoti netinkamos transporto priemonės prieš jas toliau apdorojant išrenkamos arba imamasi kitų lygiaverčių priemonių, kad būtų sumažintas neigiamas poveikis aplinkai. Pirmenybė teikiama transporto priemonių dalių (baterijų, padangų, alyvų) pakartotiniam naudojimui ir perdirbimui.

Valstybės narės teisiniu reguliavimu įpareigojamos užtikrinti netinkamos eksploatuoti transporto priemonės išregistravimą iš valstybinio registro, atidavus šią priemonę į apdorojimo įmonę ir gavus tai patvirtinantį pažymėjimą. Ši nuostata tinkamai perkelta į nacionalinę teisinę bazę¹⁵ ir teisės normomis nustatyta galimybė išregistruoti netinkamą naudoti transporto priemonę pateikus eksploatuoti netinkamos transporto priemonės sunaikinimo pažymėjimą. Šis pažymėjimas išduodamas tada, kai eksploatuoti netinkama transporto priemonė perduodama apdorojimo įmonei.

Ši direktyva numato uždavinį valstybėms narėms ne vėliau kaip iki 2015 m. sausio 1 d. vidutiniškai ne mažiau kaip 95% padidinti visų eksploatuoti netinkamų transporto priemonių pakartotinį naudojimą ir naudojimą. Pakartotinis naudojimas Direktyvoje apibrėžiamas kaip eksploatuoti netinkamos transporto priemonės dalių naudojimas tam pačiam tikslui, kuriam jos buvo pagamintos, o perdirbimas – tai atliekų perdirbimas gamybos proceso metu, kad jos būtų panaudotos pirminiam tikslui arba kitiems tikslams, išskyrus energijos gavybą.

Direktyva įpareigoja valstybes nares kas treji metai siųsti Komisijai šios direktyvos įgyvendinimo ataskaitą. Naujausias Komisijos atliktas nacionalinių įgyvendinimo priemonių atitikties tyrimas parodė, kad ši direktyva apskritai yra gerai perkeliama į nacionalinės teisės aktus, nors yra keletas neatitikties atvejų, dėl kurių šiuo metu taikomos arba gali būti pritaikytos pažeidimo procedūros¹⁶. Taip pat tyrimu nustatyta, kad visos valstybės ėmėsi būtinų priemonių užtikrinti, kad ūkinės veiklos vykdytojai, daugeliu atvejų transporto priemonių gamintojai ir (arba) importuotojai, nustatytų eksploatuoti netinkamų transporto priemonių ir (kiek tai techniškai įmanoma) atliekinių naudotų dalių, išimtų remontuojant keleivinius automobilius, surinkimo sistemas, ir kad jų teritorijoje būtų reikalingas surinkimo

¹⁴ Tarybos 1975 m. liepos 15 d. direktyva 75/442/EEB dėl atliekų. [1975] OL L 194/39.

¹⁵ LR vidaus reikalų ministro 2001 m. gegužės 25 d. įsakymas Nr. 260 „Dėl Kelių transporto priemonių registravimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 48-1683.

¹⁶ Komisijos ataskaita Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Apie direktyvos 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių įgyvendinimą 2005–2008 m. laikotarpiu. 2009. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0635:FIN:LT:HTML>>. Pastaba: Pagal Direktyvos 2000/53/EB 9 straipsnį valstybės narės įpareigos kas treji metai siųsti Komisijai šios direktyvos įgyvendinimo ataskaitą, rengiamą remiantis, todėl 2005–2008 duomenys šiuo metu yra naujausi.

įrenginių skaičius. Visose šalyse imtasi priemonių užtikrinti, kad visos eksploatuoti netinkamos transporto priemonės būtų nugabentos į patvirtintą apdorojimo įmonę. Didžiausių įgyvendinimo trūkumų nustatyta šiose valstybėse narėse: Bulgarijoje, Kipre, Čekijoje, Estijoje, Graikijoje, Italijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Maltoje, Lenkijoje, Rumunijoje ir Slovakijoje. Trūkumams priskiriama prasta atliekų prevencijos politika (arba tai, kad tokia politika apskritai neįgyvendinama), paskatų šalinti atliekas ne sąvartynuose trūkumas ir netinkama atliekų tvarkymo infrastruktūra. Kadangi didžioji dalis atliekų šalinama sąvartynuose, nepakankamai išnaudojamos kitos atliekų tvarkymo galimybės, kaip antai pakartotinis naudojimas ar perdirbimas.¹⁷

Nacionaliniai teisės aktai, nustatantys netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymą, paremti regioniniu teisiniu reguliavimu. LR atliekų tvarkymo įstatymas¹⁸ įtvirtina bendruosius atliekų tvarkymo prioritetus: prevencijos priemonių atliekų susidarymui mažinti naudojimas; atliekų pakartotinis panaudojimas ir perdirbimas (gaminant iš susidariusių atliekų gaminius arba antrines žaliavas, tinkančias gaminiams gaminti; kuriant ir diegiant mažaatliekes technologijas, taupant gamtos išteklius, gaminant ir tiekiant į rinką gaminius, kuriuos būtų galima ilgai ar kartotinai naudoti, o pasibaigus jų naudojimo laikui ir virtus atliekomis jas sunaudoti ir taip sumažinti atliekų kiekį bei pavojų žmonių sveikatai ir aplinkai; naudojant atliekas energijai gauti); saugus atliekų šalinimas (sąvartynuose ar kitose specialiai tam skirtose vietose, kad jos nekeltų pavojaus žmonių sveikatai ir aplinkai). LR atliekų tvarkymo įstatymas apibrėžia eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo sistemos dalyvių: gamintojų/importuotojų, netinkamos naudoti transporto priemonės turėtojo teises ir pareigas. Nacionalinės teisės normos įtvirtina dvi eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo organizavimo sistemas: kolektyvinę ir individualų. Lietuvos Respublikoje netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymą konkretizuoja visa eilė poįstatyminių aktų.¹⁹ Pagrindinis šiam reglamentavimui įtakos turintis teisės aktas yra

¹⁷ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 68-2381.

¹⁸ Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 61-1726, 3 str.

¹⁹ Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 61-1726; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 68-2381; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 710 „Dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1676; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 625 „Dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 86-3439; Lietuvos Respublikos ūkio ministro ir LR aplinkos ministro 2004 m. balandžio 19 d. įsakymas Nr. 4-117/D3-196 „Dėl baterijų ir akumuliatorių tiekimo rinkai reikalavimų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 125-4779; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. lapkričio 17 d. įsakymas Nr. D1-555 „Dėl gamintojų ir importuotojų registravimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 138-

Ekspluatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklės²⁰, kurios nustato eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo prioritetus: transporto priemonių atliekų susidarymo prevencija, eksploatuoti netinkamų transporto priemonių bei jų dalių pakartotinis naudojimas, perdirbimas; reikalavimus įmonėms, užsiimančioms eksploatuoti netinkamų transporto priemonių surinkimu ir apdorojimu. Įmonė, užsiimanti eksploatuoti netinkamų transporto priemonių surinkimu ir apdorojimu, taip pat turi laikytis visų atliekų tvarkytojams taikomų reikalavimų bei kitais teisės aktais nustatyty reikalavimų. Mokesčio už aplinkos teršimą apmokestinamųjų gaminių atliekomis apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos aprašas ir Mokesčio už aplinkos teršimą pakuotės atliekomis apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos aprašas²¹, nustato pinigines prievoles gamintojams/importuotojams už aplinkos teršimą eksploatuoti netinkamomis transporto priemonėmis ar jų atskiromis dalimis. Automobilių remonto paslaugų teikimo tvarkos ir naudotų automobilių sudėtinių dalių tinkamumo toliau vartoti ir realizavimo tvarka²² apibrėžia netinamų naudoti automobilių atskirų dalių saugaus pakartotinio naudojimo sąlygas, naudotų automobilių sudėtinių dalių, skirtų pakartotiniam naudojimui, pateikimo į Lietuvos rinką reikalavimus bei vartotojo teises.

Darytina išvada, kad nacionaliniai teisės aktai, nustatantys netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymą, paremti regioniniu teisiniu reguliavimu bei pakankamai orientuoti į saugaus atliekų šalinimo strategijos įgyvendinimą. Lietuvoje valstybinio reguliavimo priemonėmis įtvirtinta tokią atliekų tvarkymo hierarchiją: prevencija, paruošimas pakartotiniam naudojimui, perdirbimas, kitoks naudojimas, šalinimas.²³ Laikantis šios hierarchijos, pirmiausia siekiama vengti netinkamų eksploatuoti transporto priemonių atliekų susidarymo ir taikomos kitos atliekų prevencijos priemonės, o atliekos, kurių neįmanoma išvengti, perdirbamos ar kitaip naudojamos tokiais būdais, kad kuo mažiau jų būtų šalinama sąvartynuose ir kituose atliekų šalinimo įrenginiuose.

4989; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. gegužės 27 d. įsakymas Nr. D1-291 „Dėl gaminių tiekimo rinkai apskaitos ir atliekų tvarkymo ataskaitų teikimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 65-2598; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 40-1499; Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 72-3017; Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.

²⁰ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 68.-2381.

²¹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2008 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. D1-370/1K-230 „Dėl Mokesčio už aplinkos teršimą pakuotės atliekomis apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos aprašų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 79-3140.

²² Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. kovo 31 d. įsakymas Nr. 4-97 „Dėl automobilių remonto paslaugų teikimo tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 52-1755.

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 40-1499.

NETINKAMŲ EKSPLOATUOTI TRANSPORTO PRIEMONIŲ TVARKYMO TEISINIO REGULIAVIMO KAI KURIE PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Nacionalinės teisės normos įtvirtina eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo organizavimo sistemą, paremtą gamintojų/importuotojų atsakomybe už tokių atliekų tvarkymą. Gamintojo atsakomybės principo esmė – gamintojas atsako už savo gaminį net ir tada, kai jis tampa atlieka. Tai reiškia, kad gamintojas turi prisidėti prie atliekų tvarkymo arba mokėdamas, arba pats dalyvaudamas tvarkymo veikloje. Vien gamintojo/importuotojo indėlio į saugų tokių atliekų tvarkymą nepakanka – būtinas visuomenės dalyvavimas šiame procese. Priešingu atveju visuomenei ne tik trūksta informacijos skaidos apie efektyviausius galimus eksploatuoti netinkamų transporto priemonių ar jų dalių (medžiagų) panaudojimo būdus, tačiau pats procesas tampa neskaidrus. Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas neįpareigoja „teršėjo“ (gamintojo/importuotojo) imtis efektyvių priemonių informuoti visuomenę apie eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo procesus, konsultuotis atliekų tvarkymo klausimais. Todėl svarbu teisinio reguliavimo priemonėmis įtvirtinti gamintojų/importuotojų pareigą taikyti visuomenės informavimo priemones, skirtas skaidai apie eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymą, tame tarpe ir apie tokių atliekų apdorojimo kiekius, būdus.

Valstybinis šio visuomeninio santykio reguliavimas paremtas tuo, kad eksploatuoti netinkamas transporto priemones gali surinkti ir apdoroti tik apdorojimo įmonės, turinčios leidimą, kuriame apibrėžtos eksploatuoti netinkamų transporto priemonių surinkimo ir apdorojimo sąlygos. Visos eksploatuoti netinkamos transporto priemonės turi būti nugabentos tik į apdorojimo įmonę, atitinkančią teisės normose nustatytus pakankamai griežtus reikalavimus. Eksploatuoti netinkamų transporto priemonių surinkimas ir apdorojimas turi būti vykdomas negyvenamosios paskirties pastatuose: paslaugų paskirties (tik autoservisuose), garažų paskirties, gamybos ir pramonės paskirties pastatuose (tik gamyklose, dirbtuvėse, produkcijos pramonės perdirbimo įmonėse). Tokių griežtų reikalavimų nustatymas, žinoma, saugaus atliekų tvarkymo kontekste yra pagrįstas, tačiau suponuoja situaciją, kai iš eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo yra eliminuojami smulkieji verslininkai, gamintojai/importuotojai. Tikslingas teisinis reguliavimas, užtikrinantis realią galimybę dalyvauti tokių atliekų daliniame tvarkyme ir gamintojus/importuotojus bei kitus atliekas galinčius tvarkyti subjektus. Tai galima pasiekti valstybinio reguliavimo priemonių pagalba sukuriant integruoto kompleksinio eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo modelį. Šis modelis remtųsi saugiu tam tikros

atliekos rūšies tvarkymu, pvz. eksploatuoti netinkamų transporto priemonių dalies, medžiagos (pvz. panaudotos alyvos) tvarkymu, o apdorojimo įmonės taptų tokio atliekų tvarkymo koordinatoriumi ir atsakingu už galutinį atliekų šalinimą. Būtina įvertinti, kad eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymui taikomi ir pavojingų atliekų tvarkymo reikalavimai, o pavojingų atliekų tvarkymas pagal nacionalinį teisinį reguliavimą yra licencijuojama veikla.

Bendrojo atliekų tvarkymo prioritetų taikymo eksploatuoti netinkamų transporto priemonių taikymas turi tam tikrų specifiškumą. Kaip minėta, pagal atliekų tvarkymo prioritetų hierarchiją, svarbiausia yra atliekų prevencija, t.y. teisinių, ekonominių, vadybinių, edukacinių priemonių visuma, kurių paskirtis - siekis vengti atliekų susidarymo. Tiesiogiai taikant šį principą arba neteisingai aiškinant prevencijos turinį eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo srityje, galėtų susidaryti kuriozinė situacija: skatinant ilgiau naudoti transporto priemonę pagal pirminę paskirtį ir atitolinti jos pavirtimą atlieka, tokia transporto priemonė gali tapti didesnio pavojaus aplinkai šaltiniu. Augant naujų technologijų diegimui į transporto priemonių gamybą, į apyvartą išleidžiamos ekologiškesnės transporto priemonės, todėl tokių priemonių eksploatavimas labiau pateisinamas nei siekis apyvartoje išlaikyti pasenusias, bet dar galimas naudoti transporto priemones. Pagrįstai tiek regioniniai, tiek nacionaliniai teisiniai mechanizmai, reglamentuojantys eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymą, tokių atliekų prevencijos priemones apibrėžia, kaip gamintojų sieki gamyboje naudoti vis mažiau pavojingas medžiagas, transporto priemonių konstravimą tokiu būdu, kuris sąlygotų jų dalių lengvą pritaikomumą pakartotiniam naudojimui.

Netinkamos eksploatuoti transporto priemonės dėl savo savybių (komplektacijos, gaminant panaudotų medžiagų įvairovės ir kt.) viseto labai skiriasi nuo kitų atliekų rūšių, todėl ir tokių atliekų tvarkymą nustatančios teisės normos pasižymi išskirtinumu. Netinkamų naudoti transporto priemonių tvarkymui būdingas kompleksiskumas, t.y. be bendrųjų atliekų tvarkymą reguliuojančių teisinių imperatyvų, turi būti taikomos pavojingų atliekų tvarkymą, didelių gabaritų tvarkymą apibrėžiančios teisės normos. Nurodyti veiksniai lemia netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo reglamentavimo problematiškumą, sudėtingumą.

IŠVADOS

Nacionaliniai teisės aktai, nustatantys netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymą, paremti regioniniu teisiniu reguliavimu bei pakankamai orientuoti į saugaus atliekų šalinimo strategijos įgyvendinimą.

Netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo reglamentavimo problematiškumą lemia tai, kad tokių transporto priemonių tvarkymą reguliuojančioms teisės normoms būdingas kompleksiskumas, t.y. be bendrųjų atliekų tvarkymą reguliuojančių teisinių imperatyvų, turi būti taikomos pavojingų atliekų tvarkymą, didelių gabaritų tvarkymą apibrėžiančios teisės normos.

Nacionalinėmis teisės normomis visa netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkymo našta (tiesiogiai tvarkant, sudarant sutartis su tvarkančiais subjektais, mokant taršos mokesčius) perkeliama gamintojui/importuotojui. Netinkamų eksploatuoti transporto priemonių tvarkyme turi plačiau dalyvauti visuomenė, o tai suponuoja būtinybę teisės normomis įtvirtinti visuomenės informavimo, jos įtraukimo į tokių atliekų tvarkymą, modelį.

LITERATŪRA

1. Tarybos 1975 m. liepos 15 d. direktyva 75/442/EEB dėl atliekų. [1975] OL L 194/39.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. rugsėjo 18 d. direktyva 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių. [2000] OL L 269.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas. [2008] OL L 312.
4. Komisijos ataskaita Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Apie direktyvos 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių įgyvendinimą 2005–2008 m. laikotarpiu. 2009. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0635:FIN:LT:HTML>>.
5. [Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas](#). Valstybės žinios. 1998, Nr. 61-1726. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 “Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2004, Nr. 68-2381.
6. [Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas](#). Valstybės žinios. 2002, Nr. 72-3017
7. [Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas](#). Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
8. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 625 “Dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2008, Nr. 86-3439.
9. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 “Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2004, Nr. 68-2381.
10. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 710 “Dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1676.
11. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 722 “Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2004, Nr. 68.-2381.
12. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. lapkričio 17 d. įsakymas Nr. D1-555 “Dėl gamintojų ir importuotojų registravimo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2005, Nr. 138-4989.
13. [Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. gegužės 27 d. įsakymas Nr. D1-291 “Dėl gaminių tiekimo rinkai apskaitos ir atliekų tvarkymo ataskaitų teikimo taisyklių patvirtinimo”](#). Valstybės žinios. 2009, Nr. 65-2598.

14. [Lietuvos Respublikos ūkio ministro ir LR aplinkos ministro 2004 m. balandžio 19 d. įsakymas Nr. 4-117/D3-196 „Dėl baterijų ir akumuliatorių tiekimo rinkai reikalavimų aprašo patvirtinimo“](#). Valstybės žinios. 2008, Nr.125-4779.
15. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2008 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. D1-370/1K-230 „Dėl Mokesčio už aplinkos teršimą pakuotės atliekomis apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos aprašų patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 79-3140.
16. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. kovo 31 d. įsakymas Nr. 4-97 „Dėl automobilių remonto paslaugų teikimo tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 52-1755.
17. [Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“](#). Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1499.
18. [Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“](#). Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1499.
19. LR vidaus reikalų ministro 2001 m. gegužės 25 d. įsakymas Nr. 260 „Dėl Kelių transporto priemonių registravimo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 48-1683.
20. Abel, R.G. The EU’s approach to waste management. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-11-05]. <<http://www.europeavocat.com/news/the-eus-approach-to-waste-management.html>>.
21. Bakas, A. Komunalinių atliekų tvarkymo valdymas darnaus vystymosi kontekste. Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai. Vilnius, 2006.
22. Eurostat. End-of-life vehicles: Reuse, recycling and recovery, Totals. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-07]. <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>>.
23. Jakaitienė, R. Medicininių atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo problemos. [interaktyvus]. Kaunas: Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2011 <https://aleph.library.lt/F/1DKLNJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-11706?func=service&doc_library=MRU02&doc_number=000010568&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA>.
24. Kostygov, A. Netinkamų naudoti kelių transporto priemonių utilizavimo galimybės Lietuvoje [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-11-05]. <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:F7C3c7hvl-MJ:leidykla.vgtu.lt/conferences/JMK_TRANSPORTAS_2007/Pagalbiniai/PDF/VGTU-Transportas-374-378.pdf&hl=en&gl=lt&pid=bl&srcid=ADG EEShxdaK5mj5XSQoFvq5kIVjgU9p_wM7vNeV2jRyMpWO6LabshznlDaUHFoncyYpizuOQ QqUbZ5cmD8TtIPxcCiWN8OhFJ14wRn4qjApqJ77-P1MO2aA0KshrFpZEDHk8TW0uq Wmz&sig=AHIEtbSKfB2ghLoo6tKBIrjP8_CMuszGOw>.
25. Nauja atliekų tvarkymo rezultatų lentelė. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-05]. <<http://www.euractiv.lt/lt/straipsnis/5583/nauja-atlieku-tvarkymo-rezultatu-lentele>>.
26. Monkevičius, E. Žmogaus teisių į saugią aplinką užtikrinimas globalizacijos sąlygomis. [interaktyvus]. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2012. [žiūrėta 2012-11-07]. <https://aleph.library.lt/F/1DKLNJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-17430?func=find-b&request=Monkevi%C4%8Dius&find_code=WRD&adjacent=N&local_base=&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=&filter_code_5=WSF&filter_request_5=&x=0&y=0>.
27. Pasvenskienė, A. The waste prevention as the key element in the waste hierarchy. [interaktyvus]. Kaunas: Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2011 [žiūrėta 2012-11-07]. <https://aleph.library.lt/F/UE7AS66E7YRPNVBAVLNF45BGBG1GTB5L4L3NHEDBX4YBVDS345-89617?func=service&doc_library=MRU02&doc_number=000010599&line_number=0001&func_code=WEB-FULL&service_type=MEDIA>.
28. Podgaiskytė, V. Visuomenės požiūrio į atliekų tvarkymą transformacijos. [interaktyvus]. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2012. [žiūrėta 2012-11-07]. <https://aleph.library.lt/F/1DKLNJ1YT493QUTMN8BGQQQBE4CJPILSADXCEQ61F6JMQPXTQD-14200?func=service&doc_library=MRU02&doc_number=000011889&line_number=0001&func_code=WEB-FULL&service_type=MEDIA>.

29. Waste. End of Life Vehicles. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-05].
<http://ec.europa.eu/environment/waste/elv_index.htm>.

UNSERVICEABLE VEHICLE SAFETY MANAGEMENT ASPECTS IN THE CONTEXT OF WASTE MANAGEMENT

Daiva Bereikienė*
Mykolas Romeris University

Žana Vaščova**
Mykolas Romeris University

Summary

This paper seeks to explore the scientific level, in one of the categories of waste, ELV treatment of certain state regulatory issues, discussing the most relevant regional and national regulatory instruments governing the ELV processing system to identify regulatory dysfunctions. Safe waste management in Lithuania faced with the challenges of legal regulation, the scope of the problem and the system remains relevant and constantly demands of scientific analysis and evaluation. Effective waste management system, which leads to the safe disposal of the waste, the establishment and proper implementation - one of the priority environmental areas. Waste disposal in landfills, though at this time and the cheapest waste management option, but is not compatible with the waste management priorities. Waste prevention and recycling of waste is relevant and significant EU legislation formulated for all types of waste management principles. Improper operation of the vehicle due to its characteristics (configuration, producing a variety of materials used, etc.). Viset very different from other types of waste, and such waste and establishing rule of law is exclusive. Both regional and national law essentially establishes a similar ELV management priorities, it is a vehicle waste prevention, end of life vehicles and their components reuse, recycling. The paper concludes that the ELV management regulatory problems can be due to the fact that these vehicles legal rules governing the handling of inherent complexity, ie addition to the general law regulating waste management imperatives must be applied to hazardous waste, bulky management of defining rules.

Keywords: safe waste management, unserviceable vehicle, legal regulation

---

Daiva Bereikienė* Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogaus teisių apsauga, aplinkosaugos teisė.

Daiva Bereikienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, Lecturer. Research interests: human rights protection, environmental law.

Žana Vaščova** Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogaus teisių apsauga, baudžiamoji teisė, aplinkosaugos teisė.

Žana Vaščova, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, Lecturer. Research interests: human rights protection, criminal law, environmental law.

DEVIANTINIS ELGESYS KAIP SOCIALINE DEVIACIJA

Viačeslav Čigrin*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas-ACP
Telefonas (8-37) 303642,
Elektroninis paštas: cigrin@mruni.eu*

Anotacija. Visais laikais visuomenė bandė šalinti nepageidaujamas žmonių veiklos formas. Metodai ir priemonės priklausė nuo socialinių ir ekonominių santykių, valdančiojo elito interesų. Socialinės "blogio" problemos visada pritraukdavo mokslininkų dėmesį. Filosofai ir teisininkai, gydytojai ir mokytojai, psichologai ir biologai nagrinėjo ir vertino įvairių rūšių socialines patologijas. Atskirų individų elgesys arba natūraliai atitinka socialinės raidos įstatymus, arba kartais gali būti jiems neadekvatus, konfliktuoti dėl iškraipytų asmens pažiūrų - religinių, subjektyvų, mitologizuotų. Todėl socialinės deviacijos gali turėti skirtingą reikšmę visuomenės plėtrai. Teigiamos deviacijos tarnauja kaip priemonė progresyviai visuomenės vystymuisi, didina organizatomo lygmenį, padeda įveikti pasenusius, konservatyvius ar reakcingus elgesio standartus. Kartu su teigiamų deviacijų augimu (visuomenės politinio aktyvumu, ekonominiu verslumu, mokslinės ir meninės kūrybos) sustiprėja neigiamas nuokrypis - nusikalstamumas dėl savanaudiškų tikslų, gyventojų alkoholizmas ir narkomanija, nepilnamečių nusikalstamumas, amoralumas. Taip pat auga piliečių socialinis pažeidžiamumas. Straipsnyje nagrinėjamas elgesys, nukrypstantis nuo normų, bandoma paaiškinti sąlygas ir veiksnius, kurie lemia šio socialinio reiškimo priežastis.

Pagrindinės sąvokos: deviantinis elgesys, socialinė deviacija, socialinė kontrolė.

IVADAS

Pastaraisiais metais nukrypstantis nuo normų elgesys, suprantamas kaip socialinių normų pažeidimas, įgijo didelį mastą ir vis daugiau pritraukia sociologų, socialinių psichologų, gydytojų, teisėtvarkos pareigūnų dėmesį. Neatidėliotinu uždaviniu galima pavadinti siekį paaiškinti sąlygas ir veiksnius, kurie lemia šio socialinio reiškimo priežastis. Pirmoje eilėje reikėtų atsakyti į klausimą, kas yra socialinė norma ir nukrypimas nuo juos. Stabilioje ir nuolat besivystančioje visuomenėje atsakymas į šį klausimą yra daugmaž aiškus. Socialinė norma - tai būtinas ir gana stabilus socialinės praktikos elementas, veikiantis kaip socialinio reguliavimo ir kontrolės priemonė¹. Šios normos apibrėžia tam tikroje visuomenėje istorines ribas, leidžiamą (leistina ar privaloma) asmenų, socialinių grupių ir visuomeninių organizacijų elgesio intervalą. Socialinės normos pasireiškia įstatymuose, tradicijose, papročiuose, tapo įpročiu bei daugumos kasdienio gyvenimo dalimi, vaidina natūralų reguliatorių socialiniuose ir tarpasmeniniuose santykiuose². Bet reformuojamoje visuomenėje, kada sunaikintos tam tikros taisyklės ir nėra net teoriškai nustatytų kitų, formuoti, aiškinti, ir

¹ Harre R. (1977). The ethogenic approach Advances in experimental social psychology. - NY.; L. Vol. 10. p. 291

² Lyng S., Franks D. (2002) Sociology and the Real World. USA Boston Rowman & Littlefield, p. 234.

taikyti normas yra labai sunki problema. Be abejo, Lietuvos visuomenė negali ilgai likti tokioje situacijoje. Pakankamai didelės dalies gyventojų deviantinis elgesys šiandien yra pavojingas šaliai.

Visais laikais visuomenė bandė šalinti nepageidaujamas žmonių veiklos formas. Metodai ir priemonės priklausė nuo socialinių ir ekonominių santykių, valdančiojo elito interesų. Socialinės "blogio" problemos visada pritraukdavo mokslininkų dėmesį. Filosofai ir teisininkai, gydytojai ir mokytojai, psichologai ir biologai nagrinėjo ir vertino įvairių rūšių socialines patologijas: nusikalstamumą, girtuokliavimą ir alkoholizmą, narkomaniją, prostituciją, savižudybės ir t.t. Sociologijoje buvo suformuluota speciali sociologijos teorija - socialinio deviantinio (iškreipto) elgesio ir socialinės kontrolės. Šiuolaikinė deviacijos analizė iš esmės grindžiama E. Durkheimo (David Émile Durkheim 1858-1917) darbais. Jis daug dėmesio skyrė deviacijos funkcijų tyrimams. Veikale „Sociologijos metodo taisyklės“, E. Durkheimas iškėl hipotezę, kad "nusikaltimas yra normalus reiškinys, nes visuomenės be nusikaltimų nebūna"³. Deviacija yra susijusi su visuomeninėmis sąlygomis, kurios neretai būna nenormalios arba patologinės. Deviacija yra kiekvienos visuomenės raiškos dalis. Ši paradoksaliai skambanti tezė apie deviaciją, kaip normą, E. Durkheimo buvo akcentuojama remiantis keliais būdais. Viena vertus, ši tezė turi statistinį argumentą: visos empiriškai žinomos visuomenės turi savo deviacijas, kurių lygmuo, beje, ilgai išlieka santykinai stabilus. Kyla natūralus klausimas, kodėl deviacija yra universalus reiškinys? E. Durkheimas, remdamasis bendresne funkcinė analize, iškėlė hipotezę, kad deviacija atlieka daugelį socialinių funkcijų. Perfrazuodamas Sokratą, jis bandė pagrįsti tezė, kad viena iš universaliųjų deviacijos funkcijų yra jos galimybė įspėti apie neišvengiamus visuomenės pokyčius: šiandieninės deviacijos yra rytdienos pasaulio ženklai. Tačiau radikali, besikeičiančios ir besiplečiančios deviacijos atlieka būtent šias funkcijas, nes jos teikia kitokią socialinio pasaulio viziją, kuri laipsniškai tampa vis realesne. 6-ame ir 7-ame dešimtmečiuose deviacijos tyrimai pasaulyje buvo viena iš produktyviausių, polemikos požiūriu, sociologijos temų. Vėliau diskusijos priblėso, dėmesys šiai problemai ėmė mažėti. Šiuo metu šis klausimas vėl pradėjo dominti mokslininkus, kadangi socialinių procesų dinamiškumas, dabartinė krizinė padėtis daugelyje visuomenės sričių neišvengiamai daro įtaką elgesio formų, kurios nukrypsta nuo normos, padidėjimui. Kartu su teigiamų deviacijų augimu (visuomenės politinio aktyvumo, ekonominio verslumo, mokslinės ir meninės kūrybos) sustiprėja neigiamas

³ Durkheim Émile (2001) Sociologijos metodo taisyklės. Iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Karazijaitė. Vilnius, Vaga, p.37.

nuokrypis - nusikalstamumas dėl savanaudiškų tikslų, gyventojų alkoholizmas ir narkomanija, nepilnamečių nusikalstamumas, amoralumas. Auga piliečių socialinis pažeidžiamumas. Deviantinio elgesio specifika yra istoriškai kintama ir priklauso nuo tuo metu vyraujančių visuomenės socialinių normų. Bet kurios sistemos egzistavimas (fizinės, biologinės, socialinės) yra kintamas, dinamiškas, kuriam daro įtaką išsaugojimo ir tuo pačiu metu kaitos procesų vienybė. Deviacijos (negyvojoje gamtoje - fluktuacijos, gyvojoje - mutacijos) yra bendra forma, mechanizmas, kuris padeda gyvybinių funkcijų vystymuisi bet kurioje sistemoje. Kuo aukštesnio lygio organizacija, tuo dinamiškesnė sistema ir tuo didesni pokyčiai padeda ją išsaugoti.

Darbo aktualumą lemia mokslinių tyrimų apie socialinės deviacijas stoka. Mokslinėje literatūroje kol kas nėra išsamesnių studijų, analizuojančių šiuolaikinę deviantinio elgesio formų įtaką visuomenės vystymuisi. Todėl egzistuoja nuomonė, kad ši tema yra tiek aktuali, tiek dar nėra visapusiškai išanalizuota.

Straipsnio tikslas– apžvelgti deviantinio elgesio formas, nustatyti pagrindines nukrypimų priežastis, nurodyti problemos sprendimo būdus.

Tikslui pasiekti straipsnyje aptariamos pagrindinės deviantinio elgesio formos iš šiuolaikinės perspektyvos. Taip pat analizuojami teisės aktai, mokslinė literatūra bei statistiniai duomenys.

Tyrimo objektu pasirinkta Lietuvos visuomenės vystymosi raida.

Tyrimo metodai. Siekiant užsibrėžto tikslo, buvo taikyti konceptualus (sąvokinis) ir statistinis metodai. Taip pat naudojamos dispersinė, kontekstinė, priežastingumo, sisteminė analizės, lyginimo metodas, empiriniai tyrimai, anketavimas, dokumentų analizės metodas. Mokslinės literatūros analizės metodas leido atskleisti, įvertinti ir panaudoti tyrime kituose mokslinės literatūros šaltiniuose sukauptas naujausias mokslo žinias ir teoriškai pagrįsti atskirus teiginius. Taip pat buvo naudojamas apibendrinimo metodas.

DEVIANTINIS ELGESYS KAIP SOCIALINĖ DEVIACIJA

Deviantinis elgesys (kilęs iš lot. *deviatio* - vengimas) yra polideterminuotas reiškinys, atspindintis skirtingo lygmens kintamųjų dydžių sąveiką. Šiuos kintamuosius dydžius sudaro:

1) makrosocialiniai veiksniai, t.y. bendros socialinės, kultūrinės - etninės savybės, lemiančios bendriausius asmenybės socializacijos ypatumus;

2) socialiniai - psichologiniai veiksniai, apibrėžiantys asmenybę ir pripažintas elgesio normas artimiausioje aplinkoje, šeimoje, bendraamžių grupėje, išryškinantys vertybių sistemą bei kitų žmonių tarpasmeninių santykių pobūdį ir pan.;

3) individualūs asmenybės veiksniai, ženklinantys asmenybės savybes ar bruožus.

Nukrypstantis elgesys – tai natūrali žmogaus reakcija į išskylančius prieštaravimus visuomenėje tarp socialinio tikslo ir socialinių normų jam pasiekti. Deviantinis ir normatyvinis elgesys - du lygiaverčiai socialinio elgesio komponentai⁴. Normalios socialinės visuomenės raidai (sociogenezei plačiaja šio žodžio prasme) - deviantinis asmens elgesys yra ne mažiau svarbus, negu jo normatyvinis elgesys⁵.

Tam, kad suprastume, kas yra nukrypimas, reikia apibrėžti sąvoką "norma". Gamtos ir socialinių mokslų teorijoje norma – tai leistinas apribojimas siekiant išlaikyti ar pakeisti sistemą. Fizinėse ir biologinėse sistemose - tai leidžiami struktūriniai ir funkciniai pokyčiai, kurie padeda išsaugoti ir padeda vystyti objektą. Socialinės normos apibrėžia tam tikroje visuomenėje istoriškai susiklosčiusias asmenų, socialinių grupių ir visuomeninių organizacijų leidžiamo elgesio (leistino ar privalomo) ribas, leistina intervalą. Priešingai nuo natūralių fizinių ir biologinių procesų taisyklių, socialinės normos formuojasi protuose kaip adekvatus arba iškreiptas objektyvių visuomenės vystymosi taisyklių atspindys. Todėl atskirų individų elgesys arba natūraliai atitinka socialinės raidos įstatymus, arba kartais nepakankamai jiems adekvatus ir konfliktuoja dėl iškreiptų požiūrių - religinių, subjektyvų, mitologizuotų. Štai kodėl socialinės deviacijos gali turėti skirtingą reikšmę visuomenės plėtrai. Kūrybingos deviacijos atlieka svarbias pozityvias socialines funkcijas. Jos reikalingos tam, kad visuomenė būtų lanksti ir pasiruošusi keistis. Tokios deviacijos tarnauja kaip priemonė progresyvią visuomenės vystymuisi, didina organizavimo lygmenį, padeda įveikti pasenusio, konservatyvaus ar reakcingo elgesio standartus. Tokios deviacijos išraiška yra kūrybingumas mokslo, technikos, meno ar socialinėje srityse. Neigiamos socialinės deviacijos yra asocialios ir gali sutrikdyti visa sistemą, kartais kenkia jos pamatams. Tai - nusikalstamumas, alkoholizmas, narkomanija, prostitucija ir savižudybės. Teigiamos ir neigiamos deviantinio elgesio ribos yra mobilios laiko ir erdvės atžvilgiu. Be to, vienu momentu egzistuoja įvairios "normatyvinės subkultūros" (mokslo bendruomenė, meno "bohema", narkomanų ir nusikaltėlių grupuotės). Sociologijoje yra keletas tendencijų, kurios paaiškina deviantinio elgesio priežastis. Pavyzdžiui, R. Mertonas (Robert Merton 1910-2003), naudodamas É.

⁴ Goodale M., Engle Merry S. (2007) The practice of human rights: tracking. Law between the global and the local. University Press

⁵ Lyng S. (2004) Crime, Edgework And Corporeal Transaction

Durkheimio iškeltą sąvokos „anomija“ koncepciją (visuomenės, kurioje senos normos ir vertybės neatitinka realių santykių ir naujos taisyklės dar nėra tvirtai nustatytos valstybės), deviantinio elgesio priežastį aiškina kaip nesuderinamumą tarp visuomenės numatytų tikslų ir priemonių, kuriais visuomenė siūlo jiems pasiekti. Dar viena, šiuolaikinės sociologijos koncepcija paaiškina, kad deviacijos šaltinis yra vyraujanti visuomenėje socialinė nelygybė, įvairių socialinių grupių esminiai skirtumai siekiant poreikius patenkinimo⁶. Galima pastebėti deviantinio elgesio bendrą taisyklę – tai yra patvarūs santykiai tarp įvairių deviacijos formų. Šie santykiai rodo, kad viena socialinės patologijos forma gali stiprinti kitą. Pavyzdžiui, alkoholio vartojimas didina chuliganizmo atvejų augimą. Kitais atvejais, priešingai, nustatyta atvirkštinė koreliacija (žmogžudysčių ir savižudybių lygis). Taip pat yra nustatyta visų nukrypimų priklausomybė nuo ekonominių, socialinių, demografinių, kultūrinių ir kitų veiksnių. Ypač aktuali ši problema tapo šiandien, kai visose viešojo gyvenimo sferose vyksta esminiai pokyčiai, devalvuojasi senos elgesio normos. Neatitikimas tarp lūkesčių ir realybės didina įtampą visuomenėje ir skatina asmens norą pakeisti savo elgsenos modelį ir peržengti nustatytas normas. Dažnai atjungdami kultūriniai saugikliai, ko pasiekoje silpsta visos socialinės kontrolės sistemos. Todėl socialiniuose santykiuose atsiranda tokie reiškiniai kaip nestabilumas, "tarpinės", "pereinamojo laikotarpio" ir kitos įvairių rūšių socialinės patologijos. Pagrindinis nestabilumo bruožas - socialinių ryšių atotrūkis, t.y. atsiranda spragos ekonominiuose, socialiniuose ir dvasiniuose santykiuose. Pirmoje eilėje prarandami ekonominiai ryšiai, bet jie savo ruožtu visų pirmausia ir užmezgami. Lėčiausiai atsigauja dvasinis ryšys, nes jis priklauso nuo požiūrių persvarstymo. Visuomenėje sumažėja socialinių lūkesčių ir socialinių poreikių lygis. Pagrindinis šių reiškinų šaltinis - visuomenėje didėjantis atviras ir užslėptas nedarbas. Dalis bedarbių, įtakojami pokyčių visuomenėje, kuriuos sukelia rinkos reformos, judės žemyn, iki pat socialinio dugno. Antra dalis - laipsniškai prisitaikys prie naujų realijų, atras naują socialinį statusą, kartu užmezgami nauji socialiniai santykiai arba gerėja jau esamų kokybė. Tokie asmenys užpildo naujas socialinės struktūros nišas ir pradeda aktyviau reikštis visuomenės gyvenime. Neigiamos socialinės deviacijos taip pat atsiranda dėl psichikos ligų, alkoholizmo, narkomanijos augimo, gyventojų genetinio fondo pablogėjimo.

Pastaraisiais metais išsiplėtė tokios socialinio parazitizmo formos kaip valkatavimas, elgetavimas ir prostitucija. Šis nukrypimas yra pavojingas bet kokia forma. Pavyzdžiui,

---

⁶ Goodale M., Engle Merry S. (2007) The practice of human rights: tracking. Law between the global and the local. University Press

valkataujantys ir elgetaujantys asmenys, dažnai verčiasi ir narkotikų platinimu, vagia, padeda parduoti pavogtus daiktus.

1 lentelė. Deviantinio elgesio formų klasifikacija

Klasifikacijos kriterijai	Deviacijos formos
Pagal pažeistų normų tipą	Dorovės normų pažeidimas - prostitucija, profesionalus valkatavimas, elgetavimas. Teisės normų pažeidimas - nusikalstamumas. Seksualinių normų pažeidimas - seksualiniai nukrypimai.
Pagal deviacijos subjektus	Piliečiai ir pareigūnai (korupcija), skirtingos grupės pagal amžių (vaikai, nepilnamečiai), neformalios grupės (ekstremizmas), profesinės grupės, darbo kolektyvai, valstybė (terorizmas, agresija)
Pagal deviacijos mastą	Šalies vidaus taisyklių pažeidimai. Tarptautinių normų pažeidimas
Pagal deviacijos motyvą	Iš savanaudiškų paskatų. Agresyvių motyvų nukrypimai (kerštas, neapykanta, pavydas, priešiškus, panieka žmogui). Moraliniai ir pasyvūs nukrypimai dėl asmeninių ir socialinių problemų (alkoholizmas, savižudybės, narkomanija)
Pagal deviacijos tikslą	Reaktyvus (respondent) elgesys, sukeltas streso ar psichotrauminės situacijos (pabėgimas iš įkalinimo vietos, savižudybė). Žemas moralinis lygis (profesionalus elgetavimas bei valkatavimas, prostitucija). Patologinis polinkis, (alkoholizmas, seksualinis, narkomanija nukrypimas)

Dabartinėmis sąlygomis pagrindinės deviantinio elgesio formos yra nusikalstamumas, alkoholizmas, prostitucija, narkomanija. Kiekviena forma turi savo specifinius bruožus.

NUSIKALSTAMUMAS

Didelį indėlį į nusikaltimų sociologijos tyrimą įnešė prancūzų - belgų mokslininko L.A. Queteleto (Lambert-Adolph-Jacques Quetelet, 1796-1874) darbas - "Socialinė fizika" (1835). Remdamasis statistiniais duomenimis, Quetelet daro išvadą, kad bet kokia socialinė sistema reikalauja tam tikro nusikaltimų skaičiaus buvimo. Toliau tiriant nusikalstamumo problemas, atsiranda daugiau veiksnių, kurie įtakoja jo dinamiką. Tai apima: socialinį statusą, profesiją, išsilavinimą ir skurdą, kaip nepriklausomą faktorių. Nustatyta, kad ypatinga vaidmenį turi silpnas ar visai nutrukęs ryšis tarp asmens ir socialinės grupės. Taip vadinami Čikagos sociologijos mokyklos atstovai, 30-aisiais metais savo tyrimuose nustatė ryšį tarp nusikalstamumo lygio ir skirtingų miesto rajonų⁷. Nusikaltimų plėtra mūsų šalyje pagal pagrindinius rodiklius atitinka pasaulines tendencijas. Jai daro įtaką tokie reiškiniai kaip konkurencijos, nedarbo ir infliacijos atsiradimas po nepriklausomybės atkūrimo.

⁷ Harre R. (1977). The ethogenic approach Advances in experimental social psychology. - NY.; L.

Nusikalstamumas - tai žmonijos trūkumų atspindys, kurio iki šiol nė vienoje visuomenėje nepavyko visiškai panaikinti. Turėtume atsisakyti utopinių norų "visiškai sunaikinti" socialines patologijas, o verčiau stengtis tinkamai kontroliuoti jų lygį.

ADIKTYVUS ELGESYS

Adikcija – tai psichologinio pavergimo procesas, kai tampama priklausomu nuo tam tikro elgesio⁸. Iki šiol sociologijoje adikcijos problema yra mažai ištirta. Tuo tarpu, be šio reiškinio suvokimo sunku analizuoti priklausomybės mechanizmo atsiradimo alkoholiui, narkotikams ir kitoms destruktivaus elgesio formoms. Adikcijos elgesio esmė yra bandymas pakeisti savo psichikos būklę vartojant tam tikras medžiagas arba sutelkiant dėmesį į tam tikrus dalykus ar veiklą. Prisitaikymą prie tokios medžiagos vartojimo proceso lydi stiprių emocijų išsivystymas, kuris pradeda kontroliuoti žmogaus gyvenimą, atima norą kovoti su adikcija. Tokia elgesio forma yra būdinga žmonėms, turintiems mažą tolerancijos lygį psichologiniams sunkumams, nemokantiems prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių gyvenimo aplinkybių, ieškančiu būdų greičiau ir lengviau pasiekti psichofiziologinį komfortą. Tokie žmonės suvokia adikciją, kaip galimybę pabėgti nuo realaus gyvenimo, o atitrūkti nuo realybės padeda narkotikai, alkoholis, tabakas, azartiniai žaidimai (įskaitant kompiuterinius), ilgas klausymasis ritmingos muzikos arba pilnas pasinerimas į bet kokios veiklos sritį, atsisakant gyvybiškai svarbių žmogaus pareigų. Adiktyvus elgesys formuojasi palaipsniui, t.y. nukrypimo pradžia yra susijusi su intensyviu ūminiu psichinės būklės pasikeitimu po tam tikros medžiagos vartojimo arba tam tikro veiksmo atlikimo. Asmuo suvokia, kad gali tam tikru būdu pakeisti savo psichinę būklę, patirti džiaugsmo ar ekstazės jausmą. Toliau formuojasi stabilus noras vartuoti adiktyvines priemones. Sunki gyvenimo situaciją, psichologinis diskomfortas provokuoja priklausomybės reakciją. Palaipsniui toks elgesys tampa įprastu būdu reaguoti į realaus gyvenimo iššūkius. Tuo pat metu, formuojasi kita asmenybė, kuri išstumia ir sunaikina senąją. Šį procesą lydi vidinė kova, nerimo jausmas, asmenybės adikcija visiškai nulemia elgesį. Asmuo atitrūksta nuo visuomenės, jam sunku bendrauti su žmonėmis ne tik dėl psichologinių priežasčių, bet ir socialiniame lygyje, kas didina vienatvę. Deja, vienatvės ir nepilnavertiškumo jausmo įveikimas tampa įmanomu tik vartojant adiktyvines priemones, kurios sukelia priklausomybę.

⁸ Даулинг. С. Психология и лечение зависимого поведения. Москва. Стр. 183

ALKOHOLIZMAS

Alkoholizmas – chroniškas potraukis gerti alkoholinius gėrimus, psichinė ir fizinė priklausomybė nuo jų, sukelti įvairius psichinius ir somatinius sutrikimus⁹. Dešimtoje tarptautinėje ligų klasifikacijoje (TLK–10) neliko termino “alkoholizmas”, jį pakeitė formuluotė „psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant alkoholį“¹⁰. Nuo senų laikų žmonija žinojo apie svaigančius gėrimus. Jie buvo gaminami iš augalų ir jų vartojimas buvo religinių apeigų dalis. Senovės graikai statė vyno dievo Bachuso statulą šalia išminties deivės Minervos statulos, nors vėliau tarp juos įterpė vandens deivė Nimfą, galbūt manydami, kad vyną būtina atskiesti su vandeniu. Santykinai pigus būdas gauti stiprių alkoholinių gėrimų buvo išrastas XVI amžiuje. Ilgą laiką alkoholiniai gėrimai, ypač stiprus, daugumai žmonių buvo prabangą, jie buvo brangūs ir juos buvo sunku gauti. Radikalūs pokyčiai įvyko po to, kai buvo atrastas pramoninis būdas gaminti etanolį. Būtent šis atradimas paskatino masinį alkoholio vartojimą, ir XVIII amžiuje girtuokliavimas plačiai paplito Europos šalyse, pavyzdžiui, Anglijoje, Vokietijoje, Švedijoje ir kt.

Nacionalinės sveikatos tarybos atlikti sociologiniai tyrimai atskleidžia įdomius faktus. Vieną vertus, didžioji dauguma respondentų mano, kad girtuokliavimas - didelis blogis, kita vertus - didžioji dauguma vartoja alkoholį, kaip „visi kiti“, ir maždaug pusė iš jų nenorėtų turėti tarp draugų visiškai nevartojančio alkoholį žmogaus, o 1/3 respondentų pasijustų nuskriausti, jeigu atėjus į svečius, šeimininkas nepastatytų ant stalo svaigiųjų gėrimų. 40% respondentų mano, kad alkoholio vartojimas proto normos ribose yra nekenksmingas ir neturi įtakos jų veiksmingumui, kas penktas žmogus pripažįsta, kad nemato problemos girtam pasirodyti gatvėje, viešajame transporte, poilsio zonoje, jei tai nesukelia skandalų ar konfliktų. Faktiškai alkoholio vartojimas yra neatsėjama mūsų gyvenimo dalis, socialinių ritualų, oficialių ceremonijų, švenčių dalis, laisvalaikio leidimo būdas. Vis dėlto ši socialinė ir kultūrinė situacija visuomenei brangiai kainuoja. Pagal statistiką¹¹, 90% chuliganizmo atvejų, 90% išžagimų sunkinančiomis aplinkybėmis yra susiję su girtumu. Žmogžudystės, apiplėšimus, plėšikavimus, sunkius kūno sužalojimus 70% atvejų padarė asmenys, apsvaigę nuo alkoholio, apie 50% visų skyrybų taip pat yra susiję su alkoholizmu¹².

Nagrinėjant situaciją dėl alkoholio vartojimo paplitimo visuomenėje, kaip taisyklė, naudojami tokie sociologiniai rodikliai – pirma, alkoholio vartojimo kiekis vienam šalies

⁹ Tarptautiniu žodžių žodynas. (2012)

¹⁰ Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos dešimtasys pataisytas ir papildytas leidimas TLK-10-AM (2008).

¹¹ Lietuvos statistikos departamentas (2012). Alkoholio vartojimas ir padariniai 2011 m.

¹² Lietuvos statistikos departamentas (2012). Alkoholio vartojimas ir padariniai 2011 m.

gyventojui ir vartojimo struktūra, antra, žmonių elgesys, kuris yra alkoholio vartojimo pasekmė, ir, trečia, žalos, kurią sukelia girtuokliavimas, poveikis ekonomikai ir visuomenei bei tokio žalos mastas (dydis). Atliekant tiriamąjį darbą, alkoholio vartojimo rodiklis yra naudingas tik kartu su duomenimis apie vartojimo struktūrą, taip pat turėtų būti atsižvelgiama į visą eilę faktorių, pavyzdžiui, vartojimo trukmę ir reguliarumą, ar alkoholis vartojamas kartu su maistu ar be jo. Svarbūs duomenys yra alkoholio vartojimo pasiskirstymas tarp vyrų ir moterų, pagal amžių ir kitus socialinius - demografinius požymius. Vertinant situaciją su alkoholio vartojimu, yra išskiriami trys alkoholio vartojimo modeliai: vyno, alaus ir degtinės. Šie modeliai susiklostė istoriškai ir pasireiškia kaip skirtingų tautų alkoholio vartojimo tradicijos. Vyno modelis populiarus tokiose šalyse kaip Prancūzija, Italija, Portugalija, Armėnija, Gruzija, Moldova. Jis pasireiškia reguliaru silpno vyno vartojimu pietų ir vakarienių metu. Palyginti tolygiai alkoholio vartojamas paskirstytas ir tarp skirtingų gyventojų grupių. Šiam modeliui yra būdingas labai aukštas suminis visų alkoholinių gėrimų vartojimas (Prancūzijoje - 14,2 litro gryno alkoholio vienam žmogui per metus Italijoje - 13,9 litro, Lietuvoje – 11,9)¹³.

Degtinės modelis tradiciškai dominuoja Lenkijos, Rusijos, Suomijos, Švedijos ir kitose šalyse, kai stiprėji alkoholiniai gėrimai sudaro beveik pusę arba daugiau viso alkoholio suvartojimo. Šiam modeliui būdingas didelis netolygus alkoholio vartojimo pasiskirstymas tarp gyventojų grupių, išsiskiriamas asocialių elementų egzistavimas, t.y. asmenys, kurie sąmoningai ir dažnai vartoja alkoholį siekiant apsvaigti. Degtinės modelio šalis suvartoja pastebimai mažiau bendro alkoholio kiekio vienam gyventojui per metus, negu vyno modelio šalis, bet dažnai turi ne mažiau neigiamų alkoholio vartojimo pasekmių. Alaus modelis yra panašus į vyno modelį pagal bendro alkoholio vartojimo kiekį ir užima vidurinę poziciją. Todėl alkoholio vartojimo lygis, tik netiesiogiai atspindi šalies girtuokliavimo laipsnį. Be to, šiandien pastebima nacionalinės alkoholio vartojimo specifikos erozija. Lietuvoje padidėjusio suvartoto alaus ir vyno bendras alkoholio kiekis, deja, yra nesusijęs su stiprių alkoholinių gėrimų vartojimo sumažėjimu. Iš tiesų, degtinės vartojimą papildo mažiau koncentruoti alkoholiniai gėrimai. Visuomenė kovojo prieš alkoholio vartojimą dviem kryptimis. Pirma, ribojo alkoholinių gėrimų gamybą ir pardavimą, nustatydamo aukštesnes alkoholio kainas, sugriežtindavo atsakomybę už draudimo ir apribojimo priemonių pažeidimus. Antra, visuomenė dėjo pastangas mažinti alkoholio potraukį, gerino socialines ir ekonomines gyvenimo sąlygas, skatino bendros kultūros ir dvasingumo augimą, skleidė subalansuotą

¹³ Valstybinis psichikos sveikatos centras. (2011). Priklausomybės ligų statistika.

informaciją apie alkoholio vartojimo keliamus pavojus, formavo nealkoholinio elgesio stereotipus. Kovoje su alkoholizmu buvo bandomas pilnas alkoholio draudimas, žinomas kaip "sausas įstatymas" (pvz. Anglija, JAV, Suomija, Rusija). Visos šalys nepasiekė savo tikslo, nes alkoholio buvimas - ne vienintelė arba pagrindinė priežastis, kodėl egzistuoja girtuokliavimas. Alkoholizmas yra sudėtinga problema, kuri apima ekonominius, socialinius, kultūrinius, psichologinius, demografinius, teisinius ir medicininius aspektus. Tik bendrai atsižvelgiant į visus šiuos aspektus, ši problema gali būti sėkmingai išspręsta.

NARKOMANIJA

Narkomanija – tai liguistas potraukis vartoti medžiagas (narkotikus), sukeliančius trumpalaikę pakilią nuotaiką¹⁴. Šiandien mes visi žinome žalingas asmeniui ir visuomenei narkotikų vartojimo pasekmes, taigi veiksmingos kontrolės problema išlieka opi. Sociologinių tyrimų rezultatai rodo, kad pagrindinės narkotikų vartojimo priežastys ir motyvai - malonumo troškimas, noras patirti euforijos pojūtį¹⁵. O kadangi daugelyje atvejų narkotikus vartotoja jauni žmonės, šiuos motyvus stiprina socialinis nebrandumas, nerūpestingumas, lengvabūdiškumas. Dauguma apklaustųjų narkotikų vartotojų (77,1% respondentų) buvo įtraukti į šį liūną kitų asmenų, daugiausia draugų, pažįstamų ar hedonistinės filosofijos atstovų¹⁶. Narkotikų vartojimas tarp jaunimo dažnai yra grupinio pobūdžio. Daugelis narkomanų, turinčių didelį priklausomybės stažą, vartoja narkotikus viešosiose erdvėse (gatvėse, stotyse, kavinėse, paplūdimyje), o kai kurie gali tai padaryti bet kurioje vietoje. Šiandien žmonės yra daug geriau informuoti apie pavojingas narkotikų vartojimo pasekmes. Dauguma narkomanų žino apie pavojų sveikatai ir kritiškai vertina savo priklausomybę: 12,2% iš jų mano, kad tai labai žalinga, 65,5% vertina neigiamai¹⁷. Nieko blogo nemato pradedantieji, ypač jauni hašišo rūkaliai, dažnai net puikuodamiesi savo elgesiu. Daugelis nepatyrusių žmonių klaidingai vertina po narkotikų vartojimo atsirandantį jaudulį, pakilią nuotaiką kaip teigiamą poveikį sveikatai. Bet tam tikrame fizinės ir psichinės degradacijos etape dauguma narkomanų aiškiai suvokia, kas jų laukia, bet, deja, jau nebegali atsikratyti šios priklausomybės. Kovoje su narkotikais gali padėti socialinio, ekonominio, kultūrinio pobūdžio priemonės. Tačiau, atsižvelgiant į narkomanijos specifiką, pirmenybė turi būti teikiama specialioms priemonėms - medicininėms, teisinėms ir t.t.

¹⁴ Tarptautiniu žodžiu žodynas. (2012)

¹⁵ Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2011

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat.

SUICIDAS (SAVIŽUDYBĖ)

Suicidas (savižudybė) - tai sąmoningas savo gyvenimo nutraukimas, mirtis, ištinkanti tyčia save sužalojus. Prancūzų sociologas E. Durkheimas analizavo savižudybių statistiką ir nustatė: kad ir kokie įvairūs ir nepakartojami būtų savižudžių motyvai, bet savižudžių skaičius, jų augimo ir mažėjimo bendros tendencijos kiekvienoje šalyje kartojasi ir kinta veikiamos išimtinai socialinių veiksnių. Savižudybė nėra vienalytis reiškiny, nes galima išskirti įvairius savižudybių tipus pagal motyvaciją, pagal žmogaus suvokimą, kad toks poelgis, kuriam jis ryžtasi, tikrai kelia grėsmę jo gyvybei. Savižudybė - tai ne veiksmas, o procesas, kurio metu žmogus patiria vis augantį streso lygį, didėjančią emocinį skausmą, jausmų ir minčių sumaištį ir nuolat mažėjančią gebėjimą įveikti krizę.

Savižudybių priežastys gali būti labai įvairios:

- 1) dauguma sociologų nurodo pavasario ir rudens sezonų savižudybių pikus;
- 2) kai kurie mokslininkai mano, kad savižudybių padažnėja dėl saulės aktyvumo. Prieš įvykdydami suicidinį veiksma daug žmonių buvo alkoholinės intoksikacijos būsenos, kai kurie alkoholi naudojo pirmą kartą, „kad būtų lengviau“;
- 3) dalį žmonių paskatina žudyti sunkios materialinės sąlygos, darbo netekimas, nepalankūs tarpusavio santykiai: fizinis smurtas, seksualinė prievarta, psichologinis spaudimas;
- 4) kita savižudybių priežastis yra psichologiniai asmens ypatumai, dėl kurių net ir kasdienė problema atrodo „katastrofa“. Konfliktai darbe, buityje, šeimoje, tėvų ir vaikų, vaikų ir pedagogų nesutarimai, kai jaunuoliai mano esą nesuprasti, nemylimi atstumti;
- 5) savižudybės priežastis taip pat gali būti: psichikos liga ir psichozę;
- 6) vienišumas;
- 7) nusivylimas meile;
- 8) beviltiškos somatinės ligos;
- 9) jausmas, kad gyvenimas yra beprasmis, drąsos trūkumas savo gyvenimą pradėti iš naujo.

Savižudybių pasekmės:

- 1) savižudybė - „užkrečiama“. Viena savižudybė gali skatinti kitas savižudybes;
- 2) trauma, šokas, sutrikdyta dvasinė pusiausvyra. Kartais būna sunku susitaikyti ar suprasti artimo žmogaus savižudybę (ypač vaikams), todėl išsivysto psichologiniai sutrikimai.

Savižudybė - sudėtinga problema, kuri neturi kokios nors vienintelės priežasties ar paaiškinimo. Ją dažniausiai sukelia biologinių, genetinių, psichologinių, kultūrinių bei aplinkos veiksnių visuma. didesnės dalies savižudybių vis dėlto galima išvengti. Tėvai, mokytojai ir visi suaugusieji turėtų daugiau laiko skirti vaikams, jų problemoms. Jau vien tik

parodytas dėmesys gali vėl žmogui suteikti jėgų gyventi ir spręsti problemas kitokiu būdu. Svarbiausia yra noras padėti, nes visuomenė, būdama budri ir stebėdama aplinkinių elgesį, gali išvengti didelės nelaimės.

PROSTITUCIJA

Tarptautinių žodžių žodyne *prostitucija* (lot. *prostituo* – „viešai išstatau“) yra apibūdinama kaip „nesantuokiniai lytiniai santykiai už materialų atlyginimą, be dvasinio ryšio, sukeltas klientui lytinį pasitenkinimą ir slopinantys lytinius poreikius“¹⁸. Prostituciją galima apibūdinti kaip profesiją, kurios pagrindinis tikslas – parduoti savo paslaugas ir už tai gauti pelną. Vis dėlto prostitucija yra ne tik ekonominis, bet ir kultūrinis bei socialinis reiškinys, apimantis švietimo, socialinio, ekonominio, medicininio, teisinio, politinio lygmens aspektus bei turintis galias socialines priežastis¹⁹.

Tai, kad prostitucija yra sudėtinga problema, apimanti daugelį visuomeninio gyvenimo sričių, rodo ir daugiasluksnė, prostituciją sąlygojančių, veiksnių sudėtis:

- ekonominiai - socialiniai veiksniai – tai sunki ekonominė padėtis, augantis nedarbas, skurdas bei socialinių garantijų stoka;
- kultūriniai-vertybiniai veiksniai – pasikeitusi, iškreipta vertybių samprata, visuomenės dorovės, moralinių įsitikinimų nuosmukis, alkoholizmas bei narkomanija;
- švietimo – išsilavinimo lygio nuosmukis (privalomas tik 10 klasių pagrindinis išsilavinimas, didelis vaikų, nelankančių mokyklą, skaičius), nepakankamas jaunimo švietimas;
- neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka – atvira prostitucijos paslaugų reklama, nepakankama „antiprostitucinė“ propaganda;
- komerciniai – „lengvas“, gerai apmokamas darbas;
- teisiniai – nepilnai veikiančios įstatymai, reglamentuojantys kovą su prostitucija, teisiniai barjerai aukoms.

Atsižvelgiant į pateiktas skirtingas, prostituciją sąlygojančias, priežastis galima teigti, kad tai – kompleksinis reiškinys. Skiriasi ne tik prostitucijai įtaką darantys veiksniai, bet ir jos tipai bei mastai. Prostitucija – tai ištisa pramonė, kurioje moterų ir vaikų kūnai yra

¹⁸ Tarptautiniu žodžių žodynas. (2012)

¹⁹ Bazylevas I., Žekonis R. (2003) Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje. Vilnius: S.Smironovo individuali įmonė, p. 79.

parduodami ir perkami seksualiniam išnaudojimui²⁰. Neretai naudojama įvairių rūšių prievarta. Lietuvoje į prostitucija yra įtraukiami tūkstančiai moterų ir merginų. Didžioji dauguma patenka dėl skurdo, prievartos šeimoje, dėl patirtų psichologinių traumų. Prostitucija visais laikais, nepaisant visuomenės nepritavimo, buvo pelningas verslas, toks jis išlieka ir dabar. Daugelyje šalių visuomenės požiūris į prostituciją skiriasi. Be to, šis požiūris per šimtmečius keitėsi. Sociologai skiria tris kintamuosius dydžius, kurie lemia visuomenės požiūrį į prostituciją:

- 1) klientų požiūris į prostitučių praktiką;
- 2) pajamų gaunamų iš prostitucijos naudojimas;
- 3) prostitučių veiklos derinimas su visuomenei labiau priimtiniu socialiniu elgesiu.

Svarbiausios legalaus ar nelegalaus prostitucijos verslo priežastys yra ekonominės, nes prostitucija sparčiai auga tose šalyse, kuriose trūksta darbo vietų moterims; tai patvirtina ir prostitučių migracija iš skurdžių šalių į turtingas. Vidaus reikalų ministerijos ekspertai konstatuoja keletą tiesioginių priežasčių, dėl kurių moterys užsiima prostitucija: 15 proc. verčiasi prostitucija, kad galėtų „gražiai ir linksmai gyventi“, 15 proc. – iš smalsumo, 13 proc. – nenorėdamos dirbti, 11 proc. – norėdamos papildomai užsidirbti²¹. Be to, reikia susitaikyti ir su ta mintimi, kad jeigu nebūtų paklausos tokiai paslaugai, tai nebūtų ir prostitucijos. Tad prostitucija gyvuos tol, kol visuomenėje bus vyrų, kurie mokės už šią paslaugą²². Yra ir kita šio reiškimo pusė: visada buvo moterų, kurios pasirinkdavo ir pasirenka šį gyvenimo kelią, verčiamos ne vien ekonominės būtinybės (nors atidžiau pažiūrėjus, galima teigti, kad prostitucija – vis dėlto labiau ekonominis reiškinys). Kaip socialinė problema, ji gali būti traktuojama be galo įvairiai: tiek ją apibrėžiant, tiek ieškant adekvačių prevencinių programų strategijų. Kaip jau buvo ne kartą minėta, prostitucijos fenomenas yra įvairių socialinių-ekonominių procesų pasekmė, susijusi su prekyba žmonėmis, tarptautine migracija, skurdu, moterų užimtumo ir lygių galimybių problemomis, organizuotu nusikalstamumu, narkomanija, AIDS. Sekso industrijos raidą galime sieti su laisvosios rinkos plėtra, visuomenės liberalizacija ir vartojimo kultūra. Akivaizdu, jog problema reikalauja platesnio požiūrio, t.y. jai spręsti būtinos kompleksinės prevencijos programos, apimančios švietimo, socialinių-ekonominių, medicininių, teisinių, mokslinių ir kitokių nacionalinio ir tarptautinio lygmens priemones.

²⁰ Biekša L., (2012) Tyrimo „Nacionalinio pranešėjo prekybai žmonėmis instituto įgyvendinimas Lietuvoje“ galutinė ataskaita.

²¹ Ten pat

²² Ruškus J., Mažeikienė N. (2005). Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija Lietuvoje: padėties analizė ir galimybių modeliavimas. Socialinis darbas Nr. 4 (2). Šiauliai: ŠU leidykla. p. 107.

PAAUGLIŲ DEVIANTINIO ELGESIO YPATUMAI

Paauglių deviantinis elgesys nesutampa su suaugusiųjų deviantinio elgesio modeliu. Nusikaltėliai pažeidžia visuotinai pripažintas elgesio normas jiems turint specifinę vertybių sistemą, prieštaraujančią oficialiai patvirtintoms arba visuotinai pripažintoms elgesio normoms. Todėl profesionali nusikaltimų analizė remiasi asocialių subkultūrų teorija. Tačiau, atsižvelgiant į nepilnamečių deviantinį elgesį, toks požiūris ne visada pateisinamas. Norint paaiškinti šiuos reiškinius galima remtis neutralizavimo teorija, kurios esmė yra tai, kad nusikaltimą padaręs paauglys stengiasi neutralizuoti visuotinai pripažintas elgesio normas. Kitaip tariant, paauglys yra linkęs nesąmoningai pateisinti savo veiksmus, rasti lengvinančių aplinkybių ir net bando rasti racionalumo požymius juose. Pavyzdžiui, apklausų rezultatai rodo, kad dauguma paauglių savo nusikaltimų priežastis išvelgia išorės aplinkybėse (kalta aplinka, gyvenimas, t.t.), ketvirtadalis respondentų įsitikinę, kad toje pačioje situacijoje kiekvienas būtų pasielgęs analogiškai. Taip pat apklausa parodė, kad paaugliai neadekvačiai įvertina padarytą žalą.

Be to, dažnai naudojamas "kaltintojo pasmerkimo" metodas (o kas yra teisėjas!), aukos egzistavimo neigimas (pvz. „pati kalta!“), apeliacija į svarbesnius įsipareigojimus (pvz. „negalėjau palikti savo draugų“, „neturėjau teisės parodyti savo baimę“ ir kt.). Visa tai rodo nesugebėjimą įsijausti į kito vaidmenį ar užjausti. Deja, šį požiūrį į savo elgesį didžiąja dalimi lemia teisinės praktikos ir teisinio švietimo ypatumai, dažnai formuodami nepilnamečių iškreiptą supratimą apie jų nebaudžiamumą. Visa tai kelia nerimą, nes šiandien matyti įvairių formų deviantinio elgesio „jaunėjimo“ tendencija. Paauglių tarpe atsirado naujų nusikalstamumo formų, pavyzdžiui turto prievartavimas (reketas). Šalyje daugėja jaunų alkoholikų ir narkomanų. 14-17 metų amžiaus moksleivių apklausos parodė, kad 52,8% apklaustųjų pakankamai dažnai vartoja alkoholį, 10,2% bent kartą gyvenime bandė narkotikus, o 9,8% respondentų – bandė toksines medžiagas²³. Faktiškai kas dešimtas rizikuoja tapti lėtinių alkoholiku, narkomanu arba toksikomanu. Iš esmės visų paauglių elgesio nukrypimus lemia nepakankamai išvystyti socialiniai ir kultūriniai poreikiai, dvasinis skurdas, susvetimėjimas.

SOCIALINIO POVEIKIO PRIEMONĖS

Socialinės kontrolės sąvoka apima visą spektrą priemonių ir metodų, siekiant eliminuoti arba minimizuoti nepageidaujamų (iškreiptų) elgesio formų pasireiškimą visuomenėje.

²³ Valstybinis psichikos sveikatos centras. (2011). Priklausomybės ligų statistika.

Pagrindiniai socialinės kontrolės mechanizmai:

1) neformali kontrolė vykdoma iš išorės, t.y. socialinėse grupėse, naudojant socialinį spaudimą, taikant sankcijas ir bausmės;

2) vidaus kontrolė, susijusi su socialinių normų ir vertybių internalizacija (iš aplinkos gaunamų visuomeninių vertybių, principų, normų perėmimas, laikymas savomis);

3) netiesioginė kontrolė, kurią sukelia identifikacija su referentine įstatymus gerbiančia grupe. Identifikacijos objektais dažnai yra garsūs, populiarūs žmonės, turintys didelį autoritetą visuomenėje;

Galima taip apibrėžti socialinės kontrolės strategijos kryptis:

- pavojingiausių socialinės patologijos formų keitimas į naudingas visuomenei ir/arba neutralias;

- socialinės veiklos nukreipimas visuomenės aprobuota ir/ar neutralia kryptimi,

- legalizavimas, t.y. baudžiamojo ar administracinio persekiojimo už „nusikaltimus be aukų“ (pvz. homoseksualumas, prostitucija, valkatavimas, alkoholio, narkotikų vartojimas) atsisakymas;

- socialinės paramos tarnybų (pvz. savižudybių prevencijos, narkologijos, gerontologijos) steigimas,

- asmenų, kurie atsiduria už socialinės struktūros ribų readaptacija (pagalba žmogui prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų) ir resocializacija (asmens socialinio statuso ir vertybinių orientacijų grąžinimas kryptingomis socialinėmis, pedagoginėmis, psichologinėmis, ugdymo ar kitomis priemonėmis siekiant integruoti asmenį į visuomenę);

- įkalinimo vietų režimo liberalizavimas ir demokratizavimas;

- besąlygiškas mirties bausmės panaikinimas.

Visuomenėje vis dar stipriai tikima, kad griežtos represinės priemonės yra geriausias būdas atsikratyti šių reiškinių, nors patirtis visame pasaulyje liudija, jog griežtos sankcijos yra neefektyvios.

DEVIANTINIS ELGESYS: NAUDA AR ŽALA?

Tęsiant straipsnio mintį, svarbu išnagrinėti deviantinį elgesį socio sinergetinės paradigmos pagrindu. Yra daug teorijų, kurios paaiškina deviacijų atsiradimą ir pobūdį. Gana išsamų vaizdą apie jas suteikia N. Smelser (Neil Joseph *Smelser* 1930) darbai. Tačiau šis autorius neatkreipė dėmesį į socialinį - psichologinį metodą. Tuo tarpu socialinių nukrypimų koncepcijos autorius R. Hare (*Robert D. Hare* 1934) ir savanoriško rizikingo elgesio teorijos

autorius S. Lyng (Stephen Lyng 1990) skyrė nemažai dėmesio socialiniam - psichologiniam deviacijų aspektui. Toks socialinis - psichologinis požiūris leidžia pažvelgti į gilius lemiančius deviantinio elgesio atsiradimą veiksnių motyvus, objektyviau suprasti socialinės raidos mechanizmą, bando atsakyti į tokius klausimus:

- a) kodėl dažniausiai deviantinis elgesys išorės stebėtojiui atrodo kaip agresijos aktas;
- b) kodėl šiuolaikinėmis sąlygomis, vis daugiau žmonių sąmoningai rizikuoja, ir tai būdinga bet kokiai deviacijai;
- c) kaip deviantinis elgesys atrodo stebint devianto akimis, kokias vertybės jis randa savo veiksmuose.

Socialinių psichologų moksliniai tyrimai rodo, kad deviantinis ir normatyvinis elgesys - du lygiaverčiai socialinio elgesio komponentai. Deviantinis elgesys – tai sudėtingas visuomenės ir žmogaus sąmonės sąveikos proceso rezultatas. Nors deviacijos dažnai yra nukreiptos įveikti frustraciją (nemaloni, įtempta emocinė būsena, atsirandanti dėl tikro arba tik numanomo negalėjimo patenkinti kokio nors poreikio, realizuoti tikslo, įveikti sunkumus), deviantinis elgesys apima ne tik norą sunaikinti, bet ir energijos (fizinės ir psichinės), reikalingos įgyvendinti savo planą, koncentraciją. Tokį elgesį visada lydi tam tikro laipsnio rizika, bet nebūtinai destruktivaus pobūdžio. Tai priklauso, visų pirma, nuo žmogaus mokėjimo reaguoti į naujai kylančius iššūkius: konstruktyviai ar destruktviai, ir, antra - nuo to, kaip visuomenė skatina socialinius, inovacinius kūrybinius asmens veiksmus. Būtina skirti dviejų tipų deviantinį elgesį: kūrybingą ir destruktivų. Deviantinio elgesio destruktivi kryptis - tai žmogaus ar asmenų grupės socialiniai veiksmai, kurie nukrypsta nuo dominuojančių visuomenėje (atskiroje socialinėje grupėje) socialinių - kultūrinių normų, socialinio vaidmens bendrųjų taisyklių įgyvendinimo, kurie sulėtina visuomenės plėtros tempą, sunaikina asmens ir visos visuomenės potencialą. Asocialus nuokrypis negali būti identifikuotas tik su nusikalstamumu. Nusikalstamumas – baudžiamas įstatymais uždraustas elgesys, yra tik viena deviantinio elgesio forma.

„Kūrybingos“ deviacijos (socialinės inovacijos, naujovės) - yra socialiai reikšmingi žmogaus veiksmų nukrypimai nuo visuotinai pripažintų elgesio normų, kurie nustato pažangiausias, evoliucinius visuomenės vystymosi vektorius. Kadangi bet koks nukrypimas iš pradžių gimsta atskiro individo sąmonėje, ir įgyvendinamas per jo veiksmus, tai dar kartą patvirtina, kad socialinės raidos varomoji jėga yra pats žmogus, tiksliau juo vidinis konfliktas, kylantis renkantis tą ar kitą elgesio formą. Kiekvienas nuokrypis tuo pačiu yra ir destruktivus ir konstruktyvus, todėl visuomenės evoliucijos procesui svarbu, kuri sudedamoji dalis

dominuoja. Pozityvūs nukrypimai įkvepia visuomenės progresą, didina juos organizavimo lygį, padeda įveikti pasenusius, konservatyvius elgesio standartus. „Kūrybingą“ nuokrypį visuomenė turėtų vertinti kaip visiškai normalų gyvenimo reiškinį, nes bet koks tobuliausias įstatymas negali numatyti visų kasdienių situacijų įvairovės. Įstatymo tobulumo lygis yra santykinis, nes visuomenė nuolat keičiasi. Todėl laikui bėgant keičiasi socialiniai idealai (vertybės), lūkesčiai, visuotinai pripažintos taisyklės, normos, o taip pat ir deviantinio elgesio kriterijai. Tuo atveju, kai vienoks ar kitoks nuokrypis įgyja ilgalaikį ir pastovų charakterį ir tampa daugeliui žmonių elgesio norma, visuomenė privalo peržiūrėti principus, kurie skatina pažeidinėti taisykles arba įvertinti socialines normas sutinkamai su pasikeitusiu daugumos asmenų elgesiu. Pastaruoju atveju, elgesys kuris buvo laikomas kaip deviantinis, tampa nauja norma. Siekiant, kad destruktivus nuokrypis plačiai nepasklistų, būtina:

- a) plėsti teisėtus būdus pasiekti sėkmę ir judėti socialiniais laiptais aukštyn;
- b) laikytis socialinės lygybės prieš įstatymą;
- c) nuolat tobulinti teisės aktus atsižvelgiant į naujas socialines realijas;
- g) siekti, kad bausmė būtų adekvati nusikaltimui.

Visuma šių veiksmų padės sumažinti socialinę įtampą bei visuomenės kriminalizaciją. Ir tuomet tokią visuomenę galima pavadinti teisine ir demokratine.

Kadangi bet koks deviantinis elgesys - yra deviacija nuo visuotinai pripažintų, patvirtintų praktikoje elgesio standartų, jis visada turi nenuspėjamumo, neapibrėžtumo, galimo pavojaus elementų. Todėl nuokrypis ir rizika – yra neatsėjami socialinės mutacijos dalykai. Rizikos lygis - tai siena, linija skirianti chaosą ir tvarką, inovacijas ir nusistovėjusias elgesio formas. Kuo mažesnė ši rizika, tuo labiau galima nuspėti žmogaus elgesį. Šiuolaikinės visuomenės ypatumas – vis daugiau žmonių yra priversti rizikuoti, nes socialinė padėtis didina nežinomų, neįprastų situacijų kiekį. Dabartinė socialinės psichologijos raida rodo, kad deviantinis elgesys vis dažniau tampa iš esmės racionali. Pagrindinis skirtumas tarp deviantų, rizikuojančių sąmoningai, ir avantiūristų – pirmieji vadovaujasi profesionalumu, remiasi ne tikėjimu likimu ar laimingu atveju, o žiniomis ir kūrybine intuicija. Deviantinis elgesys yra susijęs su rizika, jis skatina asmens savęs aktualizavimą, savirealizaciją ir savęs gerbimą. Tokį elgesį pasirenka žmonės, kurie neturi jokių teisinių galimybių savirealizacijai esamoje socialinėje hierarchijoje, kurių individualumas yra nuslopintas, frustruojanti energija yra užblokuota. Jie nemano, kad visuotinai pripažintos normos yra natūralios ir teisingos, nes negali kilti karjeros laiptais, teisėtai pakeisti savo socialinį statusą. Visa tai neišvengiamai sukelia jų vidinį konfliktą. Pagrindinės šiuolaikinių motyvacinių konfliktų priežastys yra ne

instinktyvūs, o socialiniai veiksniai. Statistika rodo, kad tik 15% motyvacinių konfliktų turi seksualinį pagrindą, likusieji – priskirtini prie socialinės kilmės²⁴. Didžiausia vertybė – prigimtines natūralios žmogaus teisės.

IŠVADOS

Visuomenės reakcija į vieną ar kitą deviacijos formą turėtų priklausyti nuo pažeistų socialinių normų: bendrų žmogaus, rasinių, klasinių, grupinių ar kitų. Kuo aukštesnio lygio socialinės normos yra pažeidžiamos, tuo ryžtingesnių veiksmų turi imtis valstybė.

Kuo žemesnio lygio socialinės normos yra pažeidžiamos, tuo daugiau dėmesio reikėtų skirti neformalioms socialinės kontrolės priemonėms (socialinis paskatinimas arba papeikimas ir t.t.).

Kuo sudėtingesnė visuomenės socialinė struktūra, tuo įvairesnės turi būti socialinės kontrolės formos.

Kuo demokratiškesnė visuomenė, tuo daugiau dėmesio turėtų būti skiriama ne išorės socialinei kontrolei, o asmens vidaus savikontrolei.

LITERATŪRA

1. Bazylevas I., Žekonis R. (2003) Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje. Vilnius: S.Smirnovo individuali įmonė, p. 79.
2. Biekša L., (2012) Tyrimo „Nacionalinio pranešėjo prekybai žmonėmis instituto įgyvendinimas Lietuvoje“ galutinė ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/bylos/LESSED%20projekto/Dokumentai/galutine%20ataskaita%20%282012-06-28%29.pdf>. (žiūrėta 2012 - 07 -20).
3. Durkheim Émile (2001) Sociologijos metodo taisyklės. Iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Karazijaitė. Vilnius, Vaga, p.37.
4. Lietuvos statistikos departamentas (2012). Alkoholio vartojimas ir padariniai 2011 m. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3210106&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=6455&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> (žiūrėta 2012 - 08 -20).
5. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2011 <http://www3.lrs.lt/docs2/PZACLURH.PDF> (žiūrėta 2012-09-03).
6. Ruškus J., Mažeikienė N. (2005). Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija Lietuvoje: padėties analizė ir galimybių modeliavimas. Socialinis darbas Nr. 4 (2). Šiauliai: ŠU leidykla, p. 107.
7. Valstybinis psichikos sveikatos centras. (2011). Priklausomybės ligų statistika. http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=11&Itemid=22 (žiūrėta 2012-10-00).
8. Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos dešimtasys pataisytas ir papildytas leidimas TLK-10-AM (2008).

²⁴ Lietuvos statistikos departamentas (2012). Alkoholio vartojimas ir padariniai 2011 m.

- <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/ivadas.html> (žiūrėta 2012 - 08 -22).
9. Tarptautiniu žodžiu žodynas. (2012) www.tzz.lt. (žiūrėta 2012 - 09 -23).
  10. Harre R. (1977). The ethogenic approach Advances in experimenal social psychology. - NY.; L. Vol. 10. p. 291.
  11. Lyng S., Franks D. (2002) Sociology and the Real World. USA Boston Rowman & Littlefield, p. 234.
  12. Lyng S. (2004) Crime, Edgework And Corporeal Transaction
<http://tcr.sagepub.com/content/8/3/359> (žiūrėta 2012-08-22)
  13. Goodale M., Engle Merry S. (2007) The practice of human rights: tracking. Law between the global and the local. University Press. Prieiga per internetą:
http://www.google.lt/books?hl=en&lr=&id=4Tbrf8OoK4wC&oi=fnd&pg=PR1&dq=5.%09+Brown+J.+%282004%29+Global+Human+Trafficking:+An+International+Human+Rights+or+Law+Enforcement+Struggle%3F&ots=FYQ8Odli0E&sig=GEy8eKhlo6H5B4dJr_JRKYYOxJA&edir_esc=y#v=onepage&q&f=false. (žiūrėta 2012-05-12).
  14. Даулинг. С. Психология и лечение зависимого поведения. Москва.
<http://www.psyinst.ru/library.php?part=article&id=487> (žiūrėta 2012-08-22).

DEVIANT BEHAVIOR AS A SOCIAL DEVIANCE

Viacheslav Chirgin^{*}
Mykolas Romeris University

Summary

Throughout history, society tried to remove unwanted forms of human activity. Methods and tools depended on the social and economic relations, the interests of the ruling elite. Social problems always attracted the attention of scientists. Philosophers and lawyers, doctors and teachers, psychologists, and biologists have examined and evaluated the various types of social pathology. An individual's behavior either naturally meets the laws of social development, or sometimes it is not adequate enough and provide distorted views on the conflict - religious, subjective and mythologized. Therefore, social deviance can have different meanings in society. Positive deviance serves as a tool for progressive development of the society, increases the level of the organization, helping to overcome the outdated, conservative or reactionary behavior standards. Along with the positive deviance growth (e.g. public political activity, economic entrepreneurship, scientific and artistic creativity), worsens the negative deviation - crime based on sordid motives, alcoholism and drug addiction, juvenile delinquency, immorality. Also citizens' social vulnerability grows along. The article deals with derogating from the rules behavior, attempts to explain the conditions and factors that lead to this social phenomenon.

Keywords: deviant behavior, social deviance and social control.

Viačeslav Čigrin* Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorius
Edukologija

Viacheslav Chirgin* Lecturer at Mykolas Romeris University Faculty of Public Security Department of State Border
Protection. Education

ANALYSIS OF CASE-LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION IN MATTERS CONCERNING THE DEDUCTION OF VALUED ADDED TAX IN THE EUROPEAN UNION

Edita Hajnišová*

Comenius University in Bratislava, Faculty of Law Department of Commercial, Financial and Economic Law

Šafárikovo nám. 6, Bratislava, Slovak Republic

edita.hajnisova@flaw.uniba.sk

Slávka Gunárová**

Comenius University in Bratislava, Faculty of Law Department of Commercial, Financial and Economic Law

Šafárikovo nám. 6, Bratislava, Slovak Republic

slavka.gunarova@flaw.uniba.sk

Annotation: Since the adoption of the system of value added tax in 1960's and 1970's by states forming European Communities, the right of deduction of input tax has formed a fundamental part of the mechanism of value added tax. Despite its apparent simplicity this right raises many questions and is a subject of various interpretations by taxpayers as well as by tax authorities of the Member States. From this reason, deduction of input tax has been an issue often resolved by the Court of Justice of the European Union, whose decisions have been shaping the legislation on VAT to a significant extent. Therefore, studying the case law of ECJ in this area is of great importance for academics as well as for legal practitioners and despite the vast amount of its decisions concerning the right of deduction, exploring the correct interpretation of this right can be considered to be a never-ending story.

Keywords: value added tax, right of deduction, abuse of the right of deduction, proportional deduction, chargeable event, chargeability of VAT, case law of ECJ concerning the right of deduction of input VAT.

INTRODUCTION

Value added tax is a major source of revenue for Member States of the European Union, and its importance is still growing.¹ Since the adoption of the *Council Decision of 21 April 1970 on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources 70/243/ECSC, EEC, Euratom*, the percentage of the national revenue coming from collected value added tax has become a so-called third source of financing the budget of

---

¹ The proportion of VAT on gross domestic product of Member States increased between the years 1995 and 2007 from 6,8 % to 8,0 %. Široký, J.: *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2010, p. 119.

European Communities (EU)² and therefore VAT is also a major source of funding the activities of the European Union itself.

However, VAT as a type of indirect turnover tax at the same time constitutes a potential barrier for the creation of the internal market. Therefore VAT legislation has been subject to frequent harmonization efforts of the European Communities, respectively the European Union since its first introduction by *Council Directive 67/227/EEC on the harmonization of the laws of Member States concerning turnover taxes*.³ Despite achieving a high degree of harmonization of VAT at EU level, the interpretation of the Directives (particularly the groundbreaking *Sixth Council Directive 77/388/EEC of 17 May 1977 on the harmonization of the laws of the Member States relating to turnover taxes - Common system of value added tax: uniform basis of assessment*, which was replaced by *Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax*) is an issue, which must still often be resolved by the Court of Justice of the European Union, whose preliminary rulings actually shape the VAT legislation.

In Slovakia the value added tax belongs to one of the most important sources of revenue for the state budget, as indicated by an economic analysis prepared by the Institute of Financial Policy of the Ministry of Finance of Slovak Republic in March 2012. This analysis, however, also points to the fact that in recent years the growth of VAT revenue has not corresponded to the increase of the macroeconomic base, which may possibly be, despite the absence of a comprehensive analysis in this area, attributed to an increase of tax evasion.⁴

For all the above reasons, adequate attention should be paid to the legislation concerning VAT, in particular to the provisions that can be exploited for illegal reduction of the tax burden and thus VAT revenue to the state budget, and hence to the EU budget. Legal institute, which is easily abused and often used for tax evasion, constitutes an inherent feature of VAT and that is the right of deduction of input tax.

THE GENERAL LEGAL FRAMEWORK OF THE RIGHT OF DEDUCTION

² However, only since 1979 has this revenue been paid to the budget of European Communities (EU). Široký, J.: *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2010, p. 36.

³ The aim of the directive was to replace a cumulative turnover tax that had been applied by EU Member States (except for France, which had been applying VAT since 1954) by value added tax. A cumulative turnover tax as a multi-stage tax led to multiple taxation of the entire price of the same goods, and that resulted in different tax burdens borne by the same goods. The system of a cumulative turnover tax was therefore not suitable for the development of international trade. The VAT system is in terms of international transactions neutral and therefore better suits the needs of the internal market. Široký, J.: *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2010, p. 117.

⁴ Novyzedlák, V. – Palkovičová, J.: *Odhad straty príjmov z dane z pridanej hodnoty*. Ekonomická analýza 25. Inštitút finančnej politiky. Ministerstvo financií SR, March 2012, p. 1.

The right of deduction of input tax is an essential element of the system of value added tax, which prevents the accumulation of VAT imposed in the economic chain, which goods are going through. Starting with the production of certain goods, VAT is charged and collected at each stage of the chain, that is – at any resale of the goods until it is sold to the ultimate consumer. However, the right of deduction allows individual businesses to deduct from their tax liability (output VAT) VAT charged by its suppliers (input VAT). For this reason, the impact of VAT for VAT taxable persons entitled to deduct the input VAT, is (usually) neutral (*C 15/81 Gaston Schul, Bakcsi C-415/98, C-323/99 Fischer und Brandenstein*).⁵

The right of deduction is governed by *Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax* (hereinafter referred to as 'the VAT Directive') in Title X in Articles 162 to 192, which were transposed into the Slovak statute *zákon č. 222/2004 Z.z. o dani z pridanej hodnoty* (statute no. 222/2004 on the value added tax, hereinafter referred to as "the VAT Act") by provisions § 49 to §55. The exercise of the right of deduction is subject to certain conditions which must be cumulatively met. These conditions can be divided into personal, material and formal.

Personal criterion can be derived from provision § 49 of the VAT Act, which provides that a *taxpayer*, who is a person registered for VAT according to § 4-6 of the VAT Act, has the right to deduct an input tax in respect of goods or services.⁶ An occasional supply of a new means of transport from Slovakia to another Member State forms an exception to this rule and in that case *any person* (including a non-business individual) selling a new means of transport to another Member State is entitled to deduct VAT.⁷ For this purpose, the person is a taxable person, although he/she does not acquire the status of a taxpayer.⁸

Material condition of the right of deduction is laid down in the provision § 49 sec. 1 of the VAT Act (and in a similar provision of Art. 167 of the VAT Directive), which states that the right of deduction shall arise at the time the deductible tax becomes chargeable. Thus, in

---

⁵ Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: 1. VOX - Nakladatelství, 2010, p. 469.

⁶ A taxable person registered under § 7 and 7a of the VAT Act is not referred to as a taxpayer and therefore this person is under Slovak law not entitled to a deduction, although he/she is obliged to pay VAT.

⁷ Provision § 52 of the VAT Act. In this case, the deduction is governed by a special regime - the seller does not deduct the sum equal to the difference between the input VAT paid on the purchase of the means of transport and the output VAT collected when it is sold to another Member State, because the output VAT is not charged to the price of a new vehicle which is being sold into another Member State (output VAT "does not exist" in this case) and the buyer pays VAT in his/her Member State according to the rate set by the law of the Member State of the buyer.

⁸ Provision § 3 sec. 5 of the VAT Act.

the absence of a chargeable event, the right of deduction cannot arise, because that provision of the Act binds the date of a rise of the right of deduction to the date when the tax becomes chargeable.⁹ The chargeable event, however, may not necessarily always occur on the part of the person claiming the tax deduction, but can occur either on the part of the *supplier* of goods or services, who charges VAT to the price of goods (services) and is obliged to pay it to the state (regardless of whether he received it from the buyer of the goods or recipient of the services, since generally VAT becomes chargeable on the day of the supply of goods or services and not at the time of payment of the price of goods or services and regardless of the date of issuing the invoice),¹⁰ or may occur on the part of the *recipient* of goods (services) in cases when the tax liability is transferred from the supplier to the recipient and the recipient must carry out so-called „self-taxation“ (in Slovak „samozdanenie“, e. g. in cases of intra-Community acquisition of goods) in accordance with the provision § 69 sec. 2 and 3, 6, 7, 9 to 12 of the VAT Act.¹¹ The relation between the chargeability of the deductible tax and the right of deduction is in more detail set in provision to § 49 paragraph. 2 points a) to d) of the VAT Act.

In connection with determining the time when the right of deduction arises, it is necessary to mention so-called “*oddanenie*” enshrined in the provision of § 55 sec. 2 and sec. 3 of the VAT Act, under which, subject to other conditions related to the deduction generally, the tax attributable to the assets acquired by a taxable person before the day of registration for VAT, or before the date the taxable person becomes a taxpayer, may also be deducted (in case of stocks in its entirety and in case of depreciable or non-depreciable assets only if the property was not included in the tax expenditure under the Act No. 595/2003 on Income Tax (zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov), respectively in case of depreciation the tax is reduced by the proportion corresponding to the tax depreciation) and that is even if the property exists in a modified form (e.g. it is built-in, processed), if it is included in the taxable

⁹ Under Art. 66 of the VAT Directive, Member States may depart from this principle and can make the right to deduct VAT dependent upon the time when the payment is actually received. Slovak VAT Act, however, took the "principle established entitlements", which also applies to the time at which the obligation to pay tax on the part of the provider of goods or services arises. (Article 63 of the VAT Directive). Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: 1. VOX - Nakladatelství, 2010, p. 470.

Under the provisions of § 19 sec. 1 and sec. 2, sec. 4 of the VAT Act VAT is chargeable when goods or services are supplied, however, if the payment is received before the delivery of goods or services, the tax is chargeable at the time of the date of receipt of the payment. Provisions § 19 to 21 contain different exceptions from this basic principle of determining they chargeable event, for example in cases of supply of goods through vending machines, in cases of sending or transporting goods to a third country, in cases of the acquisition of goods from another member state, of in cases of importation of goods and the like.

¹⁰Provisions § 19 to 21 of the VAT Act.

¹¹ It should be added that the right of deduction arises also in cases of payment of duty to the customs authority when goods are imported. Provision § 49 sec. 2 d) of the VAT Act.

business property after the VAT registration. Therefore, the taxpayer does not have the right of deduction if he sold the property before the day of registration. The same applies to the person who submitted an application for late registration.¹²

Another material criterion which must be fulfilled in order to realize the right of deduction is the condition of using the goods or services, for which a taxpayer claims a deduction, *for the supply of goods and services as a taxpayer*, i.e. for *the performance of economic activity*, respectively *business*. This applies even if the goods and services are used for doing business abroad, should the tax be deductible if the activities were carried out in Slovakia.¹³ If the taxpayer uses *the depreciable* property, in case of which he wants to deduct the tax, *also for other purposes than business purposes*, for example for his personal use or needs of his employees, he can decide whether to exercise the right to deduct only proportionately (then the portion of deducted input tax corresponds to the proportion of use of goods for business purposes) or whether to opt for a more complicated procedure and exercise the right to deduct in full, in which case under provision § 8 sec. 3 and § 9 sec. 2 of the VAT Act the use of the property for non-business purposes is considered to be a supply of goods or services for consideration, from which the taxpayer has to pay VAT on a regular basis, although it is provided free of charge (e.g. to employees).¹⁴ The exception to the right of full deduction for acquired depreciated assets used for other purposes than business purposes forms from January 1, 2011 *tangible fixed assets* in accordance with § 54 sec. 2 subsec. b) and c) of the VAT Act (e.g. a building, an apartment, commercial premises), in case of which the taxpayer may deduct only the proportion of the tax corresponding to the scope of use of the property for business activities and cannot opt for a full deduction.¹⁵ Similarly, even in case of use of received services or property, which is *not amortized*, also for other than business purposes, the taxpayer has a right only to a proportional deduction. Special arrangements apply to deduction of tax in case of the purchase of fuel - if the taxpayer can demonstrate that the motor vehicle is used only for business purposes, he may apply full deduction; but if he cannot prove that, he may apply tax deduction only up to a maximum lump expenses pursuant to Act No. 595/2003 on Income Tax, that is up to 80%.¹⁶

¹² Provision § 55 sec. 3 of the VAT Act.

¹³ Provision § 49, sec 2 and sec. 6 of the VAT Act. Special provisions apply in the event of insolvency – compare § 49 sec. 8 of the VAT Act.

¹⁴ Provision § 49 sec. 5, § 8 sec. 3, § 9 sec. 2 of the VAT Act.

¹⁵ Provision § 49a of the VAT Act is a transposition of Art. 168a of the VAT Directive.

¹⁶ Zuziková, A.: *Zákon o dani z pridanej hodnoty s komentárom*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011, p. 130. Provision § 49 sec. 5 of the VAT Act.

Another material condition which has to be fulfilled is that the deduction of input tax cannot be applied in respect to goods and services used for the supply of goods and services that are *exempt from tax* under § 28 to 42 of the VAT Act (with the exceptions set out in § 49 sec. 3 – under certain conditions – insurance and financial services, supply and commission the supply of investment gold).¹⁷ Proportional deduction applies in cases of goods and services used partly to supply goods and services that are not exempt and partly to supply those that are exempt.¹⁸ The procedure of proportional deduction is laid down in § 50 of the VAT Act.

In addition to goods and services exempt from the tax, the prohibition of tax deduction applies also to purchase of goods and services *for the purposes of entertainment and amusement* (for example, if the taxpayer invites his business partner for lunch in order to achieve a favorable business outcome) and in so-called *transitional items* pursuant to § 22 sec. 3 of the VAT Act (these are the cases when a taxable person as an agent for the buyer orders goods or services).¹⁹ The provisions of § 49 sec. 7 are the realization of the right guaranteed by Member States under the second subsec. of Art. 176 of the Directive 2006/112/EC to limit the right of deduction.²⁰

Formal material conditions are contained in the provision § 51 of the VAT Act, which lays down the time line of the right of deduction and the requirements which have to be met in respect of necessary documents (invoice, proof of the transfer of goods etc.).

At the end of this brief characteristics of Slovak VAT legislation it has to be noted that the taxpayer may deduct only a Slovak input VAT, i.e. VAT invoiced by a different taxpayer to taxable supplies of goods or services in Slovakia, or VAT charged by the taxpayer himself (e.g. intra-community acquisition of goods), or paid to the customs authority in the country in case of imported goods.

INTERPRETATION OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION IN MATTERS CONCERNING THE RIGHT OF DEDUCTION

The above mentioned provisions governing deduction of input VAT often lead in practice to ambiguous interpretations by taxpayers and also by tax authorities themselves.

¹⁷ Provision § 49 sec. 3 of the VAT Act.

¹⁸ Provision § 49 sec. 4 of the VAT Act.

¹⁹ Provision § 49 ods. 7 of the VAT Act. Zuziková, A.: *Zákon o dani z pridanej hodnoty s komentárom*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011, p. 131.

²⁰ Zuziková, A.: *Zákon o dani z pridanej hodnoty s komentárom*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011, p. 131.

Given that the VAT Act is the transposition of the European Directive on VAT, the matters of interpretation may be relied upon the decisions of the Court of Justice of the European Union in matters of preliminary questions raised by national courts on the proper interpretation of the VAT Directive. Regarding the above conditions that must be met to realize the right of deduction couple of the most important decisions of ECJ can be mentioned.

In particular, connecting the date when the right of deduction arises with the date when the deductible tax becomes chargeable raises many questions. The right to deduct tax generally arises already at the time of delivery of goods or services, if the entrepreneur intends to use the product (or a service) for his business activities, even though it is not used for this purpose yet. The principle of substantive allocation of input tax to taxable outputs follows from this fact, depending on the purpose for which the goods or services are received, i.e. whether the goods or services are received for carrying out economic activities subject to output tax.²¹ In case of starting a business incurring capital expenditure in order to pursue this activity, the right to deduct the input tax arises when the tax becomes chargeable, regardless of whether an economic activity has actually started (*C-37/95 Ghent Coal Terminal*, *C-147/98 Gabalfrisa*).²² An objective intent is therefore the key factor, which means that even in cases where goods are destroyed by force majeure, and therefore will not serve to conduct a transaction subject to taxation, the right of deduction generally persists.²³

The right of deduction of an input tax, which was paid in connection with transactions in relation to performance of planned economic activity may be applied even in cases where it is already known to the tax authority that the planned economic activity will never be carried out (*C-400/98 Breitsohl*).²⁴ This is this case of bad investments, for example a case, when a particular person orders an elaboration of a study to assess whether a certain place is busy enough for opening a business there and the study shows that opening a business would not make sense on this ground, so no economic activity in connection with this transaction will eventually be carried out. Yet from the perspective of that particular person the economic activity was assumed to have started.²⁵

---

²¹ Zuziková, A.: *Zákon o dani z přidané hodnoty s komentářem*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011, p. 128.

²² Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: 1. VOX - Nakladatelství, 2010, p. 472. *C-37/95 Ghent Coal Terminal*, par. 17, *C-147/98 Gabalfrisa*, par. 47.

²³ Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: 1. VOX - Nakladatelství, 2010, p. 472.

²⁴ Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: 1. VOX - Nakladatelství, 2010, p. 473. *C-400/98 Breitsohl*.

²⁵ Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: 1. VOX - Nakladatelství, 2010, p. 473.

The fact that the right of deduction arises at the time when the tax becomes chargeable, which may not necessarily coincide with the date of payment for the price of goods or services and which may not even be met on the provider's performance, leads to situations in which it was also necessary to seek ECJ's view. From its decisions the case *C-414/10 Véleclair SA* may be mentioned, in which ECJ stated that the VAT Directive does not allow Member States to make the right of deduction of an import tax subject to previous real payment of this tax by a taxpayer if this person is also a person entitled to perform the deduction.²⁶

In its judgment in case *C-342/87 Genius Holding* ECJ held that the right of deduction does not arise in cases when the tax is charged on the invoice improperly, for example if it is charged by a taxpayer to a transaction that is exempt from tax, i.e. when there is no obligation to apply the output tax.²⁷

In matters relating to transactions exempted under § 28 to 41 of the VAT Act the judgment *C-4/94 BLP Group PLC* is significant. In this case ECJ ruled that the right of deduction "is conditional upon necessity of direct and immediate relationship between relevant goods or services received to carry out taxable transactions and the ultimate aim pursued by the taxable person is not significant in this respect."²⁸ ECJ thus rejected the argument of BLP company, which claimed the deduction for professional services (banks, solicitors and accountants) provided to the company in connection with the sale of shares (as an activity exempt from tax), that the interpretation of the Sixth Directive is to be extensive and should include activities that are indirectly related to the taxable transactions – i.e. activities that lead to gain cash for repayment of the debt arising from the taxable transactions.²⁹

It is clear that the institute of VAT deduction is easy to use, respectively abuse not only for the purposes of tax avoidance, but also to obtain substantial financial benefit from claiming the tax from the state, which has never been paid to it. In particular, trading between EU Member States facilitates these forms of abuse due to lack of transparency in commercial transactions of business entities by tax authorities of the Member States.

---

²⁶ *C-414/10 Véleclair SA*, par. 35.

²⁷ Zuziková, A.: *Zákon o dani z pridanej hodnoty s komentárom*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011, p. 127.

²⁸ Zuziková, A.: *Zákon o dani z pridanej hodnoty s komentárom*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011, p. 128.

²⁹ Zuziková, A.: *Zákon o dani z pridanej hodnoty s komentárom*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011, p. 128.

In assessing the boundaries between a legal effort to achieve the lowest possible tax liability and an abuse of deduction mechanism the following ECJ's case is important – *C-255/02 Halifax*. In this case an artificial arrangements were created by concluding various agreements between the parent company of Halifax and its subsidiaries with significant performance provided de facto by an independent party, and ultimately to the benefit of the parent company. Concluding agreements between Halifax and its subsidiaries, rather than just concluding the contract directly between Halifax and suppliers - an independent company, however, resulted in a significant over-deduction for each of the related companies. In its decision, ECJ primarily expressed the view that the terms used in the Sixth VAT Directive, which define taxable transactions subject to VAT, such as supply of goods, supply of services, taxpayers, and the like must be considered in themselves, on the basis of objective criteria on which these concepts were based whatever the purpose or results of these activities.³⁰ According to ECJ making the tax authorities obliged to proceed with an investigation to determine the intention of the taxpayer, except in exceptional cases, is contrary to the objectives of the common system of VAT to ensure legal certainty.³¹ Objective criteria are not satisfied in any way in the event of fraud, as in the case of false tax returns and false invoicing.³²

According to the ECJ the question whether the transactions are made only for the purpose of obtaining a tax advantage is irrelevant in determining whether there is a supply of goods or services and therefore an economic activity within the meaning of the Sixth VAT Directive. In deciding whether in such cases Community law is abused, ECJ pointed out that according to settled case-law, a person cannot fraudulently rely on Community legal norms or abuse them, and this principle of prohibiting abusive practices also applies to VAT. What is more, the fight against tax evasion, tax avoidance and abuse is an objective stated by the Sixth VAT Directive.³³ On the other hand, Community legislation must also provide legal certainty and its application must be predictable, especially if it concerns significant financial costs of an entrepreneur.³⁴ In addition, ECJ pointed out in his obiter dicta that the Sixth Directive does not oblige taxpayers to choose from several possible business transactions the one, which involves paying the highest tax; by contrast, taxpayers may choose to structure their business

---

³⁰ *C- 255/02 Halifax*, par. 53, 55, 56, 58.

³¹ *C- 255/02 Halifax*, par. 57.

³² *C- 255/02 Halifax*, par. 59.

³³ *C- 255/02 Halifax*, par. 68-71.

³⁴ *C- 255/02 Halifax*, par. 72.

so as to limit as much as possible their tax liability.³⁵ Abuse of the right of deduction can therefore be found only in those cases where, despite formal compliance with the conditions set out in the Sixth VAT Directive, it is clear that, based on objective criteria, the main objective of a transaction is to obtain a tax advantage, granting of which would be contrary to the purpose of this Directive, which is first of all the principle of fiscal neutrality.³⁶ ECJ has left the decision of whether in a given case there is an abuse of law, to the national court, which may take into account the purely artificial nature of these transactions, as well as the legal, economic and / or personal links between the businesses planning to reduce their tax liability.³⁷ In order to ensure the correct levying and collection of taxes and the prevention of fraud, Member States may take measures, which must be proportionate and therefore may not go beyond what is necessary to achieve those objectives.³⁸ To determine the correct amount of tax deduction the whole situation should be re-classified without transactions representing the abuse of right, and the tax that the taxpayer had artificially paid under the tax saving scheme, must be returned if necessary.³⁹

ECJ was dealing with the questions of an abuse of the right of deduction in many other preliminary rulings, from which a special type of frauds and most common form of tax evasion constitute so-called carousel frauds or missing trader frauds, which use the institute of VAT deduction in trade (or fictitious trade) between the EU Member States. According to the report of the Ministry of Finance of the Slovak Republic value added tax forms the largest share (73, 09%) of the estimated total loss (EUR 364 645 246.64 euros) to government budget as a result of tax frauds in 2009, and of this proportion the largest share is attributed to carousels.⁴⁰ Carousel frauds, using the VAT system in the EU, are the supplies of goods, which follow in a series of a chain, and in one place of the chain of the taxpayers the tax is not paid and the relevant economic operator ceases to exist, or cannot be traced.⁴¹ Carousel frauds must take place in at least two EU Member States. Often entrepreneurs involved in carousels may not even know that they are involved in the chain of carousel frauds. ECJ was aware of this fact when it ruled in *Joined Cases C-354/03 Optigen Ltd, Fulcrum Electronics Ltd C-355/03 and C-484/03 Bond House Systems Ltd*, that the right of deduction of input VAT of a taxpayer, who carried out the supply, is not affected by the fact that in the chain of deliveries

³⁵ C- 255/02 *Halifax*, par. 73.

³⁶ C- 255/02 *Halifax*, par. 74, 80, 86.

³⁷ C- 255/02 *Halifax*, par. 81.

³⁸ C- 255/02 *Halifax*, par. 92.

³⁹ C- 255/02 *Halifax*, par. 94, 96.

⁴⁰ http://www.kpmg.com/SK/en/Documents/TaxNews_June2011.htm

⁴¹ Šíroký, J.: *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2010, p. 146.

there is another supply, prior or subsequent to the transaction carried out by the person that is affected by fraud in the particular case, if the person did not know or could not know about the fraud.⁴² Conversely, if the person knew or ought to have known, that his/her transaction is involved in the performance associated with evasion of VAT, even negligently, the right to deduction may be denied regardless of whether that person made profit from the subsequent sale (*C-439/04 Kittel*).⁴³ ECJ ruled that where a recipient of a supply of goods is a taxable person who did not and could not know that the transaction concerned was connected with a fraud committed by the seller, Article 17 of Sixth Directive 77/388 „precludes a rule of national law under which the fact that the contract of sale is void – by reason of a civil law provision which renders that contract incurably void as contrary to public policy on the ground that the basis of the contract is unlawful by reason of a matter which is attributable to the seller – causes that taxable person to lose the right to deduct the value added tax he has paid. It is irrelevant in this respect whether the fact that the contract is void is due to fraudulent evasion of value added tax or to other fraud. By contrast, where it is ascertained, having regard to objective factors, that the supply is to a taxable person who knew or should have known that, by his purchase, he was participating in a transaction connected with fraudulent evasion of value added tax, it is for the national court to refuse that taxable person entitlement to the right to deduct.”⁴⁴ The tax authority may thus not take into consideration the intent of other person than the relevant taxpayer. Taxpayers who undertake all measures which may be expected from them to be taken in order to avoid frauds within the transactions, should be able to rely on the legality of these transactions without risking to lose their right of deduction of input tax.

A similar issue was recently resolved by the ECJ in a similar way in case C-80/11 Mahagében kft and C-142/11 Péter Dávid where the procedure of Hungarian Tax Authorities was questioned. ECK decided that the VAT Directive precludes “a national practice whereby the tax authority refuses a taxable person the right to deduct, from the value added tax which he is liable to pay, the amount of the value added tax due or paid in respect of the services supplied to him, on the ground that the issuer of the invoice relating to those services, or one of his suppliers, acted improperly, without that authority establishing, on the basis of objective evidence, that the taxable person concerned knew, or ought to have known, that the

⁴² Široký, J.: *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2010, p. 147.

⁴³ Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: I. VOX - Nakladatelství, 2010, p. 477.

⁴⁴ *C-439/04 Axel Kittel*.

transaction relied on as a basis for the right to deduct was connected with fraud committed by the issuer of the invoice or by another trader acting earlier in the chain of supply.“ The VAT directive must be interpreted as „precluding a national practice whereby the tax authority refuses the right to deduct on the ground that the taxable person did not satisfy himself that the issuer of the invoice relating to the goods in respect of which the exercise of the right to deduct is sought had the status of a taxable person, that he was in possession of the goods in question and was in a position to supply them, and that he had satisfied his obligations as regards declaration and payment of value added tax, or on the ground that, in addition to that invoice, that taxable person is not in possession of other documents capable of demonstrating that those conditions were fulfilled, although the substantive and formal conditions laid down by Directive 2006/112 for exercising the right to deduct were fulfilled and the taxable person is not in possession of any material justifying the suspicion that irregularities or fraud have been committed within that invoice issuer’s sphere of activity.“⁴⁵

CONCLUSION

The above decisions of ECJ reflect above all the importance of respecting the right of the deduction as a fundamental part of the VAT system in respect of which legal certainty for taxpayers must be maintained. Although this institute, especially when trading between EU Member States, is easily misused for tax frauds, which traumatize all areas of economic and social life, especially by significant disruption of state budget revenues, by distortion of competition in the business sector and by investing illegally gained profits to other forms of crime, the VAT system should be, in our opinion, retained in its current form. In fighting against the tax evasion, attention should be drawn to the efficient administration of taxes, including improvements of the exchange of information between tax administrations of the Member States, as defined in the objectives of the action program Fiscalis 2013.

REFERENCES

1. Berger, W. – Kindl, C. – Wakounig, M.: *Směrnice ES o dani s přidané hodnoty*. Praha: 1. VOX - Nakladatelství, 2010.
2. Novyzedlák, V. – Palkovičová, J.: *Odhad straty príjmov z dane z pridanej hodnoty*. Ekonomická analýza 25. Inštitút finančnej politiky. Ministerstvo financií SR, marec 2012.
3. Šíroký, J.: *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2010.
4. Zuziková, A.: *Zákon o dani z pridanej hodnoty s komentárom*. In: Poradca 2011/5. Žilina: Poradca, 2011.

⁴⁵ C-80/11 *Mahagében kft and C-142/11 Péter Dávid*.

5. Schenk, A. – Oldman, O.: *Value Added Tax. A Comparative Approach*. Cambridge University Press: New York, 2007.

Internet Sources:

6. http://www.kpmg.com/SK/en/Documents/TaxNews_June2011.htm

Legal Acts:

7. Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty (Act no. 222/2004 on Value Added Tax)
8. Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov (Act no. 595/2003 on Income Tax)
9. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax
10. Council Decision of 21 April 1970 on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources 70/243/ECSC, EEC, Euratom
11. Council Directive 67/227/EEC on the harmonization of the laws of Member States concerning turnover taxes
12. Sixth Council Directive 77/388/EEC of 17 May 1977 on the harmonization of the laws of the Member States relating to turnover taxes - Common system of value added tax: uniform basis of assessment

Case-law of ECJ:

13. *C 15/81 Gaston Schul, C-415/98 Bakcsi, C-323/99 Fischer und Brandenstein, C-37/95 Ghent Coal Terminal, C-147/98 Gabalfrisa, C-400/98 Breitsohl, C-414/10 Véleclair SA, C-342/87 Genius Holding, C-4/94 BLP Group PLC, C-255/02 Halifax, Spojené veci C-354/03 Optigen Ltd, C-355/03 Fulcrum Electronics Ltd a C-484/03 Bond House Systems Ltd, C-439/04 Axel Kittel, C-80/11 Mahagében kft and C-142/11 Péter Dávid*

**ES TEISMO PRECEDENTINĖS TEISĖS ANALIZĖ, SUSIJUSI SU PRIDĖTINĖS
VERTĖS MOKESČIO LENGVATA EUROPOS SĄJUNGOJE**

Edita Hajnišová*, Slávka Gunárová**
Bratislavos Comenius universitetas

S a n t r a u k a

Europos Sąjungos narėms pradėjus taikyti pridėtinės vertės mokesčių sistemą 1960-1970 metais, teisė į mokesčių lengvatą tapo pagrindine pridėtinės vertės mokesčio mechanizmo dalimi. Iš kilo daug klausimų ir įvairių mokesčių mokėtojų bei ES šalių valdžios atstovų interpretacijų dėl teisės į mokesčių lengvatą. Ši problema dažnai nagrinėjama ES teisme ir teismo sprendimai žymiu mastu įtakoja įstatymų, susijusių su pridėtinės vertės mokesčiu, leidybą. Straipsnyje apžvelgiami Europos teismo dėl pridėtinės vertės mokesčio lengvatos priimti sprendimai, kurie yra labai svarbūs ir mokslininkams, ir praktikams.

Pagrindinės sąvokos: pridėtinės vertės mokestis, teisė į lengvatą, teisės į lengvatą pažeidinėjimai, proporcinė lengvata, pridėtinės vertės apmokestinimas

---

Edita Hajnišová*. *Comenius University in Bratislava, Faculty of Law Department of Commercial, Financial and Economic Law*

Edita Hajnišová. Bratislavos Comenius universitetas, Teisės fakultetas, Komercinės, finansinės ir ekonomines teisės katedra.

Slávka Gunárová**. *Comenius University in Bratislava, Faculty of Law Department of Commercial, Financial and Economic Law*

Slávka Gunárová Bratislavos Comenius universitetas, Teisės fakultetas, Komercinės, finansinės ir ekonomines teisės katedra.

FARMACINĖS RŪPYBOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Ramona Jakaitienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio 70, LT-44211 Kaunas
Tel. 303673
El.paštas: ramona@mruni.eu*

Anotacija. Kiekvienas vaistininkas, dirbantis farmacijos sektoriuje, turi užtikrinti pacientui teikiamų paslaugų kokybę. Tiesioginis paciento ir vaistininko kontaktas vyksta vaistinėje. Šio kontakto ypatumus Europos Sąjungos šalyse reglamentuoja „Geros vaistinės praktikos taisyklės“. Šių taisyklių tikslas – užtikrinti vaisto kokybę, racionalų ir ekonomiškai pagrįstą receptinių vaistų vartojimą, rūpintis paciento sveikata ir sveika gyvensena, suteikti visavertę informaciją apie vartojamus vaistus. Tuo remdamasis, vaistininkas turi ne tik vykdyti reikalavimus, kurie padeda išsaugoti vaisto kokybę, bet ir tinkamai aptarnauti pacientą. Vaistinė, kuri teikia farmacines paslaugas, atitinkančias „Geros vaistinių praktikos taisyklių“ rekomendacijas, remiasi ir visame pasaulyje praktikuojama farmacinė rūpyba. Farmacinė rūpyba – tai atsakingas gydymas vaistais, kurio tikslas – pasiekti neabejotinus rezultatus, pagerinančius paciento gyvenimo kokybę“. nagrinėjamas farmacinės rūpybos reglamentavimas.

Pagrindinės sąvokos: farmacinė rūpyba, vaistininkas, pacientas, geros vaistinių praktikos nuostatai.

IVADAS

Sveikata – vertinama kaip didžiausia asmeninė vertybė. Kiekvienas žmogus, vertindamas savo gyvenimo kokybę, pirmiausia pabrėžia savo sveikatos būklę. Tačiau sveikata yra ir visuomeninė vertybė. Kuo sveikesnė visuomenė, tuo turtingesnė valstybė. Paprastai turtingesnės valstybės labiau rūpinasi savo gyventojų sveikata, o žmonės ten ilgiau ir sveikiau gyvena. Tam, kad nusistovėtų tokia sistema, turi būti tinkamai suderintas valstybės valdymo bei viešojo sektoriaus valdymo išteklių naudojimas.¹

Taikant mūsų valstybėje geriausias ir veiksmingiausias strategijas, modernizuojant įvairias sveikatos priežiūros bei medicinos pagalbos plėtros sritis ypač svarbus yra žmogiškasis veiksnys – specialistai, jų kvalifikacijos lygis, kompetencija.²

Kiekvienas vaistininkas, dirbantis farmacijos sektoriuje, turi užtikrinti pacientui teikiamų paslaugų kokybę. Tiesioginis paciento ir vaistininko kontaktas vyksta vaistinėje. Šio kontakto ypatumus Europos Sąjungos šalyse reglamentuoja „Geros vaistinės praktikos taisyklės“. Šių taisyklių tikslas – užtikrinti vaisto kokybę, racionalų ir ekonomiškai pagrįstą receptinių vaistų vartojimą, rūpintis paciento sveikata ir sveika gyvensena, suteikti visavertę

¹ Jankauskienė D., Pečiūra R. Sveikatos politika ir valdymas. Vilnius. 2007.; p.6

² Jankauskienė D., Pečiūra R. Sveikatos politika ir valdymas. Vilnius. 2007.; p.6.

informaciją apie vartojamus vaistus. Tuo remdamasis, vaistininkas turi ne tik vykdyti reikalavimus, kurie padeda išsaugoti vaisto kokybę, bet ir tinkamai aptarnauti pacientą. Vaistinė, kuri teikia farmacines paslaugas, atitinkančias „Geros vaistinių praktikos taisyklių“ rekomendacijas, remiasi ir visame pasaulyje praktikuojama farmacinė rūpyba.³

„Geros vaistinės praktikos taisyklės“ yra rekomendacinio pobūdžio, jos nėra reglamentuojamos kuria nors atskira Europos Tarybos direktyva. Šios taisyklės yra parengtos remiantis Pasaulinės sveikatos organizacijos, Pasaulinės farmacininkų organizacijos, kareliškosios farmacijos sąjungos (Didžioji Britanija) bei kai kurių JAV išleistų dokumentų pagrindu. Šias taisykles 1994 metais Briuselyje išleido Europos Sąjungos Farmacijos grupė (*Pharmaceutical Group of European Union*).⁴

Kita ne mažiau svarbi sritis, į kurią turėtų daugiau dėmesio kreipti receptaro darbą vaistinėse dirbantys vaistininkai – farmacinė rūpyba. Jos esmę galima apibūdinti taip: tai atsakinga medikamentinio gydymo priežiūra, kurios tikslas pasiekti neabejotinų rezultatų, užtikrinančių kokybišką paciento gyvenimą.⁵

Tyrimo objektu pasirinkti teisės aktai, reglamentuojantys farmacinę rūpybą.

Straipsnio tikslas – atskleisti farmacinės rūpybos svarbą, išryškinti šios temos aktualumą, apžvelgti farmacinę rūpybą reglamentuojančius teisės aktus, juos išanalizuoti, atskleisti galimas problemas.

FARMACINĖ RŪPYBA

Šiuo metu daugelyje šalių vyrauja tendencija didinti preparatų skaičių, kurie parduodami be recepto. Jau pats buvimas tokios kategorijos preparatų, didina jų vartojimo galimybę be gydytojo rekomendacijos, t.y. atsakomybė lieka pačiam pacientui. Pasaulinė sveikatos apsaugos organizacija nustatė, kad savigyda – tai vartotojo naudojami profilaktiškai ar savijautai gerinti vaistiniai preparatai, kurie yra laisvai parduodami. 1994 m. Europos nereceptinių preparatų gamintojų asociacija (AESGP - Association of the European Self-Medication Industry) terminą „savigyda“ pakeitė į „atsakinga savigyda“. Dėl to XX a. pabaigoje viso pasaulio strateginė sveikatos apsaugos kryptis buvo nukreipta į pacientą.⁶

³ Skyrius V., Radžiūnas R., Baranauskas A., Barsteigienė Z. Lietuvos vaistinėse teikiamų farmacinių paslaugų kokybės atitikimi Europos Sąjungos šalių vaistinėms galiojančioms rekomendacijoms paslaugų kokybei analizė.

⁴ Skyrius V., Radžiūnas R., Baranauskas A., Barsteigienė Z. Lietuvos vaistinėse teikiamų farmacinių paslaugų kokybės atitikimi Europos Sąjungos šalių vaistinėms galiojančioms rekomendacijoms paslaugų kokybei analizė.

⁵ Skyrius V., Radžiūnas R., Baranauskas A., Barsteigienė Z. Lietuvos vaistinėse teikiamų farmacinių paslaugų kokybės atitikimi Europos Sąjungos šalių vaistinėms galiojančioms rekomendacijoms paslaugų kokybei analizė.

⁶ <http://www.zdorovo.ua/ph-opeka/farmaceuticheskaya-opeka-%E2%80%93-osnovnoe-napravlenie-professionalnoy-deyatelnosti-provizora.html>

Pasaulinė praktika rodo, kad visapusiškas medicininės bendruomenės ir gyventojų informavimas apie šiuolaikišką atsakingą savigydą ir atitinkamų normų nereceptiniams preparatams įdiegimas gali sumažinti sveikatos apsaugos išlaidas ir pagerinti bendrą gyventojų sveikatos stovį.⁷

Pirmą kartą farmacinės rūpybos terminas apibrėžtas 1975 metais kaip „pacientui suteikta rūpyba, užtikrinanti saugų ir racionalų vaistų vartojimą“. Po mokslinių tyrimų bei idėjų realizavimo praktikoje farmacinę rūpybą apibūdinti galime remdamiesi farmacinės rūpybos pradininkų amerikiečių I. Strand ir Č. Heplerio apibrėžimu:

„Farmacinė rūpyba – tai atsakingas gydymas vaistais, kurio tikslas – pasiekti neabejotinus rezultatus, pagerinančius paciento gyvenimo kokybę“.⁸

Visą farmacinės rūpybos procesą galima išreikšti farmacinės rūpybos ciklu, kuris prasideda nuo problemos identifikavimo (schema). Farmacinės rūpybos ciklas iliustruoja visą farmacinės rūpybos procesą. Vaistininko, teikiančio farmacinės rūpybos paslaugas, darbas yra pradedamas nuo farmakoterapinės problemos identifikavimo. Tik supratęs esamą ar potencialią problemą vaistininkas gali pasiūlyti farmacinės rūpybos paslaugas pacientui.⁹ Vaistininkas privalo išsiaiškinti kokiam negalavimui gydyti reikalingas vaistinis preparatas, ar nereikia pacientui skubios gydytojo konsultacijos, jis turi ne tik parekomenduoti vaistinį preparatą, bet ir išrinkti tinkamiausią vaistinio preparato formą, paaiškinti kaip jį vartoti, perspėti apie šalutinį poveikį, vaistinio preparato sąveiką su maistu ir kitais vaistiniais preparatais ir pan. Farmacinė rūpyba, tai kompleksinė vaistininko ir paciento, vaistininko ir gydytojo sąveika, visos gydymosi terapijos metu, pradedant nuo vaisto pardavimo iki jo veikimo pabaigos.¹⁰

Farmacinė rūpyba yra gydymo proceso valdymas, kuris verčia keisti tradicinį vaistininko požiūrį bei vaistinės planavimą. Profesionaliam farmacinės rūpybos teikimui reikia pasinaudoti savo žiniomis, bendravimo ir profesiniais įgūdžiais, vaistinės personalo pagalba, duomenų rinkimo sistemomis, iš anksto parengta dokumentacija, farmacinės informacijos perdavimu, tinkamu darbo našumo organizavimu, materialiniais resursais, įranga, užtikrinti kokybės ir procedūrinį įgyvendinimą.¹¹

⁷ <http://www.zdorovo.ua/ph-opeka/farmaceuticheskaya-opeka-%E2%80%93-osnovnoe-napravlenie-professionalnoiy-devatelnosti-provizora.html>

⁸ Dr. Skyrius V. Farmacinė rūpyba vaistininko praktikoje. Farmacija ir laikas, 2006 (1) psl.89

⁹ Dr. Skyrius V. Farmacinė rūpyba vaistininko praktikoje. Farmacija ir laikas, 2006 (1) psl.90

¹⁰ http://farmast.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=86:administrator&catid=6:administrator&Itemid=9

¹¹ Skyrius V. Farmacinė rūpyba vaistininko praktikoje. Farmacija ir laikas, 2006, Nr. 1, psl.90

Farmacinės rūpybos tikslas – optimaliai gerinti paciento sveikatos kokybę, bei siekti teigiamų klinikinių rezultatų minimaliomis ekonominėmis sąnaudomis. Norint pasiekti šiuos tikslus, būtina užmegzti ir išlaikyti profesinius santykius tarp vaistininko ir paciento. Vaistininkas ir pacientas turi bendrauti ir priimti bendrą sprendimą, kuris galėtų išspręsti paciento farmakoterapines problemas. Farmacinė rūpyba prasideda nuo profesinio vaistininko ir paciento kontakto. Pirminės paciento apklausos metu vaistininkui reikia surinkti subjektyvius ir objektyvius duomenis apie bendrą paciento sveikatos ir aktyvumo būklę, jam taikytą gydymą, vartotus vaistus, socialinę padėtį, dietas ir fizines treniruotes, ligas. Tai vaistininkas gali sužinoti iš paties paciento, jo šeimos ar slaugytojo, sveikatos priežiūros specialistų, pvz., gydytojų, medicinos seserų, kitų vaistininkų, medicininių tyrimų įrašų ar matuodamas įvairius paciento fiziologinius parametrus. Be šių duomenų sukurti farmacinės rūpybos farmakoterapijos planą ir pradėti teikti paslaugas neįmanoma. Be to, reikia įvertinti surinktus duomenis apie paciento sveikatos būklę, kartu su pacientu bei jį gydančiais gydytojais sudaryti vaistų terapijos planą. Šis planas gali būti įvairiakomponentis, apimantis visas paciento ligas ar specifinę sveikatos būklę. Sudarydamas šį planą, vaistininkas turi atsižvelgti į psichosocialinius ligos aspektus, gydymo kaštus bei paciento gebėjimą įgyvendinti šį planą. Vaistininkas turėtų būti gydymo plano įgyvendinimo koordinatorius. Pacientą reikia informuoti apie gydymo kaštus, galimas šalutines reakcijas, įvairius ligos bei matuojamų parametrų monitoringo aspektus, alternatyvią terapiją. Vaistininkas turėtų skatinti pacientą pasirinkti alternatyvų nemedikamentinio gydymo variantą, jei nepageidaujamos sveikatos būklės galima išvengti mažiau kenksmingomis pagalbinėmis priemonėmis. Esminiai farmakoterapinio plano elementai, tarp jų ir paciento atsakomybė, turi būti atidžiai ir tiksliai išdėstyti. Suteikdamas informaciją pacientui, vaistininkas turi stengtis kalbėti paprastai, jei įmanoma, vengti specifinių medicininių terminų, kurių pacientas akivaizdžiai nesugebėtų suprasti ir interpretuoti. Vaistininkas privalo informuoti pacientą apie visas reikiamas priemones, norint sėkmingai įgyvendinti terapijos planą, ir pasirūpinti, kad pacientas turėtų pakankamai žinių apie ligą ir vartojamus vaistus. Jis turi tikrinti, kontroliuoti ir keisti terapijos planą, prireikus pasitarti su pacientu ir jo sveikata besirūpinančiais sveikatos priežiūros specialistais. Farmacinės rūpybos procesas baigiamas tuomet, kai išsprendžiamos visos pacientui kilusios farmakoterapinės problemos. Jei proceso metu atsiranda naujų klausimų, farmacinės rūpybos ciklas pradedamas iš pradžių.¹²

¹² Skyrius V. *Farmacinė rūpyba vaistininko praktikoje*. Farmacija ir laikas, 2006, Nr. 1, psl.91

Kompleksinį farmacinės rūpybos paslaugų teikimą sudaro duomenų apie gyventoją rinkimas, kaupimas ir tinkamas saugojimas, surinktų duomenų analizė ir tinkamas įvertinimas, gydymo vaistiniaisi preparatais plano priežiūra, modifikacijos bei numatytų rezultatų siekimas sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka.¹³

Kuo skiriasi farmacinės rūpybos paslaugas teikiančios vaistinės darbo organizavimas nuo įprastas farmacinės paslaugas teikiančių vaistinių organizacinių farmacinių paslaugų teikimo ypatumų.

Skiriami keli būdingi farmacinės rūpybos paslaugas teikiančios vaistinės bruožai:

1. Vaistinėje dirba pakankamai aukštąjį universitetinį išsilavinimą įgijusių specialistų, užtikrinančių teikiamų paslaugų kokybę.

2. Farmacinės rūpybos paslaugos teikiamos tik tam tikra liga sergantiems pacientams, pvz., sergantiesiems cukriniu diabetu, astma, hipertenzija, besiskundžiantiems miego sutrikimais, antsvoriu ir pan.

3. Vaistinėje yra sukurtos procedūros, reglamentuojančios tam tikrų pasikartojančių procesų atlikimo eigą, pvz., procedūra, reglamentuojanti vaisto priėmimo iš tiekėjo tvarką, ar procedūra, reglamentuojanti vaisto identiškumo patikrinimą prieš atiduodant pakuotę pacientui. Tik deramai ir aiškiai aprašytos procedūros įgalina sumažinti galimos klaidos tikimybę.

4. Vaistinėje yra užvestos pacientų bylos, kuriose atsispindi socialinė informacija apie pacientą, ligos, vartojamų vaistų istorija bei apsilankymų periodiškumas.

5. Vaistinėje kuriami farmakoterapiniai planai konkrečiam pacientui bei vykdomas terapinio efekto monitoringas.

6. Vaistinės personalas nuolat kelia savo profesinę kvalifikaciją, o vaistinės vadovybė užtikrina rašytinių bei elektroninių medicininės informacijos šaltinių prieinamumą. Tam vaistinės vadovybė kaupia medicininę informaciją vaistinėje.

7. Vaistinės patalpos yra pritaikytos FRP teikimui – nereceptinius vaistus bei kitas vaistinės asortimento prekes įsigyančių pacientų srautai yra atskirti nuo receptinius vaistus įsigyančių pacientų, užtikrinamas paciento konsultacijos bei kaupiamų duomenų konfidencialumas.¹⁴

Farmacinė rūpyba yra gydymo proceso valdymas, kuris verčia keisti tradicinį vaistininko požiūrį bei vaistinės planavimą. Profesionaliam farmacinės rūpybos teikimui

¹³ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. birželio mėn. 15 d. įsakymas Nr. V-494 „Dėl Geros vaistinių praktikos nuostatų patvirtinimo“, Žin., 2007, Nr. 68-2690.

¹⁴ Skyrius V. *Farmacinė rūpyba vaistininko praktikoje*. Farmacija ir laikas, 2006, Nr. 1, psl.90

reikia pasinaudoti savo žiniomis, bendravimo ir profesiniais įgūdžiais, vaistinės personalo pagalba, duomenų rinkimo sistemomis, iš anksto parengta dokumentacija, farmacinės informacijos perdavimu, tinkamu darbo našumo organizavimu, materialiniais resursais, įranga, užtikrinti kokybės ir procedūrų įgyvendinimą.¹⁵

Farmacinės rūpybos tikslas – optimaliai gerinti paciento sveikatos kokybę bei siekti teigiamų klinikinių rezultatų minimaliomis ekonominėmis sąnaudomis.

FARMACINĖS RŪPYBOS REGLAMENTAVIMAS.

Pagrindinis ir, žinoma, svarbiausias teisės aktas, kurio pagrindinės nuostatos sąlygojo kitų, specialiųjų teisės aktų atsiradimą, jų turinį ir pagrindines nuostatas, yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios 53 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad „valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Įstatymas nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką“. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „iš nuostatos, jog valstybė rūpinasi žmonių sveikata, išplaukia, kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas“. Ši konstitucinė nuostata ir Konstitucinio teismo išaiškinimas padėjo pamatus kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaistinių steigimą, vaistinių preparatų reklamą, vaistinių preparatų kainodarą, pardavimą (išdavimą), farmacijos specialistų teises ir pareigas, atsakomybę ir kt., esminiams reikalavimams.¹⁶

Lietuvos Respublikos teisinėje bazėje vienintelis teisės aktas, reglamentuojantis farmacinę rūpybą, yra Geros vaistinių praktikos nuostatai, kuriuose pateiktas toks apibrėžimas: „Farmacinė rūpyba - gyventojų gydymui reikalingų vaistinių preparatų parinkimas, leidžiantis gauti rezultatus, maksimaliai pagerinančius gyventojų gyvenimo kokybę. Tai gydytojo, vaistininko ir gyventojų bendradarbiavimas, siekiant nustatyti ir išspręsti visas su vaistinių preparatų vartojimu susijusias sveikatos problemas. Tai nuolatinis vaistinių preparatų vartojimo kokybės gerinimo procesas.“

Farmacinės rūpybos reglamentavimui skirtas Geros vaistinių praktikos nuostatų VIII skyrius „Farmacinė rūpyba“. Šio skyriaus 46 p. yra nurodyta, kad farmacinės rūpybos paslaugą gali teikti tik sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka įvertintos vaistinės ir farmacinės rūpybos tobulinimo kursą išklaušę vaistininkai. Tačiau iki šiol nėra patvirtinta tokia tvarka, pagal kurią bus įvertinamos vaistinės.

¹⁵ Skyrius V. *Farmacinė rūpyba vaistininko praktikoje*. Farmacija ir laikas, 2006, Nr. 1, psl.90

¹⁶ Balčiūnienė G. Vaistinių veiklos teisinis reglamentavimas. Magistro baigiamasis darbas, 2009, Vilnius

Kas sudaro kompleksinį farmacinės rūpybos paslaugų teikimą yra nurodyta 47 p., t.y. duomenų apie gyventoją rinkimas, kaupimas ir tinkamas saugojimas, surinktų duomenų analizė ir tinkamas įvertinimas, gydymo vaistiniaisi preparatais plano sudarymas ir realizavimas, gydymo vaistiniaisi preparatais plano priežiūra, modifikacijos bei numatytų rezultatų siekimas sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka.¹⁷

Teikiant farmacinės rūpybos paslaugą, vaistininkui turi būti sudaryta galimybė laisvai naudotis farmacinių ir medicininių duomenų bazės informacija.¹⁸

Farmacijos ir medicininių duomenų bazėje gali būti kaupiami duomenys apie gyventojams gydytojo paskirtus ir savarankiškai įsigijamus vaistinius preparatus. Gyventojas asmeniniai duomenys į šią bazę įtraukiami tik gyventojui sutikus raštu, o vaistinė privalo užtikrinti gyventojas individualių duomenų apsaugą vadovaujantis asmens duomenų apsaugą reglamentuojančiais teisės aktais.¹⁹ Tokia vieninga farmacijos ir medicininių duomenų bazė, kurios informacija turėtų naudotis vaistininkas, teikdamas farmacinės rūpybos paslaugą, kol nėra sukurta.

Apibendrinant farmacinės rūpybos teisinį reglamentavimą, akivaizdu, kad siekiant teikti šią paslaugą, būtina sukurti ne tik visą eilę teisės normų, bet ir sukurti techninę bazę, kuri sudarytų sąlygas teikti kokybišką farmacinės rūpybos paslaugą.²⁰

IŠVADOS

Farmacinė rūpyba yra gydymo proceso valdymas, kuris verčia vaistininką pasinaudoti savo žiniomis, bendravimo ir profesiniais įgūdžiais, vaistinės personalo pagalba, duomenų rinkimo sistemomis, iš anksto parengta dokumentacija, farmacinės informacijos perdavimu, tinkamu darbo našumo organizavimu, materialiniais resursais, įranga, užtikrinti kokybės ir procedūrų įgyvendinimą.

Vaistininkas turi nuolat tobulinti įgytus įgūdžius ir kompetencijas, profesinę veiklą organizuoti laikantis atitinkamų principų. Profesionaliam farmacinės rūpybos teikimui reikia pasinaudoti savo žiniomis, bendravimo ir profesiniais įgūdžiais, vaistinės personalo pagalba, duomenų rinkimo sistemomis, iš anksto parengta dokumentacija, farmacinės informacijos

¹⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. birželio mėn. 15 d. įsakymas Nr. V-494 „Dėl Geros vaistinių praktikos nuostatų patvirtinimo“, Žin., 2007, Nr. 68-2690.

¹⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. birželio mėn. 15 d. įsakymas Nr. V-494 „Dėl Geros vaistinių praktikos nuostatų patvirtinimo“, Žin., 2007, Nr. 68-2690.

¹⁹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. birželio mėn. 15 d. įsakymas Nr. V-494 „Dėl Geros vaistinių praktikos nuostatų patvirtinimo“, Žin., 2007, Nr. 68-2690.

²⁰ Balčiūnienė G. Vaistinių veiklos teisinis reglamentavimas. Magistro baigiamasis darbas, 2009, Vilnius

perdavimu, tinkamu darbo našumo organizavimu, materialiniais resursais, įranga, užtikrinti kokybės ir procedūrų įgyvendinimą.

Konstitucinė nuostata „valstybė rūpinasi žmonių sveikata, išplaukia, kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas“ ir Konstitucinio Teismo išaiškinimas padėjo pamatus kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaistinių steigimą, vaistinių preparatų reklamą, vaistinių preparatų kainodarą, pardavimą (išdavimą), farmacijos specialistų teises ir pareigas, atsakomybę ir kt., esminiams reikalavimams.

Lietuvos Respublikos teisinėje bazėje vienintelis teisės aktas, reglamentuojantis farmacinę rūpybą, yra Geros vaistinių praktikos nuostatai. Nėra patvirtinta tvarka pagal kurią įvertinamos vaistinės, galinčios teikti farmacinės rūpybos paslaugą.

Siekiant teikti šią paslaugą, būtina sukurti ne tik visą eilę teisės normų, bet ir sukurti techninę bazę, kuri sudarytų sąlygas teikti kokybišką farmacinės rūpybos paslaugą.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. birželio mėn. 15 d. įsakymas Nr. V-494 „Dėl Geros vaistinių praktikos nuostatų patvirtinimo“, Žin., 2007, Nr. 68-2690
2. Jankauskienė D., Pečiūra R. Sveikatos politika ir valdymas. Vilnius. 2007
3. Dr. Skyrius V. Farmacinė rūpyba vaistininko praktikoje. Farmacija ir laikas, 2006 (1) psl.89
4. Skyrius V., Radžiūnas R., Baranauskas A., Barsteigienė Z. Lietuvos vaistinėse teikiamų farmacinių paslaugų kokybės atitikimi Europos Sąjungos šalių vaistinėms galiojančioms rekomendacijoms paslaugų kokybei analizė
5. Balčiūnienė G. Vaistinių veiklos teisinis reglamentavimas. Magistro baigiamasis darbas, 2009, Vilnius
6. <http://www.zdorovo.ua/ph-opeka/farmaceuticheskaya-opeka-%E2%80%93-osnovnoe-napravlenie-professionalnoy-deyatelnosti-provizora.html>
7. http://farmast.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=86:administrator&catid=6:administrator&Itemid=9

ASPECTS OF LEGAL REGULATION PHARMACEUTICAL CARE

Ramona Jakaitienė*
Mykolas Romeris university

Summary

Every pharmacist, who works in the pharmaceutical sector, must ensure the quality of patient services. Direct contact of the patient and the pharmacist is going on pharmacy. Singularities of this contact in the European Union countries are finetuned by the „Good Pharmacy Practice Guidelines“. The purpose of the guidelines is to ensure the quality of medicines, rational and economically reasonable usage of prescriptive medicines, to take care for the health and healthy lifestyle of the patient, to provide a full information about your current medicines. On this basis, a pharmacist must not only meet the requirements, that helps to preserve the quality of medicine but also properly handle the patient. Pharmacy which provides pharmaceutical services that meets the „Good Pharmacy Practice Guidelines“ takes care on pharmaceutical care which is practiced in the whole world.

Pharmaceutical care is a responsible treatment with medications, which aims to achieve clear results that improves quality of patients' life.

Keywords: pharmaceutical care, pharmacist, patient, Good Pharmacy Practice Guidelines.

Ramona Jakaitienė*: Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: šeimos teisė.

Ramona Jakaitienė*, Mykolas Romeris University, faculty of Public security, Department of Law, lecturer. Research interests: family law.

ATSAKOMYBĖS IR PROFESINĖS KOMPETENCIJOS SVARBA TEISININKO VEIKLOJE

Aušra Janušauskaitė*

*Lietuvos Advokatūra, advokatės E.M.Šlapikienės kontora
Savanorių pr. 14-2, Kaunas
Tel.: +370 37 423782
El. paštas: advokatura.ausra@gmail.com*

Anotacija. Nagrinėjama tema ypač aktuali jaunai demokratinei teisinei valstybei. Pastaruoju metu vis daugiau asmenų kreipiasi teisinės pagalbos į kvalifikuotus teisininkus – advokatus, notarus, prokurorus ir pan., kuriems vis daugiau ir įvairesnių šalies gyventojų problemų tenka spręsti. Todėl yra didesnė tikimybė, kad profesionalūs teisininkai savo veikloje gali neišvengti klaidų, o tik savalaikis ir visapusiškas klaidų suvokimas leidžia jų išvengti ateityje. Atsakomybė – tai pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas, tai pagrindinis teisės taikymo ir teisingumo įgyvendinimo įrankis ir teisinės sistemos demokratiškumo matas. Sąvoka atsakomybė dažniausia vartojama, kai kalbama apie teisinių reikalavimų paisymą, teisinę normą. Atsakingumo samprata – pamatinė etikos ir teisės kategorija. Neabejotina, kad profesinės atsakomybės taikymo ypatumų tinkamas supratimas turės ypatingai svarbia reikšmę visuomenėje, siekiant apginti savo teises ir teisėtus interesus dėl teisininkų nekvalifikuotumo. Teisininko darbas apibrėžiamas kaip ypatinga profesija, reikalaujanti ne tik atitinkamo išsilavinimo, bet ir specifinių įgūdžių ir nepriekaištingų moralinių ir komunikacinių asmens savybių. Kompetencija yra tai, kad teisininkas turi gebėti profesionaliai ir racionaliai spręsti įvairaus pobūdžio teises problemas savo praktinėje veikloje. Teisininko kompetencija siejama su gera kvalifikacija ir profesiniu meistriškumu. Savo veikloje teisininkas turi vadovautis tokiomis asmens savybėmis kaip kompetentingumas, atsakingumas, teisingumas, objektyvumas, ryžtingumas, atkaklumas, geranoriškumas, savarankiškumas, sąžiningumas, tolerantiškumas, korektiškumas, kurios apsprendžia jų profesinį tinkamumą.

Pagrindinės sąvokos: teisininkas, atsakomybė, kompetencija, profesionalas.

ĮVADAS

Dažnai reiškiamas nepasitenkinimas tiek visa Lietuvos teisine sistema, tiek atskirai teisinės pagalbos kokybe. Nemažai šalies gyventojų yra nusivylę teisininkų kompetencija, susidūrę su jų atsakomybės stoka bei abejingumu, dėl ko yra patyrę moralinės, turtinės ar neturtinės žalos. Nepaslaptis, kad dalis visuomenės teisininkus įvardija kaip labai neetiškus, neturinčius moralinio supratimo, siekiančius išskirtinai valdžios ar materialinių dalykų. Suprantama, šioje srityje kaip ir bet kurioje kitoje profesijoje, rasime elgesio pavyzdžių nuo pagirtinų ir sektinų iki akivaizdžiai netinkamų ir peiktinų, tačiau teisė neatskiriamai susijusi su etikos principais¹. Asmuo, patikėdamas savo problemą atitinkamam profesionalui, tikisi jo kvalifikuotos pagalbos. Jei profesionalas nepasiekia tam tikro rezultato, kurio buvo tikėtasi, dėl to, kad jis ne viską iki galo padarė arba padarė nekvalifikuotai, nerūpestingai, jam gali

---

¹ Lietuvos Respublikos advokatų etikos kodeksas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 130-4681.

kilti atsakomybė už netinkamą savo profesinių pareigų vykdymą – profesinė atsakomybė. Istoriskai profesinė atsakomybė atsirado kaip sutartinė civilinė atsakomybė – profesinė atsakomybė gali atsirasti ir sutarties pažeidimo, ir delikto pagrindu². Civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius) (LR CK 6.245. str.). Civilinės atsakomybės samprata susijusi su civilinės teisės subjekto būtinybe būtinybė atsakyti už savo veiką (veikimą arba neveikimą)³. Norint pasiekti aukštą teisinių paslaugų kokybę, svarbu užtikrinti, kad teisininkas, teikiantis asmeniui teisinės paslaugas, būtų pakankamos kvalifikacijos, atidus, rūpestingas ir atsakingas už savo veiksmus⁴.

Šiuolaikinėje išsivysčiusioje ir demokratinėje visuomenėje teisininko profesija turėtų būti laikoma gerbtina profesija, nes ji reikalauja ne tik stipraus charakterio ir aukšto intelekto, bet ir noro tarnauti atsižvelgiant į asmens, visuomenės bei valstybės interesus⁵. Remiantis šiomis nuostatomis valstybė nemažai dėmesio skiria teisės specialistų rengimo kokybei ir tobulinimui. Vertinant teisininkų, kaip ir kitose veiklos srityse dirbančių asmenų, profesionalumą, visada kreiptinas dėmesys į jų kvalifikaciją ir kompetenciją. Kvalifikacija apibrėžiama kaip teisininko pasirengimas bei išsimokslinimo cenzas, t.y. tinkamumas kokiam nors darbui, kompetencija – klausimų ar reiškinų sritis su kuria teisininkas turi būti gerai susipažinęs. Šiuo metu Lietuvoje vyrauja universalus teisininko rengimo kriterijai, grindžiami socialinės paslaugos piliečiams teikimo nuostatomis ir prevencinio bei administracinio darbo kompetencijos reikalavimais. Kompetencija yra esminė individo charakteristika, tiesiogiai susieta su efektyviu aukštesnio lygio veiklos atlikimu. Kompetencijos turi koncentruotis į darbą ir kasdienį gyvenimą, talpinančios asmens motyvus, vertybes, požiūrius ir savivertę. Žmonėms ir visuomenei reikalingoje, nelengvoje teisininko profesinėje veikloje glūdi daug netikėtumų, net gundančių abejotinos vertės vilionių. Išlikti padoriam, sąžiningam, pelnyti kliento, kolegų ir visuomenės pagarbą įmanoma tik besąlygiškai laikantis griežtų procesinių moralės taisyklių⁶.

Mokslinis naujumas. Mokslinėje literatūroje kol kas nėra išsamesnių studijų, analizuojančių teisininkų atsakomybės ir kompetencijos sampratą. Iki šiol tyrinėtojai daugiau

² Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

³ Baranauskas, E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 37(29): 59–65.

⁴ Lastauskienė, G. Požiūrio į teisinę atsakomybę paieška. *Jurisprudencija*, 2001, t. 19(11): 161-167

⁵ Perry, J.E. Thinking Like A Professional. *Journal of Legal Education*. Association of American Law School, 2008, Vol. 58, no. 2: 159–165.

⁶ Andrikis, R. Trumpos pastabos advokatų profesinės etikos klausimu. *Lietuvos advokatūra*. 2008, Nr. 1 (26): 10–11.

dėmesio skyrė gebėjimų, įgūdžių būdingų atskirų profesijų atstovams paieškai. Todėl manome, kad ši tema ir aktuali ir dar nėra visapusiškai išanalizuota. Praktinis temos aktualumas pasireiškia tuo, kad, besivystant demokratinei valstybei, paremtai teisinės valstybės ir kitais principais, gerėja piliečių supratimas apie jų pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynimą, todėl auga ir kvalifikuotas teisinės paslaugas teikiančios profesijos atstovų skaičius. Absoliučiai daugumai žmonių šiais laikais savo gyvenime neišvengiamai tenka susidurti su kvalifikuotų teisininkų teikiamomis paslaugomis. Šie probleminiai klausimai yra ypač aktualūs, nes visuomenėje vyrauja nuostata, kad profesinė atsakomybė visada buvo, tačiau tai tapatina su teisine atsakomybe, kas asocijuojasi su valstybės prievarta ir asmeniui taikomomis sankcijomis.

Darbo tikslas – įvertinti atsakomybės ir kompetencijos svarbą profesinėje teisininkų veikloje.

Darbo metodologija. Mokslinės literatūros analizei atlikti taikyti lyginamasis analitinis, turinio analizės metodai, aprašomasis ir apibendrinimo.

REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Paskutinis Lietuvos raidos dešimtmetis siejamas su valstybinių institucijų reformomis, aštriais politiniais ir socialiniais prieštaravimais visuomenėje bei globalia ekonomine krize. Šiuose procesuose labai svarbi socialines paslaugas teikiančių specialistų atsakomybės ir profesinės kompetencijos problema. Mokslininkai, politikai ir kiti visuomenės atstovai vieningai nesutaria ir negali iš anksto apibrėžti visų savo atsakomybės ir kompetencijos niuansų. Dabartinė laikotarpis iškelia atsakomybę kaip universalią ir vieną aktualiausių šių dienų dorovinių problemų. Atsakomybės problema iškeliama greta laisvės, pasirinkimo, kaltės ir kitų opiausių žmogaus būties problemų. Sąvoka atsakomybė – tai dorovinių, pareiginių ir teisinių reikalavimų paisymas: asmeninė, kolektyvinė, teisinė atsakomybė⁷. Atsakomybė gali būti apibrėžta kaip asmens, žmonių grupės, institucijos įsipareigojimas už padarinius, sukeltus jų poelgių, sprendimų ar įsitikinimų. Atsakomybė apima apsvarstyta ir sąžiningą pasirinkimą, įsitikinimą, kas jis teisingas, ir jo padarinių pripažinimą. Atsakomybė priklauso nuo problemos reikšmingumo ir sprendimo pobūdžio. Atsakomybė gali būti už ką ir prieš ką.

Atsakomybė – būtinybė, pareiga atsakyti už elgesį, veiką. Atsakomybė – tai asmens suvokimas, kad jis naudojasi teisėmis nuolat būdamas visuomenėje ir dėl to yra jai nuolat

⁷Jovaiša, L. *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.

atitinkamai įpareigotas. Asmens atsakomybė yra socialiai komunikatyvios prigimties. Tai grindžiama tuo, kad žmogaus elgesys visuomenėje tampa socialiai reikšmingas ir yra socialinių normų reguliavimo objektas. Dėl kiekvieno individo suvokiamos atsakomybės už savo veiksmus tampa įmanomas visų visuomenės narių bendras gyvenimas kartu. Kiekvienas visuomenės narys naudodamasis savo teisėmis ir suvokdamas atsakomybę prieš kitus, elgiasi taip, kad nepažeistų kitų visuomenės narių teisių. Būtent suvokta atsakomybė prieš kitus ir savanoriškas visų visuomenės narių teisių pripažinimas yra vidinis saugiklis, kuris padeda kiekvienam nariui pasirinkti tokį elgesio variantą, kad nepažeistų kitų narių teisių. Atsakomybė reiškiasi kaip asmenybės savikontrolės mechanizmas. Ji pagrįsta žmogaus gebėjimu ne tik laisvai apsispręsti ir pasirinkti poelgius, bet kartu kreipti juos siekiant prasmingų tikslų ir teigiamų veiklos rezultatų. Prisiimdamas atsakomybę už savo veiksmus ir poelgius, žmogus reiškiasi kaip visavertė asmenybė. Atsakomybę jis prisiima kaip savo paties tapatumą⁸.

Laikytina, kad atsakomybė, kaip pamatinė etikos kategorija, nusako asmens santykį su dorovine privalomybe, kai žmogaus veiksmai ir poelgiai atitinka įsisąmonintą pareigą. Jeigu pareiga reiškiasi įgyvendinant sąžinės sprendimus, vadinasi, klausimas, kaip pareiga įvykdoma arba kiek asmuo kaltas, kai jos neįvykdo – yra dorovinės atsakomybės klausimas. Vadinasi, atsakomybė reiškia žmogaus priedermę atsakyti už savo veiksmus tais atvejais, kai jų padariniai priskiriami jam.

Sąvoka atsakomybė dažniausia vartojama, kai kalbama apie teisinių reikalavimų paisymą, teisinę normą. Atsakingumo samprata – pamatinė etikos ir teisės kategorija. Ji artima sąvokoms „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija vykdyti pareigą ir atsakomybe už savo savarankiškus ir suvernius veiksmus. Tai bendriausias asmenybės dorovinis bruožas, motyvuojantis rūpestingą veiksmą, atliekant pareigas. Atsakomybė reiškiasi kaip asmens savikontrolės mechanizmas. Ji nusako asmens santykį su dorovine privalomybe.

Teoretikai atsakomybę skiria į šias pagrindines rūšis: moralinė atsakomybė, ekonominė atsakomybė, politinė atsakomybė, drausminė atsakomybė, teisinė atsakomybė ir pan. Taip pat įvardijamos asmeninė ir kolektyvinė atsakomybės. Bendraja prasme atsakomybė gali būti už

---

⁸ Bulka, S. Profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratos bei tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema. *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 19 (11): 62–70.

ką ir prieš ką. Atsakomybė pasireiškia pasekmėmis, kylančiomis subjektui dėl jo paties ar kitų asmenų elgesio⁹.

Moralinė atsakomybė atsiranda pažeidus kai kuriuos elgesio reikalavimus: tradicijas, padarumo reikalavimus t.y. to kas paprastai vadinama dorove.

Ekonominė atsakomybė yra susijusi su atsakomybe priimant ekonominio pobūdžio sprendimus, ar veikiant ekonominių organizacijų bei institucijų atžvilgiu

Politinė atsakomybė yra susijusi su atsakomybe priimant politinio pobūdžio sprendimus, ar veikiant politinių organizacijų bei institucijų atžvilgiu.

Drausminė atsakomybė yra susijusi su drausminės atsakomybės poveikiu.

Teisinė atsakomybė yra tik viena iš socialinės atsakomybės rūšių, turinti vien jai būdingą būtinąjį įstatyminio apibrėžtumo požymį. Teisinė atsakomybė visada yra naujai atsiradusi pareiga, kurios atsiradimą sąlygoja priklausančių pareigų nevykdymas. Teisinė atsakomybė suprantama kaip asmens elgesio atitikimas (neatitikimas) teisės normų sistemos reikalavimams, taigi kaip asmens teisinio atsakingumo matas. Teisinė atsakomybė susijusi ne su prievole, o su pareiga. Mūsų šalyje teisinės atsakomybės priemonėmis pirmiausia siekiama saugoti ir stiprinti esamą visuomenės gyvenimo tvarką. Be to, teisinė atsakomybė atlieka ir auklėjamąją, funkciją. Ją taikant siekiama perauklėti teisės pažeidėjus, t.y. pašalinti iš jų sąmonės (psichologijos) neigiamus, visuomenei netinkamus, t.y. skatinančius atlikti neteisėtus veiksmus, mąstymo bruožus bei įtvirtinti jų sąmonėje visuomenei tinkamo (teisėto) elgesio būtinybės poreikį. Teisinė atsakomybė skirstoma į rūšis yra pagal teisės šakas: baudžiamoji atsakomybė, administracinė atsakomybė, civilinė atsakomybė. Administracinė atsakomybė yra susijusi su priverstiniu administracinių priemonių taikymu. Baudžiamoji atsakomybė yra susijusi su priverstiniu baudžiamųjų priemonių taikymu.

Teisinė atsakomybė grindžiama šiais pagrindiniais principais: universalumo, teisėtumo principas, pagrįstumo principas, teisingumo, arba proporcingumo, principas, tikslingumo principas, atsakomybės neišvengiamumo principas, veiksmingumo principas. Akivaizdu, kad tik šių pamatinių principų nuoseklus laikymasis ir tikslinis taikymas apsprendžia konkretaus teisininko profesionalumo lygį¹⁰. Manytina, kad galimybė vertinti save ir savo veiklą yra karjeros pagrindas tų profesijų, kur reikalingas visą gyvenimą trunkantis mokymasis ir

⁹ Jaffey Peter. Liabilities in Private Law. *Legal Theory*. Cambridge University Press, 2008, Vol. 14, no. 4: 233–255.

¹⁰ Guogis, A. Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*. 2006, Nr. 18: 73–74.

tobulėjimas, besitęsiantis tada, kai oficialus mokymasis yra baigtas. Nuolatinis, visa profesinės veiklos laikotarpį trunkantis mokymasis yra ir teisininko atsakomybė.

Neabejotina, kad pagrindinės atsakomybės sąlygos – kaltė, žala, prieštaraujantys (socialinėms) normoms veiksmai (elgesys), priežastinis ryšys tarp asmens veiksmų ir žalos¹¹. Atsakomybės prielaida, bendra prasme imant, yra laisvė. Ten, kur jos nėra, neįmanoma ir atsakomybė. Ir atvirkščiai, – atsakomybė yra laisvės sąlyga: bet koks atsakomybės neigimas veda į savo ir kitų asmenų laisvės paneigimą. Asmuo, turėdamas laisvą valią, pats apsisprendžia, kaip elgtis, kartu prisiima ir atsakomybę už savo elgesį. Žmogų, kuris elgiasi dorai, lydi teismo jausmas. Elgdamasis nedorai praranda teismą. Netekus teismo, išgyvenama kaltė – neteismo būseną, kurią patiria žmogus, pažeidęs dorovės normas, prasižengęs ar nusikaltęs. Kaltė kyla tuomet, kai asmuo suvokia, kad tų veiksmų ir poelgių priežastis yra jis pats.

Bendravimo įgūdžiai su klientu ir bendradarbiais yra vienas iš pagrindinių mąstymo elementų. Tinkamai bendraujant galima išvengti konfliktų, palaikyti puikią psichoemocinę aplinką ir „užgesinti“ iškilius nesutarimus. Bendravimo įgūdžius teisininkas turi jausti, valdyti ir sumaniai taikyti lygiai taip, kaip ir dalykinius gebėjimus. Noras bendrauti su kitu ir pasitikėjimas savimi, gebėjimas įsijausti į kitą ir mokėjimas tinkamai elgtis įvairiose socialinėse situacijose atspindi teisininko komunikacinę kompetenciją¹².

Kalbant apie profesinę kompetenciją, t.y. tinkamumą atlikti konkretų darbą, dažniausiai mintyse turimos žinios, kaip teorinis pasirengimas, bei praktiniai įgūdžiai ir gebėjimai. Analizuojant kompetenciją, svarbu yra išsiaiškinti jos sampratą. Tarptautinių žodžių žodynas pateikia tokius kompetencijos apibrėžimus¹³: Kompetencija (*lot. competentia — priklausomybė pagal teisę*) tai:

1. Klausimų ar reiškinių sritis, su kuria kas gerai susipažinęs;
2. Visuma kurio nors organo arba pareigūno teisių ir pareigų, nustatytų to organo statuto ar nuostatų.

Akivaizdu, kad kompetenciją galima apibrėžti kaip žinių, įgūdžių, sugebėjimų visumą, reikalingą darbuotojui jo darbui atlikti, pasiekiant reikiamo rezultato, tai žmogaus raiška arba

¹¹ Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 28(20): 112-119.

¹² Jucevičienė, P., Lepaitė D. Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*. 2000, Nr. 22: 44-50.

¹³ *Tarptautinių žodžių žodynas* / sudarytojai A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė ir kiti. Atsakingasis redaktorius A. Kinderys. Vilnius, 2001.

gebėjimas veikti, sąlygotas individo žinių, mokėjimų, įgūdžių požiūrių, asmenybės savybių bei vertybių¹⁴. Kompetencija priimtina išskaidyti į šias pagrindines dalis:

- Santykių (bendravimo) kompetencija. Tai mokėjimas sukurti ir palaikyti santykius, pasikeisti informacija, prisitaikyti prie įvairaus charakterio klientų.
- Techninė kompetencija. Tai visuma žinių, reikalingų bazinei profesijai (pvz., teisininko).
- Organizacinė (metodinė) kompetencija. Mokėjimas organizuoti savo darbą, planuoti, derinti, nustatyti prioritetus.
- Vadybinė kompetencija. Tai mokėjimas įkvėpti, motyvuoti, valdyti stresus ir konfliktus, mokėjimas organizuoti kitų darbą.
- Strateginė kompetencija yra mokėjimas komunikuoti sistemoje, mokėjimas kooperuotis, prisitaikyti, apibrėžti savo veikimo laisvę.
- Kliento aplinkos pažinimo kompetencija. Tai yra sugebėjimas pažinti kliento aplinką.
- Pedagoginė kompetencija yra mokėjimas paaiškinti, padėti suprasti, vadovauti naujovėms. Ši kompetencijos dalis ypač svarbi teisininkams aiškinant klientams savo taktiką ir strategiją bei tinkamą jos atlikimą.
- Kognityvinė (pažintinė) kompetencija. Tai mokėjimas mokytis, mokėjimas vystyti naujas kompetencijas.

Visuomenėje yra susiformavusi nuomonė, kad teisininko profesijai pakanka tik gero teorinio parengtumo. Tačiau ši profesija reikalauja labai skirtingų žinių ir aukštos erudicijos, o profesinė veikla siejama su didele atsakomybe ir rizika. Specialisto kompetencija suprantama kaip tam tikrų mokslo žinių, mokėjimų, gebėjimų, įgūdžių, patyrimo ir pažinimo faktų įsisavinta visuma, skirta darbui konkrečioje profesijoje, t.y. specialus pasirengimo lygis (kvalifikacija). Tai fiksuota kategorija, kurią įgijęs žmogus gali kokybiškai dirbti atitinkamos rūšies ir sudėtingumo darbą, t.y. teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas mokėjimas ir teisė verstis tam tikra profesine veikla. Be specialiųjų žinių arba bazinio pasirengimo, kuris įgyjamas ugdymo procese, naivu būtų tikėtis profesionalumo darbe. Akivaizdu, kad turi formotis tam tikros kompetencijos, kuriose dominuoja specializuoti gebėjimai ir konkretūs įgūdžiai, kurių reikalauja konkrečios profesinės veiklos standartai.

¹⁴ Nedzinskas, E.; Bankauskienė, N. Sąvokų atsakingumas ir atsakomybė semantiniai ryšiai su etikos kategorijomis. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Šiaulių universitetas. 2009, Nr. 1(22): 136–144.

Teisininko asmenybės savybės sąlygoja jo santykius su piliečiais ir yra būtina profesinio tinkamumo sąlyga. Moralinių savybių formavimas vyksta įsisavinant dvasines visuomenės ir profesijos vertybes, veiklos procese virstant joms poreikiais ir įsitikinimais. Teisininko asmenybės bruožai, pasireiškiantys jo santykiuose su piliečiais, aplinkiniais ir bendruomene, padeda kelti visuomenės doros lygį ir tuo pačiu – spręsti teises problemas. Pateikiame, mūsų nuomone, svarbiausias ugdytinas teisininko asmens savybes apsprendžiančias jų profesinį tinkamumą: kompetentingumas, atsakingumas, teisingumas, objektyvumas, ryžtingumas, atkaklumas, geranoriškumas, savarankiškumas, sąžiningumas, tolerantiškumas, korektiškumas.

Teisininkas turi gebėti jausti atsakomybę už savo darbo rezultatus, vadovautis teisingumo jausmu, sugebėti priimti teisiškai pagrįstus sprendimus, gali jausti simpatiją ar antipatiją, tačiau tai neturi rasti atgarsio darbo kokybėje¹⁵. Atvirai bendrauti su piliečiais pasitelkiant komunikabilumo įgūdžius – kad ir kokius jausmus besukeltų pilietis, santykiai su juo turi būti geranoriški, korektiški, dėmesingi, o jo problemos turi būti vertinamos adekvačiai. Teisininkas turi nesitraukti prieš kliūtis, atsirandančias veiklos procese, ir užbaigti pradėtą darbą – tai savybės, kurios tobulėja su darbo patirtimi ir profesinės pareigos supratimu, įveikiant save patį, savo silpnybes. Teisininkas turi būti tolerantiškas, jeigu nori pasiekti sutarimo su piliečiais, mokėti analizuoti savo veiklą, matyti savo klaidas ir jų taisymo kelius, objektyviai vertinti savo veiksmus ir elgesį, neatsitveriant ir nesiteisinant – viena iš savybių, leidžiančių teisininkui ne tik sąžiningai atlikti pareigas, bet ir tobulinti profesinės veiklos įgūdžius. Manytina, kad kuo daugiau išryškinama teisininko profesionalių savybių, tuo jo darbas bus efektyvesnis¹⁶.

Teisininkas, kaip ir kiekvienas žmogus, darbe ir gyvenime vadovaujasi doroviniais principais, tam tikromis socialinėmis normomis ir vertybėmis. Savo veikloje teisininkas privalo būti stropus, uolus, kruopštus ir rūpestingas. Kiekvienas teisininkas, atlikdamas pareigą, nuolat išgyvena vidinę atsakomybę, įtampą už savo veiksmus, kurių jis imasi. Profesinės atsakomybės ypatumas tas, jog nepakanka gerų norų ir valios, dar reikalingos žinios, išsiauklėjimas bei mokėjimas vadovautis profesiniais reikalavimais. Vadinasi, teisininkas, neįsisąmoninęs savo profesinės atsakomybės, negali sėkmingai atlikti ir profesinės pareigos.

¹⁵ Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 28(20): 112–119.

¹⁶ Statkevičius, M. Atsargumo, atidumo, rūpestingumo standartai profesinėje notaro veikloje. *Notariatas*. 2008, Nr. 5: 9–13.

Siekdami būti didesniais savo srities profesionalais, teisininkai turėtų dažniau vertinti savo meistriškumą, įgūdžius, žinias, savybes bei veiklą. Ją siūlome atlikti tokiais etapais:

- Analizuoti savo veiklą, tam tikrais laiko tarpais, užrašyti juos, lyginti skirting laikotarpių pasiekimus. Žymėti savo pasiekimus per tam tikrą laikotarpį (išklausti kursai, įgytas mokslinis laipsnis, žmonių aptarnavimo kokybė, kiekybė ir pan.).
- Lyginti asmenines analizes su kolegomis. Tai skatintų konkurenciją ir tuo pačiu metu informacijos sklaidą tarp kolegų. Šiame etape profesionalumo ir aukštesnio kompetencijos lygio siekiantys teisininkai turėtų galimybę į visa tai pažvelgti iš objektyvios pusės ir „pamatyti save iš šono“.

IŠVADOS

Atsakomybė – tai vienas iš teisingumo bruožų, dorovinio elgesio pamatas, pamatinė etikos ir teisės kategorija, ji artima sąvokoms „sąžinė“, „privalomybė“, „stropumas“, „orumas“, yra susieta su emocine reakcija – vykdyti pareigą. Tai savimonės konstruktas, asmens savikontrolės mechanizmas, susijęs su teismo ir kaltės suvokimu ir reiškiasi, kaip žmogaus prisiimama atsakomybės už savo savarankiškus ir suvernius veiksmus, parodo sąmoningumo, dorovinės kultūros ir laisvės laipsnį. Kompetencija yra įgūdžiai, gebėjimai ir charakteristikos, išryškėjantys žmonių veikloje siekiant sėkmingo rezultato, kai jie atlieka tam tikras užduotis ir veikia tam tikromis aplinkybėmis.

Teisininkų veiklos kokybiškumas yra preziuruojamas, todėl jų veiklai taikomi didesni, reiklesni elgesio standartai, o rūpestingumo pareigos turinys ir pobūdis yra specifiniai. Teisininko veikla grindžiama balanso įtvirtinimu tarp kliento interesų patenkinimo ir teisingumo įgyvendinimo, todėl šių profesionalų veiksmams taikomi ne tik bendražmogiški, bet ir specialūs elgesio standartai, todėl teisininko profesinė atsakomybė gali kilti ne tik tada, kai pažeidžiami specialūs standartai, nustatyti teisininko veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, bet taip pat ir profesinės etikos taisyklėse. Teisinės pareigos nėra orientuotos į apibrėžtą rezultatą, todėl teisininkų profesinės atsakomybės taikymas priklausys nuo to, ar buvo įdėtos visos įmanomos pastangos konkrečiam rezultatui pasiekti.

LITERATŪRA

1. Andrikis, R. Trumpos pastabos advokatų profesinės etikos klausimu. *Lietuvos advokatūra*. 2008, Nr. 1 (26): 10–11.
2. Baranauskas, E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. *Jurisprudencija*. 2003, Nr. 37(29): 59–65.

3. Bulka, S. Profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratos bei tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema. *Jurisprudencija*. 2001, Nr. 19 (11): 62–70.
4. Guogis, A. Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*. 2006, Nr. 18: 73–74.
5. Jaffey Peter. Liabilities in Private Law. *Legal Theory*. Cambridge University Press, 2008, Vol. 14, no. 4: 233–255.
6. Jovaiša, L. *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.
7. Jucevičienė, P.; Lepaitė, D. Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*. 2000, Nr. 22: 44–50.
8. Lastauskienė, G. Požiūrio į teisinę atsakomybę paieška. *Jurisprudencija*. 2001, t. 19(11): 161–167.
9. Lietuvos Respublikos advokatų etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 13–4681.
10. Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
11. Nedzinskas, E.; Bankauskienė, N. Sąvokų atsakingumas ir atsakomybė semantiniai ryšiai su etikos kategorijomis. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Šiaulių universitetas. 2009, Nr. 1(22): 136–144.
12. Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 28(20): 112–119.
13. Perry, J. E. Thinking Like A Professional. *Journal of Legal Education*. Association of American Law School, 2008, Vol. 58, no. 2: 159–165.
14. Statkevičius, M. Atsargumo, atidumo, rūpestingumo standartai profesinėje notaro veikloje. *Notariatas*. 2008, Nr. 5: 9–13.
15. *Tarptautinių žodžių žodynas / sudarytojai A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagtė ir kiti. Atsakingasis redaktorius A. Kinderys*. Vilnius, 2001.

THE IMPORTANCE OF LIABILITY AND PROFESSIONAL COMPETENCE IN LEGAL PRACTICE

Aušra Janušauskaitė*

Lithuanian Bar Association, Advocate E.M. Šlapikienė Firm

Summary

The topic is particularly relevant for young democratic rule of law. Recently, more and more people are turning to qualified legal aid lawyers – lawyers, notaries, prosecutors, and so on., Which are more and more diverse population of the country are facing problems. Therefore, it is more likely that professional lawyers in their work, will do errors, but errors in a timely and comprehensive understanding allows to avoid them in future. Responsibility – a duty to the state and the public perception is the main application of the law and justice in the legal system tool and a measure of democracy. The term is usually used when it comes to the legal requirements are respected, the legal rate. Responsibility concept – fundamental ethical and legal category. There is no doubt that the professional responsibility of proper understanding of the characteristics will be very important in society, in order to protect their legitimate rights and interests of lawyers not professional. The legal work is defined as a specific profession, requiring not only the education, but also specific skills and impeccable moral character and personal communication. Competence is the fact that a lawyer must be able to professionally and rationally deal with a wide range of legal issues in their practice. The legal expertise associated with good qualifications and professional excellence. In its activities, the lawyer must respect the personal qualities of competence, responsibility, fairness, objectivity,

---

determination, perseverance, kindness, independence, honesty, tolerance, correctness, which is determined by their professional suitability

Keywords: Lawyer, responsibility, competence, professional.

Aušra Janušauskaitė*, teisės magistrė, Advokatės E.M. Šlapikienės kontora, advokato padėjėja. Mokslinių interesų kryptys–civilinė teisė, karjeros ypatybės, visuomenės saugumas.

Aušra Janušauskaitė*, Master of Laws, Assistant Lawyer, Lithuanian Bar Association Advocate E.M. Šlapikienė Firm. Research interests: civil law, career characteristics, public safety.

EUROPOS SAJUNGOS ENERGETIKOS IR SAUGUMO POLITIKOS SĄSAJOS

Saulė Milčiuvienė*

*Vytauto Didžiojo universitetas, Teisės fakultetas,
K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas
Telefonas (8 37) 327999,
El. paštas: s.milciuviene@tf.vdu.lt*

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama Bendros saugumo ir gynybos politikos ir Bendros energetikos politikos integracija. Pirmoje dalyje atkreipiamas dėmesys į skirtingas sprendimų priėmimo procedūras bei institucijų kompetenciją šiose politikos srityse, antroje dalyje aptariamos pagrindinių ES institucijų funkcijos, o trečioje dalyje nustatomi bendri energetiniai prioritetai jau suformuoti Bendros energetikos politikos ir Bendros saugumo ir gynybos politikos srityse. Straipsnio pabaigoje prieinama išvadų, kad efektyviausia integracija galima technologinės plėtros srityje, o didžiausia grėsmė sėkmingai integracijai – skirtingi institucinės veiklos būdai.

Pagrindinės sąvokos: Bendra saugumo ir gynybos politika, Bendra užsienio ir saugumo politika, Bendra energetikos politika, integracija, energijos tiekimo saugumas.

IVADAS

Energijos tiekimo patikimumas ir efektyvus jos naudojimas yra svarbus klausimas visose Europos Sąjungos politikos srityse. Tačiau Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo¹ Europos Sąjungos kompetencija orientuota į energijos vidaus rinkos kūrimą, iš esmės nieko nekalbant apie jos išorės veiksmus ar Bendros užsienio saugumo politikos įgyvendinimą, susijusį su energetikos klausimais.

Šios straipsnio tikslas – aptarti Bendros saugumo ir gynybos politikos ir Bendros energetikos politikos integraciją.

Uždaviniai:

1. Identifikuoti problemas priimant sprendimus, turinčius Bendros užsienio ir saugumo politikos ir Bendros energetikos politikos aspektus.
2. Aptarti institucijų kompetenciją įgyvendinat Bendrą energetikos politiką ir Bendrą užsienio ir saugumo politiką.
3. Nustatyti bendrus energetinius tikslus, įvardintus formuojant Bendrą energetikos politiką ir Bendrą saugumo ir gynybos politiką.

¹ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. [2010] C 83 OL.

Siekiant įgyvendinti aukščiau iškeltus uždavinius bus atlikta Europos Sąjungos sutarties², Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo³ normų analizė, Europos gynybos agentūros bei Bendrą energetikos politiką apibrėžiančių dokumentų analizė.

BENDROS ENERGETIKOS POLITIKOS IR BENDROS UŽSIENIO IR SAUGUMO POLITIKOS INTEGRACIJA

Lisabonos sutartimi⁴ ramsčių panaikinimas savaime nesukūrė vieningos sprendimų priėmimo procedūros. Bendra užsienio ir saugumo politika taip ir liko savita Europos Sąjungos politikos sritis, kurioje sprendimai yra vienbalsiai priimami Taryboje, o kitų pagrindinių institucijų vaidmuo yra labai ribotas. Tačiau Lisabonos sutartis⁵ nubrėžė daug sąsajų tarp Bendros užsienio ir saugumo politikos ir Europos Sąjungos išorės politikos. Į Europos Sąjungos sutarties⁶ 21 (2) str. bendrai sudėti Europos Sąjungos išorės politikai ir Europos Sąjungos užsienio politikai priklausantys klausimai. Tokio pobūdžio klausimų integravimas iš vienos pusės rodo šių sričių integraciją, iš kitos pusės apsunkina jų atskyrimą, kuris yra būtinas siekiant teisingai nustatyti Europos Sąjungos institucijų kompetenciją, tinkamai pasirinkti sprendimų priėmimo būdą ir instrumentus. Taip pat sukurtos institucinės prielaidos išorės veiksmams derinti: Europos Sąjungos sutarties⁷ 21 (3) str. – Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai ir jam padedanti Europos išorės veiksmų tarnyba, t.y. institucijos, kurios atsakingos už išorės veiksmus ir Bendrą užsienio ir saugumo politiką.

Bendros energetikos politikos ir Bendros užsienio ir saugumo politikos integracija yra sudėtinga, nes šios politikos pasižymi skirtingu sprendimų priėmimu. Bendroje energetikos politikoje remiamasi supranacionaliniu sprendimų priėmimo modeliu, Bendroje užsienio ir saugumo politikoje – tarpvalstybiniu. Todėl priklausomai nuo to, kuriai sričiai bus priskirtas klausimas, priklausys ir sprendimų priėmimo procedūra bei naudojami instrumentai. Taip pat Europos Sąjungos kompetencija energetikos išorės politikoje yra labai neaiški, kadangi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo⁸ 194 str. tiesiogiai tokios kompetencijos nesuteikia⁹.

² Europos Sąjungos sutartis. [2010] C 83 OL.

³ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. [2010] C 83 OL.

⁴ Lisabonos sutartis. [2007] C306 OL.

⁵ Lisabonos sutartis. [2007] C306 OL.

⁶ Europos Sąjungos sutartis. [2010] C 83 OL.

⁷ Europos Sąjungos sutartis. [2010] C 83 OL.

⁸ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. [2010] C 83 OL.

⁹ Biondi, A., Eeckhout, P., Ripley S. [EU Law after Lisbon](#). Oxford University Press, 2012, p. 395.

Todėl nagrinėjant Bendros užsienio ir saugumo politikos bei Bendros energetikos politikos integraciją išskyla daug klausimų dėl Europos Sąjungos ir jos institucijų kompetencijos ir sprendimų priėmimo procedūrų suderinamumo:

1. Ar Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo¹⁰ suteiktos kompetencijos Bendros energetikos politikos klausimais sprendimai gali būti priimti pagal Bendros užsienio ir saugumo politikos sprendimų priėmimo procedūras (Europos Sąjungos sutarties¹¹ 40 str.)? Institucijų prerogatyvų klausimas?

2. Ar priimamas sprendimas gali turėti dvigubą teisinį pagrindą (Bendra energetikos politika ir Bendra užsienio ir saugumo politika)? Pagal kokią procedūrą toks sprendimas turi būti priimtas?

3. Ar klausimai, priimti pagal Bendros užsienio ir saugumo politikos procedūras ir susieti su Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo¹² nurodyta kompetencija, gali įpareigoti veikti kitas Europos Sąjungos institucijas. Ar nepažeidžiamos Komisijos ir Parlamento teisės?

Darytina išvada, kad viena iš pagrindinių kliūčių Bendros užsienio ir saugumo politikos ir Bendros energetikos politikos integracijai yra sutartimis įtvirtintas iš esmės skirtingas institucijų bendradarbiavimas ir jų kompetencija šiose srityse.

EUROPOS SĄJUNGOS INSTITUCIJŲ KOMPETENCIJĄ ĮGYVENDINAT BENDRĄ ENERGETIKOS POLITIKĄ IR BENDRĄ UŽSIENIO IR SAUGUMO POLITIKĄ

Šiuo metu yra septynios pagrindinės Europos Sąjungos institucijos: Europos Parlamentas, Europos Vadovų Taryba, Europos Sąjungos Taryba, Europos Komisija, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas; Europos Centrinis Bankas; Audito Rūmai.

Jų vaidmuo ir kompetencija Bendroje energetikos politikoje ir Bendroje užsienio ir saugumo politikoje yra skirtinga. Bendroje energetikos politikoje priimant teisės aktus pagrindinį vaidmenį vaidina Komisija, Parlamentas ir Taryba. Čia standartinė Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procedūra vadinama **įprasta teisėkūros procedūra**. Tai reiškia, kad Europos Sąjungos teisės aktams pagal Komisijos pateiktą pasiūlymą turi pritarti tiesiogiai išrinktas Europos Parlamentas ir Taryba (27 Europos Sąjungos šalių vyriausybės kvalifikuota balsų dauguma). Teisės aktus rengia ir įgyvendina Komisija¹³. Sprendimai Bendroje užsienio ir saugumo politikos srityje priimami vienbalsiai Europos vadovų taryboje arba Taryboje. Šalys narės gali „susilaikyti“, taip neblokuodamos sprendimo priėmimo. Susilaikiusi valstybė

¹⁰ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. [2010] C 83 OL.

¹¹ Europos Sąjungos sutartis. [2010] C 83 OL.

¹² Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. [2010] C 83 OL.

¹³ http://europa.eu/about-eu/basic-information/decision-making/index_lt.htm

narė nepriprivalo įgyvendinti tokio Tarybos sprendimo, tačiau turi pripažinti, kad toks sprendimas saisto Europos Sąjungą. Kvalifikuota balsų dauguma sprendimai gali būti priimami Europos Sąjungos sutarties 31 (2) ir (3) str. nurodytais atvejais, tačiau ši išimtis netaikoma karinio ir gynybinio pobūdžio sprendimams. Komisija ir Parlamentas dalyvauja sprendimų priėmimo procese labai ribotai. Parlamentas pateikia nuomones ir tvirtina biudžetą.¹⁴

Europos vadovų taryba. Europos vadovų taryba Bendroje energetikos politikoje nustato pagrindines kryptis, ji tiesiogiai nedalyvauja teisės aktų leidybos procese. Tačiau gali inicijuoti temines diskusijas savo susitikimų metu, kaip pavyzdžiui 2011 m. vasario mėnesio susitikime buvo aptarta Europos Sąjungos energetikos strategija. Taigi galima teigti, kad pagrindiniai prioritetai ir aukščiausio lygio derybos dėl energetikos prioritetų vyksta būtent Europos vadovų taryboje ir tai yra kaip pagrindas tolimesniam teisėkūros procesui¹⁵. Europos vadovų taryba didesnę vaidmenį vaidina įgyvendinant Bendrą saugumo ir gynybos politiką nei Bendrą energetikos politiką. Bendroje saugumo ir gynybos politikoje Europos vadovų taryba ne tik priima strateginius dokumentus, bet ir vieningai priima konkrečius sprendimus dėl jos įgyvendinimo vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties 31 (1) str.

Europos vadovų tarybos priimamų sprendimų sąsajos tarp Bendros energetikos politikos ir Bendros saugumo ir gynybos politikos yra bandomos užtikinti per institucinę jos struktūrą ir jai suteiktą kompetenciją. Į Europos vadovų tarybos sudėtį įeina Komisijos pirmininkas, kuris vadovauja institucijai atsakingai už Bendros energetikos politikos įgyvendinimą. Taip pat jos darbe dalyvauja Europos Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio ir saugumo politikai, kuris yra Komisijos pirmininko pavaduotojas ir atsakingas už Europos Sąjungos išorės ir užsienio politiką Komisijoje, taigi didžiąją dalimi atsakingas ir už išorės energetikos politiką. Lisabonos sutartimi siekiant suderinti Europos Sąjungos veiksmus išorės politikos srityse ir Bendros užsienio ir saugumo politikos srityje, numatyta Europos vadovų tarybos kompetencija nustatyti Europos Sąjungos strateginius interesus ir tikslus tiek įgyvendinant išorės Bendrą energetikos politiką, tiek Bendrą užsienio ir saugumo politiką vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties 15 (1) str. ir 22 (1) str. Taigi, galima teigti, kad Europos vadovų tarybos kompetencija ir institucinė struktūra leidžia suderinti Bendrą gynybos ir saugumo politiką ir išorės energetikos politiką.

¹⁴ <http://www.urm.lt/index.php?1102572536>

¹⁵ Vertimas iš: Braun, J. F. EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules Between a new policy and business as usual. Working Paper. No. 31 / February 2011. European Policy Institute Network.
<http://www.ceps.eu>

Europos Komisija. Sprendimai dėl Bendros energetikos politikos įgyvendinimo priklauso Komisijos Energetikos generalinio direktorato kompetencijai. Jis vaidina svariausią vaidmenį įgyvendinant tokius svarbius išorės energetikos projektus kaip Pietų Koridorius ar Viduržemio jūros saulės jėgainės, tuo tarpu Europos Sąjungos vyriausiais įgaliotinis atlieka tik antrinį vaidmenį. Tačiau energijos tiekimo užtikrinimo srityje, tam tikros kompetencijos perdavimas išorės energetikos klausimais Europos Sąjungos vyriausiajam įgaliotiniui yra neišvengiamas, nes net pačioje Europos Sąjungos energetikos strategijoje teigiama, kad Europos Sąjungos politika ypatingą dėmesį skirs naftotiekių ir dujotiekių patikimumui ir saugumui užtikrinti derinant energetikos politikos ir Bendros užsienio ir saugumo politikos instrumentus. Tokių politikų derinimą geriausiai būtent gali atlikti Europos Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis atsakingas už Europos Sąjungos išorės ir užsienio politiką. Komisijos vaidmuo įgyvendinant Bendrą saugumo ir gynybos politiką yra daug mažesnis, jai suteikta tik tam tikra iniciatyvos teisė. Daugiausia sąsajų su Bendra saugumo ir gynybos politika Komisija turi įgyvendindama humanitarines krizių valdymo operacijas.

Europos Sąjungos taryba (Taryba). Taryba kartu su Parlamentu priima teisės aktus Bendroje energetikos politikoje pagal įprastą teisėkūros procedūrą, išskyrus sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 194 (3) str. dėl fiskalinio pobūdžio priemonių „...Taryba, sprendama vieningai pagal specialią teisėkūros procedūrą ir pasikonsultavusi su Europos Parlamentu, patvirtina čia nurodytas priemones“... Iki Lisabonos sutarties pagrindinį vaidmenį Energetikos išorės politikoje vaidino Taryba. Tačiau 2010 m. vykusioje Europos Sąjungos – Jungtinių Amerikos Valstijų Energetikos taryboje pagrindinis vaidmuo buvo patikėtas Komisijos Išorės veiksmų generaliniam direktoratui. Tai sukėlė didžiulę įtampą tarp Komisijos ir Tarybos, kadangi Taryba ir valstybės narės prarado tiesioginę galimybę įtraukti į dienotvarkę joms aktualius klausimus. Taigi, galima daryti išvadą, kad ir ateityje Bendros energetikos politikos klausimai Europos Sąjungai atstovaus Komisija, o už tinkamą įgyvendinimą bus atsakinga Europos Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis.

Taryba yra pagrindinė institucija, priimanti sprendimus Bendros saugumo ir gynybos politikoje. Tarybai, priimančiai sprendimus Bendros saugumo ir gynybos politikoje klausimais, pirmininkauja Europos Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis. Tai mažina galimybes pirmininkaujančiai valstybei formuoti Tarybos dienotvarkę ar priimamus sprendimus. Tuo tarpu visoms kitoms Taryboms, tame tarpe ir Transporto, energetikos ir telekomunikacijos tarybai, pirmininkauja valstybės narės, besikeisdamos kas šeši mėnesiai.

Europos Parlamentas. Sprendimus Bendros energetikos politikos srityje priima Parlamentas kartu su Taryba pagal įprastą teisėkūros procedūrą, išskyrus kaip Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 194 (3) str. dėl fiskalinio pobūdžio priemonių „...Taryba, spręsdama vieningai pagal specialią teisėkūros procedūrą ir pasikonsultavusi su Europos Parlamentu, patvirtina čia nurodytas priemones“. Sudarant tarptautinius susitarimus energetikos sektoriuje pagal sutarties 218 (6a) str. Taryba privalo gauti Parlamento pritarimą, kai susitarimams, apimantiems sritis, kurioms taikoma įprasta teisėkūros procedūra arba speciali teisėkūros procedūra, kai reikia Europos Parlamento pritarimo, t.y. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 194 (1). Parlamento pritarimo nereikia sudarant susitarimus išimtinai susijusius su užsienio ir saugumo politika. Taigi tarptautiniai susitarimai dėl tokių svarbių ES projektų kaip Pietų Koridorius ar Nabuko negali būti sudaryti be Parlamento sutikimo. Pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 218 (10) str. Komisija ir Taryba privalo teikti informaciją Parlamentui apie derybų eigą, tačiau parlamento nariai negali dalyvauti derybų metu.

Europos Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis reguliariai konsultuojasi su Parlamentu svarbiais Bendros saugumo ir gynybos politikos klausimais ir informuoja apie šių politikų raidą. Savo ruožtu Parlamentas gali teigti paklausimus ir rekomendacijas Užsienio reikalų tarybai, o pažangos įgyvendinat Bendrą gynybos saugumo politiką svarstymai Parlamente numatyti du kartus per metus¹⁶. Taigi visos Parlamento funkcijos Bendros gynybos saugumo politikos srityje yra konsultacinio pobūdžio, jo galimybės kontroliuoti Bendrą gynybos saugumo politiką biudžetiniais instrumentais yra labai ribotos, kadangi Europos Sąjungos išlaidos, susijusios su karinėmis ar gynybinio pobūdžio operacijomis, yra finansuojamos valstybių narių pagal jų Bendro vidaus produkto dydį¹⁷.

Europos Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai (ESVĮ). Taryba ir ESVĮ užtikrina Sąjungos veiksmų vienybę, nuoseklumą ir veiksmingumą. ESVĮ vadovauja Bendrai užsienio ir saugumo politikai. ESVĮ dalyvauja Vadovų tarybos darbe ir pirmininkauja Užsienio reikalų tarybai. Vyriausiasis įgaliotinis yra vienas iš Komisijos pirmininko pavaduotojų. Jis užtikrina Sąjungos išorės veiksmų nuoseklumą. Komisijoje jis yra atsakingas už jos įsipareigojimus išorės santykių srityje ir už kitų Europos

¹⁶ M. Šešelgytė. „Lisabonos sutarties įtakos Europos Sąjungos institucinei sandaria BSGP srityje vertinimas ir Leistuvo sėkmingo pirmininkavimo ES Tarybai šioje veiklos srityje nustatymas.“ 2011 m. Europos Sąjungos sutartis, 36 str.

¹⁷ M. Šešelgytė. „Lisabonos sutarties įtakos Europos Sąjungos institucinei sandaria BSGP srityje vertinimas ir Lietuvos sėkmingo pirmininkavimo ES Tarybai šioje veiklos srityje nustatymas.“ 2011 m. Europos Sąjungos sutartis, 41 str.

Sąjungos išorės veiksmų koordinavimą. Bendros užsienio ir saugumo politikos reikalais Sąjungai atstovauja vyriausiasis įgaliotinis. Sąjungos vardu jis veda politinį dialogą su trečiomis šalimis ir išreiškia Sąjungos poziciją tarptautinėse organizacijose ir tarptautinėse konferencijose.¹⁸ ESVĮ prižiūrimas Tarybos bei palaikydamas glaudų ir nuolatinį ryšį su Politiniu ir saugumo komitetu, Bendroje užsienio ir saugumo politikoje užtikrina civilinių ir karinių misijų koordinavimą.¹⁹ Po Lisabonos sutarties galios balansas Bendro saugumo ir gynybos politikos srityje persistūmė Tarybos naudai. Iki Lisabonos sutarties Komisija turėjo iniciatyvos teisę, tai yra tik gavus siūlymą iš Komisijos buvo galima priimti sprendimą, tuo tarpu Lisabonos sutartimi iniciatyvos teisė perduota ESVĮ. Tokie pokyčiai suteikia daugiau galimybių valstybėms narėms įtakoti priimamus sprendimus, tačiau ESVĮ teisė teikti pasiūlymus ir formuoti Bendros saugumo ir gynybos politikos darbotvarkę, valstybėms narėms palieka nedaug galimybių veikti šioje srityje²⁰. Tačiau valstybės narės išlieka svarbiausios priimant sprendimus Bendroje saugumo ir gynybos politikoje. ESVĮ yra tik jų vykdytojas. Įgyvendinat Bendrą energetikos politiką ESVĮ vaidmuo apsiriboja Bendros energetikos išorės politikos koordinavimu.

Europos išorės veiksmų tarnyba (EIVT). EIVT padeda vyriausiajam įgaliotiniui vykdyti jo įgaliojimus²¹: 1) vadovauti Bendrai užsienio ir saugumo politikai, įskaitant Bendrą saugumo ir gynybos politiką, savo pasiūlymais prisidėti prie šios politikos plėtojimo bei ją vykdyti pagal Tarybos suteiktus įgaliojimus ir užtikrinti Sąjungos išorės veiksmų nuoseklumą; 2) atlikti Užsienio reikalų tarybos pirmininko pareigas, nedarant poveikio įprastinėms Tarybos generalinio sekretoriato užduotims; 3) atlikti Komisijos pirmininko pavaduotojo pareigas, susijusias su jo atsakomybe Komisijoje už jo funkcijas išorės santykių srityje ir kitų Sąjungos išorės veiksmų aspektų koordinavimą, nedarant poveikio įprastinėms Komisijos tarnybų užduotims; 4) EIVT padeda Vadovų tarybos pirmininkui, Komisijos pirmininkui ir Komisijai atlikti atitinkamas jų funkcijas išorės santykių srityje. EIVT ir Komisijos tarnybos, atlikdamos savo atitinkamas funkcijas, konsultuojasi tarpusavyje visais su Sąjungos išorės veiksmis susijusiais klausimais, išskyrus Bendrą saugumo ir gynybos politiką.²²

¹⁸ Europos Sąjungos sutartis 26 str., 27 str.

¹⁹ Europos Sąjungos sutartis 43 (2) str.

²⁰ M. Šešelgytė. „Lisabonos sutarties įtakos Europos Sąjungos institucinei sandaria BSGP srityje vertinimas ir Lietuvos sėkmingo pirmininkavimo ES Tarybai šioje veiklos srityje nustatymas.“ 2011 m.

²¹ Tarybos sprendimas. 2010 m. liepos 26 d. kuriuo nustatoma Europos išorės veiksmų tarnybos struktūra ir veikimas (2010/427/ES) L 201/30, 2010 m. 2 str.

²² Tarybos sprendimas. 2010 m. liepos 26 d. kuriuo nustatoma Europos išorės veiksmų tarnybos struktūra ir veikimas (2010/427/ES) L 201/30, 2010 m. 3 str.

Taigi, atlikta analizė parodė, kad Europos Sąjungos institucinėje struktūroje yra sukurta jungiamoji grandis tarp Bendros energetikos išorės politikos ir Europos sąjungos gynybos politikos. Pagrindinį vaidmenį jų koordinavime atlieka ESVĮ, kartu su EIVT. Tačiau bendradarbiavimas tarp vidaus politikos įgyvendinimo ir Europos gynybos ir saugumo politikos yra labai ribotas.

ENERGETIKOS VAIDMUO ĮGYVENDINANT BENDRĄ GYNYBOS IR SAUGUMO POLITIKĄ

Neofunkcionalizmo integracijos teorija teigia, kad Europos Sąjungos valstybių narių didėjančią integraciją lemia egzistuojantys ryšiai tarp atskirų ekonomikos, socialinės ir išorės politikos sričių²³. Europos Sąjungos valstybių narių integracija negali vykti tik atskirose politikos srityse, nes išskirti integraciniai tikslai nebus pasiekti be kitų politikos sričių koordinavimo²⁴.

Neišvengiamą Bendros užsienio ir saugumo politikos integraciją su kitomis politikos sritimis patvirtina ir Lisabonos sutartimi²⁵ įsitvirtinti pokyčiai: t.y. panaikinta trijų ramsčių sistema, apibrėžusi skirtingą institucijų kompetenciją ir skirtingas sprendimų priėmimo procedūras atskirose politikos srityse. Europos Sąjungos veikimą šiuo metu reguliuoja dvi pagrindinės sutartys: Europos Sąjungos sutartis²⁶ ir Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo²⁷. Tačiau, šį atskirumą daugiau sąlygoja nesėkmė ratifikuojant Sutartį dėl Konstitucijos Europai²⁸ nei siekis Bendrą užsienio ir saugumo politiką reglamentuoti atskira sutartimi²⁹.

Bendra gynybos ir saugumo politika yra sudedamoji Bendros užsienio ir saugumo politikos dalis. Į Bendrąją gynybos ir saugumo politiką įeina šios veiklos³⁰:

- a. bendri nusiginklavimo veiksmai,
- b. humanitarinės ir gelbėjimo operacijos,
- c. karinio konsultavimo ir pagalbos operacijos,
- d. konfliktų prevencijos ir taikos palaikymo operacijos,
- e. kovinių pajėgų vykdomos krizių valdymo misijos, įskaitant taikdarystę ir

pokonfliktinio stabilizavimo operacijos.

²³ Švarplys, A., Virgilijus, A. Konceptuali kaita Europos integracijos teorijose. *Filosofija. Sociologija*. 2009, 20(2): p. 104–113

²⁴ Craig, P. *The Evolution of EU Law*. Oxford University Press, 2011, p. 14-17.

²⁵ Lisabonos sutartis. [2007] C306 OL.

²⁶ Europos Sąjungos sutartis. [2010] C 83 OL.

²⁷ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. [2010] C 83 OL.

²⁸ Sutartis dėl Konstitucijos Europai [2004] C310 OL

²⁹ Eckhout, P. *EU External Relations Law*. Oxford University Press, 2011, p.166.

³⁰ Europos Sąjungos sutarties 43 str. [2010] C 83 OL.

Europos gynybos agentūra yra atsakinga už Bendrosios gynybos ir saugumo politikos koordinavimą. Galima išskirti šiuos pagrindinius veiksmus formuojant Bendrąją gynybos ir saugumo politiką³¹:

a. išsamiai ir sistemiškai nustatyti pajėgumų poreikius vykdant Bendrąją gynybos ir saugumo politiką, apimant reikalavimų kariuomenei harmonizavimą. Parengta Pajėgumų vystymo strategija.³²

b. stiprinti Europos gynybos mokslinių tyrimų ir technologijų veiksmingumą, skatinat bendradarbiavimą moksliniuose tyrimuose ir technologinėje plėtroje. Parengta Europos gynybos tyrimų ir technologinės plėtros strategija³³.

c. skatinti ir stiprinti Europos bendradarbiavimą ginkluotės srityje. Parengta Europos ginkluoto bendradarbiavimo strategija³⁴.

d. stiprinti gynybos technologijas ir pramonę bei sukurti tarptautiniu mastu konkurencingą Europos gynybos įrangos rinką. Parengta Gynybos technologijų ir pramonės stiprinimo strategija³⁵.

Nors aukščiau paminėtos strategijos yra išimtinai nukreiptos į Bendrosios gynybos ir saugumo politikos formavimą, bet galima išskirti tam tikras bendras nuostatas dėl Bendrosios gynybos ir saugumo politikos ir Energetikos politikos sąlyčio taškų. Visų pirma, Bendra gynybos ir saugumo politika turi būti įgyvendinama laikantis tvarios plėtros koncepcijos. Antra, įgyvendinant Bendrąją gynybos ir saugumo politiką yra reikalingi energetiniai resursai. Spręsti bendrus Bendros gynybos ir saugumo politikos ir Bendros energetikos politikos klausimus jau buvo surengtos dvi konferencijos, kuriose buvo diskutuojamas energetikos politikos vaidmuo įgyvendinant Bendrąją gynybos ir saugumo politiką.

2012 m. įvyko konferencija “Žalioji karyba 2012”³⁶. Joje buvo aptariamas kariuomenės vaidmuo įgyvendinant darnaus vystimosi koncepciją. Buvo pabrėžta, kad bendros karinės pajėgos gali prisidėti mažinant šiltnamio efektą, sukeliančių dujų išmetimą į aplinką. Pagrindinėmis veiklos kryptimis buvo įvardintos:

- a. atsinaujinčiųjų energijos išteklių panaudojimas,
- b. mažai kuro naudojančių technologijų įdiegimas,
- c. naujų energetinių sistemų konstravimas,

³¹ European Defence Agency's. Strategic framework, <http://www.eda.europa.eu>

³² <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Overview>

³³ <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Overview>

³⁴ <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Overview>

³⁵ <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Overview>

³⁶ http://www.eda.europa.eu/News/12-06-21/Military_Green_2012_Examining_sustainability_in_defence

d. atliekų naudojimas energijos gamybai.

Taip pat buvo pabrėžta, kad dėl Lisabonos sutartimi³⁷ detalizuoto ir pakeisto energetikos sektoriaus reguliavimo šiuo metu neaišku, kokia bus Europos Sąjungos išorės energetikos politika; t.y., ar išorės energetikos politiką formuos ir vykdys atskiros Europos Sąjungos valstybės narės, ar ji pereis Europos Sąjungos kompetencijai ir kaip tai paveiks krizių valdymo operacijas.

2011 m. buvo organizuotas šešių konferencijų ciklas skirtas energijos tiekimo saugumui. Viena iš jų įvyko Budapešte - Energijos tiekimas krizių valdymo operacijoms³⁸. Čia buvo akcentuojama, kad yra sudėtinga užtikrinti nepertraukiamą energijos tiekimą į krizių apimtus regionus, todėl vienas iš sprendimo būdų būtų naudoti vietinius atsinaujinančius energijos išteklius vietoje šiuo metu įprastai naudojamų iškastinių energijos šaltinių. Krizių valdymo operacijų metu energijai gaminti pagrinde naudojamas iškastinis kuras. Kyla problemų dėl jo savalaikio pristatymo bei kainų svyravimo rinkoje. Todėl vienas iš pagrindinių uždavinių yra mažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro bei didinti energijos naudojimo efektyvumą. Šios priemonės išspręstų problemas, susijusias su energijos išteklių logistika, kurios sklandus įgyvendinimas visada kelia daug problemų krizių valdymo operacijų metu.

Taip pat Pajėgumų vystymo strategijoje³⁹ Europos gynybos agentūra patvirtino 10 prioritetų. Vienas iš jų – Kuras ir energija⁴⁰. Čia nurodoma, kad energetines problemas krizių valdymo operacijų metu galima išspręsti tik naudojant naujas technologijas, orientuotas į atsinaujinančiųjų energijos išteklių panaudojimą ir didelio galios tankio energijos saugojimo sistemų instaliavimą.

Ypatingas dėmesys energijos tiekimo problemoms yra skiriamas Krizių valdymo operacijų metu. Išskiriami šie prioritetai:⁴¹.

a. pademonstruoti, kaip energijos tiekimo sistemos, kurias sudaro kombinuotos įprastinės sistemos su naujomis konversijos, saugojimo ir valdymo technologijomis, kartu su personalo mokymais, didina veiklos efektyvumą, mažina energijos sunaudojimą, priklausomybę nuo iškastinio kuro, sprendžia logistikos problemas bei prisideda prie aplinkos apsaugos;

³⁷ Lisabonos sutartis. [2007] C306 OL.

³⁸ [http://www.eda.europa.eu/events/11-05-](http://www.eda.europa.eu/events/11-05-05/energy_supply_for_eu_crisis_management_%E2%80%93_lessons_learned_and_opportunities_identified)

[05/energy_supply_for_eu_crisis_management_%E2%80%93_lessons_learned_and_opportunities_identified](http://www.eda.europa.eu/Strategies/Overview)

³⁹ <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Overview>

⁴⁰ <http://www.eda.europa.eu/Capabilitiespriorities/Top10priorities>

⁴¹ <http://www.eda.europa.eu/Capabilitiespriorities/Top10priorities>

b. identifikuoti esančias rinkoje technologijas, kurias būtų galima diegti krizių valdymo centruose ir pateikti pasiūlymus vidutinio/ilgo laikotarpio investicijoms į energetikos technologijas;

c. didinti personalo žinias apie naujas technologijas ir aplinkai draugiškų sprendimų priėmimą;

d. sudaryti sąlygas savalaikiam naujų energetikos technologijų įsigijimui;

e. integruoti civilinio saugumo ir gynybos sritis energetikos ir aplinkosaugos srityse.

Pagal aptartus Bendrosios gynybos ir saugumo politikos prioritetus galime išskirti šiuos pagrindinius Bendrosios gynybos ir saugumo politikos ir Energetikos politikos sąlyčio taškus:

1. moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra,
2. atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimas,
3. energijos tiekimo saugojimas,
4. konkurencijos skatinimas,
5. energijos naudojimo efektyvumo didinimas.
6. darnus vystimasis.

Svarbiausiu prioritetu Bendroje energetikos politikoje⁴² ir Bendroje gynybos ir saugumo politikoje – naujų technologijų plėtra ir įdiegimas, ypatingą dėmesį skiriant atsinaujinančioms energetikos ir energijos saugojimo technologijoms. Abejose politikos srityse yra akcentuojama mokslinių tyrimų vystant naujas technologijas svarba, naujų demonstracinio pobūdžio energetinių sistemų konstravimas, konkurencinės rinkos energetikos technologijoms sukūrimas.

Galima daryti išvadą, kad Bendros energetikos politikos ir Bendrosios gynybos ir saugumo politikos bendras dėmuo yra – energetikos technologijų kūrimas ir vystymas, identifikuojant svarbiausiais technologijas bei sukuriant priemones jų vystymui. Taigi, efektyvumo prasme yra labai svarbu nedubliuoti mokslinių tyrimų, o skirti finansavimą atskiriems kompetencijos centrums apjungiant karinių pajėgų ir civilius poreikius.

---

⁴² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy Com(2010) 639 final <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639:EN:HTML:NOT>

IŠVADOS

Viena iš pagrindinių kliūčių Bendros užsienio ir saugumo politikos ir Bendros energetikos politikos integracijai yra sutartimis įtvirtintas iš esmės skirtingas institucijų bendradarbiavimas ir jų kompetencija šiose srityse.

Europos Sąjungos institucijų vaidmuo ir kompetencija Bendroje energetikos politikoje ir Bendroje užsienio ir saugumo politikoje yra skirtinga. Bendroje energetikos politikoje priimant teisės aktus pagrindinį vaidmenį vaidina Komisija, Parlamentas ir Taryba. Čia standartinė Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procedūra vadinama **įprasta teisėkūros procedūra**. Sprendimai Bendroje užsienio ir saugumo politikos srityje priimami vienbalsiai Europos vadovų taryboje arba Taryboje. Šalys narės gali „susilaikyti“, taip neblokuodamos sprendimo priėmimo. Susilaikiusi valstybė narė nepriprivalo įgyvendinti tokio Tarybos sprendimo, tačiau turi pripažinti, kad toks sprendimas saisto Europos Sąjungą.

Energetikos politikos ir Bendrosios gynybos ir saugumo politikos bendras dėmuo yra energetikos technologijų kūrimas ir vystymas, identifikuojant svarbiausiais technologijas bei sukuriant priemones jų vystymui. Taigi, efektyvumo prasme yra labai svarbu nedubliuoti mokslinių tyrimų, o skirti finansavimą atskiriems kompetencijos centrams apjungiant karinių pajėgų ir civilius poreikius.

LITERATŪRA

1. Braun, J. F. EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules Between a new policy and business as usual. Working Paper. No. 31 / February 2011. European Policy Institute Network. <http://www.ceps.eu>
2. Biondi, A., Eeckhout, P., Ripley S. **EU Law after Lisbon**. Oxford University Press, 2012.
3. Craig, P. **The Evolution of EU Law**. Oxford University Press, 2011.
4. Eeckhout, P. **EU External Relations Law**. Oxford University Press, 2011.
5. M. Šešelgytė. „Lisabonos sutarties įtakos Europos Sąjungos institucinei sandaria BSGP srityje vertinimas ir Leistuvo sėkmingo pirmininkavimo ES Tarybai šioje veiklos srityje nustatymas.“ 2011 m. Europos Sąjungos sutartis.
6. Švarplys, A., Virgilijus, A. Konceptuali kaita Europos integracijos teorijose. *Filosofija. Sociologija*. 2009, 20(2).
7. Europos Sąjungos sutarties 43 str. [2010] C 83 OL.
8. Lisabonos sutartis. [2007] C306 OL.
9. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. [2010] C 83 OL.
10. Sutartis dėl Konditucijos Europai. [2010] C 83 OL.
11. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy Com(2010) 639 final <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639:EN:HTML:NOT>
12. Tarybos sprendimas. 2010 m. liepos 26 d. kuriuo nustatoma Europos išorės veiksmų tarnybos struktūra ir veikimas (2010/427/ES) L 201/30, 2010 m

13. European Defence Agency's. Strategic framework. <http://www.eda.europa.eu>
14. <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Overview>
15. http://www.eda.europa.eu/News/12-06-21/Military_Green_2012_Examining_sustainability_in_defence
16. http://www.eda.europa.eu/events/11-05-05/energy_supply_for_eu_crisis_management_%E2%80%93_lessons_learned_and_opportunities_identified
17. <http://www.eda.europa.eu/Capabilitiespriorities/Top10priorities>

LINKS BETWEEN EUROPEAN UNION ENERGY AND SECURITY POLICIES

Saulė Milčiuvienė*

Vytauto Didžiojo universitetas

Summary

The article analyzes the integration of Common security and defense policy and Common energy policy. The first part of the article draws attention to the different decision-making procedures and institutional competencies in these policy areas, the second part analyses the functions of the EU institutions in energy and security policies, while the third part - sets out common priorities for energy in Common energy policy and Common security and defense policy. At the end of the article the following conclusions are made: (i) the development of the new energy technologies are the most appropriate points of integrations, and (ii) the different institutional activity methods is the greatest threat to the successful strategy implementation.

Keywords: Common security and defense policy, Common foreign and security policy, Common energy policy, integration, security of energy supply.

Saulė Milčiuvienė*, socialinių mokslų teisės krypties daktarė, Vytauto Didžiojo universitetas, Privatinės teisės katedros vedėja, docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: energetikos teisė.

Saulė Milčiuvienė*, doctor of social science (law), Vytautas Magnus University, a head of Department of Civil Law, associated professor. Research interests: energy law.

FREEDOM OF RESEARCH AND PUBLIC SECURITY

Aušrinė Pasvenskienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303655
El. paštas: ausrinepas@yahoo.com*

Annotation. Academic freedom is the constitutional right to freely decide whether to engage in science and research, including the right to freely choose the sphere of scientific research and methods of investigating particular subjects, to form scientific world-view. One of the main principles is the ability to generate new knowledge through research and inquiry without any restrictions. Scholars must be free to choose specific research area and this may help ensure that students get the most current knowledge. The article analyses restrictions that may be imposed, their justification and limitations on the publication of research results and raises the question what should be the balance between the openness of scientific research and the needs of national security? Freedom of research should be restricted when the benefit is unlikely to the human kind, or when the significant harm is highly likely on the influence of dangerous knowledge or a dangerous way of gaining knowledge; also the misuse of biology and medicine which may lead to acts endangering human dignity; also terrorism which may highly impact public security. In all other cases, research is to be regarded as a public good necessary for creation of knowledge and a better and healthier society and must be defended and protected.

Keywords: academic freedom, freedom of research and publication, public security.

INTRODUCTION

The professors provide the institution's intellectual capital and supply its dynamic force to conduct research, analyze information, create knowledge, and educate future leaders. To perform these tasks—teaching, inducing critical thinking, and inquiry—the faculty requires academic freedom as a necessary condition to do its job.¹

The constitutional emphasis on higher education universities expresses the idea that academic freedom protects not research as such, but rather the disinterested scholarship. “Without scientific progress no amount of achievement in other directions can insure our health, prosperity, and security as a nation in the modern world.”²

The rights associated with academic freedom are that scientific research must be conducted without unreasonable interference or restriction by law, institutions, or public pressure. However it is not an absolute right. Academic freedom does not entitle a scholar to pursue experiments on non-consenting human subjects or falsify results.

---

¹ NDU faculty handbook [interactive]. 2008 [accessed 28-10-2012].
<<http://www.ndu.edu/aa/policies/Academic%20Freedom%20NDU%20policy--Nov%2008.pdf>>.

² Post, R.C. *Democracy, expertise, and academic freedom: a First Amendment jurisprudence for the modern state*. New Haven and London: Yale university press, 2012.

As noted in the ruling of the Constitutional Court, no scientific views may be thrust upon a person, he may not be forced to choose a certain sphere of scientific research, he may not be forced to perform certain scientific research or be prohibited from performing certain scientific research, and to publish or not to publish results of the performed scientific research; this is a matter of the discretion of the person and his free choice”³.

On the other hand, the interests of higher education institutions and those of society must be adjusted; autonomy of universities must be in conformity with their duty to observe the Constitution and laws with responsibility and accountability to society.

The restrictions and limitations that may be imposed, their justification on the scientific research and publication raise the question what should be the balance between the openness of scientific research and the needs of public security? Freedom of research can and should be restricted when it is highly likely to yield significant harm or dangerous knowledge. Science, genetic engineering, nuclear weapons, nuclear power and other things bring some fear and distrust and also raise the ethical issues. The terrorist attacks also raise an issue regarding the balance between the need for national security and the pursuit of academic freedom. Academic freedom also deals with threat from the growth in the use of new information and communication technologies to provide open and distance learning.

The subject of this paper is freedom of research and publication as one of the main categories of academic freedom and possibility to limit or impose restrictions on the ground of public security.

The aim of the paper is to make analysis of the restrictions and limitations that may be imposed and their justification on the scientific research and publication in order to ensure public security.

The methodology in the research. The author of this paper used analytical and comparative methods to review the meaning of freedom of research and publication, to evaluate some events that may have impact on this freedom, to analyse their influence on restrictions and limitations on the freedom of research.

---

³ The Constitutional Court of the Republic of Lithuania ruling on the compliance of the provisions of the Republic of Lithuania Law on science and studies (wording of 30 April 2009) with the Constitution of the Republic of Lithuania. 22 December 2011, *Official Gazette*, 2011, No. 160-7591.

FREEDOM OF RESEARCH AND PUBLICATION LEGAL REGULATION

Higher education as a public good which helps to ensure the social, economic, cultural progress therefore requires an appropriate legal framework. Higher education is important as a value that contributes to the academic self-expression and the development of the knowledge society.

Institutions of higher education are conducted for the common good and not to further the interest of either the individual professor or the institutions as a whole. The common good depends upon the free search for truth and its free exposition.⁴

Science and studies mission is to help ensure the country's social, cultural and economic prosperity, to be a fulfilling life support and encouragement for each Lithuanian citizen and satisfy the natural thirst for knowledge. Lithuanian science and studies policy undertakes the quality of higher education, guarantees every citizens equal access to higher education and conditions for the best of them to perform a scholarly work, to seek the scientific and creative development; the said policy manages the compliance of science and studies system with society and economic needs, supports its openness and integration into the international research and higher education area. Sustainable education system is the foundation for the development of the knowledge society, the strengthening of the knowledge-based economy and the sustainable development of the country, dynamic and competitive life of the national economy, social and economic well-being; such a system fosters a creative, well-educated, dignified, ethically responsible, independent and entrepreneurial personality, upholds the civilizational Lithuanian identity, supports, develops and creates national and global cultural traditions.⁵

Recognized system of the higher education values may help to understand the need for legal regulation, which would allow ensuring the science and studies mission. Researchers unanimously admit that higher education institutions have these traditions - autonomy, academic freedom, scientific and study unity, democracy - which are the original idea of the essence of higher education and must be protected despite the change in modern society and the modern higher education phenomenon.

Academic freedom is conventionally understood as having four distinct dimensions: freedom of research and publication, freedom in the classroom, freedom of intramural speech,

---

⁴ NDU faculty handbook [interactive]. 2008 [accessed 28-10-2012].
<<http://www.ndu.edu/aa/policies/Academic%20Freedom%20NDU%20policy--Nov%2008.pdf>>.

⁵ Republic of Lithuania Law on Higher Education and Research. 30 April 2009, No. XI-242. *Official Gazette*, No. 52-2140, article 2.

and freedom of extramural speech.⁶ The Scholars at Risk (SAR) Network gives a definition of academic freedom: the right of scholars, individually and collectively, to teach and discuss, to carry out research and to disseminate and publish the results thereof, to express freely their opinion about the institution or system in which they work, to be free from institutional censorship, and to participate in professional or representative academic bodies without fear, persecution, harassment, intimidation and violence, without discrimination and without constriction by prescribed doctrine.⁷

The Constitution of the Republic of Lithuania provides that “culture, science and research, and teaching shall be free”⁸. According to the Constitutional Court of the Republic of Lithuania “the constitutional freedom of science and research also inter alia means that every person has the right to freely decide by himself whether to engage in science and research, including the right to freely choose the sphere of scientific research and methods of investigating particular subjects, to form his scientific world-view”⁹ and also “a person may not be hindered from seeking, receiving and imparting information and ideas”¹⁰.

This paper mainly focuses on the freedom of research and publication. Freedom of research and publication follows most directly from the fundamental mission of the university to create new knowledge.¹¹ The main idea is that scholars will not create new knowledge unless they are free to inquire and share their results with the general public.

Freedom in research and training as one of the fundamental principles is declared in the Magna Charta Universitatum. It states inter alia that freedom in research and training is the fundamental principle of university life; governments and universities must ensure respect for this fundamental requirement; rejecting intolerance and always open to dialogue, a university

---

⁶ Finkin M.W., Post R.C. For the common good: principles of American academic freedom. New Haven and London: Yale university press, 2009.

⁷ Heisler, M.O. Academic Freedom and the Freedom of Academics: Towards a Transnational Civil Society Move [interactive]. 2007 [accessed 28-10-2012] <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1528-3585.2007.00301.x/full>>.

⁸ Constitution of the Republic of Lithuania. *Official Gazette*, 1992, No. 33-1014, article 42.

⁹ The Constitutional Court of the Republic of Lithuania ruling on the compliance of the provisions of the Republic of Lithuania Law on science and studies (wording of 30 April 2009) with the Constitution of the Republic of Lithuania. 22 December 2011, *Official Gazette*, 2011, No. 160-7591.

¹⁰ *Ibid.* As noted in the ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, paragraph 1 of Article 42 of the Constitution is related to Paragraphs 1 and 2 of Article 25 of the Constitution. In its ruling of 5 May 2007, the Constitutional Court held that the constitutional freedom of science and research is inseparable from the freedom of having one’s own convictions and expressing them, which is entrenched in Article 25 of the Constitution and which implies among other things the freedom of a person to form his own convictions and to choose values of world-view, and from freedom of information consolidated in the same article of the Constitution, which means that a person may not be hindered from seeking, receiving and imparting information and ideas.

¹¹ Finkin M.W., Post R.C. For the common good: principles of American academic freedom. New Haven and London: Yale university press, 2009.

is an ideal meeting-ground for teachers capable of imparting their knowledge and well equipped to develop it by research and innovation and for students entitled, able and willing to enrich their minds with that knowledge.¹²

It has to be stated that it is unacceptable to believe that the scholars possess full freedom to violate their professional norms or even the laws. The principle imposes duties on academics to respect the reciprocal rights of their students, the Government and the society. Limits and restrictions on research and publication sometimes can be imposed to protect governmental interests, especially in the name of national security. The question how far does the freedom of research and publication extend should be answered. Limits and restrictions on research and publication will be discussed below.

INFLUENCE OF PUBLIC SECURITY ON FREEDOM OF RESEARCH

The Constitutional Court recognizes “freedom to choose methods of and access to research (artistic) and pedagogical activities, which is in conformity with the accepted principles of ethics, protection against restrictions and sanctions for making public the results of one’s research, and for the manifestation of one’s beliefs, with the exception of the cases when the published information is a state or official secret and/or is in violation of laws of the Republic of Lithuania”¹³.

The Constitutional Court states that scientific freedom is not an absolute freedom and that there can be certain exceptions and restrictions: scientific freedom must be in conformity with laws and the principles of ethics, and restrictions can be justified on the grounds of state or official secret. Some information may be defined as important to the public security and well-being of the nation, and its handling may be limited by specific law. According to the Republic of Lithuania Law on State Secrets and Official Secrets state secrets are classified political, military, intelligence, counterintelligence, law enforcement, scientific and technical information, the loss or unauthorized disclosure of which may result in a threat to the sovereignty of the Republic of Lithuania, territorial integrity, defense power and may damage state interests, cause life-threatening.¹⁴ State secrets may consist of detailed information about new technologies, research, testing and results with a particular significance to state

---

¹² *Magna Charta Universitatum* [interactive] Bologna, 1988 [accessed 30-10-12]
< http://www.magna-charta.org/library/userfiles/file/mc_english.pdf >.

¹³ The Constitutional Court of the Republic of Lithuania ruling on the compliance of the provisions of the Republic of Lithuania Law on science and studies (wording of 30 April 2009) with the Constitution of the Republic of Lithuania. 22 December 2011, *Official Gazette*, 2011, No. 160-7591.

¹⁴ Republic of Lithuania Law on State Secrets and Official Secrets. 25 November 1999, No. VIII-1443. *Official Gazette*, No. 105-3019, article 2.

interests.¹⁵ For example, restrictions of the scientific research and publication could be justified on such criteria as dangerous knowledge or a dangerous way of gaining knowledge; also the misuse of biology and medicine which may lead to acts endangering human dignity; performance of classified research in support of the military or other projects which are pivotal to national security; or even terrorist attacks. Under such circumstances government not infrequently seeks to protect governmental and public interests, especially in the name of public security, regarding what can be researched, how the research is carried out, who is taking part in the research and who is informed with the outcome.

The free exchange of scientific data - for example, a component of a deadly toxin – may help to equip a terrorist group with a means of mass destruction. But that same openness may better equip researchers to produce the means of preempting or neutralizing that very threat.¹⁶ Toxins vary greatly in their severity, ranging from usually minor and acute (as in a bee sting) to almost immediately deadly (as in botulinum toxin).¹⁷ Secrecy of scientific research can impede the pace of scientific discovery for good as well as for bad.¹⁸ It is important to understand that the chemistry that advances human life can also be used to destroy it or that the biology that can be used as a treatment for a disease can also be used for homicide.

Scientific research in the field of biology and medicine shall be carried out freely, subject to the legal provisions ensuring the protection of the human being.¹⁹ However research on a person may be undertaken only if certain conditions are met. Some researches may be at all prohibited, for example, the creation of human embryos for research purposes is prohibited.

---

¹⁵ *Ibid*, article 7.

¹⁶ Finkin M.W., Post R.C. For the common good: principles of American academic freedom. New Haven and London: Yale university press, 2009.

¹⁷ [interactive]. [accessed 28-10-2012] <<http://en.wikipedia.org/wiki/Toxin>>.

¹⁸ Finkin M.W., Post R.C. For the common good: principles of American academic freedom. New Haven and London: Yale university press, 2009. Experience of the People's Republic of China, whose suppression of the full extent of the outbreak of severe acute respiratory syndrome seriously aggravated a threat to world health, is a notice to the assumption that secrecy always abets security.

¹⁹ Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, article 15. *Official Gazette*, 2002, No. 97-4258. The convention also states that research on a person may only be undertaken if all the following conditions are met: there is no alternative of comparable effectiveness to research on humans; the risks which may be incurred by that person are not disproportionate to the potential benefits of the research; the research project has been approved by the competent body; the persons undergoing research have been informed of their rights and the safeguards prescribed by law for their protection; the necessary consent has been given expressly, specifically and is documented.

Any intervention seeking to create a human being genetically identical to another human being, whether living or dead, is prohibited.²⁰ The aim of such restriction is to protect the dignity and identity of all human beings because such a biomedical practice might imply serious medical, psychological and social difficulties for all individuals involved. The instrumentalisation of human beings through the deliberate creation of genetically identical human beings is contrary to human dignity and thus constitutes a misuse of biology and medicine. But not all countries prohibit human cloning. There are currently no federal laws in the United States which ban cloning completely. Thirteen American states ban reproductive cloning and three states prohibit use of public funds for such activities. That of course does not prevent research from occurring in private institutions (such as universities) that have both private and federal funding.

Science, genetic engineering, nuclear weapons, nuclear power and other things bring some fear and distrust and also raise the ethical issues. However from the other point of view fear and distrust often comes with the hope that science will provide medicine necessary to all major diseases or ways to prevent them.

There are occasions where the freedom to carry out scientific research should have been constrained for ethical reasons²¹. However, the enormous benefits that science can bring (such as to cure people suffering from HIV/AIDS) and a basic moral obligation to support science on grounds of fairness and to help other people in need there should also be recognised. When carrying out research using human subjects, the obligation to support research against the duty to protect vulnerable research subjects must be weighed.²²

For example, Law on biomedical research ethics²³ states that biomedical research must be carried out in accordance with the principle - human interest outweighs the public and scientific interest. The rights, safety and well-being of the clinical trial subjects shall prevail over the interests of science and society.²⁴

---

²⁰ Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human being with Regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human beings. *Official Gazette*, 2002, No. 97-4259, article 1.

²¹ The Tuskegee Study of Untreated Syphilis in which 412 poor African/American men were deliberately left untreated for forty years in order to see the effects of syphilis.

²² Malcolm O., Should We Strive for Total Scientific Freedom? [interactive]. 2012 [accessed 26-10-2012] <<http://www.bloomsburyacademic.com/view/Scientific-Freedom/chapter-ba-9781849669009-chapter-014.xml>>.

²³ Republic of Lithuania Law on the biomedical research ethics. 11 May 2000 No. VIII-1679, *Official Gazette*, 2000, No. 44-1247.

²⁴ Commission directive 2005/28/EC of 8 April 2005 laying down principles and detailed guidelines for good clinical practice as regards investigational medicinal products for human use, as well as the requirements for authorisation of the manufacturing or importation of such products. *Official journal L 91/13, 09/04/2005*.

The results of scientific research cannot be applied blindly, regardless of their consequences for human welfare. At the same time it is important to ensure that restriction of such freedom would be on stringent grounds. Freedom of research can and should be restricted when it is highly unlikely to yield benefits to the human kind, or when it is highly likely to yield significant harm. In all other cases, research is to be regarded as a public good, and as such, is to be defended and protected.²⁵

So it can be concluded that freedom of research is a prerequisite in the protection of the right to a better and healthier society and to knowledge. But at the same time defending freedom of scientific research does not mean that there should be no control or no limits imposed. There is always a side of ethical, society's or individual interest and safety issues in the area of science and researches that must be evaluated.

It should be emphasized that it is hard to resolve an issue of national security in the abstract. Suppression of ideas or scientific research to protect national security requires a case-by-case analysis in order to determine what specific harms to national security are implicated; are these harms serious and imminent or just slight and speculative. But, case-by-case analysis is hard work, and it is far easier to invoke national security as a blanket justification.²⁶

One more issue which could justify the restrictions of academic freedom is terrorist attacks. The terrorist attacks have a deep impact on personal and professional lives and raise an active debate regarding the balance between the need for national security and the pursuit of academic freedom. Following the terrorist attacks of September 11, 2001, some professors were rebuked for making statements seen as critical of the United States or its antiterrorism effort.²⁷ What if conducted academic research is very controversial or even inflammatory?²⁸

---

²⁵ Bonino E., Giordano S. The Future of Scientific Research Compromises or Ways Forward? [interactive]. 2012 [accessed 26-10-2012] < <http://www.bloomsburyacademic.com/view/Scientific-Freedom/chapter-ba-9781849669009-chapter-011.xml>>.

²⁶ Coggon J., What's Special about Scientific Freedom? [interactive]. 2012 [accessed 26-10-2012] <<http://www.bloomsburyacademic.com/view/Scientific-Freedom/chapter-ba-9781849669009-chapter-016.xml>>.

²⁷ The U.S. government after subsequently denying acknowledged that it prevented Swiss Muslim scholar Tariq Ramadan from assuming a position at the University of Notre Dame because of his ideology. There were more cases when government has excluded scholars because of their political viewpoint or involvement. Bolivian scholar Waskar Ari waited for nearly two years for a decision on the University of Nebraska's visa application while the faculty position offered to him languished. He studies political activism among Bolivia's indigenous Aymara people, an ethnicity he shares with Bolivia's president, who has opposed certain American interests in his country. John Milios, a Greek Marxist economist who was denied entry at the U.S. border despite having a valid visa, he was interrogated about his politics before being turned away. An Iraqi professor of medicine Riyadh Lafta, was denied a visa to lecture at the University of Washington about the public health effects of the Iraqi war. His research contradicts U.S. government data about death tolls from the war.

Levinson, R.B. Legal watch: Ideology in the Academy [interactive]. 2007 [accessed 26-10-2012] < <http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2007/JA/Col/lw.htm>>.

In 2002, the United States agencies of the federal government began to evaluate information available to the public through the Internet. The memorandum was issued cautioning that information reasonably expected to assist in the development of weapons of mass destruction should not be disclosed.²⁹ What should be the balance between the openness of scientific research and the needs of national security? It must be noticed that sometimes restriction of research may also diminish the development of technology, materials that can be used to fight terrorism.

Colleges and universities can contribute expertise in areas of sociology, psychology, philosophy, law, ethics, and the like, which will considerably increase understanding and awareness of the cultural, political, and religious basis for terrorism. Higher education institutions have a key role to play in protecting nation from terrorism, and homeland security does not have to be achieved at the expense of academic freedom.³⁰

Authorities may seek to control scholars because the nature of their work requires the development of ideas, creation of knowledge, exchange of information, and conveying of new opinions. When information and ideas are perceived as threatening, individual scholars are particularly vulnerable. “Such scholars are labeled—explicitly or implicitly—as “dangerous,” “suspect,” “disloyal,” “dissident,” or “enemy” of the state, society, faith, family, culture, etc.”³¹

It has to be asserted that academic freedom also deals with threat from the growth in the use of new information and communication technologies to provide open and distance

---

²⁸ Kevin Barrett, a University of Wisconsin-Madison professor claimed that the events of 9/11 were an inside job perpetrated by United States government officials acting in concert with the Central Intelligence Agency. He also claimed that 9/11 was arranged by the Bush Administration "to justify military operations in Iraq." Professor had planned to discuss his theory for his classes called "Islam: Religion and Culture." Gilmore, H. Has Garcetti destroyed academic freedom? [interactive]. 2011 [accessed 26-10-2012] <<http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2007/JA/Col/lw.htm>>.

²⁹ Keel B.A., Protecting America's Secrets While Maintaining Academic Freedom [interactive]. 2004 [accessed 26-10-2012] <http://journals.lww.com/academicmedicine/fulltext/2004/04000/protecting_america_s_secrets_while_maintaining.10.aspx>.

³⁰ *Ibid.*

³¹ A professor of public health in North Africa published findings showing infant mortality at rates much higher than government figures. He was imprisoned. A political scientist from Southeast Asia and another from Europe published articles condemning violence by separatist movements in their respective countries and calling for public rejection of violence and promotion of nonviolent conflict resolution. One of them was assassinated outside his university; the other survived an attempt on his life when a bomb planted in his car detonated too early. Quinn R., Defending ‘Dangerous’ Minds. Reflections on the work of the Scholars at Risk Network [interactive]. 2004 [accessed 26-10-2012] <http://www.ssrc.org/workspace/images/crm/new_publication_3/%7B5cebcead-2d60-de11-bd80-001cc477ec70%7D.pdf>.

learning. An academic could be located within a state in which academic freedom is protected yet providing a degree course in a country in which academic freedom is absent.³²

An important issue is faculty's researches or speech in cyberspace. What outcome does the use of electronic media have? Is there a difference if the statements are distributed to the students in class, or the same statements appear in a press, or is send as an e-mail to students. Sending an email to students should fall under stricter guidelines than posting information at a website. Students can choose whether to read a website while an email with graphic pictures is seen as soon as they open their email. If a professor sends to an individual student an e-mail that amounts to blatant political proselytizing, or blatantly disparages that student's religious faith, or conveys a sexual message a comparable sanction might well follow the message despite the difference in medium.³³

Indeed, if academic freedom allows university professors and students to search for the unvarnished truth, no matter how ugly or unpopular, then there has to be room, for such professor to articulate his views. In such case students have a right to disagree with him or not read his publications. „The essential aspect is that the proprietary of scientific research must be judged by scientific standards, not by the pieties of public opinion. Insulted public can inflict great damage on the reputation of institutions of higher education. Fundamental proposition is that offense, outrage, or moral disapproval is not a proper ground for the regulation of research.”³⁴

CONCLUSSIONS

Higher education institutions have a responsibility to protect and support academic freedom and an obligation to help preserve nation's security. Government and universities working together may achieve the balance between protecting public security, state's secrets and maintaining academic freedom.

Freedom of research and publication is a part of the fundamental mission of the university to create new knowledge. Scholars will not create new knowledge unless they are free to inquire and share their results with the general public. At the same time scientific

---

³² Karran, T. Academic freedom in Europe: a preliminary comparative analysis [interactive]. 2007 [accessed 25-10-2012]. <<http://eprints.lincoln.ac.uk/1609/1/ProofHEPArticle1ForRepository.pdf>>.

³³ An unusual e-mail was send to eighty students. The electronic message contained an accusation that Israel had committed war crimes in Gaza, arguably analogous to Nazi atrocities during the Holocaust. Message claimed that “Gaza is Israel's Warsaw”. Also photographs were added from both the current Middle East and Nazi-occupied Europe seven decades earlier. O'Neil, R. Academic freedom in cyberspace [interactive]. 2009 [accessed 27-10-2012]. <<http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2009/SO/Feat/onei.htm>>.

³⁴ Finkin M.W., Post R.C. For the common good: principles of American academic freedom. New Haven and London: Yale university press, 2009.

freedom is not an absolute freedom and that there can be certain exceptions and restrictions: scientific freedom must be in conformity with laws and the principles of ethics, and restrictions can be justified on the grounds of state or official secret.

Defending freedom of scientific research does not mean that there should be no control or no limits imposed. However the restrictions of the freedom of research should be on stringent grounds. Freedom of research should be restricted when the benefit is unlikely to the human kind, or when the significant harm is highly likely on the influence of dangerous knowledge or a dangerous way of gaining knowledge; also the misuse of biology and medicine which may lead to acts endangering human dignity; also terrorism which may highly impact public security. In all other cases, research is to be regarded as a public good necessary for creation of knowledge and a better and healthier society and must be defended and protected. Offense, outrage, or moral disapproval is not a proper ground for the regulation of research.

REFERENCES

1. Constitution of the Republic of Lithuania. Official Gazette, 1992, No. 33-1014.
2. Republic of Lithuania Law on Higher Education and Research. 30 April 2009, No. XI-242. Official Gazette, No. 52-2140.
3. Republic of Lithuania Law on State Secrets and Official Secrets. 25 November 1999, No. VIII-1443. Official Gazette, No. 105-3019.
4. Republic of Lithuania Law on the biomedical research ethics. 11 May 2000 No. VIII-1679, Official Gazette, 2000, No. 44-1247.
5. The Constitutional Court of the Republic of Lithuania ruling on the compliance of the provisions of the Republic of Lithuania Law on science and studies (wording of 30 April 2009) with the Constitution of the Republic of Lithuania. 22 December 2011, Official Gazette, 2011, No. 160-7591.
6. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, article 15. Official Gazette, 2002, No. 97-4258.
7. Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human being with Regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human beings. Official Gazette, 2002, No. 97-4259.
8. Commission directive 2005/28/EC of 8 April 2005 laying down principles and detailed guidelines for good clinical practice as regards investigational medicinal products for human use, as well as the requirements for authorisation of the manufacturing or importation of such products. Official journal L 91/13, 09/04/2005.
9. Bonino E., Giordano S. The Future of Scientific Research Compromises or Ways Forward? [interactive]. 2012 [accessed 26-10-2012] <<http://www.bloomsburyacademic.com/view/Scientific-Freedom/chapter-ba-9781849669009-chapter-011.xml>>.
10. Coggon J., What's Special about Scientific Freedom? [interactive]. 2012 [accessed 26-10-2012] <<http://www.bloomsburyacademic.com/view/Scientific-Freedom/chapter-ba-9781849669009-chapter-016.xml>>.

11. Finkin M.W., Post R.C. For the common good: principles of American academic freedom. New Haven and London: Yale university press, 2009.
12. Gilmore, H. Has Garcetti destroyed academic freedom? [interactive]. 2011 [accessed 26-10-2012] <<http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2007/JA/Col/lw.htm>>.
13. Heisler, M.O. Academic Freedom and the Freedom of Academics: Towards a Transnational Civil Society Move [interactive]. 2007 [accessed 2012-10-15] <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1528-3585.2007.00301.x/full>>.
14. Karran, T. Academic freedom in Europe: a preliminary comparative analysis [interactive]. 2007 [accessed 25-10-2012]. <<http://eprints.lincoln.ac.uk/1609/1/ProofHEPArticle1ForRepository.pdf>>.
15. Keel B.A., Protecting America's Secrets While Maintaining Academic Freedom [interactive]. 2004 [accessed 26-10-2012] <http://journals.lww.com/academicmedicine/fulltext/2004/04000/protecting_america_s_secrets_while_maintaining.10.aspx>.
16. Levinson, R.B. Legal watch: Ideology in the Academy [interactive]. 2007 [accessed 26-10-2012] <<http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2007/JA/Col/lw.htm>>.
17. Malcolm O., Should We Strive for Total Scientific Freedom? [interactive]. 2012 [accessed 26-10-2012] <<http://www.bloomsburyacademic.com/view/Scientific-Freedom/chapter-ba-9781849669009-chapter-014.xml>>.
18. O'Neil, R. Academic freedom in cyberspace [interactive]. 2009 [accessed 27-10-2012]. <<http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2009/SO/Feat/onei.htm>>.
19. Post, R.C. Democracy, expertise, and academic freedom: a First Amendment jurisprudence for the modern state. New Haven and London: Yale university press, 2012.
20. Quinn R., Defending 'Dangerous' Minds. Reflections on the work of the Scholars at Risk Network [interactive]. 2004 [accessed 26-10-2012] <http://www.ssrc.org/workspace/images/crm/new_publication_3/%7B5cebcead-2d60-de11-bd80-001cc477ec70%7D.pdf>.
21. Magna Charta Universitatum [interactive] Bologna, 1988 [accessed 30-10-12] <http://www.magna-charta.org/library/userfiles/file/mc_english.pdf>.
22. NDU faculty handbook [interactive]. 2008 [accessed 28-10-2012]. <<http://www.ndu.edu/aa/policies/Academic%20Freedom%20NDU%20policy--Nov%2008.pdf>>.
23. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Toxin>>.

MOKSLINIŲ TYRIMŲ LAISVĖ IR VISUOMENĖS SAUGUMAS

Aušrinė Pasvenskienė*

Mykolas Romeris universitetas

Santrauka

Akademinė laisvė yra konstitucinė teisė laisvai apsispręsti, ar užsiimti mokslu ir moksliniais tyrimais, taip pat teisė laisvai pasirinkti mokslinių tyrimų sritį ir atitinkamų dalykų tyrimo metodus, formuoti mokslinę pasaulėžiūrą. Vienas iš pagrindinių principų, yra galėjimas kurti naujas žinias pasitelkus mokslinius tyrimus be jokių apribojimų. Mokslininkai turi turėti galimybę laisvai pasirinkti konkrečią mokslinių tyrimų erdvę, o tai gali padėti užtikrinti naujausių žinių perdavimą studentams. Straipsnyje analizuojami moksliniais tyrimams bei jų rezultatų skelbimui taikomi apribojimai, jų pagrindimas bei ribos. Taip pat yra keliamas klausimas koks turėtų būti santykis tarp mokslinių tyrimų atvirumo ir nacionalinio saugumo užtikrinimo? Mokslinių tyrimų laisvės apribojimas galėtų būti pateisinamas, kai yra didelė žalos tikimybė, kuri gali turėti lemiamos įtakos visuomenės saugumui. Tai gali lemti pavojingų žinių ar pavojingo būdo įgyti žinias naudojimas, taip pat neigiamos įtakos žmonių orumui turintis biologijos ir medicinos mokslo taikymas, teoristiniai išpuoliai, informacinių technologijų suteikiamos galimybės. Visais kitais atvejais moksliniai tyrimai turi būti akcentuojami

---

kaip visuomeninis gėris, reikalingas žinių ir geresnės bei sveikesnės visuomenės kūrimui, todėl turi būti ginami ir saugomi.

Pagrindinės sąvokos: akademinė laisvė, tyrimų laisvė, viešasis saugumas.

Aušrinė Pasvenskienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė, VDU teisės krypties doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: sutarčių teisė, finansų teisė, azartinių lošimų teisė, aplinkosaugos teisė.

Aušrinė Pasvenskienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lecturer. Research interests: contract law, gambling law, environmental law.

ATLIEKŲ PREVENCIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Aušrinė Pasvenskienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303655
El. paštas: ausrinepas@yahoo.com*

Birutė Pranevičienė**

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303655
El. paštas: praneviciene@mruni.eu*

Anotacija. Prioritetinis atliekų tvarkymo tikslas yra siekti, kad atliekų susidarytų kuo mažiau, o perdirbtas atliekas panaudoti pakartotinai įvairiuose gamybos cikluose. Susidarantis atliekų kiekis priklauso nuo įvairiausių veiksnių, tame tarpe ekonominio aktyvumo, demografinių pokyčių, technologinių inovacijų, gyvenimo būdo, gamybos bei vartojimo specifikos. Atliekų prevencija yra laikoma svarbiu strateginiu kiekvienos šalies narės uždaviniu siekiant užtikrinti tvarų ir konkurencingą augimą ateityje. ES valstybės narės yra skatinamos dalintis savo patirtimi ir gerąją praktiką atliekų prevencijos srityje tam, kad sprendimai bei iniciatyvos, kurių pagrindu buvo gauti reikšmingi rezultatai, būtų įgyvendintos ir kitose valstybėse. Todėl yra tikimasi, kad valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimas rengiant atliekų prevencijos programas, atneš reikšmingų rezultatų. Straipsnyje pristatoma kai kurių ES valstybių narių patirtis atliekų prevencijos srityje bei Lietuvos atliekų prevencijos teisinio reguliavimo analizė.

Pagrindinės sąvokos: atliekų tvarkymas, atliekų prevencija, Nacionalinė atliekų prevencijos programa, tvarus vartojimas.

IVADAS

Kasmet atskirose Europos Sąjungos valstybėse narėse susidaro dideli kiekiai atliekų, tame tarpe ir itin pavojingų. Jų kiekis nuolat didėja. Didžiausia atliekų dalis daugelyje valstybių narių šalinama sąvartynuose, nes tai yra vis dar pigiausias atliekų tvarkymo būdas. Pabrėžtina, kad kaupti atliekas yra neperspektyvu, o jas naikinant išsiskiria didelės koncentracijos taršių liekanų. Prioritetinis atliekų tvarkymo tikslas yra siekti, kad atliekų susidarytų kuo mažiau, o perdirbtas atliekas panaudoti pakartotinai įvairiuose gamybos cikluose. Europos Sąjungoje įdiegta valstybių narių atliekų tvarkymo koordinavimo sistema, kuria siekiama riboti atliekų susidarymą ir kuo geriau organizuoti jų tvarkymą ir šalinimą. Tačiau dar daugelyje valstybių narių pažanga, susijusi su atliekų prevencija, kaip pagrindiniu atliekų tvarkymo politikos tikslu, yra nepakankama.

Valstybės narės ne vėliau kaip 2013 m. gruodžio 12 d. turi parengti atliekų prevencijos programas,¹ kuriose turi nustatyti atliekų prevencijos tikslus, apibūdinti galiojančias prevencijos priemones bei įvertinti tinkamų priemonių naudingumą. Tokių tikslų ir priemonių pagrindiniu uždaviniu įvardijamas siekis nutraukti ekonomikos augimo ir su atliekų susidarymo susijusio poveikio aplinkai ryšį.

Siekiant reikšmingų rezultatų atliekų tvarkymo srityje nepakanka vien įstatymų leidėjo iniciatyvos, efektyviu atliekų tvarkymu turi būti suinteresuota ir visuomenė, t.y. tiek vartotojai, tiek ir gamintojai, kaip daugiausia atliekų sukuriantys subjektai. Itin svarbūs yra vartojimo įpročių pokyčiai. Vartojimas nuolat auga, todėl norint prisidėti prie aplinkos išsaugojimo, reikia apsvarstyti tausojančio vartojimo galimybes.

Kai kurios valstybės narės pasiekė reikšmingų rezultatų įgyvendinant ES nustatytus atliekų tvarkymo tikslus. Tačiau kitos šalys susiduria su sunkumais siekdamas atitikti bent minimalius reikalavimus. Taigi, atliekų prevencija yra sudėtingas procesas tiek teisinio reguliavimo, tiek kontrolės atžvilgiu.

Tyrimo objektas yra atliekų prevencijos, kaip labiausiai pageidaujamos atliekų tvarkymo hierarchijos strategijos teisinis reglamentavimas.

Tyrimo tikslas yra išanalizuoti Europos Sąjungos poziciją atliekų prevencijos srityje, pristatyti kai kurių ES valstybių narių pažangą bei atskiras iniciatyvas siekiant susidarančių atliekų mažinimo, o taip pat atlikti Lietuvos Respublikos atliekų prevenciją reglamentuojančių teisės aktų analizę.

Tyrimo metu buvo kompleksiskai taikomi įvairūs metodai. Analizės ir lyginamasis metodai buvo taikomi atliekų prevencijos teisinio reglamentavimo tyrimui bei atskirų valstybių narių iniciatyvų ir rezultatų lyginimui, siekiant tinkamo atliekų prevencijos, kaip itin svarbaus strateginio kiekvienos šalies narės uždavinio, įgyvendinimo bei tvaraus ir konkurencingo augimo ateityje užtikrinimo.

ATLIEKŲ PREVENCIJA – PRIORITETINĖ ES APLINKOS POLITIKOS DALIS

Žmogaus ūkinėje veikloje ir buityje neišvengiamai susidaro atliekos. „Naudojant gamtinius išteklius, dėl gamybos ar kitokios ūkinės veiklos procesų netobulumo neišvengiama nuostolių, atliekomis tampa ir vartojimui nebetinkami arba nereikalingi daiktai bei medžiagos. Formaliai vertinant, atliekos – tai visa tai, kas nepanaudota arba netinkama, tad visus dujinius,

---

¹2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas, OJ L 312, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:312:0003:0030:lt:PDF>.

skystuosius ir kietuosius aplinkos teršalus, susidarančius dėl žmogaus ūkinės veiklos arba buityje, galima vadinti atliekomis². „Atliekos – tai nebetinkami naudoti gamybinei ir žmonių veiklai panaudotų medžiagų likučiai (išskyrus išleidžiamus į aplinkos orą ir vandenį teršalus ir nuotekas), kuriuos atliekų turėtojai pašalina, nori ar privalo pašalinti“³. Didėjant gamybos ir vartojimo mastams, pasaulyje vis daugiau susidaro ir įvairių atliekų: „Vien pavojingų atliekų pasaulyje kasmet susidaro apie 400 mln. tonų, o ES valstybėse narėse per metus susidaro apie 1,5 mlrd. tonų įvairių atliekų. Prognozuojama, kad 2020 metais ES valstybėse narėse atliekų bus 45 proc. daugiau negu 1995 metais.“⁴ Taigi, atliekų tvarkymo politika tapo ne vien tik atskirų valstybių, Europos Sąjungos, bet ir visos tarptautinės bendruomenės svarbiausiu aplinkosaugos politikos įgyvendinimo užduotimi. Štai pasaulio valstybių atstovai, 2002 m. rugsėjo 2-4 d. susirinkę Pietų Afrikoje, Johannesburge, pasirašė vadinamąją Johannesburgo darnaus vystymosi deklaraciją⁵, kurios priedo 22 str. numatė, jog būtina „neleisti susidaryti atliekoms, mažinti jų kiekį ir kaip įmanoma dažniau naudoti jas pakartotinai, svarbiausiu prioritetu laikyti atliekų susidarymo prevenciją ir jų kiekio mažinimą“.

Europos Sąjungos steigimo sutartyje ir kituose teisės aktuose taip pat numatomi reikalavimai imtis prevencijos priemonių ir užtikrinti tokį atliekų tvarkymą, kad nekiltų grėsmės žmonių sveikatai bei aplinkai. ES teisėje įtvirtinti tokie pagrindiniai atliekų tvarkymo principai:

1) prevencijos principas, reikalaujantis vengti atliekų susidarymo, mažinti jų pavojingumą aplinkai, skatinti pramonę gaminti, o vartotojus rinktis produktus ir paslaugas, kurie sudaro mažiau atliekų;

2) atliekų perdirbimo ir panaudojimo principas, reikalaujantis sukurti veiksmingą atliekų surinkimo, saugojimo ir perdirbimo sistemą, panaudoti atliekas energijai gaminti;

3) saugaus atliekų šalinimo principas, reikalaujantis saugiai šalinti atliekas tinkamai įrengtuose sąvartynuose arba jas deginti, sukurti veiksmingą atliekų šalinimo įrenginių tinklą;

4) principas „teršėjas moka“, reikalaujantis, kad atliekų tvarkymo išlaidas padengtų jų saugotojai arba gamintojai;

5) atsargumo principas, reikalaujantis daryti viską, kad būtų galima išvengti atliekų ir jų tvarkymo sukeltos grėsmės aplinkai ir žmonių sveikatai;

² Bakas, A. Atliekų tvarkymas. Aplinkos politika ir valdymas, Vilnius, MRU, 2008, 140 p.

³ Venckus, Z. Aplinkos apsaugos politika ir teisė. Vilnius: Technika, 150 p.

⁴ Monkevičius E., Miškinis A., Meškys L., Vėgėlė I., Murauskaitė A., Aplinkosaugos teisė, Vilnius: Jutitia, 2011, 243 p.

⁵ *Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development*. [interaktyvus] 2002 [žiūrėta 2012-10-24] <<http://www.un-documents.net/jburgpln.htm>>.

6) artumo principas, reikalaujantis šalinti ir tvarkyti atliekas kuo arčiau jų susidarymo šaltinio;

7) saugaus atliekų pervešimo principas, reikalaujantis saugiai pervežti atliekas ES valstybėse narėse ir už jų ribų⁶.

Taigi, visuotinai pripažįstama, kad efektyvus atliekų tvarkymas prasideda nuo atliekų prevencijos. Atliekų prevencija yra svarbi kiekvienos valstybės narės strategija, siekiant užtikrinti tvarų ir konkurencingą augimą ateityje.

Atliekų prevencija yra laikomos priemonės, kurių imamasi prieš produktui ar medžiagai tampant atliekomis ir kurios sumažina atliekų kiekį, susidariusių atliekų neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai bei kenksmingųjų medžiagų kiekį produktuose ir medžiagose.⁷

ES valstybės narės yra skatinamos dalintis savo patirtimi ir gerąja praktika atliekų prevencijos srityje tam, kad priimti pasiteisinę sprendimai bei įvairios reikšmingos ir svarių rezultatų pasiekę iniciatyvos būtų įgyvendintos ir kitose valstybėse.

Austrijos Atliekų tvarkymo įstatymas nustato tris tvarios atliekų prevencijos veiksmų sritis: tinkamo gamybos ir realizavimo proceso, produktų eko dizaino ir vartotojų įpročių nustatymas. Atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija siekiama mažinti išmetamų į aplinką teršalų, pavoginų atliekų kiekį bei pagerinti išteklių efektyvumą. Vartotojų atliekų mažinimui yra taikomos tokios iniciatyvos: internetinis sendaikčių turgus, kuriame vartotojai gali keisti įvairius daiktus; įkurti 23 maži remonto centrai, kuriuose teikiamos visuotinai prieinamos elektrinių namų apyvokos daiktų taisymo paslaugos; gyvenimo būdo keitimo skatinimas: gyventojai skatinami daugiau naudotis kultūrinėmis paslaugomis nei pirkti prekes. Šių iniciatyvų dėka pavyko sutaupyti 34 mln. eurų ir išvengti 100 tūkst. tonų atliekų.⁸

Jungtinės Karalystės mieste Milton Keynes vykdoma iniciatyva siekiama sumažinti vienkartinį sauskelnių naudojimą. Skaičiuojama, jog vienam vaikui sunaudotos sauskelnės sudaro apie 1 toną atliekų. Buvo paruoštos instrukcijos tėvams kaip supaprastinti perėjimo nuo vienkartinį prie daugkartinių sauskelnių naudojimo procesą. Ši iniciatyva turėjo įtakos ne tik atliekų prevencijai, bet ir tėvų, pasirinkusių daugkartines sauskelnes, finansinei naudai. Ja pasinaudojo ir daugelis kitų JK bendruomenių.⁹

⁶ Monkevičius E., Miškinis A., Meškys L., Vėgėlė I., Murauskaitė A., Aplinkosaugos teisė, Vilnius: Jutitia, 2011, 245 p.

⁷ Letuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Skelbta: Valstybės Žinios, 1998.07.08, Nr.: 61, Publ. Nr.: 1726; Valstybės Žinios, 2002.07.17, Nr.: 72, Publ. Nr.: 3016.

⁸ *Waste prevention best practice factsheets. Waste prevention programme (Vienna, Austria)*. [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-24] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Vienna_Factsheet.pdf>.

⁹ *Waste prevention best practice factsheets. The real nappy campaign (UK)*. [interaktyvus], 2009 [žiūrėta 2012-07-24] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Real%20Nappies_Factsheet.pdf>.

Airijoje nuo 2008 m. yra vykdoma Žalio verslo iniciatyva, kuri skatina išteklių naudojimo efektyvumą ir atliekų prevenciją Airijos įmonėse ir organizacijose, teikiant vertinimo priemones ir konsultacines paslaugas. Įmonėms yra suteikiama informacija ir priemonės dėl išteklių efektyvaus naudojimo trijose srityse: atliekų, vandens ir energijos. Nuo iniciatyvos pradžios, prie jos prisijungė 190 viešbučių, kurių kiekvienas sutaupė nuo 5 000 iki 45 000 eurų ir 4 000 tonų sumažino išmetamų atliekų kiekį.¹⁰

Olandijoje, kaip atliekų prevencijos priemonė, buvo įvestas pakuotės mokestis, kuriuo siekiama padidinti plastiko pakuočių perdirbimą (2012 metais iki 42 %). Iš surenkamo mokesčio yra finansuojamas Atliekų fondas. Pakuotės mokesčiu yra siekiama sumažinti pakuotės atliekų susidarymą bei finansuoti fondus, skatinančius didesnę plastikinių pakuočių atliekų perdirbimą gerinant jų surinkimą.¹¹

Liuksemburge vykdoma eko etiketės - „protingas pirkimas“ skatinimo programa, nukreipta į vartotojus, kuria siekiama skatinti pirkti prekes, turinčias kuo mažesnę neigiamą įtaką aplinkai. Ši iniciatyva apima tokias prekes, kaip dažai, įkraunamos baterijos, elektrą tausojančios lemputės ir kt. Šios priemonės tikslas yra padidinti ekologiškų prekių atpažinimą rinkoje, sustiprinti pirkėjų sąmoningumą ir paskatinti rinktis aplinkai draugiškus produktus vietoje tų, į kurių sudėtį įeina pavojingos medžiagos.¹²

Kiekvienoje iš išvardintų valstybių be minėtų iniciatyvų, dar yra vykdoma ir daugybė kitų, susijusių su atliekų prevencija. Pavyzdžiui, Vokietijoje yra vykdoma apie 270 atliekų prevencijos iniciatyvų, kurių rezultatai dar nėra aiškūs.¹³

Visa ši informacija parodo kiek priemonių kiekviena valstybė narė turi imtis tam, kad būtų pasiekti pageidaujami rezultatai atliekų prevencijos srityje. Pabrėžtina ir tai, jog visos šios iniciatyvos negarantuoja, kad siekamas tikslas bus įgyvendintas, nes atliekų prevencijos procesą ir taikomas priemones ne visada paprasta pamatuoti ar įvertinti. Taip pat nėra paprasta išsiaiškinti ar tam tikri pasiekimai atliekų mažėjimo srityje yra susiję su atliekų prevencijos priemonėmis, ar su ekonominiais, demografiniais pokyčiais, ar kitokiais vartotojų elgesio ir įpročių pasikeitimais, nesusijusiais su atliekų prevencijos strategijomis.¹⁴

¹⁰Waste prevention best practice factsheets. Green Business Initiative (Ireland). [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/GreenBusiness_IE_Factsheet.pdf>.

¹¹Waste prevention best practice factsheets. Carbon Tax on Packaging (Netherlands). [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Netherlands_Factsheet.pdf>.

¹²Waste prevention best practice factsheets. Clever Akafen Eco-label (Luxembourg). [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Luxembourg_Factsheet.pdf>.

¹³Preparing for the review of the thematic strategy on the prevention and recycling of waste. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/pdf/review_report.pdf>.

¹⁴Supporting the Thematic Strategy on waste prevention and recycling. Final report. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <<http://ec.europa.eu/environment/waste/pdf/Final%20Report%20final%2025%20Oct.pdf>>.

2010 metais Europos Komisijos iniciatyva buvo pradėtas vykdyti 3 metų trukmės projektas Prie -Waste, kurio tikslas yra apibrėžti bendrą metodologiją, skirtą veiksmingos regioninės atliekų prevencijos politikos, gerosios praktikos mainų bei atliekų prevencijos veiksmų efektyvumo užtikrinimui bei vertinimui. 2010 metų atliekų prevencijos ES valstybėse narėse ataskaitoje yra pateikiama daugybė atliekų prevencijos gerosios praktikos pavyzdžių su gautais rezultatais įvairiose ES šalyse.¹⁵ Kol kas Lietuvos, taip pat ir kai kurių kitų ES valstybių narių, kuriose būtų taikytos priemonės atliekų prevencijos srityje šioje ataskaitoje nėra. Tačiau kiekviena šalis narė gali pasinaudoti projekto pagalba surinkta informacija apie kitų valstybių gerąją praktiką, įvertinti gautus rezultatus ir pritaikyti savo šalyje įvairias pasirinktas priemones.

ATLIEKŲ PREVENCIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE

Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas nustato „bendruosius atliekų prevencijos ir tvarkymo reikalavimus, kad būtų išvengta atliekų neigiamo poveikio visuomenės sveikatai ir aplinkai“¹⁶, o atliekų prevencijos praktiniam įgyvendinimui užtikrinti numato reikalavimą parengti Valstybinės atliekų prevencijos programą, kurioje turi būti apibūdintos galiojančios atliekų prevencijos priemonės, nustatyti atliekų prevencijos tikslai, numatytos atliekų prevencijos priemonės, nustatyti konkretūs atliekų prevencijos priemonių kokybės ar kiekybės kriterijai. Taip pat Atlieku tvarkymo įstatyme įtvirtintas toks atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumas:

- 1) prevencija;
- 2) paruošimas naudoti pakartotinai prieš tai atskyrus produktus ar jų sudedamąsias dalis, netinkamus pakartotiniam naudojimui;
- 3) perdirbimas prieš tai atskyrus atliekas, netinkamas perdirbti;
- 4) kitoks naudojimas, pavyzdžiui, naudojimas energijai gauti prieš tai atskyrus atliekas, netinkamas perdirbti ar kitaip panaudoti;
- 5) šalinimas prieš tai atskyrus perdirbti ar kitaip panaudoti tinkamas atliekas.¹⁷

Taigi atliekų tvarkytojai ir atliekų darytojai turi imtis visų galimų ir ekonomiškai pateisinamų priemonių, kad būtų mažinamas atliekų kiekis bei neigiamas poveikis

¹⁵ Mapping Report on waste prevention practices in territories within EU27. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <<http://www.prewaste.eu/virtual-library/item/download/39.html>>.

¹⁶ Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Skelbta: Valstybės Žinios, 1998.07.08, Nr.: 61, Publ. Nr.: 1726; Valstybės Žinios, 2002.07.17, Nr.: 72, Publ. Nr.: 3016, 1 straipsnis

¹⁷ Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Skelbta: Valstybės Žinios, 1998.07.08, Nr.: 61, Publ. Nr.: 1726; Valstybės Žinios, 2002.07.17, Nr.: 72, Publ. Nr.: 3016, 3 straipsnis 1 d.

visuomenės sveikatai ir aplinkai, skatinama kurti ir diegti mažąatliekes technologijas bei taupyti gamtos išteklius.

Būtinybė skatinti atliekų prevenciją numatyta atliekų tvarkymo sektoriaus strateginio planavimo dokumente, t. y. Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane¹⁸, Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje¹⁹, Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje²⁰, Gamtos išteklių tausojimo ir apsaugos programoje²¹ ir kituose sektoriniuose strateginiuose dokumentuose.

Svarbiausiu atliekų tvarkymo sektoriaus strateginiu dokumentu laikytinas Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas (toliau – VSATP), kuriame yra numatyti atliekų prevencijos priemonių pavyzdžiai.²² Pagrindinėmis priemonėmis, kurios gali paveikti pagrindines atliekų susidarymo sąlygas įvardijamas naudojimas planavimo ar kitomis ekonominėmis priemonėmis, kurios skatina efektyvų išteklių naudojimą, mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros skatinimas siekiant kurti mažiau taršius produktus ir technologijas, aplinkos problemų, susijusių su atliekų susidarymu, veiksmingų rodiklių, kuriais siekiama prisidėti prie atliekų susidarymo prevencijos, kūrimas visais lygiais. Projektavimo, gamybos ir platinimo etape įtakos galinčios turėti priemonės yra ekologinio projektavimo skatinimas, informacijos apie atliekų prevencijos būdus teikimas pramonės įmonėms ir kt. Taip pat yra pateikiami pavyzdžiai priemonių, kurios gali paveikti vartojimo ir naudojimo etapą: informavimo kampanijų rengimas ir informacijos plačiajai visuomenei teikimas, patikimo ekologinio ženklavimo skatinimas, ekonominės priemonės, pavyzdžiui, ekologiško pirkimo iniciatyvos nustatymas ir pan.

VSATP numato ir specialias prevencijos priemones. Pavyzdžiui, statinių projektavimo bei statybos metu turi būti užtikrinamos priemonės, kurios leistų sumažinti susidarančių statybinių atliekų kiekį, taip pat kuo mažiau naudoti aplinkai pavojingų medžiagų turinčių statybos produktų ir kt. Daug pakuočių naudojančioms įmonėms numatomi specialūs reikalavimai rengti pakuočių atliekų prevencijos planus, gaminius pakuoti į pakuotes, gaminamas pagal Europos darniuosius standartus, nustatančius pagrindinius pakuočių gamybos reikalavimus.

¹⁸ LR Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 40-1499; 2007, Nr. 122-5003.

¹⁹ LR Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 113-5029.

²⁰ LR Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 dėl nacionalinė darnaus vystymosi strategijos. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4029; 2009, Nr. 121-5215.

²¹ LR Seimo 2007 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. X-1186 dėl gamtos išteklių tausojimo ir apsaugos programos. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 69-2728.

²² LR Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 40-1499; 2007, Nr. 122-5003.

Deja, teisės aktuose nėra įtvirtinto reikalavimo, rengiant atliekų tvarkymo veiklos organizavimo planą ir/ar visuomenės švietimo ir informavimo gaminių ir (ar) pakuočių atliekų tvarkymo programą, nurodyti atliekų prevencijos priemonės bei veiksmus, kurių organizacija ketina imtis, kad būtų užtikrinamas atliekų hierarchijos laikymasis²³

Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje viena iš svarbesnių priemonių atliekų tvarkymo srityje įvardijamas užstatas už daugkartinio ir vienkartinio naudojimo pakuotes. Šią sistemą numatoma plėsti tam, kad būtų užtikrinamas pakuočių atliekų surinkimas bei pakuočių atliekų srauto sumažinimas. Pabrėžtina, jog pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas numato, kad asmenys, vykdantys ūkinę veiklą, „privalo naudoti visas galimas pakuočių atliekų prevencijos priemones pakuočių atliekų susidarymui mažinti“²⁴. Įstatyme taip pat numatyti pakuočių gamybai ir sudėčiai keliami reikalavimai bei kenksmingų medžiagų apribojimai. Tačiau įstatymas nedetalizuoja pačių atliekų prevencijos priemonių, kurios padėtų sumažinti pakuočių atliekų kiekį. Pagrindinių reikalavimų pakuočių gamybai ir sudėčiai Lietuvoje nekontroliuoja nei viena institucija. Valstybinė ne maisto produktų inspekcija prie Ūkio ministerijos įgaliota vykdyti tik kenksmingų medžiagų kiekių pakuotėse kontrolę.²⁵ Tuo tarpu pakuočių atliekų kiekio mažinimo įgyvendinimas vis dar lieka deklaratyvaus pobūdžio.

Europos Komisijos užsakymu 2011 m. paskelbta pakuočių ir pakuočių atliekų pagrindinių reikalavimų įgyvendinimo studija parodė, kad Lietuvoje atlikus patikrinimus 2006-2008 m. buvo nustatyta nemažai kenksmingų medžiagų pakuotėse reikalavimų neatitikimų: 2006 m. – 29 (iš 45 patikrintų įmonių), 2007 m. – 37 (iš 45 patikrintų įmonių), 2008 m. – 37 (iš 42 patikrintų įmonių).²⁶

Viena iš elektros ir elektroninės įrangos (EEĮ) atliekų prevencijos priemonių, taikomų Lietuvoje, – specialūs reikalavimai elektros ir elektroninės įrangos tiekimui į Lietuvos rinką ir rinkos priežiūros reikalavimai. EEĮ atliekų prevencijai didelę reikšmę turintis pakartotinis EEĮ naudojimas, kuris Lietuvoje tampa vis populiariesnis, skatinamas ne valstybės įgyvendinamomis priemonėmis, bet yra sąlygotas pastaraisiais metais Lietuvoje susiklosčiusios ekonominės situacijos, dėl kurios sumažėjo naujos EEĮ pardavimai. Neigiamos įtakos EEĮ atliekų prevencijai, įskaitant EEĮ pakartotinį naudojimą, turi

²³ *Gaminių ar pakuočių atliekų hierarchijos taikymo studija*. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2012-11-02] <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=12430>.

²⁴ LR pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas. Skelbta: Valstybės Žinios, 2001.10.05, Nr.: 85, Publ. Nr.: 2968, 3 straipsnis 1 d.

²⁵ LR ūkio ministro 2002 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 227 dėl kenksmingų medžiagų kiekių pakuotėse kontrolės tvarkos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 70-2951.

²⁶ *Gaminių ar pakuočių atliekų hierarchijos taikymo studija*. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2012-11-02] <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=12430>.

mechanizmo, kuris užtikrintų, kad surinkta tinkama pakartotinai naudoti EEĮ (tapusi atliekomis) būtų perduodama pakartotiniam naudojimui, o ne sutvarkoma kaip atlieka, nebuvimas. Taip pat nėra sukurtų veiksmingų priemonių, kurios užkirstų kelią nelegaliam ir neapskaitomam pavojingų EEĮ atliekų ardymui. Nėra sukurto EEĮ produktų, tapusių atliekomis, tačiau galimų pakartotinai naudoti ar paruošti pakartotinai naudoti, tinkamo surinkimo ir transportavimo mechanizmo, kad surinkimo ir transportavimo metu tokios atliekos nebūtų sugadinamos, sulaužomos ir išlaikytų gerą būklę. Nėra numatyta pakankamai priemonių, kurios skatintų EEĮ – viso produkto – pakartotinį naudojimą.²⁷

Nors ir numatyti konkretūs atliekų prevencijos tikslai bei įvairios priemonės, tačiau nepakanka atitinkamų veiksmų tam, kad būtų įgyvendintas šis tikslas. Pagrindinės šioje srityje įvardijamos silpnybės yra lėšų efektyviam atliekų tvarkymo planavimui, komunalinių atliekų tvarkymo sistemų priežiūrai ir kontrolei užtikrinti trūkumas, nepakankamas visuomenės sąmoningumas, nenoras rinkti ir rūšiuoti atliekas, per mažas bendradarbiavimas tarp savivaldybės ir gamintojų bei kitos.²⁸

2012 m. paskalbta Europos Komisijos ataskaita²⁹ apie tai, kaip valstybės narės tvarko komunalines atliekas, parodė, jog Lietuva priskiriama prie valstybių, kuriose nustatyti didžiausi įgyvendinimo trūkumai, tokie kaip prasta atliekų prevencijos politika arba jos neįgyvendinimas, paskatų šalinti atliekas ne sąvartynuose trūkumas ir netinkama atliekų tvarkymo infrastruktūra, nepakankamai išnaudojamos kitos atliekų tvarkymo galimybės - pakartotinis naudojimas ar perdirbimas. Pasinaudodama šia ataskaita Europos Komisija sudarys veiksmų planus dešimčiai prasčiausiai atliekas tvarkančių valstybių. Jie turėtų padėti dalintis geriausia valstybių patirtimi, taip pat pateiks rekomendacijas, kaip gerinti atliekų tvarkymą pasinaudojant ekonominėmis, teisinėmis ir administracinėmis priemonėmis ir ES struktūriniais fondais.

Taigi, Lietuvoje padaryta pažanga ir pastangos atliekų prevencijos srityje yra nepakankamos. Atliekų prevencija yra daugiau deklaruojama valstybiniuose dokumentuose, negu realiai įgyvendinama politika. Nors, vadovaujantis Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, 2009-2010 m. pakuočių bei elektros ir elektroninės įrangos vartojimas sumažėjo,

²⁷ *Gaminių ar pakuočių atliekų hierarchijos taikymo studija*. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2012-11-02] <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=12430>.

²⁸ *LR Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo. Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1499; 2007, Nr. 122-5003.*

²⁹ BiPRO (2012): Screening of waste management performance of EU Member States. Report submitted under the EC project “Support to Member States in improving waste management based on assessment of Member States’ performance”. Report prepared for the European Commission, DG ENV, July 2012. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2012-11-02] <http://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/Screening_report.pdf>

kiekybinės atliekų prevencijos efektas buvo pasiektas tik ekonominės recesijos sąlygomis, bet ne dėl valstybės taikomų atliekų prevencijos priemonių.³⁰

Nors atliekų prevencijos svarba šiandien yra visuotinai pripažįstama ir laikoma ne tik ES, bet ir nacionalinių bei regioninių valdžios institucijų atliekų tvarkymo strategijų ir planų prioritetu, tačiau dar reikia įdėti daug pastangų, kad būtų pasiekti užsibrėžti tikslai. ES finansuojamais projektais yra siekiama pagerinti ES teritorijų atliekų prevencijos politikos efektyvumą siekiant ženkliai sumažinti atliekų susidarymą bei jų pavojingumą. Yra skiriamas nemažas dėmesys glaudžiam bendradarbiavimui tarp vietos ir regioninių valdžios institucijų, viešųjų subjektų ir kitų suinteresuotų šalių.

Atliekų prevencijos tikslai gali būti pasiekti įgyvendinant svarbius praktinius sprendimus visose gyvavimo ciklo stadijose: kaip produktas yra projektuojamas ar kuriamas, gaminamas, tampa prieinamas vartotojui ir galiausiai panaudojamas.³¹

Todėl turi būti sprendžiama dėl tinkamos atliekų tvarkymo teisinės bazės sukūrimo, teisinio reglamentavimo tobulinimo. Būtina įvertinti galimybę įdiegti ekonomines priemones atliekų vengimui, jų dalių ar medžiagų pakartotiniam naudojimui, rūšiavimui, perdirbimui ir kitokiam naudojimui skatinti. Ekonominėmis priemonėmis galima daryti poveikį gamintojų bei vartotojų įpročiams bei pasirinkimui. Nes kaip jau buvo minėta, Lietuvoje viena iš silpnųjų atliekų prevencijos srityje yra nepakankamas visuomenės sąmoningumas, nenoras rinkti ir rūšiuoti atliekas. Plėtojamas visuomenės aplinkosauginis švietimas ir informavimas skatina visuomenę aktyviau prisidėti prie atliekų tvarkymo, tačiau tik socialinėmis priemonėmis, įvairiomis iniciatyvomis pakeisti visuomenės įpročius gali būti sudėtinga, o ir užtrunka daug laiko. Todėl šalia tokių iniciatyvų įvestos ekonominės priemonės padėtų pasiekti geresnių rezultatų. Tik visų šių priemonių tinkamas derinimas ir naudojimas leistų sukurti efektyvią atliekų tvarkymo sistemą.

Tai, kad šiuo metu Europos Sąjungoje nėra sukurto idealaus modelio, kurio laikantis kiekviena valstybė narė galėtų pasiekti reikšmingų rezultatų po kelerių metų ar kelių dešimtmečių, negalima nesiiimti jokių veiksmų atliekų prevencijos užtikrinimo procese. Nors, kaip jau buvo minėta, neretai valstybėms narėms ir sudėtinga arba kartais neįmanoma pamatuoti ar įvertinti vykdomų iniciatyvų naudą, tačiau tai negali būti priežastis nesiekti užsibrėžtų tikslų. Priešingai, valstybės narės turi bendradarbiauti tarpusavyje, nes tik visoms

³⁰ *Gaminių ar pakuočių atliekų hierarchijos taikymo studija*. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2012-11-02] <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=12430>.

³¹ *Analysis of the evolution of waste reduction and the scope of waste prevention. Final report*. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/report_waste.pdf>.

šalims kartu skiriant daugiau dėmesio efektyvios atliekų tvarkymo politikos kūrimui, darnaus vystymosi prioritetų siekimui, galima užtikrinti gamtos išteklių naudojimo efektyvumo didinimą, atliekų mažinimą bei racionalų jų tvarkymą ir panaudojimą.

IŠVADOS

Atliekų prevencija yra viena iš prioritetinių Europos Sąjungos aplinkos politikos sričių. Jai įgyvendinti Europos Sąjungoje kuriamas teisinis mechanizmas, tačiau pastebima, jog atliekų prevenciją sunku užtikrinti vien tik sukūrus teisinio reguliavimo mechanizmą. Reikšmingi rezultatai atliekų prevencijos srityje gali būti pasiekti derinant tarpusavyje tiek teisines, tiek ir ne teisines prevencines priemones, tokias kaip pastangos patobulinti produkto gamybos procesą, sukurti ilgesnio gyvavimo ciklo produktus, skatinti gyventojus įsigyti bei naudoti ekologiškus, draugiškus aplinkai bei ilgiau tarnaujančius produktus. Europos Sąjungos šalių narių patirtis rodo, kad norint pasiekti reikšmingų rezultatų atliekų prevencijos srityje, turi būti imamasi daugybės veiksnių ir priemonių. Ekonominė nauda, gerosios praktikos sklaida ir pritaikymas, vartotojų įpročių ir kiti socialiniai pokyčiai taip pat turi įtakos atliekų susidarymui.

Atlikus atliekų tvarkymo Lietuvoje teisinio reguliavimo analizę, pastebėta, jog atliekų prevenciją numato visa eilė įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų, kuriuose kai kurie atliekų prevencijos aspektai nėra išsamiai reglamentuoti. Nors teisės aktai įtvirtina reikalavimą parengti atliekų tvarkymo veiklos organizavimo planą, tačiau nėra numatyto reikalavimo, rengiant atliekų tvarkymo veiklos organizavimo planą ir/ar visuomenės švietimo ir informavimo gaminių ir (ar) pakuočių atliekų tvarkymo programą, nurodyti atliekų prevencijos priemones bei veiksmus, kurių organizacija ketina imtis, kad būtų užtikrinamas atliekų hierarchijos laikymasis.

Pakuočių atliekų prevencija yra svarbi atliekų prevencijos sritis, tačiau Lietuvos Respublikos teisės aktai nedetalizuoja pačių atliekų prevencijos priemonių, kurios padėtų sumažinti pakuočių atliekų kiekį. Pagrindinių reikalavimų pakuočių gamybai ir sudėčiai Lietuvoje nekontroliuoja nei viena institucija. Valstybinė ne maisto produktų inspekcija prie Ūkio ministerijos įgaliota vykdyti tik kenksmingų medžiagų kiekių pakuotėse kontrolę.

Elektros ir elektroninės įrangos atliekų prevencija – taip pat reikšmingas atliekų prevencijos klausimas. Pastebima, jog Lietuvoje vis dar neveikia mechanizmas, kuris užtikrintų, kad surinkta tinkama pakartotinai naudoti elektros ir elektroninės įranga (tapusi atliekomis) būtų perduodama pakartotiniam naudojimui, o ne sutvarkoma kaip atlieka. Taip

pat nėra sukurtų veiksmingų priemonių, kurios užkirstų kelią nelegaliam ir neapskaitomam pavojingų elektros ir elektroninės įrangos atliekų ardymui.

LITERATŪRA

1. 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas, OJ L 312, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:312:0003:0030:lt:PDF>.
2. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Skelbta: Valstybės Žinios, 1998.07.08, Nr.: 61, Publ. Nr.: 1726; Valstybės Žinios, 2002.07.17, Nr.: 72, Publ. Nr.: 3016.
3. LR pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas. Skelbta: Valstybės Žinios, 2001.10.05, Nr.: 85, Publ. Nr.: 2968, 3 straipsnis 1 d.
4. Bakas, A. „Atliekų tvarkymas“, Aplinkos politika ir valdymas, Vilnius, MRU, 2008.
5. Monkevičius E., Miškinis A., Meškys L., Vėgėlė I., Murauskaitė A., Aplinkosaugos teisė, Vilnius: Jutitia, 2011.
6. Venckus, Z. Aplinkos apsaugos politika ir teisė. Vilnius: Technika, 150 p.
7. LR ūkio ministro 2002 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 227 dėl kenksmingų medžiagų kiekių pakuotėse kontrolės tvarkos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2002, Nr. 70-2951.
8. LR Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 113-5029.
9. LR Seimo 2007 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. X-1186 dėl gamtos išteklių tausojimo ir apsaugos programos. Valstybės žinios, 2007, Nr. 69-2728.
10. LR Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 dėl nacionalinė darnaus vystymosi strategijos. Valstybės žinios, 2003, Nr. 89-4029; 2009, Nr. 121-5215.
11. LR Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo. Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1499.
12. Gaminių ar pakuočių atliekų hierarchijos taikymo studija. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2012-11-02] <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=12430>.
13. Analysis of the evolution of waste reduction and the scope of waste prevention. Final report. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/report_waste.pdf>.
14. BiPRO (2012): Screening of waste management performance of EU Member States. Report submitted under the EC project “Support to Member States in improving waste management based on assessment of Member States’ performance”. Report prepared for the European Commission, DG ENV, July 2012. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2012-11-02] <http://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/Screening_report.pdf>.
15. Mapping Report on waste prevention practices in territories within EU27. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <<http://www.prewaste.eu/virtual-library/item/download/39.html>>.
16. Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development; [interaktyvus], [žiūrėta 2012-10-24] <<http://www.un-documents.net/jburgpln.htm>>.
17. Preparing for the review of the thematic strategy on the prevention and recycling of waste. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/pdf/review_report.pdf>.
18. Supporting the Thematic Strategy on waste prevention and recycling. Final report. [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2012-07-25] <<http://ec.europa.eu/environment/waste/pdf/Final%20Report%20final%2025%20Oct.pdf>>.
19. Waste prevention best practice factsheets. Waste prevention programme (Viena, Austria). [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-24] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Vienna_Factsheet.pdf>.

20. Waste prevention best practice factsheets. The real nappy campaign (UK). [interaktyvus], 2009 [žiūrėta 2012-07-24] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Real%20Nappies_Factsheet.pdf>.
21. Waste prevention best practice factsheets. Green Business Initiative (Ireland). [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/GreenBusiness_IE_Factsheet.pdf>.
22. Waste prevention best practice factsheets. Carbon Tax on Packaging (Netherlands). [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Netherlands_Factsheet.pdf>.
23. Waste prevention best practice factsheets. Clever Akafen Eco-label (Luxembourg). [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2012-07-25] <http://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/Luxembourg_Factsheet.pdf>.

LEGAL REGULATION OF WASTE PREVENTION

Ausrine Pasvenskiene* Birute Praneviciene**

Mykolas Romeris university

Summary

Priority objective of waste prevention is to reduce amount of waste generated and to reuse recycled waste in various production cycles. In order to achieve significant results in the field of waste management, the initiative must be taken not only by the legislature, but also by the society itself. The amount of waste generated depends on many various factors. These include levels of economic activity, demographic changes, technological innovations, life-style and patterns of production and consumption. Waste prevention is an important strategic activity for every Member State to ensure sustainable, competitive growth into the future. EU Member States are encouraged to share their experiences and best practices in the field of waste prevention that the decisions and initiatives which led to significant results would be implemented in other countries. It is anticipated that co-operation between Member States with their waste prevention programs will bring significant results.

Keywords: waste management, waste prevention, the National Waste Prevention Program, sustainable consumption.

Aušrinė Pasvenskienė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: sutarčių teisė, finansų teisė, azartinių lošimų teisė, aplinkosaugos teisė.

Aušrinė Pasvenskienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lecturer. Research interests: contract law, gambling law, environmental law.

Birutė Pranevičienė**, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: administracinė teisė, konstitucinė teisė.

Birutė Pranevičienė**, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, professor. Research interests: administrative law, constitutional law.

PROBLEMINIAI ĮSITRAUKIMO Į KOMPIUTERINIUS ŽAIDIMUS IR ASOCIALAUS ELGESIO SĄVEIKOS KLAUSIMAI

Timas Petraitis*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211, Kaunas
Telefonas: (8 37) 303 664
El.paštas: timas.petraitis@gmail.com*

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojama aktuali užsienio mokslininkų darbuose įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus ir asocialumo problema. Aptariami pagrindiniai šios problemos klausimai, numatomos gairės galimiems tyrimams Lietuvoje. Straipsnyje taip pat pateikiama žiniasklaidos šaltinių, formuojančių nuostatas kompiuterinių žaidimų atžvilgiu, analizė. Straipsnis užbaigiamas apibūdinant galimas mokslines teorijas, kuriomis remiantis būtų įmanoma interpretuoti įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus ir asocialumo tyrimų rezultatus.

Pagrindinės sąvokos: įsitraukimas į kompiuterinius žaidimus, asocialumas, agresyvumas, socialinė izoliacija, empatija.

IVADAS

Šiame straipsnyje glaustai pristatomi probleminiai įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus klausimai. Aptariamas esamas šios temos ištirtumas, pagrindžiamas tolimesnių tyrimų būtinumas, pristatomos galimos temos tyrimo kryptys. Atskleidžiami labiausiai šiandienos mokslininkus dominantys kompiuterinių žaidimų temos tyrimų aspektai. Straipsnis ruoštas remiantis naujausiais moksliniais straipsniais, nes aptariama tema paskutinius porą dešimtmečių nuolat susilaukia didelio tiek žiniasklaidos, tiek mokslo atstovų dėmesio (pvz. 2010 vol. 14, issue 2 - „Review of General Psychology“ numeris buvo skirtas vien kompiuterinių žaidimų temai), todėl itin svarbu sekti mokslinius atradimus šioje srityje.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šiame straipsnyje keliamas šis tikslas – atlikti naujausių mokslinių šaltinių apžvalgą kompiuterinių žaidimų ir asocialaus elgesio tematika bei įvardinti potencialias ateities tyrimų kryptis.

Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. atlikti naujausių mokslinių šaltinių apžvalgą;
2. išskirti problematiškiausias nagrinėjamos tematikos sritis, kurios reikalauja papildomų tyrimų;
3. pateikti galimus teorinius modelius, kuriais remiantis būtų aiškinamas įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus ir asocialaus elgesio ryšys.

Tyrimo objektas. Tyrimas yra orientuotas į žmogaus ir kompiuterio (kompiuterinių žaidimų žaidimą) sąveiką, siekiant atskleisti iš to kylančias pasekmes. Tyrimo objektas lyg išsiskaido į dvi dalis iš kurių vienai tenka kiek daugiau dėmesio. Tos dalys yra: kompiuteriniai žaidimai (jų tipas – smurtiniai, lenktynių ir kt., sudėtingumas, populiarumas ir t.t.) bei žmogus (įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus lygis ir motyvacija, įsitraukimo pasekmės: agresyvumas, sumažėjęs empatiškumas bei prosocialus elgesys, automobilio vairavimo nuostatos, socialinė izoliacija bei sveikatai nepalankus elgesys). Daugiau dėmesio skiriama žmogaus daliai, t.y. kas nutinka aktyviai įsitraukusiam į kompiuterinius žaidimus individui.

Nuo pat pirmųjų kompiuterinių žaidimų ir mokslinių tyrimų apie juos atsiradimo dažniausiai tiriamaisiais buvo vaikai ir paaugliai bei dažniausiai jaunuoliai (Bers, 2010). Nuo pirmųjų kompiuterinių žaidimų atsiradimo praėjus jau keliems dešimtmečiams, užaugo ir suaugusių žmonių karta, kurie mėgsta laisvalaikiu žaisti žaidimus. Tad tyrime būtų skiriamas dėmesys ir dažnai ignoruojamoms tiriamųjų grupėms – suaugusiems bei merginoms. Suaugusių tyrimas ypač aktualus siekiant išsiaiškinti lenktynių tipo žaidimų įtaką vairavimo nuostatų pokyčiams, nes paaugliai dar neturi vairuotojo pažymėjimo.

Temos aktualumas. Pirmojo kompiuterinio žaidimo pasirodymo data laikomi 1958 metai (Kent, 2001, pagal Ceranoglu, 2010). Visgi pirmieji žaidimai atkeliavo į žmonių namus tik 1970-ais: išleista Atari 2600 namų žaidimų konsolė bei pirmieji žaidimai *Space Invaders* ir *Asteroids* (Ferguson, 2010). Nuo pat atsiradimo kompiuterinių žaidimų populiarumas augo. 2008-ais išleistas kompiuterinis žaidimas *Grand Theft Auto IV* per pirmąją pardavimų savaitę atnešė kūrėjams 500 milijonų dolerių pajamas (Franklin, 2008). Tyrėjų Gentile ir Walsh (2002) teigimu 90% JAV vaikų bei paauglių nuo 2 iki 17 metų amžiaus žaidžia kompiuterinius žaidimus. Kiti autoriai (pvz. Olson, 2010) apibendrina, kad kompiuteriniai žaidimai dabar yra kasdienio mūsų vaikų bei paauglių gyvenimo dalis. Sumerinti verčia duomenys, teigiantys, kad 89% kompiuterinių žaidimų turinyje galima rasti smurto apraiškų (Children now, 2001, pagal Carnagey ir kt., 2005).

Antisocialus elgesys (arba asocialus, nes dažnai šie terminai lietuvių kalboje vartojami sinonimiškai) – tai deviantinis elgesys, žmogaus poelgiai arba jų sistema, prieštaraujantys visuomenės priimtoms teisės ir dorovės normoms (Psichologijos žodynas, 1993). Elgesio nukrypimas nuo priimtų socialinių normų mokslinėje literatūroje yra apibūdinamas įvairiai: asocialus, deviantinis, delinkventinis, kriminalinis, amoralus ir kt. elgesys. „Asocialaus“ elgesio sąvoka iš visų minėtų išsiskiria tuo, kad ji yra pati plačiausia ir apibūdina įvairiausių

nukrypimus nuo vyraujančių socialinių normų (Valickas, 1997). Tyrėjai nuolat domisi, kokie kintamieji daro stipriausią įtaką asocialaus elgesio genezei ir raidai. Величева (1993, pagal Valickas, 1997) išskiria 4 stambius kintamuosius: 1) psichobiologiniai faktoriai, 2) socialiniai – psichologiniai faktoriai, 3) individualūs – asmenybiniai faktoriai ir 4) socialiniai – ekonominiai faktoriai. Šiame darbe labiausiai susitelkta ties socialiniais – psichologiniais faktoriais, kurie apima auklėjimo ypatumus šeimoje ir mokykloje, asmenybės padėtį tarpasmeninių santykių sistemoje bei *visuomenės informavimo priemonių poveikį*.

Kompiuteriniai žaidimai nėra visuomenės informavimo priemonė, tokia kaip radijas ar televizija. Tai daugiau laisvalaikio praleidimo priemonė, pasižyminti dideliu interaktyvumu (t.y. aktyvia vartotojo ir produkto tarpusavio sąveika). Tik pasirodžius kompiuteriniams žaidimams, pasirodė ir pirmieji tyrėjų darbai, kurie daugiausia buvo orientuoti į sąveikos tarp įstiraukimo į kompiuterinius žaidimus bei agresyvumo aspektus. Pasak Žukauskienės (2006) viena iš plačiai paplitusių asocialaus elgesio formų yra agresyvus elgesys. Anderson su bendradarbiais (2010) atliko tokio pobūdžio tyrimų meta-analizę ir apibendrino 136 tyrimų duomenis (tiriamųjų skaičius viršijo 130 000) (straipsnis pasirodė 2010, patys tyrimai rinkti 2008 metais). Išvadose autoriai apibendrina, kad smurtiniai kompiuteriniai žaidimai statistiškai reikšmingai koreliuoja su agresyvaus elgesio, agresyvių nuostatų (angl. cognition) ir agresyvaus afekto (angl. affect) padidėjimu bei empatijos ir prosocialaus elgesio sumažėjimu. Atrodo, čia būtų galima dėti tašką ir imtis kitų, mažiau ištirtų psichologijos sričių. Visgi, dabartinė situacija kompiuterinių žaidimų tyrimuose ir moksliniame diskurse labiau primena aršius debatus nei ramų štilį. Kiti autoriai taip pat atlieka egzistuojančių tyrimų meta-analizes (pvz. Ferguson, 2007), bet neranda koreliacinio ryšio tarp įstiraukimo į kompiuterinius žaidimus ir padidėjusio agresyvumo. Itin aktyviai diskutuojama po jau minėtos Anderson ir kt. (2010) meta-analizės pasirodymo (žr. Huesmann, 2010; Bushman ir kt., 2010; Ferguson ir kt., 2010). Minėtina, kad kompiuteriniai žaidimai asocialios asmenybės formavimosi šviesoje įdomūs ne tik jų gebėjimu įtakoti žmogaus agresyvumą. Dalis tyrimų domisi psichologinio pabėgimo teorija (angl. psychological escapism) – atitrūkimo nuo rūpesčių, streso sumažinimo, pasitraukimo į virtualią realybę, socialinės izoliacijos klausimais (pvz. Henning ir kt., 2001; Reinecke, 2009). Kiti koncentruojasi ties desensitizacija žiauriems vaizdams bei sumažėjusiu noru padėti (sumažėjusiu prosocialiu elgesiu) (Greitemeyer ir kt., 2010, Bushman ir kt., 2009). Įdomūs tyrimai priklausomybės nuo kompiuterinių žaidimų srityje (Chou ir kt., 2003) bei motyvacijos žaisti kompiuterinius žaidimus klausimuose (Yee, 2006).

Stebėtina, kad esant tokiai įtemptai situacijai užsienio tyrėjų diskurse, Lietuvoje kompiuterinių žaidimų įtakos tyrimai itin negausūs. Vienintelė ryškesnė publikacija – tai skyrelis jau minėtoje knygoje (Žukauskienė, 2006), pora nepublikuotų magistro darbų (Petraitis, 2006; Bortkevičius, 2004) bei greičiausiai kursiniai, bakalaurniniai ir magistriniai darbai su kuriais neteko susidurti.

Apibendrinant, šiandieninė mokslo situacija kompiuterinių žaidimų įtakos tyrimuose kelia daugiau probleminių klausimų nei pateikia atsakymų. Stebimas aktyvus susidomėjimas įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus ir jų poveikio reiškiniu užsienio tyrėjų darbuose ir beveik niekinis susidomėjimas šiuo klausimu Lietuvoje. Įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus ir asocialios asmenybės vystymosi sąveika – tyrinėtinas ir aktualus klausimas.

Mokslinės problemos formulavimas. Nepaisant mažo Lietuvos mokslininkų susidomėjimo šia tema, žiniasklaida ja domisi aktyviau (Molytė-Lukauskienė, 2008; Baravykaitė-Dagienė ir kt., 2007; Saukienė, 2008). Būtent publikacijos po kraupių nusikaltimų užsienio ugdymo įstaigose ir paskatino mokslininkus aktyviau domėtis kompiuterinių žaidimų tema. 1999 m. JAV Columbine aukštojoje mokykloje įvyko tragedija (Anderson ir kt. 2000), kurioje du vaikinai nušovė 13 mokinių, 23 sužeidė ir nusišovė patys. Buvo nustatyta, kad abu jie buvo žaidimo „Doom“ fanai. Įdomus pavyzdys atkeliauja ir iš Ispanijos (Clemente ir kt., 2008): 2000 balandį 16-metis nužudė savo tėvus ir seserį su katana, samurajų kardu. Pastarasis vaikinys daug laiko praleido žaisdamas žaidimą Final Fantasy VIII, kurio pagrindinis herojus yra 17-metis ir savo priešus jis taip pat žudo katana. Sugauto vaikino išvaizda buvo stebėtinai panaši į kompiuterinio herojaus išvaizdą. Vienintelis kol kas Lietuvos padangėje aptiktas smurtinis nusikaltimas, siejamas su kompiuteriniais žaidimais, buvo aprašytas dienraštyje „Lietuvos rytas“ (Vansauskienė, 2008). „Įsiutęs dėl nesėkmės žaidžiant kompiuterinį žaidimą plungiškis ryžosi žiauriam poelgiui. Atrodo, kad nebesuvokdamas, kur yra virtualus ir kur tikras gyvenimas, jis užkapojo uošvės šunį.“ (ten pat).

Svarbu tai, kad visi žiniasklaidoje nušviečiami įvykiai pakankamai tendencingai formuoja tiesinę priklausomybę tarp kompiuterinių žaidimų žaidimo ir asocialaus elgesio. Jei itin suprimityvinti: „žaisi – eisi žudyti“. Kartais užtenka dar kartą atidžiau perskaityti tą patį straipsnį, kad atrastum logines klaidas (Vansauskienė, 2008). Pradžioje teigiama, kad žiaurų poelgį išprovokavo *nesėkmė kompiuteriniame žaidime*, tačiau toliau skaitydami pamatome, jog minima *nesėkmė* – tai *išmetimas iš draugų rato*: „Tą sekmadienio popietę iš svainio Mindaugas išgirdo, kad jis dėl prastų rezultatų yra šalinamas iš žaidimo. Vyrą ši žinia sukrėtė

tarsi asmeninė tragedija.”. Įdomu, ar straipsnis būtų toks pat tendencingas, jei Mindaugo draugai būtų nesivežę medžioti ar žvejoti, nebekvietę žaisti krepšinio? Bet kartais loginių klaidų paieška gali neduoti norimų rezultatų ir tuomet visuomenė atsigręžia į mokslininkus, kurie turėtų pateikti objektyvesnį atsakymą, nes bendriausias mokslo tikslas yra nustatyti egzistuojančius dėsnius (Benesch, 2001). Žiniasklaidos susidomėjimas kompiuteriniais žaidimais ir jų įtaka sukuria sveiką kūrybinę įtampą mokslo atstovams. Jie spaudžiami pateikti atsakymus.

Tad kokios būtų galimos tyrimų kryptys?

1. Kompiuterinių žaidimų įtaka agresyvumui

Tai ašinė tema. Ji bene plačiausiai tirta kitų autorių tyrimuose, tačiau konsensusas iki šiol nerastas. Verta paminėti, kad agresyvumą didinti gali ne tik smurtiniai kompiuteriniai žaidimai (angl. violent video games arba sutrumpinimas VVG). Susidurdamas su pernelyg sudėtingu žaidimo valdymu (Przybylski ir kt., 2010) ar su pernelyg sudėtingais žaidimo iššūkiiais (ten pat) – žaidėjas frustruojamas ir kyla agresija. Tad, nereikėtų apsiriboti vien smurtinių kompiuterinių žaidimų tyrimu. Pagrindinė hipotezė šioje temoje: daugiau įsitraukę į kompiuterinius žaidimus individai yra agresyvesni nei mažiau įsitraukę. Papildomos hipotezės šioje temoje nukreiptos į specifiškesnius temas aspektus. Savo magistriniame darbe (Petraitis, 2006) nepavyko nustatyti, kad įsitraukę į agresyvius kompiuterinius žaidimus vaikinai yra agresyvesni nei žaidžiantys neagresyvius žaidimus. Nustebino paauglių, mėgstančių lenktynių tipo žaidimus, agresyvumo įverčiai. Tad, būtų įdomu palyginti smurtinių, lenktynių bei sąlyginai neutralių žaidimų sukeliama agresyvumo įverčius. Anderson ir kt. (2010) kaip gaires tolimesniems agresyvumo tyrimams nurodo šiuos aspektus: daugiau išilginio tipo arba ilgalaikių tyrimų (angl. longitudinal), daugiau tyrimų analizuojančių amžiaus kintamąjį šioje temoje (t.y. kokio amžiaus individui kompiuteriniai žaidimai daro didžiausią įtaką, kiek stipriai įtakojami suaugusieji), žaidėjo perspektyvos kompiuteriniame žaidime tyrimai (kada didesnis poveikis: žaidžiant pirmu asmeniu ar trečiuoju?), jei būtų sąlygos – pradėdama kompiuterinių žaidimų poveikį vertinti ir neuropsichologijos metodais: magnetinio rezonanso tyrimais, odos galvaninės reakcijos ir kt. (pvz. Weber ir kt., 2006). Pakankamai tendencingai mokslinėje literatūroje yra tyrinėjami išimtinai paaugliai arba pradinio mokyklinio amžiaus vaikinai. Mažai dėmesio skirta lyčių palyginimui, suaugusių žmonių žaidimo įpročiams.

2. Kompiuterinių žaidimų įtaka empatijai ir prosocialiam elgesiui

Tai mažiau tyrinėta, tačiau glaudžiai susijusi su agresyvumo tyrimais tema. Pagrindinė hipotezė: daugiau įsitraukę į smurtinius kompiuterinius žaidimus individai yra mažiau

empatiški (bei mažiau prosocialiai besielgiantys) nei mažiau įsitraukę. Empatija užkerta kelia agresyviam elgesiui. Pvz. teroristui yra sunkiau sužaloti ar užmušti įkaitą, jei jis suspėjo pažinti savo auką (Valickas, 1997). Tvirta vertybinė orientacija į prosocialų elgesį nepaliktų vietos asocialioms nuostatomis (Valickas ir kt., 2009).

3. Lenktynių tipo kompiuterinių žaidimų įtaka asocialiam elgesiui

Tai beveik netyrinėta sritis (Ficher ir kt., 2009). Vieninteliame rastame tyrime buvo nustatyta, kad įsitraukę į lenktynių tipo žaidimus individai susiformuoja vidines nuostatas apie save kaip apie nutrūktgalvišką (angl. reckless) vairuotoją. Verta tęsti tyrimus šioje srityje ir palyginti ar nuostatos persiduoda į elgesį, t.y. ar labiau įsitraukę į kompiuterinius žaidimus yra baudžiami dažniau už eismo taisyklių pažeidimus, patenka į daugiau avarinių situacijų ir kt.

4. Kompiuterinių žaidimų įtaka socialinei izoliacijai

Šioje srityje stebimas bene didžiausias dviejų prieštaringų nuomonių susidūrimas. Kompiuterinis žaidimas gali būti vienišo individo laisvalaikio leidimo būdas, kai jis žaidžia atsiskyręs nuo išorinio pasaulio ir pasineria į žaidimo realybę. Tačiau kompiuterinis žaidimas yra ir puiki laisvalaikio praleidimo priemonė kartu su draugais – galima pasikviesti juos į svečius pažaisti kartu (Foster, 2010), galima žaisti su kitais žmonėmis interneto dėka. Sparčiai paskutiniuoju metu išpopuliarėjusių MMORPG (angl. massively multiplayer online roleplaying game – masyviai daugelio žaidėjų žaidžiamas internetinis rolių žaidimas) vienas iš pagrindinių traukos motyvų, manoma, yra socialinė interakcija (Yee, 2006; Ducheneaut ir kt., 2006), tačiau tyrėjų darbai dažniau atskleidžia priešingus faktus: psichologinį pabėgimą (norą užmiršti realaus pasaulio problemas) bei socialinę izoliaciją (buvimą tarp daugelio kitų žaidėjų, tačiau nežaidimo kartu). Socialinė izoliacija (ilgos valandos praleistos vienam sėdint prieš kompiuterio ekraną, žaidžiant su kompiuteriniu-dirbtiniu varžovu) yra puiki dirva išvengti socializacijos. Individas mažiau laiko bendrauja su bendraamžiais, tėvais, visuomene, atima iš savęs sąlygas išmokti plataus elgesio būdų spektrą, susipažinti su visuomenės narių būvio normomis, taisyklėmis. Preliminari hipotezė: įsitraukimas į kompiuterinius žaidimus didina individo socialinę izoliaciją. O tai savo ruožtu skatina asocialų elgesį.

5. Kompiuterinių žaidimų įtaka sveikatai palankiam ir nepalankiam elgesiui

Ši sritis, kaip ir minėta aukščiau trečioji, susilaukė mažai tyrėjų dėmesio. Pasak Žukauskienės (2006) asocialiam elgesiui priskiriama ir narkomanija bei alkoholizmas. Pastarieji sutrikimai gali įtakoti ir kitas asocialaus elgesio apraiškas: prostituciją, kriminalinius nusikaltimus. Smurtiniuose kompiuteriniuose žaidimuose ne tik vaikštoma ir šaudoma. Žaidime „Fallout 3“ galima nurodyti žaidimo herojui išgerti alkoholinio gėrimo ir

kurį laiką ekranas bus miglotas – jausis alkoholio poveikis. Tyrėjai daugiau koncentravosi ties neigiamu ilgo darbo kompiuteriu poveikiui sveikatai (Burke ir kt., 2002; Ernes, 1997) ir mažiau domėjosi – kokias nuostatas formuoja kompiuteriniai žaidimai: sveikatai palankias ar nepalankias. Preliminarios hipotezės galėtų būti: įsitraukimas į sportinius kompiuterinius žaidimus didina sportui skiriamų valandų skaičių (sveikatai palankių nuostatų formavimas); įsitraukimas į smurtinius kompiuterinius žaidimus didina alkoholio ir tabako gaminių vartojimą (sveikatai nepalankių nuostatų formavimas).

Apibendrinant, mokslinė problema, kuria norima tirti potencialioje disertacijoje, yra sudaryta iš penkių svarių sričių, kurios siejasi tiek su kompiuteriniais žaidimais, tiek su asocialaus elgesio geneze ir vystymusi: agresyvumo, empatiškumo ir prosocialaus elgesio, įtakos automobilio vairavimo nuostatoms, socialinės izoliacijos ir sveikatai (ne)palankaus elgesio.

MOKSLINĖS TEORIJOS, AIŠKINANČIOS ĮSITRAUKIMO Į KOMPIUTERINIUS ŽAIDIMUS IR ASOCIALAUS ELGESIO RYŠĮ

Didelė dalis literatūros buvo apžvelgta pagrindžiant temos aktualumą bei formuluojant mokslinę problemą. Čia daugiau dėmesio bus skirta teorijoms, kurios dažniausiai minimos nagrinėjant įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus pasekmes. Trys pagrindinės žemiau pristatomos teorijos yra: Bendrasis agresijos modelis (angl. GAM – general aggression model, Anderson ir Bushman, 2002), Socialinės informacijos apdorojimo požiūris (Valickas ir kt., 2009; Cricke ir Dodge, 1994) bei Apsisprendimo teorija (angl. SDT – self-determination theory, Przybylski ir kt., 2010; Ryan ir Deci, 2000).

1. Bendrasis agresijos modelis

Iki Bendrojo agresijos modelio pasirodymo žmonių agresyvumo kilmė ir genezė buvo aiškinama kitomis populiariomis teorijomis:

- Kognityvine neosociacijų teorija (Berkowitz) – įvairūs neigiami įvykiai (frustracijos, provokacijos, triukšmas, per aukšta ar per žema temperatūra, nemalonūs kvapai) sukelia negatyvų afektą, kuris iššaukia agresiją.

- Socialinio išmokymo teorija (Bandura) – agresijos išmokstame stebėdami kitų agresyvų elgesį tiek realiame gyvenime, tiek per televiziją.

- Scenarijų (angl. script) teorija (Huesmann) – matydamas smurtines situacijas per TV ar aplinkoje, vaikas atmintyje įsisąmonina scenarijus kaip reikia elgtis tipinėse situacijose. Jei vaikas per TV du tūkstančius kartų matė, jog konfliktinė situacija buvo sprendžiama ginklu –

tai ir realybėje, susidūręs su konfliktine situacija, jis bus linkęs elgtis pagal įsisažmonintą scenarijų.

- Sujaudinimo perkėlimo teorija (Zillman) – fiziologinis susijaudinimas išsisklaido lėtai. Jei du įvykius skiria trumpas laiko tarpas ir pirmasis sukėlė stiprų fiziologinį susijaudinimą, tai šis gali persiduoti antrajam įvykiui ir pasireikšti agresyviu elgesiu.

- Socialinės tarpusavio sąveikos teorija (Tedeschi ir Felson) – agresyvus elgesys reikalingas tam, kad paveikti kito žmogaus elgesį: Agresyviai elgtis galima tam, kad įgyti naudos (informacijos, pinigų), ištaisyti neteisybę ar atskleisti tam tikras savo savybes (kompetenciją, vyriškumą).

Bendrasis agresijos modelis buvo kuriamas su intencija apjungti visas aukščiau paminėtas teorijas. Bendrajame agresijos modelyje kiekviena agresijos apraiška yra nagrinėjama kaip situacija su trim svarbiais kintamaisiais:

- įvesties komponentai: asmuo (visos asmens savybės, kurios dalyvauja situacijoje: genetika, asmenybės bruožai, lytis ir kt.) bei situacija (situacijai būdingos specifinės savybės: užuominos agresijai – pvz. ginklas, provokacijos lygis ir kt.);

- vidinės būsenos komponentai: kognicija (Huesmann scenarijai, priešiškos mintys), afektas (esama nuotaika situacijos metu) bei sužadinimas (pvz. jei prieš agresyvią situaciją asmuo jau yra fiziologiškai sužadintas – didėja tikimybė, kad jis reaguos agresyviai);

- išvesties komponentai: įvertinimas bei sprendimo priėmimas, kurie gali būti apgalvoti arba impulsyvūs.

Minima teorija stengiasi apimti kuo platesnį veiksmų, įtakojančių agresijos apraiškas, kiekį. Analizuojant situaciją šios teorijos perspektyvoje yra įvertinamos tiek asmenybės charakteristikos, tiek situacijos aplinkybės, tiek vidinė asmens, dalyvaujančio situacijoje būsena (kognicijos, afektai, fiziologinis sužadinimas), tiek sprendimo priėmimo procesas. Modelis pasižymi dideliu kitų teorijų apjungimu ir buvo sėkmingai pritaikytas moksliniuose kompiuterinių žaidimų poveikio tyrimuose (detaliau čia: Anderson ir kt., 2002).

2. Socialinės informacijos apdorojimo požiūris

Asocialaus elgesio raidai bei agresyvumo apraiškoms aiškinti dažnai naudojamas Socialinės informacijos apdorojimo požiūris (Cricke ir Dodge, 1994). Trumpai pristatysiu jo esmę. Į socialinę situaciją individas atsineša savo biologinius apribojimus bei praeities patirčių duomenų bazę (įvairius prisiminimus, išmoktas taisykles, socialines schemas). Po to yra skiriami šeši etapai, kurie vyksta ne griežtu linijiniu būdu, tačiau cikliška: 1) vidinių ir išorinių užuominų užkodavimas, 2) tų užuominų interpretacija bei psichinė reprezentacija, 3)

tikslo išsiginčijimas (angl. clarification) arba išsirinkimas iš tikslų sąrašo, 4) atsako pasirinkimas arba konstrukcija, 5) sprendimo priėmimas dėl atsako, 6) realus elgesys.

Autorių teigimu daugelis šių etapų (dažnai visi) yra pereinami automatiškai, neįsisąmoninant. Šios teorijos trūkumas yra tai, kad daugumoje atvejų ji buvo naudojama vaikų ir paauglių asocialumui tirti. Nebuvo (ir tik pradama paskutiniaisiais metais) bandoma tirti suaugusių asocialaus elgesio apraiškų Socialinės informacijos apdorojimo požiūriu. Lietuvoje šiuo požiūriu aktyviai domisi Valickas ir Tarozienė (Valickas ir kt., 2009), būtų galima bendradarbiauti su šiais mokslininkais, pritaikant šį požiūrį moksliniame kompiuterinių žaidimų poveikio tyrime, nes kol kas mokslinėje literatūroje tokio pritaikymo aptikti nepavyko.

3. Apsisprendimo teorija

Ši teorija yra skirta studijuoti žmonių motyvacijai ir asmenybei. Pagrindiniais motyvaciniais šaltiniais teorija įvardina autonomiškumą, kompetenciją ir tarpusavio susietumą (angl. relatedness). Jei visi šie faktoriai yra patenkinami – individai bus stipriai motyvuoti atlikti veiklą. Pavyko rasti tik vieną straipsnį, kuriame šios teorijos pagalba aiškinami įvairūs įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus aspektai (Przybylski ir kt., 2010). Atrodytų, kad teorija naudinga tik įsitraukimo į veiklą motyvacijai nušviesti, tačiau minėti autoriai šios teorijos pagalba pakankamai įdomiai bandė patikrinti hipotezę, ar gali būti, jog smurtas smurtiniuose žaidimuose yra žmones pritraukiantis (motyvaciją žaisti didinantis) faktorius? Tyrimo pagalba autoriai nustatė, kad smurtas neįtakoja arba netgi neigiamai įtakoja žaidėjų motyvaciją žaisti žaidimą ir daug svarbesni yra jau minėti Apsisprendimo teorijos faktoriai: autonomiškumas, kompetencija ir tarpusavio susietumas. Autoriai taip pat patikrino ir kitą hipotezę šios teorijos dėka ir nustatė, kad ne smurto lygis žaidime, tačiau jo sudėtingumas (t.y. jei žaidimas yra pernelyg sudėtingas, tai sukelia nekompetencijos ir po to sekantį frustracijos jausmą) yra geresnis prognostinis agresijos faktorius.

Apibendrinant, trys minėtos teorijos duoda pakankamą teorinį pagrindą tyrinėti įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus ir asocialaus elgesio ryšį. Apsisprendimo teorija bei Bendrasis agresijos modelis jau buvo pritaikytos analizuojant įsitraukimą į kompiuterinius žaidimus. Socialinės informacijos apdorojimo požiūris būtų pirmą kartą panaudotas suaugusių asocialumo bei kompiuterinių žaidimų tyrimuose.

IŠVADOS

Apibendrinant straipsnyje pateiktą informaciją suformuluotos šios išvados:

Įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus klausimas yra aktuali tyrimų tema užsienio mokslininkų diskurse ir beveik nestebima šios temos plėtotė Lietuvoje.

Tiriant įsitraukimą į kompiuterinius žaidimus, galima gilintis į šiuos klausimus: agresyvumą, empatiją, prosocialų elgesį, vairavimo elgesį, socialinę izoliaciją, sveikatai palankų ir nepalankų elgesį.

Teorinė įsitraukimo į kompiuterinius žaidimus ir asocialumo tyrimo rezultatų analizė gali būti atlikta remiantis šiais modeliais: Bendrasis agresijos modelis, Socialinės informacijos apdorojimo požiūris, Apsisprendimo teorija.

LITERATŪRA

1. Anderson A. C., Ichori N., Bushman J. B., Rothstein R. H., Shibuya A., Swing L. E., Sakamoto A., Saleem M. Violent video game effects on aggression, empathy, and prosocial behavior in Eastern and Western countries: a meta-analytic review // *Psychological Bulletin*. – 2010, išankstinė internetinė publikacija, DOI: 10.1037/a0018251.
2. Anderson C. A., Bushman B. J. Human aggression // *Annual Review of Psychology*. – 2002, Vol. 53, p. 27-51.
3. Anderson C. A., Dill K. E. Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 2000, Vol. 78, p. 772-790.
4. Baravykaitė-Dagienė A., Jakučionienė V. Iš kur atsiranda vaikų agresija // „Delfi.lt“. – 2007, paimta iš: <http://www.delfi.lt/news/daily/voxpopuli/article.php?id=14794480>, 2010.07.20.
5. Benesch H. *Psichologijos atlasas*. I tomas. – Vilnius: Alma Litera, 2001.
6. Bers M. U. Let the games begin: civic playing on high-tech consoles // *Review of General Psychology*. – 2010, Vol. 14, No. 2, p. 147-153.
7. Bortkevičius D. Daugiau ar mažiau įsitraukusių į veiklą su kompiuteriu IX-XII klasių moksleivių sveikatos, psichologiniai ir socialiniai ypatumai. – 2004, Vytauto Didžiojo universitetas, Sveikatos psichologijos magistro darbas.
8. Burke A., Peper E. Cumulative trauma disorder risk for children using computer products: Results of a pilot investigation with a student convenience sample // *Public Health Reports*. – 2002, Vol. 117, p. 350-357.
9. Bushman J. B., Anderson C. A. Comfortably numb. Desensitizing effects of violent media on helping others // *Psychological Science*. – 2009, Vol. 20, No. 3, p. 273-277.
10. Bushman J. B., Anderson C. A., Rothstein H. R. Much ado about something: violent video game effects and a school of Red Herring: Reply to Ferguson and Kilburn // *Psychological Bulletin*. – 2010, Vol. 136, No. 2, p. 182-187.
11. Ceranoglu T. A. Video Games in psychotherapy // *Review of General Psychology*. – 2010, Vol. 14, No. 2, p. 141-146.
12. Chou T., Chin-Chen T. The role of flow experience in cyber-game addiction // *CyberPsychology & Behavior*. – 2003, Vol. 6, No. 6, p. 663-675.
13. Clemente M., Espinosa P., Vidal M. A. The media and violent behavior in young people: Effects of the media on antisocial aggressive behavior in a Spanish sample // *Journal of Applied Social Psychology*. – 2008, 38, p. 2395-2409.
14. Colwell J., Kato M. Investigation of the relationship between social isolation, self-esteem, aggression and computer game play in Japanese adolescents // *Asian Journal of Social Psychology*. – 2003, Vol. 6, p. 149-158.

15. Cricke N. R., Dodge K. A. A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment // *Psychological Bulletin*. – 1994, Vol. 115, No. 1, p. 74-101.
16. Ducheneaut N., Yee, N., Nickell, E., Moore, R. J. Alone Together? Exploring the Social Dynamics of Massively Multiplayer Games // paimta iš: <http://www2.parc.com/csl/members/nicolas/documents/CHI2006-Alone.pdf>, 2010.06.20.
17. Ernes C. E. Is Mr. Pac Man eating our children? A review of the effect of video games on children // *The Canadian Journal of Psychiatry*. – 1997, Vol. 42, p. 409-414.
18. Ferguson C. J. The good, the bad and the ugly: A meta-analytic review of positive and negative effects of violent video games // *Psychiatric Quarterly*. – 2007, 78, p. 309-316.
19. Ferguson J. C. Blazing angels or resident evil? Can violent video games be a force for good? // *Review of General Psychology*. – 2010, Vol. 14, No. 2, p.68-81.
20. Ficher P., Greitemeyer T., Morton T., Kastenmuller A., Postmes T., Frey D., Kubitzki J., Odenwalder J. The racing-game effect: why do video racing games increase risk-taking inclinations? // *Personality and Social Psychology Bulletin*. – 2009, Vol. 35 (10), p. 395-409
21. Foster D. “Wii’re here for a good time”: the sneaky rhetoric of Wii-themed parties // *The Journal of American Culture*. – 2010, Vol. 33, No. 1, p. 30-39.
22. Franklin P. Take-Two’s Grand Theft Auto 4 sales top \$500 million // REUTERS. – 2008, paimta iš <http://www.reuters.com/article/idUSWNAS233520080507>, 2010.07.22.
23. Gentile D. A., Walsh D. A. A normative study of family media habits // *Journal of Applied Developmental Psychology*. – 2002, 23, p. 157-178.
24. Greitemeyer T., Osswald S. Effects of prosocial video games on prosocial behavior // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 2010, Vol. 98, No. 2, p. 211-221.
25. Henning B., Vorderer P. Psychological escapism: Predicting the amount of television viewing by need for cognition // *Journal of Communication*. – 2001, 51, p. 100-120.
26. Huesmann R. L. Nailing the coffin shut on doubts that violent video games stimulate aggression: comments on Anderson et al. (2010) // *Psychological Bulletin*. – 2010, Vol. 136, No. 2, p. 179-181.
27. Molytė-Lukauskienė D. Agresyvus trimetis // Dienraštis “Diena.lt”. – 2008, paimta iš: <http://www.diena.lt/dienrastis/priedai/seima/agresyvus-trimetis-118066>, 2010.07.20.
28. Olson K. C. Children’s motivations for video game play in the context of normal development // *Review of General Psychology*. – 2010, Vol. 14, No. 2, p. 180-187.
29. Petraitis T. Daugiau ar mažiau įsitraukusių į kompiuterinius žaidimus VIII-X klasių vaikinių pykčio, sveikatos ir sveikatai nepalankaus elgesio ypatumai. – 2006, Vytauto Didžiojo universitetas, Sveikatos psichologijos magistro darbas. Prieinamas internete: <http://www.timas.lt/rasiniai/magistrinis.pdf>.
30. Przybylski A. K., Ryan R. M., Rigby C. S. A motivational model of video game engagement // *Review of General Psychology*. – 2010, Vol. 14, No. 2, p. 154-166.
31. *Psichologijos žodynas*. – Vilnius, 1993.
32. Reinecke L. Games and recovery. The use of video and computer games to recuperate from stress and strain // *Journal of Media Psychology*. – 2009, Vol. 21 (3), p. 126-142.
33. Ryan, R. M., Deci, E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being // *American Psychologist*. – 2000, Vol. 55, p. 68-78.
34. Saukienė I. Ar kompiuteriniai žaidimai skatina agresyvumą? // “Delfi.lt”. – 2008, paimta iš: http://gyvenimas.delfi.lt/namai_ir_seima/article.php?id=15766025, 2010.07.20.
35. Valickas G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. – Lietuvos teisės akademija: Vilnius, 1997.
36. Valickas G., Tarozienė V. Asocialaus elgesio formavimasis socialinės informacijos apdorojimo požiūriu // *Psichologija*. – 2009, 40, p. 21-36.
37. Vansauskienė J. Kompiuterio labirintai aptemdė vyrui protą // “Lietuvos rytas”. – 2008, paimta iš: http://www.lrytas.lt/?data=20080903&id=akt03_a1080903&sk_id=99&view=2, 2010.07.20.
38. Weber R., Ritterfeld U., Mathiak K. Does playing violent video games induce aggression? Empirical evidence of a functional magnetic resonance imaging study // *Media Psychology*. – 2006, Vol. 8, Iss. 1, p. 39-60.

-
39. Yee N. Motivations for play in online games // *CyberPsychology & Behavior*. – 2006, Vol. 9, No. 6, p. 772-775.
40. Žukauskienė R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

ENGAGEMENT IN COMPUTER GAMES AND ANTISOCIAL BEHAVIOR: PROBLEMATIC QUESTIONS

Timas Petraitis*
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

This article provides analysis of problematic relationship between engagement in computer games and antisocial behavior. This topic is being researched worldwide, but there seems to be lack of interest from Lithuanian scholars. This article tries to fill the gap. This article provides analysis of most important question surrounding topic of research and suggests direction for future research. Also, valuable information about computer games from Lithuanian media articles is analyzed.

Keywords: engagement in computer games, antisocial behavior, aggression, social isolation, empathy.

Timas Petraitis*, Mykolas Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorius.
Mokslinių tyrimų kryptys: psichoterapija, įsitraukimas į kompiuterinius žaidimus, rizikingas vairavimas.

Timas Petraitis*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humane studies, lector.
Research interests: psychotherapy, engagement in computer games, risky driving.

RIZIKINGAS VAIRAVIMAS IR EMOCIJOS: TEORINĖ APŽVALGA

Timas Petraitis*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211, Kaunas
Telefonas: (8 37) 303 664
El.paštas: timas.petraitis@gmail.com*

Anotacija. Šiame straipsnyje pateikiama tyrimų, susijusių su rizikingu vairavimu ir ypač su emocijų įtaka rizikingam vairavimui, apžvalga. Šio straipsnio tikslas – apibendrinti ir įvertinti žinių rizikingo vairavimo ir emocijų srityje būklę. Aptariamos keturios dažniausiai tyrinėjamos emocijos - pyktis, nerimas, liūdesys ir džiaugsmas, bei kitas požiūris, analizuojantis poveikį vairuotojui valentingumo ir sužadavimo perspektyvoje. Straipsnis užbaigiamas išvadomis bei galimų ateities tyrimų gairėmis.

Pagrindinės sąvokos: rizikingas vairavimas, agresyvus vairavimas, emocija.

ĮVADAS

Rizikingas vairuotojų elgesys keliuose tampa vis rimtesne problema. Kasmet keliuose žūsta 1,2 milijono žmonių, o dar 50 milijonų sužeidžiami. Prognozuojama, kad per ateinančius 20 metų šie skaičiai išaugs 65% (Ho ir kt., 2008). Daugelio autorių teigimu žmogiškasis faktorius paaiškina didesnę dalį autoįvykių priežasčių sklaidos nei kiti du svarbūs veiksniai: automobilio techninė būklė bei kelio dangos/meteorologinės sąlygos (Evans, 1991, cit. pagal Herrero-Fernandez, 2011). Tarp daugelio tyrėjų dominančių vairuotojo ypatybių (pvz. amžiaus, lyties, asmenybės savybių ir t.t.) tam tikras dėmesys skiriamas ir emocijų įtakai rizikingam vairavimui. Šiame straipsnyje bus siekiama apibendrinti esamą informaciją rizikingo vairavimo ir emocijų srityje bei tokiu būdu pasirengti būsimam disertacinio darbo tyrimui. Didžiausias dėmesys straipsnyje bus skirtas rizikingo vairavimo ir emocijų tyrimams, o taip pat aptarta rizikingo-emocinio-agresyvaus vairavimo sąvokų samplaika.

Temos aktualumas

Pasaulinės sveikatos organizacijos duomenimis autoįvykiai yra devinta pagal svarbą mirties priežastis visame pasaulyje (WHO, 2009, cit. pagal Arnau-Sabates, 2011) bei kaip minėta įvade, prognozuojama, kad autoįvykių skaičius didės. Autoįvykių priežastimis domimasi jau daugiau nei pusę amžiaus. Tillman ir Hobbs dar 1949 (cit. pagal Jovanovic ir kt., 2011b) teigė, kad žmogus mašinoje elgiasi taip pat kaip ir gyvenime (angl. man drives as he lives). Šiais laikais rizikingo vairavimo tema gausiai nagrinėjama. Mokslininkų išvados naudojamos autoįvykių prevencijos strategijų kūrimo bei taikyme. Mokslinėje spaudoje

pasirodė ir pirmieji Lietuvos tyrėjų darbai (Arlauskienė ir kt., 2010; Čėsniėnė ir kt., 2011). Lietuva yra viena pirmaujančių ES šalių pagal žuvusiųosius eismo įvykiuose (ETSC, 2010), tačiau galime pasidžiaugti ir pažanga – Lietuva 2011-ais buvo apdovanota PIN (angl. Road Safety Performance Index) ženkleliu už žymų žuvusiųjų keliuose procento sumažėjimą (ETSC, 2011). Natūralu, kad siekiant dar labiau sumažinti žuvusiųjų bei sužeistų autoįvykiuose skaičių, svarbu ir toliau tyrinėti rizikingo vairavimo fenomeną, jo sąsajas su vairuotojo patiriamomis emocijomis keliuose.

Mokslinės problemos formulavimas

Mokslinė problema – tai, ką žiname, jog mokslas dar nežino. Rizikingo vairavimo srityje mokslininkai domisi daugeliu aspektu. Daugiausiai aiškumo yra su lytimi (vyrai vairuoja rizikingiau nei moterys) bei amžiumi (jauni vairuotojai yra rizikingesni nei vyresnio amžiaus) (Rhodes ir kt., 2011). Kiek mažiau aiškumo asmenybės ypatumų srityje. Su rizikingu vairavimu siejamos tokios savybės kaip aštrių pojūčių siekimas (angl. sensation seeking) (Zuckerman, 1994, cit. pagal Schwebel ir kt., 2007), atlaidumas ir ateities pasekmių numatymas (Moore ir kt., 2008), vieša savimonė (Millar, 2007), A tipo asmenybė (Miles ir kt., 2003), gyvenimo stiliaus skirtumai (Chliaoutakis ir kt., 2005), įvairios nuostatos ir motyvai į vairavimą ar jo aspektus (pvz., Hatfield ir kt., 2008 – nuostata į greičio viršijimą; Ho ir kt., 2008 – noras vairuoti greitai, pasitikėjimas savo vairavimo įgūdžiais, nuostata nesilaikyti KET) ir kt. Tyrėjus taip pat domina įvairaus poveikio vairuotojui klausimai, t.y., kaip vairuotoją veikia muzika (Pecher ir kt., 2009; Brodsky, 2002), pakelės reklama (Megias ir kt., 2011), rizikingą vairavimą propaguojantys kompiuteriniai žaidimai (Fischer ir kt., 2007), marihuana (Richer ir kt., 2009) ar alkoholis (Yu ir kt., 2004) kaip vairavimo greitį įtakoja aritmetinės užduotys (Lewis-Evans ir kt., 2011) ir pan.

Tyrėjų susidomėjimo sulaukė ir emocijų bei rizikingo vairavimo sąveika. Išsamiausiai tirta pykčio emocija dėl numanomo tiesioginio ryšio tarp pykčio ir agresyvaus vairavimo (pvz., Herrero-Fernandez, 2011). Kitos rizikingo vairavimo tyrimuose minimos emocijos yra nerimas (Mesken ir kt., 2007; Shahar, 2009) bei lūdesys ir džiaugsmas (Pecher ir kt., 2009). Kiti tyrėjai neišskiria konkrečios emocijos, bet bando nustatyti emocijos valentingumo ir sužadavimo lygio įtaką rizikingam vairavimui (Cai ir kt., 2011). Nepaisant to, kad pykčio emocija yra gana plačiai tyrinėta rizikingo vairavimo kontekste (Deffenbacher, 2008), emocijų ir vairavimo srityje yra dar daug neatsakytų klausimų. Nepakankamai ištirta kitų emocijų įtaka. Tik paskutiniu metu pradama taikyti emocijų indukcija eksperimentuose, matavimai pažangiais fiziologiniais metodais. Minėtina, kad Lietuvoje nėra atlikta nei vieno

publikuoto mokslinio tyrimo šia tema. Toliau šiame straipsnyje bus pateikta išsami emocijų ir rizikingo vairavimo literatūros šaltinių apžvalga.

Darbo tikslas

Straipsnyje keliamas šis tikslas – apibendrinti ir įvertinti žinių rizikingo vairavimo ir emocijų klausimu būklę.

LITERATŪROS APŽVALGA

Sąvokos problema. Rizikingas-agresyvus-emocionalus-pavojingas vairavimas?

Mokslinėje literatūroje vairavimo elgesys, kurio pasekmėmis dažnai būna autoįvykiai, įvairūs sužalojimai ar net mirtys, yra vadinamas įvairiomis sąvokomis. Viso gali būti išskirtos keturios sąvokos: pavojingas vairavimas ir emocionalus vairavimas (pastarosios vartojamos rečiau), rizikingas vairavimas (plačiai naudojama sąvoka, tiriamas DBQ „driver behaviour questionnaire“ klausimynu, Parker ir kt., 1995), agresyvus vairavimas (taip pat plačiai vartojama sąvoka, tiriamas DAS „driver anger scale“ ir DAX „driving anger expression inventory“ klausimynais, Deffenbacher, 2008). Užsienio žiniasklaida, ypač JAV, plačiai vartoja kitą su rizikingu vairavimu siejamą sąvoką – kelių įniršis (angl. road rage). Sąvokų samplaiką galima stebėti net ir nedaugelyje lietuviškų publikacijų: Arlauskienė ir kt. (2010) vartoja rizikingo vairavimo sąvoką, kai Čėsniienė ir kt. (2011) agresyvaus.

Iš išskirtų penkių sąvokų galima atmesti pavojingo ir emocionalaus vairavimo kaip mažai vartojamas mokslinėje literatūroje. Kelių įniršio sąvoka yra glaudžiai susijusi su agresyviu vairavimu. Dula ir kt. (2003) teigimu kelių įniršį galima laikyti psichotiniu agresyvaus vairavimo lygiu. Tie patys autoriai teigia, kad vertėtų atsisakyti šios sąvokos vartojimo, nes ji sutinkama įvairiuose kontekstuose, per plati ir sunkiai atskiriama nuo agresyvaus vairavimo. Belieka atsakyti į klausimą, kuo skiriasi rizikingas ir agresyvus vairavimas.

Pirmiausia apie rizikingą vairavimą. Minėtas DBQ klausimynas yra sudarytas iš trijų skalių: apsirikimų (angl. lapses), klaidų (angl. errors) ir pažeidimų (angl. violations). Dideli įverčiai kiekvienoje iš šių skalių rodo polinkį rizikingai vairuoti. Svarbu tai, kad pirmos dvi skalės matuoja vairuotojo įgūdžius, nes apsirikimai ir klaidos daromi neintencionaliai. „Pažeidimų“ skalė nurodo vairuotojo intencionalumą, t.y. sąmoningą sprendimą pažeisti kelių eismo taisyklės (Parker, 2007). Vadinasi, rizikingo vairavimo sąvoka apima tiek intencionalius, tiek neintencionalius vairuotojo veiksmus, kurie padidina autoįvykio riziką.

Taip pat svarbu tai, kad iš visų 24 šio klausimyno teiginių, tik 3 vertina emocinę vairuotojo būklę:

- Jaučiate antipatiją tam tikrai eismo dalyvių grupei ir išreiškiate savo priešiskumą visomis įmanomomis priemonėmis,

- Supykęs (-usi) dėl kito vairuotojo (-os) elgesio, pasivejate jį (ją), kad leistumėte jam (jai) suprasti, „ką apie jį (ją) galvojate“,

- Nekantraujate, kai kitas vairuotojas lėtai važiuoja, todėl lenkiate jį iš dešinės.

Apibendrinant, rizikingu vairavimu apibūdinamas labai plataus spektro elgesys (tiek intencionalus, tiek neintencionalus; tiek emocionalus, tiek emociškai neutralus), kuris didina autoįvykio riziką.

Agresyvaus vairavimo sąvoka literatūroje bandoma apibūdinti trejopą vairuotojo elgesį:

a) intencionalius veiksmus atspindinčius fizinę, žodinę ar gestų būdu reiškiamą agresiją,

b) negatyvias emocijas (pvz., pyktį, frustraciją) patiriamas vairuojant,

c) rizikingą vairavimą (Dula ir kt., 2002, cit. pagal Dula ir kt., 2003).

Agresyvus vairavimas mokslinėje literatūroje tyrinėjamas dviem jau minėtais klausimynais: DAS ir DAX (abu Deffenbacher, 2008). Atidžiau paanalizavus šių klausimynų teiginius, galima daryti išvadą, kad pirmuoju bandoma nustatyti tam tikrų situacijų kelyje sukkelto pykčio lygį tiriamajame (pvz., „Kažkas rodo nepadorius gestus į tai, kaip Jūs vairuojate“ ar „Važiuojate paskui didelį sunkvežimį, kuris žymiai pablogina matomumą“), o antruoju klausimynu sprendžiama apie tai, kaip tiriamasis reiškia specifinį vairavimo pyktį (klausimyną sudaro trys destruktivaus pykčio reiškimo skalės: žodinės agresijos išreiškimas, fizinės agresijos išreiškimas, automobilio naudojimas pykčio išreiškimui; bei viena skalė matuojanti konstruktyvų pykčio reiškimą: adaptyvi/konstruktyvi išraiška). Apibendrinant, agresyvaus vairavimo sąvoka visų pirma apibrėžia emocionalų vairavimą (dažniausiai – pykčio emocija), kuris gali padidinti autoįvykio riziką, nes patiriamas pyktis kelyje gali paskatinti destruktivius vairuotojo veiksmus kitų eismo dalyvių atžvilgiu.

Toliau šiame straipsnyje bus vartojama rizikingo vairavimo sąvoka, nes ji yra platesnio pobūdžio nei agresyvaus vairavimo, t.y. apima tiek intencionalius, tiek neintencionalius vairuotojo veiksmus bei nėra pririšta prie vairuotojo emocionalumo. Bendriausia prasme rizikingas vairavimas yra *bet koks* vairuotojo elgesys, kuris padidina autoįvykio riziką.

Emocijos ir rizikingas vairavimas

Bendriausia prasme tyrėjų darbai rizikingo vairavimo ir emocijų srityse gali būti suskirstyti į dvi kategorijas. Į pirmąją patenka tie, kurie nagrinėjo atskiras emocijas (pvz. pyktį, nerimą, džiaugsmą). Į antrą – darbai, kuriuose emocijos nagrinėjamos pagal jų valentingumo (angl. valence: teigiama-neigiama) ir sužadavimo (angl. arousal: mažas-didelis) charakteristikas. Toliau apžvalgoje apibendrinami tyrėjų darbai pykčio, nerimo, liūdesio-džiaugsmo emocijų plotmėje. Apžvalga užbaigiama emocijų valentingumo ir sužadavimo tyrėjų darbų apibendrinimu.

Pyktis

Iš 24 apžvelgiamų tyrimų, kuriuose nagrinėjama emocijų ir rizikingo vairavimo santykis, didžioji dauguma (15) buvo sutelkta ties pykčio emocija (62,5%). Tam tikri tyrėjai (Deffenbacher, 2008) netgi kalba apie specifinį vairavimo pyktį (angl. trait drive anger), kuris yra daugiau kaip asmenybės bruožas, t.y. polinkis dažniau ir intensyviau supykėti vairavimo metu. Šitokios argumentacijos pagrindu laikoma Spielberger (1988, cit. pagal Henessy, 2011) teorinė pykčio samprata. Spielberger skyrė pyktį kaip bruožą (angl. trait anger) ir pyktį kaip būseną (angl. state anger). Pastarasis apibūdina patiriamo pykčio čia ir dabar intensyvumą, pobūdį, o pirmasis nurodo į asmenybės bruožą, polinkį intensyviau ir dažniau patirti pykčio būseną. Daugelis sukurtų klausimynų vairavimo pykčiui tirti (keturi populiariausi klausimynai apžvelgiami Houston ir kt., 2006) matuoja būtent vairavimo pyktį kaip bruožą. Yra nustatyta, kad aukšti vairavimo pykčio įverčiai teigiamai koreliuoja su KET pažeidimais, sumažėjusia koncentracija, avarinėmis situacijomis (Lajunen ir kt., 1998; Dahlen ir kt., 2005 abu cit. pagal Henessy, 2011). Vieni tyrėjai randa teigiamą ryšį tarp vairavimo pykčio ir didesnio autoįvykių skaičiaus (Deffenbacher ir kt., 2000, cit. pagal Henessy, 2011), kiti tokio ryšio nenustatė (Sullman, 2006, cit. pagal Henessy, 2011). Nesbit ir kt. (2007) atlikę tyrimą, pateikė apibendrintą išvadą, kad bendriausia prasme egzistuoja statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp vairuotojo pykčio ir agresyvaus vairavimo. Kitų tyrėjų darbuose nustatyta, jog nėra skirtumo tarp patiriamo pykčio įverčių miesto bei kaimo teritorijose vairuojančių tiriamųjų grupėse (Deffenbacher, 2008), nėra skirtumo tarp pykčio įverčių lyginant tiriamųjų lytis, tačiau jaunesni tiriamieji patyrė daugiau pykčio nei vyresni (Herrero-Fernandez ir kt., 2011), iš penkių Big Five klausimyno asmenybės faktorių teigiamai su vairavimo pykčiu koreliavo neurotiškumo faktorius, o neigiamai malonumo (angl. agreeableness) ir sąžiningumo faktoriai (Jovanovic ir kt., 2011a). Lawton ir kt. (2002) nustatė, kad tiriamieji daugiau pykčio patyrė vairavimo situacijose nei kitose gyvenimo sferose bei tie, kurie patiria apskritai daug pykčio,

yra labiau linkę jį reikšti vairavimo situacijose nei kitose sferose. Tai galėtų paaiškinti didesnis anonimiškumas vairavimo situacijoje. Lustman ir kt. (2010) nustatė, kad narcisistinių charakterio bruožų turintys tiriamieji su didesniu pykčiu reagavo į frustruojančias situacijas kelyje. Millar (2007) teigimu vairavimo pyktį mažinantis veiksnys yra vieša savimonė (angl. public self-consciousness). Galiausiai, Jovanovic ir kt. (2011b) apibendrina, jog vairavimo pyktis susijęs ne tiek su motyvais ir nuostatomis, kiek su asmenybės savybėmis bei situaciniais faktoriais kelyje.

Lajunen ir kt. (2001) teigimu, vairavimo pyktis yra daugiapusis fenomenas, kuris gali turėti platų priežasčių spektrą. Pyktis vairuojant išlieka aktyviai tyrinėjama viena iš rizikingo vairavimo priežasčių. Ir toliau galima gilintis į specifines asmenybės savybes ar situacijos komponentus, galinčius sukelti pyktį vairavimo situacijoje, tačiau tyrėjų dėmesio stokoja kitos vairuotojo elgesį įtakančios emocijos.

Nerimas

Nerimas yra antra pagal tiriamumą su rizikingu vairavimu siejama emocija. Henessy (2011) atliktoje apžvalgoje nerimas yra siejamas su didesniu skaičiumi apsirikimų, klaidų ir KET pažeidimų vairuojant (Shahar, 2009), autoįvykių skaičiumi (Olstedal ir kt., 2006, cit. pagal Henessy, 2011), bet kartu ir su padidėjusiu vairuotojo atsargumu ir budrumu (Stephens ir kt., 2009). Dula ir kt. (2010) nustatė, kad labai nerimaujantys tiriamieji vairavo pavojingiau simulatoriuje: darė daugiau klaidų, dažniau susidūrė su kitomis mašinomis. Shahar (2009) teigimu nerimaujantis vairuotojas apkrauna informacija savo trumpalaikę atmintį ir jam lieka mažiau resursų tinkamai atlikti su vairavimu susijusias užduotis. Mesken ir kt. (2007) tyrime buvo tiriamos trys emocijos (nerimas, pyktis ir džiaugsmas) dienoraščio būdu. Nustatyta, kad dažniausiai tiriamieji vairuodami patyrė nerimo emociją. Pyktis su nerimu kildavo tada, kai tiriamieji atsidurdavo situacijose nesutampančiose su jų vairavimo tikslais (angl. goal-incogruent), o džiaugsmas kildavo tada, kai vairavimo situacija atitikdavo vairavimo tikslus (angl. goal-cogruent). Nerimą tiriamieji patirdavo tada, kai iškildavo grėsmę jų saugumui ir kaltė daugiau krisdavo vairavimo situacijai apskritai. Pyktį patirdavo, kai būdavo sutrukdoma progresui ir kaltė krisdavo kitam eismo dalyviui. Šį atradimą patvirtino ir Stephens ir kt. (2009), kad pyktis kyla tuomet, kai yra sukliudoma progresui vairuojant. Tik nerimas iš visų trijų emocijų sukėlė tiriamųjų fiziologinį atsaką (širdies ritmo pagreitėjimą). Iš negausių tyrimų vairavimo nerimo srityje matyti, kad ši emocija sukelia prieštarinę elgesį. Iš vienos pusės, ji padidina širdies ritmą, suteikia daugiau budrumo, tačiau iš kitos pusės – labai

nerimaujantys vairuotojai daro daugiau klaidų bei KET pažeidimų vairuodami. Nerimo emociją verta tyrinėti papildomai vairavimo kontekste.

Liūdesys ir džiaugsmas

Liūdesio emocija minima trijų autorių tyrimuose (Pecher ir kt., 2009; Bullmash ir kt., 2006, cit. pagal Hennessy, 2011; Dill ir kt., 2007). Džiaugsmo tik dviejuose (Pecher ir kt., 2009; Mesken ir kt., 2007).

Pirmiausia, apie liūdesio emociją. Pecher su kolegomis (2009) tiriamiesiems simuliacinio vairavimo metu grodavo linksmą, liūdną ir neutralią muzikos fragmentą. Buvo tiriama kaip pasikeis tiriamųjų vairavimo greitis bei kiek arti kraštutinės dešinėsios linijos jie važiuos (angl. TLV – Time to Line Crossing požymis, kuo arčiau tiriamasis važiuoja dešinės linijos, tuo, manoma, rizikingiau jis vairuoja). Nustatyta, kad neutrali muzika neturėjo jokio efekto, tuo tarpu liūdno dainos sumažino tiriamųjų greitį, tačiau nepaveikė TLC požymio (nerizikingas vairavimas), o linksmos melodijos taip pat sumažino vidutinį greitį bei TLC požymį (rizikingas vairavimas). Tyrėjai pateikė rekomendacijas įvairiuose pagalbinuose vairavimo prietaisuose (pvz. GPS) nenaudoti emocionalių stimulų, nes jie gali padidinti rizikingą vairavimą. Bullmash ir kt. (2006, cit. pagal Hennessy, 2011) nustatė, kad depresyvūs tiriamieji sukėlė daugiau autoįvykių, vairuodami simulatorių, bei jų stabdymo reakcijos laikas buvo lėtesnis. Dill ir kt. (2007) domėjosi individualiais, kurie vairuoja paveikti alkoholio. Tyrėjai nustatė, kad sprendimui vairuoti apsvaigus didelės įtakos turi emocinės būsenos, o ypač: prislėgtumas, niūri neigiama nuotaika. Apibendrintai, liūdesio emocija veikia vairuotoją veikia neutraliai arba daugiau neigiamai. Linksma muziką groję simulatoriuje Pecher ir kt. (2009) nustatė, kad šios muzikos paveikti tiriamieji vairavo rizikingiausiai. Kiti tyrėjai (Mesken ir kt., 2007), tyrė džiaugsmo emociją, nustatė, kad jos tiriamieji patyrė mažiausiai kelyje (lyginant su nerimu ir pykčiu) bei kad ji kildavo tuomet, kai situacija kelyje atitikdavo tiriamojo tikslus (angl. goal-cogruent). Tyrėjai nepateikė tolesnės argumentacijos apie galimą džiaugsmo emocijos įtaką rizikingam vairavimui. Apibendrinant, džiaugsmo emocija yra mažiausiai tyrinėta. Vienas tyrimas pateikia aiškius duomenis, kad džiaugsmas siejasi su rizikingesniu vairavimu, kitas tyrimas pateikia nekonkrečias išvadas. Būtinai tolimesni tyrimai šioje srityje, kad atskleisti daugiau faktų.

Valentingumas

Kiti tyrėjai neapsiriboja įvardindami konkrečią tyrinėjamą emociją, bet tyrinėja valentingumą, t.y. daugiau teigiamą ar daugiau neigiamą stimulų poveikį. Šiame skyriuje apžvelgsime keturis tyrėjų darbus. Megias ir kt. (2011), tiriamiesiems vairuojant motociklo

simuliatorių, rodė neutralaus, teigiamo ir neigiamo valentingumo paveikslėlius. Nustatyta, kad į tam tikro valentingumo paveikslėlius tiriamieji žiūrėdavo ilgiau nei į neutralius. Tyrėjai pataria vengti emocinio turinio kelių pranešimuose, nes jie labiau pritraukia dėmesį ir padidina autoįvykio riziką. Panašu tyrimą atliko ir Di Stasi su bendradarbiais (2010). Tiriamieji vairavo simulatoriaus motociklą ir išgirdavo teigiamą-neigiamą signalą arba neutralų pyptelėjimą. Nustatyta, kad geriausia tiriamųjų koncentracija būdavo po neutralaus pyptelėjimo, žvilgsnis būdavo sutelkiamas į reikiamas atidžiam vairavimui vietas. Trick ir kt. (2011) vietoj garsinio signalo naudojo tam tikro valentingumo ir sužadavimo paveikslėlius. Matuodavo kaip paveikslėlio parodymas pakeisdavo stabdymo laiką bei vairo pasukimo kampą. Gauti nevienareikšmiai rezultatai: kai reikėdavo stabdyti po 250 ms nuo paveikslėlio parodymo stabdymo greitis būdavo greičiausias po *aukšto sužadavimo ir teigiamo valentingumo* paveikslėlio, o kai stabdyti reikėdavo po 500 ms nuo paveikslėlio parodymo, tai stabdymo greitis greičiausias būdavo po *aukšto sužadavimo ir neigiamo valentingumo*. Kai paveikslėlių sužadavimas žemas, tai teigiamo valentingumo paveikslėliai įtakodavo geresnį vairo pasukimo rezultato nei neigiami.

Vieną įdomiausių tyrimų atliko Cai ir kt. (2011). Jie 15 atrinktų tiriamųjų vairavimo simuliacijos metu rodydavo keliasdešimt video fragmentų, kurie buvo atrinkti atlikti tam tikro sužadavimo ir valentingumo poveikį. Buvo stebimas vairuotojų rezultatas simuliaciniame važiavime. Nustatyta net keletas svarbių dalykų. Tiek poveikio valentingumas, tiek sužadavimas vairavimo rezultatai veikia į apačią nuleista U raidės forma, t.y. geriausi rezultatai yra prie neutralaus valentingumo ir neutralaus sužadavimo. Kuo arčiau sužadavimas ar valentingumas kraštutinumo – tuo prastesnė vairavimo kokybė. Galima nustatyti netgi optimaliausio vairavimui taško buvimo vietą, jo duomenys yra: -0,3 iki 0,4 sužadavimas ir 0,1 iki 0,4 valentingumas. Taigi, kai žmogus jaučia mažo sužadavimo džiaugsmą (angl. low arousal happiness) – jo vairavimo kokybė yra geriausia. Apibendrinant, beveik visi tyrimai nustato neutralaus vairavimo teigiamas puses, tačiau kalbant apie stabdymo laiką – ten geriausiai suveikė, kai tiriamieji buvo labai sužadinti nepriklausomai nuo valentingumo. Verta ateityje ir toliau tyrinėti valentingumą ir sužadavimą (tik du iš aptartų keturių tyrimų) bei rizikingą vairavimą.

IŠVADOS

Rizikingas vairavimas yra aktyviai paskutiniu metu pasaulyje tyrinėjama problema. Stebimas įvairesnių emocijų (ne tik pykčio), susijusių su vairavimu, tyrimų trūkumas.

Lietuvoje nepublikuotas nei vienas straipsnis tyrinėjantis rizikingo vairavimo ir emocijų sąveiką. Vairavimo elgesys kelyje, didinantis autoįvykio riziką, apibrėžiamas pagrindu kaip rizikingas vairavimas arba agresyvus vairavimas. Straipsnio autoriai pasisako už pirmąją sąvoką dėl to, kad ji apima tiek intencionalius – neintencionalius, tiek emocionalių – neemocionalių vairuotojų poelgius. Pykčio emocija didina rizikingo vairavimo tikimybę.

Tiriant nerimo emociją ir rizikingą vairavimą gauti prieštaringi rezultatai, reikia papildomų tyrimų. Liūdesio ir džiaugsmo emocijos greičiausiai didina rizikingo vairavimo tikimybę, tačiau reikia papildomų tyrimų. Geriausiai vairuotojai vairavo būdami žemo sužadavimo laimės būsenoje. Visgi, tyrinėjant valentingumą ir sužadimą gaunami prieštaringi rezultatai, reikia papildomų tyrimų.

LITERATŪRA

1. Arlauskienė R., Liebuviene J. Profesionalių vairuotojų polinkio rizikuoti ir rizikingo vairavimo elgesio sąveikos tyrimai Lietuvos transporto organizacijose // Profesinės studijos: teorija ir praktika. – Nr. 6, 2010, p. 45-51.
2. Arnau-Sabates L., Sala-Roca J., Jariot-Garcia M. Emotional abilities as predictors of risky driving behaviour among a cohort of middle aged drivers // Accident Analysis and Prevention. – 2011, išankstinė internetinė publikacija doi: 10.1016/j.aap.2011.07.021, 2011, 2011.
3. Brodsky W. The effects of music tempo on simulated driving performance and vehicular control // Transportation Research Part F. – No. 4, 2002, p. 219-241.
4. Cai H., Liu Y. Modeling of operators' emotion and task performance in a virtual driving environment // Human-Computer Studies. – Vol. 69. 2011, p. 571-586.
5. Chliaoutakis J. El., Koukoulis S., Lajunen T., Tzamalouka G. Lifestyle traits as predictors of driving behaviour in urban areas of Greece // Transportation Research Part F. – No. 8, 2005, p. 413-428.
6. Česnienė I., Kašinska A. Agresyvus vairavimas: vairuotojų agresyvumo, pykčio ir saviveiksmingumo sąsajos // Psichologija. – 43 tomas, 2011, p. 63-77.
7. Deffenbacher J. Anger, aggression, and risky behavior on the road: a preliminary study of urban and rural differences // Journal of Applied Social Psychology. – Vol. 38, No. 1, 2008, p. 22-36.
8. Di Stasi L. L., Contreras D., Canas J. J., Candido A., Maldonado A., Catena A. The consequences of unexpected emotional sounds on driving behaviour in risky situations // Safety Science. – Vol. 48, 2010, p. 1463-1468.
9. Dill P., Wells-Parker E., Cross G., Williams M., Mann R., Stoduto G., Shuggi R. The relationship between depressed mood, self-efficacy and affective states during the drinking driving sequence // Addictive Behaviors. – Vol. 32, 2007, p. 1714-1718.
10. Dula C., Adams C., Miesner M., Leonard R. Examining relationships between anxiety and dangerous driving // Accident Analysis and Prevention. – Vol. 42, 2010, p. 2050-2056.
11. Dula C., Scott Geller E., Risky, aggressive, or emotional driving: addressing the need for consistent communication in research // Journal of Safety Research. – Vol. 34, 2003, p. 559-566.
12. ETSC – European Traffic Safety Council. Road Safety Target in Sight: Making up for the lost time. 4th Road Safety PIN Report. – 2010. Paimta iš: <http://www.etsc.eu/documents/ETSC%20PIN%20Report%202010.pdf>, 2010.10.15.
13. ETSC – European Traffic Safety Council. 2010 Road Safety Target Outcome: 100 000 fewer deaths since 2001. – 2011, paimta iš <http://www.etsc.eu/documents/pin/report.pdf>, 2010.10.15

14. Fischer P., Kubitzki J., Gutter S., Frey D. Virtual driving and risk taking: do racing games increase risk-taking cognitions, affect, and behaviors? // *Journal of Experimental Psychology: Applied*. – Vol. 13, No. 1, 2007, p. 22-31.
15. Hatfield J., Fernandes R., Faunce G., Soames Job R. F. An implicate non-self-report measure of attitudes to speeding: development and validation // *Accident Analysis and Prevention*. – Vol. 40, 2008, p. 616-627.
16. Henessy D. Social, personality, and affective constructs in driving // ed. Porter B. E. *Traffic Psychology*. - Elsevier, 2011, p. 149-160
17. Herrero-Fernandez D. Psychometric adaptation of the Driving Anger Expression Inventory in a Spanish sample: differences by age and gender // *Transportation Research Part F*. – Vol. 14, 2011, p. 324-329.
18. Ho R., Gee R. Y. Young men driving dangerously: development of the Motives for Dangerous Driving Scale (MDDS) // *Australian Journal of Psychology*. – Vol. 60, No. 2, 2008, p. 91-100.
19. Houston J. M., Johnson J. A., Skinner A. N., Clayton M. V. Assessing aggressive driving: comparing four self-report measures // *North American Journal of Psychology*. – Vol. 8, No. 2, 2006, p. 301-306.
20. Jessor R., Risky driving and adolescent problem behavior: an extension of problem behavior theory // *Alcohol, Drugs, and Driving*. – No. 3, 1987, p. 1-11.
21. Jovanovic D., Lipovac K., Stanojevic P., Stanojevic D. The effects of personality traits on driving-related anger and aggressive behaviour in traffic among Serbian drivers // *Transportation Research Part F*. – Vol. 14, 2011a, p. 43-53.
22. Jovanovic D., Stanojevic P., Stanojevic D. Motives for, and attitudes about, driving-related anger and aggressive driving // *Social Behaviour and Personality*. – Vol. 39, No. 6, 2011b, p. 755-764.
23. Lajunen T., Parker D. Are aggressive people aggressive drivers? A study of the relationship between self-reported general aggressiveness, driver anger and aggressive driving // *Accident Analysis and Prevention*. – Vol. 33, 2001, p. 243-255.
24. Lawton R., Nutter A. A comparison of reported levels and expression of anger in everyday and driving situations // *British Journal of Psychology*. – Vol. 93, 2002, p. 407-423.
25. Legkauskas V. *Psichologijos įvadas*. – Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2001.
26. Lewis-Evans B., Waard de D., Brookhuis K. A. Speed maintenance under cognitive load – implications for theories of driver behaviour // *Accident Analysis and Prevention*. – Vol. 43, 2011, p. 1497-1507.
27. Lustman M., Wiesenthal D., Flett G. Narcissism and aggressive driving: is an inflated view of the self a road hazard? // *Journal of Applied Social Psychology*. – Vol. 40, No. 6, 2010, p. 1423-1449.
28. Megias A., Maldonado A., Catena A., Di Stasi L., Serrano J., Candido A. Modulation of attention and urgent decisions by affect-laden roadside advertisement in risky driving scenarios // *Safety Science*. – Vol. 49, 2011, p. 1388-1393.
29. Mesken J., Hagenzieker M., Rothengaatter T., Waard de D. Frequency, determinants, and consequences of different drivers' emotions: an on-the-road study using self-reports, (observed) behaviour, and physiology // *Transportation Research Part F*. – Vol. 10, 2007, p. 458-475.
30. Millar M. The influence of public self-consciousness and anger on aggressive driving // *Personality and Individual Differences*. – Vol. 43, 2007, p. 2116-2126
31. Miles D. E., Johnson G. L. Aggressive driving behaviours: are there psychological and attitudinal predictors? // *Transportation Research Part F*. – Vol. 6, 2003, p. 147-161.
32. Moore M., Dahlen E. R. Forgiveness and consideration of future consequences in aggressive driving // *Accident Analysis and Prevention*. – Vol. 40, 2008, p. 1661-1666.
33. Nesbit S. U., Conger J. C., Conger A. J. A quantitative review of the relationship between anger and aggressive driving // *Aggression and Violent Behavior*. – Vol. 12, 2007, p. 156-176.

34. Parker D., Reason J. T., Manstead A., Stradling S. Driving errors, driving violations and accident involvement // *Ergonomics*. – Vol. 38, 1995, p. 1036-1048.
35. Parker D. Driver error and crashes // ed. Carlo Cacciabue P. *Modelling Driver Behaviour in Automotive Environments*. – Springer, 2007, p. 266-274.
36. Pecher Ch., Lemerrier C., Cellier J. Emotions drive attention: effects on driver's behaviour // *Safety Science*. – Vol. 47, 2009, p. 1254-1259.
37. Richer I., Bergeron J. Driving under the influence of cannabis: links with dangerous driving, psychological predictors, and accident involvement // *Accident Analysis and Prevention*. – Vol. 41, 2009, p. 299-307.
38. Rhodes N., Pivik K. Age and gender differences in risky driving: the roles of positive affect and risk perception // *Accident Analysis and Prevention*. – Vol. 43, 2011, p. 923-931.
39. Schwebel D. C., Ball K. K., Severson J., Barton B. K., Rizzo M., Viamonte S. M. Individual difference factors in risky driving among older adults // *Journal of Safety Research*. – Vol. 38, 2007, p. 501-509.
40. Shahar A. Self-reported driving behaviours as a function of trait anxiety // *Accident Analysis and Prevention*. – Vol. 41, 2009, p. 241-245.
41. Stephens A. N., Groeger J. A. Situational specificity of trait influences on drivers' evaluations and driving behaviour // *Transportation Research Part F*. – Vol. 12, 2009, p. 29-39.
42. Trick L. M., Brandigampola S., Enns J. T. How fleeting emotions affect hazard perception and steering while driving: the impact of image arousal and valence // *Accident Analysis and Prevention*. – 2011, išankstinė internetinė publikacija doi: 10.1016/j.aap.2011.07.006, p.8.
43. Yu J., Chin Evans P., Perfetti L. Road aggression among drinking drivers: alcohol and non-alcohol effects on aggressive driving and road rage // *Journal of Criminal Justice*. – Vol. 32, 2004, p. 421-430.

RISKY DRIVING AND EMOTIONS: THEORETICAL REVIEW

Timas Petraitis*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Review of literature surrounding risky driving and emotions is provided in this article. The main purpose of this article is to summarize and evaluate the knowledge about risky driving and emotions. Four most widely discussed emotions are summarized here - anger, anxiety, sadness and happiness, and also the other view, which analyzes impact for the driver in terms of valence and arousal. Article finishes with conclusions and guidelines for possible future research. Main conclusions are as follows: risky driving is gaining research popularity worldwide, though only few studies examined impact of emotions on driving, no studies were published in Lithuania on this topic; anger emotion is associated with increased risky driving; it is unclear whether anxiety influences and how driving behavior, additional research is needed to answer this question; happiness and sadness most likely increase risky driving, but additional research is needed.

Keywords: risky driving, aggressive driving, emotion.

Timas Petraitis*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: psichoterapija, įsitraukimas į kompiuterinius žaidimus, rizikingas vairavimas.

Timas Petraitis*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humane studies, lector. Research interests: psychotherapy, engagement in computer games, risky driving.

IMPACT OF ACTIVITY OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS ON ENVIRONMENTAL LAW

Aurelija Pūraitė*

*Mykolas Romeris University Faculty of Public Security Law Department
Putvinskio str. 70, LT-44221 Kaunas
Phone: (370 37) 30 3 655
E-mail: aurelija_puraite@yahoo.com*

Annotation. The twentieth century has brought the tremendous development of multilateral or global agreements regarding global environmental challenges. The growth of the international environmental legal regulation requires the increase of institutionalization in the governance of legal and administrative mechanisms of international environmental law, consequently the number of different international organizations acting in the fields of negotiation, adoption, implementation, and enforcement of the rules, are being established during last twenty – thirty years. However, despite the impressive development of international environmental regulation there is still no single institution or organization that would play a role of the supervisor or would have the authorization of the highest hierarchical institution. Nonetheless, international environmental organizations may contribute to the legislation processes and implementation of international environmental law. They may raise concern about certain environmental problems, share information, present reports, lobby governmental actors to take actions on international environmental policy issues, act as an implementation and enforcement subjects of the multilateral or regional environmental agreements. Therefore the object of the research is the impact of the activity of international environmental institutions on development and implementation of international environmental law. The objective of this research therefore is to disclose the system of international environmental organizations and to analyze the impact of international environmental institutions on international environmental law.

Keywords: environmental law, international organizations, non – governmental organizations.

INTRODUCTION

Relevance of the Topic. The twentieth century has brought the tremendous development of multilateral or global agreements regarding global environmental challenges. The growth of the number of multilateral environmental agreements, as well as the scope of covered by them issues, is dramatic. It has a direct influence on growth in numbers of actors involved in negotiating and implementing those agreements. As it is common for public international law, states are the most important and primary actors in international environmental governance, though changes in international legal system had influence also on the role of international organizations in this respect. The growth of the international environmental legal regulation requires the increase of institutionalization in the governance of legal and administrative mechanisms of international environmental law, consequently the number of different international organizations acting in the fields of negotiation, adoption, implementation, and enforcement of the rules, are being established during last twenty – thirty

years. However, despite the impressive development of international environmental regulation there is still no single institution or organization that would play a role of the supervisor or would have the authorization of the highest hierarchical institution, in the way, for example, that World Trade Organization has on implementation and enforcement of the concept of free trade. The institutions and organizations acting in the field of environment are fractured, usually regional, not possessing of real implementation mechanisms¹.

Nonetheless mentioned above, international environmental organizations may contribute to the legislation processes and implementation of international environmental law. They may raise concern about certain environmental problems, share information, present reports, lobby governmental actors to take actions on international environmental policy issues, act as an implementation and enforcement subjects of the multilateral or regional environmental agreements. Global environmental issues need to be governed and managed with a great attention to cooperation and coordination among all involved subjects; this responsibility usually is laid on international environmental organizations. Therefore it is worthwhile to analyze what particular impact on development and implementation of international environmental law have international governmental and non – governmental organizations.

The Object of the Research is the impact of the activities of international environmental institutions on development and implementation of international environmental law.

The Objective of this Research therefore is to disclose the system of international environmental organizations and to analyze the impact of international environmental institutions on international environmental law. To achieve the aim further *tasks* are settled:

1. to analyze the system of international environmental organizations;
2. to reveal the features, aims and activity principles of the global (general), special, and non - governmental international environmental institutions;
3. to discuss the impact of different kind of international environmental institutions on development and implementation of international environmental law.

Methodology of the Research. . In the course of reaching the objective of the research both theoretical and empirical methods of scientific research were employed—the methods of comparative, systemic, analytical-critical, and linguistic analysis. In addition, the methods of documentary analysis and generalization were used.

---

¹ Guruswamy L. D. *International Environmental Law in a nutshell. 4th Edition*. West Publishing, 2012, p. 61.

INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW: FEATURES AND TENDENCIES

Environmental issues pose significant challenges for the traditional international legal order: legislative, administrative and adjudicative functions of international law are reestimated; the manner in which international legal arrangements are currently organized also must be reviewed; the role of various actors who are considered to be members of international community and participants in various processes and practices of the international legal order must be reconsidered. “International law and its institutions serve as the principal framework for international cooperation and collaboration between members of the international community in their efforts to protect the local, regional and global environment”². Increasing number of different actors in the field of environmental regulation and implementation of legal mechanisms make those processes even more complicated.

Development of environmental international law was one of the most important factors in protection of nature. International treaties are the most effective force in promoting environmental ideas. However it must be stated, that until 1970’s only occasional and fragmentary legal provisions regarding environmental issues have been passed in international level, and only a few specialized institutions were designated to solve environmental problems (for example, the International Whaling Commission³, set up under the International Convention for the Regulation of Whaling⁴ in 1946). Not even the UN Charter⁵, Universal Declaration of Human Rights⁶ or International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights⁷ include clearly expressed environmental provisions⁸. The major impetus for

---

² Sands, P., Peel, J., Fabra, A., MacKenzie, R. *Principles of International Environmental Law. Third Edition.* Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 10.

³ The International Whaling Commission is the global intergovernmental body charged with the conservation of whales and the management of whaling. It is set up under the International Convention for the Regulation of Whaling signed in 1946. The Commission has a current membership of 89 Governments from countries around the World. *The International Whaling Commission* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://iwcoffice.org/>>.

⁴ International Convention for the Regulation of Whaling. 2nd December, 1946. *Official Gazette*, International Treaties 6 / 2006.

⁵ The Charter of the United Nations, signed on 26 June 1945, came into force on 24 October 1945. [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>>.

⁶ The Universal Declaration of Human Rights. *Official Gazette*, 2006, No. 68-2497. The only Article 25 in the Declaration has a slight reference towards environmental aspects: “Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control”.

⁷ The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entered into force 3 January 1976. *Official Gazette*, 2002, No. 77-3290.

⁸ For example, The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, which referees to economic and social human rights in the broadest and more specific terms, mentions environmental issues only as a part of a right of a human beings, for example, Article 1, Paragraph 2 states, that “All peoples may, for their own ends, freely dispose of their natural wealth and resources without prejudice to any obligations arising out of

development in international environmental law arose from the United Nations Conference on the Human Environment, which took place in Stockholm in 1972; therefore the origins of the modern international environmental law and policy are dated as far back as the Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration)⁹, later complemented by Rio Declaration on Environment and Development (Rio Declaration¹⁰). Those international treaties had the biggest impact on further development of international environmental law¹¹. Later on many of the conventions have been promoted by United Nations or its organizations (such as United Nations Environment Programme (UNEP), the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), etc.). Of the utmost importance in developing environmental legislation also had some international conferences,

---

international economic co-operation, based upon the principle of mutual benefit, and international law. In no case may a people be deprived of its own means of subsistence”; Article 11 of the Covenant states, that “1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent”; Article 12 states, that “1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. 2. The steps to be taken by the States Parties to the present Covenant to achieve the full realization of this right shall include those necessary for: (a) The provision for the reduction of the stillbirth-rate and of infant mortality and for the healthy development of the child; (b) The improvement of all aspects of environmental and industrial hygiene; (c) The prevention, treatment and control of epidemic, endemic, occupational and other diseases; (d) The creation of conditions which would assure to all medical service and medical attention in the event of sickness”.

⁹ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, adopted 16 June 1972 [interactive] [accessed 2012-11-05]

<<http://www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>>.

¹⁰ Rio Declaration on Environment and Development, adopted 14 June 1992 [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>>.

¹¹ The Stockholm and Rio Declarations are outputs of the first and second global environmental conferences, respectively, namely the United Nations Conference on the Human Environment in Stockholm, June 5-16, 1972, and the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) in Rio de Janeiro, June 3-14, 1992. Other policy or legal instruments that emerged from these conferences, such as the Action Plan for the Human Environment at Stockholm and Agenda 21 at Rio, are intimately linked to the two declarations, conceptually as well as politically. However, the declarations, in their own right, represent signal achievements. Adopted twenty years apart, they undeniably represent major milestones in the evolution of international environmental law, bracketing what has been called the “modern era” of international environmental law. Stockholm represented a first taking stock of the global human impact on the environment, an attempt at forging a basic common outlook on how to address the challenge of preserving and enhancing the human environment. As a result, the Stockholm Declaration espouses mostly broad environmental policy goals and objectives rather than detailed normative positions. However, following Stockholm, global awareness of environmental issues increased dramatically, as did international environmental law-making proper. At the same time, the focus of international environmental activism progressively expanded beyond transboundary and global commons issues to media-specific and cross-sectoral regulation and the synthesizing of economic and development considerations in environmental decision-making. By the time of the Rio Conference, therefore, the task for the international community became one of systematizing and restating existing normative expectations regarding the environment, as well as of boldly positing the legal and political underpinnings of sustainable development. Although the compromise text that emerged at Rio was not the lofty document originally envisaged, the Rio Declaration, which reaffirms and builds upon the Stockholm Declaration, has nevertheless proved to be a major environmental legal landmark. [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/dunche/dunche.html>>.

during which some very important guidelines, principles or even treaties have been adopted, for example, 1983's [World Commission on Environment and Development](#), 1992's [United Nations Conference on Environment and Development](#) and 2002's [World Summit on Sustainable Development](#) have been particularly important.

It is worthwhile to mention, that there is no one clear standard regarding validity, enforcement level or obligatory powers of different international environmental conventions; whilst some may be limited in their application by different parameters¹², others may extend to cover the whole international community or very important issues¹³. Bearing in mind different kind of environmental issues, covered by international conventions (multilateral treaties)¹⁴, it could be stated, that the most explicate regulation of international law has been established for the four “traditional sectors” of the environment: water, soil, atmosphere, and biological diversity¹⁵. Some authors point out that although the subjects matter and geographical scope of environmental treaties varies, such treaties have some common characteristics, use similar legal techniques, and often are interrelated. The main characteristics which these treaties share are as follows¹⁶: 1) an absence of reciprocity of obligations; 2) interrelated or cross-referenced provisions from one instrument to another; 3) framework agreements; 4) frequent interim application; 5) the creation of new institutions or the utilization of already existing ones to promote continuous cooperation; 6) innovative

---

¹² For example, Paris Convention for the Protection of Environment of the North-East Atlantic (1992). [interactive] [accessed 2012-03-17] <http://www.ospar.org/html_documents/ospar/html/OSPAR_Convention_e_updated_text_2007.pdf>.

¹³ For example, United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) (1982, entered into force November 16, 1994). [interactive] [accessed 2012-03-17] <http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf>.

¹⁴ We could suggest the list of the most important international conventions of the environmental law: Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal (1989); Convention for the Prevention of Marine Pollution by Dumping from Ships and Aircraft (Oslo, 1972); Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage (1997); Convention on Biological Diversity (1992); Convention on the Prevention of Marine Pollution by the Dumping of Waste and Other Matter (1972); International Convention for the Prevention of Marine Pollution from Ships (1973); International Convention for the Prevention of pollution of the Sea by Oil (1954); International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage adopted at Brussels, as amended by the Protocol signed in London on November 27, 1992 (Liability Convention); International Convention on Liability and Compensation for Damage in Connection with the Carriage of Hazardous and Noxious Substances by Sea (1996); Kyoto Protocol (1998); Oslo-Paris Convention for Protection of the Marine Environment of the North East Atlantic (OSPAR) (1992); Paris Convention for the Protection of Environment of the North-East Atlantic (1992); United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) (1982, entered into force November 16, 1994); Rio Convention on Biodiversity (Biodiversity Convention or CBD) (1992); United Nations Framework Convention on Climate Change (Climate Change Convention) (1992).

¹⁵ Burnet-Hall, R., Jones, B. *Burnet-Hall on Environmental Law*. Second edition. London: Thomson Reuters, 2009, p. 2.

¹⁶ Kiss, A.C., Shelton, D. *International Law*. Third edition. Transnational Publishers Inc., 2004, p. 70.

compliance and non-compliance procedures; 7) simplified means of modification or amendment.

States create legal mechanisms and instruments of international law, states are the subjects that negotiate international environmental agreements, and take measures to implement them in domestic law. Until 1970's states were considered not only the primary but almost the sole actors in international environmental law. Although it is states that actually agree to undertake international environmental commitments, there are a number of ways in which non – state actors (international organizations, non – governmental organizations, and industry actors) contribute to the making and implementation of international environmental policy¹⁷.

INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN ENVIRONMENTAL LAW

It is obvious, that the international environmental law is gradually transferring from an approach that the states are the primary and leading subject of international law, that accepts, implements and enforces legal norms, towards a concept that the persons (both legal and natural) may have positive influence on law-making and law-enforcement processes regarding environmental issues. The approach is not unique, it is quite similar to the one applied in international human rights law. The role of international organizations in environmental law developed gradually. The first multilateral environmental agreements generally did not foresee establishment of administrative or enforcement bodies, which usually are corresponding international organizations. Later the number of such organizations increased, they were established to deal with specific environmental issues, or to administer and supervise implementation of international treaties. International organizations are one of the most important subjects of the modern international law, disposing all features of legal subjectivity¹⁸: the ability to have international rights and duties, and ability to protect its rights bringing international claims. However, despite the impressive development of international environmental regulation there is still no single institution or organization that would have governance and oversight over all existing global multilateral environmental agreements or would play a role of the supervisor or would have the authorization of the highest hierarchical

---

¹⁷ DeSombre, E. R. *The Global Environment and World Politics*. 2nd Edition. London, New York: Continuum, 1997, p. 81.

¹⁸ The definition of the subject of international law was determined by the International Court of Justice in *Reparation for Injuries* case in 1949. *Reparation for Injuries Suffered in the Service of The United Nations. Advisory Opinion Of April 11th, 1949. I.C. J. Reports 1949, p. 174* [interactive] [accessed 2012-10-29] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>>

institution, in the way, for example, that World Trade Organization has on implementation and enforcement of the concept of free trade. The United Nations Environment Programme (UNEP) would appear to be the closest analogue, as it is the UN's systems designated entity for addressing environmental issues at the global and regional level. But the attempts to transform UNEP into supra-governing agency have failed¹⁹. The institutions and organizations acting in the field of environment are fractured, usually regional, not disposing of real implementation mechanisms. Most of today acting international environmental organizations have a highly specialized mandates. Non-governmental organizations also have a great impact on “the broadening spectrum of actors in international environmental law”²⁰.

International environmental organizations (IEO) perform different functions in the fields of their activities (law-making and law-enforcement processes). Those functions depend on authority rendered to them and indicated in their establishing documents (statutes, charters, etc.). P. Sands, J. Peel, A. Fabra, R. MacKenzie²¹ range those functions and determine five main groups of the functions. First of all, international environmental organizations provide a forum for co-operation and co-ordination between states on matters of international environmental management. They contribute to developing the international agenda, broadening the participation of interested states, and encouraging technical research and development. Secondly, IEO transfer information in a more informal way that states and their representatives. They also may provide formal or informal consultations to interested parties. The third group of functions of international environmental organizations is contribution to the development of international law, especially “soft law”. This function may be performed either in formal (if the organization is granted the power to pass legally binding provisions), or informal (when organization inspire other subjects to pass legal obligations) way. Probably one of the most important functions of IEO is associated with the implementation of the international treaties. Those institutions play a significant role in ensuring implementation of and compliance with the standards and obligations prescribed in corresponding international agreements. Assisting in implementation may be limited to receiving information from parties on an informal and ad hoc basis, it may also entail regular receipt and consideration of reports or periodic communications from parties of international treaties; it may also be executed through the provision of advice on technical, legal and

¹⁹ Harris, F. (ed) *Global Environmental Issues*. Second Edition. Chichester: Wiley-Blackwell, 2012, p. 40.

²⁰ Beyerlin, U., Marauhn, T. *International Environmental Law*. Oxford: Hart Publishing, Verlag CH Beck, 2011, p. 246.

²¹ Sands, P., Peel, J., Fabra, A., MacKenzie, R. *Principles of International Environmental Law. Third Edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 55 - 56.

administrative or institutional matters. A fifth and also very important function of international organizations is to provide an independent forum for the settlement of disputes, either through the work of general bodies, or by the reference of an issue to a body created specifically to assist in dispute settlement through a judicial or quasi-judicial functions.

International organizations involved in environmental law are established at the global, regional, sub-regional and bilateral level. The doctrine of international environmental law usually classifies international environmental organizations as Global Organizations (acting in the field of environmental only occasionally), Regional Organizations, Specialized Organizations (or Treaty Specific Organizations), and Non-Governmental Organizations (NGO's)²². In this research the focal attention shall be addressed towards specialized international environmental organizations and NGOs, as the role of general international organizations in environmental law and policy making requires a separate research.

THE SHORT OVERVIEW OF THE ROLE OF GENERAL INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN ENVIRONMENTAL LAW

The Stockholm Declaration in 1972 stated, that developing international environmental law and arising new global challenges in the environmental surrounding requires “extensive co-operation among nations and actions by international organizations in the common law” (Preamble, Para. 7). Following this provision, United Nations established the United Nations Environment Programme (UNEP²³), and an Environment Co-ordination Board to coordinate and administer UN environmental activities. This organization is dedicated to environmental problems, hereby United Nations for the first time directly referred to environmental issues.

However, general organizations, established by UN, also address some of their activities towards environmental aspects. United Nations General Assembly, International Law Commission, UN Economic and Social Council (ECOSOC), UN Security Council, International Court of Justice (ICJ), UN Food and Agriculture Organization (FAO), UN Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), International Maritime Organization (IMO), International Labour Organization (ILO), World Meteorological Organization (WMO), International Civil Aviation Organization (ICAO), UNN Industrial development Organization (UNIDO), World Health Organization (WHO), International

---

²² Based on Guruswamy L. D. *International Environmental Law in a nutshell. 4th Edition*. West Publishing, 2012, p. 60-71; Hunter, D., Salzman, J., Zaelke, D. *International Environmental Law and Policy*. Fourth Edition. New York: Thomson Reuters/Foundation Press, 2011, p. 190-269.

²³ *United Nations Environment programme (UNEP)* [interactive] [accessed 2012-03-17] <
<http://www.unep.org/>>.

Atomic Energy Agency (IAEA), World Bank (WB), International Monetary Fund (IMF), and World Trade Organization (WTO) have broadly interpreted their constituent treaties to adopt an environmental competence, anyhow those international organizations are not very relevant to development of international environmental law and faces environmental issues only fragmentally and in a very specific context.

Especially it is worthwhile to mention, that the World Bank had created an Inspection Panel²⁴ to provide independent forum for private citizens or NGOs, where they could present claims regarding violated interest because of projects financed by the World Bank. The WB executive body has reacted in a number of cases after the reports were transmitted to Inspection Panel. The conclusion thus could be made, that any environmental issue would be discussed in this Inspection Panel, therefore NGOs have possibility to present international claims regarding environmental issues. Since 1994 approximately 20 reports²⁵ (from the total amount of 82 reports) connected with environmental issues have been presented to Inspection Panel and investigated.

SPECIALIZED INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL ORGANIZATIONS

The list of other governmental and non-governmental organizations which have influence in modern environmental issues and creation of legal regulation is huge. The most important worldwide intergovernmental organizations are:

United Nations Environment Programme (UNEP) assists developing countries in implementing environmentally sound policies and practices. Its activities cover a wide range

---

²⁴ The Inspection Panel was established by the Executive Directors of the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) and the International Development Association (IDA) on September 22, 1993. The Resolution establishing the Inspection Panel specifies that the Panel has jurisdiction with respect to operations supported by the IBRD and the IDA. The Inspection Panel provides a forum for people who believe that they may be adversely affected by Bank-financed operations, by bringing their concerns to the highest decision-making levels of the World Bank. The Panel determines whether the Bank is complying with its own policies and procedures, which are designed to ensure that Bank-financed operations provide social and environmental benefits and avoid harm to people and the environment. The Inspection Panel has pioneered a new approach to achieving accountability among international financial institutions that goes beyond traditional “top-down” approaches. The work of the Panel aims to give affected people a greater voice in activities carried out by the World Bank that affect their rights and interests. In the process, the Panel brings greater transparency and effectiveness to World Bank-financed operations. The Panel’s work helps to ensure that the World Bank adheres to standards of accountability that are as high as the ones it demands from its clients and partners. This accountability is key to the Bank’s relations with its stakeholders. It improves the development effectiveness of investments and it ensures that the institution lives up to its mission of poverty alleviation. *The Inspection Panel* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTINSPECTIONPANEL/0,,menuPK:64129249~pagePK:64132081~piPK:64132052~theSitePK:380794,00.html>>.

²⁵ *Summary of inspection panel cases, October 15, 2012* [interactive] [accessed 2012-11-05] <http://siteresources.worldbank.org/EXTINSPECTIONPANEL/Requests%20for%20Inspection/23296534/Summary_IPNcases_Oct2012.pdf>.

of issues regarding the atmosphere, marine and terrestrial ecosystems, environmental governance and green economy. It has played a significant role in developing international environmental conventions, promoting environmental science and information and illustrating the way those can be implemented in conjunction with policy, working on the development and implementation of policy with national governments, regional institutions in conjunction with environmental Non-Governmental Organizations. UNEP has also been active in funding and implementing environment related development projects. UNEP sponsors different environmental programs.

UN Development Programme (UNDP)²⁶. Since 1966, the United Nations Development Programme (UNDP) has been partnering with people at all levels of society to help build nations that can withstand crisis and drive and sustain the kind of growth that improves the quality of life for everyone. UNDP works in four main areas: poverty reduction and achieving the Millennium Development Goals (MDGs); democratic governance; crisis prevention and recovery; environment and sustainable development. The organization is the [United Nations](#)' global development network. It advocates for change and connects countries to knowledge, experience and resources to help people build a better life. UNDP operates in 177 countries, working with nations on their own solutions to global and national development challenges.

The United Nations Commission on Sustainable Development²⁷ (CSD) was established by the UN General Assembly in December 1992 to ensure effective follow-up of United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), also known as the Earth Summit²⁸, and is responsible for monitoring the implementation of Agenda 21 (adopted at the Earth Summit in 1992) and the [Johannesburg Plan of Implementation](#) (adopted at the World Summit on Sustainable Development in 2002). From its inception, the CSD was highly participatory in structure and outlook, by engaging in its formal proceedings a wide range of official stakeholders and partners through innovative formulae.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)²⁹ - a scientific intergovernmental body first established in 1988 by two United Nations organizations, the World Meteorological Organization (WMO) and the United Nations Environment Programme (UNEP), and later

---

²⁶ *UN Development Programme* [interactive] [accessed 2012-11-05]
<http://www.undp.org/content/undp/en/home/operations/about_us.html>.

²⁷ *UN Commission on Sustainable Development* [interactive] [accessed 2012-11-05]
<<http://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>>.

²⁸ *Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)* [interactive] [accessed 2012-03-17]
<<http://www.ipcc.ch/>>.

endorsed by the United Nations General Assembly. Its mission is to provide comprehensive scientific assessments of current scientific, technical and socio-economic information worldwide about the risk of climate change caused by human activity, its potential environmental and socio-economic consequences, and possible options for adapting to these consequences or mitigating the effects. Thousands of scientists and other experts contribute (on a voluntary basis, without payment from the IPCC) to writing and reviewing reports. A main activity of the IPCC is publishing special reports on topics relevant to the implementation of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), an international treaty that acknowledges the possibility of harmful climate change. Implementation of the UNFCCC led eventually to the Kyoto Protocol.

Earth System Governance Project³⁰ - it is a long-term, interdisciplinary social science research programme developed under the auspices of the International Human Dimensions program on Global Environmental Change, and started January 2009. It will conclude in 2018. The Earth System Governance Project currently consists of a network of ca. 300 active and about 1.700 indirectly involved scholars from all continents, and is the largest social science research network in the area of governance and global environmental change. The aim of the Earth System Governance Project is to address with cutting-edge science the large, complex challenge of governance in the face of intensifying global environmental change and earth system transformation, and to create a better understanding of the role of institutions, organizations and governance mechanisms by which humans currently regulate their relationship with the natural environment and global biochemical systems.

Global Environment Facility (GEF)³¹ unites 182 member governments in partnership with international institutions, nongovernmental organizations, and the private sector — to address global environmental issues. An independent financial organization, the GEF provides grants to developing countries and countries with economies in transition for projects related to biodiversity, climate change, international waters, land degradation, the ozone layer, and persistent organic pollutants. Established in 1991, the GEF is today the largest funder of projects to improve the global environment. The GEF has allocated \$9.2 billion, supplemented by more than \$40 billion in cofinancing, for more than 2,700 projects in more than 165 developing countries and countries with economies in transition. Through its

---

³⁰ *Earth System Governance Project* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.earthsystemgovernance.org>>.

³¹ *Global Environment Facility (GEF)* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.thegef.org/gef/>>.

Small Grants Programme (SGP), the GEF has also made more than 12,000 small grants directly to nongovernmental and community organizations, totaling \$495 million.

NON – GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND THEIR IMPACT ON INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

The role of non-governmental organizations has likewise contributed significantly to the development of international environmental law. The Rio Declaration affirmed the importance of cooperation between states and governmental international and regional organizations and non-governmental institutions, the aim of the Declaration is determined as “the goal [...] to establish a new and equitable global partnership through the creation of new levels of cooperation among States, key sectors of societies and people, work towards international agreements which respect the interests of all and protect the integrity of the global environmental and developmental system...”. Principle 5 of the Declaration states, that “all States and all people shall cooperate in the essential task of eradicating poverty as an indispensable requirement for sustainable development, in order to decrease the disparities in standards of living and better meet the needs of the majority of the people of the world”.

Usually the role of NGOs is to identify issues requiring international legal intervention; they participate as observers in international organizations; and they participate (formally or informally) in international implementation of principles and provisions adopted at the regional or global level by other actors of the international law – the states. In some cases the international law even considers that NGO's has a right to obtain compensation in case of pure environmental damages³². Some international treaties also foresee the possibility for NGOs to act as a private attorney general protecting the international environment. For example, the International Atomic Energy Agency (IAEA)³³ has granted consultative status to NGOs having special competence in the nuclear field³⁴. The regional [Convention for the Protection of the marine Environment of the North-East Atlantic](#) (the OSPAR³⁵ Convention³⁶) foresees

---

³² This would also place the compensation for the states of NGO's nationality. Also such a claim would only be possible if it proven that the violation was made by a State and it constituted violation of State's international obligation. Kerbrat, Y., Maljean-Dubois, S. *The Transformation of International Environmental Law*. Oxford, Paris: A. Pedone & Hart, 2011, p. 229.

³³ *International Atomic Energy Agency* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.iaea.org/>>.

³⁴ Rules on Consultative Status of NGOs with the Agency, IAEA doc. INF/CIRC/14. 7th November, 1959. Approved by the General Conference on 1 October 1958 (GC(II)/RES/20) [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc14.pdf>>.

³⁵ OSPAR is the mechanism by which fifteen Governments of the western coasts and catchments of Europe, together with the European Community, cooperate to protect the marine environment of the North-East Atlantic. It started in 1972 with the Oslo Convention against dumping. It was broadened to cover land-based sources and the offshore industry by the Paris Convention of 1974. These two conventions were unified, up-dated and

even more authority to NGOs – it grants NGOs observer status, which entitles them to actually participate in the work of the organization and to submit reports (but not to vote).

Another remarkable example of changing concept of NGOs' role in international law and particular impact on environmental law is the UNECE³⁷ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention³⁸). NGOs, as well as all citizens, have a right to access the information and it is allowed for them to participate in implementation processes. Article 15 of the Aarhus Convention requires “establishment, on a consensus basis, optional arrangements of a non-confrontational, non-judicial and consultative nature for reviewing compliance with the provisions of this Convention. These arrangements shall allow for appropriate public involvement and may include the option of considering communications

---

extended by the 1992 OSPAR Convention. The new annex on biodiversity and ecosystems was adopted in 1998 to cover non-polluting human activities that can adversely affect the sea. *OSPAR Commission* [interactive] [accessed 2012-11-05] <http://www.ospar.org/content/content.asp?menu=00010100000000_000000_000000>.

³⁶ The [Convention for the Protection of the marine Environment of the North-East Atlantic](#) (the OSPAR Convention), entered into force on 25 March 1998 [interactive] [accessed 2012-11-05] <http://www.ospar.org/html_documents/ospar/html/ospar_convention_e_updated_text_2007.pdf>. Article 11 of the Convention states, that “The Commission may, by unanimous vote of the Contracting Parties, decide to admit as an observer: (a) any State which is not a Contracting Party to the Convention; (b) any international governmental or any non-governmental organisation the activities of which are related to the Convention. 2. Such observers may participate in meetings of the Commission but without the right to vote and may present to the Commission any information or reports relevant to the objectives of the Convention. 3. The conditions for the admission and the participation of observers shall be set in the Rules of Procedure of the Commission”.

³⁷ The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) was set up in 1947 by [ECOSOC](#). It is one of five regional commissions of the United Nations. The others are the [Economic Commission for Africa \(ECA\)](#), [Economic and Social Commission for Asia and the Pacific \(ESCAP\)](#), [Economic Commission for Latin America and the Caribbean \(ECLAC\)](#), [Economic and Social Commission for Western Asia \(ESCWA\)](#). UNECE's major aim is to promote pan-European economic integration. To do so, it brings together [56 countries](#) located in the European Union, non-EU Western and Eastern Europe, South-East Europe and Commonwealth of Independent States (CIS) and North America. All these countries dialogue and cooperate under the aegis of UNECE on economic and sectoral issues. Over 70 international professional organizations and other non-governmental organizations take part in UNECE activities. As a multilateral platform, UNECE facilitates greater economic integration and cooperation among its member countries and promotes sustainable development and economic prosperity through: policy dialogue, negotiation of international legal instruments, development of regulations and norms, exchange and application of best practices as well as economic and technical expertise, technical cooperation for countries with economies in transition. UNECE also sets out norms, standards and conventions to facilitate international cooperation within and outside the region. *United Nations Economic Commission for Europe* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.unece.org/about-unece.html>>.

³⁸ The UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, adopted on 25th June 1998. I.L.M. 517. The Convention was adopted in the Danish city of Aarhus at the Fourth Ministerial Conference in the 'Environment for Europe' process. The Aarhus Convention is a new kind of environmental agreement. The Convention: links environmental rights and human rights; acknowledges that we owe an obligation to future generations; establishes that sustainable development can be achieved only through the involvement of all stakeholders; links government accountability and environmental protection; focuses on interactions between the public and public authorities in a democratic context. The subject of the Convention goes to the heart of the relationship between people and governments. The Convention is not only an environmental agreement, it is also a Convention about government accountability, transparency and responsiveness. The Aarhus Convention grants the public rights and imposes on Parties and public authorities obligations regarding access to information and public participation and access to justice. [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.unece.org/env/pp/introduction.html>>.

from members of the public on matters related to this Convention”. The most essential provision is the establishment of Compliance Committee and the requirement, that all members of the Committee be independent experts rather than representatives of the State parties³⁹.

There is a huge number of NGOs acting in environmental issues, it is worthwhile to mention the most influential ones. The International Union for the Conservation of Nature⁴⁰ (once known as the World Conservation Union, IUCN) is a unique organization, comprised of both non-governmental organizations and governments. Established in 1948, it is one of the oldest conservation organizations, and, arguably, the most influential. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) is an international organization dedicated to finding pragmatic solutions to our most pressing environment and development challenges. The organization publishes the IUCN Red List, compiling information from a network of conservation organizations to rate which species are most endangered. The IUCN supports scientific research, manages field projects all over the world and brings governments, non-government organizations, United Nations agencies, companies and local communities together to develop and implement policy, laws and best practice. IUCN is the world’s oldest and largest global environmental network - a democratic membership union with more than 1,000 government and NGO member organizations, and almost 11,000 volunteer scientists in more than 160 countries. There also are many NGOs acting in different fields of environmental protection, for example, Anti-nuclear movement, Bioversity International, Conservation International, Earth Charter Initiative, Forests and the European Union Resource Network (FERN), Fauna and Flora International, Friends of Nature, Friends of the Earth, Green Cross International, Greenpeace, International Union for Conservation of Nature (IUCN), International Network for Sustainable Energy (INFORSE), Society for the Environment (SocEnv), The Climate Project, The Nature Conservancy, The Resource Foundation, Wildlife Conservation Society, World Conservation Union (WCN), World Resources Institute (WRI), World Union for Protection of Life (WUPL), World Wide Fund for Nature (WWF), etc. All those institutions are notable actors forming the concepts and regulation of modern environmental law.

---

³⁹ *Second meeting of the Working Group on Compliance and Rules of Procedure* [interactive] [accessed 2012-11-05] <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/compiled_version.pdf>.

⁴⁰ *The International Union for the Conservation of Nature* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.iucn.org>>.

Environmental NGOs usually work to raise concern about environmental problems, both domestically and by sharing information across borders. They can also lobby government actors to take action on international environmental policy issues. Once an international organization exists to address a global environmental issue, NGOs may be invited to participate as observes⁴¹. NGOs have an essential impact on monitoring compliance and reporting on states' behaviour on the international level when international environmental multilateral or regional agreements are passed. Therefore the conclusion could be made, that participation of NGOs in discussing the environmental problems and implementing legislation shifted the traditional hierarchical structure of international subjects, allowing persons to take part in those processes through activities of NGOs. Furthermore, particularly NGOs have played a major role in organizing the forums and conferences of scientists, where the effect of various problems were analyzed, and considered by governments as of minor importance issues concerning environmental protection were raised. Some NGOs (for example, World Conservation Union, Greenpeace, Friends of the Earth) have enough mechanisms and power to exert pressure on states' governments. However, it is of the utmost importance to mention, that NGOs do not have the status of a subject of international law in the broad sense of this meaning. This fundamental conceptual incongruity in modern international law definitely will need to be reconsidered in the nearest future.

CONCLUSIONS

The international environmental law is gradually transferring from an approach that the states are the primary and leading subject of international law, that accepts, implements and enforces legal norms, towards a concept that the persons (both legal and natural) may have positive influence on law-making and law-enforcement processes regarding environmental issues. The role of international organizations in environmental law developed gradually. However, there is still no single institution or organization that would have governance and oversight over all existing global multilateral environmental agreements or would play a role of the supervisor or would have the authorization of the highest hierarchical institution. International environmental organizations (IEO) perform different functions in the fields of their activities (law-making and law-enforcement processes). Those functions depend on authority rendered to them and indicated in their establishing documents (statutes, charters, etc.). First of all, international environmental organizations provide a forum for co-operation

---

⁴¹ DeSombre, E. R. *The Global Environment and World Politics*. 2nd Edition. London, New York: Continuum, 1997, p. 81.

and co-ordination between states on matters of international environmental management. Secondly, IEO transfer information in a more informal way that states and their representatives. Thirdly, they contribute to the development of international law, especially “soft law”. This function may be performed either in formal or informal way. Fourth function of IEO is associated with the implementation of the international treaties. Those institutions play a significant role in ensuring implementation of and compliance with the standards and obligations prescribed in corresponding international agreements. A fifth function of international organizations is to provide an independent forum for the settlement of disputes, either through the work of general bodies, or by the reference of an issue to a body created specifically to assist in dispute settlement through a judicial or quasi-judicial functions. Environmental NGOs usually work to raise concern about environmental problems, both domestically and by sharing information across borders. They can also lobby government actors to take action on international environmental policy issues. Therefore the conclusion could be made, that participation of NGOs in discussing the environmental problems and implementing legislation shifted the traditional hierarchical structure of international subjects, allowing persons to take part in those processes through activities of NGOs. Furthermore, particularly NGOs have played a major role in organizing the forums and conferences of scientists, where the effect of various problems were analyzed, and considered by governments as of minor importance issues concerning environmental protection were raised. However, it is of the utmost importance to mention, that NGOs do not have the status of a subject of international law in the broad sense of this meaning.

REFERENCES

1. Beyerlin, U., Marauhn, T. *International Environmental Law*. Oxford: Hart Publishing, Verlag CH Beck, 2011.
2. Burnet-Hall, R., Jones, B. *Burnet-Hall on Environmental Law*. Second edition. London: Thomson Reuters, 2009.
3. *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*, adopted 16 June 1972 [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>>.
4. DeSombre, E. R. *The Global Environment and World Politics*. 2nd Edition. London, New York: Continuum, 1997.
5. *Earth System Governance Project* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.earthsystemgovernance.org>>.
6. *Global Environment Facility (GEF)* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.thegef.org/gef/>>.
7. Guruswamy L. D. *International Environmental Law in a nutshell*. 4th Edition. West Publishing, 2012.

8. Harris, F. (ed) *Global Environmental Issues*. Second Edition. Chichester: Wiley-Blackwell, 2012.
9. <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/dunche/dunche.html>
10. Hunter, D., Salzman, J., Zaelke, D. *International Environmental Law and Policy*. Fourth Edition. New York: Thomson Reuters/Foundation Press, 2011
11. *Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.ipcc.ch/>>.
12. *International Atomic Energy Agency* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.iaea.org/>>.
13. International Convention for the Regulation of Whaling. 2nd December, 1946. *Official Gazette*, International Treaties 6 / 2006.
14. Kerbrat, Y., Maljean-Dubois, S. *The Transformation of International Environmental Law*. Oxford, Paris: A. Pedone & Hart, 2011
15. Kiss, A.C., Shelton, D. *International Law*. Third edition. Transnational Publishers Inc., 2004.
16. *OSPAR Commission* [interactive] [accessed 2012-11-05] <http://www.ospar.org/content/content.asp?menu=00010100000000_000000_000000>.
17. *United Nations Economic Commission for Europe* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.unece.org/about-unece.html>>.
18. *Paris Convention for the Protection of Environment of the North-East Atlantic* (1992). [interactive] [accessed 2012-03-17] <http://www.ospar.org/html_documents/ospar/html/OSPAR_Convention_e_updated_text_2007.pdf>.
19. *Reparation for Injuries Suffered in the Service of The United Nations. Advisory Opinion Of April 11th, 1949. I.C. J. Reports 1949, p. 174* [interactive] [accessed 2012-10-29] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>>.
20. *Rio Declaration on Environment and Development*, adopted 14 June 1992 [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>>.
21. Rules on Consultative Status of NGOs with the Agency, IAEA doc. INFCIRC/14. 7th November, 1959. Approved by the General Conference on 1 October 1958 (GC(II)/RES/20) [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc14.pdf>>.
22. Sands, P., Peel, J., Fabra, A., MacKenzie, R. *Principles of International Environmental Law. Third Edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
23. *Second meeting of the Working Group on Compliance and Rules of Procedure* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/compiled.version.pdf>>.
24. *Summary of inspection panel cases, October 15, 2012* [interactive] [accessed 2012-11-05] <http://siteresources.worldbank.org/EXTINSPECTIONPANEL/Requests%20for%20Inspection/23296534/Summary_IPNcases_Oct2012.pdf>.
25. *The Charter of the United Nations*. Signed on 26 June 1945, came into force on 24 October 1945. [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>>.
26. *The Convention for the Protection of the marine Environment of the North-East Atlantic* (the OSPAR Convention), entered into force on 25 March 1998 <http://www.ospar.org/html_documents/ospar/html/ospar_convention_e_updated_text_2007.pdf>
27. *The Inspection Panel* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTINSPECTIONPANEL/0,,menuPK:64129249~pagePK:64132081~piPK:64132052~theSitePK:380794,00.html>>.

28. *The International Union for the Conservation of Nature* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.iucn.org>>.
29. *The International Whaling Commission* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://iwcoffice.org>>.
30. The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entered into force 3 January 1976. *Official Gazette*, 2002, No. 77-3290.
31. The Universal Declaration of Human Rights. *Official Gazette*, 2006, No. 68-2497.
32. *United Nations Commission on Sustainable Development* [interactive] [accessed 2012-11-05] <<http://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>>.
33. *United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)* (1982, entered into force November 16, 1994). [interactive] [accessed 2012-03-17] <http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf>.
34. The UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, adopted on 25th June 1998. I.L.M. 517.
35. *United Nations Development Programme* [interactive] [accessed 2012-11-05] <http://www.undp.org/content/undp/en/home/operations/about_us.html>.
36. *United Nations Environment programme (UNEP)* [interactive] [accessed 2012-03-17] <<http://www.unep.org>>.

TAPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ VEIKLOS ĮTAKA APLIKOSAUGOS TEISEI

Aurelija Pūraitė*

Mykolo Romerio universitetas

Santrauka.

XX amžius atnešė didžiulę daugiašalių ar globalių susitarimų įvairiais aplinkos apsaugos klausimais plėtrą. Tarptautinio aplinkosaugos teisinio reguliavimo augimas suponuoja ir teisinių bei administracinių institucinių mechanizmų aplinkos apsaugos teisės srityje skaičiaus didėjimą, atitinkamai pastaruosius dvidešimt – trisdešimt metų gausėja įvairių su aplinkosaugos teise ir teisės normų priėmimu, įgyvendinimu, vykdymu susijusių tarptautinių ir regioninių institucijų. Tačiau nepaisant išpūdingos tarptautinio aplinkosaugos reguliavimo plėtros vis dar nėra vieningos institucijos, kuri atliktų tarptautinio administratoriaus vaidmenį ar turėtų aukščiausios hierarchinės institucijos įgaliojimus. Vienok tarptautinės aplinkos apsaugos organizacijos gali prisidėti prie teisės aktų kūrimo procesų, o taip pat daryti įtaką teisės normų įgyvendinimo priežiūrai. Šios institucijos gali kelti klausimus dėl tam tikrų aplinkosaugos problemų, dalintis informacija, pateikti įvairias ataskaitas, vykdyti lobistinę veiklą vyriausybės atžvilgiu, veikti kaip tarptautinių daugiašalių ar regioninių susitarimų įgyvendinimo ir priežiūros subjektai. taigi šio tyrimo objektas yra tarptautinių aplinkos apsaugos institucijų įtaka aplinkosaugos teisei. Šio darbo tikslas yra atskleisti tarptautinių aplinkosaugos institucijų sistemą ir išanalizuoti šių institucijų įtaką tarptautinei aplinkos pasaugos teisei.

Pagrindinės sąvokos: aplinkosaugos teisė, tarptautinės organizacijos, nevyriausybines organizacijos.

Aurelija Pūraitė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: aplinkosaugos teisė, tarptautinė viešoji teisė, žmogaus teisių apsauga.

Aurelija Pūraitė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, Associated Professor. Research interests: environmental law, international public law, the protection of human rights.

VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ MOTYVAVIMO SISTEMOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE, LATVIJOJE IR ESTIJOJE

Laura Raguckienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303 669
El. paštas: laura.raguckiene@mruni.eu*

Aušra Vaisvalavičiūtė**

*Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo katedra
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas
Telefonas (8 37) 300 110
El. paštas: ausra.vaisvalaviciute@ktu.lt*

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos teisinis reglamentavimas, atsižvelgiant į Lietuvos, Latvijos ir Estijos atvejus. Po trumpos teisinio valstybės tarnautojo statuso apžvalgos, aptariamos Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose numatytos materialinės ir moralinės valstybės tarnautojų motyvavimo priemonės, akcentuojant jų panašumus ir skirtumus bei įtaką valstybės tarnautojų motyvacijai ir pasitenkinimui darbu. Kadangi motyvuoti valstybės tarnautojai dirba efektyviau ir produktyviau, jaučia atsakomybę už veiklos rezultatus ir yra lojalesni savo organizacijai, todėl profesionalios, savalaikės ir subalansuotos valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos formavimas ir įgyvendinimas turėtų būti vienu iš esminių analizuojamų šalių viešojo sektoriaus žmogiškųjų išteklių valdymo modernizavimo prioritetų.

Pagrindinės sąvokos: motyvacija, motyvavimas, valstybės tarnyba, valstybės tarnautojų motyvacija, valstybės tarnautojų motyvavimas.

IVADAS

Viešojo sektoriaus reformos, būtinybė modernizuoti valstybės valdymo struktūras ir procesus paskatino įvairių šalių mokslininkus, valdžios atstovus ir praktikus naujai pažvelgti į žmogiškųjų išteklių valdymo sistemą viešajame administravime, ypatingą dėmesį skiriant valstybės tarnautojų motyvacijai ir motyvavimui¹. Teigiama, kad motyvuoti valstybės tarnautojai yra labiau atsidavę darbui, nevengia papildomų užduočių ir įsipareigojimų bei prisiimti atsakomybės už savo veiklos rezultatus². Motyvacija daro teigiamą įtaką valstybės tarnautojų pasitenkinimui darbu, skatina juos savo individualias vertybes ir siekius derinti su

¹ Motyvacija suprantama kaip darbuotojo vidinė būseną, vidiniai impulsai skatinantys jį patenkinti savo poreikius ir interesus, tuo tarpu motyvavimas siejamas su įvairiomis išorinėmis paskatomis, stimulais arba priemonėmis, kuriomis organizacija daro įtaką darbuotojų motyvacijai.

² Moynihan, D. P. A Workforce of Cynics? The Effects of Contemporary Reforms on Public Service Motivation. *International Public Management Journal*. 2010, 13 (1): 24–34.

organizacijos tikslais³, dirbti kūrybiškai, kokybiškai ir profesionaliai⁴, vadovaujantis moralės ir etikos principais. Kitaip tariant, valstybės tarnautojų motyvacija ir būtinybė ją skatinti yra vienos iš esminių efektyvios valstybės tarnybos veiklos sąlygų bei jos funkcionavimo principų. Atsižvelgdamos į tai, daugelio šalių valdžios institucijos yra teisiškai reglamentavusios pagrindinius valstybės tarnautojų motyvavimo principus.

Lietuvoje tiek akademikų, tiek valdžios atstovų dėmesys valstybės tarnautojų motyvacijos ir motyvavimo klausimams didėja. Įvairius aspektus šiomis temomis yra analizavę J. Paliduskaitė, L. Marcinkevičiūtė, G. Merkys, D. Diskienė, K. Masiulis, R. Brazienė, J. Juralevičienė, J. Jagminas ir kt., tačiau išsamios Lietuvos valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos teisinio reglamentavimo analizės, juo labiau tai lyginant su kitose, pvz., kaimyninėse, šalyse teisės aktuose įtvirtintomis valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos normomis, pasigendama.

Tyrimo objektas – valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos teisinis reglamentavimas. **Straipsnio tikslas** – išanalizuoti valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos teisinį reglamentavimą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Šiuo tikslu aptariamas valstybės tarnautojo statuso teisinis reglamentavimas, analizuojamas materialinio valstybės tarnautojų motyvavimo teisinis reglamentavimas, išryškinant valstybės tarnautojų darbo užmokesčio ir socialinių garantijų ypatumus, bei moralinio valstybės tarnautojų motyvavimo teisinis reglamentavimas, akcentuojant valstybės tarnautojų pripažinimo, mokymosi ir kvalifikacijos tobulinimo, veiklos vertinimo, karjeros ir nuobaudų sistemos principus. Siekiant **tyrimo** tikslo, taikyti mokslinės literatūros, teisės aktų, lyginamosios ir atvejo analizės **metodai**.

VALSTYBĖS TARNAUTOJO STATUSO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Valstybės tarnybos modelį, teisinius jos organizavimo ir reguliavimo principus, valstybės tarnautojų statusą ir jų motyvavimo ypatumus Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje reglamentuoja valstybės tarnybos įstatymai: Lietuvoje – Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas⁵, Latvijoje – Valstybės tarnybos įstatymas⁶, Estijoje – Valstybės tarnybos

³ Moynihan, D. P.; Pandey, S. K.; Wright, B. E. [interaktyvus]. 2009. Pulling the Levers: Leadership, Public Service Motivation and Mission Valence [žiūrėta 2009-08-31]. <http://www.indiana.edu/~ipsm2009/Moynihan_Pandey_Wright.pdf>.

⁴ Kim, S. Public service motivation and organizational citizenship behavior in Korea. *International Journal of Manpower*. 2006, 27 (8): 722–740.

⁵ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708.

⁶ State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>.

aktas⁷. Šie teisės aktai analizuojamose valstybėse įtvirtina mišrias valstybės tarnybos sistemas, kuriose dominuoja karjeros modelio elementai (įstatymiškai nustatytos valstybės tarnautojų darbo užmokesčio, karjeros, tarnybinių nuobaudų sistemos, į pareigas skiriama neterminuotam laikotarpiui ir pan.), tačiau yra ir postų modelio bruožų (socialinio draudimo sistema, darbo valstybės tarnyboje galimybės priklauso nuo asmens kompetencijos ir veiklos rezultatų ir pan.). Atsižvelgiant į tai, Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos sistemas galimas vertinti kaip pakankamai lanksčias ir sudarančias sąlygas naujojo viešojo valdymo bei žmogiškųjų išteklių valdymo viešajame administravime modernizavimo principų taikymui, išryškinant valstybės tarnautojų motyvacijos ir motyvavimo svarbą bei būtinybę teisiškai įtvirtinti esminius valstybės tarnautojų veiklos stimulų (skatinimo) sistemos elementus.

Remiantis Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose išdėstytais nuostatomis, **valstybės tarnautoju** gali būti laikomas *asmuo, kuris dirba valstybinėse institucijose ir atlieka su viešojo administravimo veikla susijusias funkcijas* (žr. 1 lentelę). Kita vertus, valstybės tarnautojo statuso traktuotės minėtų valstybių įmastyuose skiriasi savo detalumu. Lietuvos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose pateikiamos gana abstrakčios valstybės tarnautojo sampratos, tuo tarpu Latvijos – valstybės tarnautojo statusas apibrėžiamas detaliau, įvardinant esmines, konkrečias jo veiklos funkcijas.

1 lentelė. Valstybės tarnautojo statusas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje

<i>Valstybė</i>	<i>Valstybės tarnautojo statuso apibrėžtis</i>
<i>Lietuva</i>	Valstybės tarnautojas – fizinis asmuo, einantis pareigas valstybės tarnyboje ir atliekantis viešojo administravimo veiklą ⁸ .
<i>Latvija</i>	Valstybės tarnautojas yra asmuo, kuris tiesiogiai valdymo institucijoje, formuoja sektorių politikos ar technologijų plėtros strategiją, bendrai koordinuoja sektoriaus veiklą, skirsto arba valdo finansinius išteklius, formuluoja norminių aktų priėmimą arba kontroliuoja jų laikymąsi, rengia arba išduoda administracinius dokumentus ir tvarko arba priima kitus sprendimus, susijusius su asmenų teisėmis ⁹ .
<i>Estija</i>	Valstybės tarnautojas yra asmuo, kuris dirba apmokamą darbą valstybės ar vietos valdžios administracinėse įstaigose ¹⁰ .

Lietuvos ir Latvijos valstybės tarnybos įstatymuose pateikiamos valstybės tarnautojų pareigybių klasifikacijos, tačiau jų skaičius skiriasi. Lietuvoje valstybės tarnautojai skirstomi į keturias (karjeros, politinio (asmeninio) pasitikėjimo, įstaigų vadovų, statutinių), o Estijoje – į

⁷ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>.

⁸ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 2 str. 2 d.

⁹ State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>; 3 str.

¹⁰ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 4 str.

tris (pareigūnų, samdomų darbuotojų, pakaitinių) pareigybinės kategorijas (žr. 2 lentelę). Tuo tarpu Latvijos valstybės tarnybos įstatyme konkrečios valstybės tarnautojų pareigybės nėra įvardintos – jame nurodyta, kad pačia bendriausia prasme valstybės tarnautojai yra skirstomi į grupes ir lygius (kvalifikacines kategorijas), kuriuos tvirtina Kabinetas.

2 lentelė. Valstybės tarnautojų pareigybių klasifikacija

<i>Valstybė</i>	<i>Valstybės tarnautojų pareigybės</i>
<i>Lietuva</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Karjeros valstybės tarnautojai</i> (į pareigas priimami neterminuotam laikui ir turi teisę į karjerą valstybės tarnyboje). • <i>Politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojai</i> (priimami į pareigas juos priėmusio valstybės politiko ar kolegialios valstybės institucijos įgaliojimų laikui arba kituose įstatymuose nustatytam laikotarpiui). • <i>Įstaigų vadovai</i> (priimti vadovauti valstybės ar savivaldybės institucijai ar įstaigai). • <i>Statutiniai valstybės tarnautojai</i> (asmenys, kurių tarnybą reglamentuoja įstatymo patvirtintas statutas, Diplomatines tarnybos įstatymas, ir (ar) turintys viešojo administravimo įgaliojimus jiems nepavaldžių asmenų atžvilgiu)¹¹.
<i>Latvija</i>	-
<i>Estija</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Pareigūnai</i> (asmenys, išrinkti arba paskirti į pareigas administracinėje institucijoje). • <i>Samdomi darbuotojai</i> (asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis kaip pagalbinais administracinės įstaigos darbuotojai). • <i>Pakaitiniai valstybės tarnautojai</i> (asmenys, paskirti į tarnybą arba įdarbinti valstybės tarnyboje pagal darbo sutartį tam tikram (terminuotam) laikotarpiui atitinkamoms pareigūno arba pagalbinių personalo funkcijoms, kurios pagal savo pobūdį nėra nuolatinės, atlikti)¹².

Nepriklausomai nuo valstybės tarnautojų užimamų pareigų, visose analizuojamose valstybėse jie turi teisę gauti darbo užmokestį, įvairias kompensacijas, išeiti atostogų, mokytis, kelti kvalifikaciją ir pan., t.y. jie turi teisę į įvairius motyvavimo sistemos elementus. Vadinasi, siekiant užtikrinti valstybės tarnautojų pasitenkinimą darbu, didinti jų motyvaciją ir lojalumą valstybės tarnybai, jie turi būti tinkamai skatinami. Esminius valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos reikalavimus, apimančius tiek materialinių, tiek moralinių (nematerialinių, psichologinių) stimulų (motyvacijos priemonių ir būdų) taikymo principus, Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje nustato valstybės tarnybos įstatymai. Toliau pateikiama valstybės tarnautojų motyvavimo sistemą reglamentuojančių minėtų teisės aktų nuostatų analizė.

¹¹ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 6 str., 2 str. 5-8 d.

¹² Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 5-8str.

MATERIALINIO VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ MOTYVAVIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Materialinis darbuotojų motyvavimas – tai viena seniausių bet kuriame sektoriuje dirbančių asmenų veiklos skatinimo formų, apimanti įvairias darbuotojams išmokėtas pinigų sumas¹³, t.y. darbo užmokesčio, priedų, premijų, pensijų ir kitas išmokas¹⁴. Kitaip tariant, *materialinis valstybės tarnautojų motyvavimas yra susijęs su jų darbo užmokesčio sistema ir įvairiomis socialinėmis garantijomis* (turint omenyje ne valstybės tarnautojų teisę į socialines garantijas, bet su jomis susijusias išmokas).

Materialiniai (piniginiai) stimulai suteikia galimybę valstybės tarnautojams užtikrinti tam tikrą (bent jau minimalų) pragyvenimo lygį, didina jų motyvaciją, prisideda prie individualaus ir kolektyvinio darbo skatinimo¹⁵. Esminis vaidmuo šiuo atveju tenka valstybės tarnautojų darbo užmokesčio sistemai. Atlyginimas už darbą paprastai suprantamas kaip apmokėjimas už tam tikroje organizacijoje dirbančio asmens darbo jėgą, tuo pačiu siekiant užtikrinti jo pasitenkinimą darbu, lojalumą, glaudžius santykius su vadovybe ir pan.¹⁶ Be to, anot P. Vanago¹⁷, darbuotojų darbo užmokesčio sistema turi būti susieta su organizacijos kultūros tobulinimo strategijomis, jos vertybėmis ir skatinti personalo narius siekti numatytų organizacijos tikslų. Vadinasi, valstybės tarnautojų darbo užmokesčio sistema turi būti orientuota ne tik į individualių valstybės tarnautojų poreikių, motyvų ir interesų patenkinimą, bet ir į visos valstybės tarnybos tikslų įgyvendinimą.

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje valstybės tarnautojų darbo užmokestį reglamentuoja valstybės tarnybos įstatymai. Pagal juos, valstybės tarnautojų darbo užmokesčio sistema apima pareiginę (mėnesinę) algą, priedus ir kitas papildomas išmokas. *Lietuvoje* valstybės tarnautojų **pareiginė alga** nustatoma atsižvelgiant į jų pareigybės kategoriją ir yra vienoda visoms tos pačios kategorijos pareigybėms. Panašiai, t.y. atsižvelgiant į valstybės tarnautojų pareigybės lygį ir kvalifikacinę kategoriją, pareiginė valstybės tarnautojų alga apskaičiuojama ir *Latvijoje bei Estijoje*. Kita vertus, šių šalių valstybės tarnautojų pareiginės algos apskaičiavimo principai valstybės tarnybos įstatymuose pateikiami apibendrintai, t.y. juose nurodyta tik tai, kad pareiginė valstybės tarnautojų alga nustatoma pagal Latvijos Ministrų

¹³ Al-Nsour, M. Relationship between Incentives and Organizational Performance for Employees in the Jordanian Universities. *International Journal of Business and Management*, 2012, 7 (1): 78–89.

¹⁴ Sadri, G.; Bowen, R. C. Meeting employee requirements: Maslow's hierarchy of needs is still a reliable guide to motivating staff. *Industrial Engineer*. 2011, 43 (10): 44–48.

¹⁵ Klupšas, F. Gamybos darbuotojų motyvacijos stiprinimo aktualijos besikeičiančiomis sąlygomis. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Mokslo darbai*. 2009, 19 (4): 36–45.

¹⁶ Thom, N.; Ritz, A. *Viešoji vadyba. Inovaciniai viešojo sektoriaus valdymo metmenys*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

¹⁷ Vanagas, P. *Darbo organizavimas, normavimas ir atlyginimas už darbą*. Kaunas: Technologija, 2009.

kabineto¹⁸ arba Estijos Respublikos Vyriausybės¹⁹ patvirtintas taisyklės ir procedūras. Pvz., Estijoje atskirų kategorijų valstybės tarnautojų pareiginių algų dydžio nustatymo tvarka įtvirtinta Valstybės tarnautojų pareigybių ir atlyginimo skalės įstatyme²⁰. Tuo tarpu LR Valstybės tarnybos įstatyme pareiginės valstybės tarnautojų algos nustatymo procedūra yra detalizuota. Jame teigiama, kad *pareiginės algos dydis apskaičiuojamas taikant pareiginės algos koeficientą. Koks koeficientas taikomas kiekvienos kategorijos pareigybėms, nustato šis (valstybės tarnybos – aut. pastaba.) įstatymas [...]. Pareiginės algos koeficiento vienetas yra valstybės tarnautojų pareiginės algos bazinis dydis [...]. Ateinančių finansinių metų bazinis dydis, atsižvelgiant į praėjusių metų vidutinę metinę infliaciją (skaičiuojant nacionalinį vartotojų kainų indeksą) ir kitų vidutinio darbo užmokesčio viešajame sektoriuje dydžiui ir kitimui poveikį turinčių veiksnių įtaką, nustatomas nacionalinėje kolektyvinėje sutartyje. Nacionalinėje kolektyvinėje sutartyje sulgytą bazinį dydį tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas iki Seimo pavasario sesijos pabaigos. Tvirtinamas naujas bazinis dydis negali būti mažesnis už esamą bazinį dydį, išskyrus atvejus, kai iš esmės pablogėja valstybės ekonominė ir finansinė būklė. Pareiginės algos dydis apskaičiuojamas atitinkamą pareiginės algos koeficientą dauginant iš bazinio dydžio. Pareiginė alga apvalinama taip, kad paskutinis skaitmuo būtų 0 arba 5²¹.*

Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnautojai turi teisę gauti valstybės tarnybos įstatymuose numatytus **priedus ir priemokas** (žr. 3 lentelę), tačiau jų skaičius ir dydžiai skiriasi. Daugiausia valstybės tarnautojams mokamų priedų ir priemokų rūšių reglamentuota Lietuvos (7) ir Estijos (7) valstybės tarnybos įstatymuose. Juose taip pat įvardinti galimi priedų bei priemokų dydžiai. Tuo tarpu Latvijos valstybės tarnybos įstatyme numatyti tik du priedai (priemokos), o jų dydžiai taip pat nėra nurodyti.

Kita vertus, analizuojamose šalyse valstybės tarnautojams mokamų priedų ir priemokų rūšys daugeliu atvejų skiriasi (žr. 4 lentelę). Nors Lietuvos ir Estijos valstybės tarnautojams gali būti mokami priedai už darbo valstybės tarnyboje stažą, Lietuvos ir Latvijos – už papildomų darbų atlikimą ir įprastą darbo krūvį viršijančią veiklą, tačiau teisę gauti priedus už mokslinį laipsnį, užsienio kalbų mokėjimą ir darbą, susijusį su valstybės paslaptimi turi

¹⁸ State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>; 23 str. 2 d.

¹⁹ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 9 str.

²⁰ State Public Servants Official Titles and Salary Scale Act [interaktyvus]. 1996. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X0010K6&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=state+public+servant>>.

²¹ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 24 str. 2 d.

Estijos, o už laipsnį (tarnybinį rangą), diplomatinį rangą, darbą kenksmingomis, labai kenksmingomis ir pavojingomis darbo sąlygomis –Lietuvos valstybės tarnautojai

3 lentelė. Valstybės tarnautojams mokami priedai ir priemokos

<i>Valstybė</i>	<i>Priedai ir priemokos</i>
<i>Lietuva</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Priedas už tarnybos Lietuvos valstybei stažą</i> (sudaro 3 proc. nuo pareiginės algos už kiekvienus trejus tarnybos Lietuvos valstybei metus). • <i>Priedas už kvalifikacinę klasę</i> (priedas už trečią kvalifikacinę klasę sudaro 10 proc., už antrą – 20 proc., o už pirmą – 30 proc. pareiginės algos). • <i>Priedas už laipsnį arba tarnybinį rangą.</i> • <i>Priedas už diplomatinį rangą.</i> • <i>Priemoka už įprastą darbo krūvį viršijančią veiklą</i> (kai yra padidėjęs darbų mastas atliekant pareigybes aprašyme nustatytas funkcijas neviršijant nustatytos darbo laiko trukmės). • <i>Priemoka už papildomų (suformuluotų raštu) užduočių atlikimą</i> (kai atliekamos pareigybes aprašyme nenustatytos funkcijos). • <i>Priemoka už darbą kenksmingomis, labai kenksmingomis ir pavojingomis darbo sąlygomis</i>²².
<i>Latvija</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Priedas už papildomų pareigų vykdymą</i> (valstybės tarnautojui mokamas priedas už pareigų, nepriskirtų valstybės tarnautojo pareigybei, atlikimą arba už papildomų pareigų atlikimą). • <i>Priedas už pareiginės veiklos atlikimą, padidėjus darbo intensyvumui</i> (valstybės tarnautojui mokamas priedas padidėjus darbo intensyvumui, lyginant su valstybės tarnautojui įprastu darbo krūviu)²³.
<i>Estija</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Priedas už darbo valstybės tarnyboje stažą</i> (iki 5 tarnybos metų – 5 proc. pareiginės algos; 10 – 15 tarnybos metų – 10 proc. pareiginės algos; daugiau kaip 15 tarnybos metų –15 proc. pareiginės algos). • <i>Priedas už mokslinį laipsnį</i> (valstybės pareigūnui, turinčiam mokslinį laipsnį, mokamas priedas: 1) už magistro laipsnį – 10 proc. pareiginės algos; 2) už mokslų daktaro laipsnį arba jam prilygintą laipsnį – 20 proc. pareiginės algos). • <i>Priedas už užsienio kalbų mokėjimą</i> (valstybės pareigūnui, kuris moka ne mažiau kaip tris užsienio kalbas, jei tai reikalinga jo tarnybai ir yra naudojama atliekant savo tiesiogines pareigas, mokama po 10 proc. pareiginės algos dydžio priedas už trečią ir kiekvieną kitą užsienio kalbą, bet ne daugiau kaip 30 proc. visos pareiginės algos). • <i>Priedas už darbą, susijusį su valstybės paslaptimi</i> (valstybės tarnautojui (išskyrus saugumo institucijų pareigūnus), dirbančiam darbą, kuriam atlikti būtina gauti leidimą dirbti su įslaptinta informacija, mokamas 50 proc. pareiginės algos dydžio priedas)²⁴.

4 lentelė. Valstybės tarnautojams mokamų priedų ir priemokų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje palyginimas (remiantis valstybės tarnybos įstatymais)

<i>Priedai ir priemokos</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Latvija</i>	<i>Estija</i>
Priedas už darbo valstybės tarnyboje stažą	+	-	+
Priedas už laipsnį arba tarnybinį rangą	+	-	-
Priedas už diplomatinį rangą	+	-	-
Priedas už įprastą darbo krūvį ir intensyvumą viršijančią veiklą	+	+	-
Priemoka už papildomų užduočių atlikimą	+	+	-
Priemoka už darbą kenksmingomis, labai kenksmingomis ir pavojingomis darbo sąlygomis	+	-	-
Priedas už mokslinį laipsnį	-	-	+
Priedas už užsienio kalbų mokėjimą	-	-	+
Priedas už darbą, susijusį su valstybės paslaptimi	-	-	+

²² Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 25 str. 1-6 d., 26 str. 1 d.

²³ State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>; 28-29 str.

²⁴ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>, 37-39, 39¹ str.

Lietuvos valstybės tarnautojams gali būti mokamas *vienkartinis pareiginės algos dydžio priedas*²⁵. Lietuvos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose taip pat numatyta, kad, šalių Vyriausybių nustatyta tvarka, už nepriekaištingai atliktas pareigas ir pavyzdingą (ilgalaikę) tarnybą valstybės tarnautojai gali būti skatinami vienkartinėmis *piniginėmis premijomis*. Be to, už minėtas veiklas Estijos valstybės tarnautojams gali būti *padidintas darbo užmokestis*²⁶. Tuo tarpu Latvijos valstybės tarnybos įstatyme tokių valstybės tarnautojų motyvavimo priemonių nėra numatyta.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose reglamentuota visa eilė valstybės tarnautojams taikomų *socialinių garantijų*. Jos siejamos su įvairiomis atostogomis, valstybės tarnautojų pensiniu ir medicininio draudimu, įvairiomis lengvatomis ir parama. Pasak J. Palidaukaitės²⁷, socialinės garantijos reikalingos tam, kad valstybės tarnautojai (tam tikrais atvejais ir jų artimieji), susiklosčius nepalankioms aplinkybėms ar iškilus pavojui dėl galimybės pragyventi (esant nedarbui, susirgus, senatvei, susižalojus darbe, ištikus mirčiai ir pan.), būtų apsaugoti.

Visų analizuojamų šalių valstybės tarnybos įstatymuose reglamentuota valstybės tarnautojų teisė į įvairių rūšių *atostogas* (žr. 5 lentelę). LR valstybės tarnybos įstatyme numatyta, kad mūsų šalies valstybės tarnautojai taip pat turi teisę išeiti Darbo kodekse nustatytų nėštumo ir gimdymo, tėvystės atostogų, atostogų vaikui prižiūrėti, iki jam sueis treji metai, ir mokymosi atostogų²⁸. Tuo tarpu nei Latvijos, nei Estijos valstybės tarnybos įstatymuose atostogų rūšys, kurios valstybės tarnautojams gali būti suteiktos vadovaujantis kitais šiose šalyse priimtais teisės aktais, nėra įvardintos. Pvz., Estijos Atostogų įstatyme²⁹ numatyta valstybės tarnautojų teisė išeiti nėštumo ir motinystės, įvaikinimo, tėvystės, papildomų apmokamų ir neapmokamų vaiko priežiūros bei nemokamų atostogų, tačiau Estijos valstybės tarnybos įstatyme šios atostogų rūšys nėra įvardintos.

Visose analizuojamose šalyse valstybės tarnybos įstatymuose reglamentuota valstybės tarnautojų teisė į kasmetines ir mokymosi (kvalifikacijos tobulinimo) atostogas, tačiau jų trukmė yra skirtinga (žr. 5 lentelę).

²⁵ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 25 str.

²⁶ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 79 str.

²⁷ Palidaukaitė, J. Valstybės tarnautojų socialinės garantijos Europos Sąjungos šalyse: lyginamasis aspektas. *Viešoji politika ir administravimas*. 2009, 29: 71–81.

²⁸ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 35 str. 2 d.

²⁹ Holidays Act [interaktyvus]. 2001. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X50054K2.htm>>, 27-32 str.

5 lentelė. Valstybės tarnautojų atostogų rūšys

Valstybė	Atostogos
Lietuva	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kasmetinės atostogos</i> (trukmė – 28 kalendorinės dienos; valstybės tarnautojui, kuris pripažintas neįgaliuoju, taip pat valstybės tarnautojui, vienam auginančiam vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų, suteikiamos 35 kalendorinių dienų kasmetinės minimalios atostogos; valstybės tarnautojui, turinčiam didesnę kaip penkerių metų tarnybos stažą, už kiekvieną paskesnių trejų metų tarnybos stažą suteikiamos 3 kalendorinės dienos kasmetinių papildomų atostogų, tačiau bendra kasmetinių atostogų trukmė negali būti ilgesnė kaip 42 kalendorinės dienos). • <i>Nemokamos atostogos</i> (valstybės tarnautojui suteikiamos iki 3 mėnesių trukmės atostogos dėl šeimyninių ar kitų aplinkybių). • <i>Atostogos kvalifikacijai tobulinti</i> (iki vienerių metų trukmės atostogos kvalifikacijai tobulinti suteikiamos valstybės tarnautojui, turinčiam ne trumpesnę kaip 3 mėnesių tarnybos stažą konkrečioje valstybės ar savivaldybės institucijoje ar įstaigoje). • <i>Atostogos dėl valstybės tarnautojo perkėlimo į kitas pareigas</i> (trukmė – iki 5 darbo dienų). • <i>Atostogos dėl dalyvavimo Europos Sąjungos, tarptautinės organizacijos finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose</i> (valstybės tarnautojui jį į pareigas priėmusio asmens ir valstybės tarnautojo susitarimu gali būti suteiktos atostogos dėl dalyvavimo ES, tarptautinės organizacijos finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose, kuriuose vykdoma su valstybės ar savivaldybės institucijos ar įstaigos misija ir strateginiais tikslais nesusijusi veikla užsienio valstybėje)³⁰.
Latvija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kasmetinės atostogos</i> (trukmė – keturios kalendorinės savaitės; pilnos kasmetinės atostogos už pirmus darbo metus turi būti suteikiamos valstybės tarnautojui, kuris valstybinėje tarnyboje nepertraukiamai išdirbo ne mažiau kaip šešis mėnesius). • <i>Papildomos atostogos</i> (suteikiamos valstybės tarnautojui pagal Ministrų kabineto nustatytą tvarką). • <i>Mokymosi atostogos</i> (ne ilgesnės kaip 20 darbo dienų mokymosi atostogos, išsaugant mėnesinį atlyginimą, turi būti suteiktos valstybės tarnautojui, kuris, nenustodamas vykdyti savo pareigų, sėkmingai studijuoja švietimo įstaigoje, siekdamas įgyti žinių, reikalingų valstybės tarnybos užduočių vykdymui; mokymosi atostogos suteikiamos valstybės tarnautojams, laikantiems valstybinius egzaminus, besirengiantiems baigiamojo darbo ar disertacijos gynimui; esant būtinybei ir jei tai leidžia valstybės tarnautojo pareigos, jam gali būti suteiktos ne ilgesnės nei 10 darbo dienų apmokamos mokymosi atostogos semestro egzaminams laikyti). • <i>Nemokamos atostogos</i> (esant būtinybei ir jei tai leidžia einamos pareigos, valstybės tarnautojui gali būti suteiktos nemokamos atostogos; tais atvejais, kai valstybės tarnautojas kandidatuoja į Parlamentą ar Vietos valdžios miestų tarybą (parapijos ar rajonų valdybose), ir jei tai būtina valstybės tarnautojui, kuris jau išnaudojo savo kasmetines atostogas, jam iki rinkimų dienos turi būti suteiktos šios atostogos: 1) į Parlamentą – iki 2 mėnesių; 2) į Vietos savivaldos miestų tarybas (parapijos ar rajono tarybos) – iki vieno mėnesio)³¹.
Estija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bazinės (kasmetinės) atostogos</i> (valstybės tarnautojai turi teisę į bazines 35 kalendorinių dienų atostogas; už ne mažiau kaip 3 metų darbo valstybės tarnyboje stažą valstybės tarnautojui turi būti suteikta viena papildoma atostogų diena treiems ir kiekvieniems sekantiems metams, bet ne daugiau nei 10 kalendorinių dienų; jei valstybės tarnautojui galioja drausminė nuobauda, tuomet papildomas atostogų dienų skaičius gali būti sumažintas arba už jas gali būti nemokama). • <i>Atostogos kvalifikacijai tobulinti (mokyti)</i> (kartą per penkerius metus valstybės pareigūnui turi būti suteikiamos iki 3 mėnesių trukmės apmokamos mokymosi atostogos profesiniam tobulinimuisi)³².

Be to, minėtuose teisės aktuose įtvirtintas nevienodas atostogų rūšių skaičius ir jų tipai (žr. 6 lentelę). Pvz., Lietuvos valstybės tarnautojai turi teisę į atostogas dėl valstybės tarnautojo perkėlimo į kitas pareigas ir dėl dalyvavimo Europos Sąjungos, tarptautinės organizacijos finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo

³⁰ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 36-39 str.

³¹ State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>; 31-33 str.

³² Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 45, 54 str.

ir paramos demokratijai projektuose, tuo tarpu Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose tokia galimybė nenumatyta.

6 lentelė. Valstybės tarnautojų atostogų galimybių Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje palyginimas (remiantis valstybės tarnybos įstatymais)

<i>Atostogos</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Latvija</i>	<i>Estija</i>
<i>Kasmetinės atostogos</i>	+	+	+
<i>Nemokamos atostogos</i>	+	+	-
<i>Atostogos kvalifikacijai tobulinti (mokymosi atostogos)</i>	+	+	+
<i>Atostogos dėl valstybės tarnautojo perkėlimo į kitas pareigas</i>	+	-	-
<i>Atostogos dėl dalyvavimo Europos Sąjungos, tarptautinės organizacijos finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose</i>	+	-	-
<i>Papildomos atostogos</i>	+	+	+
<i>Perkėlimo į kitas pareigas atostogos</i>	+		

*Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymai numato ir kitų socialinių garantijų*³³ (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Išmokos ir kompensacijos mokamos valstybės tarnautojams (sudaryta remiantis valstybės tarnybos įstatymais)

<i>Išmokos ir kompensacijos</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Latvija</i>	<i>Estija</i>
<i>Išmokos dėl valstybės tarnautojų ar jų šeimos narių traumų ir mirties</i>	+	+	+
<i>Vaiko gimimo pašalpa</i>	-	+	-
<i>Tarnybinių kelionių išlaidų padengimas</i>	+	+	+
<i>Išeitinė išmoka</i>	+	+	-
<i>Persikėlimo išlaidų kompensacijos</i>	+	-	+
<i>Pašalpa auginantiems neįgalų vaiką ar vaiką iki trejų metų amžiaus</i>	-	-	+
<i>Būsto suteikimas arba būsto nuomos išlaidų kompensavimas</i>	-	-	+
<i>Kompensacija už netarnybinio automobilio naudojimą tarnybos reikmėms</i>	+	-	+
<i>Mokymosi komandiruočių išlaidų kompensavimas</i>	+	-	-
<i>Materiali pagalba valstybės tarnautojo šeimai (susiklosčius tam tikroms aplinkybėms)</i>	+	-	-
<i>Išmoka žuvusio ar mirusio atliekant tarnybines pareigas valstybės tarnautojo šeimai</i>	+	-	+
<i>Į komandiruotes užsienyje vykstančių valstybės tarnautojų draudimas</i>	+	-	-
<i>Valstybinė senatvės pensija</i>	+	-	+
<i>Valstybinis socialinis ir sveikatos draudimas</i>	+	-	-

³³ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 40-43 str. State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>; 24-27, 38 str. Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 40-42, 52, 55- 57 str.

Valstybės tarnautojams gali būti mokamos nustatyto dydžio kompensacijos dėl paskyrimo dirbti į kitą vietovę ar užsienį, už netarnybinio automobilio naudojimą tarnybos reikmėms, pašalpos valstybės tarnautojo šeimai jo mirties ar žūties atvejais, išeitinės, socialinio, sveikatos ir pensinio draudimo išmokos, padengiamos komandiruočių, mokymosi, būsto nuomos (kitoje vietovėje) išlaidos ir kt.

Atsižvelgiant į išdėstytas nuostatas galima teigti, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose įtvirtinta pakankamai struktūruota, susidedanti iš įvairių elementų materialinio valstybės tarnautojų motyvavimo sistema. Kita vertus, anot J. Žaptorius³⁴, siekiant užtikrinti valstybės tarnautojų skatinimo sistemos efektyvumą, pagerinti viešojo administravimo institucijų ekonominius rodiklius, padidinti valstybės tarnautojų kūrybinį aktyvumą, sumažinti jų nepasitenkinimą darbu, materialines paskatas būtina derinti su moralinėmis (taip sustiprinamas teigiamas skatinimo priemonių poveikis valstybės tarnautojų motyvacijai).

MORALINIO VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ MOTYVAVIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Moralinis valstybės tarnautojų motyvavimas yra susijęs su jų psichologinių ir socialinių poreikių patenkinimu³⁵. Pasak J. Myers³⁶, moraliniai stimulai dažniausiai siejami su darbuotojų saviraiškos, pripažinimo, mokymosi, karjeros galimybėmis, jų tarpusavio santykiais kolektyve ir pan.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose reglamentuoti kai kurie moralinio valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos elementai, atspindintys esminius valstybės tarnautojų *karjeros, mokymosi ir kvalifikacijos tobulinimo, veiklos vertinimo, pripažinimo ir nuobaudų* skyrimo principus. Už ypatingus nuopelnus valstybės tarnybai *mūsų šalies* valstybės tarnautojai gali pretenduoti į *valstybės apdovanojimą*³⁷. Be to, *Lietuvos*³⁸ ir *Estijos*³⁹ valstybės tarnyboje dirbantys asmenys gali būti skatinami *padėka* ir *vardine*

³⁴ Žaptorius, J. Darbuotojų motyvavimo sistemos kūrimas ir jos teorinė analizė. *Filosofija. Sociologija*. 2007, 18 (4): 105–117.

³⁵ Al-Nsour, M. Relationship between Incentives and Organizational Performance for Employees in the Jordanian Universities. *International Journal of Business and Management*, 2012, 7 (1): 78–89.

³⁶ Myers, J. [interaktyvus]. 2008. “Public Service Motivation” and performance incentives: a literature review [žiūrėta 2009-04-21].

<http://www.opi.org.uk/documents/Publicservicemotivationandperformanceincentives_MyersJune2008.pdf>.

³⁷ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 27 str. 3 d.

³⁸ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 27 str. 2 d.

³⁹ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 79 str.

(vertinga) dovana. Tuo tarpu Latvijos valstybės tarnybos įstatymas panašių valstybės tarnautojų moralinio motyvavimo priemonių nenumato.

Kalbant apie *valstybės tarnautojų mokymą ir kvalifikacijos tobulinimą* akcentuotina tai, kad Lietuvos valstybės tarnautojams yra garantuotas įvadinis mokymas ir kvalifikacijos tobulinimas. Šiuo tikslu valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų biudžetuose turi būti numatytos 1–5 proc. valstybės tarnautojų darbo užmokesčio asignavimų siekiančios lėšos⁴⁰.

Latvijos valstybės tarnybos įstatyme įtvirtinta valstybės tarnautojų pareiga reguliariai gilinti pavestoms funkcijoms ir užduotims atlikti reikalingas žinias bei tobulinti profesinius gebėjimus ir įgūdžius⁴¹. Būtinybę valstybės tarnautojui tobulinti savo kvalifikaciją vertina jo tiesioginis vadovas. Be to, valstybės tarnautojo mokymosi (kvalifikacijos tobulinimo) metu jam turi būti mokamas darbo užmokestis, o jei valstybės tarnautojas mokosi (tobulina kvalifikaciją) Latvijoje, jam taip pat turėtų būti padengiamos su šiomis studijomis susijusios išlaidos. Kita vertus, Latvijos valstybės tarnybos įstatyme (lyginant su Lietuvos) nėra detalizuotos valstybės tarnautojų mokymo rūšys ir kvalifikacijos tobulinimo programinės nuostatos. Tuo tarpu Estijos valstybės tarnybos įstatyme nėra atskiro skyriaus ar dalies, kurioje būtų kalbama apie valstybės tarnautojų mokymą ir kvalifikacijos tobulinimą (suaugusių žmonių mokymo sistemą šioje valstybėje reglamentuoja Suaugusiųjų švietimo įstatymas⁴², numatantis mokymosi atostogų, mokymosi išlaidų kompensavimo ir pan. galimybes; nustatantis, kad valstybės tarnautojų mokymui valstybės institucijų biudžetuose turi būti numatytos lėšos, sudarančios 2–4 proc. valstybės tarnautojų darbo užmokesčio fondo).

Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose įtvirtinti ir valstybės tarnautojų *veiklos vertinimo* principai. *Mūsų šalies* valstybės tarnautojų veiklos vertinimas atliekamas kartą per metus, siekiant įvertinti jų kvalifikaciją ir gebėjimus atlikti pareigybės aprašyme nustatytas funkcijas bei pasiektus rezultatus, vykdant jiems pavestas užduotis⁴³. Už valstybės tarnautojų veiklos vertinimą yra atsakingi jų tiesioginiai vadovai ir vertinimo komisijos.

Latvijoje valstybės tarnautojų veiklą ir jos rezultatus ne rečiau kaip kartą per dvejus metus vertina konkrečios institucijos vadovo sudaryta vertinimo komisija. Tokio vertinimo

⁴⁰ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 45 str. 1d., 46 str. 1 d.

⁴¹ State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>; 19, 30 str.

⁴² Adult Education Act [interaktyvus]. 1993. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X70035K1.htm>>.

⁴³ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 22 str. 2-3 d.

metu gauti rezultatai yra naudojami priimant sprendimus dėl valstybės tarnautojo statuso suteikimo, valstybės tarnautojo neatitikimo einamoms pareigoms, jo perkėlimo į kitą vietą ir kvalifikacinio laipsnio suteikimo⁴⁴. Tuo tarpu *Estijoje* valstybės tarnautojo darbo rezultatai ir jo (valstybės tarnautojo) atitikimas nustatytiems tarnybos reikalavimams yra vertinami Konkurso ir vertinimo komitetų kartą per trejus metus. Atsižvelgiant į vertinimo rezultatus, valstybės tarnautojai gali būti skatinami, egzaminuojami, o asmenys, neturintys pareigūno statuso, įtraukiami į valstybės tarnautojų (pareigūnų) rezervą⁴⁵. Galima teigti, kad valstybės tarnautojų veiklos vertinimo periodiškumas analizuojamose šalyse skiriasi – dažniausiai valstybės tarnautojų veikla vertinama Lietuvoje, o rečiausiai – Estijoje. Kita vertus, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje ir Estijoje valstybės tarnautojų veiklos vertinimas atliekamas siekiant nustatyti jų gebėjimą atlikti pavestas užduotis ir atitikimą pareigybės keliamiems reikalavimams, tai susiejant su jų pripažinimo ir karjeros sistemomis.

Lietuvoje valstybės tarnautojų **karjera** vykdoma konkurso būdu ir be konkurso. Karjeros valstybės tarnautojai, laimėję konkursą į kitas karjeros valstybės tarnautojo ar įstaigos vadovo pareigas, į jas perkeliama per 17 kalendorinių dienų nuo prašymo perkelti juos į laimėtas pareigas pateikimo dienos. Be konkurso į kitas karjeros valstybės tarnautojo pareigas karjeros valstybės tarnautojai gali būti perkelti tik jei valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo komisija įvertina jų tarnybinę veiklą ir jie atitinka atitinkamos pareigybės aprašyme nustatytus specialiuosius reikalavimus⁴⁶.

Estijoje valstybės tarnautojai (pareigūnai) skatinami juos perkeliama: a) į aukštesnę bazinę pareigūnų kategoriją toje pačioje administracinėje įstaigoje; b) į tos pačios bazinės kategorijos aukštesnes pareigas; c) į tos pačios bazinės kategorijos vadovo pareigas⁴⁷. Kalbant apie *Latvijos* valstybės tarnybos įstatymą reikėtų pabrėžti tai, kad valstybės tarnautojų karjeros sistema jame nėra reglamentuota (tai greičiausiai įtvirtina kiti šios šalies teisės aktai).

Valstybės tarnautojai gali būti motyvuojami ne tik teigiamai, t.y. taikant pozityvias motyvavimo priemones, bet ir neigiamai, t.y. baudžiant už tam tikrus tarnybinius ar drausminius nusižengimus, taip siekiant juos paskatinti laikytis darbo valstybės tarnyboje reikalavimų. Už tarnybinius nusižengimus Lietuvos valstybės tarnautojams gali būti skiriama

⁴⁴ State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>; 35 str.

⁴⁵ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 90-91 str.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 18 str. 1 d., 4 d.

⁴⁷ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 82 str.

pastaba, papeikimas, griežtas papeikimas ir atleidimas iš pareigų (už valstybės ar savivaldybės institucijai padarytą materialinę žalą jiems taip pat gali būti taikoma materialinė atsakomybė). Panašios **nuobaudos** už drausminius nusižengimus taikomos ir Latvijos bei Estijos valstybės tarnautojams (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Valstybės tarnautojams taikomos tarnybinės ir drausminės nuobaudos

<i>Valstybė</i>	<i>Tarnybinio (drausminio) nusižengimo traktuotė</i>	<i>Nuobaudų tipai</i>
<i>Lietuva</i> ⁴⁸	Tarnybinis nusižengimas – valstybės tarnautojo pareigų neatlikimas arba netinkamas atlikimas dėl valstybės tarnautojo kaltės.	Tarnybinės nuobaudos: <ul style="list-style-type: none"> • pastaba; • papeikimas; • griežtas papeikimas; • atleidimas iš pareigų.
<i>Latvija</i> ⁴⁹	<ul style="list-style-type: none"> • Drausminis pažeidimas – tai pareigūno pripažintas, tyčinis arba neatsargus (veikimas ar neveikimas) pažeidimas, susijęs su pareigūno pareigų vykdymu. • Drausminis nusižengimas, kuris nėra susijęs su pareigūno pareigų vykdymu, yra drausminis nusižengimas tik tuo atveju, jei padaroma žala bendrai valstybės gerovei. 	Drausminės nuobaudos: <ul style="list-style-type: none"> • papeikimas; • darbo užmokesčio sumažinimas; • pažeminimas pareigose (ne ilgesniam kaip trejų metų laikotarpiui); • atleidimas iš tarnybos; • nušalinimas nuo pareigų vieneriems metams be teisės vykdyti viešojo administravimo funkcijas.
<i>Estija</i> ⁵⁰	Drausminiai nusižengimai yra: <ul style="list-style-type: none"> • pareigų nevykdymas ar netinkamas jų vykdymas, įskaitant buvimą neblaiviam tarnybos vietoje; • neteisėtas žalos administracinės įstaigos nuosavybei padarymas arba grėsmės tokiai žalai atsirasti sukėlimas; • nepadorus arba neteisėtas aktas, kuris prieštarauja visuotinai pripažintoms moralės ir etikos normoms, arba kuris diskredituoja pareigūną arba administracinę įstaigą, nepriklausomai nuo to, ar aktas padarytas įstaigos viduje ar už jos ribų. 	Drausminės nuobaudos: <ul style="list-style-type: none"> • papeikimas; • bauda neviršijanti dešimties dienų pareigūno darbo užmokesčio dydžio; • nušalinimas nuo tarnybos, sustabdant atlyginimo mokėjimą ne daugiau kaip dešimt darbo dienų iš eilės; • perkėlimas į žemesnę darbo užmokesčio kategoriją, bet ne ilgiau nei vieneriems metams; • atleidimas iš tarnybos.

Kai kurios nuobaudos, pvz., papeikimas ir atleidimas iš pareigų, už valstybės tarnautojų padarytus tarnybinius ar drausminius nusižengimus yra taikomos visose analizuojamose šalyse, tačiau kitos nuobaudų rūšys bei jų skaičius skiriasi (Lietuvoje numatytos 4, o Latvijoje ir Estijoje – 5 nuobaudų rūšys). Taip pat akcentuotina tai, kad Lietuvoje valstybės tarnautojams taikomos nuobaudos yra sąlyginai švelnesnės, labiau orientuotos į moralinį (etinį) poveikį jų elgsenai, tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje daugeliu atvejų nuobaudos yra

⁴⁸ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708; 2 str. 2 d., 29 str. 3 d.

⁴⁹ Valsts civildienesta ierēdņu disciplinārbildības likums [interaktyvus]. 2012. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.likumi.lv/doc.php?id=136110>>; 3, 11 str.

⁵⁰ Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>; 84- 85 str.

susietos su valstybės tarnautojų darbo užmokesčio ir karjeros sistemomis, t.y. jomis valstybės tarnautojams gali būti daromas ne tik psichologinis, bet ir materialinis poveikis. Galima daryti prielaidą, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos teisės aktuose įtvirtinta nuobaudų už tarnybinius ar drausminius nusižengimus sistema gali turėti nevienareikšmį poveikį valstybės tarnautojų motyvacijai: nuobaudos gavimas gali paskatinti valstybės tarnautojus dirbti geriau, produktyviau ir atsakingiau, arba priešingai – jie gali imti priešintis „sistemai“ ar vadovams ir pavestas užduotis atlikti be jokios motyvacijos ar entuziazmo.

IŠVADOS

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje egzistuoja mišrus valstybės tarnybos modelis su dominuojančiais karjeros sistemos elementais ir vadovaujamasi įstatymiškai įtvirtinta siaurąja valstybės tarnautojo statuso samprata, t.y. valstybės tarnautojams priskiriami tik tie asmenys, kurie dirba valstybinėse (centrinės ir vietinės valdžios) institucijose ir atlieka viešojo administravimo funkcijas. Atsižvelgiant į tai, esminiai valstybės tarnautojų motyvavimo sistemos principai yra nustatyti analizuojamų šalių valstybės tarnybos įstatymuose bei kituose teisės aktuose.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose daugiausia dėmesio skiriama materialinėms valstybės tarnautojų motyvavimo priemonėms, tačiau aptariamoms ir kai kurių moralinių stimulų (mokymosi ir kvalifikacijos tobulinimo, karjeros, veiklos vertinimo ir pan.) taikymo galimybės. Nors analizuojamų šalių valstybės tarnautojų motyvavimo sistemas reglamentuojančios įstatymų nuostatos daugeliu atvejų skiriasi savo detalumu, išsamumu, skatinimo priemonių apimtimi ir taikymo reikalavimais, tačiau jos leidžia užtikrinti valstybės tarnautojų darbo užmokesčio sistemos skaidrumą, skatina į darbo rezultatus ir kokybę orientuotą valstybės tarnautojų veiklą, didina jų motyvaciją ir pasitenkinimą darbu. Kita vertus, tiek Lietuvos, tiek Latvijos ir Estijos valstybės tarnybos įstatymuose pasigendama vieningos ir sistemingos valstybės tarnautojų motyvavimo priemonių klasifikacijos, kai kurie stimulai aptariami labai abstrakčiai arba tam tikrais atvejais pateikiant nuorodas į kitus teisės aktus, kuriose yra detalizuoti jų taikymo reikalavimai. Tai apsunkino šio straipsnio autorių galimybę atlikti išsamią valstybės tarnautojų motyvavimo teisinio reglamentavimo palyginamąją analizę, juo labiau, kad ne visi su valstybės tarnautojų motyvavimo sistema susiję teisės aktai Latvijoje ir Estijoje yra skelbiami anglų ar rusų kalbomis.

LITERATŪRA

1. Adult Education Act [interaktyvus]. 1993. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X70035K1.htm>>.
2. Holidays Act [interaktyvus]. 2001. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X50054K2.htm>>.
3. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708.
4. Public Service Act [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/text/en/X0002K9.htm>>.
5. State Civil Service Law [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/>>.
6. State Public Servants Official Titles and Salary Scale Act [interaktyvus]. 1996. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X0010K6&keel=en&pg=1&ptvyp=RT&tyyp=X&query=state+public+servant>>.
7. Valsts civildienesta ierēdņu disciplinārbildības likums [interaktyvus]. 2012. [žiūrėta 2012-10-27]. <<http://www.likumi.lv/doc.php?id=136110>>.
8. Al-Nsour, M. Relationship between Incentives and Organizational Performance for Employees in the Jordanian Universities. *International Journal of Business and Management*, 2012, 7 (1): 78–89.
9. Kim, S. Public service motivation and organizational citizenship behavior in Korea. *International Journal of Manpower*. 2006, 27 (8): 722–740.
10. Klupšas, F. Gamybos darbuotojų motyvacijos stiprinimo aktualijos besikeičiančiomis sąlygomis. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Mokslų darbai*. 2009, 19 (4): 36–45.
11. Moynihan, D. P. A Workforce of Cynics? The Effects of Contemporary Reforms on Public Service Motivation. *International Public Management Journal*. 2010, 13 (1): 24–34.
12. Moynihan, D. P.; Pandey, S. K.; Wright, B. E. [interaktyvus]. 2009. Pulling the Levers: Leadership, Public Service Motivation and Mission Valence [žiūrėta 2009-08-31]. <http://www.indiana.edu/~ipsm2009/Moynihan_Pandey_Wright.pdf>.
13. Myers, J. [interaktyvus]. 2008. “Public Service Motivation” and performance incentives: a literature review [žiūrėta 2009-04-21]. <http://www.opi.org.uk/documents/Publicservicemotivationandperformanceincentives_MyersJune2008.pdf>.
14. Palidauskaitė, J. Valstybės tarnautojų socialinės garantijos Europos Sąjungos šalyse: lyginamasis aspektas. *Viešoji politika ir administravimas*. 2009, 29: 71–81.
15. Sadri, G.; Bowen, R. C. Meeting employee requirements: Maslow’s hierarchy of needs is still a reliable guide to motivating staff. *Industrial Engineer*. 2011, 43 (10): 44–48.
16. Thom, N.; Ritz, A. *Viešoji vadyba. Inovaciniai viešojo sektoriaus valdymo metmenys*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
17. Vanagas, P. *Darbo organizavimas, normavimas ir atlyginimas už darbą*. Kaunas: Technologija, 2009.
18. Žaptorius, J. Darbuotojų motyvavimo sistemos kūrimas ir jos teorinė analizė. *Filosofija. Sociologija*. 2007, 18 (4): 105–117.

LEGAL REGULATION OF PUBLIC SERVANTS MOTIVATION SYSTEM IN LITHUANIA, LATVIA AND ESTONIA

Laura Raguckienė*
Mykolas Romeris University

Aušra Vaisvalavičiūtė**
Kaunas University of Technology

Summary

Paper analyzes the legal regulation of public servants motivation (stimulation) system according to cases of Lithuania, Latvia and Estonia. After a brief review of legal status of public servants paper discusses about material and moral means of public servants motivation, which are defined in laws of public (civil) service in Lithuania, Latvia and Estonia, by highlighting similarities and differences of such means and their influence on motivation and job satisfaction of public servants.

Material means of public servants motivation are at the focus in Lithuanian, Latvian and Estonian public service laws; however some moral stimulus, such as system of public servants training and qualification improvement, career opportunities and etc., are also discussed in them. Although rules which regulate systems of Lithuanian, Latvian and Estonian public servants motivation are different in some cases, but they allow to ensure the transparency of public servants job remuneration system, to increase their motivation, job satisfaction and to improve results of their work activity. On the other hand, Lithuanian, Latvian and Estonian public service laws lack a unified and systematic classification of motivation means; some incentives are discussed in very abstract, by reference to other laws which detail the requirements of their application.

Keywords: motivation, stimulation, public service, public servants motivation, public servants stimulation.

Laura Raguckienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, administracinė teisė.

Laura Raguckienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, lecturer of Department of State Border Protection. Research interests: criminal law, administrative law.

Aušra Vaisvalavičiūtė**, Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo katedros asistentė. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogiškųjų išteklių valdymas, etika ir jos problemos viešajame administravime.

Aušra Vaisvalavičiūtė**, Kaunas University of Technology, Faculty of Social Sciences, assistant of Department of Public Administration. Research interests: human resource management, ethic and its problems in public administration.

SKUNDŲ NAGRINĖJIMO ADMINISTRACINIŲ GINČŲ KOMISIJOJE PROCESO TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMAS

Dainius Raižys*

Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas, Lietuva
Telefonas (+370 37) 303673
Elektroninis paštas vsf.tk@mruni.eu

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas skundų nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso teisinis reguliavimas. Jame apžvelgiami teisės aktai, reguliuojantys bylų nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose tvarką. Pateikiamas minėto teisinio reguliavimo įvertinimas dėl jo atitikties Konstitucijai¹. Remdamasis Konstitucinio Teismo jurisprudencija autorius prieina išvadą, jog esama pagrįstų abejonių, kad skundų nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai. Autoriaus nuomone, tokio teisinio reguliavimo neatitikimą Konstitucijai iš esmės lemia tai, jog skundų nagrinėjimo procesą reguliuoja Vyriausybės nutarimas, o ne įstatymas. Straipsnyje apžvelgiama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencija, kurios analizė atskleidžia skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso teisinio reguliavimo trūkumus. Atlikto tyrimo pagrindu formuluojami galimo naujo teisinio reguliavimo koncepcijos akcentai. Siūloma skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose tvarką reguliuoti tik Administracinių ginčų komisijų įstatyme bei suteikti administracinių ginčų komisijoms ne tik teisę spręsti ginčus, bet ir vykdyti mediaciją.

Pagrindinės sąvokos: administracinių ginčų komisija, administracinis procesas, administracinė justicija

IVADAS

Reformuojant Lietuvos administracinės justicijos sistemą, 1999 metais buvo įsteigti administraciniai teismai, taip pat pradėjo funkcionuoti ir administracinių ginčų komisijos, kurioms buvo priskirtas ikiteisminis ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, nagrinėjimas. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą pagrindinė administracinių ginčų komisijų paskirtis yra operatyviai ir mažais kaštais išnagrinėti asmenų skundus (prašymus) dėl jų teisių ar įstatymo saugomų interesų pažeidimo viešojo administravimo srityje, tuo sumažinant administracinių teismų darbo krūvį. Netgi tais atvejais, kai ginčas nėra galutinai išsprendžiamas administracinių ginčų komisijoje, bet, apskundus komisijos sprendimą, jis tampa teismo nagrinėjimo dalyku, išankstinis ginčo nagrinėjimas ne teismo tvarka nėra savitiksliis. Ikiteisminio ginčo nagrinėjimo metu nustatytos ir ištirtos faktinės bylos aplinkybės suteikia galimybę administraciniam teismui operatyviau ir mažesnėmis laiko bei ekonominių resursų sąnaudomis vykdyti teisingumą. Pagrindinis administracinių ginčų komisijos efektyvios veiklos instrumentas yra procesinėmis teisės normomis reguliuojamas asmenų

---

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992. Nr.33-1014.

skundų (prašymų) nagrinėjimo procesas. Šio proceso teisinis reguliavimas iš esmės nebuvo keičiamas nuo pat administracinių ginčų komisijų įsteigimo. Nors per tą laiką įvyko svarbių socialinių pokyčių, įtakojusių viešojo administravimo sistemos vystymąsi, tačiau bylų nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso teisinio reguliavimo tobulinimui nebuvo skiriama pakankamo dėmesio. Nebuvo atlikta išsamių minėto proceso teisinio reguliavimo tyrimo. Nauji socialinės bei teisinės aplinkos pokyčiai sąlygoja būtinumą įvertinti šios teisinio reguliavimo srities atitikimą šiuolaikiniams poreikiams.

Kvaziteismų, taip pat ir administracinių ginčų komisijų, veiklą kitais aspektais yra nagrinėję Lietuvos bei kitų šalių mokslininkai. Administracinių ginčų komisijų įtaką viešojo administravimo subjektų kontrolės srityje yra tyrinėjusi B.Pranevičienė². Administracinių ginčų nagrinėjimo ikiteismine tvarka institucijų sistemą bei šių institucijų procesinės veiklos teisinio reguliavimo bendruosius ypatumus yra analizavęs S.Šedbaras³ bei A.Andruškevičius⁴. Ikiteisminio ginčų nagrinėjimo modelius Europos valstybėse yra apžvelgę M.Fromont⁵, J.Lemasurier⁶. Tačiau koncentruoto bei sisteminio skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso teisinio reguliavimo tyrimo Lietuvos teisės moksle nebuvo atlikta. Šis tyrimas yra pirmasis tokio pobūdžio bandymas. Tikimės, kad straipsnyje iškeltos problemos paskatins naujus tyrimus.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijoje proceso teisinį reguliavimą, atsižvelgiant į oficialią konstitucinę doktriną, įvertinti šio reguliavimo atitiktį Konstitucijai, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijos analizės pagrindu įvertinti, ar skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijoje proceso teisiniame reguliavime nėra trūkumų bei spragų.

Tyrimo objektas – teisės aktai, reguliuojantys skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijoje procesą, Konstitucinio Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencija.

Atliekant tyrimą naudoti sisteminės analizės, analitinis-kritinis, lingvistinis, loginis, apibendrinimo, dokumentų analizės bei profesinės patirties apibendrinimo **metodai**.

² Pranevičienė, B. *Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje*. Vilnius, 2003.

³ Šedbaras, S. *Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Justitia, 2006.

⁴ Andruškevičius, A. *Administracinė teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.

⁵ Fromont, M. *Droit administratif des États européens*. Paris: Presses Universitaires de France, 2006.

⁶ Lemasurier, J. *Le contentieux administratif en droit comparé*. Paris: Economica, 2001.

TEISINIO REGULIAVIMO APŽVALGA KONSTITUCINGUMO ASPEKTU

Procesą administracinių ginčų komisijose reguliuoja teisės normos, kurios yra įtvirtintos trijuose pagrindiniuose teisės aktuose – tai Administracinių ginčų komisijų įstatyme⁷, Administracinių bylų teisenos įstatyme⁸ ir Administracinių ginčų komisijų darbo nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 533 (toliau – ir Nuostatuose)⁹. Vien tai, kad į Nuostatus perkelta daugelis Administracinių ginčų komisijų įstatyme įtvirtintų procesinių teisės normų nėra sektinas teisėkūros technikos pavyzdys. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog tokia teisės kūrimo praktika, kai į poįstatyminį teisės aktą perkeliama daugelis įstatymo normų nenurodant teisės šaltinio, yra ydinga. Ji gali sukelti neaiškumą, kas yra tikrasis teisinio reguliavimo šaltinis – įstatymas ar poįstatyminis teisės aktas, ir kitaip apsunkinti teisės normų taikymą¹⁰.

Nagrinėjamo proceso teisinio reguliavimo modelis, kai įstatymuose (Administracinių bylų teisenos įstatyme bei Administracinių ginčų komisijų įstatyme) yra įtvirtintos tik principinės skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso nuostatos, o detalieji tokių ginčų nagrinėjimo procesas reglamentuotas Nuostatuose, kelia pagrįstą abejonų dėl tokio teisinio reguliavimo konstitucingumo.

Konstitucinis Teismas ne vienoje byloje yra pažymėjęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo¹¹.

Atsižvelgiant į oficialioje konstitucinėje doktrinoje suformuluotus imperatyvus, poįstatyminis teisės aktas gali būti priimtas tik remiantis įstatymu, t.y. vykdomosios valdžios institucija gali priimti poįstatyminį teisės aktą tik tuomet, kai tai numatyta įstatyme, taip pat, poįstatyminiu teisės aktu vykdomosios valdžios institucija įstatymo normos įgyvendinimo tvarką gali nustatyti tik įstatymo nustatyta apimtimi.

---

⁷ Lietuvos Respublikos administracinių ginčų komisijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.13-310.

⁸ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.13-308.

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr.533 „Dėl administracinių ginčų komisijų darbo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.41-1288.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr.89-2007.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.124-5643; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr.19-623.

Administracinių ginčų komisijų įstatymo 1 straipsnio 1 dalis numato, jog būtent šis įstatymas nustato bendrą ikiteisminę skundų (prašymų) dėl priimtų individualių administracinių aktų ar valstybės tarnautojų veiksmų (neveikimo) viešojo administravimo srityje nagrinėjimo tvarką. Minėto įstatymo 20 straipsnio 4 dalimi Vyriausybei buvo pavesta tik patvirtinti Administracinių ginčų komisijų darbo nuostatus. Taigi akivaizdu, jog įstatymo leidėjas siekė būtent Administracinių ginčų komisijų įstatymo normomis nustatyti skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose tvarką, o Vyriausybei suteikė įgalinimus sureguliuoti tik administracinių ginčų komisijų organizacinę veiklą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją bei draudžia žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios, *inter alia* pačioje Konstitucijoje¹². Su šiuo principu yra glaudžiai susijęs konstitucinis įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu principas, kuris yra užtikrinamas tik tuomet, kai poįstatyminiu teisės aktu realizuojamos įstatymo normos, savo galia nekonkuruoja su įstatymo normomis, nes poįstatyminis teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų¹³. Todėl, mūsų nuomone, nebuvo jokio įstatyminio pagrindo Vyriausybei Nuostatuose reglamentuoti skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose procesą.

Diskutuotina ir dėl atskirų Nuostatuose įtvirtintų teisės normų konstitucingumo.

Administracinių bylų teisenos įstatyme ir Administracinių ginčų komisijų įstatyme nėra nustatytas terminas, per kurį suinteresuotas asmuo gali paduoti skundą administracinių ginčų komisijai, tačiau toks terminas įtvirtintas Nuostatų 16 punkte¹⁴. Tokio termino nustatymas yra tam tikras asmens teisės ginti savo pažeistas teises ribojimas. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra pabrėžęs, kad jokiais aplinkybėmis poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti asmens teisės atsiradimo sąlygų, riboti teisės apimties; poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti ir tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr.58-135. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.17-419. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr.62-2276. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.103-4611.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr.112-2849.

¹⁴ Nuostatų 16 punktas numato, kad skundas (prašymas) komisijai turi būti paduotas ne vėliau kaip per mėnesį nuo skundžiamo administracinio akto paskelbimo arba individualaus akto įteikimo ar pranešimo apie administracijos (valstybės tarnautojo) veiksmus suinteresuotai šaliai dienos. Tais atvejais, kai administracija (valstybės tarnautojas) nevykdo savo pareigų ar vilkina priimti sprendimą, skundo (prašymo) padavimo termino pradžia skaičiuojama nuo kitos dienos, kai baigiasi klausimui išspręsti nustatytas laikas.

santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme¹⁵. Tai, kad įstatymuose nėra nustatytas kreipimosi į administracinių ginčų komisiją terminas yra įstatymų spraga, tačiau ji negali būti užpildoma poįstatyminio teisės akto nuostatomis.

ADMINISTRACINIŲ GINČŲ KOMISIJOS KOMPETENCIJOS APIBRĖŽTUMO PROBLEMA

Savivaldybės visuomeninė administracinių ginčų komisija nagrinėja asmenų skundus dėl savivaldybių viešojo administravimo subjektų priimtų individualių administracinių aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo ar vilkinimo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo (Administracinių ginčų komisijų įstatymo 5 straipsnio 1 dalis, Administracinių bylų teisenos įstatymo 27 straipsnis).

Vyriausioji administracinių ginčų komisija nagrinėja skundus (prašymus) dėl centrinių valstybinio administravimo subjektų priimtų individualių administracinių aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat dėl minėtų subjektų atsisakymo ar vilkinimo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo (Administracinių ginčų komisijų įstatymo 9 straipsnio 1 dalis, Administracinių bylų teisenos įstatymo 28 straipsnis).

Tačiau teisės aktuose yra numatytos išimtys iš minėtomis bendro pobūdžio taisyklėmis apibrėžtos administracinių ginčų komisijų kompetencijos (Administracinių ginčų komisijų įstatymo 5 straipsnio 2 dalis, 9 straipsnio 2 dalis, Administracinių bylų teisenos įstatymo 29 straipsnis).

Savivaldybių visuomeninės administracinių ginčų komisijos ir Vyriausioji administracinių ginčų komisija nesprendžia ginčų, kurių nagrinėjimas nėra priskirtas administracinių teismų kompetencijai, bylų, kurias netaikant išankstinio nagrinėjimo ne teismo tvarka procedūros nagrinėja administraciniai teismai, nenagrinėja skundų (prašymų) dėl savivaldybių visuomeninių administracinių ginčų komisijų sprendimų ir dėl kitų išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijų priimtų sprendimų, bylų, kurios teisingos Vilniaus apygardos administraciniam teismui, bylų, priskirtų Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo kompetencijai, taip pat nenagrinėja ginčų dėl mokesčių, kitų privalomų mokėjimų ir rinkliavų bei ginčų, kuriems nagrinėti įstatymai numato kitokią tvarką (Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnis, 18 straipsnio 2 ir 3 dalys, 19 straipsnio 2 ir 3 dalys, 20 straipsnio 1 dalis, 29 straipsnis, Administracinių ginčų komisijų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 2 punktas ir 9 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Administracinių ginčų

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr.52-2025.

komisija, nagrinėdama skundus (prašymus), nei turtinės žalos, nei ginčo šalių turėtų išlaidų atlyginimo klausimų nesprenžia (Administracinių ginčų komisijų įstatymo 17 straipsnis).

Kadangi įstatymų leidėjas administracinių ginčų komisijų kompetenciją yra apibrėžęs bendro pobūdžio taisyklėmis, todėl, konkretizuojant administracinių ginčų komisijų kompetencijos ribas, svarbią reikšmę įgyja šių taisyklių aiškinimas. Analizuodami Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudenciją pabandydysime panagrinėti, svarbiausius administracinių ginčų komisijų kompetencijos nustatymo probleminius aspektus.

Kaip jau buvo minėta, administracinių ginčų komisijoms nepriskirta nagrinėti kitų išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijų priimtų sprendimų. Praktikoje dažnai kyla neaiškumų ką laikyti išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucija.

Administracinių ginčų nagrinėjimo komisijos nėra vienintelės institucijos kompetentingos nagrinėti ginčus ikiteismine tvarka. Teisės aktai gali nustatyti, kad tam tikros rūšies ginčus ikiteismine tvarka nagrinėja ir kitos institucijos. Administracinių bylų teisenos įstatymo 26 straipsnio 4 dalis numato, kad atskiroms administracinių ginčų kategorijoms įstatymai gali nustatyti ir kitas išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijas.

Tačiau ikiteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka nustatoma ne tik įstatymu, bet nereti atvejai, kai viešojo administravimo institucijos, priimdamos poįstatyminius teisės aktus, kuriais nustatoma įstatymų įgyvendinimo tvarka, numato galimybę, jog asmuo, nesutikdamas su viešojo administravimo subjekto priimtu administraciniu aktu ar atliktu veiksniu, gali paduoti skundą, aukštesniam administravimo subjektui ar specialiai skundams nagrinėti sukurtai institucijai.

Pavyzdžiui Ekologinio žemės ūkio taisyklių, patvirtintų Žemės ūkio ministro 2000 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 375¹⁶, 19 punkte nustatyta, kad jeigu pareiškėjas nesutinka su sertifikavimo įstaigos sprendimu dėl ekologinės gamybos sertifikavimo, per 30 kalendorinių dienų nuo sprendimo priėmimo dienos jis turi teisę kreiptis į sertifikavimo įstaigos apeliacinę komisiją dėl sertifikavimo įstaigos priimto sprendimo peržiūrėjimo. Pagal šių taisyklių nuostatas sertifikavimo įstaigų sprendimai negalėtų būti skundžiami administracinių ginčų komisijai, nes šios kategorijos ginčų sprendimui yra nustatyta išankstinė ginčo nagrinėjimo tvarka.

Tačiau Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, jog pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 26 straipsnio 4 dalį atskiroms administracinių ginčų

¹⁶ Žemės ūkio ministro 2000 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 375 „Dėl ekologinio žemės ūkio taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 1-21.

kategorijoms išankstinio ginčų nagrinėjimo ne per teismą tvarka gali būti nustatyta tik įstatymu, bet ne žemesnės galios viešojo administravimo subjekto norminiu teisės aktu¹⁷.

Taigi nepriklausomai nuo to, jog viešojo administravimo institucijų priimtuose norminiuose administraciniuose teisės aktuose yra nustatyta tam tikra alternatyvi ginčų sprendimo tvarka, tačiau asmens skundo nagrinėjamas pagal tokią tvarką, negali būti pripažįstamas ikiteisminiu ginčo nagrinėjimu, o institucijos, kurioms teisė nagrinėti asmenų skundus yra suteikta ne įstatymu, o viešojo administravimo subjekto priimtu norminiu administraciniu teisės aktu, nėra kvaziteismai. Todėl tokių institucijų sprendimus asmuo turi teisę savo pasirinkimu apskusti administracinių ginčų komisijai arba administraciniam teismui įstatymų nustatyta tvarka (Viešojo administravimo įstatymo 36 straipsnis¹⁸).

Taip pat praktikoje kyla problemų sprendžiant klausimą, ar mokesčių administravimo subjekto sprendimai bei veiksmai, nesusiję su mokesčių paskaičiavimu ar nurodymu sumokėti mokesčius, gali būti skundžiami administracinių ginčų komisijai. Kaip jau buvo minėta, Administracinių bylų teisenos įstatymo 29 straipsnyje nustatyta, jog administracinių ginčų komisijos nenagrinėja ginčų dėl mokesčių, kitų privalomų mokėjimų ir rinkliavų. Šio įstatymo 25 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad mokesčių administravimo subjektų sprendimai ar veiksmai (neveikimas) mokesčių, kitų privalomų mokėjimų klausimais, išskyrus mokestinius ginčus, skundžiami šiame įstatyme nustatyta tvarka. Mokestinių ginčų būtiną išankstinį nagrinėjimą ne teismo tvarka nustato mokesčių įstatymai. Pagal šias Administracinių bylų teisenos įstatymo nuostatas administracinių ginčų komisijų kompetencijai nepriskirtini tik mokestiniai ginčai, apibrėžti Mokesčių administravimo įstatymo¹⁹ 2 straipsnio 21 dalyje²⁰. Mokestiniai ginčai yra nagrinėjami specialia Mokesčių administravimo įstatymo IX skyriuje numatyta tvarka. Be to, Mokesčių administravimo įstatymo 144 straipsnis nustato, kad mokesčių mokėtojas turi teisę apskusti bet kurį mokesčių administratoriaus (jo pareigūno) veiksma arba neveikimą. Šios kategorijos byloms speciali mokestinių ginčų nagrinėjimo tvarka nėra taikoma. Tačiau administracinių ginčų komisijų kompetencija nagrinėti ginčus, kylančius mokesčių administravimo srityje, Administracinių ginčų komisijų įstatyme apibrėžiama kiek kitaip. Šio įstatymo 5 straipsnio 2

¹⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1560/2012.

¹⁸ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.60-1945.

¹⁹ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr.63-2243.

²⁰ Mokesčių administravimo įstatymo 2 straipsnio 21 dalis nustato, kad mokestiniai ginčai - ginčai, kylantys tarp mokesčių mokėtojo ir mokesčių administratoriaus dėl sprendimo dėl patikrinimo akto tvirtinimo ar kito panašaus pobūdžio sprendimo, pagal kur mokesčių mokėtojui naujai apskaičiuojamas ir nurodomas sumokėti mokesčiai, taip pat dėl mokesčių administratoriaus sprendimo atsisakyti grąžinti (įskaityti) mokesčio permoką (skirtumą).

dalies 1 punkte ir 9 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatyta, jog administracinių ginčų komisijos nesprenžia mokesčių bylą.

Nors Administracinių bylų teisenos įstatyme ir Administracinių ginčų komisijų įstatyme vartojamos skirtingos lingvistinės konstrukcijos („ginčai dėl mokesčių, kitų privalomų mokėjimų ir rinkliavų“ bei „mokesčių bylos“), bet, mūsų nuomone, aiškinant minėtas teisės normas sisteminiu teisės aiškinimo metodu, galima spręsti, jog administracinių ginčų komisijos nesprenžia tik mokestinių ginčų.

Tačiau Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijoje minėtos įstatymo nuostatos aiškinamos priešingai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra nurodęs, kad pagal Mokesčių administravimo įstatymo nuostatas galime išskirti dvi mokestinių bylų kategorijas: 1) mokestinius ginčus ir 2) kitas mokesčių bylas. Kitos mokesčių bylos, net ir taikant joms bendrąją administracinių ginčų nagrinėjimo tvarką, administracinių ginčų komisijoje negali būti nagrinėjamos, nes Administracinių bylų teisenos įstatymo 29 straipsnyje, Administracinių ginčų komisijų įstatymo 5 straipsnio 3 dalies 1 punkte bei 9 straipsnio 2 dalies 1 punkte numatyta, kad administracinių ginčų komisijos nesprenžia mokesčių bylą. Ši taisyklė reiškia, kad administracinių ginčų komisijos negali spręsti visų mokesčių bylų, t. y. tiek mokestinių ginčų, tiek kitų mokesčių bylų²¹.

ADMINISTRACINIŲ GINČŲ KOMISIJOS ĮGALINIMŲ REALIZAVIMO PROCESINĖ FORMA

Administracinių ginčų komisijų įstatymo 14 straipsnis nustato, kad administracinių ginčų komisija sprendimą dėl ginčo paprastai priima bendru sutarimu dalyvaujant ne mažiau kaip 3 komisijos nariams. Kai bendro sutarimo nėra, sprendimas laikomas priimtu, kai už jį balsavo dauguma posėdyje dalyvavusiųjų.

Administracinių ginčų komisijų įstatymas nenumato kokios yra administracinių ginčų komisijų priimamų sprendimų rūšys. Tai įtvirtinta Nuostatuose, kurių 40 punktas nustato, jog komisija priima vieną iš šių sprendimų: 40.1. atmesti skundą (prašymą) kaip nepagrįstą; 40.2. įpareigoti atitinkamą administravimo subjektą pašalinti padarytą pažeidimą ar įvykdyti kitoki komisijos nurodymą; 40.3. įpareigoti atitinkamą administravimo subjektą per komisijos nustatytą laiką priimti sprendimą dėl šio subjekto atsisakymo ar vilkinimo atlikti jo kompetencijai priskirtus veiksmus; 40.4. nutraukti bylą kaip nežinymą.

²¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. birželio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-840/2010.

Manytume, kad toks teisinis reguliavimas yra ydingas. Visų pirma, priimamų sprendimų rūšys turėtų būti nustatytos įstatyme. Kita vertus, jeigu šiuo atveju įstatymai nenumato kokius konkrečius sprendimus gali priimti administracinių ginčų komisijos, tai jų įgalinimų turinys gali būti nustatytas tik aiškinant įstatymo nuostatas. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo turinys negali būti aiškinamas remiantis tuo, kaip jį interpretavo Vyriausybė ar kitos institucijos, pagal savo kompetenciją leisdamos poįstatyminius teisės aktus, kuriais siekiama įgyvendinti atitinkamų įstatymų nuostatas²².

Tačiau yra ir daugiau minėto teisinio reguliavimo trūkumų. Administracinių ginčų komisijos priima ir kitokius sprendimus, kurie nėra susiję su ginčo išsprendimu iš esmės. Nuostatų 23 punkte numatyta, kad komisijos pirmininkas, gavęs skundą (prašymą) išnagrinėja ir sprendžia šiuos klausimus: ar priklauso šios komisijos kompetencijai nagrinėti gautą skundą (prašymą); ar gautas skundas (prašymas) paduotas nepraleidus nustatyto skundo (prašymo) padavimo termino; ar skundas (prašymas) atitinka šių nuostatų 13-15 punktų reikalavimus; ar būtina reikalauti papildomos medžiagos; kuriuos asmenis reikia kviesti į posėdį; kada ir kur nagrinėti skundą (prašymą). Tačiau kokius sprendimus turėtų priimti komisijos pirmininkas, išnagrinėjęs šiuos klausimus, kokia tokių sprendimų procesinė forma, nei Administracinių ginčų komisijų įstatymas nei Nuostatai, nenumato. Nors kai kurie komisijos pirmininko sprendiniai Nuostatų 23 punkte nurodyti klausimai yra gana reikšmingi, nes susiję su asmens pažeistų teisių ar įstatymo saugomų interesų gynimo įgyvendinimu (pvz. klausimai, ar priklauso šios komisijos kompetencijai nagrinėti gautą skundą (prašymą), ar gautas skundas (prašymas) paduotas nepraleidus nustatyto skundo (prašymo) padavimo termino, ar skundas (prašymas) atitinka Nuostatų 13-15 punktų reikalavimus).

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijoje yra pažymėta, kad sprendimu, kuriuo atsisakoma priimti nagrinėti skundą administracinių ginčų komisijoje, užkertama galimybė tolesnei bylos eigai. Todėl, vadovaujantis teisingumo ir protingumo kriterijais, asmeniui turi būti numatyta galimybė tokį sprendimą apskųsti. Teisės normas aiškinant siaurinamai, o būtent, kad apygardos administraciniam teismui gali būti skundžiami tik atitinkamos administracinių ginčų komisijos ar kitos išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijos sprendimai, priimti išnagrinėjus administracinį ginčą ne teismo tvarka iš esmės, būtų nepagrįstai apribota asmens teisė į teisminę gynybą. Taigi apygardos

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr.146-5332.

administracinio teismo kompetencijai yra priskiriami tiek skundai dėl administracinių ginčų komisijos ar kitos išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijos sprendimų, priimtų išnagrinėjus administracinį ginčą ne teismo tvarka iš esmės, tiek sprendimai, kuriais atsisakoma šiuos ginčus nagrinėti²³.

Nors Nuostatų 23 punktas įpareigoja komisijos pirmininką, susipažinus su gautu skundu (prašymu), patikrinti, ar skundas (prašymas) paduotas nepraleidus nustatyto skundo (prašymo) padavimo termino, tačiau teisės aktai nereguliuoja situacijos, kokį sprendimą privalėtų priimti administracinių ginčų komisija, kai išnagrinėjus ginčą iš esmės paaiškėja, jog skundas (prašymas) yra paduotas praleidus įstatymo nustatytus terminus. Lietuvos vyriausiojo administracinio praktikoje yra laikomasi nuostatos, jog tokiais nurodytais atvejais turėtų būti taikoma įstatymų analogija.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne vienoje byloje yra nurodęs, kad Nuostatai nenustato, jog administracinę bylą komisija gali nutraukti, jeigu bylos nagrinėjimo iš esmės metu paaiškėja, jog buvo praleistas terminas skundai paduoti, todėl šis teisinio reguliavimo neužbaigtumas turi būti išspręstas taikant įstatymo analogiją. Nežiūrint to, kad tai įsakmiai juridiskai nėra reglamentuota, komisija, nagrinėdama tam tikrus jos kompetencijai priskirtus klausimus (administracines bylas) ir priimdama sprendimus, taip pat gali naudoti analogiją savo veikloje, nes negalima priimti sprendimo, kuriame nebūtų nurodytas jo priėmimo juridinis pagrindas arba visai atsisakyti priimti tam tikrą sprendimą motyvuojant atitinkamo viešojo santykio juridiniu nesureguliuavimu, t. y. teisės normos nebuvimu²⁴.

Taigi tokia situacija, kai teisės aktuose, kurie reguliuoja skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose procesą, nėra reglamentuota procedūrinių sprendimų priėmimo tvarka pasirošimo ginčo nagrinėjimui stadijoje, taip pat nėra nustatyta kokį sprendimą turėtų priimti administracinių ginčų komisija, jeigu, išnagrinėjus ginčą iš esmės, paaiškėja, kad skundas negalėjo būti priimtas, yra akivaizdi teisinio reguliavimo spraga, kuri turėtų būti panaikinta papildant teisinį reguliavimą.

Dar viena problema yra susijusi su administracinių ginčų komisijų kompetencijai priskirtais ginčais dėl viešojo administravimo subjektų priimtų individualių administracinių aktų. Nes neaišku, ar administracinių ginčų komisija yra kompetentinga savo sprendimu panaikinti skundžiamą individualų administracinį aktą.

²³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. spalio 12 d. nutartis administracinėje byloje AS¹⁵-339/2006

²⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1101/2010.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne vienoje byloje yra pažymėjęs, jog iš Nuostatų 40 straipsnyje įtvirtintų teisės normų matyti, kad administracinių ginčų komisijai teisė naikinti viešojo administravimo subjektų priimtus teisės aktus nėra suteikta. Jeigu administracinių ginčų komisijai būtų suteikta teisė savo sprendimu panaikinti ginčijamą administracinį aktą, jos sprendimų vykdymo užtikrinimo institutas apskritai taptų nereikalingas (tais atvejais, jeigu administracinių ginčų komisija priimtų sprendimą panaikinti viešojo administravimo institucijos sprendimą, nenurodydama papildomų įpareigojimų jai). Komisija gali įpareigoti atitinkamą administravimo subjektą pašalinti padarytą pažeidimą ar įvykdyti kitokį komisijos nurodymą. Šiame sąrašė administracinių ginčų komisijos sprendimo, kuriuo būtų galima panaikinti skundžiamą administracinį aktą, nėra. Todėl atsižvelgiant į viešojoje teisėje galiojantį principą, kad tai, kas nėra tiesiogiai leista, yra uždrausta, minėta nuostata plečiamai negali būti aiškinama. Komisija nėra teisminė institucija, todėl jos įgaliojimai negali būti prilyginami teismo įgaliojimams²⁵.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijoje išdėstytos pozicijos dėl administracinių ginčų komisijos teisės panaikinti individualų aktą argumentacijos esmė yra ta, kad teisės aktai formaliai nesuteikia tokios. Tačiau, mūsų nuomone, yra ir kiti minėtų administracinių ginčų komisijų įgalinimų ribojimo aspektai.

Visų pirma, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, jog pagal galiojantį teisinį reguliavimą, teisės panaikinti individualų administracinį aktą suteikimas administracinių ginčų komisijoms, eliminuotų teisinę tokio sprendimo teisėtumo kontrolę tais atvejais, jeigu ginčo šalis neskųstų teismui administracinių ginčų komisijos sprendimo. Administracinių bylų teisenos įstatymo 92 straipsnis nustato, kad skundžiamo akto (veiksmo) panaikinimas reiškia, jog konkrečiu atveju atkuriamą buvusi iki ginčijamo akto (veiksmo) priėmimo padėtis, t. y. atkuriamos pažeistos pareiškėjo teisės ar teisėti interesai. Taigi minėtas ginčą nagrinėjančios administracinių ginčų komisijos sprendimas priskirtinas savaime besirealizuojančių, arba savaime vykdomų, sprendimų kategorijai. Tokių sprendimų įgyvendinimui nereikalinga speciali vykdymo procedūra. Todėl administracinių ginčų komisijos sprendimo, kuriuo būtų panaikintas individualus administracinis aktas, teisminis

²⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-329/2011; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. rugsėjo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-2302/2011; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. spalio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-2530/2011; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 9 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-138/2012.

teisėtumo patikrinimas yra neįmanomas ir tokio sprendimo vykdymo užtikrinimo stadijoje (Administracinių bylų teisenos įstatymo 91 straipsnis²⁶).

Paminėtinas dar vienas aspektas, dėl ko administracinių ginčų komisija pagal savo teisinį statusą negali panaikinti individualaus administracinio akto. Teisės doktrinoje yra pripažįstama, kad „tam, jog atsirastų, pasikeistų ar pasibaigtų individualizuotas administracinis teisinis santykis, yra reikalingas viešojo valdymo (administravimo) subjekto išleistas individualus administracinis aktas, t.y. tik individualaus administracinio akto pagrindu personifikuoti administraciniai teisiniai santykiai gali kilti, pasikeisti ar pasibaigti“²⁷. Taigi individualus administracinis aktas yra juridinis faktas, kurio pagrindu atsiranda, pasikeičia ar pasibaigia teisinis santykis. Paprastai valstybinio administravimo subjektų priimtais individualiais administraciniais aktais yra sukuriamos, panaikinamos ar pakeičiamos subjektinės teisės konkrečiam asmeniui ar nurodytai asmenų grupei (Viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio 9 dalis). Tais atvejais, kai individualaus administracinio akto pagrindu konkrečiam asmeniui suteikiama subjektinė teisė ji gali būti panaikinama ar pakeičiama tik teismo baigiamuoju aktu, kuris, skirtingai nei administracinių ginčų komisijos sprendimas, turi įstatymo galią.

Atsižvelgiant į tai, jog pagal esamą teisinį reguliavimą administracinių ginčų komisijos, nagrinėdamos skundus dėl viešojo administravimo subjektų priimtų individualių teisės aktų teisėtumo, iš esmės neturi ir negali turėti realių galių transformuoti ginčo teisinį santykį, atsiradusį skundžiamo individualaus administracinio akto pagrindu, todėl, mūsų nuomone, nėra tikslinga tokią ginčų kategoriją priskirti administracinių ginčų komisijų kompetencijai.

Tobulinant skundų (prašymų) nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso teisinį reguliavimą, svarstyti ir dėl administracinių ginčų komisijos esamo teisinio statuso pakeitimo. Šiuo metu administracinių ginčų komisijos, nagrinėdamos skundus (prašymus) yra įpareigos priimti imperatyvaus pobūdžio sprendimus. Mūsų manymu, administracinių ginčų komisijos turėtų veikti pagal prancūzų administracinės teisės doktrinoje įtvirtintą esminį

²⁶ Administracinių bylų teisenos įstatymo 91 straipsnis.

Teismo sprendimas užtikrinti administracinės ginčų komisijos sprendimo vykdymą

1. Tais atvejais, kai pareiškėjas kreipiasi į administracinį teismą su prašymu užtikrinti administracinių ginčų komisijos priimto sprendimo vykdymą, teismas išreikalauja iš atitinkamos komisijos medžiagą, kurios pagrindu buvo priimtas sprendimas, ir rašytinio proceso tvarka patikrina jo teisėtumą. Jeigu teismas nustato, kad administracinių ginčų komisijos sprendimas yra neteisėtas, tai priima sprendimą panaikinti komisijos sprendimą ir pats išsprendžia bylą iš esmės šio įstatymo nustatyta tvarka.

2. Jeigu teismas nustato, kad komisijos sprendimas yra teisėtas, tai priima sprendimą įpareigoti viešojo administravimo subjektą per teismo nustatytą laiką įvykdyti administracinių ginčų komisijos sprendimą. Tokio teismo sprendimo vykdymui užtikrinti taikomos šio įstatymo 97 straipsnio nuostatos.

²⁷ Bakaveckas, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika. I dalis*. Vilnius: leidykla MES, 2012, p. 457.

administracinės jurisdikcijos principą, kad administracinio ginčo nagrinėjimas yra pakartotinis administravimas²⁸. Šio principo įgyvendinimas administracinių ginčų komisijų veikloje reikštų, jog komisijos veiklos prioritetas būtų taikaus ginčo išsprendimo paieškos galimybės, o nepasiekus šio tikslo ginčas galėtų būti sprendžiamas imperatyviomis priemonėmis. Taigi administracinių ginčų komisijų veiklos prioritetu būtų mediacija. Toks požiūris į administracinių ginčų komisijų veiklos pobūdį, suteiktų naujų galimybių, įgyvendinant viešojo administravimo subjektų veiklos kontrolę, ginant žmogaus teises, didinant pasitikėjimą viešojo administravimo institucijomis. Mediacija administracinių ginčų komisijų veikloje suteiktų galimybę viešojo administravimo subjektams patiems operatyviai pašalinti asmens teisių bei teisėtų interesų pažeidimus.

IŠVADOS

Kadangi galiojantis bylų nagrinėjimo administracinių ginčų komisijose proceso teisinis reguliavimas, kai procesinės teisės normos yra įtvirtintos poįstatyminiame teisės akte, kelia pagrįstų abejonų dėl tokio teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai, todėl būtina papildyti Administracinių ginčų komisijų įstatymą teisės normomis, detaliam reguliuojančiomis minėtą procesą. Administracinių bylų teisenos įstatyme ir Administracinių ginčų komisijų įstatyme turėtų būti aiškiai ir konkrečiai nustatyta administracinių ginčų komisijų kompetencija. Administracinių ginčų komisijoms neturėtų būti priskirti ginčai dėl viešojo administravimo subjektų priimtų individualių administracinių aktų. Administracinių ginčų komisijų įstatyme turi būti nustatyta, kokius sprendimus priima komisijos pirmininkas, sprenddamas skundo (prašymo) priėmimo klausimą, taip pat turi būti nustatyta kokius sprendimus gali priimti administracinių ginčų komisija, jeigu, išnagrinėjus ginčą iš esmės, paaiškėja, jog skundas negalėjo būti priimtas. Administracinių ginčų komisijų įstatyme turėtų būti įtvirtintos mediacijos procedūros.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992. Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinių ginčų komisijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.13-310.
3. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.13-308.
4. Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.60-1945. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr.63-2243.

²⁸ Chapus, R. *Droit administratif général. Tome I*. Paris: Montchrestien, 2001, p. 771.

5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr.533 „Dėl administracinių ginčų komisijų darbo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.41-1288.
6. Ekologinio žemės ūkio taisyklių, patvirtintų Žemės ūkio ministro 2000 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 375. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 1-21.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr.89-2007.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr.58-135.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr.112-2849.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.17-419.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr.62-2276.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.103-4611.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.124-5643.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr.19-623.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr.146-5332.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr.52-2025.
17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. spalio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS¹⁵-339/2006.
18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. birželio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-840/2010.
19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1101/2010.
20. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-329/2011.
21. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. rugsėjo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-2302/2011.
22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. spalio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-2530/2011.
23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 9 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-138/2012.
24. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1560/2012.
25. Andruškevičius, A. *Administracinė teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
26. Bakaveckas, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika. I dalis*. Vilnius: leidykla MES, 2012.
27. Pranevičienė, B. *Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje*. Vilnius, 2003.
28. Šedbaras, S. *Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Justitia, 2006.
29. Chapus, R. *Droit administratif général. Tome I*. Paris: Montchrestien, 2001.
30. Fromont, M. *Droit administratif des États européens*. Paris: Presses Universitaires de France, 2006.

---

31. Lemasurier, J. *Le contentieux administratif en droit comparé*. Paris: Economica, 2001.

LEGAL AND REGULATORY ISSUES OF DISPUTE RESOLUTION PROCEDURE IN ADMINISTRATIVE DISPUTES COMMISSION

Dainius Raižys*

Mykolas Romeris University

Summary

Legal regulation of the procedure of hearing appeals in administrative disputes commissions is analyzed in the article. Legal acts regulating the procedure of hearing cases in administrative disputes commissions are examined in the article. The author presents an evaluation of the legal regulation in terms of its conformity with the Constitution of Lithuania. On the basis of the jurisprudence of the Constitutional Court of Lithuania, the author comes to the conclusion that there are reasonable doubts whether legal regulation of hearing disputes in administrative disputes commissions conforms to norms of the Constitution of Lithuania. It is the author's opinion that the inconformity with the Constitution of Lithuania in principle arises from the fact that the procedure of hearing disputes is regulated by a Government resolution and not by law. Jurisprudence of the Supreme Administrative Court of Lithuania is summarized in the article, on the basis of which deficiencies of legal regulation on hearing cases in administrative disputes commissions are highlighted. Legal norms of the Law on Administrative Adjudication and Law of Administrative Disputes Commissions, defining jurisdiction of administrative disputes, are analyzed rather broadly.

According to precedents of administrative courts, interpretation of those norms is presented. Competence of administrative disputes commissions, when hearing disputes, arising from different spheres of public administration (cases related to taxing, construction and spatial planning), is defined. Considerable attention is given to analysis of legal regulation related to decisions taken by administrative disputes commissions. On the basis of this analysis, competence limits of administrative disputes commissions are defined. When defining the competence of administrative disputes commissions, it is stated that administrative disputes commissions may not decide to annul individual administrative acts. Doctrinal substantiation of the conclusion is presented in the article. A new conception of legal regulation is formulated on the basis of the performed research. It is suggested to regulate the procedure of hearing cases in administrative disputes commissions only in the Law of Administrative Disputes Commissions. It is suggested to grant the right to administrative disputes commissions not only to solve disputes, but also the right to carry out a mediational function. Specific suggestions are given with respect to deficiencies of legal norms regulating procedure of hearing cases in administrative disputes commissions, detected in the course of the research.

Keywords: administrative disputes commission, administrative process, administrative justice.

Dainius Raižys*, Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas, teisėjas; Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: administracinių bylų procesas, viešojo intereso gynimas administraciniame procese.

Dainius Raižys*, the Supreme Administrative Court of Lithuania, judge; Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, associated Professor. Research interests: procedure of administrative cases, public interest defence in administrative procedure.

INDIVIDUAL AND WORK VALUES OF POLICE OFFICERS: PECULIARITIES AND INTERRELATION

Laima Ruibytė*, Rūta Adamonienė**

*Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8~37) 30 36 65*

*El.paštas: laimaruibyte@mruni.eu, rutadam@mruni.eu
Mykolas Romeris University, V.Putvinskio str. 70, LT-44248 Kaunas, Lithuania*

Annotation. Values can be defined as beliefs those guide the selection and evaluation of behaviours, people and events. Values can influence how an individual perceives and interprets a given situation and importance he or she gives it and react and behaves in given circumstances. The study of individual and group- level values in organization is highly important because this knowledge can help managers understand and predict attitudes towards various organizational outcomes. Individual and work values system of the police officers in Lithuania is not explored. In this study, we sought to clarify the existing personal and work values of police officers because only clearly defined and identified values become the management tool to better target the desired employee behaviour. To achieve research objective the adapted version of Rokeach Value Survey (Rokeach, 1973) was used and 199 Kaunas city headquarters officers were interviewed. This paper analyzes the employees' perception about the dominant and less important personal and work values. The results of the survey shows that police officers stressed such personal values as family security, wisdom, self-respect, inner harmony, a sense of accomplishment and freedom. Police officers valued honesty, responsibility, capability, but not valued intellectuality, obedience, cheerfulness, broad-mindedness, independence, helpfulness. The hierarchy of work values in our study shows that some values indeed have to be change to fit more organizational transformation of Lithuanian police.

Keywords: values, personal values, work values, police organization.

INTRODUCTION

An object, process or phenomenon that is preferred by a personality and that determines a singleness of personality's activity is called value orientation or just value (Suslavičius, 1999). Value determines and explains a direction of human behavior, perform a function of regulation of behavior and human relations. They are a particular imperative, dictation, compulsory rule of behavior. Values may be defined as personal beliefs and are derived from the psychological needs, so they can produce states of psychological tension, which lead to cognition, affect and behavior (Rokeach, 1973). One of the most known investigator of individual values Milton Rokeach (1979) argued that there are two distinct categories of values – terminal values and instrumental values. The first one are preferred end states, such as freedom, equality and happiness, the other category are preferred ways of doing things, such as honesty and ambitions. An individual employs instrumental values to achieve terminal outcomes (goals that the person would like to achieve during his or her life)

(Rokeach, 1973). In recent years more often scientists use Swartz (1992, 2000; 2004) conception of values. Swartz and colleges identify ten universal values and people differ in the priority they place on each value (Swartz, Boehnke, 2004). Definitions of such values are (Schwartz, 1992):

- self-direction – independent thought and action –choosing creating, exploring;
- stimulation – excitement, novelty, and challenge in life;
- hedonism – pleasure or sensuous gratification for oneself;
- achievement – personal success through demonstrating competence according to social standards;
- power – social status and prestige, control or dominance over people and resources;
- security – safety, harmony, and stability of society and relationships;
- conformity – restrain of actions, inclinations, and impulses likely to upset or harm;
- tradition – respect, commitment, and acceptance of the customs and ideas that traditional culture or religion provide;
- benevolence – preservation and enhancement of the welfare of people with whom one is in frequent personal contact;
- universalism – understanding, appreciation, tolerance, and protection for the welfare of all people and for nature.

Values can influence how an individual perceives and interprets a given situation and importance he or she gives it and react and behaves in given circumstances (Swartz et al, 2000). Values occupy a central position in person's cognitive system; they influence our attitudes, decision- making processes, and all human behaviors.

Values are the base of our attitudes and perceptions, that in turn influences behavior; and that environmental actions are being conditioned by interaction of different convictions, perceptions and values. Attitudes are similar to motives, because both indicate a direction of behavior; the only difference is that attitudes are not controlled by the influence maker, and just indicate if particular influence is acceptable to human; meanwhile motives are part of the influence. Similarly attitudes are the base of actions and are determined by individual, and motives are determined by objectives and specificity of objectives (Murphy,1996). Robbins (2003), alike as Murphy thinks that valuables have no direct influence on behavior, however they strongly influence human's attitudes.

One can find a wide range of values studies there they are explored in different levels – individual (Feather, 1988; Rokeach, 1973, 1979; Wasti, 2003), group and organizational

(Meglino, Ravlin, 1998; Milton, 2007; Cohen, Caspary, 2011; Tziner, Kaufmann, Vasiliu, Nordea, 2011), cultural (Hofstede, 1980; Swartz, 1999; Fischer, Poortinga, 2012) or usually interrelation between whose level of analysis.

The study of individual and group - level values in organization is highly important because this knowledge can help managers understand and predict attitudes towards various organizational outcomes (Meglino, Ravlin, 1998). Values also serve as standards for evaluating employees' behavior and organizational success. Values play important role in different work related processes and outcomes; they affect employees' work attitude and behavior in the workplace across all career stages (Cohen, Caspary, 2011). Different studies show relationship between organizational values and individual values (Ros, Schwartz, Surkiss, 1999), self-esteem (Naus, Van Iterson, Roe, 2007), ethical behaviour (Jin, Drozdenko, Bassett, 2007), organizational commitment (Finegan, 2000, Abbot, White, Charles, 2005) and other important organizational factors.

As was mentioned, Milton Rokeach (1973) created Rokeach Value Survey. Questionnaire is composed of two groups of values each of which have 18 values. One group is called terminal values that are reflecting preferable final state of existence. These are objectives a human would want to reach during his/her life. Another group is called instrumental values that reflect preferable way of behavior or the means to reach the highest values. Results of researches showed that values of different groups are different and values of people of the same profession or category (age, gender and so on) are similar (Robbins, 2003).

Pimot and Dustin (1986), Chusimir and Parker (1991) called into question Rokeach statement (1973), that people have only one value system. As a result of researches, scientists stated that a human can have and usually has more that one value system set, that are divided into subsystems. Value subsystems allow having few value sets at the same time and choosing the system that could be applied in a particular environment best.

It should be acknowledged that values are one of many factors influencing behavior and their relation to specific behavior is difficult to evaluate. It has generally been assumed that values guide behavior, although evidence of strong relationships between values and behavior is virtually nonexistent. Nevertheless it could be stated that values are influencing human behavior, because individuals want to keep a balance between their convictions and behavior.

Individual and work values system of the police officers is not so much explored. More attempts made to investigate the organization's culture and professional values in the police

organization (Reuss-Ianni, 1993, Fielding, 1984; Cristensen, Crank, 2001; Lilley, Hinduja, 2006; Glomseth, Gottschalk, Hole, 2010; Adamoniene, Ruibyte, 2012).

In this study, we sought to clarify the existing personal and work values of police officers because only clearly defined and identified values become the management tool to better target the desired employee behavior.

The aim of study - to analyze the personal and work values of the Lithuanian police officers in Kaunas County Police, identify the most and least important values of the individuals and analyze interrelation of personal and work values.

METHODOLOGY OF THE SURVEY

To achieve research objective the adapted version of Rokeach Value Survey (Rokeach, 1973) was used. The first part of the questionnaire was composed of 18 terminal values and the second was composed of 18 instrumental values. Respondents were asked to range values of every group by priority. In terminal part – values had to be ranked by personal importance, in instrumental part – values had to be divided by their importance in working activity.

The survey took place in January - March of 2012. Invitations with the reference to web-based questionnaire were distributed via Kaunas region police institutions email, available to all 1000 employees, 199 have received filled questionnaire. Anonymity of the respondents was also stressed.

Respondents' profile. Number of female respondents was 92 (46%), male – 107 (53.5%). Respondents according the type of work distributed as follows: specialists – 70%, first line officers – 23 % and managers – 6.5 % of respondents. The following employee age groups were classified: less than 30 years old – 84 respondents (including 1% managers, 57 % specialists, 26% first line officers), from 30 to 40 years – 77 respondents (including 5 % managers, 53 % specialists, 18 % first line officers), more than 40 years – 39 respondents (including 7% managers, 30 % specialists, 2% first line officers).

Empirical data was treated by conventional methods of mathematical statistics (using SPSS 12). Spearman's and Kendall rank correlation coefficient was used.

RESULTS OF THE SURVEY

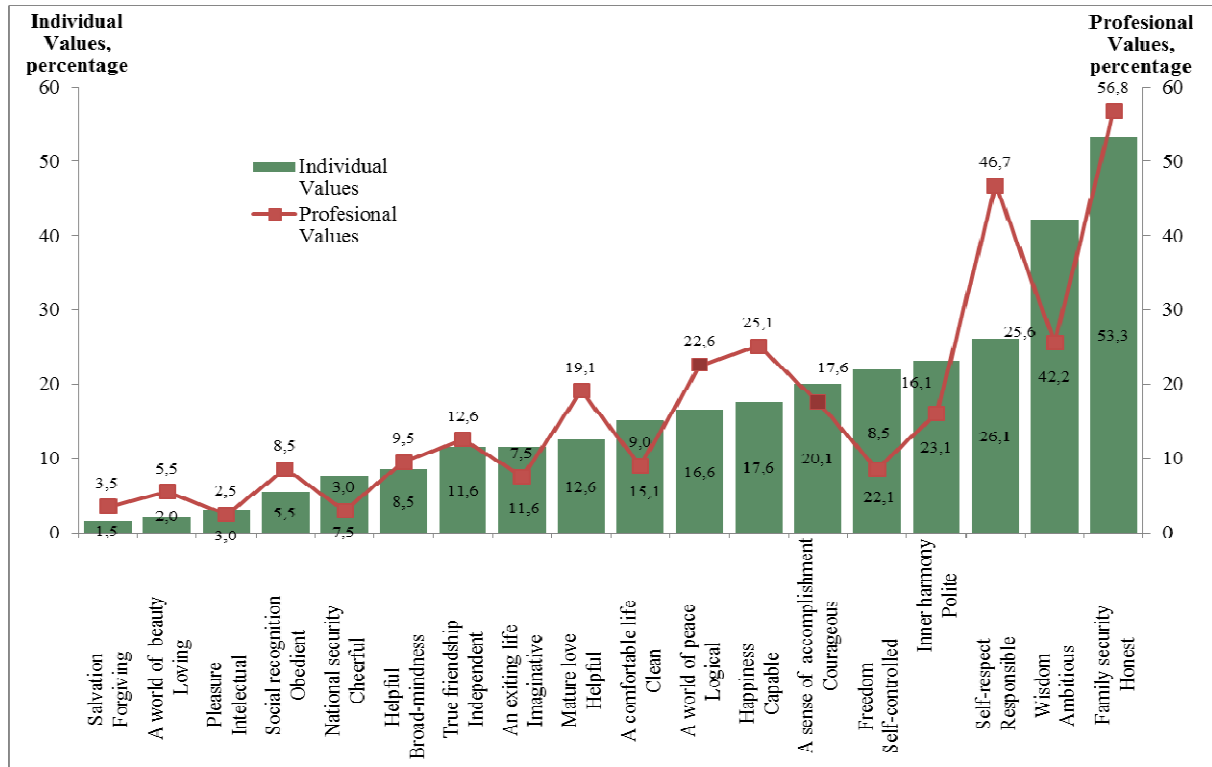
For convenience of analysis of obtained results, we joined value ranks by dividing them into five groups: very important values (first, second and third ranks joined), important (fourth, fifth, sixth and seventh ranks), medium importance, i.e. neither important nor not

important (eighth, ninth, tenth, eleventh ranks), unimportant (twelfth, thirteenth, fourteenth and fifteenth ranks), absolutely unimportant (sixteenth, seventeenth, eighteenth ranks). Table 1 presents data how respondents were distributed in evaluation of importance of presented personal values. As it is seen, the biggest number of respondents indicates as the most important the value of family life, care of family (53,3% of respondents), then goes wisdom as mature thinking (42.2%), self-respect (26.1%), inner harmony as absence of inner conflicts (22%), equity, as independence and freedom to choose (22.1%), a sense of accomplishment (20,1%). Distribution of all values by importance is presented in Picture 1.

Table 1. Percentage distribution of respondents by importance of personal values

Personal values	Very important	Important	Medium importance	Unimportant	Absolutely unimportant
Salvation (blessed, discovered eternal life)	1,5	4,0	9,5	21,6	63,3
A world of beauty (beauty of nature, country)	2,0	10,6	20,1	36,2	31,2
Pleasure (life full of fun and pleasant feelings)	3,0	10,6	20,6	32,7	33,2
Social recognition (being respected person, object of admiration)	5,5	11,1	26,6	34,2	22,6
National security (security from assaults)	7,5	17,6	20,1	29,1	25,6
Equity (brotherhood, equal possibilities to everyone)	8,5	18,6	21,1	32,2	19,6
True friendship (close friendship)	11,6	23,6	31,2	25,6	8,0
An exciting life (attractive, active life)	11,6	26,1	28,6	26,1	7,5
Mature love (spiritual and carnal proximity)	12,6	29,6	25,1	23,1	9,5
A comfortable life (successful, wealthy life)	15,1	25,1	27,6	21,1	11,1
A world of peace (without war and conflicts)	16,6	16,1	13,1	25,6	28,6
Happiness (satisfaction)	17,6	27,1	30,2	20,6	4,5
A sense of accomplishment (constant development)	20,1	40,2	17,1	15,6	7,0
Freedom (independence, freedom to choose)	22,1	25,6	27,1	19,1	6,0
Inner harmony (absence of inner contradictions)	23,1	25,1	26,6	14,6	10,6
Self-respect (respect to himself/herself, self-respect)	26,1	33,7	25,6	9,0	5,5
Wisdom (maturity of mind for life perception)	42,2	29,1	17,1	8,0	3,5
Family security (care of family)	53,3	26,1	12,6	5,5	2,5

Least important values to police officers are salvation, related to religious empathy (63,2% of respondents), pleasure (33,2%), a world of beauty (nature’s, country’s) (31.2%), peace all around the world (28.6%), national security (25.6%), social recognition (22,5%) (Table 1).

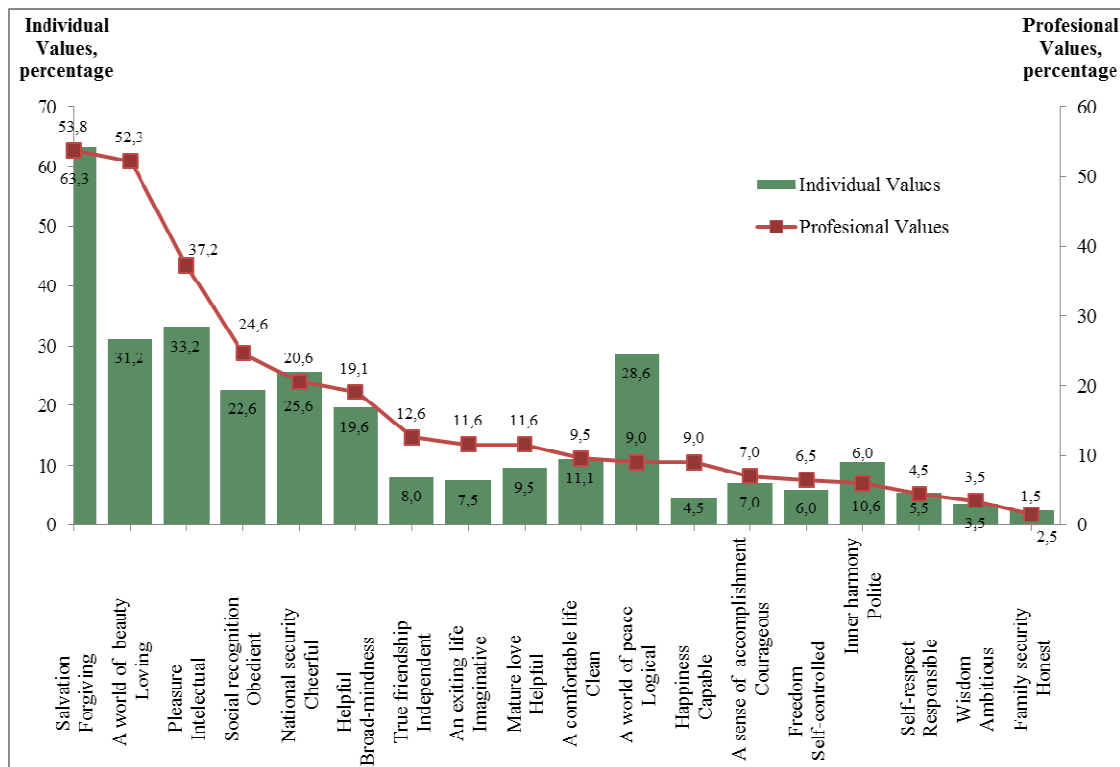
Picture 1. Distribution of respondents by the most important personal and work values

Evaluations of respondents, how instrumental values are important to them or members of their organization while working in organization, showed that the most important in the work for police officers are following values – honesty (openness and fairness) (56,8%), responsibility (trustful and trustworthy) (46,5%), capability, i.e. understanding and efficiency (25,1%) and logic (consistency and knowledge) (22,6%) (Table 2).

The least important working values are indicated forgiveness (ready to forgive others) (53,8%), loving (tender, warm) (52.3%), intellectual (educated and intelligent), obedience (dutiful, respectful) (24,6%), cheerful, optimistic (free from worries, fun) (20,6%), tolerance (19,1%).

Table 2. Percentage distribution of respondents by importance of professional values

Professional values	Very important	Important	Medium importance	Unimportant	Absolutely unimportant
Forgiving (ready to forgive others)	3,5	7,5	10,6	24,6	53,8
Loving (tender, warm)	5,5	6,0	10,6	25,6	52,3
Intellectual (educated, intelligent)	2,5	13,6	16,1	30,7	37,2
Obedient (dutiful, respectful)	8,5	13,6	21,6	31,7	24,6
Cheerful (free from worries, fun)	3,0	10,1	26,6	39,7	20,6
Broad-mindedness (non-superstitious, tolerant)	9,5	20,6	26,6	24,1	19,1
Independent (self-trusting, self-dependent)	12,6	19,1	28,1	27,6	12,6
Imaginative (original, creative)	7,5	24,1	31,7	25,1	11,6
Helpful (works for welfare of others)	19,1	25,6	25,6	18,1	11,6
Clean (tended, clean)	9,0	29,1	23,6	28,6	9,5
Logical (consistent, keen-witted)	22,6	27,6	20,1	20,6	9,0
Capable (knowing, efficient)	25,1	31,7	19,6	14,6	9,0
Courageous (protecting own creed)	17,6	27,6	29,1	18,6	7,0
Self-controlled (temperate, disciplined)	8,5	36,2	34,2	14,6	6,5
Polite (decent, genteel)	16,1	23,6	30,2	24,1	6,0
Responsible (trustworthy)	46,7	27,1	15,6	6,0	4,5
Ambitious (working a lot, ambitious)	25,6	34,2	17,1	19,6	3,5
Honest (open, fair)	56,8	22,6	13,1	6,0	1,5

Picture 2. Distribution of respondents by the least important personal and work values

Analyzing results correlational analysis was done to check if personal values of respondents and which ones are related to working values. Table 3 presents statistically significant correlations between values of two groups – personal and professional.

It is found that following values are not correlating to any values researched - mature love, an exciting life, a world of peace, national security, true friendship, equality, forgiving, clean, broad-mindedness.

Table 3. Correlations among personal and work values

Personal Values \ work Values	helpful	loving	honest	ambitious	courageous	imaginative	obedient	logical	cheerful	independent	self-controlled	intellectual	responsible	polite	capable
Wisdom	-,238**							,254**							
A sense of accomplishment		-,161*		,258**	-,168*	,162*						-,155*			,143*
Self-respect				,170*											
Salvation.		,255**		-,148*											
A comfortable life	,171*										-,145*				-,170*
Pleasure							,159*	-,152*							
Family security			,209**								-,149*				
Inner harmony								,168*	,140*				,232**		
Social recognition					,183**										
Freedom						,148*				,155*		,144*			
Happiness													,176*	,138*	
A world of beauty								-,197**							

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

The strongest correlation ($p \leq 0,01$) is determined between wisdom and logical and helpful (negative relation), a sense of accomplishment and ambitious, family security and honest, inner harmony and responsibility, social recognition and courageous. The same strong correlation ($p \leq 0,01$) exists between salvation and loving and negative relation between a world of beauty and logical.

DISCUSSION

As Lithuanian police organization is going through the process of organizational transformation it is important to identify personal and work values of the members of organization and how they fit the values, goals and norms of organization. The research results show that the most important personal values for researched police officers are related to family, wisdom, self-fulfillment - self-respect and inner harmony and personal growth - a sense of accomplishment and freedom. Evaluating the results of similar researches it is possible to notice that dominant values determined in this study are similar. Jihong, Ni He, Lovrich (1999) present survey data of value change among police officers within three years. They state that the value orientations among police officers changed over this time period. The most important terminal values in 1993 were family security, self-respect, happiness and freedom, in 1996 - family security (became significantly more important), happiness, self-respect, a comfortable life and a sense of accomplishment. The least important values in their research were a world of beauty, a world of peace, national security, social recognition concurrent with the results of Lithuanian police officers except that at the bottom of value rank were marked salvation and pleasure what can reveal some cultural differences of respondents.

Jihong, Ni He, Lovrich (1999) make conclusion that the direction of the change noted may not be consistent with the goal of enhancing community-oriented policing organizational culture. Work value analysis in our study show that some values indeed have to be change to fit more organizational transformation of Lithuania police. Police officers valued honesty, logic (consistency and knowledge), responsibility, capability, but not valued intellectuality (education and intelligence), obedience (dutifulness and respect), cheerfulness (optimism), broad-mindedness (tolerance), independence (independence, self-trust, self-sufficiency), helpfulness. Objectives of the community policing philosophy require new attitude of employees towards their job and duties and for that appropriate values have to be formed. Of course this requires both time and endeavor of organization managers.

Correlational analysis of personal and working values allows better understanding of relations of different values. It is seen, that the most important personal values are closely related to the most important professional values. Those who are valuating wisdom, are following a value being logical, but they do not care much being helpfulness, a sense of accomplishment goes together with ambitious, family security with honesty. Those respondents who are valuating higher inner harmony are valuating higher responsibility as

well, and those striving for social recognition are valuing courageous. It is interesting that the values associated with spirituality - salvation and loving is at least treated by police officers, but each is a strong related, ie those with at least one of the values have characteristic of the second, and vice versa - the weaker religious beliefs, the lower the value of beauty. A world of beauty is more important asset for those who are less valued being logical and consistent.

CONCLUSIONS

Despite many studies made on values we really not much know about the individual values of Lithuanian police officers. This study is trying to fill the gap in this area of research. The results show that the most important personal values for researched police officers are related to family, wisdom, self-respect and inner harmony, a sense of accomplishment and freedom and the least important values to police officers are salvation, related to religious empathy, pleasure, a world of beauty (nature's, country's), peace all around the world, national security, social recognition. The results indicate that the most important in the work for police officers are honesty (openness and fairness), responsibility (trustful and trustworthy), ambitiousness (hardworking), capability, i.e. understanding and efficiency and logic. Such values are consistent with the Professional requirement fixed in the Lithuanian Police Code of Ethics. Less valued are forgiving, loving, intellectuality, obedience, cheerfulness and broad- mindedness,

We have to acknowledge that the results are not to be interpreted as the results of a survey where the perceptions of a representative group are obtained and generalised to the whole population. Further investigations and analysis of different age, status, gender and cultural background groups should be carried out.

REFERENCES

1. Adamonienė, R., Ruibytė, L., Amilevičius, D. Policijos organizacijos darbuotojų profesinių vertybių ypatumai. // *Mokslinių straipsnių rinkinys „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“*. *Public security and public order: scientific articles* (7) 2012 (7), p.151-165.
2. Cohen, A., Caspary, L. Individual values, organizational commitment, and participation in change: Israeli Teachers' approach to an optional educational reform. *Journal of business psychology*, 26, 385-396, 2011.
3. Feather, N.T. Values, valence, and course enrolment : Testing the role of personal values within an expectancy value framework. *Journal of educational psychology*, 80, 381-391, 1988.
4. Fischer, R., Poortinga, Y., H. Are cultural values the same as the values of individuals? An examination of similarities in personal, social and cultural value structures. *International Journal of Cross Cultural Management*, Aug 2012, Vol. 12 Issue 2, p.157-170.

5. Hofstede, G. Culture's consequences: international differences in work related values. Beverly Hills: Sage. 1980.
6. Jin, K. G., Drozdenko, R., Bassett, R. Information technology professionals' perceived organizational values and managerial ethics: An empirical study. *In: Journal of Business Ethics*, Volume 71 2007. (pp.149–159).
7. Meglino, B. M., Ravlin, E. C. Individual values in organizations: Concepts, controversies, and research. *In: Journal of Management*, 1998. Volume 24 (pp. 251-289).
8. Milton, C., L. Professional Values in Nursing Ethics: Essential or Optional in the Global Universe? *Nursing Science Quarterly*, Jul 2007, Vol. 20 Issue 3, p212-215.
9. Murphy, E.F. Jr., Eckstat, A., Parker, T. Sex and gender Differences in Leadership// *The Journal of Leadership Studies*, 1996.Nr. 1-2.
10. Naus, F., Vaniterson, A., Roe, R. A. Value incongruence, job autonomy, and organization-based self-esteem: A self-based perspective on organization cynicism. *In: European Journal of Work and Organizational Psychology*, 2007. Volume 16 (pp. 195–219).
11. Robbins Stephen P. Essentials of organizational behavior. Prentice Hall, 2003.
12. Rokeach, M. The nature of human values. New-York: Free Press, 1973.
13. Rokeach, M. Understanding human values: Individual and social. New York: Free Press, 1979.
14. Ros, M., Schwartz, S. H., Surkiss, S. Basic individual values, work values, and the meaning of work. *In: Applied Psychology: An International Review*, 1999. Volume 48 (pp. 49–71).
15. Swartz, S.H. A theory of cultural values and some implication for work. *Applied Psychology: An international review*, 1999.48, 23-47.
16. Swartz, S.H., Sagiv, L., Boehnke, K. Worries and values. *Journal of Personality*, 2000.68, 309-346.
17. Swartz, S.H., Boehnke, K. Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality*, 2004.38, 230-255.
18. Suslavičius, A., Valickas, G. Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius: LTU, 1999.
19. Tziner, A., Kaufmann, R., Vasiliu, C., Tordera, N. Organizational perceptions, Leadership and performance in work settings: do they interrelated? 2011.
20. Wasti, S.A. The influence of cultural values on antecedents of organizational commitment: An individual- level analysis. *Applied psychology: An international review*, 2003.29, 567-592.

ASMENINĖS IR DARBINĖS POLICIJOS PAREIGŪNŲ VERTYBĖS: YPATYBĖS IR TARPUSAVIO RYŠYS

Laima Ruibytė*, Rūta Adamonienė**
Mykolas Romeris Universitetas

Santrauka

Vertybes galima apibūdinti kaip nuomonę, pagal kurią pasirenkamas ir lyginamas elgesys, žmonės ir įvykiai. Vertybės gali daryti įtaką tam, kaip individas suvokia ir supranta esamą situaciją ir jai teikiamą svarbą, bei reaguoja ir elgiasi esant nurodytoms aplinkybėms. Individualių ir grupės lygio vertybių tyrimas organizacijoje yra labai svarbus, nes šios žinios gali padėti vadovams suprasti ir numatyti požiūrį į įvairius organizacijos veiklos rezultatus. Lietuvoje policijos pareigūnų asmeninių ir darbinų vertybių sistema nėra ištirta. Šiame darbe mes stengėmės išaiškinti egzistuojančias policijos pareigūnų asmenines ir darbinės vertybes, nes tik aiškiai apibrėžtos ir nustatytos vertybės tampa valdymo įrankiu, galinčiu geriau suplanuoti pageidaujimą tarnautojo elgesį. Norint pasiekti tyrimo tikslą, buvo panaudota adaptuota Rokeach Vertybių Tyrimo (Rokeach Value Survey) versija (Rokeach, 1973) ir buvo apklausta 199 Kauno miesto vyriausiojo policijos komisariato pareigūnų. Šiame darbe analizuojamas darbuotojų suvokimas apie dominuojančias ir mažiau svarbias asmenines

---

ir darbinės vertybes. Tyrimo rezultatai rodo, kad policijos pareigūnai pabrėžė tokias asmenines vertybes kaip šeimos saugumas, išmintis, savigarba, vidinė pusiausvyra, sėkmės pojūtis ir laisvė. Policijos pareigūnai vertino sąžiningumą, atsakingumą, gabumus, tačiau nevertino intelektualumo, nuolankumo, linksmumo, plataus mastymo, nepriklausomumo, paslaugumo. Darbinių vertybių hierarchija mūsų darbe rodo, kad kai kurios vertybės tikrai turi būti pakeistos, kad labiau atitiktų Lietuvos policijoje vykstančius organizacinius ir struktūrinius pokyčius.

Pagrindinės sąvokos: vertybės, asmeninės vertybės, darbinės vertybės, policijos organizacija.

Laima Ruibyte*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: Lyčių skirtumų stereotipai; nuostatos ir stereotipai, stresas organizacijose.

Laima Ruibyte*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities Assoc.prof. Research interests: Genders Stereotypes; Attitudes; Organisational Stress; Organisational Values.

Rūta Adamonienė**, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Vadybinės žmogiškųjų išteklių formavimo prielaidos ir galimybės.

Rūta Adamonienė**, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities. Prof. Research interests: Management presumptions and possibilities of human resources formation.

UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES ĮSTATYMO REALIZAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Danguolė Seniutienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 8 37303640
El. paštas: dseniutiene@mruni.eu*

Reda Čerkauskienė**

*Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos Pagėgių rinktinė
Klaipėdos g. 16, LT-99290 Pagėgiai
El. paštas: reda.cerkauskiene@gmail.com*

Anotacija. Integraciniams procesams įsibėgėjus visuomenėje bei valstybėje vis dažniau operuojama naujomis vertybinėmis koncepcijomis, jos ženkliai transformuojasi ir į nacionalinės teisės normas. Teisės aktų leidyba dar labiau suaktyvėjusi, ypatingai po įstojimo į Europos Sąjungą dienos. Toks intensyvus teisės aktų “štapavimas” nepalieka pakankamai laiko įvertinti teisės normos kokybės, to pasekoje pataisos seka pataisas. O tokia nuolat kintanti situacija verčia visuomenę jaustis nesaugiai. Lietuvai tapus Šengeno erdvės nare, tenka atsakomybė už griežtą asmenų, kertančių išorines Šengeno erdvės sienas kontrolę, siekiant užkirsti kelią nelegaliai migracijai, narkotikų ir ginklų kontrabandai, kitai nelegaliai veiklai. Tačiau nuolatinė teisės aktų kaita ir to pasekoje atsirandantis nacionalinių ir Europos Sąjungos (toliau ES) nesuderinamumas neretai kelia rimtus iššūkius valstybės sienos apsaugą vykdančioms pareigūnoms. Šiame straipsnyje, nagrinėjamos užsieniečių atvykimo į Šengeno erdvę sąlygos, visa apimtimi taikant Šengeno teisyną. Apžvelgiamos praktinės situacijos, susiklostančios pasienio kontrolės punktuose pasienyje su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, kai Šengeno teisės aktai ir nacionaliniai teisės aktai tarpusavyje nesutampa arba susiklosčiusi situacija gali būti traktuojama skirtingai. Nagrinėjama negaliojančio kelionės dokumento su jame esančia galiojančia viza problema, taip pat keliamas klausimas dėl trumpalaikės C tipo vizos su pastabų skiltyje esančiu priedu „Transit“ tipo vizos dubliavimosi bei sprendimo dėl grąžinimo įpareigojant išvykti termino problema.

Pagrindinės sąvokos: Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnas (toliau-pareigūnas), pasienio kontrolės punktas (toliau PKP), užsienietis, viza, grąžinimas.

IVADAS

Valstybės sienos apsaugos tarnyba, kaip viena iš nacionalinį saugumą stiprinančių ir užtikrinančių institucijų, atsako už Lietuvos sausumos ir jūros sienų apsaugą, atvykstančiųjų į šalį ir išvykstančiųjų iš jos asmenų pasienio tikrinimą oro, jūrų, upių uostų ir sausumos pasienio kontrolės punktuose.¹

2007 metais Lietuvai prisijungus prie Šengeno erdvės, kartu prisijungėme ir prie sutarčių ir bendradarbiavimo sistemos, kurios pagrindinis tikslas yra pasienio tikrinimų prie vidinių sienų atsisakymas. Tačiau tuo pačiu įsipareigojome įdiegti kompensacines priemones,

¹ VSAT veikla, VSAT veiklos sritys, <http://www.pasienis.lt/index.php?3148104810>, žiūrėta:2012.10.15

kaip antai efektyvi ir griežtesnė išorinių sienų kontrolė, bendradarbiavimo kitų teisėsaugos institucijų bei Šengeno informacinės sistemos sukūrimas. Lietuva yra pasirašiusi ir oficialiai patvirtinusi Šengeno konvenciją bei ją lydinčius pagrindinius Europos Sąjungos teisės aktus, tačiau matyti, kad praktinis šių dokumentų taikymas nacionaliniu lygiu daugiau remiasi Lietuvos valstybės asmenine patirtimi kontroliuojant valstybės sienos apsaugos procesus, o neretai nacionalinės teisės aktai nesutampa su tarptautiniais privalomais teisės aktais. Teisės aktų spragos dažniausia pasireiškia praktinėse situacijose. Aptariami pagrindiniai teisės aktai, kurie taikomi tiesiogiai ir visa apimtimi, tokie kaip LR įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties (toliau UTPI), Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 562/2006, 2006 m. kovo 15 d., nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas) bei Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 810/2009, 2009 m. liepos 13 d., nustatantis Bendrijos vizų kodeksą (Šengeno vizų kodeksas).

Tyrimo objektas – sienos kirtimo reglamentavimas Europos Sąjungos ir nacionalinėje teisėje.

Straipsnio tikslas - išanalizuoti Europos Sąjungos, bei Lietuvos teisinės bazės nuostatas, įvertinti minėtų teisės normų suderinamumą ir įtaką sprendimų priėmimui, užtikrinant teisėtą sienos kirtimą.

Siekiant atsakyti į temos problematiką, straipsnyje naudojami tyrimo metodai: analizės, analitinis, sisteminis, apibendrinimo metodai. Analizės metodas, taikytas nagrinėjant teisės aktus, kuris sudarė sąlygas vertinti tiriamos srities tendencijas; analitinio – kritinio metodo pagalba buvo nagrinėjamos teisės aktų įgyvendinimo problemas pasienio kontrolės punktuose (toliau PKP); apibendrinimo metodas naudotas rašant straipsnio išvadas.

DU PASAI – NEGALIOJANTIS SU VIZA IR GALIOJANTIS BE VIZOS

Šengeno sienų kodeksas numato, kad trečiųjų šalių piliečiai gali atvykti į Šengeno erdvę kertant valstybės sieną, jeigu tenkina šias sąlygas²:

1. jie turi galiojantį kelionės dokumentą ar dokumentus, leidžiančius jiems kirsti sieną;
2. jie turi galiojančią vizą, jei to reikalaujama pagal 2001 m. kovo 15 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 539/2001, nustatantį trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorės sienas, privalo turėti vizas, ir trečiųjų šalių, kurių piliečiams toks reikalavimas netaikomas, sąrašus, išskyrus atvejus, kai jie turi galiojantį leidimą gyventi;

² Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB), Nr. 562/2006, 2006 m. kovo 15 d., nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L2006:105:0001:0032:lt:PDF>, žiūrėta 2012.10.18

3. jie pagrindžia numatomo buvimo tikslą bei sąlygas ir turi pakankamai pragyvenimo lėšų numatomo buvimo laikotarpiui ir grįžimui į kilmės šalį arba vykimui tranzitu į trečiąją šalį, į kurią jie tikrai būtų įleisti, arba gali teisėtai gauti tokių lėšų;

4. jie nėra asmenys, dėl kurių į SIS yra įtrauktas įspėjimas neįsileisti;

5. jie nelaikomi keliančiais grėsmę nei vienos iš valstybių narių viešajai tvarkai, vidaus saugumui, visuomenės sveikatai ar tarptautiniams santykiams, pirmiausia – dėl jų valstybių narių duomenų bazėse nėra įtrauktas įspėjimas neįsileisti dėl išvardintų priežasčių.

Praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kad trečiųjų šalių piliečiai³ (asmuo, kuris nėra Sąjungos pilietis, kaip apibrėžta Europos bendrijos steigimo sutarties⁴ 17 straipsnio 1 dalyje, ir kuriam netaikomas šio straipsnio 5 punktas), kurie privalo turėti vizas, vyksta per Lietuvos Respublikos valstybės sieną turėdami du pasus, t.y. pasą, kuris pripažintas negaliojančiu (pvz. pilnas datos spaudų), nors jame yra galiojanti viza ir pasą, kuris yra galiojantis, tačiau jame nėra vizos. Kyla klausimų ir keblumų: kaip pareigūnui tokioje situacijoje elgtis, ar užsienietis gali teisėtai kirsti valstybės sieną, kurį pasą, kaip kelionės dokumentą, skaityti tinkantį sienos kirtimui.

2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento Nr. 562/2006, kuris nustato taisykles, reglamentuojančias asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas) 5 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose numatoma, kad trečiosios šalies piliečiai, atvykdami į Šengeno erdvę turi turėti „galiojantį kelionės dokumentą ar dokumentus, leidžiančius jiems kirsti sieną“ bei „galiojančią vizą, jei to reikalaujama pagal 2001 m. kovo 15 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 539/2001, nustatantį trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorės sienas, privalo turėti vizas išskyrus atvejus, kai jie turi galiojantį leidimą gyventi“. Tokiu atveju užsienietis turi ir galiojantį kelionės dokumentą ir vizą, suteikiančią teisę atvykti į Šengeno erdvę. Galima daryti prielaidą, kad sieną kirsti leistina.

Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ sakoma, kad užsieniečiai, kuriems taikomas vizų reikalavimas į Šengeno erdvę turi teisę atvykti turėdami Šengeno⁵ arba nacionalinę vizas. Šengeno viza – tai viza galiojanti Šengeno valstybėse ir išduodama pagal Šengeno teisinę⁶. Tačiau Lietuvos Respublikos įstatyme Dėl užsieniečių teisinės padėties 2 str. 33 d. sakoma, kad viza – tai „į užsieniečio kelionės dokumentą

³ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB), Nr. 562/2006, 2006 m. kovo 15 d., nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:105:0001:0032:lt:PDF>, žiūrėta 2012.10.18

⁴ http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224, žiūrėta 2012.10.18

⁵ UTPI 12¹ str.2 d., http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431008, žiūrėta 2012.10.18

⁶ UTPI 2str.27⁴ d., http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431008, žiūrėta 2012.10.18

įklijuojamas įklijos formos leidimas, leidžiantis atvykti į Lietuvos Respubliką, būti joje ar vykti tranzitu“. Remiantis UTPI 22 str., kuriame sakoma, kad viza yra negaliojanti „...tapus negaliojančiam kelionės dokumentui, į kurį ji buvo įklijuota“, vadinasi, užsienietis, nors ir turintis galiojančią vizą, bet negaliojančiame pase, negali kirsti sienos, kadangi viza privalo būti įklijuota galiojančiame kelionės dokumente.

Remiantis 2001 m. kovo 15d. Tarybos Reglamentu Nr. 539/2001⁷ Šengeno vizos netampa negaliojančiomis, jei jos yra jau nebegaliojančiame asmens kelionės dokumente. Tampa neaišku, kuriuo teisės aktu Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnas, dirbantis pasienio kontrolės punkte turi vadovautis. Šitokios teisės aktų spragos, ar netgi prieštaravimas vieno teisės akto kitam, įneša daug dviprasmybių, nevienodos praktikos kaip elgtis tokioje situacijoje ir kaip traktuoti susiklosčiusią situaciją, kelia diskusiją - ar užsienietį įleisti ar ne.

Eilę metų egzistavusios problemos, kuri buvo aptarta pakeitimais nuo 2013-01-01d. UTPI 22 str.2 d. jau yra numatyti. Nauja straipsnio redakcija išdėstyta taip: ”Jeigu galiojanti viza įklijuota negaliojančiame kelionės dokumente, kurio visi puslapiai panaudoti vizoms arba atvykimo ir (arba) išvykimo spaudams, ji pripažįstama galiojančia, jeigu užsienietis kartu pateikia kitą galiojančią kelionės dokumentą.”⁸ Tikėtina jog šito straipsnio pataisa, padės pareigūnams priimti sprendimus, vykdant asmenų kontrolę prie valstybės sienos.

BESIBAIGIANTIS VIZOS GALIOJIMAS IR NAUJOS VIZOS IŠDAVIMAS

Vizų kodekso 21 str. numatoma, kad nagrinėjant prašymą dėl vizos išdavimo, nustatoma, ar užsienietis atitinka sąlygas, numatytas Šengeno sienų kodekse ir įvertinama, ar jis nekeltų nelegalios imigracijos bei valstybių nariu saugumui rizikos. Taip pat ar asmuo ketina išvykti iš valstybių narių teritorijos iki prašomos išduoti vizos galiojimo pabaigos. Taip pat tikrinama kelionės dokumento autentiškumas, pragyvenimo lėšos, ar asmuo nėra asmuo, dėl kurio Šengeno informacinėje sistemoje buvo perspėjimas neleisti atvykti, ar nėra keliantis grėsmę valstybių narių viešajai tvarkai, vidaus saugumui, visuomenės sveikatai ir ar asmuo ketina išvykti iš valstybių narių teritorijos iki vizos galiojimo pabaigos. Žiūrint per šią prizmę, PKP dirbančiam pareigūnui tenka spręsti, ar asmuo spės grįžti iki vizos galiojimo pabaigos ar ne.

⁷ Tarybos reglamentas (EB) Nr.539/2001, 2001 m. kovo 15 d., nustatantis trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorines sienas, privalo turėti visas, ir trečiųjų šalių, kurių piliečiams toks reikalavimas netaikomas, sąrašus, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2001R0539:20110111:LT:PDF>, žiūrėta 2012.10.19

⁸ UTPI, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431008, žiūrėta 2012.10.18

Nereta situacija, pasitaikanti PKP yra, kai užsienietis atvyksta su viza, iki kurios galiojimo laiko pabaigos likęs vos kelios dienos ar viena diena, tačiau turi ir naują vizą, kuri ryšium su ana įsigalioja sekančią dieną po senosios vizos galiojimo pabaigos. Pareigūnui skenuojant pasą, sistema parodo tą vizą, kuri yra išduota užsieniečiui ir pagal datą dar galiojanti. Žiūrint į tai, kad užsienietis turi vizą, kurios galiojimas pagal datą dar nepasibaigęs, pareigūnas lyg ir turėtų asmenį įleisti į Šengeno erdvę, aišku, jei užsienietis atitinka visa kitas atvykimo sąlygas, numatytas Šengeno sienų kodekse. Tačiau UTPĮ 22 str. nurodo vizos negaliojimo pagrindus. Šio straipsnio 5 dalyje numatoma, kad viza tampa negaliojanti:

1. pasibaigus jos galiojimo laikui;
2. jeigu ji prarasta;
3. jeigu ji panaikinta;
4. jeigu turi klastojimo požymių;
5. išdavus naują vizą;
6. išdavus leidimą gyventi;
7. jeigu sugadinta dėl techninių ar kitų priežasčių ir dėl to netinkama naudoti;
8. tapus negaliojančiam kelionės dokumentui, į kurį ji buvo įklijuota.

Remiantis UTPĮ, šiuo atveju, kadangi asmuo turi naują vizą, senoji tampa negaliojanti, nors data sako ką kita. Be to, nauja viza pagal datą pradės galioti tik po poros dienų. Išsina, kad asmuo atvyko į pasienio kontrolės punktą išvis be galiojančios vizos. Vėlgi keblumas išskyla vertinant, ar asmuo gali kirsti sieną. Pagal UTPĮ šiuo atveju užsienietis galiojančios vizos neturi, nes turi jau kitą vizą. Vizų kodekse tokia situacija neminima. Aišku, tokiu atveju galima kaltinti konsulatą, ambasadą išdavusį naują vizą dar nenustojus galioti senajai. Tačiau galimybė gauti naują vizą tebeturint senąją asmeniui yra, jei asmuo įrodo, kad dėl tam tikrų priežasčių jis negalės iki vizos pasibaigimo išvykti iš šalies (konferencija ar pan.), ir tada jis prašo naujos vizos, kurią jam konsulas suteikia. Tačiau kaip šitą situaciją spręsti punkte dirbančiam pareigūnui. Kaip matome pagal UTPĮ viena iš vizos negaliojimo pagrindų yra naujos vizos išdavimas. Tačiau, kaip traktuotina turėtų būti šita situacija iš tiesų, kadangi asmuo atvyksta su dar galiojančia viza (pagal datą), pareigūnas lyg ir neturi priežasties, aišku, jei atitinka visas kitas atvykimo sąlygas, jo neįleisti, o nauja viza dar “neatidaryta”. Jei asmuo su besibaigiančia viza bus įsileistas, viza jam esant šalies viduje vis dėlto nebus “atidaryta” pagal visas procedūras, kadangi “atidarant” vizą turėtų būti dedamas datos spaudas. Jeigu pareigūno sprendimas būtų asmens neįleisti, situacija kryptų asmens, kertančio sieną

nenaudai, išeina, kad jokio tikslo jam nebuvo vizos išsiimti anksčiau. Ir atrodo paprastoje situacijoje atsiveria erdvė diskusijai.

Jei traktuojama, kad spės grįžti, ar asmenį įleisti su senąja viza, kuri dar pagal datą yra galiojanti? Turint trumpalaikę “C” tipo “MULT” vizą, asmuo įvažiuoja ir išvažiuoja keletą ar net keliolika kartų. Galima daryti prielaidą, kad asmuo galėtų spėti grįžti iki vizos galiojimo pabaigos. O jeigu traktuotina, kad nespės grįžti iki vizos galiojimo pabaigos – galbūt remtis Vizų kodekso reikalavimais ir asmens neįsileisti? Ar vadovautis UTPĮ ir minėtoje situacijoje vertinti, kad asmuo vizos neturi - sena nebegalioja, kadangi išduota nauja, o nauja dar neįsigaliojusi? Dviprasmiška situacija, kurioje tenka pareigūnui diskreciškai priimti teisingą sprendimą, per ganėtinai trumpą laiką.

SUPAPRASTINTO TRANZITO DOKUMENTAS IR “C “VIZA PASE. “C VIZA TRANSIT”

Supaprastintas tranzitas – tai trečiosios šalies piliečio, kuris, keliaudamas iš vienos savo šalies teritorijos dalies į kitą, kai šios teritorijos dalys geografiškai yra atskirtos, būtinai privalo kirsti vienos ar keleto valstybių narių teritoriją, specialusis ir tiesioginis tranzitas sausuma. Supaprastinto tranzito dokumentas (toliau STD) - tai specialus tranzitą supaprastinantis leidimas, kurį valstybės narės gali išduoti atvykti daug kartų visomis sausumos transporto priemonėmis. Ilgiausias STD galiojimo terminas yra ne ilgiau kaip treji metai. Tranzitas, remiantis STD, neturi tęstis ilgiau kaip 24 valandos.⁹ Toks dokumentas išduodams asmeniui turinčiam svarių priežasčių dažnoms kelionėms iš vienos jo šalies teritorijos dalies į kitą. Kadangi Kaliningrado sritis yra tapusi Rusijos eksklavu¹⁰, iš visų pusių apsuptu ES valstybių, STD yra unikalus susisiekimo dokumentas Rusijos Federacijos žmonėms tarp Didžiosios Rusijos ir Rusijos Federacijos Kaliningrado srities.

Viza – tai valstybės narės išduotas leidimas:

1. vykti tranzitu per valstybių narių teritoriją arba numatomam buvimui joje, kurio bendra trukmė neviršija trijų mėnesių per bet kurį šešių mėnesių laikotarpį nuo pirmo atvykimo į valstybių narių teritoriją datos;
2. vykti tranzitu per valstybių narių oro uostų tarptautines tranzito zonas.¹¹

⁹ Bendrosios konsulinės instrukcijos diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms dėl vizų, (2005/C 326/01), [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005XG1222\(01\):LT:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005XG1222(01):LT:HTML), žiūrėta 2012.10.10

¹⁰ Eksklavas (angl. exclave) – atskirta valstybės teritorijos dalis. <http://lietuvai.lt/wiki/Aptarimas:Eksklavas>, žiūrėta 2012.10.18

¹¹ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB)Nr. 810/2009, 2009 m. liepos 13 d., nustatantis Bendrijos vizų kodeksą (Šengeno vizų kodeksas).

Vizų kodekso VII priede 7 skirsnyje vizos rūšis nurodoma raidėmis “A”, “C” ir “D”.

Neretas užsienietis savo kelionės dokumente – pase turi ir Supaprastinto tranzito dokumentą (STD) ir Šengeno vizą “C”. “C” tipo viza reikalinga Šengeno erdvėje, o STD reikalingas iš vienos trečiosios šalies per valstybės narės teritoriją nuvykti į kitą trečiąją šalį. Tokius du vykimo dokumentus asmuo gali turėti, kadangi jie skiriasi iš esmės savo pobūdžiu ir vykimo tikslu. Tuo labiau, kad STD – tai ne viza, taigi negalima teigti, kad asmuo turi dvi galiojančias visas. Skenuojant pasą sistema parodo, kad asmuo turi STD, kadangi jis praktikoje pastebima esti išduotas anksčiau. Tiek atvkstant, tiek išvykstant, jeigu pats asmuo nepasako, su kuriuo dokumentu nori atvykti (išvykti) į šalį iš to seka painiava. Pvz. Rusijos Federacijos pilietis atvyko į Lietuvos Respubliką, neketindamas vykdyti tranzito, o tik pabūti Lietuvos Respublikoje. Jis tai padaryti gali, kadangi turi “C” tipo Šengeno vizą. Bet jeigu pareigūnų jis neinformavo, kad tranzito neketina vykdyti ir buvo įleistas į Lietuvos Respubliką su STD, išvykstant jis bus pažeidęs vykimo tranzitu sąlygas ir bus traukiamas atsakomybėn pagal LR Administracinių teisės pažeidimų kodekso (ATPK) 206 str. už užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, buvimo ar gyvenimo joje, vykimo per ją tranzitu ar išvykimo iš jos tvarkos pažeidimus. Kyla klausimas, kam tenka didesnė atsakomybė dėl šios situacijos – pareigūnui ar asmeniui. Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnas, paskirtas dirbti PKP, turi išsiaiškinti užsieniečio vykimo tikslą, kelionės pobūdį, ar atvykstantis užsienietis turi pakankamai lėšų buvimo Lietuvos Respublikoje metu, ar nėra įtrauktas į užsieniečių, kuriems draudžiama atvykti į Šengeno erdvę sąrašą.¹² Bet lygiai taip pat asmuo, kuris turi STD bei “C” tipo vizą, turėjo konsulate pagrįsti, kam reikalingi šitie dokumentai, leidžiantys kirsti sieną. Vadinasi, asmuo pats asmeniškai yra susipažinęs su šių dviejų dokumentų skirtumais, ir žino, kad kertant sieną, tai bus esminis dalykas bei asmeniškai turi būti suinteresuotas tvarkingam sienos kirtimui. Prarandama daug laiko tikrinant ir aiškinantis, kaip užsienietis įvažiavo, su kuriuo dokumentu, ar tranzitas turėjo būti įvykdytas ar ne.

Be to, teisės aktuse įtvirtinta “C” tipo viza su priedu pastabose “Transit” vėlgi iškėlė daugybę klausimų, kaip šią vizą traktuoti. Ar tai tranzitinė viza ir traktuotina kaip Supaprastinto tranzito dokumentas, ar tai tiesiog trumpalaikė “C” viza. Ar pastabose įrašytas priedas “Transit” gali būti imperatyvi norma tranzito įvykdymui.

¹² Pasienio kontrolės punktų veiklos taisyklės, 2001 m. vasario 2 d., Nr.126, patvirtinta LR Vyriausybės, 12 str., žiūrėta 2012. 10.16

Remiantis protingumo kriterijais vien jau tai, kad įrašas “Transit” yra pastabų skiltyje, manytina, kad asmuo neprivalo vykdyti tranzito. Galima būtų manyti, kad tai yra galimybė vykdyti tranzitą, o ne prievolė. “C” tipo viza ir tranzitas yra savaime nesuderinama su pačiu vykimu tikslu: “C” viza – kelionei į Šengeno valstybių teritorijas, tranzitas – kelionė iš vienos trečiosios šalies į kitą trečiąją šalį pravažiuojant tranzitu valsybę narę. Tranzito terminas taip pat nėra aiškiai įskaitomas. Asmuo prašydamas vizos konsulate manykime, deklaravo, kad jam keletą kartų per metus tenka vykti pvz. iš Rusijos Federacijos Kaliningrado srities į Baltarusijos Respubliką dėl tam tikrų priežasčių – aplankyti, sutvarkyti giminių kapus, t.y. vyksti tranzitu ir vizą “C” su priedu “Transit” jis gavo. Iš esmės gal ir patogiau žmogui turėti vieną vizą su kurią galima plačiau panaudoti, bet pasienio tikrinime tai įneša tam tikros painiavos. Neretai atsiranda piktnaudžiavimas, naudojantis turima įvairiapuse viza. Valstybės sienos apsaugos pareigūnas susiduria su problema, kaip šią situaciją vertinti – reikalauti tranzito vykdymo ar kur ir koku būdu keliaus užsienietis palikti jo asmeninei atsakomybei.

GRAŽINIMAS. ĮPAREIGOJIMAS IŠVYKTI

Jeigu užsienietis pažeidė bent vieną iš šių sąlygų, yra priimamas sprendimas grąžinti užsienietį į užsienio valstybę, kai:

1. panaikinta viza;
2. panaikintas leidimas laikinai gyventi arba leidimas nuolat gyventi;
3. yra Lietuvos Respublikoje pasibaigus vizos galiojimui;
4. gyvena Lietuvos Respublikoje pasibaigus leidimo laikinai gyventi galiojimui;
5. į Lietuvos Respubliką jis atvyko teisėtai, tačiau gyvena Lietuvos Respublikoje be leidimo laikinai gyventi ar leidimo nuolat gyventi, jeigu privalo jį turėti;
6. yra Lietuvos Respublikoje laikotarpį, ilgesnį už UTPI 11 str. nustatytą užsieniečiams buvimo be vizos laiką.

Ir jei yra nors viena iš minėtų priežasčių, bet užsienietis turi galiojantį kitos Europos Sąjungos ar Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės narės išduotą dokumentą, suteikiantį teisę joje būti ar gyventi, užsienietis yra įpareigojamas išvykti iš Lietuvos Respublikos¹³.

¹³ UTPI 125 str., http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431008, žiūrėta 2012.10.16

Įpareigojimas išvykti iš LR – tai teisės aktų nustatyta tvarka priimtas sprendimas, pagal kurį užsienietis per nustatytą laiką savanoriškai privalo išvykti į tą Europos Sąjungos ar Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybę narę, kurioje jis turi teisę būti ar gyventi.¹⁴

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB 2008 m. gruodžio 16 d. dėl nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse 3 str. 3 dalyje “grąžinimą” įvardina kaip trečiosios šalies piliečio grąžimo procesas – savanoriškai vykdant prievolę grįžti arba priverstinai į:

- asmens kilmės šalį;
- tranzito šalį pagal Bendrijos ar dvišalius readmisijos susitarimus ar kitas nuostatas;
- kitą trečiąją šalį, į kurią atitinkamas trečiosios šalies pilietis savanoriškai nusprendžia grįžti ir į kurią jis būtų priimamas.

Diskusiją kelia UTPĮ 127 str. - ”Sprendimų dėl įpareigojimų išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją vykdymo terminai ir tvarka”, grąžinamo užsieniečio įpareigojimo išvykti terminas - nuo 7 iki 30 dienų. Toks pat terminas atsikartoja ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008 m. gruodžio 16 d. dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse 6 str. 1 d. Be to, minėto straipsnio 1 d. antroje pastraipoje sakoma “...neatmetama galimybė atitinkamiems trečiosios šalies piliečiams išvykti anksčiau.”, tačiau ši galimybė UTPĮ neminima. Čia numatytas terminas nuo 7 iki 30 dienų. Paprastai tokiu atveju yra nustatomas mažiausias terminas įpareigojimui išvykti – t.y. 7 dienos. Vadinasi, asmuo, gali dar 7 dienas nevykti iš Lietuvos Respublikos teritorijos, o čia dar gal ir paturistauti netgi neturėdamas vizos.

Kitas atvejis: kai kitos valstybės narės, pvz. Latvijos pareigūnai RF grąžinamą pilietį įpareigoja išvykti per 7 dienas. Tada minėtas pilietis vyksta sausuma per Lietuvos Respublikos teritoriją, nelabai skuba, nes turi visas 7 dienas. Pagaliau jis atvyksta į PKP turėdamas kitos valstybės narės, šiuo atveju, Latvijos priimtą sprendimą išvykti, kuris yra dar nepasibaigęs. Vėl kyla klausimai pareigūnams priimant sprendimus: įpareigoti užsieniečių išvykti į tą šalį, į kurią priimtas sprendimas dėl grąžinimo remiantis Latvijos dokumentu, ar priimti antrą sprendimą dėl grąžinimo, nors antras surašytas sprendimas dėl grąžinimo esmės jau nekeičia, ir nors pati esmė nekinta, tačiau asmuo teoriškai gali vykti iš vienos susitariančiosios šalies į kitą, jei kiekvienoje šalyje būtų rašomas naujas sprendimas dėl

¹⁴ UTPĮ 2 str.9 d., http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431008, žiūrėta 2012.10.16

grąžinimo – išeina, kad asmuo po susitariančiųjų šalių teritorijas gali keliauti nė neturėdamas vizos.

“Galvosūkis” ir tokiu atveju, jeigu kitos valstybės narės priimtame sprendime nurodytas įpareigojimo išvykti terminas yra pasibaigęs. Priimti vėlgi antrą sprendimą dėl grąžinimo, kadangi asmuo jau yra Lietuvos Respublikos teritorijoje neteisėtai, priimti sprendimą dėl išsiuntimo, ar asmuo išvis turi būti sulaikomas ir perduodamas kitai valstybei narei pagal readmisijos sutartį?

Pareigūnai tikrai tokiais atvejais yra sutrikę, kadangi teisės aktai nenumato tikslaus veiksmų plano, nėra instrukcijų kaip tokiais atvejais elgtis. Tai nėra dažnos situacijos PKP, tačiau tie pavieniai atvejai, sukelia neaiškumo, kaip vienoje ar kitoje situacijoje elgtis, kuriuo teisės aktu remtis. Paprastai skaitant teisės aktus tiek nacionalinius, tiek tarptautinius, atrodo, viskas išdėstyta aiškiai ir suprantamai ir apie tokias situacijas nė nepagalvojama, kol jos nepradedamos realizuoti praktikoje.

IŠVADOS

Straipsnyje prieinama prie išvadų, kad reikalinga užpildyti teisės spragas, sprendžiant minėtas problemas, vengiant dviprasmiško teisės aktų aiškinimo bei skirtingos praktikos taikymo pasienio kontrolės metu, kadangi pareigūnas tokiais atvejais priverstas kreiptis į VSAT dėl išaiškinimo, o iš ten dažnai gaunama tik nuorodą į kažkokį principą arba nukreipimą į tuos pačius teisės aktus, o pačios problemos sprendimo nėra. Tai paliekama pareigūno diskrecijai, nes pareigūnas, dirbantis PKP sprendimą turi priimti čia ir dabar.

Būtų galima daryti tokias prielaidas, kad UTPĮ reikalinga būtų įtvirtinti, kad negaliojančiame kelionės dokumente viza yra galiojanti, jei asmuo pateikia kitą galiojantį kelionės dokumentą arba numatyti galimybę perkelti vizą į naująjį pasą.

Įtvirtinti teisės aktuose konkrečius atvejus, kada galima įsileisti į šalį asmenį su besibaigiančia viza turint naują dar neatidarytą vizą arba imperatyvią normą, kad tokių atvejų būti negali.

Užsieniečiui, turinčiam tikslą atvykti į susitariančiąją valstybę ir būti joje išduodama trumpalaikė C viza, vykimui tranzitu - STD arba B tipo viza su 5 dienų tranzito terminu. Panaikinus B tipo visas ir teisės aktuose įtvirtinus C tipo visas su pastabų skiltyje priedašu „Transit“, STD lyg ir netenka prasmės. Apie tai yra pasisakęs ir Lietuvos Vyriausiasis

administracinis teismas 2011 m. sausio 31 d. nutartyje¹⁵: „Sutapatinus B ir C rūšių vizų išdavimo tikslus ir galiojimo ribas, teisės aktų numatytas vizų skirstymas į rūšis netektų prasmės.“ Reikalinga būtų nubrėžti aiškias ribas, kas galima ir kaip privaloma keliauti turint C tipo vizą su priedu pastabų skiltyje „Transit“.

Atsižvelgiant į efektyvumo principą, kuris įtvirtintas Viešojo administravimo įstatymo 3 straipsnyje¹⁶, būtų galima teigti, kad UTPI 127 straipsnyje įtvirtinus žodį „nedelsiant, kai grąžinimas vyksta PKP“, situacija būtų aiškesnė, kadangi numatytasis mažiausias 7 dienų terminas, PKP esti neadekvatus priimtam sprendimui.

LITERATŪRA

1. LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, aktuali redakcija 2012 spalio 3d. // Žin., 1985 Nr.1-1
2. Bendrosios konsulinės instrukcijos diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms dėl vizų (2005/C 326/01).
3. Dėl Pasiienio kontrolės punktų veiklos taisyklių patvirtinimo, 2001 m. vasario 2 d., Nr.126, patvirtinta LR Vyriausybės, 12 str., aktuali redakcija 2012. 07.01, Žin., 2001 Nr. 12-346
4. Europos Bendrijos steigimo sutartis (suvestinė redakcija), 1997 spalio 2 d., Nr.11997E.
5. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 562/2006, 2006 m. kovo 15 d., nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas), Oficialusis leidinys L, 2006-04-13, Nr. 105-1
6. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 810/2009, 2009 m. liepos 13 d., nustatantis Bendrijos vizų kodeksą (Vizų kodeksas), Oficialusis leidinys L, 2009-09-15, Nr. 243
7. LR įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004 m. balandžio 29 d., Nr. IX-2206. // Žin. 2004 Nr.73-2539
8. LR Viešojo administravimo įstatymas, 1999 m. birželio 17 d., Nr.VIII-1234, aktuali redakcija 2011.01.21, Žin. 1999 Nr.60-1945
9. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas, 2011m. sausio 31 d. nutartis, Administracinė byla Nr.N⁶²-319/2011. Procesinio sprendimo kategorija 20.13, Vilnius.
10. Sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo tvarkos aprašas, 2012 gegužės 15d., įsakymo Nr. 1V-382.
11. Sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo taisyklės, 2004 m. gruodžio 24 d, įsakymo Nr. 1V-429.
12. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie LR VRM veikla, Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie LR VRM veiklos sritys, <http://www.pasienis.lt/index.php?3148104810>, žiūrėta:2012.10.15

¹⁵ Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas, nutartis 2011m. sausio 31 d., Vilnius, Administracinė byla Nr.N⁶²-319/2011. Procesinio sprendimo kategorija 50.13

¹⁶ LR Viešojo administravimo įstatymas, 1999 m. birželio 17 d., Nr.VIII-1234, Vilnius, žiūrėta 2012. 10.18

THE PROBLEMATIC ASPECTS OF REALIZATION OF THE ALIENS ACT

Danguolė Seniutienė*
Mykolas Romeris University

Reda Černiauskienė**
State Border Guard Service at the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania

Summary

This article investigates the conditions on which foreigners enter the Schengen zone within the framework of the Schengen statute book. The article reviews practical situations occurring at the border crossing on the border of Russian Federation exclave of Kaliningrad when the Schengen legal acts and national legal acts are mutually exclusive or the situation can be interpreted differently. The problem of investigation lies in an invalid itinerary document with a valid visa; moreover, the question of short-term Type C visa recurring with the visa that has a note “Transit” is discussed, as well as the problem for solution for returning on the condition of departing deadline.

The conclusions are drawn that it is necessary to fill legal gaps by solving the problems mentioned above while avoiding ambiguous interpretation of legal acts and application of different practices during border crossing because the officer must apply to State Border Guard Service (SBGS) for assertion; however, most of the time SBGS only provides a reference to a principle or directs to the same legal acts when the problem remains unsolved. This becomes an issue of the officer’s discretion since the officer at the border crossing has to make a decision here and now.

Keywords: State Border Guard Service officer (further on – officer), border crossing (further on – BC), foreigner, visa, returning.

Danguolė Seniutienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorė, vyresnioji inspektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Danguolė Seniutienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of State Border Guard Security, lektor, head inspector. Research interests: public law, public security.

Reda Černiauskienė**, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos Pagėgių rinktinė. Mokslinių tyrimų kryptys: Viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Reda Černiauskienė**, State border guard service at Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania Pagėgiai Frontier District. Research interests: Public Law, Public Safety.

CHALLENGES TO REGIONAL SECURITY

Danguolė Seniutienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 8 37303640
El. paštas : dseniutiene@mruni.eu*

Paulo Fernando Violante De Oliveira**

*Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias
Av. do Campo Grande, 376 1749-024 Lisboa (Portugal)
El.paštas: oliveira.pfv@gnr.pt*

Annotation. This article presents actual problems, related to regional security, which occur in EU in the process of globalization. These long – existing practices of information-sharing and transnational police cooperation have accelerated in recent decades. Information travels instantaneously in cyberspace; speedy transportation brings the most distant and exotic lands within the reach of the intrepid traveller, including police officials; the world’s economy and financial system are intricately integrated and respond to butterfly disturbances in any part of the globe; crime and insecurity are not limited by borders. Globalization – the systematic interconnections among local and global conditions brought on by technological advances and emergent cultural syntheses – has changed security issues and policing priorities as transnational security threats, mostly various forms of illegal commerce, have expanded in parallel with legal commerce, communication and transportation¹. Globalization affects peoples lives in many states; nevertheless, the ongoing changes do not alter the system of the hierarchy of human need: the most important needs of each person are needs for security and welfare². Economic and political integration, the European Union being the most advanced example, have necessitated a concomitant integration, harmonization and cooperation among laws, policies and agencies. In the EU, this now means working in an increasingly borderless “Schengen space.”

This article aims to reveal the major threats emerging regional security and sought a proposal from the law enforcement authorities activities of overall coordination, discussed priority areas of co-operation.

Keywords: European Union, regional security, international organizations, globalization, law enforcement authorities co-operation.

INTRODUCTION

European Union (hereinafter - EU) gradually created a huge national borders unfettered space, where people can move around unhindered with out the border control. One of the cornerstones of the EU's privileges are EU citizens enshrined the right of free movement.³

---

¹ Marenin O., Akgul A. “Theorizing Transnational Cooperation on the Police and. Intelligence Fields of Security,” in Ersel Aydinli, ed. Emerging Transnational (In) security Governance: A Statist-Transnational Approach, New York: Routledge, 2010

² Greičius S., Pranevičienė B. Challenges to Lithuanian national security: Security of Society and Public Order : Proceedings of scientific articles (10) / MRU. p. 31. ISSN 2029-1701

³ D.Seniutienė. Migration processes of accession to the Schengen Area/ Security of Society and Public Order : Proceedings of scientific articles (4) / MRU. p. 186-201. ISSN 2029-1701

Though the right of free movement enshrined in the EU is founded, but it has required people to ensure a safe built environment and create an effective mechanism to control the external borders. In order to speed up the freedom of movement of the implementation, on 14 June 1985⁴ German Chancellor Helmut Kohl and French President Francois Mitterand's initiative, Belgium, Luxembourg, the Netherlands, France and the Federal Republic of Germany in Schengen (Luxembourg) signed the Agreement for the gradual abolition of controls at their common (internal) borders. The Schengen Convention provides a common external border controls, common visa and asylum policy, police and customs co-operation rules and security measures.

Europe is not the same place it was 50 years ago, and nor is the rest of the world.

In a constantly changing, ever more interconnected world, Europe is grappling with new issues: globalisation, demographic shifts, climate change, the need for sustainable energy sources and new security threats. These are the challenges facing Europe in the 21st century.

Borders count for very little in the light of these challenges. The EU countries cannot meet them alone.

Topicality of the theme shows that the biggest difficulty we face is still responding to any changes in the fight against crime and illegal immigration, the development of the European area of justice, improving the safety of all persons using the risk of serious crime detection tools, as well as ensuring a proper balance between security and privacy. This requires EU Member States to mobilize forces.

The object of research - possible areas of cooperation of the law enforcement authorities, eliminating threats to regional security in the context of globalization.

Aim of the article - to analyze the European Union's legal framework provisions, to assess the impact of globalization on regional security.

In order to answer the problem of the subject, the article used to study the methods of analysis, analogy, generalization, analytical, systematic methods. The basic method – the study the scientific references, it is a collection of data from the scientific references and EU law.

---

⁴ The Schengen Agreement is a treaty signed on 14 June 1985 near the town of Schengen in Luxembourg, between five of the ten member states of the European Economic Community. It was supplemented by the Convention implementing the Schengen Agreement five years later. Together these treaties created Europe's borderless Schengen Area, which operates very much like a single state for international travel with external border controls for travellers travelling in and out of the area, but with no internal border controls. EU OL L 239, 22/09/2000.

FREEDOM, SECURITY AND JUSTICE IN EUROPE

The international and regional framework which makes the prioritization of defense policy and national security has changed radically since the end of the Cold War, particularly after September 11th, 2001. The uncertainty and instability become the main features of international politics, marked by the emergence of new risks and new threats, which represent new obligations for States who identify themselves as responsible members of the international community⁵.

The development of a particular police event or other nature in a faraway country, has immediate impact in the country due to the massive display of its effects, through the media and the feeling of insecurity that causes on the common citizen. The "reconceptualization of security forces to recognize the presence of strangers as a defining element of contemporary societies, who do not identify with the dominant speeches and, therefore, can be seen as instability factors (...) "⁶.

Europe has been the most attractive continent in the world throughout the twentieth century the scene of migratory movements of great intensity, as exemplified by the forced migration and ethnic movements in the first half of the century XX and intra-European migration north towards south the mid-70s⁷. Today, migrations represent an essential component of European population growth, helping to retard the harmful effects of aging.

Population pressure, poverty in the South, tensions between the dynamics of integration and fragmentation and the scarcity of natural resources are matters for consideration under the current policy and strategic framework⁸.

The phenomenon of globalization, associated with the free movement of persons and property, led to the establishment of priorities including the need to produce policies, able to unite all the concerns inherent in this phenomenon⁹.

Going back to the 19th century, we find that the rights of citizens of today, have no comparison with the existing at that time, nor with the immediate postwar period. The nation-

---

⁵Oliveira P., *O Imigrante Tipo em Portugal: Definições Conceptuais e Metodologias de Abordagem*, Dissertação de Mestrado em CPRI – Globalização e Ambiente, FCSH – UNL, 2009

⁶Rodrigues T., *Dinâmicas Migratórias e Riscos de Segurança em Portugal*, IDN cadernos, No. 2, Lisboa, 2010: 34

⁷Rodrigues T. et alii, *Regionalidade Demográfica e Diversidade Social*, Porto, Ed. Afrontamento, 2009

⁸Viana R., in Silverio P.J.A., *O Conceito de Segurança da Nova Ordem Internacional*, Relatório Final da Pós-Graduação em Direito e Segurança, UNL-IESM, 2007

⁹Oliveira P., *O Imigrante Tipo em Portugal: Definições Conceptuais e Metodologias de Abordagem*, Dissertação de Mestrado em CPRI – Globalização e Ambiente, FCSH – UNL, 2009: 10

states were forced to reframe their traditional citizenship policies, due to the growth of economic and policy migrations in the late eighties and throughout the nineties¹⁰.

As a result of global free trade and capital flows, economic rights were extended to non-resident and resident non-nationals, such as contract workers for a certain period of time. Moreover, the limit of political rights became increasingly blurred with the emergence of dual nationality and length of the voting rights of expatriates first and even second-generation¹¹. Successive waves of immigration have produced multicultural policies that have forced states to develop new definitions of citizenship and political and social rights¹².

In 1990, there was the Intergovernmental Conference which reviewed the Maastricht Treaty¹³, providing for a new citizenship, "Citizenship of the Union", including the following principles:

- The European Union citizens are nationals of EU Member States ("Citizenship of the Union shall complement and not replace national citizenship");

- The European Union citizens have the right to reside anywhere in the EU;

- European Union citizens have the right to elect and be elected in local elections, wherever they reside in the European Union.

- Citizens of EU in third countries are entitled to consular protection by the embassy of any EU member state.

- The European Union citizens have the right to petition the European Parliament and write to any institution in any official language of the European Union.

However, this did not mean that all citizens have equal rights in all Member States. Each Member State has its own set of civil, economic, political and social rights being selectively granted to citizens of other Member States. For example, citizens of a Member State, can not vote in national elections in another Member State. Moreover, and still giving as an example, a citizen of ethnic minority residing in another Member State, has not the same right of equality, as the national minorities of that State. On the other hand, the rights of EU citizenship only effectively apply to EU citizens, because they decide who is the EU citizen,

---

¹⁰ Brubaker, Habermas, Hollifield, Favell in Hix S., *The Political System of the European Union*; The European Union series, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

¹¹ Hix S., *The Political System of the European Union*; The European Union series, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

¹² Kymlicka in Hix S., *The Political System of the European Union*; The European Union series, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

¹³ The Treaty of European Union (Maastricht Treaty) Official Journal C, 2002-12-24, No. 325-5

and therefore who has access to economic and political rights granted under the Treaty on European Union¹⁴.

The state is no longer an autonomous and independent organization, constituted only by its people, closed in itself. Speaking of rights, participation and representation in politics, are in fact issues that go beyond national citizenship, breaking definitively with the classical order and formal nation-state¹⁵.

The European Union policies on citizens' rights and internal security are divided into four major categories:

- Free movement of persons among Member States of the European Union, ranging from the right to work and residence until the removal of border controls among these Member States.

- Fundamental rights of citizens of the European Union (EU) in other EU Member States, such as the right to equality in economic, political and civil rights.

- Immigration and asylum, policies involving cooperation on refugees matters and common policies regarding nationals of third countries.

- The police and judicial cooperation to combat drug trafficking, terrorist activities, cross-border crime and illegal immigration.¹⁶

In fact we are dealing with two large universes. The first two concern the rights of EU citizens who move between and / or living in other member states of the European Union. The last two reflect how the Member States and EU institutions decide on the access to national citizenship rights and the European Union, and how these rights should be guaranteed and protected.

The Treaty of Rome introduced a structural right of citizenship, the right of citizens of a Member State may seek employment in any of the other Member States, contributing with this measure, to remove all physical barriers, allowing the movement of people and goods. Subsequently, the Treaty of Maastricht added the "third pillar of the European Union," also called "justice and home affairs", which provides for and regulates the free movement of persons, establishing policies on immigration and police and judicial cooperation. The big

---

¹⁴ Hix S., *The Political System of the European Union; The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

¹⁵ Soysal in Hix S., *The Political System of the European Union; The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005:164

¹⁶ Seniutienė D., Greičius S., *The Schengen Convention influence on Lithuanian Border Organization – Jurisprudencija* 73 (65), Vilnius 2005, ISSN 1392-6195

change occurs with the entry into force of the Amsterdam Treaty¹⁷ in May 1999, adding a new Title (IV) to the Treaty on European Union, with the goal of creating an area of freedom, security and justice. For the implementation and consolidation of this new amendment, the governments of the Member States met, respectively, in December 1998 and October 1999, the European Council in Vienna and Temple, where defined a plan that consisted of a "space of freedom" covering the free movement of persons, combating all forms of discrimination and protection of fundamental rights.

It was defined a "security zone", as a common policy to combat trafficking in human beings, weapons, drug trafficking, corruption, fraud and terrorism. Today there is talk of super-terrorism, in which there are large-scale suicide actions: biological terrorism, chemical terrorism and nuclear terrorism. "It's a new designation created by the work of the same name written by Yonah Alexander and Milton Hoenig¹⁸ and refers to a new phase of terror covering advanced media increasingly powerful and lethal, including biological, chemical and nuclear design and implementation of transnational, corresponding to the late twentieth and early twenty-first century, ie the period after the Cold War and thus the phase of monopoly on globalization"¹⁹.

And finally, a "judicial area", as it provides equal access for all EU citizens to justice, cooperation between the authorities of the Member States in civil issues as well as minimum standards and common to all Member States, in the definition of unlawful and criminal behaviours their procedures and condemnation.

THE FREE MOVEMENT OF PERSONS

The Treaty of Rome established the free movement of persons, based on the fundamental objectives of the European Economic Community. However, these rights do not fully apply to nationals of third countries, even if they are married to EU citizens²⁰. Secondly, the Treaty of Rome made it possible for any Member State to refuse entry of another citizen of the U.S., for reasons related to threat to national security, public health or public order. Based on this pleading, the Member States maintained their border controls within the European Union. Later, in 1985, Member States approved a document entitled "Completing

---

¹⁷ Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and related acts, Official Journal C 340, 10 November 1997

¹⁸ Hix S., *The Political System of the European Union; The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

¹⁹ Lara A. de S., *O terrorismo e a Ideologia do Ocidente*, Ed Almedina, Coimbra: 2007: 66

²⁰ Barret in Hix S., *The Political System of the European Union; The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

the Internal Market" (European Commission, 1985), which suggests the complete elimination of internal border controls from December 1992. However, several measures were taken by the Council to remove controls on the free movement of goods by that date, however little has been done in the removal of controls on the free movement of people, because most Member States were reluctant to remove these controls without harmonized rules, such as visa requirements and common policies on asylum. Due to the requirement of unanimity, the Council failed to reach agreement on such rules at that time. Meanwhile France, Germany, Belgium, Netherlands and Luxembourg in 1985 signed the Schengen Agreement that provides for the elimination of border controls between signatory states. The intent of the Schengen Agreement was to create an area without travel restrictions, in which border controls between participating countries were eliminated and there was greater cooperation in combating transnational crime. Later the Schengen Agreement was incorporated into cooperation agreements with the EU that currently includes all EU countries except Ireland, Cyprus, Romania, Bulgaria and the UK.

Since 1954, all Nordic countries are members of the Passport Union of the Nordic countries, which also provides an area without travel restrictions which include Iceland, Denmark, Sweden, Finland and Norway. When the Nordic countries-EU members - Denmark, Sweden and Finland - have joined the Schengen agreement, Norway and Iceland had to enter into an agreement with the Schengen countries in order to retain the Union of the Nordic Passport.

In 1999, Norway therefore concluded an agreement with the EU on its association with the Schengen Agreement. This agreement allowed Norway to take part in the planning of new laws on the implementation, application and further development of the Schengen acquis (the whole set of agreements and legislation relating to the Schengen system). In order to create an area with a common external border and no internal border controls, all participating countries establish similar requirements for entry. This means, for example, that must have common rules on visa requirements for nationals of third countries. On the other hand, the visitor visas are generally valid in all countries Schengen. Moreover, all countries included in the Agreement, must rely on the ability of other countries to carry out satisfactory border controls.

The Schengen acquis also provides for cooperation between police authorities of the participating countries. The Schengen Information System (SIS), a joint information system,

allows the police to the Schengen countries to issue communications concerning wanted criminals, missing persons and stolen property.

This system centralizes two broad categories of information relating to a vehicle or other objects sought and on people. For the latter, the SIS contains data relating to persons wanted for arrest and extradition, persons not nationals of a Member State of Schengen, whom are refused entry into the Schengen area, missing persons or to be placed under protection, people sought by judicial authorities in connection with criminal proceedings, persons under discreet surveillance or specific checks. SIS can also include the name of the owner of stolen goods, that in criminal proceedings, as well as the driver of the vehicle and its occupants under surveillance.

In the SIS fit into other data types, including those related to arrests for extradition purposes, like in case of loss, search for minors or persons who should be interned following a decision by a competent authority, not admitted to the territory under an administrative or judicial decision taken in accordance with national procedural rules, or on a public or national security threat, or failure to comply with the standards for entry and stay of foreigners, with the arrest to be brought to justice, even as a witness in criminal proceedings or to comply with a term of imprisonment.

The European Council has become the main executive body on the application of Schengen rules.

IMMIGRATION AND ASYLUM

The Maastricht Treaty brought together immigration policies, police and judicial cooperation, ensuring that these issues should not be treated as rights and freedoms of citizens, but as issues related to security. The regular meetings of the political sphere between the ministers of justice and home affairs, tended to produce non-binding resolutions and recommendations, instead of consolidating and effective joint actions or decisions²¹. The easing of travel restrictions on third-country nationals to study in the European Union, a transit visa system common to all Member States, a uniform format for residence permits and burden sharing with regard to admission and residence of refugees, were some of the few joint actions of major reference²².

---

²¹ Guild and Niessen in Hix S., *The Political System of the European Union*; *The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

²² Hix S., *The Political System of the European Union*; *The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

In October 1999 and in line with the goals of the Amsterdam Treaty, the Tampere European Council defined the following basic elements of European immigration policy:

- Comprehensive approach to the management of migration (the police must cover migration meeting the needs of the European economy as well as the protection of asylum).
- Nationals of third countries should, when possible, have equivalent rights to nationals of the Member State in which they live.
- Creation of partnerships with the origine countries including policies of co-development.
- Need for a common asylum policy that fully respects the terms of the Geneva Convention and the obligations of Member States under international treaties.

Between 2000 and 2001, the Commission issued a series of legislative proposals, such as common rules for non-EU citizens working in the EU, the right of third country nationals to family reunification programs and technical and financial assistance to third countries on immigration and asylum. Also adopted a directive that established minimum standards for temporary protection of displaced persons on grounds relating to environmental disasters, persecutions on political or economic reasons. Later, in January 2003, the Council adopted a Directive laying down minimum standards of reception for asylum seekers. In June 2008 the Commission adopted an Action Plan on Asylum, which provides and clearly defines the way it was intended to give the asylum policy of the European Union .

The European Union can now define how the Member States grant asylum and temporary protection visas to nationals of third countries.

THE GROWTH OF INTERNATIONAL MIGRATION AND ITS CONSEQUENS

Most Western European states have felt some difficulty since 1980, to prevent the entry of asylum seekers, refugees for economic and political and illegal immigrants, why is recognized today the European continent, the continent as a multiethnic. In the mid nineties, 6% of EU residents were racial minorities, ethnic or religious. In the 90s, Europe became embroiled in a wave of asylum demands for political reasons, and especially war-related economic problems of citizens from the former Yugoslavia, Ethiopia, Somalia, Afghanistan and the region Great Lakes, especially in Burundi and Rwanda²³ (Hix, 2005). It is estimated that in 2001 alone, the Union has registered a total of 366,269 asylum applications in greater numbers requested to Germany with 88,363, followed by Britain with 70,135 requests. Today,

---

²³ Hix S., *The Political System of the European Union; The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

Europe is home to approximately 8% of indigenous and about 6.5% of minorities in immigration status. In response to changing patterns of global migration, European governments have chosen to promote policies of social integration of minority populations through the application of the principle of equal opportunities, the greater proximity and greater control of immigration and asylum. In the 1990s, organized crime also increased in the European Union²⁴. Environmental crime, money laundering, corruption, drug trafficking and terrorism are issues that are part of organized crime that usually occurs in areas outside our borders²⁵.

At the beginning of the century. XXI, has witnessed a growing internationalization of organized crime, with profits obtained of crime committed in another state, contributing to this, the increasing mobility of its authors. It also helped not only the development of technological means, but also the abolition of frontiers in the field of customs control and movement of people²⁶.

The absence of border controls within the internal market, has not facilitated the increase of migration and organized crime. The increased migration of fact, when there was the collapse of communism, the Balkan wars and crises in North, East and Central Africa. Similarly, organized crime in Europe is linked to the globalization of capital flows and national policies practiced by the various EU Member States, especially as regards the liberalization of laws on soft drugs like cannabis. The lack of physical controls on the movement of goods, services and people, has made it difficult for national governments, the pursuit of independent policies to control migration and international crime.

The changing nature of European society and cross-border crime, made the European Union created by Decision 2007/125/JHA of the Council for the period 2007 to 2013, a specific program "Prevention, Preparation and Consequence Management on terrorism "as part of the" Safety and protection of freedoms ", to support projects on preventing and combating crime, organized or not. This program has as main objective to prevent and combat crime, including terrorism, drug trafficking, human trafficking, arms trafficking, corruption and fraud. It includes five major areas: crime prevention, law enforcement, protection and support to witnesses and protection of victims. It aims to develop greater coordination and

---

²⁴ Hix S., *The Political System of the European Union; The European Union series*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005

²⁵ Teixeira N.S. (Coord) – *Estudo para a Reforma do Modelo de Organizacao do Sistema de Suguranca Interna*, in *Relatorio Preliminar*. Instituto Portugues de Relacoes Internacionas (IPRI) , Universidade Nova de Lisboa, Lisboa 2006: 25

²⁶ Rodrigues T. et alii, *Regionalidade Demografica e Diversidade Social*, Porto, Ed. Afrontamento, 2009

cooperation between various authorities and bodies of the EU, to promote best practices on protection of victims and witnesses and to develop an integrated and closer, strategies for preventing and combating crime, ensuring greater security in Europe.

CONCLUSIONS

Schengen area - is an important achievement in the development of Europe as an area of open borders. Freedom of movement means that each person is entitled to cross the internal borders at any point and no border checks are needed. The refusal of border checks at internal borders necessarily means a lack of security, since the Member States lose an important national tool to control people coming into the country, establishing their identity.

What the future will bring as regards law enforcement authorities cooperation is difficult to predict. Given that globalisation is more likely to increase overall in many areas rather than decrease, there is every reason to assume that the globalisation of law enforcement authorities cooperation will also continue. This will in the first instance involve the expansion and refinement of the existing types of cooperation. This is because the EU Treaty offers opportunities to organise law enforcement authorities cooperation not only from a more operation point of view than at present but also to make it more mandatory for the Member States.

One of the core objectives of the European Union is to provide its citizens with a high level of security within an area of freedom, security and justice. That objective is to be achieved by preventing and combating crime through closer cooperation between law enforcement authorities in the Member States, while respecting the principles and rules relating to human rights, fundamental freedoms and the rule of law on which the Union is founded and which are common to the Member States.

REFERENCES

1. Apap J. Justice and Home Affairs in the E.U. Anderson M. The Transformation of Border Controls: What is different about Europe? – Great Britain: MGP Books Ltd, 200. P.291.
2. Barret in Hix S., The Political System of the European Union; The European Union series,ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005
3. Brubaker, Habermas, Hollifield, Favell in Hix S., The Political System of the European Union; The European Union series,ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005
4. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Area of Freedom, Security and Justice: Assessment of the Tampere programme and future orientations, COM(2004) 4002
5. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Enhancing police and customs co-operation in the European Union, COM (2004)

6. Convention applying the Schengen agreement of 14 June 1985 between the governments of the states of the Benelux economic union, the federal republic of Germany and the French republic, on the gradual abolition of checks at their common borders, Rom 19 June 1990. <http://www.hri.org/docs/Schengen90/>, (2012-09-18)
7. Fijnaut Cyrille, The globalisation of police and judicial cooperation: drives, substance and organisational arrangements, political complications: IPA, 2009
8. Greičius S., Pranevičienė B. Challenges to Lithuanian national security: Security of Society and Public Order : Proceedings of scientific articles (10) / MRU. p. 31. ISSN 2029-1701
9. Guild and Niessen in Hix S., The Political System of the European Union; The European Union series, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005
10. Hague Programme for strengthening freedom, security and justice in the European Union, approved by the European Council at its meeting on 5 November 2004 (16054/04 JAI 559)
11. Hix S., The Political System of the European Union; The European Union series, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005
12. Kymlicka in Hix S., The Political System of the European Union; The European Union series, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005
13. Lara A. de S., O terrorismo e a Ideologia do Ocidente, Ed Almedina, Coimbra: 2007: 66
14. Marenin O., Akgul A. “Theorizing Transnational Cooperation on the Police and Intelligence Fields of Security,” in Ersel Aydinli, ed. Emerging Transnational (In) security Governance: A Statist-Transnational Approach, New York: Routledge, 2010
15. Oliveira P., O Imigrante Tipo em Portugal: Definições Conceptuais e Metodologias de Abordagem, Dissertação de Mestrado em CPRI – Globalização e Ambiente, FCSH – UNL, 2009
16. Rodrigues T., Dinâmicas Migratorias e Riscos de Segurança em Portugal, IDN cadernos, No. 2, Lisboa, 2010: 34
17. Rodrigues T. et alii, Regionalidade Demográfica e Diversidade Social, Porto, Ed. Afrontamento, 2009
18. Seniutienė D., Greičius S., The Schengen Convention influence on Lithuanian Border Organization – Jurisprudencija 73 (65), Vilnius 2005, ISSN 1392-6195
19. Seniutienė D., Migration processes of accession to the Schengen Area/ Security of Society and Public Order : Proceedings of scientific articles (4) / MRU. p. 186-201. ISSN 2029-1701
20. Soysal in Hix S., The Political System of the European Union; The European Union series, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005: 164
21. Teixeira N.S. (Coord) – Estudo para a Reforma do Modelo de Organização do Sistema de Segurança Interna, in Relatório Preliminar. Instituto Português de Relações Internacionais (IPRI), Universidade Nova de Lisboa, Lisboa 2006: 25
22. The Schengen Agreement is a treaty signed on 14 June 1985 near the town of Schengen in Luxembourg, between five of the ten member states of the European Economic Community. It was supplemented by the Convention implementing the Schengen Agreement five years later. Together these treaties created Europe's borderless Schengen Area, which operates very much like a single state for international travel with external border controls for travellers travelling in and out of the area, but with no internal border controls. EU OL L 239, 22/09/2000.
23. The Treaty of European Union (Maastricht Treaty) Official Journal C, 2002-12-24, No. 325-5
24. The Treaty of Lisbon Official Journal C 306, 2007
25. Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and related acts, Official Journal C 340, 10 November 1997
26. Viana R., in Silverio P.J.A., O Conceito de Segurança da Nova Ordem Internacional, Relatório Final da Pós-Graduação em Direito e Segurança, UNL-IESM, 2007

IŠŠŪKIAI REGIONINIAM SAUGUMUI**Danguolė Seniutienė***
Mykolo Romerio universitetas**Paulo Fernando Violante De Oliveira ****
Lusófonos humanitarinių technologijų universitetas**S a n t r a u k a**

Straipsnyje pristatomos aktualios problemos, susijusios su regioniniu saugumu, kurios atsirado Europos Sąjungoje, bei Šengeno erdvėje globalizacijos proceso įtakoje.

Šio straipsnio tikslas atskleisti pagrindines grėsmes kylančias regioniniam saugumui ir ieškoma pasiūlimų teisėsaugos institucijų veiklos bendram koordinavimui, aptariamoms prioritetinėms bendradarbiavimo kryptys.

Europos Sąjungoje palaipsniui sukurta didžiulė valstybių sienų nevaržoma erdvė, kurioje žmonės gali judėti netrukdomi pasienio kontrolės. Viena iš kertinių ES suteikiamų privilegijų yra ES piliečiams įtvirtinta laisvo judėjimo teisė.

Nors laisvo judėjimo teisė įteisinta nuo ES įkūrimo, tačiau jai įgyvendinti reikėjo užtikrinti žmonėms saugią vidinę aplinką ir sukurti veiksmingą mechanizmą, kuris padėtų kontroliuoti išorines sienas. Siekdamas paspartinti laisvo asmenų judėjimo principo įgyvendinimą, 1985 m. birželio 14 d. Vokietijos kanclerio Helmuto Kolio ir Prancūzijos prezidento Fransua Miterano iniciatyva, Belgija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietijos Federacinė Respublika Šengeno mieste (Liuksemburgas) pasirašė Susitarimą dėl laipsniško kontrolės panaikinimo prie bendrų sienų. 1990 metų birželio 19 dieną tos pačios Susitariančios šalys pasirašė papildomą sutartį, taip vadinamą Šengeno konvenciją, dėl 1985 metų susitarimo įgyvendinimo, kur numatytos bendros išorinių sienų kontrolės, vizų išdavimo ir prieglobsčio teikimo, policijos ir muitinės bendradarbiavimo taisyklės bei saugumo užtikrinimo priemonės.

Temos aktualumą rodo tai, jog didžiausias sunkumas, su kuriuo susiduriame, tebėra reagavimas į globalizacinius pokyčius kovojant su nusikalstamumu ir nelegalia imigracija, plėtojant Europos teisingumo erdvę, gerinant visų asmenų saugumą pasitelkiant terorizmo ir sunkių nusikaltimų pavojų nustatymo priemones, taip pat užtikrinant tinkamą saugumo ir privatumo pusiausvyrą. Tam reikalinga sutelkti EU valstybių narių pajėgas.

Siekiant atsakyti į temos problematiką, straipsnyje naudojami tyrimo metodai: analizės, analogijos, apibendrinimo, analitinis, sisteminis metodai. Pagrindinis metodas – mokslinės literatūros analizė, tai yra duomenų rinkimas iš mokslinės literatūros, nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų.

Pagrindinės sąvokos: Europos Sąjunga, regioninis saugumas, tarptautinės organizacijos, globalizacija, teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas.

Danguolė Seniutienė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorė, vyresnioji inspektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Danguolė Seniutienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of State Border Guard Security, lektor, head insspector. Research interests: public law, public security.

Paulo Fernando Violante De Oliveira **, Lusófonos humanitarinių technologijų universitetas. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogiškieji ištekliai, multikultūralizmas, visuomenės saugumas.

Paulo Fernando Violante De Oliveira **, Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias. Research interests: human resources, multiculturalism, Public Safety.

ŠENGENO INFORMACINĖ SISTEMA – KOMPONENTAS, UŽTIKRINANTIS VISUOMENĖS SAUGUMĄ

Danguolė Seniutienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 8 37303640
El. paštas : dseniutiene@mruni.eu*

Linas Ubartas*

*Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos Pagėgių rinktinė
Klaipėdos g. 16, LT-99290 Pagėgiai
El. paštas: linas_ubartas@yahoo.com*

Anotacija. Šengeno konvencijoje numatyta įkurti Šengeno informacinę sistemą (toliau – SIS) – vieną iš svarbiausių priemonių, kompensuojančių asmenų kontrolės prie vidinių sienų panaikinimą, kurios paskirtis – sudaryti sąlygas Šengeno valstybių paskirtoms institucijoms automatizuotos paieškos būdu bendrų išteklių duomenų bazėje naudotis vienodos formos pranešimais apie asmenis, daiktus, atliekant asmenų kontrolę prie išorinių sienų, taip pat įgyvendinant kitas policijos ir muitinės procedūras, išduodant vizas, leidimus gyventi, dirbti bei įgyvendinti Šengeno konvencijos nuostatas dėl asmenų judėjimo. Dalyvaujančios valstybės daro įrašus, vadinamus perspėjimais, apie ieškomus ir dingusius asmenis, pamestą bei pavogtą turtą ir draudimus atvykti. Ja gali nedelsdami ir tiesiogiai pasinaudoti visi gatvėse patruliuojantys pasienio, policijos pareigūnai ir kiti teisėsaugos pareigūnai bei institucijos, kuriems ši informacija reikalinga jų funkcijoms atlikti užtikrinant teisėtvarką ir kovojant su nusikalstamumu. Straipsnyje analizuojama Šengeno sutarties nuostatos dėl SIS, nacionalinės SIS situacija ir kūrimosi tendencijos, atskleidžiamos problemos, susijusios su SIS II¹ kūrimu.

Pagrindinės sąvokos: Europos Sąjunga, Šengeno informacinė sistema, Šengeno erdvė, Šengeno *acquis*.

ĮVADAS

Europos Sąjungoje (toliau - ES) palaiapsniui sukurta didžiulė valstybių sienų nevaržoma erdvė, kurioje žmonės gali judėti netrukdomi pasienio kontrolės. Viena iš kertinių ES suteikiamų privilegijų yra ES piliečiams įtvirtinta laisvo judėjimo teisė.

Nors laisvo judėjimo teisė įteisinta nuo ES įkūrimo, tačiau jai įgyvendinti reikėjo užtikrinti žmonėms saugią vidinę aplinką ir sukurti veiksmingą mechanizmą, kuris padėtų kontroliuoti išorines sienas. Siekdamas paspartinti laisvo asmenų judėjimo principo įgyvendinimą, 1985 m. birželio 14 d. Vokietijos kanclerio Helmuto Kolio ir Prancūzijos prezidento Fransua Miterano iniciatyva, Belgija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir

¹ SIS II – nauja antros kartos Šengeno informacinė sistema su išplėtotomis naujomis savybėmis: išplėsta prieiga prie SIS (Europolai, Eurojust, valstybių prokurorai, transporto priemonių registracijos institucijos), perspėjimų tarpusavio susiejimas, papildymas naujomis duomenų kategorijomis, įskaitant biometrinius duomenis (pirštų atspaudus ir nuotraukas) bei techninė platforma, kuria bus dalijamasi su Vizų informacine sistema.

Vokietijos Federacinė Respublika Šengeno mieste (Liuksemburgas) pasirašė Susitarimą² dėl laipsniško kontrolės panaikinimo prie bendrų sienų. 1990 metų birželio 19 dieną tos pačios Susitariančios šalys pasirašė papildomą sutartį, taip vadinamą Šengeno konvenciją³, dėl 1985 metų susitarimo įgyvendinimo, kur numatytos bendros išorinių sienų kontrolės, vizų išdavimo ir prieglobsčio teikimo, policijos ir muitinės bendradarbiavimo taisyklės bei saugumo užtikrinimo priemonės. Viena iš tokių Šengeno konvencijoje numatytų priemonių yra taip vadinama Šengeno informacinė sistema.

Šengeno informacinė sistemos tikslas yra Šengeno šalių teritorijoje užtikrinti viešąją tvarką bei saugumą, o taip pat ir valstybės saugumą, pasinaudojant šia sistema perduodant informaciją. Lietuvoje realus vartotojų (policijos, pasienio, migracijos, konsulinių įstaigų) darbas su Šengeno informacine sistema prasidėjo nuo 2007 rugsėjo 1 dienos, šis sprendimas yra laikinas iki tol, kol bus įdiegta antros kartos Šengeno informacinė sistema SIS II.

Temos aktualumą rodo tai, jog didžiausias sunkumas, su kuriuo susiduriame, tebėra reagavimas į visus pokyčius kovojant su nusikalstamumu ir nelegalia imigracija, plėtojant Europos teisingumo erdvę, gerinant visų asmenų saugumą pasitelkiant terorizmo ir sunkių nusikaltimų pavojų nustatymo priemones, taip pat užtikrinant tinkamą saugumo ir privatumo pusiausvyrą.

Kita problema ta, kad yra nuomonių teigiančių, jog SIS riboja, varžo migracijos procesus ir gali būti naudojama kaip sekimo priemonė. Šiuo metu susiduriama su dviem dideliais sunkumais: Šengeno erdvės plėtra, dėl kurios išryškėja geresnio visų Šengeno valstybių veiklos derinimo poreikis, ir antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) kūrimas, įskaitant sudėtingą duomenų perkėlimo iš senosios sistemos į naująją procesą. Naujos kartos SIS sukūrimas atveria galimybes naujoms valstybėms narėms integruotis į Šengeno erdvę.

Tyrimo objektas – Šengeno informacinės sistemos, kaip vienos iš saugumo deficitą kompensuojančių priemonių, reglamentavimas ES ir nacionalinėje teisėje.

Straipsnio tikslas - išanalizuoti Europos Sąjungos, bei Lietuvos teisinės bazės nuostatas, įvertinti Šengeno informacinės sistemos įtaką visuomenės saugumui.

Siekiant atsakyti į temos problematiką, straipsnyje naudojami tyrimo metodai: analizės, analogijos, apibendrinimo, analitinis, sisteminis metodai. Pagrindinis metodas – mokslinės

---

² Susitarimas tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių, dėl laipsniško jų bendrų sienų panaikinimo // OL L 239 2000.

³ Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 1985 m. birželio 14 d. sudaryto tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių, dėl laipsniško jų bendrų sienų panaikinimo. Europos Sąjungos oficialus leidinys L 239, 22/09/2000.

literatūros analizė, tai yra duomenų rinkimas iš mokslinės literatūros, nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų.

KONTROLĖS PRIE VIDINIŲ SIENŲ PANAIKINIMAS IR SUMAŽĖJUSIO SAUGUMO PROBLEMA

ES valstybės narės remdamosi Šengeno susitarimu plėtoja bendrą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. Laisvas asmenų judėjimas reiškia, kad asmenys įgyja teisę vidines sienas kirsti bet kurioje vietoje ir pasienio tikrinimai jiems nėra atliekami. Liko tik viena išlyga, kad valstybės narės pasilieka teisę esant tam tikroms sąlygoms (kilus grėsmei valstybės saugumui ar viešajai tvarkai, pvz., kilus pabėgėlių antplūdžio pavojui) tam tikram laikui sugrąžinti pasienio kontrolės procedūras⁴. Pasienio tikrinių prie vidinių sienų atsisakymas neišvengiamai reiškia saugumo stoką, nes valstybės narės praranda svarbią nacionalinę priemonę, leidžiančią kontroliuoti į šalį atvykstančius asmenis, nustatyti jų tapatybę. Kaip teigia M. Andersonas, saugumas iš esmės pasikeitė, kai sienos iš išorinių tapo vidinėmis⁵. Tai reiškia, kad būtina imtis veiksmų užtikrinti valstybės saugumą, nes jis sumažėjo Lietuvos Respublikai panaikinus vidinių sienų kontrolę su kaimyninėmis valstybėmis. Nusikaltėliai šioje erdvėje gali judėti taip pat, kaip ir įstatymus gerbiantys piliečiai.

1990 m. Konvencija dėl 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimo dėl laipsniškai bendrų sienų kontrolės panaikino įgyvendinimo (toliau – Šengeno konvencija), integruota į ES teisinę sistemą prie ES Sutarties Steigimo ir Europos Bendrijos Steigimo Sutarties pridėtu protokolu, nustatė naujas valstybių narių teisėsaugos tarnybų bendradarbiavimo formas, siekiant padidinti saugumą panaikinus kontrolę prie bendrų Šengeno valstybių narių sienų. Į Šengeno *aquis* įtraukti specialūs reikalavimai, veiklos metodai ir instrukcijos valstybių narių vidiniam saugumui užtikrinti. Be jų, valstybės narės gali taikyti kitas, jų nuomone, sienų saugumui užtikrinti reikalingas nacionalines priemones. Šengeno *aquis* valstybės narės turi įpareigojančią galią, jo taikymas valstybėse narėse nuolat vertinamas. Pagal Šengeno *aquis*, į sienų saugumą reikia žiūrėti kaip į daugiapakopę atskirų zonų sistemą, kurios kiekvienoje grandyje siekiama to paties tikslo. Svarbiausi elementai būtų sisteminga vizų išdavimo praktika, efektyvi išorinių sienų kontrolė, šalies viduje vykdoma užsieniečių kontrolė ir žinybinis bendradarbiavimas nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu.

⁴ Europos Sąjunga iš arčiau. Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė. Vilnius, 2000. P.73.

⁵ Apap J. Justice and Home Affairs in the E.U. Anderson M. The Transformation of Border Controls: What is different about Europe? – Great Britain: MGP Books Ltd, 2000. P.291.

PAGRINDINĖS NUOSTATOS DĖL ŠENGENO INFORMACINĖS SISTEMOS

Kad būtų palaiapsniui sukurta laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė, reikia sukurti erdvę be vidinių sienų. Šiuo tikslu Europos Bendrijos steigimo sutarties⁶ 61 straipsnyje reikalaujama priimti priemones, kuriomis siekiama užtikrinti laisvą asmenų judėjimą pagal EB sutarties 14 str. ir kartu tiesiogiai susijusias gretutines išorės sienų kontrolei, prieglobsčio suteikimui ir imigracijai skirtas priemones bei prevencijos ir kovos su nusikalstamumu priemones.

Kaip jau minėta, 1985 m. Šengeno susitarimas numatė laipsnišką perėjimą prie laisvo asmenų, prekių ir paslaugų judėjimo bei sienų panaikinimo tarp Europos Bendrijos valstybių. Susitarimu buvo numatytos ir priemonės, kurios turėjo būti įgyvendintos užtikrinant visuomenės saugumą, tačiau panaikinus sienų kontrolę, atsirado nenumatytos praktinio pobūdžio problemos. Pažymėtina, kad šio darbo kontekste yra svarbios dvi problemos.

Pirmoji susijusi su informacijos tarp toli viena nuo kitos esančių sienų apsaugos tarnybų kaita. Kadangi saugomos tik išorinės Šengeno valstybių sienos, šią apsaugą vykdo skirtingų valstybių sienų apsaugos tarnybos, pavyzdžiui Suomijos ir Ispanijos. Buvo ieškomas optimalus informacinių srautų valdymo variantas ir sukurta SIS su centru Strasbūre. Uždavinių gausa parodė, kad informacinė sistema turi apimti ne tik policiją, bet ir kitas institucijas, kaip antai administraciją (migracija, prieglobsčio klausimai), muitines, prokuratūrą, todėl atsirado poreikis išplėsti gaunamos ir siunčiamos informacijos subjektų ratą. Tai pareikalavo papildomų Sąjungos narių investicijų nacionalinių informacinių sistemų kūrimui ar restruktūrizavimui bei jų integravimui į visumą⁷.

Antroji problema susijusi su nevienoda Europos Bendrijos valstybių geografine padėtimi. Štai Didžiosios Britanijos ir Airijos teritorijos yra salose, todėl jos neturi vidinių Bendrijos sienų. Prisijungimas prie Šengeno susitarimo šioms valstybėms nebuvo aktualus, nes sutartyje numatomos priemonės negalėjo realiai sustabdyti nelegalios migracijos į Britų salyną. Antra vertus, šiose valstybėse, siekiant perspėti apie nuolat pasikartojančius teroro aktus, buvo sukurta labai brangiai kainavusi speciali stebėjimo ir informacijos valdymo sistema. Prisiimti papildomų finansinių ar administracinių išpareigojimų, susijusių su dalyvavimu SIS, šios šalys nenorėjo. Todėl, jos nacionalinius poreikius patenkina tarptautine informacija, gaunama Interpolo kanalais⁸.

---

⁶ Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis//Valstybės Žinios 2004, Nr.2-2

⁷ Žeruolis D., Vareikis E., Šakočius A. ir kt. Europos Sąjunga: institucinė sąranga ir politikos aktualijos. Vilnius, 2000. P.86.

⁸ Žeruolis D., Vareikis E., Šakočius A. ir kt. Europos Sąjunga: institucinė sąranga ir politikos aktualijos. Vilnius, 2000. P.86.

Šengeno informacinė sistema pradėjo veikti 1995 m. kovo 25 d. prie kurios prisijungė Šengeno konvenciją pasirašiusios 7 šalys: Belgija, Liuksemburgas, Ispanija, Nyderlandai, Prancūzija, Portugalija ir Vokietija.

1996 metų pabaigoje prie sistemos prisijungė Italija, Austrija ir Graikija, o 2001 metų kovo mėn. - Danija, Švedija, Suomija, Norvegija ir Islandija. Iš viso SIS dabartiniu metu naudojasi 27 valstybės (25 ES šalys ir Norvegija bei Islandija).

1997 m. Italijai, Austrijai ir Graikijai prisijungus prie Šengeno konvencijos, buvo atnaujinta Šengeno informacinė sistema ir pavadinta SIS I.

1998 m. numatant, kad prie tuo metu buvusios SIS I prisijungs Šiaurės šalys – Danija, Švedija, Suomija, Norvegija ir Islandija buvo priimtas Vykdomojo komiteto sprendimas dar kartą atnaujinti SIS I. Taip SIS I tapo SIS I+, turinti 15 prijungimo linijų ir 3 rezervines.

Šengeno informacinės sistemos tikslas yra labai aiškiai apibrėžiamas Šengeno konvencijos 93 straipsnyje - Šengeno informacinės sistemos tikslas yra užtikrinti viešąją tvarką bei saugumą, taip pat užtikrinti valstybės saugumą ir šios konvencijos nuostatų taikymą laisvam asmenų judėjimui Susitariančiųjų šalių teritorijoje pasinaudojant šia sistema perduodama informacija. Be to, 92.1 straipsnis detalizuoja sistemos paskirtį - Šengeno informacinė sistema leidžia institucijoms, kurias paskiria Susitariančios šalys, naudojantis automatizuota paieška, prieiti prie pranešimų apie asmenis ar daiktus, norint atlikti patikrinimus pasienyje ar kitas policijos ir muitinės kontrolės procedūras, atliekamas šalies viduje, atsižvelgiant į nacionalinės teisės normas ir esant vieningai pranešimų kategorijai, kuri nurodyta 96 straipsnyje, taip pat išduoti vizą, leidimus gyventi ir reglamentuoti užsieniečių padėtį, taikant šios konvencijos nuostatas dėl asmenų judėjimo.

Pats skelbiamas tikslas nulemia būtiną komunikaciją, kuri yra reikalinga informacijai perduoti per tam tikslui sukurtą sistemą. Tam, kad vyktų komunikacijos procesai, be paties tikslo, sistemoje turi būti siuntėjas, gavėjas ir galimas tarpininkas, o pagal tai turi būti numatyta efektyvi sistemos struktūra.

Šengeno informacinės sistemos struktūros pagrindinės dalys yra nurodytos Šengeno konvencijos 92.1 straipsnyje - Susitariančios šalys kuria ir išlaiko bendrą informacinę sistemą, į kurią įeina kiekvienos iš Susitariančiųjų šalių nacionalinė sekcija ir techninio aptarnavimo tarnyba. Be to, 108.1-2 straipsnyje pasakyta, kad kiekviena Susitariančioji šalis paskiria instituciją, kuriai teks didžiausia atsakomybė už Šengeno informacinės sistemos nacionalinę sekciją. Ir kas svarbiausia struktūros požiūriu – kiekviena Susitariančioji šalis

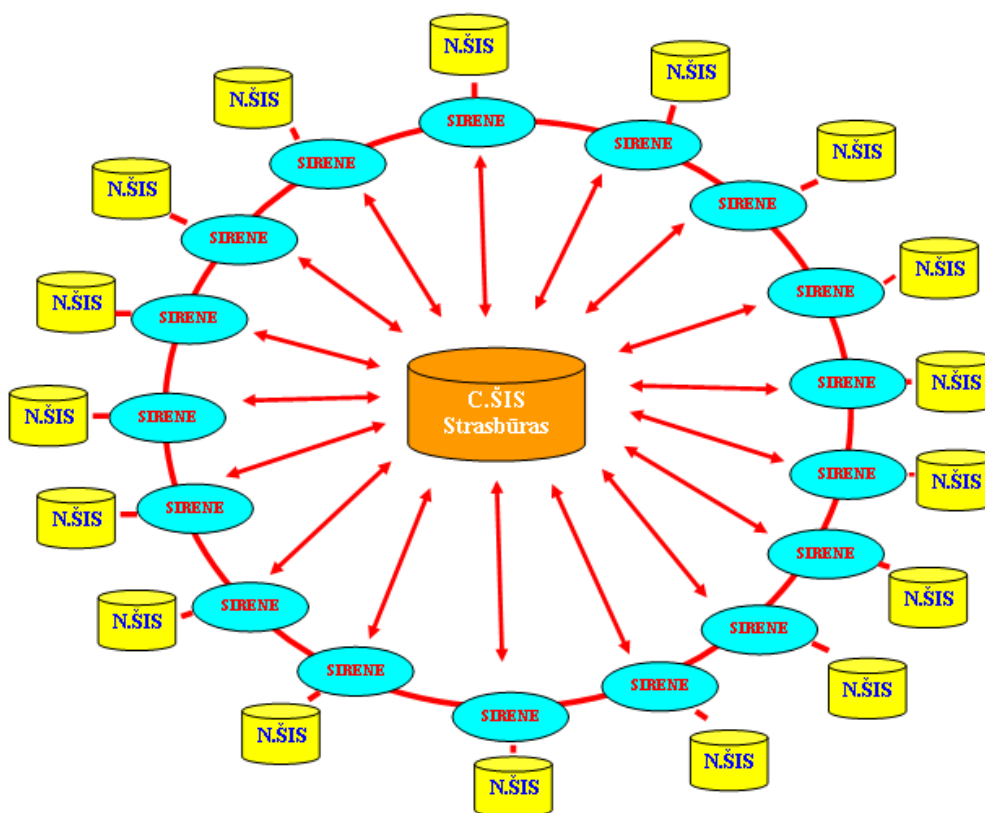
siunčia savo pranešimus vien tik per šią instituciją. Taigi struktūroje išskiriami trys pagrindiniai elementai, kurie įtakoja ir komunikaciją:

- kiekvienos Susitariančios šalies nacionalinė sekcija;
- bendra techninio aptarnavimo tarnyba;
- nacionalinė institucija, per kurią siunčiami nacionaliniai pranešimai ir kuri atsakinga už nacionalinę sekciją.

Kiekvienos Susitariančios šalies Šengeno informacinės sistemos nacionalinė sekcija yra unikali, nes sukurta atsižvelgiant į vietines sąlygas ir nacionalinę teisinę bazę atitinkančias nuostatas. Kiekvienos Susitariančios šalies nacionalinė sekcija angliškai vadinama National Schengen Information System, o dokumentuose bei literatūroje dažnai naudojamas trumpinys N.SIS. Antrasis elementas, apjungiantis Šengeno informacinės sistemos nacionalines sekcijas, yra techninio aptarnavimo tarnyba, kurią įkūrė ir išlaiko Susitariančios šalys. Pagal Šengeno konvencijos 92.3 straipsnį už šią tarnybą yra atsakinga Prancūzija, o jos buveinė yra Strasbūre. Iš tikrųjų ši techninio aptarnavimo tarnyba prižiūri Strasbūre esančią Šengeno informacinės sistemos centrinę duomenų bazę, kitaip dar vadinamą Centrinę Šengeno informacinę sistemą (dažnai naudojamas trumpinys C.SIS). Trečias struktūros elementas yra 108.2 straipsnyje minimos nacionalinės institucijos, per kurias yra siunčiami visi pranešimai. Šios nacionalinės institucijos yra vadinamos SIRENE biurais, kurių pagrindinis tikslas - keistis su pranešimais susijusia papildoma informacija ir užtikrinti siunčiamų pranešimų teisėtumą ir juose esančių duomenų kokybę.

Taigi, komunikacijos modelis visoje sistemoje yra - kompetentinga nacionalinė institucija parengia tam tikro tipo pranešimą, kurį įveda į savo Susitariančios šalies Šengeno informacinės sistemos nacionalinę sekciją (N.SIS). Prieš tai, kai pranešimas patenka į Šengeno informacinės sistemos centrinę duomenų bazę (C.SIS), jis yra patikrinamas nacionaliniame SIRENE biure, į kurį taip pat persiunčiama su pranešimu susijusi papildoma informacija. SIRENE biuras atlieka pranešimo patikrinimą, t.y. teisėtumą, atitikimą Šengeno konvencijos ir nacionalinės teisinės bazės nuostatoms, jei reikia, atlieka reikiamas konsultacijas su kitais SIRENE biurais, ir tik patvirtinus, kad nebėra jokių kliūčių, pranešimas persiunčiamas į centrinę duomenų bazę (C.SIS). Joje gautas pranešimas tuoj pat, taip vadinamu „on-line” režimu, automatiškai ir sinchroniškai persiunčiamas į kitas Šengeno informacinės sistemos nacionalines sekcijas, taip užtikrinant, kad tas pats pranešimas buvo išsiųstas visoms Susitariančioms šalims, įskaitant ir pranešimą išsiuntusią šalį, ir užtikrinant visų nacionalinių sekcijų duomenų identišumą.

Šengeno informacinės sistemos struktūra ir komunikacija joje įgyvendinama pagal žvaigždinį principą [žr. 1 pav.]. Todėl bet kurioje Susitariančioje šalyje teisę daryti užklausas turintys kompetentingi pareigūnai pasinaudoję Šengeno informacine sistema mato tuos pačius duomenis apie paieškomą objektą. Tai svarbus tarptautinis bendradarbiavimo instrumentas, leidžiantis operatyviai ir efektyviai veikti didelėje Šengeno teritorijoje. Jo tikslas - užtikrinti Šengeno erdvės saugumą ir tarptautinį tarpžinybinį komunikacijos kanalą, sudarytą iš trijų pagrindinių dalių: Šengeno informacinės sistemos nacionalinių sekcijų (N.SIS), techninio aptarnavimo tarnybos, arba centrinės duomenų bazės (C.SIS), bei nacionalinių SIRENE biurų.⁹

1 pav. Šengeno informacinės sistemos struktūra

Pažymėtina, kad kiekviena susitariančioji šalis turi įvertinti, ar atitinkamų asmenų ir tam tikrų elgesio tipų atžvilgiu be nacionalinių priemonių dar reikalinga Šengeno bendradarbiavimo sistema, pagal kurią perspėjimas įvedamas į SIS, pvz., dėl asmens, kuriam taikomas įsakymas išsiųsti arba draudimas atvykti ne tik įsakymą išsiųsti išdavusioje šalyje, bet visoje Šengeno teritorijoje, dėl ko visoms Susitariančioms šalims tektų imtis veiksmų. Taigi, pagal SIS reikalaujama, kad valstybės narės bendradarbiautų keisdamosi duomenimis.

⁹ Kaliningrado tranzitas Europos Sąjungos kontekste. Mokomasis leidinys. Vilnius: LTU, 2004.

Antra vertus, manome reikėtų pažymėti tai, kad įvairios pilietinių teisių organizacijos kritiškai vertina SIS, juo labiau Šengeno bendradarbiavimą. Jų manymu, SIS ne palengvina laisvą asmenų judėjimą, bet, atvirkščiai, jį riboja, varžo migracijos procesus, be to, ji naudojama ne pagal tikslą, yra sekimo priemonė ir pan. Nepalankiai vertinama asmens duomenų apsauga. Teigiama, kad sistemoje yra surinkta daug asmens duomenų, kurie nėra pakankamai apsaugomi ir kelia pavojų asmens teisėms ir laisvėms.

Nepalankų SIS vertinimą rodo ir tai, kad minėta sistema buvo daugelio protestų priežastis. Vienas iš jų įvyko 2002 metų birželio 18-28 dienomis, kai apie 2000 aktyvistų protestavo Strasbūre, kur yra centrinė SIS¹⁰.

Šengeno informacinė sistema (SIS) buvo sukurta kaip įrankis subalansuoti Šengeno erdvės valstybių bendrų sienų kontrolės panaikinimą. SIS paskirtis - pagal Konvenciją dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo Valstybių Narių teritorijose palaikyti viešąją tvarką ir visuomenės saugumą, įskaitant nacionalinį saugumą, ir, naudojant šia sistema perduodamą informaciją, tose teritorijose taikyti Šengeno konvencijos nuostatas dėl asmenų judėjimo. SIS yra būtinas Šengeno erdvės komponentas, taikant Šengeno nuostatas asmenų judėjimui ir užtikrinant aukšto lygio saugumą šioje srityje.

ŠENGENO INFORMACINĖS SISTEMOS PLĖTOJIMAS IR PERSPEKTYVOS

2001 m. Nicos sutartimi¹¹ buvo patvirtinta ES plėtra ir 10 naujų Europos Sąjungos valstybių buvo pakviestos derėtis dėl stojimo į Europos Sąjungą, o tai reiškė neišvengiamą prisijungimą šių valstybių prie SIS I+. Kadangi SIS I+ turi tik 18 prijungimo linijų, tai naujosios ES valstybės neturėtų galimybių prisijungti prie esamos sistemos, dėl to buvo nuspręsta šią sistemą atnaujinti, papildyti naujom funkcijom, naujų duomenų įvedimu, teisių suteikimu naujoms institucijoms (Europolui, Eurojustui, teisminėms institucijoms ir pan.) ir pavadino būsimą sistemą SIS II.

2001 m. gruodžio 6 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 2424/2001¹² ir Tarybos sprendimu 2001/886/TVR¹³ dėl antros kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo Komisijai pavesta sukurti antrosios kartos Šengeno informacinę sistemą (SIS II). SIS II pakeis

¹⁰Šengeno informacinė sistema [http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/justice-et-affaires-interieures-\(jai\)/sirene-schengen-information-system?lang=lt#?lang=lt](http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/justice-et-affaires-interieures-(jai)/sirene-schengen-information-system?lang=lt#?lang=lt), žiūrėta 2012-10-22.

¹¹Nicos sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32183, žiūrėta 2012-10-17.

¹²2001 m. gruodžio 6 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2424/2001 dėl antros kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo // OL L 328, 2001 12 13, p. 4.

¹³2001 m. gruodžio 6 d. Tarybos sprendimas 2001/886/TVR dėl antros kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo OL L 328, 2001 12 13, p. 1.

SIS I+. Kuriant SIS II atsižvelgiama į naujausius pokyčius informacinių technologijų srityje ir sudaromos sąlygos įdiegti papildomas funkcijas. Atsižvelgdama į tai, 2001 m. gruodžio mėn. Taryba padėjo pirmuosius pagrindus SIS II, pavesdama Komisijai šios sistemos techninio parengimo užduotį ir paskirstydama reikiamus finansinius išteklius iš ES biudžeto¹⁴.

Antras teisinis žingsnis, kuriant SIS II, tai Komisijos pateiktas pasiūlymas dėl Tarybos sprendimo dėl antros kartos SIS (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo (KOM(2005)230 galutinis¹⁵) ir pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl antrosios kartos SIS (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo (KOM(2005)236 galutinis¹⁶) bei pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl valstybių narių tarnybų, atsakingų už transporto priemonių registracijos liudijimų išdavimą, prieigos prie antros kartos SIS (SIS II) (KOM (2005)237 galutinis¹⁷).

Reglamentas ir sprendimas daugiausia grindžiami dabartinėmis SIS nuostatomis, išdėstytomis 1990 m. birželio 19 d. Šengeno konvencijoje, atsižvelgiant į Tarybos išvadą ir Europos Parlamento rezoliucijas dėl SIS II¹⁸. Be to, reglamentu taip pat siekiama geriau suderinti SIS teisinę sistemą su ES teise ir plačiau naudoti SIS II kaip kompensacinę priemonę, padedančią išlaikyti aukšto lygio saugumą erdvėje, kurioje nėra vidinių sienų kontrolės, ypač šiose srityse:

- įvedant perspėjimus dėl draudimo įvažiuoti trečiųjų šalių piliečiams. Tokiems perspėjimams šiuo metu taikomos taisyklės buvo peržiūrėtos, siekiant labiau suvienodinti jų įvedimo į SIS II pagrindus. Taip yra dėl to, kad šiuo metu valstybių narių veiksmai, susiję su tokių perspėjimų pateikimu, yra labai skirtingi;

- suteikiant prieigą prie perspėjimų dėl trečiųjų šalių piliečių. Reglamentu buvo išplėsta tokių perspėjimų taikymo sritis, kad už prieglobstį ir imigraciją atsakingoms institucijoms taip pat būtų suteikta prieiga prie šių perspėjimų tam tikrais atvejais ir pagal jų kompetenciją. Šios naujos paskirtys yra numatytos dėl kovos su neteisėta imigracija, o konkrečiau – dėl nelegaliai imigravusių trečiųjų šalių piliečių grįžimo, taip pat siekiant

¹⁴ Reglamentas EB Nr.2424/2001 ir Sprendimas 2001/886/TVR dėl antros kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo. OL L 328 12/13 2001.

¹⁵ Pasiūlymas dėl Tarybos sprendimo dėl antros kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo (COM(2005)230 galutinis).

¹⁶ Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo (COM(2005)236 galutinis).

¹⁷ Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl valstybių narių tarnybų, atsakingų už transporto priemonių registracijos liudijimų išdavimą, prieigos prie antros kartos SIS (SIS II) (KOM (2005)237 galutinis).

¹⁸ 2003m. birželio 5-6 d., 2004m. balandžio 29 d. ir 2004 m. birželio d. Tarybos išvados dėl SIS II ir Europos Parlamento nuomonės bei rezoliucijos T4-0082/1997, T5-0610/2002, T5-0611/2002, T5-0391/2003

įgyvendinti Prieglobsčio *acquis* nuostatas, susijusias su viešąja tvarka ir saugumu arba su valstybės narės atsakomybės už prieglobsčio taikymą nustatymu;

- siekiant kokybiškesnių duomenų ir geresnių identifikavimo rezultatų, reglamente nustatyta galimybė, gavus asmens sutikimą, įvesti į SIS II informaciją apie asmenis, kurių tapatybė buvo suklastota, siekiant išvengti tolesnių nepatogumų dėl neteisingai nustatytos tapatybės. Be to, šiame reglamente yra numatytas biometrinių duomenų tvarkymas, kuris užtikrins tikslesnį neteisėtų imigrantų tapatybės nustatymą, nes daugelis jų neturi su savimi tapatybės dokumentų arba naudojami padirbtais ar suklastotais dokumentais. Tokiais atvejais tapatybės nustatymas reikalauja daug laiko.

- reglamentu numatomos perspėjimų sąsajos. Valstybės narės gali sukurti perspėjimų sąsajas pagal savo nacionalinius teisės aktus, siekdamas nustatyti dviejų ar daugiau perspėjimų santykį. Perspėjimų sąsajos gali būti naudingos kontrolės tikslais (pavyzdžiui, arešto orderis automobilių vagiui gali būti susietas su pavogta transporto priemone);

- pasiūlymais pratęsiamas perspėjimų saugojimo laikotarpis. Numatyta, kad imigracijos duomenys automatiškai ištrinami po 5 metų, duomenys apie areštą, dingusius asmenis ir asmenis, ieškomus teismo proceso tvarka – po 10 metų, o duomenys apie asmenis, kurie turi būti atsargiai sekami – po 3 metų.

- duomenų apsaugos srityje, reglamentas patvirtina Europos duomenų apsaugos priežiūros įstaigos kompetenciją stebėti, kaip Komisija tvarko SIS II duomenis ir kaip taikomas šiai sričiai svarbus Bendrijos *acquis*;

- sprendžiama dabartinių SIS nuostatų tarpvyriausybės kilmės problema. Šios nuostatos, parengtos tarpvyriausybėje sistemoje, bus pakeistos klasikiniai Europos teisės dokumentais. Tokio pakeitimo privalumas yra tas, kad šį kartą priimant ir įgyvendinant aptariamus naujus dokumentus dalyvaus įvairios ES institucijos ir sustiprės SIS reglamentuojančių taisyklių teisinė vertė;

- SIS II veiklos valdymo srityje, reglamentu nustatytas operatyvinis SIS II veiklos valdymas. Komisijai pavedama vadovauti sistemos veiklai. Dabartinės SIS centrinės dalies veiklai vadovauja viena valstybė narė;

- pasiūlymu dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl valstybių narių tarnybų, atsakingų už transporto priemonių registracijos liudijimų išdavimą, prieigos prie antros kartos SIS (SIS II) (KOM (2005)237 galutinis) siekiama suteikti šioms tarnyboms galimybę prieiti prie SIS II duomenų, kad jos galėtų atsisakyti registruoti pavogtas transporto

priemonės ar oficialius dokumentus, tuo pačiu informuoti atitinkamas institucijas dėl šių objektų arešto.

Kalbant apie SIS II plėtrą, paminėtina, kad tiek Europos Vadovų Taryba, tiek Europos Taryba, kovos su terorizmu ir vidaus saugumo gerinimo kontekste, paprašė Komisijos pateikti pasiūlymus dėl Europos duomenų bazių geresnio veiksmingumo, didesnio sąveikumo ir optimalios sąveikos¹⁹. Tačiau tai, kad Komisijos buvo paprašyta parengti komunikatą²⁰ kovos su terorizmu ir nusikalstamumu srityje rodo, kad juo siekiama žymiai daugiau nei vien tik pagerinti informacijos technologijų sistemų techninį sąveikumą ir optimalią sąveiką teisingumo ir vidaus reikalų srityje. Jo tikslas - pabrėžti, kaip šios sistemos be dabartinių joms nubrėžtų tikslų, galėtų veiksmingiau remti su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos kryptis ir pasitarnautų kovos su terorizmu ir sunkiomis nusikalstamumo formomis tikslu.

2008 m. pirmajam pusmetį padaryta didelė pažanga, susijusi su SIS II centrine sistema ir nacionalinėmis sistemomis. Tačiau nė viena valstybė narė kol kas negalėjo atlikti visų iš anksto numatytų bandymų. Todėl nė viena valstybė narė kol kas negali įrodyti įvykdžiusi visas atitikties sąlygas. Nors taip yra iš dalies dėl su SIS II centrine sistema susijusių problemų, tačiau beveik visoms valstybėms narėms ir sistemos vartotojams taip pat kilo problemų dėl jų nacionalinių sistemų. Todėl valstybės narės ir sistemos vartotojai oficialius atitikties bandymus dar kartą atliks įdiegus kitą SIS II centrinės sistemos programinės įrangos versiją²¹.

2009 m. lapkričio 30 d. posėdyje TVR taryba nusprendė, kad pirmojo etapo bandymas turėtų būti užbaigtas ne vėliau kaip 2010 m. sausio 29 d. Pirmojo etapo bandymas pirmą kartą atliktas 2010 m. sausio 21–24 d. laikantis bandymo sąlygų ir techninių parametrų, dėl kurių prieš bandymus vyko diskusijos ir susitarta su valstybėmis narėmis. Nors pirmas 25 valandas centrinė sistema veikė palyginti stabiliai, per likusias 47 valandas iškilo didelių problemų. Po išsamios techninės analizės, rezultatų vertinimo ir patvirtinimo didžioji dalis valstybių narių techninių specialistų iš BPV ir SIS II darbo grupės padarė išvadą, kad bandymai nedavė rezultatų.

Pakartotinis etapo bandymas atliktas 2010 m. kovo 2–5 d. Dauguma valstybių narių (13 iš 16 susijusių specialistų institucijų) padarė išvadą, kad per pakartotinį bandymą „gautas teigiamas rezultatas“. Šis bandymas buvo labai didelės apimties: per 72 jo valandas atlikta

¹⁹ Europos Vadovų Tarybos 2004 m. kovo 29 d. Deklaracija 7906/04 dėl kovos su terorizmu.

²⁰ Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui dėl Europos duomenų bazių teisingumo ir vidaus reikalų srityje geresnio veiksmingumo, didesnio sveikumo ir optimalios sąveikos KOM(2005)597 galutinis.

²¹ Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui. Antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) kūrimo pažangos ataskaita 2008 m. liepos – gruodžio mėn. Briuselis, 2009-03-24 KOM(2009) 133 galutinis.

860 180 operacijų, susijusių su perspėjimo sukūrimu, atnaujinimu ar ištrynimu, kiekviena iš jų įvykdyta per susitarime dėl paslaugų lygio nustatytas tris minutes. Iš 26 844 897 užklausų, išsiųstų per 72 valandų apkrovinį bandymą, į 26 834 528 (99,96 proc.) centrinė sistema atsakė per susitarime dėl paslaugų lygio nustatytą vieną sekundę (į daugumą likusių užklausų atsakyta per mažiau nei tris sekundes). Visas gautas žinutes (sukūrimo, atnaujinimo ir ištrynimo žinutes ir užklausas) centrinė sistema nustatė teisingai. Per bandymą paaiškėjo, kad centrinė sistema per sekundę susidoroja su vidutiniškai 100 standartinių užklausų ir 3,3 sukūrimo, atnaujinimo ir ištrynimo operacijų. Komisija paskelbė apie sėkmingus pirmojo etapo bandymo rezultatus ir suteikė papildomos informacijos Tarybos svarstymams.

Komisija apie naują tvarkaraštį Tarybai pranešė per 2010 m. birželio 3–4 d. TVR tarybos posėdį. Remiantis bendruoju tvarkaraščiu į pasiūlymą iš dalies pakeisti perėjimą iš SIS I+ į SIS II reglamentuojančius teisės aktus (perėjimo į SIS II teisės aktus) įrašyta nauja jo galiojimo pabaigos data (2013 m. kovo 31 d.)²².

Manome, kad kuriant SIS II vyko dideli, visų pirma su jos nauju teisiniu pagrindu susiję pokyčiai (primintina, kad teisinis pagrindas sprendimo atžvilgiu yra ES sutartis²³, o reglamento atžvilgiu Europos Bendrijos Steigimo Sutartis²⁴), bei dideliu mastu kito jos pobūdis bei vaidmuo. SIS II numatytas teisinis pagrindas labai svarbus, nes SIS II - ne tik sienų kontrolės priemonė, turinti platų funkcijų spektrą. Naujasis teisinis pagrindas svarbus ir todėl, kad naujosios ES valstybėms narėms sudarys galimybę naudotis sistema, o jų piliečiams – laisvai judėti vidaus sienų neturincioje erdvėje tuo pačiu metu išsaugant aukštą saugumo lygį. Tačiau toks ilgas (beveik dešimtmetis) SIS II kūrimas rodo, kad darbas ne tik reikalaujantis daug investicijų, bet ir sudėtingas.

NACIONALINĖS SIS KŪRIMAS LIETUVOJE

Siekiant laiku ir tinkamai pasirengti būsimai pilnateisei narystei Šengene, Lietuvoje buvo imtasi atitinkamų priemonių. Jau 2000 m. gruodžio 1 d. buvo pradėtas įgyvendinti PHARE projektas, kurio tikslas – pasirengti Šengeno *acquis* priėmimui ir įgyvendinimui bei nacionalinės SIS sukūrimui. ES finansuojamas PHARE projektas buvo vykdomas tarp Lietuvos ir Suomijos Vidaus reikalų ministerijų, ir jį sudarė dvi dalys: mokymo ir investicijų į

²² Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui. Antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) kūrimo pažangos ataskaita 2010 m. sausio mėn. – 2010 m. birželio mėn. Briuselis, 2010-11-15. KOM(2010)633 galutinis.

²³ Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis) // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32156, žiūrėta 2012-10-18.

²⁴ Europos Bendrijos Steigimo Sutartis // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224, žiūrėta 2012-10-18.

programinę įrangą. Projekte buvo numatyti mokymo seminarai, kurių metu pareigūnams buvo pateikta informacija apie Šengeno bendradarbiavimą, vyko pažintinės išvykos, bei prasidėjo realūs nacionalinės SIS planavimo ir diegimo darbai, pvz., nacionalinio ieškomų objektų registro kūrimas.

Lietuvai tapus ES nare, kilo būtinybė koreguoti Nacionalinį Šengeno *acquis* priėmimo veiksmų planą. Vyriausybė patvirtino Vidaus reikalų ministerijos parengtą Nacionalinio Šengeno *acquis* priėmimo veiksmų plano naują redakciją²⁵. Nacionaliniame Šengeno *acquis* priėmimo veiksmų plane patvirtinti tikslūs numatytų priemonių įgyvendinimo terminai ir priemonės, susijusios su nacionalinės SIS kūrimu.

Pažymėtina, kad Nacionalinės SIS kūrimo ir diegimo metu buvo atnaujintos jau esamos policijos, sienos apsaugos ir kitų tarnybų informacinės sistemos, kad jos galėtų keistis duomenimis su centrine SIS II. Įdiegus sistemą ir sujungus ją su centrine SIS II, į atitinkamų Lietuvos tarnybų informacines sistemas buvo įvesti įrašai apie ieškomus asmenis, daiktus, ginklus ir pan., ir pagal griežtai nustatytą tvarką automatiškai išplatunami į visų kitų Šengeno erdvės narių Nacionalines SIS.

Vienas pirmųjų nuveiktų darbų – SIRENE nacionalinio biuro įsteigimas.

Šengeno plėtos klausimas tapo vienu iš aktualiausių 2006 m. rugsėjo 21-23 d. Tamperėje vykusio neformalaus Europos Teisingumo ir vidaus reikalų ministrų tarybos posėdžio klausimų. Abejonių beveik neliko, jog Šengeno plėtra bus atidėta, nes apie planus atidėti Šengeno erdvės plėtrą Europos Komisijos atstovai prabilo atvirai. Europos Komisijos viceprezidentas, Teisingumo, laisvės ir saugumo komisaras Frankas Fratinis tikino, kad Šengeno plėtrą atidėti verčia techniniai naujosios Šengeno informacinės sistemos SIS II nesklandumai. Neformaliame Tarybos posėdyje prabilta ir apie tai, kad prie naujosios kartos SIS II senosios ir naujosios šalys gali būti jungiamos atskirai – pirmiausiai senosios, o tik vėliau – naujosios. Minėti argumentai naujosioms narėms sukėlė abejonių, kad plėtos atidėjimą gali lemti vien techniniai motyvai, pradėta kalbėti apie politinius motyvus²⁶.

Nauja Šengeno plėtos data buvo svarstoma oficialiame Europos Ministrų Tarybos posėdyje 2006 m. spalio 5 d. Liuksemburge. Europos Komisija oficialiai pareiškė, kad įdiegti naująją centrinę Šengeno informacinę sistemą SIS II iki numatyto laiko – 2007 m. balandžio

²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 19 d. nutarimo Nr.1194 „Dėl Nacionalinio Šengeno *acquis* priėmimo veiksmų plano“ pakeitimo // Valstybės žinios, 2006. Nr.66.

²⁶ Straipsnis 2006-09-22 „Šengeno plėtra greičiausiai bus atidėta. Lietuva tikisi išgirsti aiškias tokio sprendimo priežastis.“ // http://www.vrm.lt/index.php?id=131&backPID=133&pS=1157058000&pL=2591999&arc=1&tt_news=894& žiūrėta 2012-10-17.

mėnesio nėra jokių galimybių ir šį terminą atidėjo iki 2008 m. birželio. Vidaus reikalų ministras grįžęs iš minėto posėdžio pareiškė, kad Lietuvai nepriimtinas Šengeno plėtros atidėjimas.

Pasak ministro, Lietuva dės visas pastangas, kad prie bevizės Šengeno erdvės Lietuva prisijungtų kaip ir buvo planuota - 2007 m. spalį. Lietuva, kaip ir kitos naujosios ES narės, ketina remti alternatyvų Portugalijos pasiūlytą Šengeno plėtros variantą SIS-Ione4ALL (SIS-I visiems), pagal kurį, nelaukiant kol bus įdiegta naujoji sistema, visos norinčios ir tam pasirengusios šalys galėtų prisijungti prie dabar veikiančios Šengeno informacinės sistemos SIS I+²⁷. Tai būtų tarpinis sprendimas. Prisijungusi prie senosios SIS, Lietuva įsilietų į Šengeno erdvę, o naujos kartos Šengeno informacinės sistemos SIS II, kuri be kitų privalumų, techniškai užtikrins keitimąsi biometriniiais duomenimis tarp valstybių narių, būtų diegiama kaip nusprendė Europos Komisija - 2008 metais.

Lietuvai puikiai atlikus namų darbus, įgyvendinus *Šengeno acquis* priėmimo veiksmų planą, 2007 m. rugsėjo 1 d. Lietuva prisijungė prie SIS, tačiau SIS II dar nepasiekiamas.

IŠVADOS

Šiame straipsnyje nagrinėtas SIS teisinis pagrindas, reikšmė bei raida, taip pat sistemos problematika bei perspektyvos. Pristatytos ir įvertintos naujos kartos informacinės sistemos SIS II naujovės, analizuota nacionalinės SIS kūrimo eiga bei probleminiai aspektai. Išanalizavus minėtus SIS aspektus, daromos šios išvados:

Šengeno erdvė - svarbus pasiekimas kuriant Europoje erdvę su atviromis sienomis. Laisvas asmenų judėjimas reiškia, kad asmenys įgyja teisę vidines sienas kirsti bet kurioje vietoje ir pasienio tikrinimai jiems nėra atliekami. Pasienio tikrinių prie vidinių sienų atsisakymas neišvengiamai reiškia saugumo stoką, nes valstybės narės praranda svarbią nacionalinę priemonę, leidžiančią kontroliuoti į šalį atvykstančius asmenis, nustatyti jų tapatybę.

Atlikus teisės aktų analizę matome, kad Šengeno informacinė sistemos veiklos mechanizmas yra išsamiai teisiškai reglamentuotas 1990 metų Šengeno konvencijoje. Joje pateikiamos sistemos įkūrimo priežastys, sistemos struktūra, naudojimo pagrindai, pranešimų sudarymo tikslai, pranešimų duomenų panaudojimo, sistemos duomenų apsaugos teisinės nuostatos. Šengeno informacinė sistema atitinka deklaruojamą pagrindinę paskirtį – ji yra

²⁷ Straipsnis 2006-10-06 „Lietuvai nepriimtinas Šengeno plėtros atidėjimas. Lietuva sieks prisijungti prie Šengeno informacinės sistemos kaip ir planuota - 2007 m. spalį“ // http://www.vrm.lt/index.php?id=131&backPID=133&pS=1159650000&pL=2681999&arc=1&tt_news=913&žiūrėta=2012-10-17.

viešosios tvarkos ir saugumo bei valstybės saugumo užtikrinimo instrumentas įgyvendinant laisvą asmenų judėjimą. Galima teigti, kad šiandien tai pati efektyviausia duomenų bazė policijos bendradarbiavimo srityje jungianti Šengeno erdvės valstybes.

Dabartinė funkcionuojanti sistema (SIS I+) buvo atnaujinta jau du kartus ir šiuo metu pasiektos sistemos talpumo ir eksploatacinių galimybių ribos. Tai paskatino kurti SIS II - antros kartos Šengeno informacinę sistemą, kurioje planuojami nauji papildomi vartotojai, duomenų objektų kategorijos bei funkcijos. Dar 2001 m. gruodžio 6 d. pavesta ES Komisijai sukurti SIS II, tačiau jau praėjo beveik dešimtmetis. SIS II turėjo pakeisti SIS I+, tačiau tai neįvyko. Paskutiniaisiais duomenimis Komisija planuoja SIS II paleisti iki 2013 m. kovo 31 d. Kadangi ES dar nepriimti galutiniai techniniai sprendimai dėl antros kartos Šengeno informacinės sistemos, tai kelia sunkumų Lietuvai planuojant nacionalinės sekcijos tobulinimą. Niekas negali pasakyti, ar dabartinė veikianti sistema nepatirs techninių nesklaidumų ir normaliai funkcionuos iki SIS II paleidimo.

LITERATŪRA

1. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus (OL 1997 C 340)
2. Apap J. Justice and Home Affairs in the E.U. Anderson M. The Transformation of Border Controls: What is different about Europe? – Great Britain: MGP Books Ltd, 200. P.291.
3. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Area of Freedom, Security and Justice: Assessment of the Tampere programme and future orientations, COM(2004) 4002
4. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Enhancing police and customs co-operation in the European Union, COM (2004)
5. Convention applying the Schengen agreement of 14 June 1985 between the governments of the states of the Benelux economic union, the federal republic of Germany and the French republic, on the gradual abolition of checks at their common borders, Rom 19 June 1990. <http://www.hri.org/docs/Schengen90/>, žiūrėta 2012-10-18
6. Draft Council conclusions on Integrated Border Management (15628/06 FRONT 229 COMIX 982 + COR 1 (de) + REV 1 (et) + REV 2 (fi) approved by COREPER, Part 2, on 29.11.06)
7. Greičius S., Seniutienė D. Šengeno konvencijos įtaka Lietuvos sienų apsaugos organizavimui // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2005, T. 73(65).
8. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 562/2006 2006 m. kovo 15 d. nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksą (Šengeno sienų kodeksas) // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2006 04 13, L 105/1. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2006/l_105/l_10520060413lt00010032.pdf, žiūrėta 2012-10-22
9. Europos Sąjunga iš arčiau. Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė. Vilnius, 2000. P.73.
10. Europos Sąjungos sutartis http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32156, žiūrėta 2012-10-18. (Mastrichto sutartis).
11. EU Schengen Catalogue volume 1. Schengen information system, SIRENE : Recommendations and Best Practices. Council of the European Union, General Secretariat DG H, February 2003

12. Europos Vadovų Tarybos 2004 m. kovo 29 d. Deklaracija 7906/04 dėl kovos su terorizmu.
13. Hague Programme for strengthening freedom, security and justice in the European Union, approved by the European Council at its meeting on 5 November 2004 (16054/04 JAI 559)
14. Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui. Antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) kūrimo pažangos ataskaita 2010 m. sausio mėn. – 2010 m. birželio mėn. Briuselis, 2010-11-15. KOM(2010)633 galutinis.
15. Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui dėl Europos duomenų bazių teisingumo ir vidaus reikalų srityje geresnio veiksmingumo, didesnio sveikumo ir optimalios sąveikos KOM(2005)597 galutinis
16. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis//Valstybės Žinios 2004, Nr.2-2
17. „Lietuvai nepriimtinas Šengeno plėtros atidėjimas. Lietuva sieks prisijungti prie Šengeno informacinės sistemos kaip ir planuota - 2007 m. spalį“ // http://www.vrm.lt/index.php?id=131&backPID=133&pS=1159650000&pL=2681999&arc=1&t_news=913&, žiūrėta 2012-10-22.
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 19 d. nutarimo Nr.1194 „Dėl Nacionalinio Šengeno *acquis* priėmimo veiksmų plano“ pakeitimo // Valstybės žinios, 2006. Nr.66.
19. Nicos sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32183, žiūrėta 2012-10-22.
20. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo (COM(2005)236 galutinis).
21. Susitarimas tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių, dėl laipsniško jų bendrų sienų panaikinimo // OL L 239 2000.
22. Šengeno informacinė sistema [http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/justice-et-affaires-interieures-\(jai\)/sirene-schengen-information-system?lang=lt#?lang=lt](http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/justice-et-affaires-interieures-(jai)/sirene-schengen-information-system?lang=lt#?lang=lt), žiūrėta 2012-10-22
23. 2001 m. gruodžio 6 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2424/2001 dėl antros kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo // OL L 328, 2001 12 13, p. 4.
24. Žeruolis D., Vareikis E., Šakočius A. ir kt. Europos Sąjunga: institucinė sąranga ir politikos aktualijos. Vilnius, 2000. P.86.

THE SCHENGEN INFORMATION SYSTEM – A COMPONENT OF ENSURING THE PUBLIC SECURITY

Danguolė Seniutienė*
Mykolas Romeris University

Linas Ubartas**

State Border Guard Service at the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania

Summary

Schengen area - is an important achievement in the development of Europe as an area of open borders. Freedom of movement means that each person is entitled to cross the internal borders at any point and no border checks are needed. The refusal of border checks at internal borders necessarily means a lack of security, since the Member States lose an important national tool to control people coming into the country, establishing their identity. The purpose of Schengen Information System (SIS) is to maintain public order and security, as well as national security in the territory of the Schengen countries, by using this system for communications. The aim of this paper work is to analyze the SIS as a compensation remedy of public safety within the theoretical and practical aspects.

Schengen Convention signed in 1990 regulates SIS. Declared and real purpose of SIS coincides - it is a public security and state security tool of freedom of movement. Personal data management and data security system is strictly regulated. Data protection main purpose is to protect information systems against unauthorized use of content, which can cause damage

The ongoing development of SIS II, as the current operation of SIS is potentially generate all possible options, and can't provided the enlargement of Schengen, also access of new authorities to data in the system is essential and new opportunities are provided: new features and new data input. Since 2001, has passed almost a decade, but the SIS II still doesn't fully function. Deadline of completing SIS 2 was extended The Commission extended deadline of completing SIS 2 till 2013. SIS 2 completion date extended to 2013 by the Commission.

Keywords: European Union, Schengen Information System, The Schengen area, Schengen *acquis*

Danguolė Seniutienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorė, vyresnioji inspektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Danguolė Seniutienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of State Border Guard Security, lektor, head insspector. Research interests: public law, public security.

Linus Ubartas**, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos Pagėgių rinktinė. Mokslinių tyrimų kryptys: Viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Linus Ubartas**, State border guard service at Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania Pagėgiai Frontier District. Research interests: Public Law, Public Safety.

PROBLEM - BASED LEARNING AND COMPETENCY DEVELOPMENT

Aušra Stepanovienė*

*Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303664
El. paštas: ausrastep@mruni.eu*

Annotation. Problem-based learning is a student-centered educational innovation in which students learn about a subject in the context of complex, multifaceted, and realistic problems. The features and principles of problem-based learning are often corrected by empirical application in a particular educational institution. When starting implementing problem-based learning, a higher educational institution faces the diversity of approaches determining the possibilities for flexible adjustment of problem-based learning for the context in which it is being applied. The paper deals with the main attributes of problem-based learning and their variations. It reveals the links between the features of problem-based learning and competences being developed. The paper summarises theoretical insights and practical experience which serves as a starting point for a creative way of teachers and students to implement and/or improve problem-based learning in their institution of higher education.

Keywords: problem-based learning, competencies, application

INTRODUCTION

Problem-based learning is one of innovative methods satisfying requirements raised for modern higher education. A few decades ago it was propagated as the method for improvement of traditional learning. Today majority of practitioners and theoreticians conceptualize problem-based learning wider as the system and certain education philosophy which includes the whole learning, starting with learning environment and tasks' modelling and concluding with learning (self) evaluation, and also including principles that emphasize attention focusing, students and their activity (Šveikauskas, 2007¹; Lenkauskaitė, 2010²; Gedvilienė, 2011³).

Problem-based learning has deep traditions in pedagogy history. However, when speaking about problem-based learning at higher education institution, scientists relate origin of problem-based learning with studies of biomedicine that had been started in Medicine School, McMaster University, Canada in 1960. Today problem-based learning is invoked in

---

¹ Šveikauskas, V., (2007). Probleminio mokymosi procesas. Mokomoji knyga. Kauno medicinos universitetas, pp.1-18.

² Lenkauskaitė, J. (2010). Probleminio mokymosi taikymas aukštajame moksle, realizuojant besimokantiems prasmingas studijas. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*. Nr.6. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

³ Gedvilienė, G.(2011). Lyderystė mokymosi procese. Aktyvuoto ir probleminio mokymosi modeliai VDU. Available at: www.bmt.smm.lt/.../Prof.-G.-Gedviliene-Lyderyste, pp.1-30. [Accessed August 30 2012].

various disciplines. It assumes new features as application area expanded. Barrows (1999)⁴ has observed that it can be a lot of combinations of problem-based learning elements that have different impact on competencies developed for students.

When analyzing the experience of various higher education institutions applying problem-based learning it was observed that each of them adapted problem-based learning by adjusting it to their own context. It can be spoken analogously about different disciplines where applied problem-based learning assumes new characteristics. However, leeway to apply problem-based learning without thrusting it into frames of educational process might cause negative consequences – leading to crisis of problem-based learning when various practices with only few (not necessarily essential) features of problem-based learning are subsumed to this concept. Therefore before starting to implement problem-based learning it is necessary to get acquainted with its essential elements that can be the basis for different variations in particular educational practice.

It is relevant both in theoretical and practical aspects to analyze correlations between features of problem-based learning at higher education institution and competencies of students educated by this method. Theoretical relevance is related to ability to analyze and substantiate deposit of problem-based learning to the change of teaching paradigm into learning paradigm. When speaking about practical relevance it is important that before applying problem-based learning in university study programs, process of problem-based learning would be planned and possible variations would be estimated according to present situation conditioned by social, economical and cultural context. It is also very important to predict potential results that could be achieved during problem-based learning. Continual (self) evaluation of students' competencies allows both assessing the particular level of student's achievements and affording ground to cogitate educational process and improve it when seeking for the quality of higher education.

Theoretical insights and practical experience validate that problem-based learning allows implementing learning which is oriented towards student and helps to develop student's competencies. These arguments reduce doubts concerning application of problem-based learning and enhance intention to trial it in one's educational institution.

The aim of the research is to reveal features of problem-based learning and developed students' competencies highlighting their links.

---

⁴ Barrows, H.,S. (1999). A taxonomy of problem-based learning methods. *Handbook on problem-based learning*. P.19-27. New York: Forbes.

In order to accomplish the aim stated above, the following tasks have been defined: on the basis of scientific resources analysis to describe the diversity of problem-based learning features; to estimate students' competences gained in didactic problem-based learning system.

The method of the research includes the analysis of scientific literature. Scientific theoretical discussion about features of problem-based learning and developed competencies is analyzed.

CONCEPTION AND MAIN FEATURES OF PROBLEM-BASED LEARNING AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The most general definition of problem-based learning reveals that it is the method under which students learn by analyzing and solving complex problems of real world with teacher's help (Savery, 2006)⁵. Many aspects of problem-based learning might have their one variations ensuring that problem-based learning is implemented not only under predetermine rules but also match with real context in which it is applied. Thus it is ensured that problem-based learning is not imposed but significant and vital educational innovation for its participants.

It is usual in conventional learning that study process runs studying predetermine topics that structure learning program. Studies following problem-based learning method are initiated and managed by real world problems that do not have a single and clear solution. These problems are called underdefined, complicated and unstructured. Namely problems of such origin are met in real world. According to Weber (2007)⁶ problem should not be understood as obstacle. It is spoken about the case, phenomenon, question, project when a way to achieve the set goal is unknown.

Considering real unstructured problems during problem-based learning it is tried to study different disciplines by integrated method whereas in traditional study program every discipline exists for itself. Traditional studies refer to knowledge separation into blocks amplifying that it is important to go deep into separate sciences and not to join knowledge into complex structures. According to opinion of problem-based learning exponents who

---

⁵ Savery, J.,R. (2006). Overview of Problem-based Learning: Definitions and Distinctions. *The Interdisciplinary Journal of Problem-based Learning*. Vol.1, No1,p.9-20.

⁶ Weber, A. (2007). *Problem-Based Learning*. Bern: h.e.p.-Verl.

sustain opposite position it is purposeful to include aspects of other study courses into analyzed cases (Walker, 2009)⁷.

System of problem-based learning supposes that it is necessary to join earlier gained students' knowledge with new knowledge. Therefore it is important to assess students' experience, motivation and gained competencies when choosing problems. Then partial (lectures take place alongside with problem solution) or full-format (there are no lectures) model of problem-based learning is chosen (Forsythe, 2006)⁸. Full-format problem-based learning provides that students only solve problems during studies. However it is not always possible. Such model is hardly implemented because students do not have teamwork skills and practice of raising and verifying hypothesis, etc.

Properly chosen, formulated and presented for students problems are one of the most important aspects of problem-based learning determining its success. Though, this should not be the limitation as it can lead to identification of problem-based learning as learning based on problems' solution. The main goal of the latter learning is to solve the problem correctly while in problem-based learning both the taken problem solution and the whole process of decision making are important.

Studying in small groups is characteristic to problem-based learning, and such learning assumes format of teamwork. According to process of problem-based learning it should be mentioned that ideal group size is 5 – 7 students (Strobel, Barneveld, 2009)⁹. Forsythe (2006)¹⁰ suggests to compose groups with even number of members (6-8 students) that under necessity it would be possible to work in pairs.

Teamwork is directly related to earlier discussed feature of problem-based learning – problem itself. For stimulation of problem work it is important to choose such problem which would motivate students to work together and commonly seek for the set goal. It is recommended to choose such problems that are closely related to students' already possessed knowledge and would have enough allusions motivating students' learning (Marcangelo,

---

⁷ Walker, A. (2009). A Problem-based Learning Meta Analysis: Differences Across Problem Types, Implementation Types, Disciplines, and Assessment Levels. Utah University. ITLS Faculty Publication. Vol.3, No1.

⁸ Forsythe, F.(2006). *Problem-based Learning: The Handbook for Economics Lecturers*. Available at:<http://www.economicsnetwork.ac.uk/handbook/printable/pbl-v5.pdf>. [Accessed September 2012].

⁹ Strobel, J.,Barneveld, A. (2009). When is PBL more effective? A meta-synthesis of meta-analysis comparing PBL to conventional classrooms. *The Interdisciplinary Journal of problem-based Learning*. Vol.3,Iss.1, Article 4.

¹⁰ Forsythe, F.(2006). *Problem-based Learning: The Handbook for Economics Lecturers*. Available at:<http://www.economicsnetwork.ac.uk/handbook/printable/pbl-v5.pdf>. [Accessed September 2012].

2009)¹¹. When a problem is simple, teamwork is not efficient and does not interest students. If a problem is very sophisticated and students do not have enough knowledge to analyze and solve the problem, a better choice is not the teamwork but tutorial or lecture of an expert. Only fairly sophisticated problems justify students' teamwork where deposit of each student is important to achieve the common solution. Under necessity students' teamwork can be interspersed by teacher's mini-lectures or other teaching forms to achieve the success of problem-based learning.

Students' teamwork is inseparable from self-directed learning (Forsythe, 2006)¹². Only working under this method students can bring significant initiatives into present discussion. Everything what students learn in self-directed learning must be applied in solving problems of the whole group and new analysis. Therefore problem-based learning often is not finished with primary problem solution but is renewed with new research results of individual group members.

Teamwork is not always efficient. To achieve its efficiency it is relevant to manage process of team familiarity that every member would be actively involved into the process constantly having in mind goals of study program supplemented with elements of problem-based learning (Duck, 2008)¹³. Sensuous aspect is also important. Team with notable feeling of separate students' domination and ignorance of other students, negative emotions cannot achieve positive results. Process itself is also very important. Teacher cannot model static problem-based learning process. It is necessary to analyze continually students' communication and to ensure that they would positively seek for common goal and would not be disappointed with their roles.

The role of teacher changes when applying problem-based learning method. As students' sufficiency increases teacher's supervisory functions decrease accordingly. Teacher becomes an assistant. It means that teacher is no longer important in educational process. Particular teacher's support and activity is needed to ensure conditions that students could participate, analyze and solve relevant problems. First of all teacher actively communicating with students choose problems according to knowledge and skills already possessed by students. It is also advisable for teachers to discuss and talk with students on purpose to disclose their roles and reduce the influence of dominant students. Teacher's participation

¹¹ Marcangelo, C. (2009). Problem-based Learning Education Toolkit. University of Brighton, pp.11-14.

¹² Forsythe, F. (2006). *Problem-based Learning: The Handbook for Economics Lecturers*. Available at: <http://www.economicsnetwork.ac.uk/handbook/printable/pbl-v5.pdf>. [Accessed September 2012].

¹³ Duck, J.,E. (2008). Whose Group Is It? Anyway? Equity of Student Discourse in Problem-Based Learning. *Problem-based Learning a Research Perspective on Learning Interactions*. P. 75-108. New York: Routledge.

should activate passive students, encourage them to philosophize about problems, suggest and help to formulate tasks for students' learning, raise new hypothesis etc.

Model of senior students as assistants may become significant. These students can help developing skill of junior students, checking level of groups' functioning, seeking for deeper comprehension during discussions. Activity of students who had already heard the same course is efficient because they know well what is going on in the class, what difficulties students meet and how these students can be encouraged, calmed and motivated. Feedback of assisting students is very informative for the teacher who might improve studies plan and process according to provided information.

Model of large audience is also possible when applying problem-based learning although teachers often have doubts about possibility to implement this model with large number of students. It is more difficult to manage large audience, and it requires more orientation towards teacher. Senior students can be involved as casual assistants during groups' discussions.

When applying this learning for large group of students teacher must find additional time to activate students' work during practice classes.

Planning problem-based learning in large group it is necessary to include various educational activities. It might be mini-lectures, discussion of the whole group, discussion in small groups etc. On purpose to avoid routine teacher must be creative. For example, instead of planned 20 minutes discussion in groups it is purposeful to divide discussion into two periods of 10 minutes and intersperse mini-lecture or discussion of the whole group between these periods.

As teacher's role as an assistant increased and his (her) function as the main information source decreased, problem-based learning espouses the idea that students must quote many different sources to get information by themselves. Information diversity allows students considering problems from various positions, understanding the importance of discourse influencing one or another pattern of information presentation. It is discussed quite often if teacher should present the list of used sources or students should compose it themselves thus gaining more initiative and self-reliance.

Assessment is another very important feature of problem-based learning as an entire educational strategy. Feedback and educational, encouraging improvement but not only total,

stating the fact of (not) grounding assessment is necessary (Macdonald, 2010)¹⁴. During problem-based learning students are assessed by teacher, they also evaluate themselves and others. Possibility to assess oneself and classmates until the end of learning process retains students' initiative and ensures implementation of principles of learning directed towards student.

VARIATIONS OF PROBLEM-BASED LEARNING IN DIFFERENT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Problem-based learning as theoretical model in practice is applied for the context and thus assumes nature of variations. Conventional studies elements often replenish problem-based learning. It is recommended when adapting to the context for which transition from teaching to learning paradigm is typical. According to this it is advisable for teachers who start applying problem-based learning to implement the mixed variant of problem-based learning.

Studies integrating elements of both conventional and problem-based learning are typical to Lithuanian University of Health Sciences which implements problem-based learning under the utmost scale in our country. Practical trainings of problem-based learning take place once a week aside of lectures and seminars in this educational institution. According to the studies course an imaginable patient, whose disease case is considered and decision concerning treatment is made by students, is ascribed to students' group (10 people on an average).

Mixed problem-based learning model is currently being implemented in Harvard University on purpose to encourage students' initiative and self-reliance. Applying this innovative method it was decided to introduce new elements, such as seminars of small groups, leaving the elements of conventional learning like lectures. Closely integrated various activities in Harvard University helped to achieve expected results in self-education process (Walker, 2009)¹⁵.

It is not rare when problem-based learning at higher education institutions closely relates not only with conventional studies' forms and methods but also with other educational innovations. Combination of problem-based and project-based learning is often met. Some

---

¹⁴ Macdonald, B. (2010). *Improving Teaching and Learning Through Assessment. A Problem-based Learning Approach*. Altona: Comon Ground Publishing.

¹⁵ Walker, A. (2009). *A Problem-based Learning Meta Analysis: Differences Across Problem Types, Implementation Types, Disciplines, and Assessment Levels*. Utah University. ITLS Faculty Publication. Vol.3, No1.

scientists try to contrast these two educational innovations. However, it is fairly observed that both project-based and problem-based learning emphasizes the process of learning but not teaching. They both amplify the role of students' choice and active working. The task to create and/or implement problematic project can efficiently integrate advantages of both project-based and problem-based learning. Applying this combination students successfully study in Aalborg University for the last few decades (Barge, 2010)¹⁶. Various activity forms invoked allow students gaining deep theoretical and practical knowledge related to the field of given problem starting from problem resolution until the documentation of made decision.

Analyzing the experience of problem-based learning in Manchester and Sheffield Universities it was revealed students are involved into various volume research projects and while communicating with other students they get acquainted with definitions and the main questions of studied discipline (Levy et al., 2011)¹⁷. Such learning is particularly important in knowledge society where majority of work processes has the nature of research. Employees of library and information systems in Sheffield University render assistance for individual students, students groups that do research on their own as well as for common work of students and teachers. Electronic dictionaries, reference manuals, textbooks are prepared by common efforts.

Switching to students' competencies it is important to evaluate other aspects that might have influence on the results of problem-based learning as well, because problem-based learning is understood as the system which does not start teaching from the outset but seeks to integrate student's experience, his living world and learning into cohesive entirety. Savin-Baden (2000)¹⁸ noticed that there is still the lack of researches concerning problem-based learning where students' identity would be disclosed when speaking about integrated human picture. Not accidentally in current researches of making problem-based learning efficient, attention is paid towards students' residential environment, experience of their earlier learning and other circumstances, that might help to develop competences of problem-based learning, are assessed (Eder et al., 2011)¹⁹.

---

¹⁶ Barge, S. (2010). *Principles of Problem and Project Based Learning. The Aalborg PBL Model*. Aalborg University.

¹⁷ Levy, P., Little, S., McKinney, P. (2011). *The Sheffield Companion to Inquiry-based Learning. The University of Sheffield: CILASS*.

¹⁸ Savin-Baden, M. (2000). *Problem-based learning in Higher education: Untold Stories*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

¹⁹ Eder, F., Roters, B., Schlkman, A., Valk-Draad, M., P. (2011). *Problem-based Learning*. Dortmund: HDZ. PP. 72-114.

STUDENTS' COMPETENCIES DEVELOPED BY PROBLEM-BASED LEARNING METHOD

Both theoreticians and practitioners of education are interested in competencies being developed during problem-based learning. Efficiency of problem-based learning is mostly sought to prove by comparative researches of conventional and problem-based learning.

Majority of sources analyzes transferable skills effectively developed by problem-based learning method. It is currently tried to emphasize not only transferable but also special competencies that are developed by students while solving problems relevant to studies context (Eder et.al., 2011)²⁰. Special skills are developed directly by solving problems, and transferable skills are developed indirectly by the process of problem-based learning itself. Besides, problem-based learning enriches special skills orienting towards activity in professional context and flexible application of available information under present conditions but not towards information which should be remembered and precisely repeated during examination by students.

Information is better remembered and recalled when applying problem-based learning. Students better assimilate resource materials because they learn contextually, relating new information to the possessed knowledge, i.e. they learn by deep method, but not superficially. According to scientists meaningful students' learning is happening by enacting earlier knowledge and developing it further.

Teamwork skill possessed and gained by students is very important because given tasks of problem-based learning are such that individual initiative is not enough to accomplish them. During first meeting after receiving the problem description students commonly formulate learning goals, hypothesize, all refer to possessed knowledge and suppose what knowledge they as a team do not have. Capacity to contribute teamwork development actively should be assessed in problem-based learning. Sharing information for the sake of group improvement provides that it is avoided delivery of irrelevant for group information, domination in teamwork but it is sought to hear various opinions and discuss.

Efficient teamwork provides meaningful deposit of each team member. It is emphasized in the structure of problem-based learning as educational system that students share learning topics and each team member analyzes them individually, and results are again discussed commonly in the group. Process is repeated under necessity until discussion about problem is

---

²⁰ Eder, F., Roters, B., Schlkman, A., Valk-Draad, M., P. (2011). *Problem-based Learning*. Dortmund: HDZ. PP. 72-114.

over and the decision is provided. Self-directed learning takes place when student plans his/her self-learning, provides measures, assesses obtained results and thinks over his progress. Thus students gain competencies of time management, application of modern information search strategies and evaluation of their reliability.

Students also improve their skills to recognize the need of knowledge and skills for solving the problem, to assess their competencies from the viewpoint of problem solving and to choose a proper information source.

Initiatively accomplishing research students have possibility to cooperate with various specialists who can help understanding and solving the problem. It is one more of problem-based learning aspects contributing to teamwork capability to develop while working not only with peer but also in the heterogeneous group (Adhan, 2011)²¹.

Work in team is related to new cognitive capabilities. It is referred to arguments of other members, self-arguments are searched and possessed and newly gained information is integrated.

Reasoning, analyzing, applying synthesis during problem-based learning helps to develop the capabilities of critical thinking. Some institutions, applying problem-based learning, provide students with the lists with contacts of various disciplines representatives that students could have efficient tutorials while solving problems. Sometimes interdisciplinary teams are composed for solving problems. In such case students see their discipline in the context of other disciplines, are able to formulate and present various arguments, realize the interdisciplinary teams in their studies and further activity is necessary while analyzing and solving complex problems.

Good atmosphere is necessary when working together (Strobel et.al 2009)²². In the beginning of problem-based learning both students and teachers meet negative prejudice respecting increased workload. However, it is observable overtime that problem-based learning increases students' interest in studied course. As students discuss problems in group they discover the unknown and start taking interest in certain topic after the discussion. It is also supposed that problem-based learning increases motivation because students determine learning results on their own and independently decide what is important for their learning.

---

²¹ Adhan, N., L. (2011). Would PBL affect students' generic competencies? *African Journal of Education and Technology*. Vol.1, No3, pp. 1-14.

²² Strobel, J., Barneveld, A. (2009). When is PBL more effective? A meta-synthesis of meta-analysis comparing PBL to conventional classrooms. *The Interdisciplinary Journal of problem-based Learning*. Vol.3, Iss.1, Article 4.

Assessing the competencies of problem-based learning, attention is paid not only towards creation of positive atmosphere in the group which might be too enthusiastic. Problems' analysis and solving is difficult work requiring students' endurance. Therefore it is important that disappointment or dissatisfaction would be directly told duly.

Problem-based learning which allows students meeting complex reality at close range enables them to accept challenges as stimulus for learning but not the obstacle (Weber, 2007)²³. Thus positive attitude towards complexity and uncertainty is being developed.

Aside of other advantages problem-based learning enables students to evaluate progress of themselves and their colleagues, discuss about learning goals and achievements. Hereby students develop their reflecting capabilities. (Forsythe, 2006)²⁴. One of problem-based learning aspects – assessment of oneself and peer – allows students comprehending the whole of their studies, becoming persons capable to manage efficiently the process of lifelong learning.

Finishing the analysis it is important to mention that many comparative researches of conventional studies and problem-based learning do not present obvious arguments that problem-based learning is noticeably superior in comparison to conventional studies. However, in educational theory and practice identified competencies that are developed during problem-based learning, and which replenish and enrich other variously gained competencies, and increased students' motivation to learn allow giving preference to problem-based learning. Therefore more and more practitioners decide to adapt this learning in their institution of higher education.

CONCLUSION

Problem-based learning is characterized by diversity of features eliminating shortages of conventional studies and satisfying the needs of modern higher education. Essential features of problem-based learning vary, replenish with aspects of other educational innovations. Thus meaningful, flexible combinations of problem-based learning, that prevent it from detaching from conditions of time and context, are created.

Links between problem-based learning features and competencies being developed can be found when analyzing scientific literature and referring to practical experience. When applying problem-based learning method, a reflective thinking, competence to perform

---

²³ Weber, A. (2007). *Problem-Based Learning*. Bern: h.e.p.-Verl.

²⁴ Forsythe, F. (2006). *Problem-based Learning: The Handbook for Economics Lecturers*. Available at: <http://www.economicnetwork.ac.uk/handbook/printable/pbl-v5.pdf>. [Accessed September 2012].

research of various volume, solve problems, design one's knowledge, assess achievements, reconcile teamwork and self-directed learning is developed. Consecutive problem-based learning helps to achieve that critical thinking would grow into well-grounded criticism motivating the necessity of interdisciplinary learning. Aside features of problem-based learning it is necessary to assess students' experience and development of various competencies. Diversity of problem-based learning features and competencies being developed raises when analyzing concrete institutional experience. Continual evaluation of results is the condition to ensure studies quality. Referring to the main principles of problem-based learning, expected results can be achieved that students would get proper education and would reasonably learn all their life.

REFERENCES

1. Adhan, N., L. (2011). Would PBL affect students' generic competencies? *African Journal of Education and Technology*. Vol.1, No3, pp. 1-14.
2. Barge, S. (2010). *Principles of Problem and Project Based Learning. The Aalborg PBL Model*. Aalborg University.
3. Barrows, H.,S. (1999). A taxonomy of problem-based learning methods. *Handbook on problem-based learning*. P.19-27. New York: Forbes.
4. Duck, J.,E. (2008). Whose Group Is It? Anyway? Equity of Student Discourse in Problem-Based Learning. *Problem-based Learning a Research Perspective on Learning Interactions*. P. 75-108. New York: Routledge.
5. Eder, F.,Roters, B., Schlkmann, A.,Valk-Draad, M.,P. (2011). *Problem-based Learning*. Dortmund: HDZ. PP. 72-114.
6. Forsythe, F.(2006). *Problem-based Learning: The Handbook for Economics Lecturers*. Available at:<http://www.economicnetwork.ac.uk/handbook/printable/pbl-v5.pdf>. [Accessed September 2012].
7. Gedvilienė, G.(2011). Lyderystė mokymosi procese. Aktyvuoto ir probleminio mokymosi modeliai VDU. Available at: www.bmt.smm.lt/.../Prof.-G.-Gedviliene-Lyderyste, pp.1-30. [Accessed August 30 2012].
8. Lenkauskaitė, J. (2010). Probleminio mokymosi taikymas aukštajame moksle, realizuojant besimokantiems prasmingas studijas. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*. Nr.6. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
9. Levy, P.,Little, S.,McKinney, P.(2011). *The Sheffield Companion to Inquiry-based Learning. The University of Sheffield*:CILASS.
10. Macdonald, B. (2010). *Improving Teaching and Learning Through Assessment. A Problem-based Learning Approach*. Altona: Comon Ground Publishing.
11. Marcangelo, C. (2009). Problem-based Learning Education Toolkit. University of Brighton,pp.11-14.
12. Savery, J.,R. (2006). Overview of Problem-based Learning: Definitions and Distinctions. *The Interdisciplinary Journal of Problem-based Learning*. Vol.1, No1,p.9-20.
13. Savin-Baden, M. (2000). *Problem-based learning in Higher education: Untold Stories*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

14. Strobel, J., Barneveld, A. (2009). When is PBL more effective? A meta-synthesis of meta-analysis comparing PBL to conventional classrooms. *The Interdisciplinary Journal of problem-based Learning*. Vol.3, Iss.1, Article 4.
15. Šveikauskas, V., (2007). Probleminio mokymosi procesas. Mokomoji knyga. Kauno medicinos universitetas, pp.1-18.
16. Walker, A. (2009). A Problem-based Learning Meta Analysis: Differences Across Problem Types, Implementation Types, Disciplines, and Assessment Levels. Utah University. ITLS Faculty Publication. Vol.3, No1.
17. Weber, A. (2007). *Problem-Based Learning*. Bern: h.e.p.-Verl.

PROBLEMINIS MOKYMAS(IS) IR KOMPETENCIJŲ UGDYMAS

Aušra Stepanovienė*
Mykolo Romerio universitetas

Santrauka

Probleminis mokymas yra viena labiausiai pasaulyje paplitusių mokymo(si) sistemų, sulaukianti daug aukštojo mokslo institucijų teoretikų ir praktikų dėmesio. Jis turi daugybę individualių komponentų, su kuriais susiduria studentai, dirbdami mažose grupėse ir analizuodami atrinktas problemas. Šiam mokymui(si) būdinga studentų ir dėstytojo sąveika, pasižyminti sisteminga ir pažintine veikla – naujų žinių ir veiklos būdų įsisavinimu sprendžiant praktines užduotis. Pradėdamos taikyti probleminį mokymą(si) aukštosios mokyklos susiduria su įvairiais teiginiais, ne tik padedančiais šį metodą adaptuoti kontekstui, bet ir prieštaraujančiais jo būtinumu ir tinkamumu. Straipsnyje apžvelgiami esminiai probleminio mokymo(si) bruožai ir analizuojamos jų variacijos.

Pradedant taikyti probleminį mokymą(si) aukštojoje mokykloje svarbu ne tik gebėti modeliuoti mokymo procesą, bet ir numatyti šio mokymo(si) rezultatus. Mokslinės literatūros analizė bei praktinė šio metodo taikymo patirtis atskleidžia teigiamus probleminio mokymo(si) rezultatus. Straipsnyje nurodomi pagrindiniai probleminio mokymo(si) bruožai ir jo sąsajos su ugdomomis besimokančiųjų kompetencijomis. Sistemingas probleminis mokymas(sis) pagilina ir papildo tradicinių studijų būdu įgyjamas kompetencijas. Organizuojant ir analizuojant sudėtingas realaus pasaulio problemas grupėse mažėja dėstytojo įtaka, didėja studentų iniciatyva ir atsakomybė. Besimokantieji ugdo gebėjimą dirbti komandoje, kritiškai mąstyti, kokybiškai atlikti užduotis, vertinti pasiekimus. Taikant probleminį mokymą(si) studentai turi galimybę panaudoti, pritaikyti ir susieti naujai išmoktą informaciją su jau turimomis žiniomis, integruoti savarankiško ir komandinio mokymosi pranašumus mokymo(si) procese.

Būtina įvertinti ir studentų patirtį, jų kompetencijas. Studentams iš dėstytojo perimant mokymosi iniciatyvą padidėja ryšys tarp probleminio mokymo(si) bruožų ir ugdomų kompetencijų. Nuolatinis rezultatų vertinimas yra geriausia sąlyga studijų kokybei užtikrinti. Atsižvelgiant į esminius, į besimokančiuosius nukreipto mokymo(si), kaip ugdymo filosofijos, principus galima pasiekti laukiamų rezultatų, kad studentai gautų tinkamą išsilavinimą ir motyvuotai mokytųsi visą gyvenimą.

Pagrindinės sąvokos: probleminis mokymas(is), kompetencijos, taikymas.

Aušra Stepanovienė*, Mykolas Romeris universiteto Visuomenės saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: anglų specialybės kalbos mokymo(-si) problemos, inovatyvūs kalbų mokymo(-si) metodai, teisės tekstų vertimo teorija ir praktika.

Aušra Stepanovienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: problems of teaching/learning ESP, innovative language teaching methods, theory and practice of legal language translation.

KIOTO PROTOKOLAS: BENDRA, BET SKIRTINGA IŠIPAREIGOJIMŲ NAŠTA

Žana Vašcova**

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 30310
El.paštas: Zana.Vascova@yahoo.com*

Milana Striuogienė*

*VšĮ Kolpingo kolegija Teisės katedra
Raguvos g. 7, LT-44275 Kaunas
Telefonas 220030
El.paštas: milana.striuogiene@gmail.com*

Anotacija. Straipsnyje analizuojama Kioto protokolo įgyvendinimo naštos paskirstymo į pasirašiusioms valstybėms problematika bei aptariamas šio protokolo tikslingumas ir perspektyvumas. Daroma išvada, kad Kioto protokolo dalyvėms išipareigojimų vykdymo našta pagal šį dokumentą yra paskirstyta ydingai. Ši išvada grindžiama aplinkybe, kad Kioto protokolo nuostatų privaloma vykdymo našta tenka valstybėms, kurios išmeta tik mažąją dalį teršalų, dėl ko šios valstybės nėra pajėgios realiai kovoti su klimato kaita, t.y. net jei šios valstybės tinkamai vykdytų Kioto protokolą ir sumažintų išmetamų dujų kieki, ši aplinkybė turės tik mažą įtaką klimato kaitai. Atlikus tyrimą daroma išvada, kad Kioto protokolo įgyvendinimo efektyvumą padidintų nuostata, jog šis protokolas yra privalomas visoms jį pasirašiusioms valstybėms, nepriklausomai nuo valstybės ekonominio išsivystymo. Taip pat daroma išvada, kad Kioto protokole numatytos kovos su klimato kaita priemonės vertintinos teigiamai, jų įgyvendinimas pripažintinas kaip būtinas siekiant išvengti katastrofiškų klimato kaitos pasekmių.

Pagrindinės sąvokos: Kioto protokolas, klimato atšilimas, lankstieji Kioto protokolo mechanizmai.

IVADAS

Šiuo metu kova su klimato atšilimu laikoma svarbiu tarptautiniu bei nacionaliniu uždaviniu, kadangi visuotinai pripažįstama, jog nesiėmus priemonių mažinti šiltnamio efektą, pasaulio laukia ekologinė katastrofa¹. Pasaulinio klimato atšilimo sumažinimo tikslu buvo pasirašytas Kioto protokolas², kuris įpareigojo valstybes sumažinti išmetamų teršalų į atmosferą kieki. Šį protokolą yra pasirašiusi 191 valstybė³, tačiau jis yra privalomas vykdyti

¹ Stern, N. Stern review on the economics of climate change [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2012-07-27]. <<http://apo.org.au/research/stern-review-economics-climate-change>>.

² Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. UN Doc FCCC/CP/1997/7/Add.1, Dec. 10, 1997; 37 ILM 22 (1998).

³ Status of Ratification of the Kyoto Protocol [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php>. Pastaba: nėra visuotinio sutarimo dėl pasaulyje esančių valstybių skaičiaus. Pagal tai, kokiais kriterijais naudojamosi pripažįstant valstybes, jų, skirtingų šaltinių duomenimis, priskaičiuojama nuo 189 iki 266.

tik 40 dalyvių. Pasirašant protokolą buvo vadovaujama prezumpcija, kad kuo valstybė ekonomiškai yra pajėgesnė, tuo ji yra didesnė teršėja ir todėl buvo laikoma, kad būtent tik ekonomiškai stiprios valstybės turi prisiišti privalomus įsipareigojimus sumažinti oro taršai. Tačiau pastarųjų metų mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad vis daugiau teršalų išmeta ne išsivysčiusios, o besivystančios valstybės, ir taip pat šiame kontekste stebimas klimato atšilimo didėjimas, o ne mažėjimas⁴. Esant tokiai situacijai kvestionuotina įsipareigojimų pagal Kioto protokolą paskirstymo našta jį įgyvendinančioms valstybėms ir apskritai pačio protokolo veiksmingumas bei tikslingumas.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti įsipareigojimų naštos pagal Kioto protokolą paskirstymo jo dalyviams pagrįstumą bei aptarti pačio protokolo tikslingumą ir perspektyvumą. Tyrimo objektas - Kioto protokolas. Šiame tyrime nepretenduojama į išsamią ir visapusišką Kioto protokolo analizę. Šio dokumento tam tikri veikimo aspektai ir įgyvendinimo problemos aptariami tiek, kiek tai yra reikalinga įvertinant Kioto protokolo įsipareigojimų paskirstymą jo dalyviams. Kadangi viena iš didžiausių Kioto protokolo įgyvendinimo šalininkų ir nuostatų reali vykdytoja yra Europos Sąjunga, o jos valstybės narės teikia itin didelį dėmesį šio protokolo nuostatų įgyvendinimui, jo efektyvumo vertinimui, daugiausia bus remiamasi Europos Sąjungos valstybių narių pateiktais duomenimis. Straipsnyje kompleksiskai buvo taikomi šie metodai: deskriptyvinis, analizės, lyginamasis bei apibendrinimo.

KIOTO PROTOKOLO ĮGYVENDINIMAS. BENDRA, BET SKIRTINGA ATSAKOMYBĖ

Pavienės valstybės nėra pajėgios išspręsti pasaulinės klimato kaitos problemos, su šia problema galima kovoti tik globaliu mastu. Pasaulinio klimato kaitos problemoms spręsti tarptautiniu lygiu buvo pasirašyta daug susitarimų, programų, projektų. Vienas svarbiausių dokumentų šioje srityje – Jungtinių Tautų Bendroji Klimato Kaitos Konvencija (JTBKKK)⁵, įsigaliojusi 1994 m.⁶ 1997 m. buvo priimtas šios konvencijos Kioto protokolas⁷, kuris

⁴ Olivier, J.G.J. *et al.* *Long-term trend in global CO₂ emissions. 2011 report* [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-27]. <<http://www.pbl.nl/en/publications/2011/long-term-trend-in-global-co2-emissions-2011-report>>.

⁵ United Nations Framework Convention on Climate Change. 1771 UNTS 107; S. Treaty Doc No. 102-38; U.N. Doc. A/AC.237/18 (Part II)/Add.1; 31 ILM 849 (1992).

⁶ Lietuvos Respublikos Seimas JTBKKK ratifikavo 2002-11-19, įsigaliojo 2005-02-16. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.126-5735.

⁷ Lietuvos Respublikos Seimas Kioto protokolą ratifikavo 2002-11-19; įsigaliojo 2005-02-16. *Valstybės žinios*. 2002-12-31, Nr. 126-5735.

įsigaliojo 2005 vasario 16 d.⁸ Kioto protokolas, nors pasirašytas 191 valstybės, yra privalomas tik 40 iš jų, - kaip laikyta pasirašant protokolą, valstybėms su labiausiai išvystyta ekonomika. Pasirašymo metu sprendžiant protokolo nuostatų privalomumo klausimą buvo pabrėžiama, kad šios nuostatos turėtų būti privalomos tik labiausiai išvystytos ekonomikos valstybėms, kadangi būtent šios valstybės išmeta didžiąją dalį teršalų į atmosferą. Iš tiesų 1990 metų duomenimis šioms valstybėms (su labiausiai išvystyta ekonomika) teko didžioji dalis į atmosferą išmetamų kenksmingų dujų – net du trečdaliai, tačiau šiuo metu joms tenkanti dalis sudaro tik nepilną trečdalį⁹. Prognozuojama, kad ateityje ekonomiškai stiprių valstybių išmetamų kenksmingų dujų kiekis dar labiau mažės, o didžiausiomis oro teršėjomis taps būtent besivystančios valstybės (t.y. tos, kurioms Kioto protokolo vykdymas nėra privalomas).

1 lentelė. 2020 m. Planuojama CO₂ emisija¹⁰

	JAV ir Kanada	Meksika	Vakarų Europa	Pramoninė Azija	Besivystanti Azija	Vidurio Rytai	Afrika	Centrinė ir Pietų Amerika	Rytų Europa ir busi Sovietų Sąjunga
1990	21,3%	5,4%	16,0%	6,1%	18,0%	4,0%	3,1%	3,1%	23,0%
2020	16,4%	8,4%	11,5%	5,1%	30,9%	6,4%	3,8%	6,3%	11,2%

Europos Sąjunga Kioto protokolą ratifikavo 2002 m. gegužės 31 d.¹¹ Nors šiuo metu Europos Sąjungos išmetamų visų pasaulio dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, kiekis sudaro tik apie 11 procentų¹², Europos Sąjunga įvairiais lygiais veikia siekdama sumažinti oro taršos poveikį: teisės aktais, bendradarbiavimu su už oro taršą atsakingais sektoriais, per nacionalines, regionines institucijas bei nevyriausybinės organizacijas ir tyrimais. ES politika siekiama sumažinti oro taršos poveikį sumažinant teršalų išmetimą ir nustatant ribas bei oro kokybės tikslines vertes.

⁸ T.y. įsigaliojo po to, kai protokolą ratifikavo Rusija, kurios CO₂ išmetimai sudaro 17,4%. Tokiu būdu buvo įvykdyta Kioto protokolo sąlyga, pagal kurią jį ratifikuoti turi ne mažiau kaip 55 JT BK šalis, įskaitant išsivysčiusias šalis, kurių daliai tenkantis išmetamų CO₂ kiekis sudaro ne mažiau kaip 55% viso CO₂ išmetimo šioje grupėje.

⁹ *World carbon dioxide emissions data by country: China speeds ahead of the rest* [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-25]. <<http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/jan/31/world-carbon-dioxide-emissions-country-data-co2>>.

¹⁰ Šaltinis: Olivier, J.G.J. *et al. Long-term trend in global CO₂ emissions. 2011 report* [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-26]. <<http://www.pbl.nl/en/publications/2011/long-term-trend-in-global-co2-emissions-2011-report>>.

¹¹ 2002 m. balandžio 25 d. Tarybos sprendimas dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo patvirtinimo Europos bendrijos vardu ir bendro jame numatytų įsipareigojimų vykdymo. [2002] OL L 130. 2006 m. gruodžio 14 d. Komisijos sprendimas [2006/944/EB](#), nustatantis išmetamųjų teršalų kiekį Europos Bendrijoje ir kiekvienoje valstybėje narėje pagal Kioto protokolą, remiantis sprendimu 2002/358/EB. [2006] OL L 358 (pakeistas: 2010 m. gruodžio 15 d. Komisijos sprendimu [2010/778/ES](#) [2010] OL L 332).

¹² European Commission. *Climate change*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <http://ec.europa.eu/clima/news/index_en.htm>.

ES savanoriškai ėmėsi siekti tikslo iki 2000 m. sumažinti savo CO₂ emisiją iki buvusios 1990-aisiais¹³. Pagal Kioto protokolą 15 tuo metu ES sudėtyje buvusių šalių išsikėlė tikslą – iki 2012 metų sumažinti savo bendrą šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos lygį 8 %, lyginant su 1990 metų lygiu. Šis bendras tikslas tapo teisiškai privalomas visoms ES valstybėms narėms. 2005 metų pabaigoje ES valstybių grupės emisijos rodikliai buvo 1,5 % žemesni, lyginant su 1990 metų rodikliais, o bendras visų 27 dabartinių valstybių narių emisijos rodiklis buvo žemesnis 7,9 %. Pagal negalutinius duomenis 2011 m. 15 ir 27 ES valstybėse narėse šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmesta 3,6 ir 2,5 % mažiau nei 2010 m. Remiantis šiais apytikriais skaičiavimais, 15 ES valstybių narių šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmesta 14 % mažiau nei baziniais metais. 2011 m. 27 ES valstybėse narėse šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmesta maždaug 18 % mažiau nei 1990 m.¹⁴

Kaip viena iš priemonių šiltnamio efektą sukeliančių dujų sumažinimo tikslui pasiekti Europos Sąjungoje 2003 m. spalio 13 d. buvo priimta [Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/87/EC](#),¹⁵ kuria buvo sukurta ES šiltnamio efektą sukeliančių dujų apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema. Šios sistemos tikslas – padėti ES valstybėms narėms kuo mažiausiomis sąnaudomis įgyvendinti įsipareigojimus pagal Kioto protokolą. Pagal šią direktyvą nei vienos ES valstybės nustatytų ūkio šakų įmonė negali vykdyti veiklos, susijusios su anglies dvideginio emisijomis, jei nepateikia ta tikro kiekio apyvartinių taršos leidimų. Apyvartinius taršos leidimus įmonėms nemokamai paskirsto kiekvienos šalies kompetetinga institucija. Tuo atveju, jei įmonei trūktų apyvartinių taršos leidimų, reikiamą kiekį galima nusipirkti aukcionuose, biržose arba tiesiogiai iš kitų įmonių, kurios turi šių leidimų perteklių. Neįsigijus pakankamo kiekio apyvartinių taršos leidimų, įmonės turės mokėti baudas.

Vertinant įsipareigojimų vykdymo galimybes iš Lietuvos Respublikos pozicijų, manoma, kad Lietuvos tarša šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis neviršys Kioto protokole numatyto įsipareigojimo sumažinti taršą 8%, lyginant su 1990 metų taršos lygiu. Šiuo metu tarša šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis nesiekia net 40%, lyginant su 1990

¹³ 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/29/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2003/87/EB, siekiant patobulinti ir išplėsti Bendrijos šiltnamio efektą sukeliančių dujų apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemą. [2009] *OL L 140*.

¹⁴ Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai. *Kioto protokole nustatytų tikslų įgyvendinimo pažanga*. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0626:FIN:LT:DOC>>.

¹⁵ 2003 m. spalio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/87/EB, nustatanti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos leidimų sistemą Bendrijoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 96/61/EB, [2003/87/EC](#). [2003] *OL L 275*.

metų taršą¹⁶. Tačiau manoma, kad tokios susiklosčiusios padėties priežastis yra ne sėkmingas kovos su klimato kaita priemonių įgyvendinimas, o ekonominis nuosmukis¹⁷. Įmonėms paskirsčius per mažą taršos leidimų kiekį, jos, augant energijos poreikiams bei gamybai, bus priverstos pirkti apyvartinius taršos leidimus iš kitų šalių įmonių. Kadangi Europos Sąjunga siekia išvengti situacijos, kad įmonės turėtų perteklinių apyvartinių taršos leidimų, kuriuos būtų galima realizuoti, neįgyvendinant jokių šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas mažinančių priemonių, todėl negalima tikėtis, kad ES Komisija suteiks narėms (tame tarpe ir Lietuvai) teisę savo įmonėms padalinti daugiau apyvartinių taršos leidimų, nei jų realiai reikia šiuo metu.

Nors Europos Sąjunga įsipareigojo sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją 20 proc. lyginant su 1990 m. lygiu,¹⁸ tačiau net ir tokie įspūdingi skaičiai neužtikrina vienareikšmiai teigiamo ES pastangų vertinimo. Asad Rehman, Žemės draugų organizacijos narys nurodė, kad nustatytieji 20 procentų iš esmės nieko nekeičia, toks sumažinimas yra per mažas, kad būtų juntamas jo poveikis, o verslas ir toliau „žudys klimatą“.¹⁹

Akivaizdu, kad vien tik ekonomiškai išsivysčiusios valstybės iš esmės nėra pajėgios vienos kovoti su klimato kaita, mažindamos išmetamų dujų kiekį: jei jos net ir žymiai sumažins išmetamų dujų kiekį, ši sumažėjusi dalis didesnės reikšmės klimato atšilimui neturės, nes būtent besivystančiomis laikomos valstybės yra potencialios didžiosios teršėjos. Tačiau, kaip minėta, Kioto protokolas neįpareigoja šių valstybių imtis privalomų priemonių mažinti taršą ir taip pat nenumato priemonių, kaip įpareigoti ekonomiškai sustiprėjusias valstybes įsipareigoti mažinti išmetamų teršalų kiekį.

Besivystančios valstybės, nors ir suprasdamos klimato kaitos pokyčių pasekmes, įsipareigojimų pagal Kioto protokolą nepriima, pabrėždamos, kad būtent ekonomiškai išsivysčiusios valstybės yra atsakingos už pasaulinio klimato atšilimą, nes būtent dėl jų veiksmų prasidėjo klimato kaita.²⁰ pavyzdžiui, laikotarpiu nuo 1850 m. iki 2003 m. vien JAV

¹⁶ Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas. Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <<http://www.laaiif.idamas.lt/index.php?-38211096>>.

¹⁷ Žr. Nr.13.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Rafalowicz, A. *Locking in zero action now and ten more years of talks*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <www.ifg.org/pdf/Meena_9_5.pdf>.

²⁰ Slušnytė, R. Didžiosios teršėjos kratosi rūpesčių dėl klimato kaitos. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-26]. <<http://vznotes.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C225746500251CD7C2257956002B352C?OpenDocument>>; Team, F. *China says Developed Countries bear “unshirkable responsibility” for causing global warming; Temperature in Beijing hits record high for February* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-07-26]. <http://www.finfacts.ie/irelandbusinessnews/publish/article_10008982.shtml>; Yardley, J. *China Says Rich Countries Should Take Lead on Global Warming* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-07-26]. <http://www.nytimes.com/2007/02/07/world/asia/07china.html?_r=1&ref=science>.

į atmosferą išmetė 30 procentų visų pasaulio oro teršalų²¹. Remdamosis šiuo faktu, besivystančios valstybės reikalauja, kad būtent ekonomiškai pajėgesnės valstybės prisiimtų įsipareigojimus mažinti oro taršą. Taip pat šios valstybės nurodo, kad būtent ekonomiškai stipresnės valstybės turi geresnių ir gausesnių išteklių mažinti oro taršą²².

Neginčytina, kad kovos su klimato kaita priemonės kainuoja, tačiau skaičiuojama, kad alternatyvieji kaštai yra kur kas didesni. 2011 m. pabaigoje publikuoti Europos aplinkos agentūros (European Environment Agency) tyrimai atskleidžia, kad oro tarša ES kainuoja daugiau nei 100 milijardų eurų (apie 345 milijardų litų). Vadinasi, vienam Europos gyventojui tenka maždaug 690–1035 litai žalos už oro taršą. Tokia suma nustatyta įvertinus 10 tūkstančių didžiausių Europos fabrikų bei gamyklų žalą aplinkai ir išlaidas žmonių sveikatos sutrikimams: kvėpavimo takų bei širdies kraujagyslių ligų gydymui²³.

Taip pat pabrėžtina, jog prezumpcija, kad kuo valstybės ekonomikos augimas ir vystymasis yra didesnis, tuo ji bus didesnė teršėja (ir to pasekoje valstybė turėtų imtis efektyvesnių priemonių mažinti oro taršą), negali būti laikoma absoliučiai teisinga. Pastarųjų metų duomenys rodo, kad ES valstybių narių ekonomika labai išaugo, tačiau šiose valstybėse narėse išmetama vis mažiau šiltnamio efektą sukeliančių dujų; pagal negalutinius duomenis, 2011 m. ES valstybėse narėse šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmesta 3,6 ir 2,5 % mažiau nei 2010 m.²⁴ Šios aplinkybės leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad išmetamas dujų kiekis tiesiogiai nepriklauso nuo ekonomikos augimo, o turi būti atsižvelgiama į kitus faktorius (naudojamo kuro pobūdį etc.). Tačiau aukščiau nurodytos aplinkybės, priimant sprendimus dėl oro taršos sumažinimo, nėra deramai vertinamos.

Lenetelė Nr. 2. Išmestų šiltnamio efektą sukeliančių dujų ir bendrojo vidaus produkto santykio pokyčiai. Indeksas – 1990 m.=100²⁵.

Nesutarimas dėl įsipareigojimų pagal Kioto protokolą naštos paskirstymo šiuo metu yra didelė kliūtis efektyviam Kioto protokole numatytų priemonių įgyvendinimui. Kioto protokolo pasirašymo metu besivystančiomis laikytos valstybės ignoruoja faktą, kad būtent

²¹ *Taking Responsibility: Why the United States Must Lead the World in Reducing Global Warming Pollution 2007* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-07-27]. <http://www.pewtrusts.org/our_work_report_detail.aspx?id=32716>.

²² Revkin, A. C. *Imagine Everyone Was Equal, in Emissions 2008* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2012-07-26]. <<http://dotearth.blogs.nytimes.com/2008/02/15/imagine-everyone-was-equal-in-emissions/>>.

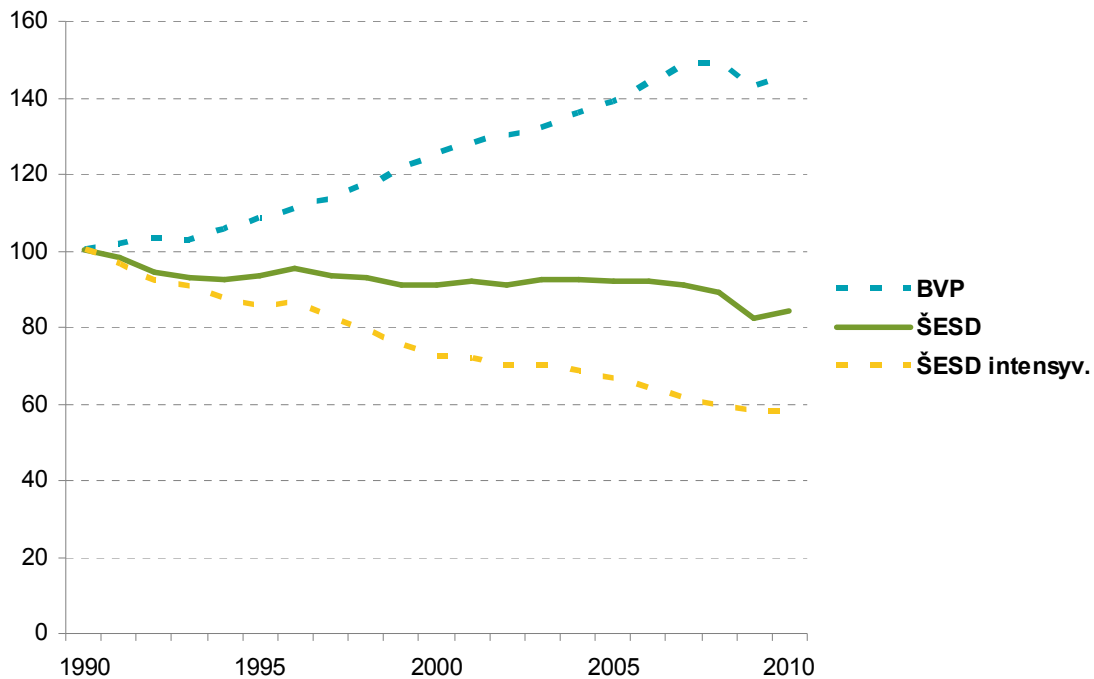
²³ Klimato kaita ir jos iššūkiai ES šalių ekonomikoms [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-11-02].

<http://ec.europa.eu/lietuva/documents/mokytojams/klimato_kaitos_ekonomika_medziaga_mokytojams.doc>.

²⁴ *Supra* note 13.

²⁵ *Ibid.*

jos, o ne ekonomiškai stiprios valstybės šiuo metu yra didžiosios teršėjos ir todėl būtent nuo jų elgesio priklauso išmetamų teršalų į atmosferą kiekio mažinimo galimybės.

Jei ekonomiškai silpnomis laikytos valstybės nevykdys Kioto protokolo nuostatų, bus neįmanoma pasiekti šio dokumento tikslo – sumažinti į atmosferą išmetamų dujų kiekio ir taip stabdyti klimato kaitą. Protokolo įgyvendinimą apsunkina ir tai, kad protokolą pasirašiusios valstybės nenori prisiimti privalomų įsipareigojimų, o pats protokolas neįpareigoja imtis privalomų priemonių ir nenumato būdų kaip įpareigoti mažinti išmetamų teršalų kiekį.

KIOTO PROTOKOLO AKTUALUMAS

Esant aukščiau nurodytai situacijai bei vertinant tai, kad protokolas vykdomas tik mažos dalies teršėjų, kyla abejonės dėl Kioto protokole numatytų priemonių reikalingumo ir perspektyvumo. Šios aplinkybės vertintinos pasaulinio klimato kaitos kontekste.

Šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentracija pasaulyje šiuo metu yra didesnė nei bet kada stebima jos didėjimo tendencija. Praeitame tūkstantmetyje vidutinė pasaulio temperatūra pakilo maždaug $0,6^{\circ}\text{C}$. Mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad atšilimo priežastis yra šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos. Pagal mokslininkų pateikiamas pasaulio klimato atšilimo prognozes, 2100 m. temperatūra pakils mažiausiai $1,8^{\circ}\text{C}$ – 4°C palyginti su 1990 m.

lygiu. Tai reiškia, kad pasaulio temperatūra pakils iki šešių kartų daugiau, lyginant su ikipramoniniu lygiu²⁶.

Vienas iš dokumentų, skirtų pasaulinio klimato kaitos problemoms spręsti - Kioto protokolas. Jį sudaro 28 straipsniai, A bei B priedai. Jame nurodoma, jog į B priedą įrašytos valstybės (tame tarpe ir Lietuvos Respublika), kiekviena atskirai ir visos drauge, užtikrina, kad bendras jų išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (CO₂, metano, azoto oksido, hidrofluorangliavandenilių, perfluorangliavandenilių ir sieros heksafluorido) emisijos kiekis neviršytų joms nustatytų normų bei kad laikotarpiu nuo 2008 m. iki 2012 m. būtų galima sumažinti tokių išmetamų dujų bendrą kiekį, palyginti su 1990 m., bent 5 %.

Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus protokole siūloma įvairių priemonių: stiprinti arba pradėti įgyvendinti nacionalinę išmetimo mažinimo politiką (didinti energetinį efektyvumą, plėtoti darnaus žemės ūkio praktikas, plėsti atsinaujinančios energetikos sektorių ir kt.) ir bendradarbiauti su kitomis protokolą pasirašiusiomis šalimis (keistis patirtimi arba informacija, koordinuoti valstybių narių vidaus politiką išduodant išmetimo leidimus, vykdant bendro įgyvendinimo ir švarios plėtros mechanizmo projektus). Kioto protokolas numato ir tris mechanizmus, kurių pagrindu valstybės, įtrauktos į protokolo I-ąjį priedą, privalo vykdyti savo įsipareigojimus ir taip siekti sumažinti CO₂ susiformavimą ir išmetimą į aplinką. Pastarieji valstybių įsipareigojimai gali būti vykdomi taikant šiuos lanksčiuosius mechanizmus: bendro įgyvendinamo projektų mechanizmą, apyvartinių taršos leidimų prekybos mechanizmą, švarios plėtros mechanizmą.

Bendro įgyvendinamo projektų mechanizmas – tai dviejų valstybių susitarimas, kuriuo remiantis vienos valstybės subjektai investuoja į kitoje valstybėje įgyvendinamus projektus, kuriais sumažinami CO₂ išmetimai konkrečiuose taršos šaltiniuose toje kitoje valstybėje, už tai gaudama iš pastarosios taršos mažinimo vienetus. Tai reiškia, kad valstybė, kurios įmonėms CO₂ sumažinimo kaštai yra dideli, investuoja į kitoje valstybėje įgyvendinamus projektus, už investuotas lėšas gauna atitinkamą kiekį taršos mažinimo vienetų iš valstybės, kurios įmonėms CO₂ sumažinimo išlaidos yra mažesnės. Apyvartinių taršos leidimų prekybos mechanizmas – tai dviejų valstybių susitarimas, kurio pagrindu vienos valstybės subjektai perka iš kitos valstybės subjektų apyvartinius taršos leidimus. Šiuo atveju neinvestuojamos lėšos į kitoje valstybėje vykdomus projektus, bet iš kitos valstybės perkami leidimai. Švarios plėtros mechanizmas – tai susitarimas, kurio pagrindu viena valstybė investuoja į kitoje

²⁶ *Intergovernmental Panel on Climate Change* [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-24]. <<http://www.greenfacts.org/glossary/ghi/ipcc.htm>>.

šalyje, kuri nėra įtraukta į Protokolo I-ąjį priedą, įgyvendinamus projektus, ir už tai gauna iš pastarosios patvirtintus taršos mažinimo vienetus.

Šiais lanksčiaisiais mechanizmais sukurta sistema, kuri yra nukreipta į veiksmingą klimato atšilimo problemos sprendimą. Mechanizmų tikslas – didinti klimato kaitos pasekmių švelninimo ekonominį efektyvumą, sudaryti valstybėms galimybes ieškoti būdų mažinti išmetamą šiltnamio dujų kiekį ne tik valstybės viduje, bet ir už jos ribų. Lankstieji mechanizmai paremti principu, kad šiltnamio dujų sumažinimas turi būti pasiektas kuo mažesniais kaštais. Kadangi šiltnamio dujų mažinimo kaštai skirtingose valstybėse yra nevienodi, lankstieji mechanizmai sudaro sąlygas mažinti šiltnamio dujų išmetimus tose valstybėse, kur šie sumažinimai kainuoja pigiausiai. Šie mechanizmai vertintini kaip efektyvi priemonė sprendžiant klimato atšilimo problemą, nei teoriniame, nei praktiniame lygmenyje esminių neigiamų šio mechanizmų sukurtos sistemos įgyvendinimo aspektų nėra fiksuojama.

Kioto protokolo skeptikai daro prielaidą, kad lankstieji mechanizmai bei kitos priemonės negali būti veiksmingi, kadangi aplinkos pokyčiai didžiąja dalimi sąlygoti ne žmogaus veiklos, o žmogaus nekontroliuojamų jėgų, pačios gamtos. To pasekoje pokyčiai žmogaus veikloje (didinant ar mažinant išmetamų teršalų į orą kiekį) esminės įtakos aplinkai nedarys ir todėl šis protokolas bei jame numatytos priemonės yra neaktualūs²⁷. Pripažintina, kad nustatyti ir pateikti tikslus skaičiavimus, pagrindžiančius žmogaus sukeltų veiksmų ir natūralių, pačios gamtos sąlygotų aplinkybių indėlio dalį į pasaulinio klimato kaitą, yra sudėtinga. Tačiau vis tik absoliuti dauguma tyrimų duomenų įrodo, kad kaita vyksta ne be žmogaus veiklos įtakos. Šią nuomonę pagrindžia ir objektyvūs statistiniai duomenys: prieš pramonės revoliuciją atmosferos CO₂ koncentracija buvo apie 280 ppm, šiandien ji yra apie 370 ppm ir šis skaičius auga²⁸. Kadangi per šį laikotarpį jokių natūralių pasaulinio masto gamtos kataklizmų nevyko, akivaizdu, kad šie klimato pokyčiai įvyko dėl žmogaus veiklos (nes prasidėjus pramonės revoliucijai buvo išmetami dideli dujų emisijos kiekiai).

Kadangi pasaulinis klimatas keičiasi labai sparčiai, jau yra įvykę negrįžtamų pokyčių, ir nesiėmus efektyvių priemonių nebus įmanoma išvengti neigiamų globalinio atšilimo pasekmių. Kioto protokole numatytų nuostatų tinkamas vykdymas yra būtinas siekiant išvengti katastrofiškų klimato kaitos pasekmių. Šio dokumento tikslai bei jame numatytos priemonės šiuo metu yra vertintini kaip reikalingi, aktualūs ir jų įgyvendinimas atitinka viso

²⁷ Kenneth, G. *IPCC Global Warming Report Fails to Deliver Sound Policy 2001* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2012-07-28]. <<http://reason.org/news/show/ipcc-global-warming-report-fai>>.

²⁸ West, L. *What Causes Global Warming?* [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-27]. <<http://environment.about.com/od/faqglobalwarming/f/globalwarming.htm>>.

pasaulio poreikius. Numatytų priemonių didelio veiksmingumo neužtikrina ne jų netinkamas suformulavimas, tačiau praktiniai jų įgyvendinimo aspektai, - t.y. aplinkybė, kad Kioto protokole įtvirtintas priemonės klimato kaitai mažinti privalo įgyvendinti tik dalis teršėjų.

IŠVADOS

Kioto protokolą pasirašiusioms valstybėms įsipareigojimų vykdymo našta pagal šį dokumentą yra paskirstyta ydingai. Šiuo metu protokolas yra privalomas vykdyti tik tai daliai valstybių, kurių išmetamų į atmosferą dujų kiekis sudaro mažiau nei pusę visų išmetamų dujų, todėl šios valstybės nėra pajėgios realiai kovoti su klimato kaita; net jei šios valstybės tinkamai vykdys Kioto protokolą ir sumažins išmetamų dujų kiekį, ši aplinkybė turės tik mažą įtaką klimato atšilimui mažinti. Kioto protokolo įgyvendinimo efektyvumą padidintų nuostata, kad šis protokolas yra privalomas visoms jį pasirašiusioms valstybėms, nepriklausomai nuo valstybės ekonominio išsivystymo.

Pasaulinis klimatas keičiasi labai sparčiai, jau yra įvykę negrįžtamų pokyčių, ir nesiėmus efektyvių priemonių nebus įmanoma išvengti neigiamų globalinio atšilimo pasekmių. Kioto protokole numatytos kovos su klimato kaita priemonės vertintinos teigiamai, jų įgyvendinimas pripažintinas kaip būtinas siekiant išvengti katastrofiškų klimato kaitos pasekmių.

LITERATŪRA

1. Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. UN Doc FCCC/CP/1997/7/Add.1, Dec. 10, 1997; 37 ILM 22 (1998).
2. 2002 m. balandžio 25 d. Tarybos sprendimas dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo patvirtinimo Europos bendrijos vardu ir bendro jame numatytų įsipareigojimų vykdymo. [2002] OL L 130.
3. 2003 m. spalio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/87/EB, nustatanti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos leidimų sistemą Bendrijoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 96/61/EB, [2003/87/EC](#). [2003] // **OL L 275**.
4. 2006 m. gruodžio 14 d. Komisijos sprendimas [2006/944/EB](#), nustatantis išmetamųjų teršalų kiekį Europos Bendrijoje ir kiekvienoje valstybėje narėje pagal Kioto protokolą, remiantis sprendimu 2002/358/EB [2006] OL L 35.
5. 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/29/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2003/87/EB, siekiant patobulinti ir išplėsti Bendrijos šiltnamio efektą sukeliančių dujų apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemą. [2009] **OL L 140**.
6. United Nations Framework Convention on Climate Change. 1771 UNTS 107; S. Treaty Doc No. 102-38; U.N. Doc. A/AC.237/18 (Part II)/Add.1; 31 ILM 849 (1992).
7. Beatty, A. Kyoto accord is an 'international Auschwitz' says Putin aide 2004 [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2012-07-26]. <<http://euobserver.com/24/15207>>.
8. Carrington, D., Vaughan, A. Canada condemned at home and abroad for pulling out of Kyoto treaty, 2011 [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-26].

- <<http://www.guardian.co.uk/environment/2011/dec/13/canada-condemned-kyoto-climate-treaty>>.
9. Chapman, P. Entire nation of Kiribati to be relocated over rising sea level threat [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-26]. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/australiaandthepacific/kiribati/9127576/Entire-nation-of-Kiribati-to-be-relocated-over-rising-sea-level-threat.html>>.
  10. Intergovernmental Panel on Climate Change [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-24]. <<http://www.greenfacts.org/glossary/ghi/ipcc.htm>>.
  11. Yardley, J. China Says Rich Countries Should Take Lead on Global Warming [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-07-26]. <http://www.nytimes.com/2007/02/07/world/asia/07china.html?_r=1&ref=science>.
  12. European Commission. *Climate change*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <http://ec.europa.eu/clima/news/index_en.htm>.
  13. Kenneth, G. IPCC Global Warming Report Fails to Deliver Sound Policy 2001 [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2012-07-28]. <<http://reason.org/news/show/ipcc-global-warming-report-fai>>.
  14. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai. *Kioto protokole nustatytų tikslų įgyvendinimo pažanga*. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0626:FIN:LT:DOC>>.
  15. Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas. *Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <<http://www.laaif.idamas.lt/index.php?-38211096>>Olivier, J.G.J. et al. Long-term trend in global CO2 emissions. 2011 report [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-28]. <<http://www.pbl.nl/en/publications/2011/long-term-trend-in-global-co2-emissions-2011-report>>.
  16. Rafalowicz, A. *Locking in zero action now and ten more years of talks*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <www.ifg.org/pdf/Meena_9_5.pdf>.
  17. Revkin, A. C. Imagine Everyone Was Equal, in Emissions 2008 [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2012-07-26]. <<http://dotearth.blogs.nytimes.com/2008/02/15/imagine-everyone-was-equal-in-emissions/>>.
  18. Slušnytė, R. Didžiosios teršėjos kratosi rūpesčių dėl klimato kaitos. [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-26]. <<http://vznotes.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C225746500251CD7C2257956002B352C?OpenDocument>>.
  19. Status of Ratification of the Kyoto Protocol [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-28]. <http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php>.
  20. Stern, N. Stern review on the economics of climate change [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2012-07-27]. <<http://apo.org.au/research/stern-review-economics-climate-change>>.
  21. Taking Responsibility: Why the United States Must Lead the World in Reducing Global Warming Pollution 2007 [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-07-27]. <http://www.pewtrusts.org/our_work_report_detail.aspx?id=32716>.
  22. Team, F. China says Developed Countries bear “unshirkable responsibility” for causing global warming; Temperature in Beijing hits record high for February [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2012-07-26]. <http://www.finfacts.ie/irelandbusinessnews/publish/article_10008982.shtml>.
  23. West, L. What Causes Global Warming? [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-27]. <<http://environment.about.com/od/faqglobalwarming/f/globalwarming.htm>>.
  24. World carbon dioxide emissions data by country: China speeds ahead of the rest [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2012-07-25]. <<http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/jan/31/world-carbon-dioxide-emissions-country-data-co2>>.

KYOTO PROTOCOL: GENERAL, BUT DIFFERENT BURDEN OF COMMITMENT

Milana Striuogienė*
VšĮ Kolpingo kolegija Teisės katedra

Žana Vaščova*
Mykolo Romerio universiteto

Summary

In order to avoid negative potential outcomes of global warming, countries have adopted the Kyoto Protocol. It has been ratified by 191 countries and entered into force in 2005. This article analyses how the issues of the Kyoto Protocol for climate change compliance with the provisions of the present days and what are the perspective of the Protocol. The paper discusses the main problems impeding the implementation of the Kyoto Protocol – it is unevenly distributed commitment for countries. Today the greatest polluters are economically developing countries. According to science researches the developing countries will be the greatest polluters in future as well. However, the Kyoto Protocol does not require these countries to adopt mandatory measures to reduce air pollution and does not provide means to bind commit-developed countries to reduce emissions. It is obvious, that economically developed countries are not able to single combat climate change by reducing emissions: if that countries latter even significantly reduce emissions, this decrease is more significant for values of global warming.

According to the article, the provisions of Kyoto Protocol are highly relevant and useful nowadays. The global climate changes very quickly, some irreversible changes already took place, and the effective measures are necessary in order to avoid the negative outcomes of global warming. The absence of these measures may course a great negative effect for the global climate. To keep the provisions is necessary in order to avoid catastrophic consequences in climate changes.

Keywords: Kyoto protocol, flexible mechanisms, global warming.

Milana Striuogienė*, VšĮ Kolpingo kolegija Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: asmens teisių apsauga, darbo ir šeimos teisiniai santykiai.

Milana Striuogienė*, Kolping college, Department of Law, Lecturer. Research interests: human rights protection, legal relations.

Žana Vaščova*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: asmens teisių apsauga, viešasis saugumas

Žana Vaščova, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, Lecturer. Research interests: human rights protection, criminal law, environmental law.

LITHUANIA POLICE ACTIVITY IN COMMON JUVENILE DELINQUENCY PREVENTION

Kęstutis Vitkauskas*

*Mykolas Romeris University Faculty of Public Security Department of Police Activities
V. Putvinskio str. 70 LT - 44248, Kaunas.*

Tel. (8-37) 303 643

e-mail: k.vitkauskas@mruni.eu

Annotation. The aim of the article is to evaluate the Lithuanian police activities in the common juvenile delinquency prevention. According to the legislation, Kaunas district police activity and sociological analysis results, the work of the police in the fields of the legal education and job training facilities, prevention programs preparation, participation in raids, the organization of the employment of minors and working with the young police supporters is analysed. The article concludes that when carrying out the general prevention of juvenile delinquency, police formally endeavour to develop and carry out the activities and assigned means. A number of factors inhibit the juvenile crime prevention effectiveness: excessive workload and lack of time for qualitative work, shortage of staff, lack of funding to preventive measures, lack of cooperation with the social partners and especially with the local community, training system imperfections, wages and workload imbalance.

Keywords: crime prevention, juvenile delinquency prevention, preventive measures.

INTRODUCTION

Crime prevention is understood as the appropriate activities of the state institutions, various social movements and other civil society organizations and individual citizens in order to eliminate the crime causes and conditions, or at least limit their influence.¹ Prevention of juvenile delinquency is an essential part of crime prevention in society. Enrolling in lawful, socially useful activities and adopting a humanistic approach to society and public life, young persons can develop not criminal attitudes to the social environment.²

Crime prevention, depending on what are the aims, can be broken down into different strains. Therefore, it can be defined according to various criteria - strategic purpose, place, object, etc. Depending on the focus, prevention is divided into the general and individual. General prevention is the impact measures to identify and eliminate common causes and conditions of criminal acts.³ Individual - sanctions aimed to influence individually individuals

¹ Šatkus P., Bukauskas A., Ragauskas P. ir kt. *Problemos. Aktualijos. Patarimai. Informacija*. Vilnius: Judėjimas „Stabdyk nusikalstamumą“, 1998. P. 23.

² Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės), 1 punktą.
http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm; [2012-03-14.].

³ Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas 2009 m. birželio 2 d. Nr. 5-V-384 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio pareigūno (apylinkės inspektorius) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“. Įsakymas skelbtas Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos interneto svetainėje.

who are predisposed to commit a crime or are likely to become crime victims. Between the general and individual sanctions is very close (direct and reverse) connection. General impact measures form the basis on which we can prevent certain crimes, and individual sanctions lead to an increase of efficiency of the general impact measures.⁴

It is generally accepted that the prevention of juvenile delinquency in Lithuania today is important. There are a number of general crime prevention agencies: 1) the law enforcement agencies, courts, penal institutions, 2) education and educational institutions, and 3) social welfare, employment, facilities of rights of the child, 4) community-based organizations and other entities.

In addition, the fact that children make about a fifth of all crime, and young people from 14 to 29 years account for about 60 percent of all offenders, and child crime latency as well all are an indication that preventive work in this area is still space for improvement. This implies a desire to carefully assess one of the key - the police - institutions engaged in youth crime prevention work and performance. The police are the public social services provider, whose mission is along with other governmental and non-governmental institutions to protect society from the negative effects of crime. Police carried out high-quality preventive activities can greatly affect juvenile behaviour.

The aim of the work is to evaluate police activities in the general juvenile delinquency prevention. At the end, on the basis of Kaunas County Police activity analysis, the general police preventive measures are addressed and factors influencing officials' preventive work are disclosed.

The method of the scientific literature, regulatory document analysis is applied in the article. To evaluate the effectiveness of police work, the article was based on the results of survey⁵ of juvenile affairs' police officers employed in territorial institutions of Kaunas County⁶. In total 78.8 percent of Kaunas County Juvenile police officers were surveyed.

Čepas A. Drakšienė, R. Drakšas, G. Babachinaitė, A. Dapšys, A. Jatkevičius, V. Pavilionis and others studied juvenile crime prevention aspects.⁷ Different authors,

⁴ Leliūgienė I. *Socialinė pedagogika*. – Kaunas: Technologija, 2002. P. 185.

⁵ Sociological study was conducted by Master Neringa Balčiukynaitė led by the author in the preparation of a Master thesis.

⁶ Since 20th of the February 2012 Kaunas County Police Headquarters includes the Kaunas city PC, Kaunas district PC, Jonava district PC, Kasiadorys district PC and Kedainiai district PC.

⁷ Žr., pvz.: A. Jatkevičius. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai: teisė (01S)* / Vilniaus universitetas, 2003; G. Babachinaitė, A. Čepas, A. Dapšys ir kt. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. – Vilnius: Mintis, 1984; A. Čepas, V. Pavilionis. *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*. – Vilnius: Mintis, 1973; A. Dapšys. *Nepilnamečių nusikalstamumo*

revealing various aspects of juvenile delinquency and describing the crime as phenomenon in different ways, agree that crime is a negative phenomenon, with a major damage to the public and as early as possible it will effectively prevented, the lower the crime rate will be in the future. Police officers' activity in the field of juvenile delinquency prevention is not widely analysed.

POLICE ACTIVITIES IN THE IMPLEMENTATION OF GENERAL PREVENTIVE MEASURES

In the Juvenile Affairs police officer's career details (hereinafter - Career Details) the basic general prevention directions are defined: legal education in educational institutions and community groups; prevention project development and their implementation; events (legal knowledge competitions, quizzes, sports events) organization; communication with the territory population, etc.⁸ The article will discuss the police work in the legal education and job training facilities, prevention programs development, participation in raids, the employment of minors organization and work with the young police supporters fields.

Legal education and job in training facilities. The provision of the law on police activities that "The police shall support legal education programmes of various forms, promote legal knowledge at educational institutions, mass media and printing activities"⁹ and the provision of *Career details* that "officers carry out preventive work in schools: consistently implement legal education, participate in meetings with teachers, pupils and their parents",¹⁰ make the legal basis of police co-operation with educational institutions.

In order to develop this collaboration in the 18th of March, 2004 Chief of Kaunas County Police Headquarters Order "*On secondary schools and gymnasiums assignment*" headquarters branch managers were assigned to individual schools and along with the school community to provide a general preventive measures to ensure the safety of children. By the December 23, 2004 Chief of Kaunas County Police Headquarters direction "*On patrol near schools*" police standby duty in school approaches was introduced.

---

prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys. *Teisės problemos*. 1994; A. Drakšienė, R. Drakšas. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. – Vilnius: Eugrimas, 2008.

⁸ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. gruodžio 1 d. įsakymo Nr. 5-V-893 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“ 8.15 str. Įsakymas skelbtas Policijos departamento prie VRM interneto svetainėje [2012.02.03]

⁹ LR policijos veiklos įstatymo 8 str. 3 d. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 90-2777.

¹⁰ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. gruodžio 1 d. įsakymas Nr. 5-V-893 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“. 8. 12. str.

In 2011 in Kaunas County Police officers arranged for children 69 quizzes (competitions) on legal issues (in 2010 - 63), 33 of which were organized in the city of Kaunas. In Kaunas city in year 2010 and 2009 were organized 27 and 29 quizzes respectively. If number of competitions for children organized by police officers is increasing, lectures are read less and less. For example, in 2011 in Kaunas city 514 lectures have been read, and in 2010 and 2009 623 and 686 lectures respectively. In order to partially evaluate the police work in this field scale and efficiency, it is appropriate to compare the number of events with number of the educational institutions. In 2011 in Kaunas County were 424 children education, training and care institutions, in Kaunas - 215 institutions. This means that in the single institution of Kaunas only 2.4 lectures are read on average. It is significant that in some areas (especially in rural areas) similar measures have been organized in little or they were not organized, therefore, it can be concluded that the legal education and cooperation with educational institutions are more developed in larger centres, while in rural areas it is not sufficient. For the sake of objectivity it must be recognised that shrinking number of officials and the funding of preventive work does not allow police commissariats to work more effective in the field of legal education.

Preventive program development and execution. One of the Juvenile police functions is to develop and implement together with other agencies and non-governmental organizations prevention programs, targeted actions, related with child rights violations, drug, abuse, prostitution, violence prevention and dissuasion.¹¹ When assessing police activities in this field in formal (quantitative) aspect, it should be noted that the number of programs prepared on the police initiative since 2009 rises slightly, but cooperation with the social partners, especially in projects developed by other institutions, tend to weaken (see Table 1). This is worrying because the success of the preventive work lays in the overall activities of the all institutions, which are much more effective than the single, and the individual organizations' measures¹².

Table 1. Number of prevention programs in Kaunas County 2009 - 2011.

Years	Prepared and implemented prevention programs on police initiative	Developed and implemented programs with other social partners	Developed and implemented programs with other social partners
2009	4	11	33
2010	3	10	17
2011	6	7	7

¹¹ Ten pat. 10. 5. str.

¹² Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairių (Rijado gairės), 1 punktas. http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm; [2012-03-14].

Source: the author made according data of Kaunas County Police Headquarters' Board of Public Order Prevention Department.

The intensity of Police interaction with the social partners is partially revealing by number of information - methodological publications about juvenile offenses prepared by the police with other institutions (see Table 2). This information serves to schools, child right protection organizations, social movements, and so on organizations, in targeting the overall activity in juvenile delinquency prevention field. Decreasing the amount of such publications suggest that cooperation with the social partners tends to decline.

Table 2. The number of prepared summarized information in 2009 - 2011

Prepared summarized information about a child offenses for educational and other institutions		
Years	Kaunas County Police Headquarters	Of them Kaunas City Police Headquarters
2009	168	31
2010	135	26
2011	128	27

Source: the author made according data of Kaunas County Police Headquarters' Board of Public Order Prevention Department.

Unambiguous assessment of these trends is difficult; however, it can be assumed that this may be outcomes of a reduction in manpower, financial constraints, increased workload and declining officials' motivation to work. For example, from 2009 to 2012 after reduction of police authority appropriations by 25 percent¹³ the less is spent to preventive programs as well. Data of the Centre of Crime Prevention of Lithuania of years 2005 – 2010,¹⁴ shows that funding for national programs significantly decreased. For example, *the National Crime and Control Programme* in 2009 were assigned 6.6 million Lt., in 2010 only 105 thousand Lt. were assigned. Similarly, *the National Drug Control and Drug Prevention Program, Juvenile Justice 2009-2013 program*, and *The children and youth socialization program* budgets decreased.

When analysing this activity with the purposeful, i.e., the efficiency point of view, first of all, it is appropriate to disclose the objectives of the programs and their implementation techniques. Police officers participate in programs and projects such as: "Be safe," "Live safely", "Do not be indifferent", "We are against violence", "Themis", and others. Their main objectives - to organize legal education for children; train them to safely behave being alone at home,

¹³ Vitkauskas K. Lietuvos policijos pareigūnų motyvacinių veiksnių analizė. *Viešoji politika ir administravimas*. 2012. T. 11. Nr. 3. p. 381.

¹⁴ Ataskaitos apie Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimą. <http://www.vrm.lt/index.php?id=1042>; [2012-04-17].

backyard, school; to initiate child and police cooperation in fields of violence against children, early crime prevention and so on.

When assessing these programs, one can see an abstract of their goals, objectives similarity or even overlap, as well as the lack of funding (Ministry of Education and Science spends for this program only 1200 -1800 Lt.). Implementation of the programs in most cases is limited to quizzes, drawing competitions (little related to program goals and objectives) organization. For example, the program "Live safely" is implemented through organization of the children's quiz in which teams are given three tasks: 1) to introduce the team, drawing on "I'm safe", 2) to perform the practical task of the organizers, 3) saying goodbye slogan or quatrain on the quizzes - competition theme. It must be recognized that such presented measure is unlikely to be effective. Thus, when evaluating selected tools to realize the objectives of programs, involved a small number of students (school teams are made up only of 5 children) and little funding, there is doubt about their rationality and feasibility.

Police officials' participation in the raids. As one of the common preventive measures for the control of high-risk or juvenile meeting places, educational institutions approaches, police uses raids organization. The purpose of these raids is more control, allowing the prevention of disorder or to protect minors from the potential violence or abuse. Kaunas County Police implementing measures plan „*Measures to ensure child safety and public order during the summer*“ in June - August of 2011 organized targeted raids, meetings with stationary children's holiday camp administration. During raids they visited youth gathering places, near schools, resorts, beaches, parks, and so on., where juvenile, who tend to commit a crime, can gather.¹⁵

Both police agencies, and other institutions - Prisons Department, child rights protection professionals, educational institutions, community representatives and others organize raids. When analysing the Kaunas County police conducted raids frequency, we see that number of the raids organized by the police increase, what is to be assessed as preventive police work intensification (see Table 3). On the other hand, the fact that in 2011 in Kaunas city was organized 64.0 percent (2009 - 83.0 percent) of all raids conducted by the County, suggests that in other areas of the county this preventive measure has yet adequately applied. I would like to believe that indicators of year 2011 will be the beginning of a new, more optimistic trend, indicating a more even distribution of these measures in the county.

---

¹⁵ Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2011 metų veiklos ataskaita. Kaunas, 2012-01-25 Nr. 20-IL-103.

The table shows that, apart from the police organized raids, officials collaborate with other institutions, participating in their measures

Table 3. Organized and participated in raids in Kaunas County and Kaunas City in 2009 - 2011.

Year	Organized raids in Kaunas County	Organized raids in Kaunas City	Participated in raids in Kaunas County	Participated in raids in Kaunas City
2009	615	511	558	369
2010	893	547	822	614
2011	1013	648	1010	589

Source: the author made according data of Kaunas County Police Headquarters' Board of Public Order Prevention Department.

Police contribution to the implementation of the general prevention measure in comparison with other organizations participation in this field is dominant. This is confirmed by the relatively lower number of raids organized by other entities. Unfortunately, an objective assessment of the effectiveness of these raids, according to Kaunas County Police Headquarters and the police units reports, is impossible because they not analyze raids efficiency.

Some secondary legislation viciousness complicates Police officers work. For example, in 1999 Kaunas City Council has adopted a decision *on the protection of children in public places of the city*, banning children under the age of 16 without parents, foster-fathers be in public places for from 22.00 pm. to 6.00 pm. However, under the Council's own permission in 2004 - 2007 there were young entertainment club "EX-it" in centre of Kaunas, where on Fridays from 18.00 to 22.00 were organized **discotheques** for children aged 12-16. After a discotheque, children had to go home already in time prohibited them from being on the streets. That this preventive measure is not properly executed the fact that at the cinema to evening screenings (unless it is an adults-only film) children are admitted from the age of 14 witnesses. Such objections in city government decisions created conditions for unrestricted presence of children in prohibited time in city, increased tensions between youth and police officers and the latter were prevented from effective performance of their functions.

Juvenile busyness organization. Youth idleness rate is one of the determinants of crime, and therefore an important part of prevention work is to implement projects promoting busyness of minors. One of the children's busyness enhancing measures - summer camps. Since 2003 the Police Department in cooperation with the Lithuanian Riflemen's Union organizes summer camps for children, in which were every year about 150 children. Kaunas county territorial police institutions in the implementation of various prevention programs in 2011 in Birštonas, Kaišiadorys, Kėdainiai and Jonava districts organized 5 children's summer

camps. Also, the police authorities organized a variety of events: drawing competitions, paintball, street basketball, kayaking and so on. Every summer by territorial police officers efforts of about 7 thousands of children at risk are entertained.¹⁶ However, when assessing this job with respect of feasibility of functions assigned to police, I consider that organization of the child busyness events due to the nature of this activity and the necessary skills to persons working this work should not be assigned to the police.

Young supporters of the police. Youth involvement in the prevention of juvenile delinquency is an important part of the activities of police officers and one of the performance indicators of the preventive police work with juveniles. In 1998 after approval of “*The Young Police supporters*” regulations police supporters clubs have been established. Developing this activity, by police officers and students’ initiative in schools lectures on legal issues are read, meetings with law enforcement officials on juvenile issues are made, various quizzes and competitions are organized.¹⁷ At the end of 2011 in Kaunas County were 1873 young police supporters. Each year, the county police supporters’ ranks include more than 200 students (see Table 4).

Table 4. **Young supporters of the police in Kaunas County in year 2010 - 2011**

The young police supporters ranks joined:		
Year	2010	2011
Kaunas city PC	9	40
Birštonas PC	11	4
Jonava district PC	10	0
Kaišiadorys district PC	4	10
Kaunas district PC	146	131
Kėdainiai district PC	26	13
Prienai district PC	2	6
Raseiniai PC	30	20
Total:	238	224

Source: the author made according data of Kaunas County Police Headquarters’ Board of Public Order Prevention Department.

The table shows that in the areas different number of young people getting involved in police supporters ranks. This suggests that these regions Juvenile inspectors work is more formal and they do not have the confidence of youth.

Generalizing the police officers in the area of general prevention of juvenile delinquency, it follows that police authorities formally seeks to develop these activities, the

¹⁶ Ten pat, p. 2

¹⁷ Judėjimas „Jaunieji policijos rėmėjai”. <http://www.vilnius.policija.lt/index.php?lang=1&sid=120&tid=94>; [2012.08.13].

more preventive work is carried out in the city of Kaunas than in other County cities or districts. The weakening trend of the police co-operation with the social partners is also noted. It can adversely influence the overall efficiency of the preventive work.

EFFICIENCY OF POLICE ACTIVITY IN THE IMPLEMENTATION OF JUVENILE CRIME PREVENTION

Examination of common juvenile crime prevention measures reveals a more quantitative side of the police work, that is, the number of programs and the types of measures, what does not always allow to make an objective assessment of the quantitative aspects of this activities - efficiency. The quality of this work often depends not on volume of measures, but on the professionalism, motivation officials implementing them and organization management performance.

Career details provide that in the territory served by the Juvenile Police officers should not live more than 3 thousand children.¹⁸ In reality, these areas are very different based on number of children living in them: in Kaunas County in 57.1 percent of officials underserved areas live 1.5 -3 thousand minors, in 2.9 percent - Up to 500 children, worrying is the fact that as much as 20 percent of officials work in larger than legal limits areas. This increases the preventive work quality problems risk.

The legislation provides that the Juvenile Police Officer, working under a personal plan, should the main part of the workday assign for general prevention activities.¹⁹ This is confirmed by more than a third of respondents (37.1 percent). Almost same number of officials argue that preventive work takes up about half of their working time (31.4 percent) and 8.6 per cent of respondents say that this work takes practically the whole working time. It is assumed that the general prevention is the dominant part of the police officers working time. On the other hand, is this time sufficient to perform qualitatively all the preventive measures? Only 25.7 percent of officials said yes answering this question, while 74.3 percent indicated that for them is not enough time for the qualitative performance of all measures envisaged in *Career details*. As many as 80 percent of respondents indicated that they have to work after working hours or during weekends (23 percent officials do this often, and 57 percent - in some cases) - this implies a presumption that officials workload is not reasonably calculated and is too big.

¹⁸ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. gruodžio 1 d. įsakymas Nr. 5-V-893 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“ 6 punktas.

¹⁹ Ten pat., 8.15 punktas.

Expectations about the scope of the work and its evaluation are significant for officials' activity motivation. 45.7 percent of respondents think that their workload is partly consistent with earnings, but some much more (48.6 percent) of officials believe that it is too high and wages according to the work done is too low (51.4 percent). The most officers, with more than 10 years of service, express latter opinion. It is assumed that longer working man living costs rise (family, kids, lifestyle, etc.), thus increasing the demand for wages as well. In this respect, it must be assumed that the police officers horizontal promotion system is not sufficiently effective and motivating to work well. Excessive workload, according to opinion of the vast majority of respondents (71.4 percent), reduces the quality of preventive work.

The effective professional development system is important for quality of the activities. More than half (54.3 percent) of officials during the past 5 years, have been in various training courses or seminars by a few times. By one time 34.3 percent of respondents took part in and 5.7 percent during this period did not participated in qualification development. It is difficult to explain admitting of part of the respondents (5.8 percent) that they not remember participating in such courses. It is thought that this could be the result of some formally organized courses, expressed as indifference of former employee training.

The successful prevention of juvenile delinquency requires entire public efforts.²⁰ In this respect, an important guarantee of preventive work success is expediency and precision of communication with the social partners. 62.8 percent of officials agree that this cooperation rather useful, but 34.3 percent of respondents believe that the relationship with partners is more formal, thus generally what is necessary is done and only to the extent required. In order to determine the level of the police cooperation with individual institutions, the officers had a 10-point system to assess what their communications with partners are productive. Schools recognized as the best social partners (8.8 points) and Municipal as worst (3.8 points). Even 72.4 percent of officials say the absence of any real help from the municipalities, while 12.8 percent felt the support only occasionally. Police relations with the local community and civil society organizations are also not strong (5.1 and 5.5 points). Weak police and local community relations are evidenced by the fact that 43 percent of officials say that in the performance of juvenile delinquency prevention, they do not receive any help of population. Only 14 percent of respondents really feel community support. This shows that Lithuania has

---

²⁰ Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės), 2punktas. http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm; [2012-09-14]

not yet formed a strong local community, people lack civic and police - public communication skills. All of this reduces the efficiency of police work.

It is significant that the officers themselves differently evaluate prevention programs and police preventive measures effectiveness and their ability to reduce juvenile crime. The question "Do you think the ongoing preventative program shapes juvenile skills to resist a criminal offense?" only 7.2 percent of officials were firmly convinced of the effectiveness of programs, and 62.0 percent while not believe. In response to the question "Do you think that the police activities in the prevention of juvenile crime actually help to solve this problem?" 17.2 percent of officials said that the allegedly convinced, 51.4 percent agrees in part and 31.4 percent of respondents have serious doubts. These responses should enforce to think hard about the preventive work in juvenile crime modernity, chosen activities methodology and tools expedience and the activities organization and administration quality.

CONCLUSIONS

Having analysed the police general prevention measures, based on the Kaunas County Police Headquarters material, it must be concluded that implementing the general juvenile delinquency prevention, a variety of measures are used, this indicates that formally police is trying to develop these activities and carry out its functions. However, due to staff and preventive programs funding decrease implementation of these measures is not as effective.

Effectiveness of juvenile crime prevention carried out by police is hampered by such factors: excessive workload and lack of time for quality work, a shortage of personnel and funds, lack of cooperation with the social partners and the local community, especially training system imperfections, wages and workload imbalance, decline of officials motivation to work.

REFERENCES

1. Ataskaitos apie Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimą // <http://www.vrm.lt/index.php?id=1042>; [2012-04-17].
2. Babachinaitė G., Čepas A., Dapšys A ir kt. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius: Mintis, 1984;
3. Čepas A., Pavilionis V.. *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*. Vilnius: Mintis, 1973;
4. Dapšys A.. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys. Teisės problemos*. 1994;
5. Drakšienė A., Drakšas R.. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
6. Jatkevičius A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai: teisė (01S) / Vilniaus universitetas*, 2003;

7. Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės). http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm; [2012-03-14.]
8. Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2011 metų veiklos ataskaita. Kaunas, 2012-01-25 Nr. 20-IL-103.
9. Leliūgienė I. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2002.
10. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas 2009 m. birželio 2 d. Nr. 5-V-384 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio pareigūno (apylinkės inspektoriaus) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“ // Įsakymas skelbtas Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos interneto svetainėje. 2 punktas.
11. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. gruodžio 1 d. įsakymo Nr. 5-V-893 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“ 8.15 str. Įsakymas skelbtas Policijos departamento prie VRM interneto svetainėje [2012.02.03]
12. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. gruodžio 1 d. įsakymas Nr. 5-V-893 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“. 8. 12. str.
13. Šatkus A., Bukauskas A., Ragauskas R ir kt. Problemos. Aktualijos. Patarimai. Informacija. - Vilnius: Judėjimas „Stabdyk nusikalstamumą“, 1998. P. 23.
14. Vitkauskas K. Lietuvos policijos pareigūnų motyvinių veiksnių analizė. *Viešoji politika ir administravimas*. 2012. T. 11. Nr. 3. p. 377–389.

LIETUVOS POLICIJOS VEIKLA VYKDANT NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO BENDRAJĄ PREVENCIJĄ

Kęstutis Vitkauskas*
Mykolo Romerio universitetas

Santrauka

Straipsnyje siekiama įvertinti Lietuvos policijos pareigūnų veiklą, vykdant nepilnamečių nusikalstamumo bendrosios prevencijos priemones. Remiantis teisės aktu, Kauno apskrities policijos veiklos bei sociologinio tyrimo rezultatų analize, nagrinėjamas policijos darbas teisinio švietimo ir darbo mokymo įstaigose, prevencinių programų rengimo, dalyvavimo reiduose, nepilnamečių užimtumo organizavimo bei darbo su jauniaisiais policijos rėmėjais srityse.

Straipsnyje daroma išvada, kad vykdant nepilnamečių nusikalstamumo bendrąją prevenciją policija formaliai stengiasi plėtoti šią veiklą ir vykdyti jai pavestas priemones. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos efektyvumą stabdo eilė veiksnių: per didelis darbo krūvis ir laiko kokybiškam darbui stoka; personalo trūkumas, nepakankamas prevencinėms priemonėms skiriamas finansavimas; bendradarbiavimo su socialiniais partneriais ir ypač vietos bendruomene stoka; kvalifikacijos kėlimo sistemos netobulumas; darbo užmokesčio ir darbo krūvių neatitikimas.

Pagrindinės sąvokos: nusikaltimų prevencija; nepilnamečių nusikalstamumo prevencija; prevencinės priemonės.

Kęstutis Vitkauskas*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Policijos veiklos katedros docentas.
Mokslinių tyrimų kryptys: policijos veikla, vaikų teisių apsauga, nepilnamečių nusikalstamumo prevencija.

Kęstutis Vitkauskas*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Police activity, assoc. professor. Research interests: Police activity, Police educational systems, Children's Rights Protection.

PERCEPTION OF THE REALITY AND THE SENSE OF THE PERSONAL SECURITY OF THE DISPOSABLE GROUPS OF THE SOCIETY

Paweł Wasilewski*

*The General Tadeusz Kościuszko Military Academy of Land Forces
ul. Czajkowskiego 109, 51-150 Wrocław, Poland
Telephone (+48)71 7856 530
E-mail: pawelwas@onet.pl*

Annotation. In their perception of reality people can't avoid personal context. In this process, emotions are assigned to the reality that is perceived. This distorts the world that appear to our senses. This distortions are the result of the past experiences, current mood, use of the attributions and – although this element has been omitted in the previous studies – the perception of time. The way in which we see the world around us, and especially our interpretation of incoming stimuli, have a primary influence on the creation of a sense of fear. Moreover, the perceived level of fear determines the way we perceive the world around us. This leads to a vicious circle which affect the individual sense of security. The lack of fulfillment of the need for security affects human life and development and is now one of the most important problems facing whole society and individual human beings. This is particularly true for the members of social groups involved in providing safety for the public.

Keywords: safety, disposable groups, personal security, perception of time

INTRODUCTION

The reality, which we believe is perceived objectively, will always include the element of subjectivity. This is because of our senses which perceive our internal and the external world and which give an emotional tone to our impressions.

The specific and individual way of perceiving the world around us influences also our functioning. The perception of the external world is distorted by our previous experiences, gender, current mood, use of the attributions and our frame of mind. Reception of the outside world has also a direct influence on the sense of security. The desire to satisfy the need for security is essential for life and development. The human right to live safely is today one of the most important issues faced by people and communities on a global and local scale as well as in individual dimension. Sense of security has an individual dimension¹, which manifests itself in the subjective and pessimistic assessment shared by a majority of the residents of the

---

¹ S. Dworecki, Wybrane problemy kształtowania bezpieczeństwa narodowego, „Zeszyty Naukowe AON”, no. 1, Warszawa 1995; J. Stańczyk, Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Warszawa 1996, p. 28; R. Zięba, Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, [in:] Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w., Warszawa 1997, p. 23; M. Cieślarczyk, Współczesne rozumienie bezpieczeństwa i obronności, „Zeszyt Problemy” 2001, no. 3, p. 5-19.

surveyed countries, who see the time of their lives as less safe in comparison to the other time periods in the history².

PERCEPTION AND REALITY CREATION

The contemporary development of the civilization (especially technological progress and increasing supply of information) complicates life in all its dimensions. This process has either positive aspects for the development of individuals and the societies, or negative as it extends the area of possible threats³. Perception of these threats, which can be classified as a classical, tends to narrow down and the area of safety disappears and is filled with new categories of threats. This raises some doubts regarding the difference between threat and safety, health and disease, good and evil. The pace of changes which occur in this area, often do not go hand in hand with human adaptation to the new requirements. This leads to the numerous disorders of physical and mental health. In many cases, they are rather a consequence of fear and anxiety⁴ caused by the threat⁵ than the result of direct impact of the hazards⁶.

Reception of the reality involves two basic dimensions. One of them is the sensory-emotional sensitivity, which is characterized by individual sensitivity to incoming stimuli of different types. This dimension includes the physical sensitivity of the sensors that receive the characteristic internal and external stimuli as well as the emotional tone that is assigned by individuals or social groups to different types of the stimuli. Emotional sensitization results in the subjective feeling that some pulses are experienced stronger and others weaker. This is due to the events that have been experienced by each individual human being in the course of its life and due to the specific interpretation of the particular event.

² Opinia społeczna. Świat mniej bezpieczny, [in:] „Rzeczpospolita” 9 stycznia 2004 r. The survey included more than 40 thousand people representing 1.2 billion inhabitants of the Earth.

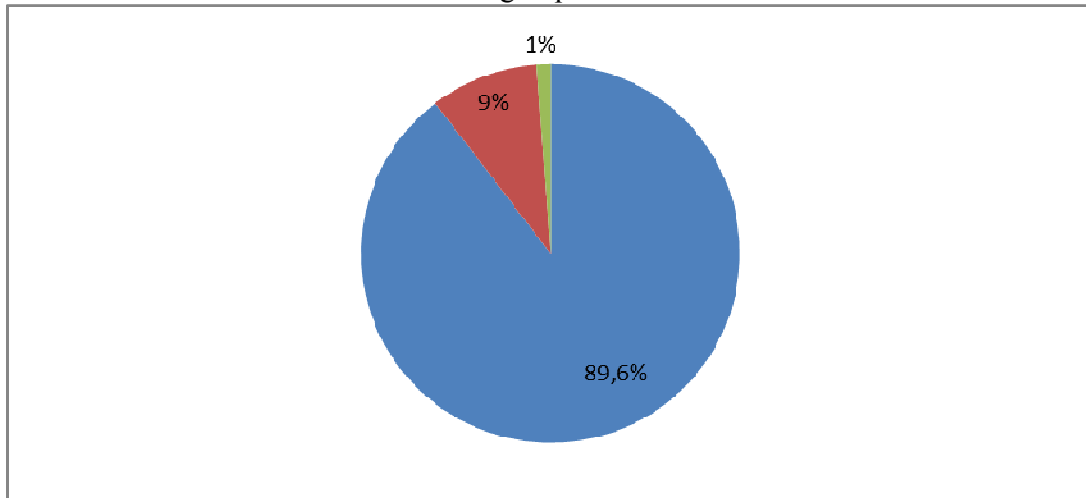
³ The risks refer directly to the human existence and his health (physical and mental), but also his social functioning by reducing the level of his social condition.

⁴ Kuć E., Zagrożenia nazwać po imieniu – świadomość zagrożeń sposobem przeciwdziałania wiktylizacji, [in:] Kowalski D., Kwiatkowski M., Zduniak A. (ed.), Edukacja dla bezpieczeństwa, Lublin-Poznań 2004, p. 34. The use of the both concepts of fear and anxiety results from the need to distinguish between these two concepts (although they are often used interchangeably). The fear is an emotional state which refers to some object of fear (such as war, floods, etc.) that may actually arise or just be anticipated. It is accompanied by an internal and subjective sense of extreme movement and the desire to escape or attack. The anxiety has no clearly defined subject and is seen as a more general emotional state, "extreme anxiety" or "irrational fear". Reber A.S., Słownik psychologii, Warszawa 2000, p. 711; Sillamy N., Słownik psychologii, Katowice 1998, p. 138.

⁵ Czapska J., Społeczności lokalne w zapobieganiu przestępczości. Warszawa-Kraków 1997, p. 5; Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., Kryminologia, Gdańsk 1999, p. 478.

⁶ Czapska J., Community policing w Polsce – możliwości i ograniczenia, [in:] Czapska J., Widacki J. (ed.), Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej, Warszawa 2000, p. 145.

Chart no. 1: The subjective sense of the security among the members of the disposable groups.⁷

Source: own research

■ - I feel safe, ■ - I don't feel safe, ■ - I have no opinion

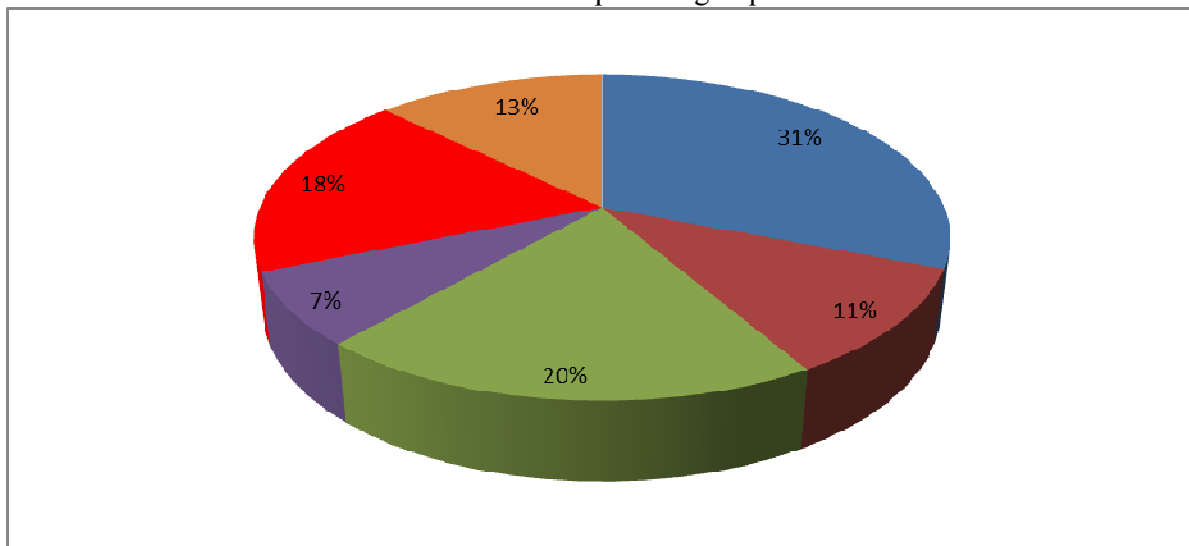
Reception of the reality involves two basic dimensions. One of them is the sensory-emotional sensitivity, which is characterized by individual sensitivity to incoming stimuli of different types. This dimension includes the physical sensitivity of the sensors that receive the characteristic internal and external stimuli as well as the emotional tone that is assigned by individuals or social groups to different types of the stimuli. Emotional sensitization results in the subjective feeling that some pulses are experienced stronger and others weaker. This is due to the events that have been experienced by each individual human being in the course of its life and due to the specific interpretation of the particular event. The basic attributes that participate in creating an individual reality involve intelligence and the symbolic meaning of particular groups of the stimuli. Individuals interpret new situations that reach their consciousness by giving them a rank of importance and assigning the right emotional coloring. The first event of some type triggers specific attribution, which would be permanently attached to it and the subsequent appearance of this event would cause this same attribution. This attributions have a fairly high stability. This means that they can be changed only when the specific factors of significant importance would occur. Analogously to the theory of A. Kępiński, attributions act as a metabolite of information, which is the main force that stimulates the behavior. Existing attributions become also a prism of perception for the new situations, so also for the creation of new attributions. Because of that, the development

⁷ Wasilewski P., Wawrzusiszyn A., Bezpieczeństwo personalne grup dyspozycyjnych społeczeństwa, [in.] Horyń W. Węlyczko L. Edukacja dla bezpieczeństwa w XXI wieku. Człowiek- Społeczeństwo- Państwo., Wrocław 2012

of attribution has a great significance in individual's perception of reality as well as in creating new patterns of behavior. According to K. Dąbrowski⁸, new patterns of behavior may arise when an individual experiences a situation that according to T. Tomaszewski⁹ would be classified as difficult or extreme. In these situations, human has to make a great energetic effort in the response to the emerging difficulties. Dąbrowski in his theory of disintegration concluded that enabling human development through changing personality and thus the perception of the external world, requires the breakdown (disintegration) of the previous attributions.

The attributions consist of the algorithms of behaviors, beliefs, emotional awareness, self-awareness and consciousness. These attributes are so cohesive, that only an event of high energy value which happen in the life of an individual is able to break their structure. Such an event, regardless of its positive or negative interpretive context, is always classified as traumatic. Only the events of this kind are able to release enough energy to create a motivation to change the individual patterns of perceiving reality.

Chart no. 2: The types of situations that causes loss of the sense of security among the members of the disposable groups.

Source: own research

- - aggression, ■ - accidents and family problems, ■ - haven't lost a sense of security,
- - disease, helplessness, ■ - bereavements, disasters, ■ - others

Alfred Adler observed that the earliest memories of human being are the window on the world for the rest of his life. He developed the method of therapy that utilized the patient's

⁸ Dąbrowski K. *Dezintegracja pozytywna*, PIW, Warszawa, 1979

⁹ Tomaszewski T. *Psychologia*, PWN, Warszawa 1978

memories to interpret his reality, but he wasn't interested in the accuracy of those memories because what person believed to be truth was more important than the objective truth. This psychologist emphasized the importance of the past to reinterpret events - the reconstruction based on the thoughts and feelings. According to this approach, the past can shape our present thoughts, feelings and actions, while those thoughts, feelings and actions may also affect the shape of the past memories.

REALITY AND PERCEPTION OF THE TIME.

The reality can be also perceived through another perspective, which has been overlooked so far, but has a great importance in the development of the sense of the security. This is the prism of time. Human beings are probably the only creatures on the Earth which are aware of the passage of time and its finiteness. This is why time has such a great value - value which is determined by the availability of the thing. Gold or diamonds have also some value but it is not an intrinsic value. Its value is determined by incidence and demand. Most of goods that are generally considered to be valuable, regardless of whether we are referring to gold, platinum, or thousand dollar bills, can be replaced. The time is completely different - when it passes, it passes forever. Therefore, it is our most valuable asset. Each of us sees the passage of time in his own way. There are people who refuse to accept its passage, while others try to “stop it” in every possible way and some people accept the passage of time with appropriate humility and respect. Our basic algorithms of perceiving time influence also our attitudes towards reality that reaches our senses. This dependence has been noticed by Philip Zimbardo in Prison Experiment as well as in his long-time studies on people's behavior in the context of shyness. He singled out six time perspectives:

- the past-negative type;
- the past-positive type;
- the present-fatalistic type;
- the present-hedonistic type;
- the future-focused type;
- the transcendental-future type¹⁰.

According to Zimbardo, perceiving reality through the prism of past-positive time perspective allows people to use their experience (even these painful) to build a new reality in which there is a place for creativity and an energy for acting. People characterized by this

---

¹⁰ Zimbardo Ph., Boyd J. Paradoks czasu, PWN, Warszawa, 2011.

scheme, despite their painful experiences, are able to use past events to reinforce themselves. Even their negative or painful memories provide them with the energy to live, so they can be resilient and optimistic. Nietzsche saying “What does not kill me makes me stronger”¹¹ is the best reflection of the way of life of this social group.

Past-negative time perspective is completely different. People in this group also perceive reality through the prism of their past, but because of their memories (especially those painful ones) they feel sorry for what happened to them. These experiences do not give them an energy to create own future but rather stop them. Recalling and analyzing old failures is an energy eater, which thus cannot be used for creative activities.

As Zimbardo says¹², remembering the past can give us the sense of the stability and consistency of individual personality. In his opinion, the lack of the past in our lives results in the lack of predictability of future events, which may be hypothetically compared to the continuously changing laws of physics that cause chaos. Regardless of the emotional color of our memories, our past remains the best predictor of our future. However, concentration on the past events provides us with the reverse orientation. As it has been described, the past can give us a sense of the security (especially when our memories are good) but life still goes forward. If we will stuck in the past, we reduce our chances to make better use of the opportunities offered by the future. Maintaining the status quo through recalling and preserving in the present the good moments from the past, makes it difficult to perceive new and better ways of acting.

Concerning the present-hedonistic types, Zimbardo emphasizes that the most important elements regulating their activities are: present and the pleasure principle. Actions of people who represent this perspective of time perception are marked by the high impulsivity and the aversion to planning the long-term efforts. However, we cannot say that those people lack of the energy for acting. Their large spontaneity combined with creativity make them life and soul of the parties. The present hedonism represents a desire to experience pleasure. This is not limited only to the passive reception of pleasure, but means also its active seeking. Instant gratification, active search for pleasure and self-stimulation are the main directions of activity of people characterized by such perception. Hedonic individual maintains the selected course of activity until he reaches the sufficient level of boredom and then goes to another activity.

In the present-fatalistic perspective, the great importance is attached to the force majeure outside the person, which creates the reality regardless of the direction and the form

¹¹ Nietzsche F. Zmierzch bożyszcz, wyd. Vis- a -vis etiuda, Kraków, 2011.

¹² Zimbardo Ph., Boyd J., Paradoks czasu, PWN, Warszawa, 2011

of actions taken by the individual. The lack of personal influence that accompany this orientation may be the cause of anxiety, fear and depression. These individuals are engulfed by the high level of fatalism, which results in frequent risk-taking activities¹³. Such people believe that their actions do not bring them closer to the results that they would like to achieve. Resignation and cynicism outweigh hope and optimism. A large part of the human population takes the fatalistic time perspective due to the religious beliefs, which are based on the axis of destiny. Belief that life proceeds according to the God's plan, where everything is pre-decided regardless of the actions taken by the individual, leads to the specific implications for everyday life.

The human life begins in a state of natural focus on the present. It is caused by the process of ontogenetic development of the nervous system, in which baby needs to be oriented on the present hedonism. Nevertheless, the part of the population remains in this state despite of reaching adulthood. These people react only to these events that take place in their immediate physical and social environment. Deterministic focus on the present has its good aspects but submission to this extreme approach involves costs that often outweigh the potential benefits. Zimbardo emphasizes this specific paradox: On the one hand, orientation on the present is essential to enjoy life, on the other hand, strong attachment to the present can rob us of happiness¹⁴. Perception oriented on the present can also be caused by the external factors. Globally speaking, the lack of economic and political stability causes instability in family life and narrows down the public trust to those things which can be actually touched with own hands. Being in such an environment is conducive to the present orientation in the perception of time. To develop the future orientation, stability and consistency should be provided in the present. This is a necessary condition, without which people won't be able to make reasonable estimates of the future consequences of their actions. When the lack of such stability, to increase their sense of security people switch on the defense mechanisms and "flee" into the black-and-white world of the dichotomous divisions into "yes" and "no", "is" and "isn't", "good" and "bad". This world is not filled with possibilities, eventualities and probabilities. People detained in the present do not use the basic cause-and-effect reasoning and it also affects their less education. Education by learning the history develops the sense of the past and by forcing the targeted behaviors (like e.g. preparations for the examination session) develops the ability to defer gratification and perception of the future.

---

¹³ Op. cit.

¹⁴ Op. cit., 90-97

The future and the past are not experienced directly. It has been defined by Zimbardo by using the term of "the constructed state of mind"¹⁵. The future is here considered as a compilation of our hopes, fears, expectations and aspirations. Future-oriented people use in their life mantra: "meet tomorrow's deadline, complete all the necessary work before tonight's play"¹⁶. For them, the replacement of the present "bird in the hand" for forward-looking "two birds in the bush" is a very appealing option. In the present, the future-oriented person lives in his mind, imagining a different, better version of oneself, future successes and achievements. The positive attitude for the future strengthen the motivation to work more and harder. Except of the inner attitude, similarly to the other perspectives of perceiving reality, this orientation is also influenced by external factors in which the psyche of the individual is being shaped. For the future-oriented person these factors include:

- living in a temperate zone;
- living in a stable family, society, nation;
- being a Protestant (or Jewish);
- becoming educated;
- being young or middle-aged adult;
- having a job;
- using technology regularly;
- being successful;
- having future-oriented role models;
- recovering from childhood illness¹⁷.

Time perspectives listed here on the basis of the Zimbardo studies, show us the different ways of contacting and receiving the reality. According to the author, the way of how people imagine the past, influences what they think, feel and how do they behave in the present. The studies proved that people who have a positive attitude towards the past, regardless of the objective fidelity of their memories, tend to be happier, healthier and more successful than people with a negative attitude towards the past events. In fact, the perception of oneself has a basic influence on the interpretation of emergencies. Events and objects that might be subjectively safe for some people, in others will create a sense of fear. This has a primary role in the perceived sense of the security.

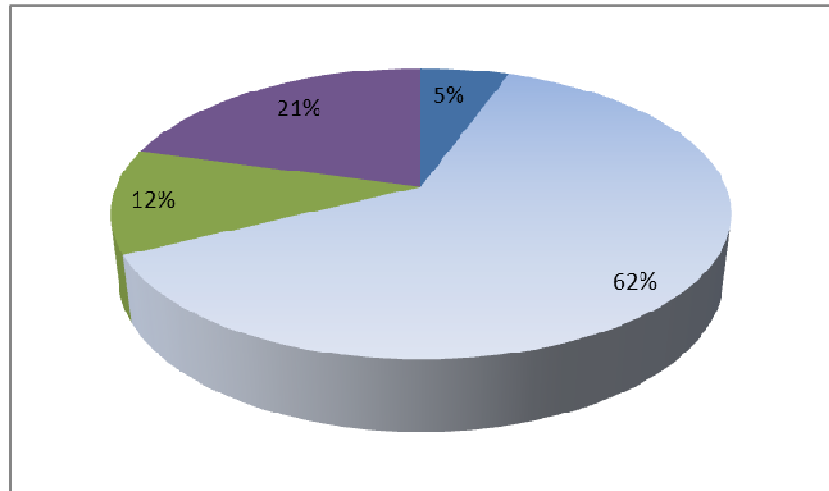
---

¹⁵ Op. cit., 121-124

¹⁶ Op. cit.

¹⁷ Op. cit.

Chart no. 3: The safety awareness of the Polish society in the opinion of the representatives of dispositional groups.

Source: own research

- - public safety awareness is at an average level
- - I have no opinion
- - public safety awareness is at low level
- - public safety awareness is at a high level

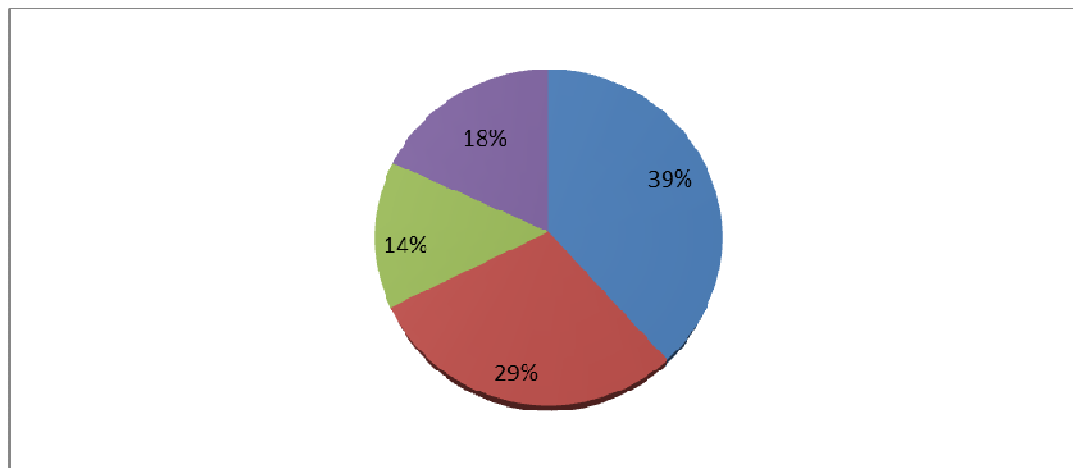
It is a truism to say that the modern world is full of risks. This is despite of the continuous efforts of the mankind to increase the perceived level of safety. Increasing safety in some areas reduces it in others, or we discovered the new areas that create new threats. This state of affairs can be called a "short blanket effect".

CONCLUSION

A sense of the personal security becomes a higher value in the post-modern society, especially if we consider some disturbing and often horrific events from the beginning of the XXI century. This events include such phenomena as the increase of crime and its new dimensions, aggressiveness and expansiveness of some social groups and various spheres of social life, global terrorism and the increasing dominance of political interest groups over the general human needs. Regardless of the subjective element in our perception of the world, more and more of people experiences problems in understanding the reality that surrounds them. They lose their sense of identity and can no longer cope with the requirements of the modern, mass education. The amount of information released in the unit of time is often impossible to process. It often leads to the feeling of powerlessness. Therefore, the weaker individuals resign from participating in the process of creating the modern world. They

passively submit to the situation, lose their individuality and the need for self-realization. They reinforce their present-fatalistic perspective of perceiving time. However, it doesn't increase their sense of security, but rather decreases it through reducing their ability to process information and implement activities. This introduces an additional stress to the consciousness and multiplies negative emotions. This conditions are also experienced by the members of groups involved in ensuring the public safety.

Chart no. 4: Factors that increase a sense of security among the members of the dispositional groups

Source: own research

- - adequate application of forces and means by the State
- - simple legislation and its enforcement
- - real family policy
- - improve of the public awareness

These also includes the dispositional groups of the society. Members of these groups resign from some of their constitutional rights and serve to the public. Service of these groups is a service of public trust and remains under the constant control. It does not stay without the influence on their psychophysical condition which has a direct impact on motivation to work. It is characteristic that job of these people is associated with a high risk of loss of health or even life, requires dedication and have to be performed in different environments, difficult and often dangerous conditions. Paraphrasing a sentence uttered by Eleanor Doan „You cannot kindle a fire in any heart, until it is burning in your own”, it is impossible to ensure the safety to others if you do not feel safe by yourself. This is why the issue of ensuring the fullest

possible sense of security to the members of disposable groups, should be a priority in a society that aims to feel safer.

LITERATURE

1. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., Kryminologia, Gdańsk 1999.
2. Bobrow D. B., Haliżak E., Zięba R., Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w, Wyd. naukowe Scholar, Warszawa, 1997
3. Czapska J., Społeczności lokalne w zapobieganiu przestępczości. Warszawa-Kraków 1997.
4. Czapska J., Widacki J., Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej, Warszawa 2000.
5. Dąbrowski K. Dezintegracja pozytywna, PIW Warszawa, 1979
6. Horyń W. Węlczyk L. Edukacja dla bezpieczeństwa w XXI wieku. Człowiek- społeczeństwo- państwo. Wrocław 2012.
7. Kowalski D., Kwiatkowski M., Zduniak A., Edukacja dla bezpieczeństwa, Lublin-Poznań 2004
8. Nietzsche F. Zmierzch bożyszc, Vis- a -vis etiuda Kraków, 2011
9. Reber A.S., Słownik psychologii, Warszawa 2000.
10. Sillamy N., Słownik psychologii, Katowice 1998
11. Tomaszewski T. Psychologia, PWN Warszawa, 1978
12. Zimbardo Ph. Boyd J. Paradoks czasu, PWN Warszawa, 2011

TIKROVĖS SUVOKIMAS IR TAM TIKRŲ VISUOMENĖS SOCIALINIŲ GRUPIŲ SAUGUMO JAUSMAS

Pawel Wasilewski*

Generolo Tadeusz Kościuszko Sausumos pajėgų Karo akademija

Santrauka

Tikrovės suvokimas yra susijęs su asmeninio gyvenimo kontekstu. Suvokimo proceso metu emocijos yra perduodamos suvokiamai tikrovei ir tokiu būdu iškreipiamas jausmų pasaulis. Ši distorsija yra praeities išgyvenimų, nuotaikos, charakterio savybių pasireiškimo ir laiko suvokimo rezultatas. Visa, ką matome ir jaučiame aplink, turi tiesioginę įtaką baimės jausmo atsiradimui. Be to, baimės jausmas sąlygoja aplinkinio pasaulio suvokimą ir paveikia asmens saugumo jausmą. Saugumo jausmo trūkumas kenkia asmenybės vystymui(si) ir šiuo metu yra viena iš svarbiausių problemų, su kuria susiduria visuomenė ir atskiri individai. Ypač tai būdinga tiems socialinių grupių atstovams, kurie susiję su saugumo visuomenei užtikrinimu.

Pagrindinės sąvokos: saugumas, asmeninis saugumas, laiko suvokimas

---

Pawel Wasilewski* The General Tadeusz Kościuszko Military Academy of Land Forces, Faculty of Security Science, Division of Sociology, PhD. Research interests: personal safety, threats psychology, military psychology, social pathology.

Pawel Wasilewski* Generolo Tadeusz Kosciuszko Sausumos pajėgų Karo akademija, Saugumo mokslų fakultetas, Sociologijos katedra. Moksliniai interesai: asmeninis saugumas, grėsmių psichologija, karybos psichologija, socialinė patologija.

STATE SECURITY VERSUS BORDER MANAGEMENT SYSTEM

Bernard Wiśniewski*

*Higher Police School in Szczytno,
ul. M.J.Piłsudskiego111, 12-100 Szczytno, Poland
Telephone: +48 793 783 111
E-mail: bfwisniewski@o2.pl*

Andrzej Wawrzusiszyn**

*Higher School of Business Studies in Toruń,
ul. Rybaki 57, 87-100 Toruń, Poland,
Telephone: +48 695 603 767
E-mail: ulaiandrzejw@wp.pl*

Annotation. The high rank given to security by human civilization caused that its understanding, conditions and core have long been subject to systematic analysis and research investigations conducted in different contexts. The turn of the XX and XXI century changed the world together with the conditions of human lives. A state as an organization is required through the creation of relevant institutions and operational procedures, to ensure order and security throughout its territory, to protect its citizens from threats. The author presents the solutions to border management, which significantly affect the security of the state, and thus the feeling of security of citizens.

Keywords: security, threats, state borders, border protection, the Border Guard.

INTRODUCTION

The term "security" in the broadest sense, belongs to the subjective needs. The division for national security and international security has an essential meaning. These two concepts are most common in the language of politics, diplomacy, political and legal documents and, in the science of international relations.

Security is classified as qualitative standard of living in a democratic state of law. It belongs to a fundamental human and civil rights. Feeling in the field of personal security determines with a significant degree not only the enjoyment of life, but also its sense. Therefore, it is important to create the right conditions and appropriate arrangements to ensure security.

The main attribute of the state is its territory, which is the space of existence and development of opportunities for the society that changes it. The relation of state to its territory is called the sovereignty or territorial superiority. The content of this superiority is the subordination of all persons and things within the territory to the state's law and jurisdiction. It is an essential element of state sovereignty, without which it could not exist.

The oldest form of the safety of participants in international life is the concept of state security¹. The needs and interests of the safety of the nation (or nations in the case of multinational states) are implemented by the state authorities. Care of internal stability and national security are the main tasks of the state. State politics (internal and international) should be run so as not to be conducive to the development of conflict situations and phenomena of conflict, leading to the destabilization of the internal situation and limiting state sovereignty. These tasks are also connected with the ensuring by the state authorities the security of citizens and achieving such level of state development which would allow the society adequate level of existence.

Polish accession to the structure of NATO, European Union and Schengen Area² required a number of specific actions to shape a new security policy, international cooperation and to adapt institutions and departments responsible for national security to new tasks and challenges.

In the new reality the case of state border security and its protection has not lost importance as well as theoretical and the practical relevance. Because borders provide a control function, they are also, to a greater or lesser extent, the barrier to migration of people, the free exchange of goods, money, and sometimes the possibility of cultural and ideological influence.

Purpose of the article is to present ways of thinking about security as well as border management solutions which significantly influence on Polish security system.

Methods of research - critical analysis of the scientific literature, comparative analysis of statistics, theoretical methods and intuitive way.

THEORETICAL ASPECTS OF STATE SECURITY

Nowadays, the term ‘security’ is widely used and changed in all possible ways with different expressions defining it. It remains within an interest of political science, international relations science, law, economics, sociology, history and psychology.

---

¹ In Polish law language „national security” is defined as a state security, even though there are significant differences in terms „national security” and „state security”.

² Schengen Area is the area where border checks have been abolished on the internal borders and the cooperation between countries that signed the Agreement has been strengthened especially in the scope of police and judicial cases, in criminal matters, as well as Schengen Information System. At the external borders there are clearly defined common rules of exit and entry control of foreigners including the pattern of visas issued to foreigners. Schengen Area is not the same as territory of European Union. There are for example Union countries which do not belong to Schengen Area such as Ireland or The United Kingdom. And vice versa - the countries that are in the Schengen Area, but non European Union countries, such as Switzerland, Iceland and Norway.

In a general sense, security is an internal confidence, peace of mind and will, rightly or falsely justified in the circumstances which give rise for concern. It is also a belief, more or less reasonable, that in the face of various difficulties, weaknesses, challenges and threats, or at least their symptoms, the state of affairs in which there is a specific entity, allows him/her to feel safely³. Safely means being free and safe from potential or real threats, being sure of undisturbed existence and development, through all available means acting creatively to achieve such a state⁴.

In the scientific literature, national security is defined as freedom from threats causing risk to the survival of the state⁵. This applies also to ensuring the territorial integrity, sovereignty and political freedom, to choosing the way and the conditions for achieving prosperity and development⁶. It is often interpreted as a status obtained as a result of properly organized defence and protection against military and non-military (external and internal) risks by using forces and resources from the different areas of the state activities⁷. The general concept of security typology is presented in Table 1.

Table1. General typology of security

Criterion			
subjective	objective	spatial	sources of threat
e. international	h. political	p. local	t. internal
f. states	i. military	q. sub regional	u. external
g. individuals	j. economical	r. regional	
	k. ecological	s. global	
	l. social		
	m. informative		
	n. cultural		
	o. other, e.g. energetic		

Source: R. Zięba (edited), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warsaw 2008, p. 16; S. Dębski, B. Górka-Winter (edited), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warsaw 2003, p. 22-23.

Different approaches to national security create its concept in terms of value, process and state. Security is a value which should be solicited of in a permanent manner taking into account changes inside and outside the state. It is a process involving a number of different undertakings aimed at preventing the threats against all the objectives of the state. National

³ See: J. Delumeau, *Skrzydła anioła. Poczucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka Zachodu w dawnych czasach*, Warsaw 1998, p 9-20.

⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warsaw 2011, p. 21-22.

⁵ See: T. Szubrycht, *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, *Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej*. XLVII year, no. 4 (167) 2006, p. 87; *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warsaw 2002, p. 16.

⁶ J. Czaputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego – aspekty teoretyczne*, [in:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warsaw 2003, p. 87.

⁷ See: T. Szubrycht, *Współczesne aspekty bezpieczeństwa ...*, op. cit., p. 89, and *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa ...*, op. cit., p. 16.

security is also at every time a state measured in a ratio of its potential of defence to the scale of threats⁸. Its subjective scope had been broadening in a historical process. As a consequence of the scientific and technological revolution, internationalization of various aspects of economic and socio-political life, the growth of co-dependency in international relations, globalisation and the other challenges the evolutionary transition appeared from one-dimensional, aimed at military threat security to its present multidimensional character. Multidimensionality of security causes the need to manage it. Security management is the process primarily focused on the prevention of risks, but also on preparation of the country to the effective functioning in the conditions of crisis, conflict and war, and then an efficient reconstruction⁹. In this process state border management plays a key role.

INTEGRATED SYSTEM OF EXTERNAL BORDER MANAGEMENT

The integrated system of external border management is a concept introduced by European Council in 2001. It is based on the principle that better management of the Union's external border controls will help in the fight against terrorism, the organizations involved in illegal immigration and trafficking in human beings. Thus, it will have a positive impact on the security level of the Member States and their citizens. The elaborated action plan indicates that on the legislative level common legislative solutions should be implemented, and on the operational level the implementation of joint operations of the national services responsible for the control and surveillance of external borders should be carried out.

In 2004 the conclusions on the structure, functional requirements and biometric identifiers that should be included in the future European visa system were adopted. A year later, the European Council set targets for the development of the area of security and justice in the next five years, representing a new step towards the inception of the European policy of Union's external border management. The program assumed a further gradual building of an integrated border management system and strengthening the control and surveillance of external borders. What is more, the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (Frontex) was established. Frontex Agency, based in Warsaw, coordinates the various activities of the Member States in the management of the common border of the EU, as well as assists in the manner of conducting of these activities.

---

⁸ K. A. Wojtaszczyk, *Bezpieczeństwo państwa – konceptualizacja pojęć*, [in:] *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*, edited by K.A. Wojtaszczyk i A. Materska-Sosnowska, Warsaw 2009, p. 12.

⁹ *Ibidem*, p. 15.

Works on the software system helped to introduce a number of electronic and technology solutions called "electronic border", containing a fully automatic border checks, comprehensive systems for recording entry/exit, supervision of air traffic passengers, electronic travel authorization, the installation of technologically advanced devices on the borders and virtual gates. Besides, on the eastern and southern borders also resulted in joint operations directed against illegal immigration, establishment of Rapid Border Intervention Teams resources at the border and the register of technical equipment available to assist Member States in case of urgent and emergency situations. In the future the establishment of European border protection service or transformation of established Standing Committee on Operational Cooperation on Internal Security (COSI) in a kind of ministry of internal affairs of the European Union is planned.

The ongoing consolidation period of the area of freedom, security and justice enables to enhance the most valuable element of the efficient management of external borders which is mutual trust between Member States and between Member States and the institutions of the European Union. It is assumed that the intelligent use of modern technologies in border management will contribute to the fact that Europe will become more accessible for people travelling in "good faith" and stimulate innovation among enterprises in the European Union. Consequently, this will lead to greater prosperity and growth in Europe and provide a sense of security to the citizens of each country.

THE SYSTEM OF POLISH STATE BORDER MANAGEMENT

Border protection imposes on Poland a very responsible task to ensure the security of all Member States against threats from the side of undesirable people and goods within the European Union territory, while maintaining good neighbourly relations with the countries that remain outside the Union. This task is multi-faceted and involves organization of group of administration and political undertakings, sanitary and military with different scope of rigours, undertaken by each sovereign state to prevent illegal crossing of the state border, carrying certain goods across the border without a permit, to prevent the penetration of infectious diseases, etc.¹⁰.

Polish border is protected along the entire length, with particular emphasis on the maritime border and land border sections of the Russian Federation, the Republic of Belarus and Ukraine, which are the external border of the European Union and the Schengen Area. At

---

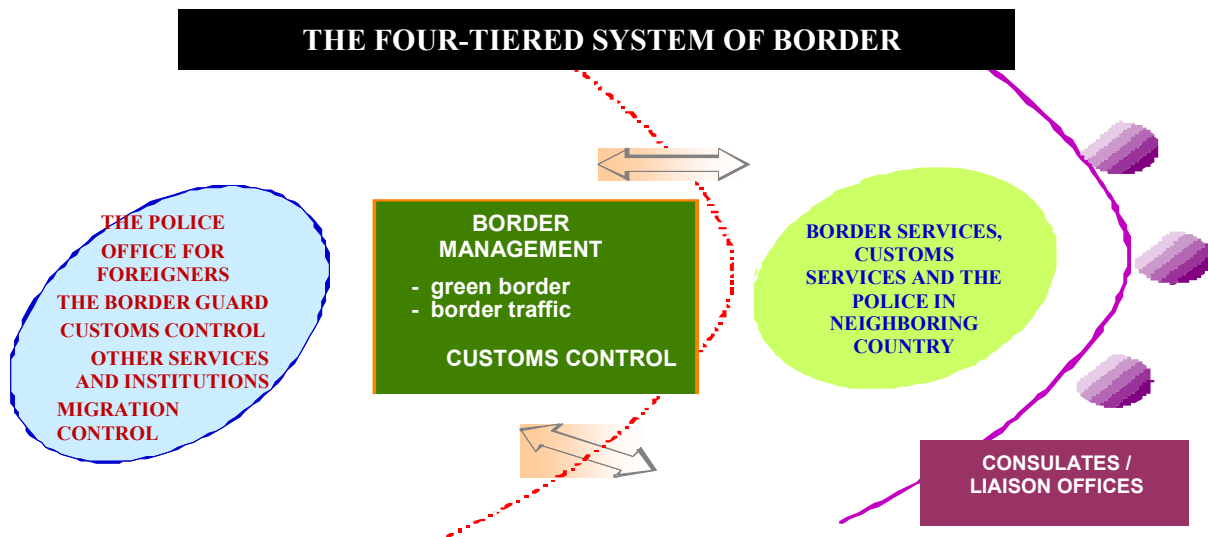
¹⁰ M. Laprus (edited), *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warsaw 1979, p. 250.

the external border road, rail, sea and air border crossing points are located; and sea and air border crossing points support also the Schengen internal traffic. Border protection system is adapted to the four-level management system of the European Union external border security. This model distinguishes four complementary areas of border security:

1. System of issuing visas (national consultations and consultations between Member States of the European Union) and the use of a network of liaison officers (police and immigration).
2. Cooperation with the third countries (particularly neighbouring) to counteract illegal migration and border threats.
3. State border protection and border traffic control carried out by border – immigration services, customs services and the others.
4. Immigration control (legality of stay, work and employment of foreigners), carried out on the state territory by border – immigration services and the other entitled services and institutions (the police, the service of control the legality of employment).

Border protection system is shown in picture no. 1.

Picture 1. Border protection system

Source: The Conception of Border Guard Function in 2009-2015, the Border Guard's web portal

For each of the areas of border protection there are defined priority tasks which the majority of force and resources should be focused on. The above mentioned tasks facilitate planning of work structure, direction of recruitment, defining of training needs and

professional improvement, investments, purchasing and management of possessed equipment.
Priority tasks for each of the areas of protection are presented in table no. 2.

Table 2. Priority tasks for each of the areas of border protection

Area of activities/area of external border management	Priority tasks
maritime area (maritime internal water, territorial sea)	<ul style="list-style-type: none"> e. monitoring of ship traffic, f. patrolling the sea, g. supervision, h. marine safety, i. protection of oil platforms.
<u>External border EU/Schengen</u> Border line, border crossing points (parts: land, marine, airports), border zone	<ul style="list-style-type: none"> 1. border clearance of persons and means of transportation (in the frame of border traffic control two lines of control), 2. state border protection (manoeuvre) depending on the situation, 3. the usage of mobile and stationery technical surveillance units, perymetric devices, aircraft, 4. border reconnaissance, 5. security control in air traffic, pyrotechnic activities.
<u>External EU border/Schengen</u> The area to 100 km from the external border Line deeply into territory of the Republic of Poland – the zone of increased patrol activity of Border Guards in order to strengthen the system of external border protection (extend of 100 km has got agreed character and includes border zone and local border traffic zone)	<ul style="list-style-type: none"> f. control on the traffic roads/communication trails leading to state border to 100 km from the border line inside the territory of the Republic of Poland aimed at counteracting illegal migration and crimes within the responsibility of the Border Guard.
Territory of the Republic of Poland, including the area of internal EU/Schengen border.	<ul style="list-style-type: none"> g. activities of immigration service in the scope of control (control of legality of stay, work, and employment of foreigners) and in the scope of supporting voivode issuing decisions regarding foreigners' legality of stay on the territory of Poland (interviews).

Source: own elaboration on the base of „The Conception of Border Guard Function in 2009 -2015”, the Border Guard's web portal

State border management system is an important part of Polish system of state security.

STATE SERVICES IN BORDER MANAGEMENT SYSTEM

Adjusting services to the functioning in the frame of system refers not only legal or organizational regulations, but also the quality of cooperation and operational capabilities of all Polish border services.

1. The Border Guard

The Border Guard plays key role in the Polish national security system which is aimed at „effective protection of state border and border traffic control in accordance with the

interests of national security. (...) Another important area (...) is monitoring and control of foreigners' migration to the territory of the country (...)”¹¹. Strategy of the Border Guard activities is designed to:

- protect parts of Polish state border which are external EU/Schengen border and control of border traffic in those parts,
- strengthen the system of external EU/Schengen border protection by increased patrol – control activity up to 100 km from the border,
- effective actions of immigration service carried out on the territory of Poland.

To fulfil standards mentioned above on the land border the procedures have been elaborated, following the premise that the majority of crossing the border people and goods moves in a legal way according to the declared purpose. The „one stop” system is a solution base on the fact that duties related to crossing the border are carried out in the same time by both the Border Guard and Customs Service officers. The idea is to introduce border and custom control at one stop of traveller. The system has an influence on the capacity of border crossings. Another element affecting the efficient management of road border crossing is the concept of the implementation of "green corridors", which is based on legal institutions "nothing to declare". The idea of „green corridor" is based on the traffic organization in which the traveller chooses "green corridor" at the time of entry at the border crossing on the side of a neighbouring state, then moves the line until the end of border and customs control on the Polish side, without the possibility of changing the passage on the area of border crossing and on the boundary line. The purpose of such a solution is to facilitate the crossing of state border for travellers who do not have the goods subject to customs duties or other restrictions. Border control on such line is carried out in a simplified way.

To the state border management it is also necessary to maintain a clear, visible and geodesic defined border line. One of the statutory tasks of the Border Guard is the embedding and maintenance of border signs on the land and preparing, updating and storing the border geodetic and cartographic documentation. This task is connected to international cooperation with neighbouring countries based on international agreements on joint borders. As a part of this cooperation the border signs and posts are renewed and geodetic site measuring is carried out in order to elaborate new or update existing border documentation. Except for the Border Guard important role of the safety management system of the border, is also played by other services entitled to the border protection and border checks.

---

¹¹ More in: Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warsaw 2007.

2. Customs Service

In order to ensure the legal import of goods into the customs territory of the European Community and the export of goods from the customs territory of the European Community the unitary uniformed Customs Service was established¹². Its main task is to monitor and to manage of international trade in goods and the process of ensuring supply chain security. The tasks of Customs Service include, in particular control of trade with third countries and trade in excise goods, as well as the fight against crime in this field, the protection of intellectual property rights and protection against terrorist threats. Customs Service, while performing its tasks that are important to protect the income of the state and the customs territory of the European Union against the illegal trade in goods and related to that threat of public safety and order, has also the obligation to protect the smooth functioning of border crossings.

3. General Veterinary Inspectorate

The task of veterinary border control¹³ is to protect the country and the other Member States against spreading out infectious animal diseases and any factors (microbiological, chemical and others) present a threat to public health and animal health in products descent from animals and in feeding stuff. Veterinary checks at border inspection stations are carried out by veterinary surgeons. The TRACES¹⁴ system records the movement of animal consignments and products descent from animals within all Member States of European Union and in the import from the third countries. It is also used to a limited extend to consignments of animals exported to the third countries. The system is sometimes available to some countries that are not members of European Union.

4. The National Plant and Seed Protection Inspectorate

The National Plant and Seed Protection Inspectorate carries out phytosanitary inspection of plants, plant products or items imported from the third countries on the territory of Poland (and other Member States) as well as means of transportation used for their carriage. The aim of control is to prevent entry the territory of European Union countries harmful organisms that could cost economic losses in agricultural crops, orchards, greenhouses and forests. Phytosanitary border control is carried out by inspectors employed by the Border Departments of the National Plant and Seeds Protection Inspectorate.

¹² See: Customs Service Act of 27 August 2009, Journal of Laws No. 168, item 1323.

¹³ See: Act of 27 September 2003 of veterinary border control, Journal of Laws No. 165, item 1590, as amended.

¹⁴ TRACES (Trade Control and Expert System) is a trans-European system for veterinary health which notifies, certifies and monitors imports, exports and trade in animals and animal products.

5. Inspectorate of Quality Trade of Agricultural and Food Products

Inspectorate of Quality Trade of Agricultural and Food Products checks the quality of agricultural and food products imported from abroad¹⁵. In the organisational structure of the Inspectorate there are 15 points of border control and 41 points of control acting mainly on telephone request.

6. The State Sanitary Inspectorate

The State Sanitary Inspectorate carries out border sanitary checks of food not descended from animals as well as materials and articles intended to come into contact with food, imported from the third countries¹⁶. The aim of control is to maintain the sanitary – epidemiological barrier by preventing the entry European Union countries of food, materials and articles intended to come into contact with food which health quality does not comply with the applicable regulations and may cause the threat to human health. In addition, in the prevention and control of diseases, the State Sanitary Inspectorate supervises the movement of passengers and goods, and provides the guidance on sanitary and epidemiological issues.

7. The Police

The Police, even though do not undertake activities directly related to physical protection of border or border control their activities deal with combating trans-border crimes, often organised, and cooperation with the Border Guard, Customs Service, tax authorities and foreign partners. In the area of district Police commands directly adjacent to the state border there is different system of duties than in the other areas that take into account the specificity of border crimes. Any violation of the state border and related crimes are on the priority place in the catalogue of threats.

8. Representatives of government administration

State border management system also imposes obligations on the representatives of government bodies. The representative is voivode obliged to continuous maintenance of all crossings points located in the province area in the state allowing the efficient and effective security control, border control, customs, sanitary, veterinary, phytosanitary, chemical, radiometric and quality of agricultural – food products control. He is responsible for ensuring border services proper premises, equipment and technical devices necessary for effective and efficient control as well as planning and execution of investments in the border. Costs

¹⁵ See: Act of 21 December 2000 on trade quality of agricultural – food Products, Journal of Laws No.187, item 1577, as amended.

¹⁶ See: Act of 25 August 2006 on the safety of food and nutrition, Journal of Laws No 171, item 1225, as amended.

associated with the financing and maintenance of the border crossings are covered by the separate budget of respective locally voivode¹⁷. In accordance with the internal law regulations, bilateral and multilateral agreements and international conventions tasks related to the development and protections of the state border are fulfilled by the other supreme and central administrative bodies of the state. In order to coordinate their activities operates Interdepartmental Team for Development of the State Border. The Team is chaired by the Minister of Internal Affairs. Participation in the work of the Team members with the rank of under-secretary of state in the ministries and the Head of the Customs Service, the Border Guard Commanders and the Chief of Police shall ensure the effective implementation of undertaken tasks.

CONCLUSION

A state should defend itself against threats to be able to function in an undisturbed way – undertake activities in accordance with the categories of martial arts, broadly defined defence, pursue its goals, which, according to Clausewitz are focused on survival and repel strike (attack) of enemy¹⁸. At the same time, each state has to provide its citizens with a sense of security, which is related to the management, including the protection of the state border.

Functioning state border management system, coordinated with border security management system of the European Union, is an integral component of the national and European security system. It provides freedom and smoothness of the legitimate movement of people and goods across the border. These standards are achieved while maintaining a high level of security and cohesion of the social community by protection of the border against threats to national security, the national economy, public health and the unauthorized crossing. The implementation of the statutory tasks by the services responsible for border protection and certain public institutions, which form the broader border management system, helps to raise the level of national security and a sense of security for all citizens.

REFERENCES

1. Clausewitz K., „O wojnie”, translated by A. Cichowicz, L.W. Koc, F. Schoener, Warsaw 2007.
2. Czapotowicz J., „Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego – aspekty teoretyczne”, [in:] „Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa”, Warsaw 2003.

¹⁷ See: Regulation of Council of Ministers of 13 December 2005 on the duties of voivode in the financing and maintenance of border crossings, tourist crossings, places of crossing the border on tourist routes and night stopping points on the boundary rivers, their equipment, as well as the bodies responsible for settling and maintenance of border signs in the internal waters, Journal of Laws No 256, item 2145.

¹⁸ K. Clausewitz, O wojnie, vol. 2, Warsaw 1958, p. 7 and 35.

3. Delumeau J., „Skrzydła anioła. Poczucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka Zachodu w dawnych czasach”, Warsaw 1998.
  4. Dębski S., Górka-Winter B. (scientific editor), „Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa”, Warsaw 2003.
  5. Dworecki S., „Wybrane problemy kształtowania bezpieczeństwa państwa”, [in:] „Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej na tle innych państw Unii Europejskiej”, edited by M. Lisiecki, M. Raczkowska-Lipińska, B. Sitek, W. Pokruszyński, Józefów 2009.
  6. Kitler W., „Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System”, Warszawa 2011.
  7. Lach H., „Współpraca polsko-rosyjska na rzecz zarządzania wspólnym odcinkiem granicy państwowej w sytuacjach kryzysowych”, [in:] „Zarządzanie kryzysowe wyzwaniem dla edukacji”, scientific editor A. Urban, Szczytno 2007.
  8. Laprus M. (edited), „Leksykon wiedzy wojskowej”, Warsaw 1979.
  9. „Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego”, Warsaw 2002.
  10. Szubrycht T., „Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa”, Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej. XLVII year, no 4 (167) 2006.
  11. Wawrzusiszyn A., „Współpraca transgraniczna na rzecz bezpieczeństwa państw Grupy Wyszehradzkiej”, [in:] „Jakość w działaniach na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego państw Grupy Wyszehradzkiej z perspektywy europejskiej”, scientific editor P. Majer and M. Sitek, Józefów 2011.
  12. Wawrzusiszyn A., „Polska w Schengen. Implikacje dla bezpieczeństwa państwa”, [in:] „Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Uwarunkowania, relacje, zależności”, Siedlce 2011.
  13. Wawrzusiszyn A., „Udział Straży Granicznej w zapewnieniu bezpieczeństwa państw Unii Europejskiej”, [in:] „Pedagogika obronna wobec procesów globalizacji i edukacji międzykulturowej”, scientific editor R. Stępień, Warsaw 2008.
  14. Wawrzusiszyn A. „Незаконная миграция и безопасность государства с перспективы пограничной стражи”, Visuomenes Saugumas IR, Viešoji Tvarka (5), Mykolas Romeris iniversiteto, Kaunas 2011.
  15. Wiśniewski B., Zalewski S. (edited), „Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej”, Bielsko-Biała 2006.
  16. Wiśniewski B., „Organizacja stanowisk kierowania”, Warsaw 2008.
  17. Wiśniewski B., „Wybrane aspekty wojskowego wsparcia dla władz cywilnych” [in:] „Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa”, Warsaw 2003.
  18. Wiśniewski B., „Zapewnienie ciągłości funkcjonowania organów władzy i instytucji publicznych w okresie pokoju, kryzysu i wojny”, [in:] „Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP”, scientific editor W. Kitler, Warsaw 2001.
  19. Wiśniewski B., Prońko J., „Ogniwa ochrony państwa”, Warsaw 2003.
  20. Wojtaszczyk K. A., „Bezpieczeństwo państwa – konceptualizacja pojęć”, [in:] „Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy”, scientific editor K.A. Wojtaszczyk and A. Materska-Sosnowska, Warsaw 2009.
  21. Zięba R. (edited), „Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie”, Warsaw 2008.
- Legal Acts:**
22. The Conception of Border Guard Function in 2009-2015.

23. Regulation of Council of Ministers of 13 December 2005 on the duties of voivodeode in the financing and maintenance of border crossings, tourist crossings, places of crossing the border on tourist routes and night stopping points on the boundary rivers, their equipment, as well as the bodies responsible for settling and maintenance of border signs in the internal waters, Journal of Laws No. 256, item 2145.
24. Strategy of State Security of the Republic of Poland Warsaw 2007.
25. Act of 25 August 2006 on the safety of food and nutrition, Journal of Laws 2006 No. 171, item 1225, as amended.
26. Act of 21 December 2000 on trade quality of agricultural – food Products, Journal of Laws No.187, item 1577, as amended.
27. Customs Service Act of 27 August 2009, Journal of Laws No 168, item 1323.
28. Act of 27 September 2003 of veterinary border control, Journal of Laws No. 165, item 1590, as amended.

VALSTYBĖS SAUGUMAS – SIENŲ VALDYMO SISTEMA

Bernard Wiśniewski*

Szczytno aukštoji policijos mokykla

Andrzej Wawrzusiszyn**

Toruńo verslo studijų aukštoji mokykla

Santrauka

Dėl žmonių civilizacijos pasiektas aukštas saugumo lygis tapo priežastimi atlikti daug įvairių sisteminių tyrimų, susijusių su saugumo esme ir sąlygomis. Permainos XX ir XXI a. pakeitė ir žmonių gyvenimo sąlygas. Atsirado poreikis įkurti atitinkamas institucijas ir imtis operatyvinės veiklos tam, kad būtų užtikrinta viešoji tvarka ir saugumas, apsaugoti šalies gyventojai nuo jiems kylančių grėsmių. Straipsnyje pateikiami pasienio vadovybei skirti sprendimai, turintys ypatingos svarbos šalies ir piliečių saugumui užtikrinti.

Pagrindinės sąvokos: saugumas, grėsmės, valstybės sienos, sienų apsauga.

Bernard Wiśniewski* Higher Police School in Szczytno, Faculty of Internal Security, Department of Crisis Management, professor. Research interests: internal security, management of internal security, education for security.

Bernard Wiśniewski* Szczytno aukštoji policijos mokykla, Vidaus saugumo fakultetas, Krizių valdymo katedra, profesorius. Moksliniai interesai: vidaus saugumas, vidaus saugumo vadyba, saugumo ugdymas

---

Andrzej Wawrzusiszyn** Higher School of Business Studies in Toruń, Faculty of National Security, Department of Theory of Security, doctor. Research interests: national security, management of national security, education for security.

Andrzej Wawrzusiszyn** Toruńo verslo studijų aukštoji mokykla, Nacionalinio saugumo fakultetas, Saugumo teorijos katedra, mokslų daktaras. Moksliniai interesai: nacionalinis saugumas, nacionalinio saugumo vadyba, saugumo ugdymas.

THE CONCEPT OF TRUST IN THE CONTEXT OF PRINCIPLE OF MUTUAL RECOGNITION IN EUROPEAN UNION CRIMINAL LAW

Simona Žižienė*

*Mykolas Romeris University Public Security Faculty Law Department
Putvinskis str. 70, LT-44211 Kaunas
Telephone Num. 30310
El. paštas: simona_ziziene@mruni.eu*

Annotation. Before principle of mutual recognition gained its force in European Union legal cooperation in criminal matters the methods used in legal cooperation were not as effective, fast and economical as they were expected to be. Mutual recognition principle was meant to solve these problems by recognition of other member states legal decisions as if they were their own, with minimum formalities. In order to make this principle work high level of trust must exist between member states, so primarily we have to analyse the concept of trust as a precondition of successful application of the principle of the mutual recognition. In this paper the concept of trust is analysed in linguistic, sociological and legal terms in the context of the principle of mutual recognition in European Union criminal law.

Keywords: mutual recognition principle, trust, European Union criminal law.

INTRODUCTION

From its very beginning European integration has been firmly rooted in a shared commitment to freedom based on human rights, democratic institutions and the rule of law. These common values have proved necessary for securing peace and developing prosperity in the European Union. Now the challenge is to ensure that freedom, which includes the right to move freely throughout the Union, can be enjoyed in conditions of security and justice accessible to all.¹

European Union being an area of free movement of persons also faces problems that citizens of European Union can by using the right of free movement, as a right facilitating job search and increasing work possibilities abuse this right in order to avoid criminal responsibility or seeking for milder punishment. This system allows to legalize money or property gained from criminal offences easier and also it is the space for international crime in its worst forms. That were the reasons for creating mechanism allowing member states to effectively cooperate in area of criminal justice seeking to prevent previously mentioned misuses.

---

¹ Tampere Council 15 and 16 October 1999 Presidency Conclusions, http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

Criminal law being an expression of state sovereignty is also an expression of moral values of the community as an ability to decide what is recognized as unacceptable behavior. For this reason the attempts of European Union to gain competence in the field of criminal law are always met controversially. That was one of the reasons why the Council decided to use principle of mutual recognition instead of the harmonization of criminal law, which was seen impossible by many of member state countries.

The European Council endorsed the principle of mutual recognition which, in its view, should become the cornerstone of judicial co-operation in both civil and criminal matters within the Union and should apply both to judgments and to other decisions of judicial authorities. The principle of mutual recognition allows to recognize the legal decisions of other members states without formalities and creates a situation which Valsabis Mitsilegas describes as "free movement of legal decisions".²

When starting the analysis of the principle of mutual recognition, which is based upon the high level of trust between member states, we have to try to identify what is beyond that formula of trust in order this would not only be a declarative phrase.

The goal of this work is to analyse the concept of mutual trust in linguistic, sociological and legal terms and identify the peculiarities of trust in the field of criminal law in European Union and the main obstacles for trust between member states and the possibilities to strengthen it.

The methods of linguistic, document and systemic analysis, comparative methods will be used in this work in order to analyse the concept of mutual trust and accomplish the set goal.

The main thesis of this paper is that while seeking the effective and adequate implementation and application of the principle of mutual recognition primarily the concept of mutual trust should be analyzed in order to indicate and define the obstacles for mutual trust as the bases for the mutual recognition principle.

MUTUAL RECOGNITION PRINCIPLE IN EUROPEAN UNION CRIMINAL LAW

The issue of mutual recognition in criminal matters was raised at the Cardiff European Council on 15 and 16 June 1998. In 1999 on 15 and 16 October in Tampere the European Council held a special meeting on the creation of an area of freedom, security and justice in the European Union. The European Council was willing to make full use of the possibilities

---

² Valsamis Mitsilegas, *The Constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU*, P. 1279.

offered by the Treaty of Amsterdam, the first Treaty which made an important impact to development of European Union criminal law.

A number of existing instruments offered the States Parties the possibility to choose either continued enforcement of the decision or its conversion and were much dependent on the willingness to cooperate of the requested country. So the tradition model in legal cooperation, the “request” model was slow and cumbersome, led to uncertain results³ with lots of formalities and eventually the reforms should be made.

Solving these questions the Union position was to ensure that a ruling delivered in one Member State is not open to challenge in another and the traditional “request” model was changed to the “order” model based on the principle of the mutual recognition. Mutual recognition comes in various shapes and must be sought at all stages of criminal proceedings, before, during or after conviction, but it is applied differently depending on the nature of the decision or the penalty imposed and in the opinion of the Council contributes to legal certainty in the European Union.⁴

When the Treaty of Lisbon came in force criminal law lost its exceptional position and became one of many fields where European Union has a competence to act, so the line which was seen in European Court of Justice decisions was consolidated in conventional level. It should be mentioned in this context that the principle of mutual recognition is a realistic assumption to expand European Union competence in the field of criminal law. The article 67 of The Treaty of Functioning of the European Union states that the Union will ensure high level of security through measures to prevent and combat crime, racism and xenophobia, and through measures for coordination and cooperation between police and judicial authorities and other competent authorities, as well as through the mutual recognition of judgments in criminal matters and, if necessary, through the approximation of criminal laws. The part 4 of the same article acknowledges that mutual recognition will ensure the access to justice. Article 82 indicates mutual recognition being the corner stone of judicial cooperation in criminal matters,⁵ so the role and importance of this principle was incorporated in contractual level.

---

³ Massimo Fichera, Mutual Trust in European criminal law, University of Edinburgh School of law, Working paper series, 2009/10, P. 3.

⁴ Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, Official Journal C 012, 15/01/2001, P. 0010 – 0022.

⁵ Consolidated versions of Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union.// http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=QC3209190

In certain way this principle allows to go from state to Union position in the field of criminal law. The questions of territoriality, sovereignty and relation between state and individual must be reconsidered in the context of mutual recognition principle⁶

It is well known that mutual recognition principal is “borrowed” from civil law, because of its meaningful impact for liberating the internal market. It could be undoubtedly stated that trust in other member states legal systems is different when we talk about free movement of goods then in case, for example, of surrendering your own nationals to another country for the criminal procedure. If you doubt other countries abilities to ensure human rights in criminal procedure you might look for a reason to refuse the order and this is the due time to talk about trust, which in legal terms can be located in the principle of loyal cooperation.⁷

LINGUISTIC AND SOCIOLOGICAL MEANING OF TRUST

In contemporary Lithuanian dictionary the word “trust” is described as an ability to rely on somebody or something, a belief that someone will not let you down.⁸ In English language “trust” is described as the belief or willingness to believe that one can rely on the goodness, strength, ability of somebody or something. Another meaning of this word is interconnected with the first meaning and describes “trust” as responsibility and care. Take something on trust is to accept or believe what somebody says without evidence or investigation.⁹ As one can see these meanings are closely connected with that what is meant by applying mutual recognition principle between member states. Depending on the linguistic meaning to have trust in somebody means to treat somebody as reliable, or in other words, worth trusting. It is the belief, having confidence that somebody will act properly, safely and according to your interests.

The sociological description of trust might give some clearance in understanding the grounds of trust. Social trust can be described as such a condition of society when all the members of society trust each other, are willing to cooperate and not to conflict. Social trust is closely connected with civil consciousness, when the civil consciousness is high people will

---

⁶ Valsamis Mitsilegas, *EU Criminal law, Modern Studies in European law*, Oxford and Portland, Oregon, 2009, P. 116.

⁷ Massimo Fichera, *Mutual Trust in European criminal law*, University of Edinburgh School of law, Working paper series, 2009/10, P. 12.

⁸ *Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas*, Lietuvių kalbos institutas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, P. 517.

⁹ *Oxford advanced learner's dictionary of current English /A. S. Hornby ; editor Jonathan Crowther*, Oxford : Oxford University Press, 1995, P. 1281.

be willing to trust, because this unites them in reaching the common goals. It is necessary to stress out that social trust allows simplifying the methods of supervision and control.¹⁰

In abundance literature trust gains synonyms of tolerance, mutuality, brotherhood, solidarity. One of the basic features of trust is that it is always related with risk, because trust is about the future events and you can only have hope that your opinion about the one you trust will not be false. Institutional organizing trust is one of the forms of personal trust. Seeking to ensure trust in society the law must be consistent, clear, public and not short-terms in order to help to develop the feeling of stability of social order. Trust becomes part of culture when it is confirmed not only in individual attitude but also in varies fields of social life and becomes a normative expect. Trust is a complex concept closely related with the concept of safety, as a physical, social, economical and political safety. The welfare of individual, social integration and personal values all have some impact to trust.¹¹

If society does not have trust in political order or the institution it self it can not be expected that they will be willing to voluntarily obey the passed norms. According to the surveys summarized trust was characteristic for only one third of Lithuanian citizens. Trough the years of independence the level of trust decreased even more. Comparing the surveys made in 1995 and 2005 was a bit increasing although the main tendency is distrust of other citizens.¹² 1999 only 5 of 27 of European states thought that people could be trusted (these states were Denmark, Norway, Sweden, Holland and Finland). The lower level of trust is common in post-soviet counties in Eastern and Western Europe, 21 percent versus 41 in not post-communist states. The basic feature separating these countries is that in post communist countries trust is only for those who they know and distrust for others.¹³

It should be mentioned in the context of mutual recognition that trust in judiciary system more than trust in any other institution can increase the ability to feel safe in countries and further more the ability to trust institutions and others. According to the statistical data gathered in 2002 SIC- Market research almost half of respondents said that the reason for there insecurity is inability of judicial institutions to ensure the protection against crimes.¹⁴

---

¹⁰ Arvydas Guogis, Dangis Gudelis, Pilietinė visuomenė ir socialinė politika: Naujosios viešosios vadybos galimybės, Filosofija. Sociologija. 2003, Nr. 4.

¹¹ Rūta Žiliūkaitė, Pasitikėjimas: nuo teorinių įžvalgų empyrinės analizės link, Kultūra Globalizacijos Sąlygomis, Culturology, issue 13/2006, P. 205-256, on www.ceol.com

¹² Rūta Žiliūkaitė, Pasitikėjimas: nuo teorinių įžvalgų empyrinės analizės link, Kultūra Globalizacijos Sąlygomis, Culturology, issue 13/2006, P. 205-256, on www.ceol.com

¹³ Ibid.

¹⁴ D. Janušauskienė, J. Novagrockienė, Lietuvos gyventojų požiūrio į saugumą analizė, Lietuvos metinė strateginė apžvalga, V.:LKA,2003, P. 282.

TRUST IN THE CONTEXT OF MUTUAL RECOGNITION PRINCIPLE IN EUROPEAN UNION CRIMINAL LAW

Having in mind what was meant by implementation of mutual recognition principle in European Union criminal law we have to analyze trust in this area according to the linguistic and sociological meaning of trust.

The Union states its opinion that people have the right to expect the Union to address the threat to their freedom and legal rights posed by serious crime. To counter these threats a common effort is needed to prevent and fight crime and criminal organizations throughout the Union. The joint mobilization of police and judicial resources is needed to guarantee that there is no hiding place for criminals or the proceeds of crime within the Union.¹⁵ Speaking in terms of sociological meaning of trust Union sets a common goal, which as we have said above might create a higher level of trust among people – citizens of the European Union.

Recognizing that implementation of the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters presupposes that member states have trust in each others' criminal justice systems we have to imply where can this trust be grounded. The common Union belief is that the grounds for trust are on shared commitment to the principles of freedom, democracy and respect for human rights, fundamental freedoms and the rule of law in all member states of the European Union.¹⁶

Commission in its communication to the Council and European Parliament states that mutual recognition principle has been one of the main and probably most promising areas of European Union activity regarding criminal justice. Commission points out that reinforcing mutual trust is the key to keep mutual recognition principle operate smoothly.¹⁷ It is worth to be mentioned that the level of mutual trust could be increased not only by legal means, as setting minimal rules or standards, but also by building trust between member states by getting them to be familiar with each member state legal system. As Dr. Wolfgang Heusel, a German former judge who now works for the Trier-based European Law Academy says - the mutual trust is based on whether you know each other. Judge pointed out his concerns that huge diversity of judicial systems in the European Union means that people just don't

---

¹⁵ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – on the mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and strengthening of mutual trust between the Member States, COM (2005) 195 final.

¹⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – on the mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and strengthening of mutual trust between the Member States, COM (2005) 195 final.

¹⁷ Ibid.

understand how the common law system works, who is competent and all other things concerned. Since the area of European Union criminal law is one of the most rapidly changing areas in European Union law practicing lawyers might not catch these changes or understand them completely.¹⁸ One of the reasons for distrust instruments applying mutual recognition principle is lack of possibility to challenge proportionality and validity of orders of other countries.¹⁹

Interesting to notice that results in the analysis of Eurobarometer shown that less than 50 percent of citizens in almost half of member states understand how the European Union works.²⁰ Keeping in mind what has been told about trust, how can you have trust someone who you don't understand what it is supposed to do?

Going back to criminal law and its peculiarities in regard to other branches of law it must be said that the efficiency of the market needs some level of flexibility and is seeking for maximisation of profit, while clarity and predictability of criminal law principles are one of the basic features insuring the legal certainty and the rule of law in society. We must agree with prof. V. Mitsilegas describing this situation as „the jeorny in to unknown“ for the states and as well for there citizens without clear knowledge about the direction and content of criminal law,²¹ which in the sociological terms of trust creates a situation of social insecurity.

These might be the reasons of the willingness of the Commission to state that open dialogue in civil society must be developed on the aims and principles of criminal law area in order to strengthen citizen's acceptance and support and intentions to publish appropriate “user-guides” on judicial cooperation within the Union and legal systems of the member states.²²

As pointed out in the Commissions communication one of the basic legal instruments strengthening mutual trust is to ensure that mutually recognised judgements meet high standards in terms of securing personal rights and also enduring that the courts giving the judgement really were the best place to do so. And further more this might ask for approximation of substantive law in order to give further considerations to certain measures

---

¹⁸ Honor Mahony: Judicial forum to ease 'mistrust' between EU member states, available at:// http://www.asser.nl/default.aspx?site_id=8&level1=10790&level2=10858&level3=&textid=29648

¹⁹ For further details regarding this concerns read article “Britons to be spied on by foreign police” in The Telegraph, available at:// <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/law-and-order/7909314/Britons-to-be-spied-on-by-foreign-police.html>

²⁰ Eurobarometer 2010, available at:// http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf

²¹ Valsamis Mitsilegas, „The Constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU“, Common Market Law Review 43: P. 1277-1311, 2006.

²²

of mutual recognition principle.²³ This was followed by adoption of Framework Decision on certain procedural rights in criminal procedure throughout the European Union in the end of 2005, the Commissions work on the presumption of innocence, gathering evidence in criminal cases and decisions in absentia and also conflicts of jurisdiction issues in the light of each Member States legal traditions in order to have certain common concepts and standards in these fields. European Union works as the coordinating balancing mechanism seeking to point out the important fields, the examples to follow and strengthens the area of freedom, security and justice by the means of cooperation.

The Hague Programme states that mutual confidence must be based on the certainty that all European citizens have access to a judicial system meeting high standards of quality and this goal calls to establish a system providing for objective and impartial evaluation of the implementation of EU policies in the field of justice, while fully respecting the independence of the judiciary. Emphasizes the importance of improving mutual understanding between judicial authorities and legal systems such networks, which should include advocates, should play a key role in gradually building up a common judicial culture. Also emphasizes the importance of training as a means of promoting mutual trust.²⁴

Evaluation mechanisms will accompany developments in the mutual recognition principle in criminal matters, they must be capable to evaluate the practical needs of the justice system and identify the potential barriers before new instruments are adopted and also specific practical conditions for implementing Union instruments, best practices and there relation to the practical needs.²⁵ So Union places a big role in coordinating the proper functioning of this new system and promotes many legal and practical instruments in order to decrease distrust among member states. But the aforementioned efforts raise many questions about the existent trust in European Union cooperation in criminal law matters and wishes to remind that mutual recognition principle cannot be seen as panacea capable to solve all the previous problems in legal cooperation.

---

²³ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – on the mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and strengthening of mutual trust between the Member States, COM (2005) 195 final.

²⁴ Hague Programme, 10 priorities for next 5 years, available at: // http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/116002_en.htm

²⁵ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – on the mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and strengthening of mutual trust between the Member States, COM (2005) 195 final.

CONCLUSIONS

Before mutual recognition principle was applicable in legal cooperation in European Union criminal law methods used previously were slow, cumbersome with many possibilities to reject the request depending on the willingness to cooperate of the requested country. Analysis of linguistic and sociological meaning of trust showed that trust is always based on some kind of risk, but social and political stability, legal certainty increases an ability and capability to trust. Legal institutions more than any other institution contributes to the feeling of legal certainty and is closely related to general feeling of trust in society. High civil consciousness and further more common goals unite people and allow them to trust others with the same interests and goals. Analyzing trust in the context of mutual recognition principle in European Union criminal law it is seen that the main obstacle of trust in member states is the lack of knowledge about legal system of other states and powers to reconsider the proportionality and validity of legal decisions. European Union acts as a coordinating balancing mechanism seeking to ensure the awareness of general direction and common goals in Union criminal law and creates mechanisms of evaluation, which in the context of trust raises reasonable concerns about distrust in this field contrary to what is implied by appliance of mutual recognition principle.

LITERATŪRA:

1. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – on the mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and strengthening of mutual trust between the Member States, COM (2005) 195 final.
2. Consolidated versions of Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union.// http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=QC3209190
3. Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas, Lietuvių kalbos institutas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
4. Eurobarometras 2010, available at:// http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf
5. Fichera Massimo, Mutual Trust in European criminal law, University of Edinburgh School of law, Working paper series, 2009/10;
6. Guogis Arvydas, Gudelis Dangis, Pilielinė visuomenė ir socialinė politika: Naujosios viešosios vadybos galimybės, Filosofija. Sociologija. 2003, Nr. 4.
7. Hague Programme, 10 priorities for next 5 years, http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/116002_en.htm
8. Honor Mahony: Judicial forum to ease 'mistrust' between EU member states, available at:// http://www.asser.nl/default.aspx?site_id=8&level1=10790&level2=10858&level3=&textid=29648

9. Janušauskienė Diana, Novagrockienė Jūratė, Lietuvos gyventojų požiūrio į saugumą analizė, Lietuvos metinė strateginė apžvalga, V.:LKA,2003.
10. Oxford advanced learner's dictionary of current English /A. S. Hornby ; editor Jonathan Crowther, Oxford : Oxford University Press, 1995.
11. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, Official Journal C 012 , 15/01/2001.
12. Tampere Council 15 and 16 October 1999 Presidency Conclusions, http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm
13. The Telegraph “Britons to be spied on by foreign police”, available at :<http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/law-and-order/7909314/Britons-to-be-spied-on-by-foreign-police.html>
14. Valsamis Mitsilegas, The Constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU“.
15. Valsamis Mitsilegas, EU Criminal law, Modern Studies in European law, Oxford and Portland, Oregon, 2009.
16. Žiliūkaitė Rūta, Pasitikėjimas: nuo teorinių išvalgų empyrinės analizės link, Kultūra Globalizacijos Sąlygomis, Culturology, issue 13/2006, on www.ceol.com

PASITIKĖJIMO SAMPRATA ABIPUSIO PRIPAŽINIMO PRINCIPO EUROPOS SAJUNGOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE KONTEKSTE

Simona Žižienė*

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas

S a n t r a u k a

Prieš pradėdant taikyti abipusio pripažinimo principu grindžiamus teisinio bendradarbiavimo baudžiamojoje teisėje instrumentus iki tol naudojami metodai buvo ne tokie efektyvūs, greitai ir ekonomiškai kokie turėtų būti. Abipusio pripažinimo principas turėjo išspręsti šias problemas priimant kitų valstybių narių sprendimus taip, lyg jie būtų savi sprendimai, su minimaliais formalumais. Siekiant veiksmingo šio principo taikymo turi būti aukštas pasitikėjimo lygis tarp valstybių narių, taigi visų pirma turime analizuoti pasitikėjimo sampratą kaip prielaidą abipusio pripažinimo principui. Straipsnyje lingvistiškai, sociologiškai ir teisiškai nagrinėjama pasitikėjimo samprata, atsižvelgiant į baudžiamosios teisės ypatumus, abipusio pripažinimo principo Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje kontekste.

Raktiniai žodžiai : abipusio pripažinimo principas, pasitikėjimas, Europos Sąjungos baudžiamoji teisė

Simona Žižienė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, Europos Sąjungos baudžiamoji teisė.

Simona Žižienė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, Europos Sąjungos baudžiamoji teisė

INFORMACIJA AUTORIAMS

Straipsnio įforminimo reikalavimai

Periodiniame, recenzuojamame mokslinių straipsnių rinkinyje „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“ spausdinami dar nepublikuoti straipsniai, kurių turinys, tyrimo objektai siejasi su įvairiais Visuomenės saugumo aspektais. Originalūs, aktualūs, reikalavimus atitinkantys, anglų kalba parašyti straipsniai, redakcinės kolegijos siūlymu gali būti teikiami patalpinti į CEPOL duomenų bazę.

Mokslo straipsnyje turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, nurodyti tyrimų objektai, metodai, aptartas nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis, pateikti ir pagrįsti tyrimų rezultatai, išvados, nurodyta literatūra. Straipsnį recenzuoja du redakcinės kolegijos nariai arba kiti parinkti recenzentai.

Straipsnio dalys išdėstomos tokia tvarka:

1. Straipsnio pavadinimas
2. Metrikoje nurodomas autorius (-iai), institucija (-os), kuriai jis (jie) atstovauja, adresas, elektroninis paštas.
3. Pateikiama anotacija (abstract, annotation, résumé, аннотация - ne trumpesnė kaip 600 spaudos ženklų) ta kalba, kokia parašytas straipsnis (glaustai perteikiamas straipsnio turinys, analizuojami klausimai, pateikiami raktažodžiai – temą charakterizuojančios 4-5 pagrindinės sąvokos).
4. **Įvade** pagrindžiamas temos aktualumas, prasmingumas, pateikiamas tikslas, uždaviniai, tyrimo organizavimas, objektai, metodai, aptartas nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis.
5. **Tyrimo rezultatai** pateikiami pagrindinėje straipsnio teksto dalyje. Ji gali būti suskirstyta į skyrius arba skirsnius (pvz.: 1.2.1., 2.2.1. ir t. t.).
6. **Gautų rezultatų aptarimo** skyriuje – įvairiais aspektais, lyginant su kitų autorių darbais aptariami straipsnyje pateikti rezultatai. Pabaigoje – mokslinius svarstymus arba sprendimus apibendrinančios išvados bei metodinės rekomendacijos.
7. Cituojamų šaltinių sąrašas. Visi straipsnyje minimi šaltiniai turi būti nurodyti literatūros sąrašė. Į šį sąrašą įrašomi tik tekste minėti teisės aktai, kiti šaltiniai ir jų autoriai. Literatūros sąrašas sudaromas tokia tvarka: iš pradžių nurodomi teisės aktai pagal hierarchiją (pvz.: Konstitucija, įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt.), vėliau – teismų praktika, po to abėcėlės tvarka nurodoma specialioji literatūra ir kiti šaltiniai

(http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/mokslo_darbai/jurisprudencija/citavimo_tvarka_pataisyta.doc).

8. Straipsnio pabaigoje – santrauka ir pagrindinės sąvokos lietuvių kalba, jei straipsnis parašytas (suderinus su redakcinės kolegijos atstovais) anglų (summary) ar kita kalba. Papildomai antra santrauka rašoma angliškai, jei straipsnis parašytas vokiečių, rusų ar kita kalba. Jei straipsnis parašytas lietuviškai, santrauka - tik anglų kalba. Santraukoje turi būti apie 2400 spaudos ženklų (vienas puslapis).

Nuorodos straipsnio tekste yra sudaromos vartojant viršutinius indeksus (Footnotes) arabiškais skaičiais, kiekvieno puslapio apačioje nurodant cituojamą literatūrą. Rankraštis turi būti išspausdintas 1,5 intervalu vienoje A4 formato lapo pusėje, iš visų kraštų paliekant 25 mm paraštes. Straipsnio apimtis neturėtų viršyti 18 puslapių.

Paveikslus, schemas, diagramas, esančius straipsnyje, reikėtų papildomai pateikti atskiroje el. laikmenoje. Paveikslų, schemų, diagramų, lentelių plotis – ne daugiau kaip 175 mm (per visą puslapį). Tinkamiausi grafinių rinkmenų formatai – Tagged Image Format File(TIFF), Word for Windows, Corel Draw, Excel. Teksto redaktorius – Microsoft Word. Straipsnį turi vertinti ne mažiau kaip 2 recenzentai – mokslininkai, straipsnyje nagrinėjamos mokslo srities specialistai, bent vienas jų – ne Mykolas Romeris universiteto darbuotojas, pageidautina ir fakulteto arba katedros nuomonė apie straipsnio mokslinę vertę, jo aktualumą, būtinybę jį spausdinti.

Atsakingajam redaktoriui straipsniai turi būti pateikti iki balandžio 1d. (pirmajam metų leidiniui) arba iki spalio 1 d. (antrajam metų leidiniui).

Requirements for the Preparation of an Electronic Form of an Article

Unedited articles are being published in a periodical reviewed publication “Public Security and Order”. The content of such articles associates with various aspects of public security. Original, topical and corresponding the requirements articles can be placed in CEPOL data basis according to the recommendations of editorial board.

The article should identify the purpose of the scholarly analysis, its object and methods and prior coverage of the issue. It should include research results, conclusions and the list of sources. The article should be reviewed by two members of an editorial board or other two selected reviewers.

The article should comply with the following structure:

1. Title.

2. Author, an institution the author is representing, its address, email.
  3. A detailed summary (at least 600 symbols) in the language the article is written in. The summary should briefly present the content of the article, identify the issues analyzed, and should include the basic 4-5 keywords).
  4. Introduction. It should address the topicality of the topic of the article, identify the purpose of the scholarly analysis, its object and method and prior coverage of the issue.
  5. The main text should include the analysis proper. It is recommended to divide the text into parts and subparts (e.g. 1.2.1., 2.2.1., etc.).
  6. The article should be finalized with substantiated conclusions and recommendations.
  7. The list of sources should include all sources referred to in the article. It should comply with the following structure: firstly, the primary legal sources in a hierarchical order (i.e. Constitution, laws, by-laws, etc.), followed by case law. This should be followed by scholarly writings listed in an alphabetical order, and other sources (http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/mokslo_darbai/jurisprudencija/rules_on_citation_and_bibliography.doc).
  8. If an article is published in Lithuanian, it should be followed with a detailed summary and keywords in English. If an article is written in a language other than Lithuanian, the summary should be in Lithuanian and should contain the same information as identified above. The summaries should be at least one page long, i.e. approximately 2400 symbols.
- References should be made in footnotes, numbered consecutively in Arabic numbers. The manuscript should be 1.5 spaced on one side of an A4 list paper, margins 25 mm. The article should be no longer than 18 pages.
- Pictures, schemes, diagrams and tables should be presented in a separate CD. The width of the pictures, schemes, diagrams, tables should be 84 mm or 175 mm. They may be presented in the following formats: Tagged Image Format File (TIFF), Word for Windows, Corel Draw, Excel. Text editor – Microsoft Word.
- An article should be reviewed by at least two scholars, specializing in the area relating to the topic of an article. At least one of them should be from a different institution than Mykolas Romeris University. A faculty or department opinion concerning the scholarly value of an article and the need to publish it, its topicality should be attached.
- Articles have to be presented to the managing editor: by April 1 (for the first edition of the year) by October 1 (for the second edition of the year).

ISSN 2029–1701 (print)
ISSN 2335–2035 (online)

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2012 (8) Scientific articles

Autorių kolektyvas

Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (8): mokslinių straipsnių rinkinys. – Kaunas:
Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2012. – 369 p.
ISSN 2029–1701 (print)
ISSN 2335–2035 (online)

Mokslinių straipsnių rinkinyje publikuojami darbai apie teisinius, socialinius, filosofinius visuomenės saugumo užtikrinimo aspektus.

VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA (8)

Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (8)

Scientific articles

Redaktorių kolegijos pirmininkė – prof.hab.dr. Rūta Adamonienė

Atsakingas sekretorius – doc. dr. Algirdas Muliarčikas

Maketavo – Nėlė Visminienė, Pavel Lesko

2012-12-05

26 autoriniai lankai

Tiražas 50 vnt.

Išleido Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas

V. Putvinskio g. 70, LT-44211, El.paštas vsf@mruni.eu

Kaunas 2012 m.

Tinklapis internete www.mruni.eu